

EXTRA HUNGARIAM

**Nagy
Ferenc
Küzdelem
a
vasfüggöny
mögött 1**

EH

EURÓPA-HISTÓRIA

Magyarország egykori kisgazdapárti miniszterelnökének, Nagy Ferencnek egyéni sorsa tragikusan egybefonódik nemzetével.

A Baranya megyei Bisse falucskából származó ifjú parasztember első harcát az úri Magyarország ellen vívja; tehetségével önerejéből följebb és följebb emelkedve, az 1930-ban újonnan szerveződő Független Kisgazdapárt országos titkáráként rendíthetetlenül küzd, hogy jogfosztott osztályát bejuttassa „az alkotmány sáncai közé”.

A hazáján végigsöprő pusztító háború, a börtön, a bujdosás keserves ideje után számára is eljön – úgy hiszi – a nagy lehetőség: felszabadult országban, demokratikus rend keretei között folytatni a küzdelmet a társadalmi igazságosságért, a független és szabad Magyarországért. Remény és kétség súlyos esztendői ezek Nagy Ferenc és nemzete számára. S ahogy az első szabad választás örömmámorának múltával a politikai küzdelem helyébe a kommunisták irányította politikai rendőrség mind leplezetlenebb és brutálisabb akciói lépnek, úgy foszlik szét a remény s ad helyet a kétségbeesésnek. Nagy Ferencnek e második küzdelme tragikus véget ér. A kiélezett nemzetközi politikai helyzetben magára hagyott, a sztálinista-kommunista uralom önkényének alávetett magyarság fölött hosszú évtizedekre beborul az égbolt. A hatalom tényleges urai durva csellel, erőszakkal, fenyegetésekkel lemondadják és menekülni kényszerítik az ország miniszterelnökét, a demokrácia és függetlenség fáradhatatlan harcosát.

Nagy Ferenc soha többé nem térhetett vissza hazájába. Számkivetésben halt meg, fájdalmasan távol szülőföldjétől, az egyesült államokbeli, virginiai Herndonban, 1979. június 11-éről 12-ére virradóra. Június 16-án temették...

Emlékirata krónika és mementó: súlyos történetésekről tudósít, éberségre int.

323
N 18

Nagy Ferenc

**Küzdelem
a vasfüggöny
mögött**

1

**Extra Hungariam
Az Európa Könyvkiadó
és a História folyóirat
közös sorozata**

Sorozatszerkesztők

Glatz Ferenc

Sipos Péter

Lektorálta

Hógye Mihály

Vörös Vince

A jegyzeteket

Vida István

írta

**A sorozatot gondozza
és ezt a kötetet
szerkesztette
Antal László**

Nagy Ferenc

Küzdelem a vasfüggöny mögött I

Csorba Győző Könyvtár

B 0 0 0 0 0 9 5 0 9 0

24406h

EURÓPA · HISTÓRIA

1990

Nagy Ferenc / Küzdelem a vasfüggöny mögött

[Első, angol nyelvű kiadása:

**The Struggle behind the Iron Curtain, by Ferenc Nagy,
former Prime Minister of Hungary**

**Translated from the Hungarian by Stephen K. Swift
MacMillan. New York. 1948]**

**A mű jelenlegi, első magyar kiadásának alapjául
a szerzőnek 1947-ben, az Egyesült Államokban írt eredeti,
magyar nyelvű kézírata szolgált**

**© Nagy Ferenc jogutódai képviseletében Nagy László
(USA), 1990**

I.

A szenvedő nép

1 / Gyermekkorom

Magyarország egyik legkisebb falujában, a hatszáz lelkes Bissén születtem. Ott van ez a falu, közel a Duna és a Dráva folyó szögletéhez, a Drávához tizennégy kilométerre. Nagyon régi falu. A XIII. században már megemlékeztek róla némely írások. Lakosai szegényparasztok, akik századokon keresztül verejtékeztek a váltakozó földesuraknak. Az 1848-i jobbágyszabadításkor a falu gazdája egy Batthyány gróf volt. Ennek a Batthyáynak az elődei is liberális emberek lehettek, mert több száz esztendővel a jobbágyszabadítás előtt eltűrték, hogy a falu belekapcsolódjék a reformációba és lakosai felvegyék a református vallást.

Ósi parasztsaládok laknak a faluban. A Nagy, a Szabó, a Balog, a Szekeres, a Vastag és a Vajda családok eredete szinte beleveszik a falu alakulásának idejébe, mert valamennyien népes családok voltak már akkor is, amikor, körülbelül kétszáz esztendővel ezelőtt, a református egyház a születési, halálozási és esketési anyakönyvet felfekette. Ezeknek az ősi parasztsaládoknak mindegyike ugyanazon a portán lakik és ugyanazon a kis földön gazdálkodik, mint több száz esztendővel ezelőtt ősai.

Azt lehetne mondani, hogy kivétel nélkül mindenki paraszt a faluban. Parasztnak számít még az a két tanult ember is, aki ősidők óta a faluban lakik, a református pap és a református tanító, mert hiszen javadalmazásuk egy részét az a kis föld adja, amelyet kimértek nekik századokkal ezelőtt, s amelynek a termését évről évre nagy várakozással kalkulálják bele évi jövedelmükbe.

A faluban rendszerint két iparos van, egy kovács, aki a parasztok egyszerű mezőgazdasági eszközeit javítja, és egy cipész, aki megfoltozza és megtalpalja a parasztok lábbelijét. Több iparos a faluban nem tudna megélni. Ezek is félig parasztok, mert hiszen aratás idején abbahagyják ipari foglalkozásukat s elmennek a módosabb parasztgaz-

dákhoz aratni, hogy az évi kenyerüket aratómunkával biztosítsák.

A dombos, völgyes mezőn a parasztok búzát, kukoricát, árpát, zabot, burgonyát, répát és takarmányt termelnek, míg a hegyoldalban ősidők óta szőlőültetvények vannak. Kevés parasztnak terem annyi bora, hogy eladni is tudjon belőle, inkább csak a család fogyasztására termelik. A szőlőhegyen mindenkinék kisebb-nagyobb borháza van, ahová meg szokták hívni egymást a parasztok. Az ilyen szőlőhegyi összejövetelek rendszerint azzal kezdődnek, hogy hevesen megvitatják egymás között a községi politika kérdéseit, azután tréfálózhatnak, nevetgélnek, majd nótázásba kezdenek, s azután késő éjszakáig zeng a szép magyar nóta a szőlőhegy számos borházában.

A szőlőhegyi összejövetelek jelentik a szórakozásoknak és társas élvezeteknek a legmagasabb fokát. Színház, mozi, klub a faluban nincsen. Egy kocsmá van, ahová vasárnap délután eljárnak az emberek kártyázni, de ez is legtöbbször kong az ürességtől, mert ha bort akarnak inni az emberek, akkor inkább a szőlőhegyre mennek, mint a kocsmába, mert a szőlőhegyen nem kell pénzt adni a borért.

A falu népének hangulatára ránehezedik a hajnaltól késő éjszakáig tartó nehéz mezei munka. Senki sem írja elő, hogy melyik paraszt mennyit dolgozzon, de roskadásig dolgozik valamennyi. Az örökös munka megöli a jókedvet, a vidám hangulatot, és így komor, nehéz, panaszkodó hangulat ül állandóan a falun, amely csak akkor enged fel, amikor jó barátok a szőlőhegyen egy kis borozásra összeülnek.

Sok mindenhez értenek a bissei parasztok. Munkájuk nem olyan egyszerű, mint az amerikai farmeré, aki rendszerint egyoldalú termelésre rendezkedik be. Nem úgy van, hogy az egyik paraszt csak tejet termel, a másik csak gabonatermeléssel foglalkozik, a harmadik csak állatot nevel, hanem mindenki foglalkozik a mezőgazdasági termelés minden ágával. A bissei parasztnak érteni kell a gabonatermeléshez, a bortermeléshez, az állattenyészt-

téshez, a tejtermeléshez, a gyümölcskezeléshez, a konyhakertészethez, az erdei favágáshoz éppen úgy, mint a megtermelt terményeknek a család részére való feldolgozásához. Így a bissei gazda ősszel káposztát savanyít, hogy egész éven át legyen a családnak káposztája, télen a sertések levágása idején húsiparos lesz belőle, aki konzerválja a leölt disznókat, azután pincemester lesz, aki vigyáz rá, hogy borai el ne romoljanak, tavasszal tyúkot ültet, hogy a szárnyas baromfi tovább szaporodjék, és számtalan más apró-cseprő gazdasági munkát végez.

Erre a földhiány szorítja rá. Kevés a föld, nem alakulhatnak ki nagygazdaságok. Az én falumban fél hektártól tizenkét hektárig terjed a gazdaságok nagysága. Gyermekkoromban még ledönthetetlen kőfalként vette körül a kis parasztföldeket a nagybirtok, amelyből vásárolni nem lehetett, mert a nagybirtokos éppen úgy nemzedékeken keresztül benne ült a birtokában, mint a parasztember. Hallatlan erőfeszítéseket kellett tehát tenni a szegény-parasztoknak, hogy kis földjükből kihozzák mindazt, ami a család legelemibb létfenntartásához szükséges.

Ezek a kisgazdaságok nem bírják el a modern fölszerelést. Egészen a legutóbbi időkig nem is volt egyetlen traktor sem a parasztok kezében. A földet lóval vontatott ekékkel szántották fel, a kapálást, kaszálást kétkezi munkával végezték. A vetőmagot az én gyermekkoromban még kézzel szórták a frissen szántott földekbe, vetőgépet csak később kezdtek beszerezni a gazdák.

A nehéz munka mellett és a szegénység mellett is kiegyensúlyozott életet élt a falu népe. Végrehajtó ritkán jelent meg a faluban, mert ha adósságaival másképp nem tudott megbirkózni a bissei paraszt, akkor inkább a nélkülözést választotta, jóllakás helyett szorított egyet a nadrágszíján, de földjétől megválni nem akart.

Semmiben sem különbözött ez a falu a környékbeli többi falutól. Minden faluban egyforma volt a paraszt élete: terhes és szegény. Mintegy fél századdal ezelőtt azután a vidék népe arra gondolt, hogy ha a föld nem szaporodhat, hát nem szabad szaporodni az embernek sem.

Az utódok számát korlátozni kezdték. Lassanként elfogyott a sok gyermek, és kialakult az „egyke” rendszer. Egy gyermek született minden családban, akit azután dédelgettek, minden jóval elláttak mindaddig, amíg fel nem nőtt és bele nem került az élet mindennapos robotjába.

Az én családom sem különbözött a többi parasztszaládoktól. Amikor én a századforduló idején, 1903-ban megszülettem, még nagyapám volt a gazda, az övé volt az a néhány hold föld, amelyből megélni és adósságokat fizetni alig lehetett, s az a kis ház, amelyben napjainkat leéltük. Nagyapámon túl nem ismertem őseimet. Csak egy ősről tudok még, Nagy János nevű dédapámról, akinek két nevezetessége volt: az egyik, hogy tíz esztendeig volt katona és Radetzky* generális alatt Olaszországban szolgált, a másik, hogy különleges karakterű ember volt.

A katonáskodás az ő idejében még nem volt egyszerű dolog. A király arra kötelezte a falut, hogy minden tíz évben egy katonát állítson. Az előjáróság választotta ki azt a legényt, akit húszesztendő korában elküldtek katonának. Természetes, hogy nem a legbékésebb és a legjámborabb legényt küldték el, hanem leginkább azt, akitől meg akarták szabadítani a falut. Ez a körülmény dédapám legénykori magatartására eléggé jellemző. A katonaság nem volt az a népnevelő intézmény, ahonnan megszéldülve és erkölcsökben gazdagodva tértek vissza az emberek, hanem igyekeztek belőlük még keményebb és virtuosabb embert nevelni. Amikor dédapám tíz esztendő múlva visszatért a katonaságtól, harmincesztendő legény volt. A vele egykorú legények akkor már mind megházasodtak. Vénlány a faluban nem volt, a fiatal lányok pedig nem akartak egy harmincesztendő, vad katonához hozzámenni. Mindazonáltal nem maradt asszony nélkül a derék veterán, hanem fogta magát és elvett egy fiatal özvegyet. Ennek az özvegynek az első férje Patkó Bandinak, a híres dunántúli betyárvezérnek a bandájába keveredett, és a siklósi várban a törvény kezén halt meg. Így azután a betyár özvegye lett a dédanyám.

Nem lehetett valami könnyű sora a dédapám mellett, aki iszonyatosan zárkózott és gögös ember lett a katonaságnál. Ám a szegény ember hogyan adjon kifejezést gögjének? Dédapám erre azt a módot választotta, hogy csak a legszükségesebb esetben állott szóba még a saját családjával is. Nagypám tizenöt esztendő koráig nőtt fel a keze alatt, de amint mondotta, nem sok alkalma volt beszélgetni az apjával.

Jellegzetes történetet beszélnek róla a faluban. Dédapám gazdálkodása idején cséplőgép nem volt még. A learatott búzát szépen elterítették a tisztára sepert földön s azután ráhajtották a lovakat, és a lovakkal gázoltatták mindaddig, amíg a búzaszemek ki nem peregtek a szalmából. Hát a dédapám is így „nyomtatott” az egyik nyáron. Lovai már hajnal óta gázolták a kiterített búzát. Napfelkelte táján a közeli házakból kibújtak a gyerekek és elkezdtek szivárogni a mi kertünk felé. Sokan összejöttek és nézték, hogyan gázoltatja dédapám a búzát. Dédapám ki nem állhatta a gyerekeket. Egy félórán át dült-fült mérgeiben, de csak nem akarta elhatározni magát, hogy saját szavaival riassza el a gyermektársaságot. Egyszerre csak odafutott a gyerekek közé valami kódorgó nagy kutya. Kapóra jött ez az öreg katonának. Felkapta vasvilláját és mint a villám sújtott le vele a kódorgó kutyára. Nosza, szétszaladtak erre a gyerekek, úgy, hogy többé a közelébe sem mertek menni.

De kemény ember volt dédapám az urakkal szemben is. Iszonyatosan bántotta, hogy jobbágy mivoltából folyóan robotos munkát kell végeznie az uraságnak. Egyszer ökrös szekérével az uraság gabonáját fuvarozta össze. Ő maga a nagy gabonaasztagot rakta, jámbor István öccse pedig vasvillával dobálta fel az asztagra a búzakévéket. Jött az uraság gazdatisztje.

– Hé, paraszt! Még egy szekér búzát be kell hozni, mert még nem ment le a nap! – kiáltotta a gazdatiszt dédapámnak.

Dédapám egy szót sem szólt, csak rakta tovább az asztagot.

– Behozunk még egy szekérrel, János bátyám? – kérdezte megszeppenve az öccse.

– Nem! – válaszolta dédapám olyan hangon, hogy a fél határban meghallották.

– Ejnye, kutyateremtette parasztja! Vasárnap reggel deresre húzatlak! – kiáltott káromkodva a gazdatiszt.

Az asztag nagyon magas volt már ekkor. Dédapám azonban úgy szaladt le a meredek asztagon, mint a macska, s bámuló öccse kezéből kikapta a vasvillát, rohant rá a gazdatisztre. A gazdatiszt mint a villám ugrott be a hintójába, úgy, hogy dédapámnak már csak a hintó hátulját sikerült egy hatalmas csapással összetörnie.

Hát szóval sokat beszéltek dédapámról a faluban az én gyermekkoromban még. Elmondották, hogy mikor hazajött Olaszországból a katonaságtól, magával hozta katonaruháját is, mivel a távoli országba nem küldhették utána otthoni ruháját. Hozott magával egy rossz puskát is. Ebben az időben parasztnak még nem volt szabad lőfegyvert tartania, ő azonban nem vett tudomást a törvényről, és irtotta az uraság vadjait. Sok erdőőre volt ebben az időben az uraságnak, és az erdőmester éppen dédapám szomszédságában lakott. Nyílt harcot azonban nem mertek kezdeni az öreggel és erőszakkal meg sem próbálták elvenni a puskáját, hanem kihasználták az alkalmat, amikor egyszer a szőlőhegyen volt, feltörték a házat és úgy lopták el puskáját a hatósági emberek.

Nagyapám is indulatos, kemény ember volt. Ő azonban már írni-olvasni tudó, értelmes paraszt volt. Fiatal korától kezdve tagja volt a községi tanácsnak, s vasárnap délutánonként vitáitól volt hangos a községháza. Igazságos ember volt. Hosszú ideig pénztárosa a községnek. A kezén soha egy fillérnyi közpénz el nem veszett. Üldözte a korrupciót. Egyszer a pap hozzányúlt az egyház pénzéhez, hogy felesége költekezéseit fedezze. Nagyapám elszámoltatta, aztán az egyházmegyei törvény elé vitte a dolgot, és a papot eltávolíttatta a faluból.

Nagyon becsülte az ősök teljesítményeit. Nyiszlett kis fiatal tanító jött a faluba, aki vállalkozott rá, hogy elkezd

engem tanítani középiskolai tantárgyakra. Egy este nálunk vacsorázott ez a fiatal tanító. Arról beszélt, hogy valamikor a bissei parasztok rosszul építették meg a paplakot.

– Hogy lehettek ezek a parasztok olyan ostobák, hogy a ház közepén végig folyosót építenek és ezzel elveszik az épület legértékesebb részét?

Nagyapám fülelni kezdett, de a szeme már szikrázott.

– Hogyan mondta, tanító úr? Milyenek voltak ezek az öreg parasztok? – kérdezte a tanítótól.

– Ostobák, mert nem tudták, hogyan kell megépíteni a paplakot – felelt fölényesen a tanító.

– Nyisd ki az ajtót! – kiáltott rám nagyapám, s azután a tanítóhoz fordult. – Takarodjék azonnal a házamból, mert én olyan emberrel nem ülök egy asztalnál, aki az építő parasztösöket ostobának tartja.

A tanító elkotródott, én pedig tudtam, hogy iskolai művelődésem befejeződött a falusi népiskola hat osztályával.

Édesapám a mindennapi munkának élő és a közügyekkel keveset törődő ember volt. A nagyapám kocsis ember maradt élete végéig, s minden lovasmunkát ő végzett el, édesapám a szőlőre fektetett nagy súlyt. Nagyon szép szőlőt plántált, s volt olyan esztendő, amikor a legtöbb borunk termett a faluban.

A családból édesanyám emelkedett ki a legjobban. Művelődni, emelkedni vágyó lélek volt. Minden kis szabad idejét olvasásra használta fel. De nálunk kevés volt a könyv, mert a szegénység megakadályozta a könyvvásárlást. Hétköznapiakon együtt járt az édesapámmal a szőlőbe vagy a mezőre kapálni, együtt jártak az urasághoz napszámba, vasárnapokon pedig a harmadik faluba is ellátogatott gyalogszerrel, ha meghallotta, hogy a paptól, tanítótól vagy a molnártól jó könyvet kölcsönözhet. Amit elolvasott, csodálatosan megmaradt benne. Beszédmodora nem változott, egyszerű szavakkal beszélt, de okosan. Nagyon szépen tudott énekelni is, de ehhez nem volt elég jókedve, mert elnyomta a sok gond, a szegénység nyugtalan és zsörtölődő hangulata.

Testvérem nem volt. Egyedüli gyerek voltam a családban, de ez nem az életmódban és ruházzkodásban jelentett számomra előnyt, mert a szegénység nem engedte meg, hogy elkényeztessenek, hanem inkább csak abban, hogy édesanyám szeretete és jóra tanítása egészen az enyém volt, nem kellett rajta megosztoznom senkivel. Arra törekedett, hogy őnmaga egyéniségéből minél többet adjon nekem. Szellemi fejlődésemet nem akarta a véletlenre bízni, ezért mindent elkövetett, hogy a vallásosság, a becsületesség és a hazaszeretet irányító eszmények legyenek bennem. Sok történelmi művet olvasott el, de leginkább a népi szabadságküzdelmek ragadták meg. Sokat tudott nekem beszélni Rákóczi Ferencről és Kossuth Lajosról. Különösen Kossuth állott közel a lelkéhez. Édesapja fanatikus Kossuth-követő volt, s Kossuth-rajongásáról elmondott édesanyám egy kis epizódot.

1894-ben édesanyám kis falujába is eljutott a híre, hogy Kossuth Lajos Turinban, a száműzetésben meghalt. Nagyapám felkereste a harangozót s meghagyta neki, hogy harangozzon, amíg csak arról nem jön hír, hogy Kossuth Lajost eltemették. A harangozó megtagadta a kérést. Nagyapám erre megverte a harangozót, és maga harangozott mindaddig, amíg híre nem jött, hogy Kossuth Lajost, a magyar nép bálványát eltemették.

De művelődési hajlamai mellett sem volt az én édesanyám uraskodó lélek. Nagyon sokat dolgozott a mezőn. Úgy tudott kapálni, hogy huszonöt esztendőskoromban, amikor sokkal erősebb voltam nála, még mindig nem bírtam annyit és olyan szépen kapálni, mint édesanyám.

Hát ebben a családban telt el az én gyermekkorom. Nagyon jó tanuló voltam, az iskola legjobb tanulója. Édesanyám nagyon szeretett volna taníttatni, s édesapámat is rá tudta beszélni, hogy adjanak valami városi iskolába, ezt a tervet azonban keresztülhúzta a történelem.

Tizenegy esztendőskoromban még, amikor kitört az első világháború, és édesapámat, mint öreg tartalékost, elvitték katonának. Nagyapám idős ember volt már ekkor, s így én tizenegy esztendőskoromban nem diák lettem,

ahogy édesanyám tervezte, hanem gazda. Apám helyett én lettem a férfi a háznál, s édesanyámmal együtt mi vállaltuk magunkra az ő eddig végzett munkáját is. Meg kellett tanulnom idő előtt szántani, vetni, kaszálni, kapálni, lovat hajtani, szőlőt permetezni és minden más mezei munkát végezni. Délelőttönként még a kötelező népiskolába jártam, délután már napról napra a mezőn voltam anyámmal. Ha olyan munka került, aminek elvégzéséhez erős férfi kellett, akkor segítségül hívtuk a disznópásztort, s ilyenkor én őriztem helyette a falusiak disznófalkáját.

A sok mezei munka és az iskolába járás mellett nem volt könnyű időt találni még az olvasásra is. Márpedig az olvasás lelki szükség volt számomra, így éjszakánként az istálló lámpája mellett vagy az eke után és a szekéren olvastam, de ott volt a könyv az asztal sarkán olyankor is, amikor ebédemet vagy vacsorámat költöttem el. A munkával előre, az olvasással pedig felfelé igyekeztem. Nem is panaszkodhatom az eredményre. A háború első éveiben adósságainkat kifizettük, látóköröm pedig messze a többi falusi ember látóköre fölé emelkedett.

A nagybirtokok és bankok malomkövei között őrlődő parasztság nyomorúságát korán megláttam és a saját bőrömnön is tapasztaltam. Feltámadt bennem a vágy, hogy tegyek valamit a parasztság helyzetének megjavítására. Ehhez csak egy utat láttam: a művelődést. Édesanyám ebben támogatott. Tizenkét-tizenhárom éves koromban már napilapok és folyóiratok jártak hosszánk. Ha édesanyám elment a városi piacra néhány csirkét vagy valami konyhakerti terményt eladni, mindig hozott egy-két könyvet számomra. Kerestem a háború magasabb szempontjait, s külügyi és hadügyi szemléket is olvastattam a háború éveiben.

Édesapám kétesztendei harctéri szolgálat után került haza először szabadságra, betegen. Jött a tél és munkát vállalt az erdőben. Komoly erdőben azonban nem való a favágás egy embernek, s mivel apám nem kapott más segítőtársat, nekem kellett vele menni az erdőbe. Azután tizenhárom éves koromtól kezdve tizenhárom télen

keresztül az uraság favágója lettem. Meggyötört, de meg is edzett a sok kemény tél, és beletörődtem, hogy az ember soha nem lehet munka nélkül.

Tizenöt esztendő voltam, amikor befejeződött az első világháború, és Magyarországon kitört a forradalom. A hazatérő katonák, összefogva a baloldali pártokkal, elkergették a kormányt, megölték Tisza Istvánt, a háborús kormány keménykezű miniszterelnökét, és Ausztriától elszakadva, lakodalmas hangulathoz próbáltak új országot teremteni. Az egymás után kísérletező baloldali polgári és szocialista kormányok megbuktak, s a hatalmat magukhoz ragadták a kommunisták. Vad és a magyar népet megdöbbentő módszerekkel kezdtek kormányozni. A forradalom idején megindított földreformot megállíttatták, hogy a kollektív gazdálkodás területeit megmentsék, egyház- és Isten-ellenes jelszavakat hangoztattak, szembe fordultak a hagyományokkal, ellenforradalmi tevékenység címén emberek százait és ezreit végezték ki, és ezzel a tevékenységükkel undort keltettek a társadalom minden rétegében önmaguk ellen.

Mielőtt a kommunizmus kitört volna, az én vármegyémenek nagyobb része, így az én falum is, szerb megszállás alá került. Az első időkben a megszállás nem jelentett hátrányt a falu életében, és mégis keserű fájdalom töltötte el a parasztokat arra a gondolatra, hogy talán sohasem kerülünk többé vissza Magyarországhoz. Engem nagyon megkapott a szegényparaszságnak a megszállás alatt megnyilvánuló mélységes hazaszeretete.

Az idegenek által meg nem szállott Magyarországon közben a kommunizmus megbuktatta önmagát. Olyan hitvány módon éltek a kommunisták a kezükbe került hatalommal, hogy kihívták maguk ellen a társadalom minden rétegét, de különösen a parasztságot, amely egységesen állott harcba a kommunisták megdöntésére. Magyarországról a kommunistáknak menekülni kellett. Egy részük az akkor még lángokban álló Oroszország felé szökött, más részük pedig Jugoszlávia felé vette az irányt, és megtelepedett a jugoszlávok által megszállt magyar területen.

Az én vármegyémnek a községei is a kommunisták agitációs területévé váltak. A falumban is elkezdte szervezni a Kommunista Pártot két szökött vöröskatona, és mivel földosztást ígértek, a falu népének egy része melléjük állott. Nem tudták, hogy a demarkációs határon túl, Magyarországon, éppen a kommunisták akadályozták meg a földreformot.

A falu másik részében kifejlődött az ellenállás. Én is az ellenállók között voltam. Amíg apám és a falu többi vezető parasztjai a felnőttek körében igyekeztek ellensúlyozni a kommunisták terjeszkedését, addig én egy ifjúsági kultúregyesületet szerveztem, s abba tömörítettem a falusi fiatalság hazafias és vallásos részét.

Természetesen magasabb lelki igényeim mellett sem különülhettem el a falu fiatalságától. Részt vettem játékaikban és szórakozásaikban. Énekeltem, táncoltam és virtuskodtam magam is a többi legényekkel. Én szerveztem meg a műkedvelő előadásokat. Én rendeztem a kultúresztét. Sőt, mivel a falusi tanító nem tudott énekkart tanítani, magam elsajátítottam a legkezdetlegesebb hangjegyszeret, és énekkart szerveztem a faluban. Egyetlen környékbeli falunak a fiatalsága sem tudott annyi szép éneket, mint a bissei az én fiatal koromban. A lakodalmakban én is vőfély voltam, a temetéseken én is ástam a sírt, mint a többiek.

Három évig tartott nálunk a megszállás s azután elvonultak a szerbek. Ekkor kerültem először szembe az úri Magyarországgal. A felszabadult országban elkezdtek szervezni a trianoni békeszerződésben engedélyezett kicsiny hadsereget. A békeszerződés szerint el kellett törölni a hadkötelezettséget, és csak önkéntesekből lehetett a hadsereget megszervezni. Az új törvény szerint bárki jelentkezhett katonának, aki alkalmas volt, és hat hónapi kiképzés után nyilatkozhatott arra nézve, hogy katona marad-e tíz esztendőre, vagy hazatér polgári foglalkozásához. Rábeszéltem legénytársaimat, hogy jelentkezünk katonának hat hónapra.

A siklósi szolgabíró hívatott bennünket magához, hogy

orvosilag megvizsgáljanak, és a belépési nyilatkozatot aláírassák velünk. A szolgabíró először megdicsért bennünket hazafiasságunkért, azután pedig elénk tette a nyilatkozatot, hogy írjuk alá. Elolvastam a nyilatkozatot, s láttam, hogy a nyilatkozat szerint tízévi katonakötelezettséget kell vállalnunk.

– Szolgabíró uram, mi úgy tudjuk, hogy hat hónapra is el lehet menni katonának, s nem kell tíz esztendő t szolgálni. Mi parasztok akarunk maradni, de azt szeretnénk, ha katonának is kiképeznének bennünket – adtam elő a szolgabírónak.

– Honnan veszed ezt? – rivallt rám a szolgabíró.

– Az új honvédelmi törvény 14. szakasza intézkedik így – válaszoltam határozottan. Azután odafordultam a legényekhez: – Akartok tíz esztendeig katonák lenni? – kérdeztem tőlük.

– Nem, csak hat hónapig – válaszolták kórusban.

Éktelen dühbe gurult a szolgabíró.

– Te lázító kommunista! – rivallt rám a régi úri közigazgatás hangján.

– Ilyet ne állítson, mert mindenki tudja a faluban, hogy nem vagyok kommunista – feleltem.

– Ha még egy szót szólsz, úgy ütlek nyakon, hogy kiesel az ajtón! – rikácsolta a szolgabíró.

– Lehet, hogy ezt megteheti – válaszoltam –, de azt már nem teheti meg, hogy az ütést vissza ne adjam – mondtam kihívóan.

A szolgabíró kikergetett bennünket, majd egy hét múlva újra beidézt, s kihirdette, hogy mivel eltávozásunk alkalmával botrányosan viselkedtünk, mindnyájunkat megbüntet nyolcnap elzárással vagy ezer korona pénzbírsággal.

Egymásra néztünk.

– De hiszen mi nem viselkedtünk botrányosan, szó nélkül hagytuk el az épületet – mondtam a többiek nevében is.

– Ne járjon a szád! – mondotta a szolgabíró. – Íme, itt a tanú – és rámutatott az irodatisztre.

Engem szíven ütött a közigazgatás igazságtalansága. Sohasem felejtettem el ezt az esetet, s egész életemben bizalmatlanul néztem ezután a közigazgatásra.

Ettől fogva több figyelmet szenteltem a paraszti életsors tanulmányozásának. Édesanyám elbeszélései alapján, de a magam olvasmányai alapján is összehasonlításokat tettem Kossuth Lajos kora és a gyermekkorom parasztságának a helyzete között. Korán megállapítottam, hogy az 1848-as jobbágyszabadítástól az én gyermekkoromig a magyar parasztság nagyon kicsi utat tett meg az általános emelkedés, valamint a politikai és gazdasági szabadság felé. 1848 előtt, a jobbágyszabadítás előtt a földesurak szolgája volt a magyar paraszt, és az úriszék ült fölötté törvényt, az én ifjúkoromban még mindig ott volt a földesúr akaratának árnyéka, de már ott volt mellette a bankok és nagyvállalatok elnyomó és kihasználó törekvése is. Ott volt ezenkívül a szolgabírói igazságtalanság és hatalmaskodás, amely engem is nyolcnap elzárással büntetett.

1923-ban a világháborúban elesett hősök emlékére emlékművet emeltünk a faluban. Az emlékmű leleplezése nagy ünnepélyességgel történt. Eljött a faluba Horthy kormányzó képviselője, ott volt a katonazenekar, kivezenyelték egy díszszázadot, s ott volt a környék egész lakossága.

Ezen az ünnepélyen beszédet kellett mondanom az ifjúság nevében. Sok úri szónok volt, de én mondtam a legjobb beszédet. Az ünnepély után hozzám lépett egy pécsi újságíró.

– Végighallgattam a beszédét az ünnepségen. Az az érzésem, hogy aki ilyen összefüggő és költőies beszédet tud mondani, az írni is tudna. Írjon az én lapomnak valamit.

– Kérem, én soha nem írtam a nyilvánosság számára, és sohasem gondoltam arra, hogy újságokba írjak. Nem hiszem, hogy sikerülne az ilyen vállalkozás – válaszoltam.

– Próbálja meg, bizonyosra veszem, hogy épkezláb dolgot fog írni.

Szöveget ütött a fejembe az újságíró ajánlata. A többi legények módján én is az istállóban aludtam esztendőkön

át, s ott az istállóban sokat gondolkoztam az újságíróval való beszélgetésen. Egyik este meggyújtottam az istálló petróleummécsét, leültem az abrakosláda mellé és elkezdtem írni. A parasztság életéből vett novellát írtam a pécsi újságnak.* A novella megjelent az újságban. Lelkesített az eredmény. Politikai és gazdasági cikkekkkel próbálkoztam. A régi Kisgazdapárt vármegyei hetilapja közölte ezeket a cikkeket.

Cikkeimmel felhívtam magamra a vármegye parasztságának a figyelmét. A megyei pártvezetőség arra kért, kapcsolódjam bele a vármegye kisgazdapárti politikájába. Elfogadtam a hívást. Vasárnaponként faluról falura jártam és szerveztem a Kisgazdapártot. Végre elmondhattam a parasztoknak a parasztéletből vett megfigyeléseimet, felhívhattam figyelmüket nehéz helyzetük igazságtalanságára, s buzdíthattam őket összefogásra. A parasztok hittek nekem. Új ember voltam, aki nem csaptam be őket, és akinek az írásaiban és beszédeiben őszinteséget éreztek. Amikor a Kisgazdapárt vármegyei szervezete újjáalakult, a megyei szervezet alelnökévé választottak.

Meg kell magyaráznom, hogy ez a gyermekkoromban szerveződő Kisgazdapárt nem volt azonos a most szereplő Független Kisgazdapárttal, amelynek én hosszú ideig főtitkára, majd országos elnöke voltam. A régi Kisgazdapártot az első világháború előtt alapította Nagyatádi Szabó István,* egy egyszerű, Somogy megyei parasztember. Ő volt a magyar parasztság köréből az első olyan politikus, akire felfigyelt az egész ország és aki politikai működésének egyik szakaszán gyakorlatilag is kezében tartotta az ország sorsát.

Nagyatádi Szabó István világos látású, bölcs magyar paraszt volt. Fiatal korában felismerte a magyar parasztság állapotát. Tudta, hogy a politikai, gazdasági és kulturális elmaradottságnak nem a parasztság az oka, hanem azok, akik nem engedik érvényesülni a parasztságot. Láttá, hogy az első világháború előtti magyar politika két nagy pártja, a Habsburg-ház politikáját folytató Munkapárt és a Habsburg-ellenes Függetlenségi Párt közül egyik sem szolgálja

a magyar parasztság érdekeit. Láttá, hogy miközben Dániában, Hollandiában és Svédországban a parasztság szabadon emelkedik a jólét, a kultúra és a társadalmi tekintély útján, addig Magyarországon senki sem törődik azzal, hogy milyen pozíciót foglal el a közéletben az ország legnagyobb társadalmi rétege, a parasztság.

Új pártot alapított Kisgazdapárt néven. Pártjának zászlajára írta programként a titkos választójogot, a földreformot és a progresszív adóztatást. Az első világháború kitörése előtt lassú volt a Kisgazdapárt fejlődése, de amidőn a világháború végén egyaránt tehetetlennek bizonyult a Munkapárt és a Függetlenségi Párt, egyszerre előkelő helyre került a politikai élet színpadán Nagyatádi Szabó István és a Kisgazdapárt. A háború végén jelentkező minden bizonytalansággal szemben a világnézetileg megingathatatlan parasztság pártja felé kezdett orientálódni mindenki. Nagyatádi Szabó István előbb közellátásügyi, majd földművelésügyi miniszter lett, s hatalmas pártjának megnyugtató súlyával kezében tartotta az egész politikai életet. A magyarországi kommunizmus bukása után Nagyatádi Szabó István Kisgazdapártjának széles bázisán épült fel az új magyar politikai élet.

Hatalmas feladatot teljesített és nagy dolgokat vitt keresztül Nagyatádi Szabó István a Kisgazdapártjával. Megteremtette a magyar politikai életben a stabilitást az első világháború és a forradalmak után. Megalkotta a magyar parasztság nagy érdekképviselői szervezetét, a Mezőgazdasági Kamarát, és megszavaztatott egy széles körű földreformtörvényt. Ha Nagyatádi Szabó István nem riadt volna vissza az országos politika irányításától, ő teremthette volna meg a háború utáni magyar helyzethez illő demokratikus államberendezkedést. Neki kellett volna megnyugtattania az ipari munkásságot és szövetségre léptetni a parasztsággal, és neki kellett volna a kispolgári társadalmat belevonnia egy demokratikus, új magyar politikába.

Nagyatádi Szabó István azonban megriadt az országépítés hatalmas felelősségétől. Megosztotta a hatalmat gróf Bethlen Istvánnal, az ízig-vérig mágnás politikussal. Nem

a munkássággal és a kispolgársággal lépett szövetségre Nagyatádi Szabó István, hanem az úri Magyarországgal. A szövetséget azután Bethlen gróf használta ki jobban. Utat engedett Nagyatádi Szabó István megrágalmazásának, a közéletből elkezdte kiszorítani a bátor és helytálló parasztokat, visszavonta a néptől a háború után megadott titkos választójogot, és leszűkítette a Nagyatádi által kivívott földreform mértékét.

Nagyatádi Szabó István elkedvetlenedve látta alkotásainak összeomlását, s 1924-ben, lemondva a földművelésügyi miniszterségről, hirtelen meghalt. Halála után gyenge emberek maradtak pártja élén, akik nem tudták megmenteni a sorvadó Kisgazdapártot, amely az én bekapcsolódásom idején már csak egykori nagyságának romjain élt. A földreform végrehajtását kivették a Kisgazdapárt kezéből, és bár több mint egymillió hold földet szétosztottak a parasztok között, olyan nehéz feltételek mellett vehették át a parasztok a földet, amelyeknek a legtöbbször nem tudtak megfelelni, s a földreform végül nem szolgálta azt a nagy célt, amelyet Nagyatádi Szabó István eléje tűzött. Sikeresnek lehet mondani a földreformmal kapcsolatos házhelyakciót, mert sok tízezer házhelyet osztottak ki a falvak szélein, amelyeknek nagy részén fel is épültek az apró parasztházak.

Az én falum életében sem hozott jelentősebb változást az első világháború utáni politika. Végrehajtották ott is a földreformot, de három holdnál egyetlen parasztembernek sem adtak nagyobb földet. Hibáztak még abban is, hogy azoknak, akik a megszállás alatt a Kommunista Párt tagjai voltak, egyáltalán nem adott földet a bíróság. Pedig a tömegek büntetése egy-egy politikai rezsim bukása után mindig helytelen.

Amikor én bekapcsolódtam a régi kisgazdapárti politikába, nem voltak személyileg nagyra törő álmaim, de azt szerettem volna látni, hogy a kisgazdapárti politika ott folytatódjék, ahol Nagyatádi Szabó István elkövette tévedését, amikor Bethlen Istvánékkal fogott össze. Az igazi demokráciát s a józan magyar nép hatalomra jutását sze-

rettem volna látni a Kisgazdapárt munkájának eredményeképpen. Hittem abban, hogy Nagyatádi Szabó István mást akart. Egyszer, tizennégy esztendő gyermek koromban, még az első világháború alatt, meghallottam, hogy Nagyatádi Szabó István a mi legközelebbi városunkba, Siklósra érkezik, hogy egy időközi választáson beszédet mondjon. Elmentem Siklósra, hogy meghallgassam a nagynevű parasztvezért.

Nagyatádi Szabó István, ez a szép magyar parasztember, lenyűgöző beszédet mondott. Beszért a parasztság nyomorúságáról, a gazdasági egyenlőtlenségről, az igazságtalan adóztatásról, és minden szavában igaza volt. Követelte a titkos választójogot és a földreformot. – Azt mondja Zselenszky* gróf, hogy a nagybirtokosok élete Magyarországon cifra nyomorúság. Nos, hát mi szívesen megszabadítjuk ettől a nyomorúságtól a magyar mágnásokat, csak engedjenek olyan törvényt hozni, hogy földjüknek egy részét átadhassuk a magyar földművelőknek.

Amikor én bekapcsolódtam a vármegyei kisgazda-politikába, talán még több ok volt a panasza, mint Nagyatádi Szabó István életében. A paraszt magára volt hagyatva, nem törődött vele senki. Termelése és értékesítése nem volt megszervezve, eladó terményeinek árát éppen úgy nem ő szabta meg, mint az általa vásárolt cikkeknek az árát. – A paraszt nem ad el, hanem vesznek tőle – mondtam egyik beszédemben a helyzet jellemzésére. Adózása még igazságtalanabbá vált, mint amilyen volt az első világháború előtt. Az újjáépítés állami terheit jórészt a parasztságra rakták, s ezt azután sem vették le róla, amikor a gazdasági válság folytán helyzete megnehezedett. Titkos választójoga nem volt, hogy többségi összefogásával változtasson az ország politikáján. Iskolázása ötvenesztendő iskolai törvény alapján folyt, és a hat esztendeig tartó kötelező népiskolára szorítkozott. Szociális biztonságot nem nyújtott a parasztnak semmiféle törvény vagy intézmény. Az első világháború utáni politika tehát bizony erőteljesen kívánta a reformokat, és én ezekben a reformokban hittem, amikor a vármegyei politikába belekapcsolódtam.

Azt szerettem volna látni az első világháború után, hogy Magyarországon is akadjon egy Grundtvig,* mint Dániában a XIX. század elvesztett nagy háborúja után, aki azt mondotta: „Dánia erősebb lehet, mint valaha, ha a szűkre szabott határok között új életet kezdünk.” – És azt szerettem volna, ha a magyar körök éppen úgy megértették volna az ilyen szöveget, mint ahogy megértették a dánok, akik valóban új életet teremtek hazájukban.

[Magyarország azonban a politikailag kis képességű Horthy Miklós kormányzó és a nagy tehetségű, de magánagondolkozású Bethlen István alatt a régi úri Magyarország életét kezdte élni. A háború, a forradalmak és az Ausztriától való elszakadás nem tanították meg semmire a vezető magyar urakat, s alapjaiban elhibázva építették fel a két háború közötti magyar politikai életet.]

Még nem voltam huszonegy esztendő, amikor megházasodtam. Feleségem falubeli parasztlány lett, akivel szinte gyermekkorunk óta szerettük egymást. Mind a ketten a legjobb tanulók voltunk már az iskolában, mind a ketten részt vettünk a falusi fiatalság szórakozásaiban, együtt voltunk a vidám borszüreteken, együtt szerepeltünk műkedvelő előadásokon, együtt töltöttük el a gyermekkort. Sohasem felejttem el szolidaritásának két epizódját. Még a falusi iskolába jártunk mind a ketten, amelynek berendezése bizony nagyon hiányos és kezdetleges volt. Nem volt az iskolának ruhatára, de nem volt még egy fogas sem, amelyikre kabátunkat vagy sapkáinkat felakaszthattuk volna. Téli időben azután kabátunkat magunk alá gyűrtük és ráültünk, sapkáinkat pedig odadobtuk az ablakba. Egy reggel nehéz bárányszőrű sapkát a kelleténél jobban meglendítettem, úgy, hogy kitörte az ablakot. Bejött a tanító, azonnal meglátta a kitört ablakot, s megkérdezte, ki törte azt ki. Felpattant a helyéről a kis Balog Juliska.

– Tanító úr kérem szépen, amikor ideértünk, már ki volt törve.

Senki sem mert ellentmondani az iskolában.

Már nagyobbak voltunk, amikor kirendeltek bennünket

közmunkára a község rétjére, szénát gyűjteni. Azt mondta az előjáró, hogy délre befejezzük a szénagyűjtést, nem kell ebédet vinni magunkkal. De bizony egész napra való munka volt ott. Az előjáró megengedte, hogy a közmunka legfiatalabb résztvevője, Balog Juliska hazamenjen, és mindnyájunknak ebédet hozzon. Nekem is hozott ebédet egy kis batyuban. Amikor felbontottam a kis csomagot, hát láttam, hogy a kenyér és a zöldpaprika mellett egy darab kolbász is van. Jól tudtam, hogy nekünk már nincsen kolbászsunk, s hogy a sajátjából csempészte az én csomagomba a kolbászt. Azt gondoltam, hogy aki gyermekkorában így megosztja velem a maga javait, attól várhatom, hogy húségesen fogja megosztani velem az élet terheit is. És valóban, mellettem volt nehéz mezei munkáimban, segített éjszakánként tintával lemásolni cikkeimet és egyéb írásaimat, velem volt közéletli küzdelmeimben, velem aggódott a magyar nép sorsáért, amikor a kormányt vezettem, és velem jött a száműzetésbe is. Csakhogy most már nemcsak velem kell törődnie, hanem három gyermekünkkel is.

Így telt el a gyermekkorom. Kevés örömmel és sok szenvedéssel, mint a többi falubelieké. A gyermekkori öröмок és szenvedések azonban mindörökre hozzákapcsoltak szülőfalumhoz. Később a vármegyei politikában, a parlamentben, a börtönben és a hatalom élén is, mindig előttem állott Bisse, ez a kicsiny falu. Láttam a dűledező iskolát, amelynek egyetlen kis tantermében együtt tanult a hat osztály, láttam gyermekkori barátaimat, akikkel együtt serdültünk bele az életbe, láttam a kis templomot, amelybe én minden vasárnap délelőtt ellátogattam, előttem állott az aratásban verejtékező parasztok alakja. Rágondoltam a vidám borpincékre, amelyekbe csak akkor költözött be a szomorúság, ha elfogyott a bor, képzeletben ott ültem sokszor az erdőn, szalonnát sütő parasztok között, és minden kormányzati intézkedésemnél felötlött bennem a kérdés, mit szólnának ehhez a bissei parasztok, vagy mit szólna édesanyám.

Cikkeket írtam, könyveket és folyóiratokat olvastam, népgyűléseken szerveztem a régi Kisgazdapártot, és még mindig magam műveltem családommal a kis bissei birtokot. Most már jó könyvek is kerültek a kezembe. Elolvastam Acsádynak *A magyar jobbágyság története* című munkáját, melyben a parasztság évezredes szenvedését írta le. Kezembe került Márkinak az 1514-es Dózsa-féle parasztforradalomról írott könyve. Bár ebben az időben indexen volt, mégis hozzájutottam Ágostonnak *A magyar világi nagybirtok története* című könyvéhez.* Nem is sorolhatom fel a sok magyar és külföldi könyvet, amiket elolvastam ezekben az időkben. Olvastam útleírásokat, néprajzokat, regényeket a legjobb íróktól. Olvastam Washingtonról,* Lincoln Ábrahámról,* a francia forradalomról és az azt követő európai politikai mozgalmakról. A könyveket kevesebb kritikával és több lelkesedéssel olvastam. Nem annyira gondolkodásra, mint munkára és cselekvésre ösztönöztek ezek az írások.

Írtam cikkeket a parasztság mindennapi életéről. Írtam az adóztatás egyenlőtlenségéről, a szociális elmaradottságról, a termelési és mindennapi kultúra emelkedéséről. Megírtam falum monográfiáját, amellyel egy pályázaton az első díjat, aranyérmet nyertem. Írtam a magyar népeletről egy színdarabot, amely bejárta az egész ország működvelő színpadjait. Elfoglaltságom és kiadásaim állandóan növekedtek.

Régi házunk összeomlással fenyegetett, új házat kellett építenünk. Az építés után ismét adósságunk maradt. A kis föld jövedelméből nehéz volt közéleti kiadásaimat, ruházódásunkat, adóinkat és kamatköltségeinket is fedezni. Mi is csak úgy gazdálkodtunk, mint a többiek. Az apróra osztódott kicsiny földdarabokon búzát, árpat, zabot, kukoricát, burgonyát és takarmányt termeltünk. Két lovunk, két tehenünk, néhány sertésünk és tyúkjaink vol-

tak. A lovakkal szántottam, fuvaroztam, a többi munkát pedig kézi munkaeszközökkel végeztük el. Az állatárak és a terményárak állandóan csökkentek. Írásaimmal pénzt még nem kerestem. Azazhogy mégis volt egy eset, amikor írásaim révén pénzhez jutottam.

Egy nagyon hideg téli napon fuvart vállaltam, hogy a helybeli Fogyasztási Szövetkezetnek árut hozzak Pécsről, a városból. Megegyeztem az igazgatósággal, hogy a fuvar fejében néhány részvényt kapok. Sapkám nem volt, kalapban vágtam neki a háromórás szekérútnak. Mire Pécsre értem, fülem csontkeményre fagyott. Mivel egy cikket is vittem magammal a *Kisgazdapárt* hetilapjához, a *Kisgazdák Lapja*-nak, ellátogattam a szerkesztőségbe.

– Mi van magával? – kérdezte tőlem a szerkesztő, amikor a melegben hirtelen megdagadó fületem meglátta.

– Ha nem tévedek, megfagyott a fülem – válaszoltam.

– Hát miért nem húzta fülére a sapkát?

– Mert nincsen sapkám, s így kalapban jöttem.

Erre a szerkesztő kiutalt annyi pénzt, amennyiért egy sapkát és télikabátot vásárolhattam magamnak.

1929 januárjában cikket írtam az államforma kérdéséről. Ezt a cikket elküldtem az ország legnagyobb lapjának, a *Pesti Hírlap*-nak.* A cikk megjelent s egészen rendkívüli visszhangja támadt. Tömérdek levelet és üdvözlő táviratot kaptam az ország minden részéből. Személyesen is sokan kerestek fel gratulációkkal. A legkellemesebb meglepetés azonban akkor ért, amikor a lap főszerkesztője ajánlott levélben ötvenpengős honoráriumot küldött. Nagy pénz volt ez abban az időben! A mezőgazdasági termények ára ekkor már esni kezdett. Ötven pengőért több mint fél tonna búzát lehetett vásárolni, de adtak érte egy öltöny ruhát is. Ebben a levélben felszólított a főszerkesztő arra is, hogy írjak máskor is cikkeket lapjába. Örömmel vettem ezt a felhívást. Ezután már írásaim is segítettek anyagi gondjaimat enyhíteni és közéleti kiadásaimat fedezni.

Most már az egész országban megismerték a nevemet. Az értelmesebb parasztok elkezdtek leveleket írni hoz-

zám, amelyekben panaszolták helyzetük állandó romlását.

„A mezőgazdasági termények ára állandóan esik. Nem lehet eladni az állatot és a terményt” – írja az egyik levélíró.

„A falusi nép közszükségletét képező ipari cikkek ára emelkedik. Amíg a háború előtt egy mázsa búzáért vásárolhattunk egy pár csizmát, addig most már három-négy mázsa búzát kell eladni egy pár csizma áráért” – írja a másik paraszt.

„A legigazságtalanabb adók a borfogyasztási adó és a közmunkaváltság, mert ezek csak arra valók, hogy a községbeli nagybirtokost mentesítsék az igazságos adóztatástól. Tizenkét fillér adót fizetünk saját termésű borunknak minden elfogyasztott literje után. Huszonnégy koronát kérnek tőlünk közmunkaváltság címen egy pár ló után” – panaszodik a harmadik paraszt.

„Ha nem tudjuk az adót kifizetni vagy szükségleteinket beszerezni és kölcsönt veszünk fel, nyolc-tíz százalékos kamatot szednek tőlünk, s kegyetlenül árvereznek, ha elmaradunk a kamattal vagy a törlesztéssel” – szól a következő panasz.

„Nem tudunk változtatni a helyzetünkön, mert nincs titkos választójogunk, s arra kényszerítenek bennünket, hogy azt a kormányt támogassuk a választásokon, amelyet pedig meg kellene buktatnunk” – írja egy következő levél.

„Mi szervezetlenek vagyunk, a nagyipari vállalatok pedig kartellokba tömörülnek, és egységesen szabják meg az árakat akkor is, ha tőlünk vásárolnak, akkor is, ha nekünk kell tőlük vásárolni.”

„Jövedelmünk állandóan csökken, kiadásaink pedig folyton szaporodnak; tönkre kell menni minden parasztgazdaságnak” – mondja egy másik paraszt.

„Gazdasági egyesületeinknek mindenütt nagybirtokosok a vezetői, akik ahelyett, hogy velünk együtt harcolnának a mezőgazdaság érdekeiért, beállanak az ingó tőke székértolóinak. A Mezőgazdasági Kamara elnöke például elvállalta a Szeszipar elnökségét, és onnan húz busás jöve-

delmet. Az Országos Gazdasági Egyesület elnöke a nagybancok élére állott. Hogyan képviselnék ezek a mi érdekeinket?"

Azt mutatták ezek a panaszok, hogy súlyos felelősség és gond hárul azokra az emberekre, akik a parasztság szószólóivá váltak. Ennyi panaszt hordozni csak olyan embereknek szabad, akik szentül elhatározzák, hogy sohasem fogják becsapni vagy cserbenhagyni a parasztságot.

A kormány gazdaságpolitikája nagyon szerencsétlenül alakult, széles néprétegek befolyása nélkül. A háború után megcsonkított kis Magyarország vezetői autarchikus berendezésre törekedtek, s hatalmas iparpártolás indult meg. Olyan iparágak születtek, amelyekről csakhamar bebizonyosodott, hogy nem bírják el a külföldi versenyt, s csak úgy tarthatók fenn, ha túlzott vámvédelemben részesíti őket a kormány. Ennek viszont az lett a következménye, hogy a magyar piacról kirekesztett ipari államok bojkottálták a magyar mezőgazdasági termékeket. A nép elégedetlensége nőttön-nőtt, de a nyílt választással összehozott képviselők a parlamentben ennek nem adtak hangot. A kormány pedig utasította a közigazgatást, hogy az elégedetlenségnek mindenféle kitörését akadályozza meg.

Jól láttam ezt a helyzetet, és vártam az alkalmat, hogy a föld népének panaszait demonstratív formában juttathassam kifejezésre. Az alkalom el is érkezett. 1930 májusában a Baranya megyei Kisgazdapárt a néhány évvel azelőtt elhalt Nagyatádi Szabó István emlékére hatalmas népgyűlés keretében ünnepséget rendezett. Erre az ünnepségre eljött a földművelésügyi miniszter,* de eljöttek sokan a kormánypárt képviselői is. A nagygyűlés egyik szónokául engem jelöltek ki. Nagy beszédben soroltam fel a parasztság minden panaszát és sérelmét. Beszédem végén kijelentettem, hogy amennyiben ezeknek a sérelmeknek az orvoslására a kormány hatvan napon belül megnyugtató választ nem ad, a baranyai parasztság ellenzékbe vonul és harcot hirdet a kormány ellen.

Ennek az ultimátumnak híre ment az egész országban. Feszülten várta a magyar parasztság az ultimátum követ-

kezményeit. Mivel a hatvan nap elmúltával a kormánytól nem kaptunk megnyugtató választ, lemondtam alelnöki tisztségemről, és kiléptem a régi Kisgazdapártból.*

Itt el kell mondanom, hogy a *Pesti Hirlap*-ban megjelent első cikkem közléséig még sohasem jártam az ország fővárosában, Budapesten. A főszerkesztő meghívott, hogy töltsék néhány hónapot Pesten. Megállapodtam vele, hogy három hónapot a szerkesztőségben töltök, hogy ez alatt tanulmányozzam az újságszerkesztés technikáját is.

Ez alatt a pesti tartózkodásom alatt találkoztam Tildy Zoltánnal,* aki mint református pap egy egyházi nyomdának a vezetője volt Budapesten. Együtt töltöttük a karácsonyestét. Sokat beszélünk a magyar közállapotokról. Megállapítottuk, hogy egyetértünk a helyzet megítélésében. Egyezett az a véleményünk is, hogy Magyarország-nak demokratikus politikát kellene folytatnia a nagy világháború után. Nem volt közöttünk véleménykülönbség abban sem, hogy egy demokratikus berendezkedés alapja csak a parasztság lehet. Elhatároztuk, hogy amennyiben a magyar közállapotok nem javulnak, új kisgazdapártot indítunk ellenzéki alapon a magyar parasztság érdekeinek képviseletére.

Megszerettük egymást Tildy Zoltánnal. Együtt jártuk ezután tizenhét esztendeig a magyar politika keserves, rögös útját. Együtt küzdöttünk az úri Magyarország politikája ellen. Együtt indítottuk meg a parasztság politikai szervezését. Együtt buktunk el a képviselő-választásokon. Együtt harcoltunk a későbbi nemzetiszocializmus ellen. Együtt fogtunk hozzá a második világháború után a magyar politikai élet újjáépítéséhez, és azt hittem, hogy életünk végéig együtt is maradunk. A történelem azonban másképpen rendelkezett.

Még 1930 tavaszán összehívtuk az ország minden részéből azokat a vezető parasztembereket, akikkel addig is kapcsolatot tartottunk, s hosszú tanácskozáson elhatároztuk, hogy ősszel megalakítjuk az új pártot.* Minden körülmény sürgetett bennünket erre. Láttuk, hogy a parasztság belepusztul a rossz gazdaságpolitikába, s láttuk, hogy

elgondolásainkat az új magyar írók is alátámasztják. Nagy irodalmi harcok indultak meg a magyar parasztság érvényesüléséért, s legjobb íróink mutattak rá, hogy a parasztság felemelkedése nélkül nem lehet új élet Magyarországon. Szabó Dezső, Móricz Zsigmond, a legújabb kor legnagyobb magyar írói kongatták a vészharangot és követeltek életet a parasztságnak. Lelkes követőiké váltak fiatal diákok, akik nyakukba vették az országot, és tanulmányokat írtak a magyar nép elhagyatottságáról. Megszületett a falukutató irodalom, s fiatal magyar írók döngették a két háború közötti úri politika kapuit, s követeltek életet, emelkedést a parasztság számára.

Tudtuk, hogy a magyar parasztság józanságára, mértéktartására, de határozott ellenzékiiségére építendő pártunknak hatalmas sikerei lesznek az országban.

3 / Az új párt programja és alakulása

1930 nyarán elkészítettük az új párt programját.* Főbb pontjai a következők voltak:

1. Általános titkos választójogot kell adni a magyar népnek a megszégyenítő nyílt választói jog helyett, hogy alkotmányos jogainak felhasználásával érvényesíthesse befolyását a kormányzatra.

2. Meg kell valósítani a magyar nép régi vágyálmát, a földreformot, hogy egyrészt a föld nélküli parasztcsaládok százezrei biztos egzisztenciához jussanak és tulajdonjogilag is hozzákapcsolódjanak a magyar földhöz, másrészt pedig, hogy a nagybirtok túlzott gazdasági befolyása a magyar nép fölött megszűnjön.

3. Csökkenteni kell az ipari cikkek árait, és mindent el kell követni a mezőgazdasági árak emeléséért, hogy megmentsük a kis paraszti üzemek százezreit, és megszüntessük az ingó tőke elnyomását a magyar nép fölött.

4. Igazságossá és arányossá kell tenni az adóztatást. Meg kell állapítani az adómentes létminimumot, és mindenkire teherbíró képessége szerint kell kivetni az ország terheit.

5. Emelni kell a népkultúrát, s a magyar falu népét a tudatlanság állapotából művelt réteggé kell nevelni.

6. Egyszerűvé és népszerűtővé kell tenni a közigazgatást. A hatalmaskodó közhivatalnokokat ki kell cserélni népet szerető, szociális érzésű emberekkel.

7. Egyenlővé kell tenni a szociális biztonságot az összes dolgozó rétegek számára.

Több részletes követelést is tartalmazott még a pártprogram, s rámutatott a megoldás módozataira is.

Október 12-re tűztük ki a párt alakuló nagygyűlését. A Nagy Magyar Alföld legnagyobb parasztfaluját, a harmincezer lakosú Békést jelöltük ki az alakuló nagygyűlés színhelyéül. Meghívtuk a nyilvános nagygyűlésre az ország parasztságát. Csodálatos, reményt keltő látványt nyújtott a békési nagygyűlés. Az ország legtávolabbi vidékéről is, keservesen összekuporgatott útiköltséggel, Békésre utaztak a parasztság kiküldöttei. Szekérsorok és teherautók tömege szállította Békésre a parasztokat, de egész zarándokok indultak meg gyalog is a közeli községekből és városokból.

Tildy Zoltán és én beszéltünk a néphez. „Új fejezet kezdődik a magyar történelemben – mondtam beszédemben. – A magyar parasztság vonul be az alkotmány sáncai közé.”

Felolvasták a pártprogramot. Lelkesen fogadta el a nagygyűlés, és kimondotta, hogy Független Kisgazdapárt* néven megalakul az új párt.

Szijj Bálint* kisgazdát, Nagyatádi Szabó István egykori munkatársát és a felsőház örökös tagját választottuk meg a párt elnökévé. Tildy Zoltán ügyvezető alelnök, én pedig országos főtitkár lettem.

Tudtuk, hogy a magyar politikai életre nem marad hatás nélkül a pártalakulás. Tudtuk, hogy adni kell a parasztságnak valamit, már csak a mi mozgalmunk ellensúlyozására is. De azt akkor még nem tudtuk, hogy ez a párt lesz az, amelyiknek a két háború közötti magyar úri politikán kívül küzdelmet kell majd vállalnia a két nagy imperialista ideológiával, a Németországból elinduló nemzetiszocializ-

mussal és a szovjet kommunizmusmal szemben is. Tudtuk, hogy kemény küzdelemben lesz részünk, de börtönre, bujdosásra és száműzetésre akkor még nem számítottunk.

Mint a futótűz terjedt a Független Kisgazdapárt az országban. Önmaguktól alakultak meg pártszervezetek falvak százaiban. De megindult az üldözés is. Először betiltották hetilapunkat, a *Magyarföld-et*.^{*} Azután üldözni kezdték Tildy Zoltánt. Gúnyoltak, rágalmaztak bennünket. Megtorpanás nélkül mentünk azonban előre, és segítséget kerestünk magunknak. Politikai vezér és parlamenti képviselőt kellett.

A magyar politikai élet legtisztább alakja, Gaál Gaszton^{*} képviselő, ebben az időben párton kívül állott néhány képviselőtársával. Felkerestük és felkértük, álljon pártunk élére politikai vezérnek. Elmondtuk, mit akarunk. Gaál Gaszton elfogadta a hívást, s rajongva szeretett vezére lett a Független Kisgazdapártnak.

1931-ben országgyűlési képviselő-választások voltak, amelyek a pártot még készületlenül találták. Mégis, a reakciós nyílt választói jog ellenére is, tizenegy mandátumot kapott^{*} a Kisgazdapárt.

Vonaton, szekéren és gyalog jártam az országot és szerveztem a pártot. Nagyon sok faluban magam alakítottam meg a helyi pártszervezetet. Nem kellett a parasztokat rábeszélni, hogy álljanak az új párt mellé, oda parancsolta őket kegyetlenül nehéz helyzetük.

1932 őszén meghalt Gaál Gaszton, a párt vezére. Szinte az egész parasztság meggyászolta ezt a harcos, puritán politikust. A párt legtehetségesebb és legműveltebb képviselőjét, Eckhardt Tibort^{*} választottuk meg pártvezérnek. Bár a párt programjánál és harcos kiállásánál fogva is népszerű volt az országban, tekintélyét nagyban növelte, hogy Eckhardt Tibor egy időközi választáson, a mezőcsáti kerületben, a nyílt szavazás ellenére is megbuktatta a földművelésügyi minisztert.^{*}

Én 1932 őszén foglaltam el Budapesten a párt főtítkári székét. Csak ebben az időben sikerült frásaimmal szert tenni annyi jövedelemre, hogy abból családommal Buda-

pesten megélhessek. Utazási költségeimet ekkor már tudta fedezni a párt.

A pécsi vármegyei pártirodában voltam egyszer, s beszélgettem a baranyai parasztokkal, akik beszámoltak a pártszervezkedés terjedéséről, és elpanaszolták a vármegye parasztságának bajait. Egyszer egy fiatal paraszt lépett hozzám. Alig látszott többnek húszesztendősnél. Erős termetű, kemény mozgású, szép, szőke fiatal férfi volt.

– Engedje meg, főtitkár úr, hogy bemutatkozzam. Kovács Béla* mecsekaljai kisgazda vagyok.

Ránéztem és kezet fogtam vele.

– Maradj itt, amíg a többiek elmennek – mondtam neki.

Mikor magunkra maradtunk, elkezdtem beszélgetni Kovács Bélával. Csodálatos lelkesedés és tetterő áradt felém ebből a fiatal parasztból. – Szeretnék részt venni a szervezkedésben – mondotta.

– Vasárnap három faluban tartok népgyűlést a Dráva mentén, gyere el velem – hívtam Kovács Bélát.

– Nagyon örülök, ha elmehetek, mert kívánom hallani a beszédedet, amióta innen a pécsi nagygyűlésről ultimátumot intéztél a kormányhoz.

– Ohó, öcsém! Nem hallgatónak hívlak én téged, hanem szónoknak – mondtam Kovács Bélának.

A fiatal paraszt elvörösödött.

– De kérlek, én sohasem beszéltem még nyilvános gyűlésen. Zavarba jövök és csak szégyent hozok rád is. Azután meg mit is mondhatnék én?

– Azt mondd el a néphez szóló szavakkal, amit beszélgetésünk során nekem elmondtál. Zavarodon pedig majd át fog segíteni idővel a gyakorlat.

Vasárnap a népgyűléseken ott volt Kovács Béla. A legelső faluban beszédem befejezése után bejelentettem, hogy Kovács Béla mecsekaljai kisgazda fog felszólalni. Kovács Béla beszélni kezdett. Hevesen törtek ki belőle a szavak. Egymás után tette szóvá a parasztság sérelmeit. Be sem fejezte egyik mondatát, már a másikba kapott bele. Gondolatai sokkal előbbre jártak, mint sza-

vai. De olyan erő csapott ki belőle, ami nem fér meg az emberben otthon az eke mellett.

– Ugye mondtam, hogy nem való vagyok én szónoknak!
– fordult felém szemrehányóan, miközben verejtékes homlokát törülgette a gyűlés után.

– Hát jó – mondtam neki –, ezután nem kényszerítelek, ha nem akarsz jönni – és nevettem hozzá.

– Ezt azért mondod, mert úgyis tudod, hogy többé nem maradok el tőled – mondotta Kovács Béla.

És nem is maradt el tőlem soha többé, mindaddig, amíg a szovjet önkény el nem hurcolta és börtönbe nem vetette. Rajongón szeretett vezetője lett Kovács Béla a magyar parasztságnak.

Gaál Gaszton temetése után Tildy Zoltán odavezetett egy hatalmas szál fiatal paphoz, aki az egész temetési szertartás alatt zokogott.

– Ez Varga Béla,* a balatonboglári plébános, az elhunyt Gaál Gaszton legjobb barátja – mondotta.

Velem volt Kovács Béla is, s mindketten megöleltük Varga Bélát. Leültünk beszélgetni.

– Győr megyei kis faluból való parasztember fia vagyok – kezdte a beszélgetést Varga Béla. – Mindennap együtt voltam Gaál Gasztonnal, rajta keresztül ismertem meg a tí pártotokat, a Kisgazdapártot. Szívvel-lélekkel azonosítom magam veletek. Ha befogadtok magatok közé, veletek tartok és segítek nektek, amiben csak tudok. Nincs más célom, csak a magyar népet szolgálni.

Kezet fogtunk Varga Bélával, s ahogy ott ültünk együtt, egyikünk sem gondolta, hogy egy időben közülünk kerül ki a köztársasági elnök, a miniszterelnök, a nemzetgyűlés elnöke és a földművelésügyi miniszter. Egyikünk sem gondolta, hogy nehéz küzdelmek után eljön majd az ítélet napja, amikor egyikünknek az lesz a büntetése, hogy tovább szolgálja az országot akkor is, amikor a másik három már száműzetésben és börtönben lesz közülünk.

A Független Kisgazdapárt küzdelmei két területen folytak ezután. A pártszervezés és a képviselőválasztások

területén. Gyakran ürltek meg választókerületek, amelyekben már csak azért is jelöltet állítottunk, hogy alkalmunk legyen a választás alatt a párt programját kifejteni.

Leírok itt egy nevezetes választást annak illusztrálására, hogy milyen is volt a nyílt választás a két háború közötti Magyarországon.

1933-ban megüresedett a mezőkeresztesi választókerület. Azonnal a kerületbe utaztam, összehívtam a kispapárti vezető embereket és jelöltettem Tildy Zoltánt képviselőjelöltnek. A kormánypárt, a Gömbös Gyula* vezérlete alatt álló Nemzeti Egység Pártja, egy Szabó-Pap* nevű nyugalmazott ezredes állított jelöltnek, míg a Szociáldemokrata Párt a jelenlegi kereskedelemügyi minisztert, Rónai Sándor* miskolci párttitkárt jelölte. Csak egy falu küzdelmeit írom itt le, azért a faluét, amely a legkarakterisztikusabban emelkedik ki a választási mozgalmából. Tard körülbelül kétezer lelkes kis falu a mezőkeresztesi választókerületben. Kispapárti vezetője, Spisák István, a vármegyei önkormányzat közgyűlésének választott tagja. Lelkesen szervezi a falut és készíti elő Tildy Zoltán választását. Hogy Tildy Zoltán képviselőjelölt lehessen, ahhoz a választóktól ajánló aláírást kell szerezni. Spisák István megindult lelkes társaival együtt házról házra aláírásokat gyűjteni. Sokan boldogan aláírják az ajánlóívet. Egyik háznál azt mondja a kispapárti parasztember:

– Nem írhatom alá Tildy ajánlóívet, mert figyelmeztett a jegyző, hogy adóhátralékomat azonnal behajtják rajtam, ha alá merem írni Tildy ajánlóívet.

Spisák István jól ismeri már ezeket a fogásokat, de azért évről évre újra megröppen, mikor ezekkel a jelenségekkel találkozik.

– Nem írhatom alá Tildy ajánlóívet, mert a mezőkövesdi bankigazgató magához kéretett, és azt mondta, hogy azonnal felmondja a kölcsönt, ha az ellenzék mellé állok – mondta egy újabb kispapárti ember.

– Szívvel-lélekkel Tildy mellett vagyok – mondja egy következő –, de gimnáziumba jár a fiam a városba, s az

igazgató megmondta, hogy el fog bukni, ha én a Kisgazdapárt ajánlóívét írom alá.

Szitkozódik a negyedik: – A jóisten akárhová tegye ezt a bitang kéményseprőt. Tegnap meglátta düledező kéményemet, s figyelmeztetett, hogy ha nem írom alá a kormánypárt ajánlási ívét, fel fog jelenteni és lebontatja az egész kéményemet.

Spisák István, a tardi pártelnök edzett kisgazdapárti vezér, de azért maga is felháborodik a lelkek ilyen megfélemlítésén, és jelenti tapasztalatait a Kisgazdapárt választási vezetőségének. A Kisgazdapárt vezetősége tiltakozik az ilyen törvénytelen megfélemlítések ellen, de hát ez a tiltakozás nem sokat ér.

No, mégis összejön a szükséges ezer ajánlás, sőt az egész választókerületben több mint háromezerre felszaporodik. A kitűzött időben Spisák István és társai elviszik a három-ezer-kétszáz ajánlást a választási bizottsághoz és ott benyújtják.

– Ezeknek az aláírásoknak kétharmad része érvénytelen – jelenti ki a választási biztos.

– Micsoda? – kiált fel Spisák István –, hiszen ezek valamennyien benne vannak a választói névjegyzékben, és saját kezűleg írták alá Tildy Zoltán választási íveit.

– Igen ám, de ezek közül kétezer-háromszáz választónak a neve ott szerepel a kormánypárt ajánlási ívein is, tehát a törvény szerint mind a két ívről ki kell őket törölni. Eszerint marad Tildynek kilencszáz aláírása. Adok egy-napi pótlási időt, ezalatt szerezzék be a hiányzó száz aláírást – adja ki a rendelkezést a választási biztos.

Nosza, rohannak a kerületben mindenfelé Spisákék, hogy keressenek száz olyan választót, aki még nem írta alá senkinek az ajánlási ívét. Amikor ez is megvan, beadják és a választási biztos elfogadja.

Következik az agitáció. Természetesen Spisákék azt szeretnék, ha, mint a többi faluban, Tardon is programbeszédet mondana Tildy. Ezt csak úgy engedélyezik, ha négy helybeli választópolgár kéri a gyűlés engedélyezését. Ebben nincs hiba, a négy legtekintélyesebb gazda aláírja

a beadványt, és kéri, hogy a nagyvendéglő udvarán tartsa meg Tildy a programbeszédét. Jön a szolgabírótól az elutasítás: „... El kell utasítani Spisák István és társainak népgyűlés engedélyezése iránti kérelmét, mert a gyűlés színhelyéül kijelölt vendéglő udvarának nem jó a kerítése.”

Nosza, Spisák István szerkeszt új beadványt, most már a saját házának az udvarára kéri a népgyűlést. Jön a végzés, hogy „el kell utasítani Spisák István gyűléskérelmét, mert az udvar, ahova a gyűlést kéri, tűzveszélyes”.

No, végül Galambos József udvarán meg lehet tartani a népgyűlést. Tildy elmondhatja a programbeszédét, amelyen ott szorong a falu apraja-nagyja.

Kitűzik a szavazás napját. Spisák Istvánnal közli a szavazatszedő küldöttségi elnök, hogy kijelölte a pártok szavazóinak a gyülekezőhelyét. Vasárnap reggel minden szavazónak a pártja részére kijelölt gyülekezőhelyre kell mennie, s csak azután mehet megállapított nagyságú csoporttal a szavazóhelyiségbe szavazni. A Kisgazdapárt gyülekezőhelye az iskolaudvar.

Spisák fellázad.

– De kérem, hogy lehet a Kisgazdapárt gyülekezőhelyét a szavazóhelyiségtől több száz méternyire kijelölni, amikor ennek a falunak a nagy többsége kisgazdapárti, és így a választók többségének kell megtenni a szavazáshoz ezt a hosszú utat! Különben is, miért tették a kormánypárt gyülekezőhelyét húsz méterre a szavazóhelyiségtől, és a Szociáldemokrata Párt gyülekezőhelyét ötven méterre?

– Ha nem tetszik, nem szavaznak – feleli a szavazatszedő küldöttség elnöke.

Spisák felháborodva bár, de belenyugszik a gyülekezőhelyek előnytelen elosztásába. Este, mielőtt elindulna a községbe, hogy vezető társai között kiossza a választás napjára elhatározott szerepeket, beállt hozzá a csendőrszervező vezetője.

– Hát, Spisák uram, nem gondolja maga, hogy baj lesz abból, ha ilyen lázasan dolgozik a kisgazdapárti jelöltek?

– Hát maga nem gondolja, hogy semmi joga sincsen a választás dolgába beleszólni a törvény szerint? – fordul vele szembe élesen Spisák.

– Na jó, hát én csak figyelmeztettem – mondja vészjóslóan a csendőr.

Spisák megy a maga útján a faluban, megparancsolja embereinek, hogy a kispapáért választókat személyesen keressék fel, nehogy az utolsó órákban elhalásszák őket, megparancsolja, hogy a gyülekezőhelyen tartsanak rendet, ne legyen lárma vagy kiabálás, nehogy beavatkozhassanak a csendőrök.

Másnap reggel kezdődik a szavazás. Spisák ott van a szavazóhelyiségben, mint a Kispapáért által megbízott bizalmi.

– Na, kérem, most sorsot húzunk arra nézve, hogy melyik párt kezdje meg a szavazást – jelenti be az elnök, s ezzel három összegyűrt cédulát beledob egy kalapba, s azt mondja Spisáknak: – No, húzzon ki egyet.

Spisák kivesz egy cédulát, a másik kettőt pedig nyomban zsebre vágja az elnök. – Na, melyik párt van ráírva? – kérdi a szavazatszedő küldöttségi elnök.

– Nemzeti Egység Pártja – olvassa Spisák.

Csodálatos, hogy a választókerület mind a húsz községében a kormánypártnak kedvezett a szerencse, az ő csoportjai kezdtek először szavazni.

– Ötven választóból álló csoportokat állapítok meg – jelenti ki az elnök –, tehát jöjjön szavazni a Nemzeti Egység Pártjának ötven szavazója.

– Nincs a gyülekezőhelyen ötven kormánypárti szavazó – súgja a jegyző a szavazatszedő küldöttségi elnöknek.

Spisák meghallotta.

– Kérem, akkor a törvény szerint az a párt kezdi a szavazást, amelynek együtt van az elnök által megállapított számú szavazója. Jöhet tehát a Kispapáért.

– Leszállítom a szavazói csoport számát tíz szavazóra – jelenti ki az elnök.

– Ez ellen tiltakozom, és kérem tiltakozásomat jegyzőkönyvbe venni – emeli fel hangját Spisák.

– Vegye jegyzőkönyvbe maga, ha akarja, vagy pedig kidobatom a szavazóhelyiségből! – kiált az elnök.

Na, megkezdődik a szavazás. A kormánypárti szavazók elfogynak, a kisközpárti gyülekezőhelyen pedig állandóan szaporodnak a szavazók. Délután a kormánypárti választásvezetők behoznak a szavazóhelyiségbe egy csomó kódorgó cigányt. Az elnök le akarja őket szavaztatni.

– Ezek nem szavazhatnak, mert nincsenek bent a választói névjegyzékben – jelenti ki Spisák.

– Igenis leszavaznak – mondja az elnök.

Spisák tiltakozik. Nem használ. Leszavaztatják a kormánypárt mellett a kéznél levő csavargókat a meghalt vagy elköltözött választók nevében. Így sem jön ki kormánypárti többség. Több kormánypárti szavazónak híre-nyoma sincs. A Kisközpárt gyülekezőhelyén viszont feketélik még a gyülekezők tömege.

A szavazatszedő küldöttségi elnök összesűg a jegyzővel:

– Elrendelem a zárórát, és félóra múlva lezárjuk a szavazást – hirdeti ki az elnök.

– Tiltakozom az intézkedés ellen – kiált fel Spisák.

– Miután a Kisközpártnak annyi szavazója van még, hogy három óra alatt sem lehet leszavaztatni őket!

Az elnök intézkedését fenntartja. Nemsokára éktelen zivaj hangjai jutnak el a szavazóhelyiségbe. A csendőrök szuronyt szegezve nekimentek a Kisközpárt gyülekezőhelyének, és a szavazásra váró választókat egy szálíg széjjelzavarták.

Spisák rohan a telefonhoz:

– Több mint kétszáz szavazónkat nem engedték leszavazni a csendőrök – jelenti izgatottan.

A pártvezetőség tiltakozik, a tiltakozás semmit sem használ. A hatóság lop, csal, erőszakoskodik és hamisít a kormány jelöltje javára. Este kihirdetik az eredményt, amely szerint egyik jelölt sem kapott abszolút többséget, így nyolc nap múlva a kormánypárt és a Kisközpárt jelöltje között meg kell ismételni a választást.

Eckhardt Tibor felkeresi Gömbös miniszterelnököt.

Élesen rátámad a mezőkeresztesi választási erőszakosság miatt. Gömbös cinikusan elhárítja a támadást, s azt mondja, hogy neki szüksége van arra, hogy a mezőkeresztesi választást a kormány pártja nyerje meg.

Az első választás napja után minden faluban csendőrök keresik fel a Kisgazdapárt vezetőit, és bekísérik a községházára a vezető embereket. Az egyiket fenyegetik, a másikat ütik, a harmadikat rúgják, hogy a következő választásra megpuhítsák a Kisgazdapártot.

Spisák István fiával és egy barátjával házának udvarán áll, és felháborodva tárgyalják az előző napi választási gyalázatosságokat. A kapu előtt egy Angyal nevű csendőr Molnár Andrást, a Kisgazdapárt egyik nagyszerű vezetőjét kíséri a községháza felé. Molnár odakiált Spisáknak:

– No, Pista, gyere te is, úgylis jönnek érted is a csendőrök!

A csendőr puskatussal hátba vágja Molnár Andrást, mire a hatalmas erejű Molnár, mint a tigris, rávetette magát a fegyveres csendőrré, s egy szempillantás alatt elvette tőle puskáját, kardját. A csendőr futni kezdett, de ugyanakkor feltűnt már másik négy csendőr. Molnár beroshan Spisák udvarára, a csendőrök sortüzet adnak, Molnár elvágódik s azután tovább senki sem tud róla.

A négy csendőr közrefogja Spisákot, fiát és barátját. Taszigálják őket a községháza felé. Spisák méltatlankodik.

– Miért kísérgetnek minket, hiszen én csak az udvaromban álltam, és nem tettem semmi rosszat.

Az egyik csendőr hatalmas ütéssel némítja el Spisákot.

Én a mezőkeresztesi pártközpontban ültem a telefon mellett, amikor egyszer izgatott hangon telefonál valaki, hogy Molnár Andrást Tardon agyonlőtték, Spisákot pedig két társával elhurcolták a csendőrök. Felhívtam Budapestet, s kértem a pártvezetőséget, hogy országgyűlési képviselőket küldjön, akik mentelmi joguk védelme alatt megvizsgálják a tardi esetet. Alig volt azonban időm a beszélgetést befejezni, mert jöttek a csendőrök, s nekem a pártiroda melletti éléskamra lisztesládájába kellett bújnom,

hogy meg ne találjanak, mert különben kiutasítanak a kerületből. Óráról órára jöttek a csendőrök, s amíg ők ott tartózkodtak, addig én mindig a lisztesládában voltam, amelynek tetejére a háztulajdonos felesége néhány üres zsákot és egyéb limlomot dobott, nehogy a lisztesláda tetejét is felnyissák a csendőrök.

Spisák Istvánékat a tardi községházán szó nélkül elkezdtek ütni-verní. Két-két csendőr felváltva ütötte őket. Amikor az egyik csendőr eltörte rajtuk a puskáját, akkor a jelen levő csendőr százados azt az utasítást adta, hogy inkább botokkal verjék őket, hogy több puska el ne törjön. Amikor valamelyikük le akart roskadni az ütések súlya alatt, a csendőr alájuk tartotta a szuronyt, hogy „no, ebbe feküdj bele, ha éppen feküdni akarsz!”.

Másnap elvitték őket a mezőkövesdi járásbírószágra, ahol a bíró kihallgatta őket, és miután megállapította, hogy semmi bűnük nincsen, elrendelte szabadon bocsátásukat. Hazamenni nem mertek. Bejöttek hozzám a mezőkeresztesi pártirodába. Sem állni, sem ülni, sem feküdni nem tudtak, annyira össze volt törve a testük. A fiatal Spisák sírt. Édesapja, az öreg Spisák, fia vállára tette a kezét, és rámutatott egy falon függő képre. A kép azt a tizenhárom tábornokot ábrázolta, akiket 1849-ben, a szabadságharc leverése után, az osztrákok Aradon kivégeztettek.

– Ne sírj, fiam, az igazságért szenvedni kell. Nézz erre a képre: ezek a magyarok még a halált is elszenvedték meggyőződésükért.

Valami forráság öntötte el a szívemet, s úgy éreztem, hogy ilyen nagynek és nemesnek még sohasem láttam a magyar parasztot.

Bevittem őket a miskolci kórházba. Megállapították, hogy az öreg Spisáknak a bordái törtek el. Fiának a gyomra dagadt meg, Galambosnak pedig egyik lapockacsontja hasadt végig. De bizonyítványt nem adtak, mert az orvos félt a hatóságoktól. A következő szombaton este mind a hárman kiszöktek a kórházból, hazamentek Tardra, és leszavaztak Tildy Zoltánra. Molnár Andrásról

kiderült, hogy nem találták el a csendőrök, hanem amikor észrevette, hogy löni akarnak rá, elvágódott, majd végigkúszott az udvaron, és az egyik háznak a padlásán elbújt.

Tildy Zoltán a második menetben is elbukott a választáson.*

1935-ig szerveztem a pártot, hatalmas eredménnyel. Tömegeit számítva a Kisgazdapárt az ország legnagyobb pártja lett. Ebben az esztendőben elrendelték az általános választásokat. A Kisgazdapárt nyolcvanöt választókerületben tudott jelöltet állítani, míg a többi százhatvan kerületben már az ajánlásoknál kibuktatták a jelöltjeit. Gömbös miniszterelnök megígérte Eckhardt Tibornak, hogy beterjeszti a titkos választásról szóló törvényt, de szavát megszegte, és a régi törvény alapján nyílt választással zajlott le az 1935-s választás. Kétmillió-kétszázezer választója volt ekkor az országnak. A nyolcvanöt kerületben a Kisgazdapárt félmillió szavazatot kapott, s nyilván a többi területeken is ugyanilyen arányban kapott volna szavazatokat. Így kétségtelenül a választók többsége a Kisgazdapárt mellett állott. Mégis összesen huszonhárom mandátumot* tudott szerezni ezen a választáson a Kisgazdapárt.

Az 1935-ös választáson engem szülőföldem kisgazdapárti népe jelölt. Soha nem látott lelkesedéssel küzdötte végig népem a választást, noha az autó-, plakát- és telefonköltségeken kívül egyetlen fillért sem költöttem a választásra. A nyílt választás módszereivel engem is elbuktattak; a végső eredmény kimutatásánál száztizenhét szavazattal kaptam kevesebbet, mint a kormánypárti jelölt.

A választások után új fejezet kezdődött a magyar politika történetében. Megjelent Magyarországon is a nemzetiszocializmus. Azt vártuk, hogy a kormány igyekezni fog csírájában elfojtani a náci diktatúrára törő szervezkedést, azonban csalódtunk. A kormánypárt vezetői közül olyan sokan rokonszenveztek a nemzetiszocializmussal, hogy a kormány nem vállalta a mozgalom visszaszorítását. A Szociáldemokrata Párt négy-öt képviselőjével annyira erőtelen volt,* hogy nem mert vállalkozni a nácizmus el-

leni harcra. Ellene foglalt ugyan állást, de eredményes harchoz nem volt ereje.

A Kisgazdapártnak kellett tehát vállalnia, mint az egyetlen harcos, demokratikus pártnak a náciizmus elleni küzdelmet. A harcot Eckhardt Tibor, a párt vezére vezette. A Kisgazdapárt elszánt bátorsággal vetette bele magát a náciizmus elleni harcba, és bár kétségtelen, hogy nagyban hátráltatta a náciizmus terjedését, maga is örlődött a küzdelemben. Felülről a kormánypárt, alulról a Nyilaskeresztes Párt* örlötték a Kisgazdapártot.

Keserves korszak következett ekkor a magyar politikai életben. Magyarország, mint történelme során már sokszor, most is belekerült a nagyhatalmak politikai játékába. A magyar nép óriási többségében ellenezte a nemzetiszocializmust, hibáztatta a Németországgal való kooperációt, de a dolgok fejlődése ellen nem tehetett semmit. A demokratikus nagyhatalmak nem ismerték fel azt a veszélyt, amely a délkelet-európai országokra leselkedett, és nem siettek segítségükre. Magyarország mint agrárfeleslegekkel rendelkező állam odakényszerült Németország és Olaszország mellé gazdaságilag. Amikor pedig a müncheni egyezményvel valósággal odalökték a kelet-európai kis államokat Hitler karjába, politikailag is elkezdődött Magyarország megdolgozása.

1939-ben, amikor végre a Kisgazdapárt hosszú küzdelmei után bevezették az első titkos választást, már előntötte a háborús hangulat Kelet-Európát. A kormánypárt és a Nyilaskeresztes Párt egymással kacérkodtak a Kisgazdapárt és a magyar nép feje fölött. Ennek az lett a következménye, hogy az 1939-es választásokon a Kisgazdapárt csak tizennégy mandátumot tudott szerezni. Nem voltunk képesek megállítani azt a politikai áramlatot, amely ellen úgyszólván egyedül küzdöttünk, mert mögöttünk nem állott nagyhatalom, amelyik erőt és súlyt adott volna küzdelmünknek.

A háborús hangulat mindinkább erősödött és a Kisgazdapárt tevékenysége mindinkább megnehezült. Mégis nyugodtan megmondhatjuk, hogy egészen az 1944. már-

cius 19-én bekövetkezett német megszállásig Magyarországtól sem szolgálta ki olyan mértékben a németeket, mint más országok. A Kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt Magyarországon szinte utolsóként folytattak harcot a náciizmus terjeszkedése ellen. A Kisgazdapárt élén Eckhardt Tibor bátran és erőteljesen mutatott utat a náciizmus és a háború elleni harcban. Jól láttuk, hogy küzdelmünk jogos és igazságos, mert a magyar nép gyűlöli a parancsuralmi rendszert. Különösen a parasztság állott szemben a nemzetiszocializmussal. Egyik értelmes magyar paraszt mondotta nekem ebben az időben: „Természetes okai vannak, hogy a tisztviselők és más kötött foglalkozású emberek, még a munkások is elfogadják a nemzetiszocializmust, a paraszt pedig nem. A tisztviselő a modern bürokráciában nem önálló ember, csak úgy tud dolgozni, ha megparancsolják neki, mit dolgozzon. Így van a gyári munkás is. Ezeknek az embereknek könnyebb elfogadni a parancsuralmi rendszert, mint annak a magyar parasztnak, akivel századok óta nem törődött soha senki, akit nem is gyámoltattak, de akinek nem is parancsoltak, s aki így mindig a maga önállóságára volt utalva. A paraszt önálló ember, s nem kell neki a diktatúra semmiféle formája.”

A Kisgazdapárt jól látta, hogy a magyar nép éppen úgy ellenzi a háborút, mint a diktatórikus rendszert. Ezért, mikor a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozás törvénybe iktatásáról kellett szavazni, mindenki a csatlakozás mellett szavazott, csak a Kisgazdapárt jelen levő három képviselője* szavazott tüntetőleg ellene. Én akkor a nemzetgyűlés jegyzője voltam, fenn ültem az elnöki emelvényen, s fájó szívvel vettem tudomásul, hogy hivatalos funkcióim megakadályoz a németek elleni szavazásban.

1941-ben, amikor Románia már a németek oldalán harcolt, Jugoszlávia már német megszállás alatt volt, Szlovákia már Hitler oldalán állott. amikor tehát Magyarország minden oldalról németekkel volt körülvéve, maga is belépett a háborúba. Ettől fogva megszűnt a demokratikus irányú politizálás lehetősége. Hatalom nélkül, kicsiny parla-

menti képviselettel, nem szállhattunk szembe olyan eredményesen a náci propagandával és a háborús politikával, amellyel változtatni tudtunk volna a helyzeten, noha tudtuk, hogy a magyar nép többsége velünk érez, ellenzi a háborút és gyűlöli a német nemzetiszocializmust.

Még az államhű magyarországi német lakosság egy része is velünk érzett, és harcba bocsátkozott a Volksbund* nevű náci-német szervezkedéssel, de őket éppen úgy elnyomták, mint a Kisgazdapártot. Hiába nyújtottuk kezünket segítségért, azok a hatalmak, amelyek iránt rokonszenvet érzett a magyar nép, nagyon távol voltak, s az angolszász barátság iránti nosztalgia az amerikai és az angol rádió hallgatásában jutott kifejezésre.

4 / A Magyar Parasztszövetség megalapítása

Amikor a háborús kormányzati intézkedések és a náci propaganda lehetetlenné tették a Kisgazdapárt nyílt politikai tevékenységét, arra gondoltam, hogy látszólag politikamentes parasztszervezetet hozok létre, amelynek a szervezése módot nyújt a nép közelebbi felvilágosítására, s amelyben megkezdhetjük a parasztság közéleti nevelését.

Szükség volt egy ilyen szervezetre gazdasági, kulturális és társadalmi okokból is. A parasztságnak nem volt olyan nagy gazdasági érdekvédelmi szervezete, amelyen keresztül befolyást gyakorolhatott volna az ország gazdaságpolitikájára. Nem volt olyan szervezete sem, amelyik az iskolán kívüli népművelést úgy kifejlesztette volna, hogy a magyar parasztság kulturális emelkedésében régi mulasztásokat helyrehozzon. De szociális okból is szükség volt egy ilyen szervezetre, részint azért, hogy a parasztság szociális védelmét ellássa, másrészt, hogy társadalmi öntudatát növelje.

A két háború között volt ugyan néhány olyan szociális alkotás, amellyel túlhaladtuk a többi délkelet-európai országok hasonló tevékenységét, így például megszületett

a rendszeres csecsemővédelem és gyermekgondozás a Zöldkereszt nevű szervezeten keresztül. Keresztes-Fischer Ferenc* megalkotta az Országos Nép- és Családvédelmi Alapot is a legszegényebb magyar parasztok egzisztenciához való juttatására, de ezek még munkájuk kezdetén voltak, s eredményeiket jó szervezetekkel fokozni lehetett volna.

Kovács Bélával beszéltem meg először a kérdést. Kovács Béla ekkor már a Kisgazdapárt helyettes főtitkára volt, de még mindig odahaza lakott Mecsekalján.

– Félek tőle – mondta Kovács Béla –, hogy egy ilyen gazdasági és társadalmi szervezkedés nem talál elég megértésre a parasztságnál. Azt hiszem, könnyebb lenne a parasztságot erősen megszervezni nagyon radikális politikai jelszavak mellett.

– Politikai radikalizmusra nincs lehetőség – mondtam én. – De hidd el, hogy elég okos a parasztságunk ahhoz, hogy egy ilyen szervezkedésben is meglássa a politikát.

Sok tanácskozást folytattunk még Kovács Bélával és más parasztvezetőkkel is, míg végre elhatároztuk, hogy működési engedélyt kérünk egy ilyen parasztszervezet részére. Elhatároztuk, hogy a szervezet vezetésében csak parasztemberek vehetnek részt, sőt a szervezet tisztviselői is csak parasztok lehetnek, nehogy mások hamis vágányra vigyék a mozgalmat.

Teleki Pál miniszterelnök,* aki arisztokrata létére is nagyon népszerű ember volt, nem találta nagyon alkalmasnak az időt egy parasztszervezkedés megindítására. Több mint két esztendeig nem tudtuk megkezdeni a munkát. Ez alatt az idő alatt én egy mezőgazdasági szaklapot indítottam. Körülnézve a szakirodalomban, azt láttam, hogy minden foglalkozási ágban megvan a szaklapja a mesterség fejlesztésére, csak a parasztságnak nincsen szaklapja. Merész vállalkozás volt, mert könnyű a népnek eladni olyan újságot, amely hangos politikai jelszavakkal közeledik, de nehéz eladni azt a lapot, amelyik tanítani akarja. Nekivágtam. Megcsináltam Magyarország legjobb mezőgazdasági szaklapját. A legmagasabb rendű mező-

gazdasági újjátást is népies szavakkal írtam vagy írtattam meg. Két év alatt huszonháromezer előfizetője volt kis lapomnak, a *Kisgazdaság*-nak. Jó gazda voltam, amíg magam műveltem apám földjét, de egész modern gazda lettem a szerkesztőségi íróasztal mellett.

Természetesen a *Kisgazdaság* is az ellenállást szolgálta. Ott volt a sorok között minden cikkben, hogy minden terményből minél többet fel kell használni itthon, hogy kevesebb jusson a németeknek a háború folytatására.

1941-ben a kiváló Teleki Pál, a háborúellenes miniszterelnök, öngyilkos lett, mert Magyarországot arra kényszerítették a németek, hogy megszegje a Jugoszláviával kötött barátsági szerződést, és hogy átvonulást engedjen a német csapatoknak Jugoszlávia ellen. Mélységes megdöbbenést váltott ki Teleki Pál halála. Mindenki érezte, hogy hatalmas figyelmeztetés van Teleki Pál tragédiájában minden kis nép számára. A tragikus haláleset után azonban már nem lehetett megállítani a folyamatot, és Magyarország Bárdossy miniszterelnöksége alatt belépett a háborúba.

Amikor Bárdossy lett a miniszterelnök,* tudtam, hogy a belpolitikába kevésbé szól bele és hogy befelé a keménykezű Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter irányítja a kormányt. Ez a felvilágosult, okos ember tette lehetővé még a háború alatt is a Szociáldemokrata Párt fennmaradását, amelynek betiltását hevesen követelték a nemzeti-szocialista pártok, sőt a kormánypárt egy része is. Ő támogatta a Kisgazdapárt ellenálló politikáját, ő tette lehetővé a Magyarországra menekült lengyelek védelmét, ő azonosította magát minden jóra való magyar törekvéssel.

Mivel minisztersége előtt az én vármegyéim főispánja volt, jól ismertük és becsültük egymást. Hozzá mentem, és elmondtam neki, hogy parasztszövetséget akarok szervezni.

– Én eddig is támogattam ezt a törekvést, azonban nem tudtam a kormányban keresztülvinni, hogy hozzájáruljon a működési engedély megadásához. Most azonban

megadom nektek a működési engedélyt – mondotta Keresztes-Fischer Ferenc.

1941 szeptemberében hívtam össze az ország legkiválóbb parasztjait, és megalakítottam velük az addigi legnagyobb magyar parasztszervezetet, a Magyar Parasztszövetséget. Engem választottak elnöknek, Kovács Bélát pedig országos főtitkárnak.

Hatalmas munka indult meg ezután országszerte. Minden vármegye központjába személyesen mentem el megalakítani a megyei szervezetet. Rövid hónapok alatt az egész országot behálózta szervezkedésünk. Megindult a parasztság demokratikus nevelése. Kimondottuk, hogy nemzetiszocialisták nem léphetnek be a Parasztszövetségbe. A nyilasok csakhamar felismerték a Parasztszövetség hatalmas jelentőségét, és egyik vezérük, Jaross Andor* tárca nélküli miniszter, hevesen kikelt egy parlamenti beszédében a Parasztszövetség ellen. Megvádolta a Parasztszövetséget azzal, hogy baloldali politikát csinál és hovatovább a kommunisták gyülekezőhelye lesz. Követelte a betiltását, mivel veszélyezteti a háború sikerét.

Jaross gyalázkodása a parasztság ellen csak használt a Parasztszövetségnek, amely egy év alatt közel ezer faluban állította fel helyi szervezetét.

Sajtót is kaptunk. A most szintén emigrációban élő Dessewffy Gyula* főszerkesztésében megjelent *Kis Újság* vette át a Parasztszövetség sajtóképviselését, s ezután én is a *Kis Újság*-ba írtam vezércikkeimet.

5 / Beljebb sodródunk a háborúba

A magyar társadalom egyes csoportjait megszedítették a hitleri Németország kezdeti háborús sikerei. Főleg a katonatisztek egy része vált a háború lelkes propagálójává. De akadtak a polgári értelmiség soraiban is, akiket a nyilasok meg tudtak szédíteni, és a háború lelkes dicsőítőivé váltak. Az ország tele volt német ügynökökkel, akik

mindent elkövettek, hogy a magyar nép hangulatát is átnevelhessék.

A háborús hangulat erőszakos terjesztésével terjedt az antiszemitizmus is. Két olyan törvény* született már meg, amely megkülönböztetést tett az állampolgárok között és csökkentette a zsidók jogait. A belső hangulat mesterséges irányítása és a kívülről jövő német nyomás arra kényszerítették a kormányt, hogy fokozottabban kiszolgálja a németeket. A magyar gazdasági élet mindjobban német befolyás alá került, a sajtóra is mindjobban ránehezedett a német nyomás, s a magyar csapatokat is egymás után indították Oroszország felé.

Az volt a látszat, mintha Magyarország szívesen venne részt a németek oldalán a háborúban. Pedig a magyar nép gyűlölete csak fokozódott a nemzetiszocializmussal szemben, és a háborúellenes hangulat is mindjobban terjedt a nép körében.

A parasztságot rákényszerítették, hogy a megszabott fejadagon felüli terménymennyiségét szolgáltatassa be a kormánynak. Minden parasztnak el kellett számolni összes termelvényeiről. Az ipar mindinkább a háborús termelés szolgálatába kényszerült. Bevezették a sajtócenzúrát, s azután már csak dicsőíteni lehetett a háborút és a nemzetiszocializmust, mert még a hallgatás is veszedelemmel járt.

A „demokrácia” szót már nem lehetett kimondani nyilvánosan. Aki demokráciáról beszélt, az „zsidóbérenc” lett, és állandó céltáblája a nemzetiszocialista pártoknak. Aki kétségbe vonta a német győzelmet, azt éppúgy hazárárulónak bélyegezték, mint ma azokat, akik nem dicsérik eléggé a Szovjetunió nagylelkűségét Magyarország irányában. A diktatúra szokástörvényei mindjobban érvényesültek a magyar politikában, noha alkotmányos változás nem történt.

Természetesen a Kisgazdapárt is „zsidóbérenc párt” lett, mert nem azonosította magát a zsidók üldözésével. A budapesti pártközpont elnéptelenedett, mert az egy-

szerű paraszt vagy polgár számára a párt látogatása is veszedelmes vállalkozássá vált.

Az ipari munkásság körében hatalmas lendületet vett a Nyilaskeresztes Párt szervezkedése. Voltak nagy ipartelegek, amelyeknek egykori szociáldemokrata munkásai túlnyomó többséggel beléptek a Nyilaskeresztes Pártba. A gyárakban és bányákban nyilaskeresztes politikai megbízottakat neveztek ki, akik vigyáztak arra, hogy a munkások munkahelyeiken náciellenes vagy háborúellenes tevékenységet ki ne fejthessenek.

Egyetlen érintetlen réteg volt még, a magyar parasztság, amelyik csaknem teljes egészében ellenállott a magyar nemzetiszocializmus, a Nyilaskeresztes Párt mozgalmának. Természetesen akadtak parasztok is, akiket beléptettek a nyilaspártba, de a parasztság nagy többsége ezeket megvetette. Egyszerű parasztemberek a legnagyobb német háborús sikerek idején is azt beszéltek egymás között, hogy a németek el fognak bukni, s a háborút a demokráciák nyerik meg.

Mi, a Kisgazdapárt és a Parasztszövetség vezetői, úgy éreztük, hogy eljött az idő a demokratikus erők összefogására. Elhatároztuk, hogy megteremtjük a kisgazdapárti parasztság és a Szociáldemokrata Pártban maradt ipari munkásság együttműködését. Nem volt ez könnyű vállalkozás. A magyar parasztság mindig úgy ítélte meg a Szociáldemokrata Pártot, mint a kommunisták rokon pártját, és sohasem közeledett szívesen hozzá. Tartottunk tőle, hogy sok ellenállást kell leküzdenünk akkor, ha ezt az összefogást meg tudjuk teremteni.

Gyakori megbeszéléseket folytattunk a Szociáldemokrata Párt vezetőivel, Peyer Károllyal,* Szeder Ferencsel,* Kéthly Annával* és Szakasits Árpáddal.* Már akkor azt a kérdést kellett eldönteni, hogy a háború után a Magyarországon is megjelenő kommunistákat melyik párt hogyan fogadja. A szociáldemokrata vezetők határozottan ígérték, hogy a kommunizmus előretörése ellen harcolni fognak, s inkább csak egy őszintén demokratikus államberendezkedésre törekednek. Kijelentették, hogy a titkos

választójog, a magántulajdon és az önkormányzatok álláspontján vannak, s így törekvéseink összeegyeztetése nem volt nehéz.

1943 nyarán Budapestre hívtunk száz kiskgazdapárti vezető parasztembert. Kifejtettük előttük, hogy a háború után minden bizonnyal demokratikus irányú kibontakozás következik, s mi nem vállalhatjuk még egyszer Magyarország nagybirtokos és nagykapitalista vezetőivel az összefogást, mint ahogy az első világháború után Nagyatádi Szabó István kiskgazdapártja tette. De nem vállalhatjuk azt sem, hogy harcot kezdjünk az ipari munkássággal, a demokratikus állami berendezkedés másik nagy tartóoszlopával. Ezért már most el kell határoznunk az együttműködést, s ezt fenn kell tartani a háború befejezése után is.

Javasoltam, hogy mondja ki a magyar parasztság, hogy a magyar politikai élet történetében először megteremti az együttműködést az ipari munkásság pártjával, a Szociáldemokrata Párttal. Magas színvonalú vita követte javaslatomat, amelynek során mindenki helyeselte az összefogást, s végül kimondották a parasztok a két párt közötti szövetséget. A Szociáldemokrata Párttal így megteremtett együttműködés a magyar politikai élet legszebb összefogása volt. Ha a háború befejezése után a szociáldemokraták kiváló vezetőit nem állították volna félre, és nem kerültek volna a párt élére olyan emberek, akik a kommunisták kiszolgálói voltak, ez az összefogás ma is fennállhatna és biztosítaná a tiszta demokrácia érvényesülését.

1943-ban már elviselhetetlen volt a német nyomás és a háborús erőszak. De elviselhetetlen volt az a tudat is, hogy befejeződik a háború, és Magyarország ott fog állani a világ ítélőszéke előtt a vádlottak között, dacára annak, hogy népének többsége nem akarta a háborút és nem felelős a kormányzat tetteiért.

Bajcsy-Zsilinszky Endre volt a Kiskgazdapárt legkiemelkedőbb képviselője. Ez a nagy kultúrájú, széles látókörű, de heves vérmérsékletű tiszta magyar politikus nem bírta tovább cselekvés nélkül. Megfogalmazott egy memorandumot.* Azt javasolta, tárgyaljuk le ezt a memorandu-

mot, fogadjuk el, azután a Kisgazdapárt képviselőinek aláírásával küldjük el Kállay* miniszterelnökhöz. A memorandumtervezetben az állott, hogy a Kisgazdapárt képviselői figyelmeztetik a kormányt a háború kimenetelére, s szükségesnek tartanak olyan lépéseket, amelyek az országot a pusztulástól megóvják.

Ezek a lépések: 1. Magyarország lépjen ki a háborúból és deklarálja semlegességét; 2. azonnal vonja vissza a kormány a magyar csapatokat az oroszországi harcterekről; 3. távolítsa el a hadseregből a németbarát és nemzetiszocialista érzelmű tiszteket; 4. szüntesse meg a zsidók üldözését; 5. büntesse meg azokat a katonatiszteket és csendőrtiszteket, akik a Jugoszláviától visszanyert területen nemzetiségek elleni tevékenységet folytattak; 6. már most készítsen elő olyan kisebbségi törvényt, mely a háború utánra a Magyarországon élő nemzetiségek jogegyenlőségét biztosítja.

A memorandumot a Kisgazdapárt képviselői valamennyien aláírták. Kállay Miklós miniszterelnök, akihez a memorandumot eljuttattuk, ősi magyar család sarja volt. Családja büszkén hivatkozott arra, hogy ősei a honfoglalókkal jöttek Magyarországra. Mondták róluk azt is, hogy azért nem fogadtak el soha bárói vagy grófi címet, mert többre tartották magukat az alig pár száz éves grófoknál. Kállay maga sem szerette a németeket, de valószínű, hogy ebben az időben már a németek győzelmében is erősen kételkedett. Talán ezért nem indított eljárást ellenünk, noha a háborús törvények alapján hazaárulási pert is lehetett volna indítani a memorandum aláírói ellen.

A memorandumnak egy példánya eljutott Svájcba, ahol az egyik lap egész terjedelmében közölte. Ennek a lapnak a nyomán azután bejárta az egész világsajtót a magyar Kisgazdapártnak ez a memoranduma, amely a finn ellenzéknek ilyen irányú lépése után a második olyan kezdeményezés volt a németek által befolyásolt területen, amely a német szövetségi rendszerrel törést kívánt, és Németország egyik szövetségését a háború abbahagyására akarta rábírní.

A memorandum benyújtása után mi, a Kisgazdapárt

vezetői elhatároztuk, hogy titkos összejöveteleket tartunk az ország minden vidékén, amelyeken a parasztságot és a polgárságot igyekszünk előkészíteni a háború után következő helyzet megfelelő fogadására. Bejártuk az egész országot, s meggyőződünk róla, hogy a parasztság a legkevésbé fertőződött meg a náciizmus által, és hogy tisztában van a demokráciák győzelmével.

Ekkor már megindult a Kisgazdapárt értelmiségi tagozatának a szervezkedése is. A polgári gondolkodású értelmiség színe-java csatlakozott a Kisgazdapárt értelmiségi tagozatához. Sokan itt kezdték meg azt a politikai munkát, amely később fontos pozíciókhoz vezetett. Kifejlődött a demokratikus erők között egy nagyon egészséges törekvés, hogy létrehozzuk a parasztság, munkásság és haladó értelmiség demokratikus összefogását.

Éreztük, hogy történelem formálódik előttünk. Tudtuk, hogy Magyarországot, éppen úgy, mint a többi csatlós országokat, meg fogják ítélni kormányainak bűnös magatartásáért, de éreztük azt is, hogy a szabadság közeledik, amelyben megszűnik a parasztok, munkások és demokratikus polgárok elnyomtatása, amelyben új életlehetőségek nyílnak a dolgozó rétegek számára, amelyben politikailag is tényezővé válik az addig elnyomott nép, és amely módot nyújt a demokratikus államrendszer és politikai berendezkedés kiépítésére.

6 / A német megszállás

1944. március 15-én, a magyar nép legnagyobb szabadságünnepén, elhatároztuk néhányan a Kisgazdapártból, hogy megkoszorúzzuk Kossuth Lajosnak, az 1848-as szabadságharc nagy vezérének a szobrát. A tervet igyekeztünk titokban tartani, azonban mégis híre ment, mert amikor egy kis csoporttal megjelentünk az Országház téri szobor előtt, a kapualjakban elrejtőzött emberek tömege rohant elő, hogy csatlakozzék a tüntetéshez.

Az ünnepség után Dessewffy Gyula, a *Kis Újság* főszer-

kesztője, hozzám lépett és elmondotta, hogy értesülése szerint nagy német katonai erőket csoportosítottak Ausztriában, a magyar határ közelében. Azonnal tudtuk, hogy Magyarország megszállása következik.

Összeültünk Tildy Zoltánnal és Bajcsy-Zsilinszky Endrével, és megállapodtunk abban, hogy ők Kállay miniszterelnökhöz mennek magyarázatot kérni, én pedig Keresztes-Fischer Ferenc belügyminisztert keresem fel ugyanebből a célból.

Csak március 18-án este jutottam a belügyminiszterhez, miután ugyanezen az estén a Magyarországra menekült lengyeleknek egy ünnepségén vettem részt, ahol ünnepi beszédet mondtam, és a demokratikus kibontakozásra hívtam fel a figyelmet.

Elmondtam akkor már több oldalról is megerősített értesülésemet a belügyminiszternek, és kifejtettem abbeli aggodalmamat, hogy a németek nyilván meg akarják szállni Magyarországot. A belügyminiszter ideges volt, de próbált engem megnyugtatni. Azt felelte aggodalmaimra, hogy máris kérdést intéztek a német kormányhoz a csapatösszevonások miatt, s azt a feleletet kapták, hogy azért összpontosítják a németek Ausztriában a tartalék csapatokat, mert a német birodalomnak ez a leggazdagabb élelmezési területe, itt tudják legkönnyebben ellátni a csapatokat, szükség esetén pedig mind az olasz, mind az orosz harcterekre innen tudják legkönnyebben szállítani a tartalék erőket.

Helytelenítettem, hogy a magyar kormány ezt a választ tudomásul vette. Azt mondtam a belügyminiszternek, hogy először a magyar kormánynak is csapatokat kellett volna szállítani a német határra, és csak azután kellett volna megkérdezni, hogy mit keresnek a német csapatok a magyar határon. Kijelentettem még azt is, hogy ellenállás nélkül semmi körülmények között sem szabad belenyugodni az ország megszállásába. Jól tudom, hogy tartósan nem leszünk képesek védekezni a német támadás ellen, de meg kell mutatni, hogy nem nyugszunk bele birkatürelmmel a leigázásba.

Március 19-én hajnalban megszólalt a telefon. Tildy Zoltán hívott.

– Mit mondott az este a belügyminiszter? – kérdezte Tildy.

– Igyekezett megnyugtatni, de nem hiszem, hogy igaza lenne – válaszoltam. Elmondottam, hogy a németek mivel indokolták a magyar kormány előtt a csapatösszevonásokat.

– Nekünk is körülbelül ezeket mondotta Kállay, azonban hogy nem volt igaza, az kétségtelen, mert a német csapatok már Győrnél nyomulnak elő a főváros felé – közölte Tildy.

– Azonnal megyek hozzád – mondtam, és nyomban siettem le az utcára.

Amint kiértem a Kálvin térre, láttam, hogy a nagyobb utcasarkokon homokszínné német katonai autók állanak, az autók körül pedig géppisztolyos német katonák lézengenek. Ahogy továbbvitt a villamos a budai oldal felé, egész autós oszlopokkal lehetett találkozni. Felszaladtam Tildyhez.

– Itt vannak a németek az utcán – jelentettem be neki.

– Tudom, éppen most telefonálta valaki – válaszolt Tildy lehangoltan.

Döbbenetes csend támadt a szobában, de nem volt idő a mélázásra, tenni kellett valamit.

– Elhagyod a lakásodat, Zoltán? – kérdeztem.

– Feltételenül – válaszolta –, s azt ajánlanám, hogy te se térj már vissza a lakásodra.

Elbúcsúztunk, s a búcsúzás rövid pillanatai alatt úgy éreztem, mindkettőnk képzeletén átszaladt a tizennégy esztendő közös küzdelem és a magyar jövő miatti aggodalom.

Villamosra ültem, s az egyik kávéházba tértem be, közel a lakásomhoz. Innen hívtam fel telefonon feleségemet, s miután elmondtam neki az eseményeket, kértem, készüljenek fel, hogy az éjjeli vonattal vidékre utazhassunk, ha egyáltalán lehet még utazni. Érintkezésbe léptem barátaimmal is, akik elmondották, hogy Bajcsy-Zsilinszky

Endre lakásán már megjelent a Gestapo, és mivel ez a heves vérű, bátor magyar revolvertűzzel fogadta őket, a németek lelőtték. Irtózatosan megrendített ez a hír.

Bajcsy-Zsilinszky Endre a leghaladóbb és legbátrabb magyar politikusok egyike volt. Művelt, széles látókörű ember, az igazi demokrácia harcos híve. Ő szállt szembe a legélesebben a náciizmussal. Parlamenti beszédeit az utóbbi időben már nem is engedték elmondani a nyilasok, ordítózsákaikkal megakadályozták, hogy Bajcsy-Zsilinszky éles támadásait zavartalanul elmondhassa. Szerette a népet, és meggyőződéssel hitte, hogy a parasztság felemelkedése az egész ország felemelkedését jelenti. Mély szomorúság fogott el, amikor Bajcsy-Zsilinszky tragikus sorsáról értesültem.

A kávéházban elővettem az újságokat. Kezembe került a *Kis Újság*, aznapi számában az egész első oldalt elfoglalta egy nagy cikk, amelynek címe: „Kossuth Lajos és a parasztság”, írta Nagy Ferenc. Kossuth Lajosnak március 20-i elhalálozási évfordulójára írtam a cikket. Később gondoltam arra, hogy a háború végéig nyilván ez az utolsó cikkem.

Kóborolni kezdtem az utcán. Mindenfelé csüggedt, elkeseredett embereket láttam, akik néma gyűlölettel tekintettek a német megszállókra.

Csak később tudtam meg, hogy Horthy kormányzó, aki a kritikus napok előtt Hitlert a főhadiszálláson látogatta meg, március 19-re virradó éjjel már útban volt hazafelé. Vonatja előtt felrobbantották a síneket, hogy a vonatot visszatartsák, és a távollétében szállhassák meg az országot. Attól ugyan nem kellett volna tartani a németeknek, hogy Horthy ellenáll, mert bár az utóbbi időben élesen németellenes volt, tehetetlen volt ahhoz, hogy környezetének hatása alól kiszabaduljon. Később tudtam meg azt is, hogy több városban készültek jóra való tisztek az ellenállásra, azonban a hadvezetőség minden csapattestnek megtiltotta az ellenállást.

A megszállás éjjelén hazautaztam Bissére.* Hazavittem súlyos operáción átesett édesanyámat, kisgyermekünket

és feleségemet. Néhány napig a falu környékén bujkáltam, de mivel ezekben a napokban vidéki lakásomon a németek nem kerestek, hazamentem falumba. Reggeltől estig mezei munkával próbáltam elfojtani keserűségemet és háborgó indulataimat. Éppen szőlőt ültettem apámmal és elsőéves jogász Ferenc fiammal, amikor elvonultak fölöttünk Budapest felé az első amerikai bombázógépek. Tudtuk, hogy a rombolást viszik a világ egyik legszebb városa felé, de azt is éreztük, hogy hoznak helyette valamit. A háború befejezését, a békét és megnyugvást.

Barátaim közül csak Kovács Bélával és Varga Bélával tudtam kapcsolatot teremteni. Kovács Béla néhányszor felkeresett, Varga Bélától pedig levelet kaptam egyik párttitkárunk útján, bujdosásából.

Április 12-én feleségem édesanyjának a gyümölcsös-kertjében a gyümölcsfákat tisztogattam. Egyszer csak lélekszakadva rohant szomszédasszonyunk, az öreg Eszti néni, és mondja:

– Itt vannak érted a német katonák!

Nem ért meglepetésszerűen a hír, hiszen mindennap vártam őket. Elhatároztam, hogy mégis megpróbálok időt nyerni. Nem tértem haza, hanem elhúzódtam az egyik háznál a faluban. Estig kerestek a katonák, majd közölték a családommal, hogy ha három nap alatt nem jelentkezem Pécssett a Gestapónál, feleségemet és gyermekeimet fogják elhurcolni. Tudtam, hogy nem kerülhetem el a letartóztatást. Ha politikai magatartásom miatt a börtön szenvedését kell vállalni, úgy férfi létemre nem háríthatom ezt a szenvedést feleségemre és gyermekeimre.

Ki akartam használni a háromnapos határidőt, s felutaztam Budapestre. Felkerestem a képviselőház elnökét, Tasnádi Nagy Andrást.*

– Azért jöttem – mondtam neki –, mert engem két nap múlva le fog tartóztatni a Gestapo. Elhatároztam, hogy bejelentem nálad mentelmi jogom megsértését, és bejelentem azoknak a képviselőtársaimnak is a mentelmi jog sérelmét, akiket eddig letartóztattak, s akiknek nem volt idejük, hogy ezt a bejelentést megtegyék. Kérem,

hogy bejelentésemet a nemzetgyűlés legközelebbi ülésén olvasd fel.

Április 17-én bevonultam a Gestapo pécsi börtönébe. A Gestapo a pécsi rendőrségi fogdában rendezte be börtönét. Ennek a fogdának mintegy húsz cellájából tízet lefoglalt a Gestapo, tízet pedig meghagyott a magyar rendőrség kezében. Így a börtönben vegyesen voltunk együtt a Gestapo és a magyar rendőrség letartóztatottjai. A kis börtön egészen zsúfolva volt a foglyokkal. A németek celláiban csak tízen vagy tizenketten voltunk keresztény politikai letartóztatottak, a többi cellák otthonukból elhurcolt zsidókkal voltak tele. A föld alatti börtön folyosói bejáratát hatalmas vasrács zárta el a külvilágtól, s így a cellák ajtaját nem zárták be sem a németek, sem a magyar rendőrök. A folyosókon szabadon járkálhattunk.

A Gestapo nem volt berendezkedve arra, hogy élelmezzen bennünket, s így mindenkinek gondoskodnia kellett saját ellátásáról. Ez rendkívül nagy előny a foglyok számára. Ez a helyzet módot nyújtott rá, hogy megegyezzünk a sarki kocsmárossal s élelmet rendeljünk nála, de módot nyújtott arra is, hogy hozzátartozóink csomagokat küldjenek be hozzánk. A kocsmáros mindennap háromszor hozott ezután élelmet a börtönbe. Rendszerint fehér kabátos pincérek jöttek az élelemmel, akiket a naponként változó Gestapo-őrök nem ismertek. Ezt barátaim kívülről megtudták. Egyik napon fehér pincérkabátban Samu László,* a Parasztszövetség titkára jött be a börtönbe, és miközben az élelmet kirakta, odasúgta nekem:

– A Dráván át szabaddá tettük az utat egészen Tito csapataiig. Próbálj megszökní, s pár óra alatt ki lehet szökní az országból. Én természetesen veled megyek és ott is maradok veled Jugoszláviában. Az a kérdés, meg tudnál-e innen szökní.

– Megszökní nem lenne nehéz – válaszoltam –, mert erre lehetne alkalmat találni. Mivel azonban tudom, hogy szökésem után a családomat tartóztatnák le, semmi körülmények között sem vállalkozhatom rá.

Egy másik napon, bőre szabott pincérkabátban Kovács

Béla hatalmas alakja jelent meg a fogda étkezőszobájában.

– Látni akartalak – súgta Kovács Béla –, és közölni akarom veled, hogy Erdélyben fegyveres szervezkedés folyik az ellenállásra. Mi a véleményed, menjünk-e mi oda?

– Ki a szervezkedés vezetője? – kérdeztem.

Kovács Béla egy nevet súgott a fülembe.

– Semmi szín alatt se csatlakozzatok hozzá – mondtam én. – Ez az ember nem megbízható. Nemrégiben még a jobboldallal kacérkodott. Egyébként is állhatatlan természet, akivel nem lehet összeesküvést előkészíteni.

A kihallgatásokat nem a börtönben végezték a németek, hanem a Gestapo külön erre berendezett székházában. Mivel a foglyok a kihallgatásokról rendszerint félig agyonverve jöttek vissza, magam is aggodalommal néztem kihallgatásom elé. Letartóztatásom után nyolc nappal valóban el is vittek kihallgatásra, de nem nyúltak hozzám. Később meghallottam, hogy a törvényhozókat a magyarországi Gestapo-börtönökben sehol sem bántalmazták. Ez után a rövid kihallgatás után csak egyszer találkoztam még a Gestapo vezetőivel.

Letartóztatásom után két héttel egy zsidó transzportot indítottak valamelyik németországi deportálótáborba. Egyik magyar rendőr bizalmasan megsúgta, hogy, kihallgatva a németek beszélgetését, megtudta, hogy engem is elvisznek ezzel a zsidó transzporttal. Nosza, nagy akció indult erre meg a börtönben. A délutáni séta alatt benn maradtam a cellában, s mikor a német őr kiment az udvarra a sétáló foglyokhoz, az egyik derék magyar rendőr segítségével telefonon felhívtam Nikolits Mihály* főispánt, aki a megszállás alatt az én kérésemre maradt tovább állásában. Elmondottam neki, hogy hajnalban visznek Németországba. A bátor és művelt Nikolits Mihály érintkezésbe lépett a Gestapo vezetőivel. Elmondotta, hogy a baranyai parasztok tízezer aláírással követelik szabadon bocsátásomat, s hozzátette azt is, hogy ha engem Pécsről elszállítanak, parasztlázadástól lehet tartani. Egész éjszaka nem jött válasz. Családomat késő este a magyar

rendőrök beengedték egyik olyan cellába, amelyik az ő felügyeletük alatt állott. Én egy óvatlan pillanatban hozzájuk osontam, és így el tudtam tőlük búcsúzni. Az egy és fél éves Lacika akkor még nem értette a helyzetet, de én sem gondoltam, hogy Lacikának egy-két év múlva milyen jelentős szerepe lesz a politikában.

A szemközt levő cellában két zsidó asszony és egy Volksbund-ellenes sváb asszony volt bezárva. Az egyik zsidó asszony nagyon öreg és nagyon kövér volt. Amikor este lefektették a cella betonpadlójára, reggelig nem tudott felállni. A hócsizmája jelentett nála különleges szolgálatot egész éjjel. Reggelenként egyik cellatársammal, Biedermann* báróval szoktuk felemelni a nyomorék öreg zsidó asszonyt.

Hajnali három órakor felhős, fekete éjszakában felkeltek bennünket, s utasítottak, hogy cókmókunkat vegyük magunkhoz. Felolvasták neveinket, és kiállítottak bennünket négyes sorokba a sötét udvarba. Az öreg zsidó asszony elesett a sötétségben. Géppisztolyos német katonák megfogták, s hajánál fogva odahúzták egy talyigához, feldobták rá, és két zsidónak megparancsolták, hogy ezen a targoncán szállítsák le az állomásra. Még egyszer megszámláltak bennünket, s tudtuk, hogy egy perc múlva indulunk Magyarországról.

Villamos zseblámpával egy újabb német katona tűnt fel a kapuban. Amikor közelünkbe érkezett, elkiáltotta a nevemet. Jelentkeztem.

– Kilépni a sorból! – parancsolta a rohamsisakos német. Tudtam, hogy a főispán közbenjárása eredményes volt, és én Pécsen maradok. A magyar rendőrök boldogan szedték le rólam a hátizsákot, s én cellatársaim örömrivalgása közben végigfeküdtem a fekvőhelyül szolgáló csupasz deszkán, s azonnal mély álomba merültem.

Az elkövetkező hetekben nemcsak a vármegyében, de az ország többi vidékein is beadványokat szerkesztettek a parasztok szabadon bocsátásom érdekében. A Gestapo gondolkodni kezdett, hogy miképpen vesse végét a parasztok ostromának.

Közben a börtön kezdett újra megtelni. Jellemző volt a helyzetre, hogy amikor egy este magyar rendőrök utcai botrányokozókat hoztak be, Horvát főtörzsőrmester, a magyar foglár ordítva támadt a rendőrökre:

– Hát nem megmondtam már százszor is, hogy ne hozzatok be közönséges bűnözőket! Hiszen ez a börtön már a tisztességes emberek számára is szűk.

Közben a Gestapo döntött. Természetesen nem a szabadon bocsátásom mellett, hanem hogy elszállíttat engem Budapestre. Május végén a budapesti törvényszéki fogház hatalmas börtönébe kerültem. Ebben a börtönben ültek a náciellenes magyar vezető emberek közül Baranyai Lipót* felsőházi tag, a Nemzeti Bank elnöke, Laky Dezső* képviselő, volt miniszter, Bajcsy-Zsilinszky Endre, aki a legnagyobb öröömre nem halt meg a meg szállás napján, csak súlyosan megsebesült, Makkai János* volt képviselő, ifjú Tildy Zoltán,* akit apja helyett tartóztattak le, Szegedy-Maszák Aladár,* a Külügyminisztérium bátor főtisztviselője, Szentmiklóssy Andor,* a külügyminiszter helyettese, Baráti Huszár Aladár,* az Országos Társadalombiztosító Intézet elnöke, és még sokan politikusok, közigazdászok és katonák, akik nem hódoltak be a németeknek.

Először egy nagy közös cellába kerültem, ahol együtt voltam Perényi Istvánnal,* a Hitelbank kitűnő vezérigazgatójával. A többi cellatársam egyszerű kisember volt, akiket azonban a németek veszedelmesnek tartottak.

Minden szerdán lehetett csomagot küldeni ebbe a börtönbe. Az egyik szerdai napon valamelyik német őr beleharapott a csomagomban lévő hatalmas almák egyikébe. Megakadt a foga egy rövid ceruzában, amelyet az almába rejtve akartak hozzám beküldeni. Azonnal jelentette az esetet, mire én nyomban magánzárkába kerültem.

Egy hónapig voltam egyedül a szűk cellában. Itt alkalmam volt végiggondolni a politikai helyzetet és kialakítani a jövőndő képét. Akkor már tudtam, hogy Magyarországot nem az amerikaiak vagy angolok, hanem az oroszok fogják megszállni. Éreztem, hogy Délkelet-Európa

jövendő politikájának alakulása szempontjából súlyos tévedése ez a nyugati hatalmaknak. Végiggondoltam ennek a következményeit is. Előre látható volt, hogy a szovjet hadsereg magával hozza a kommunista agitátorokat, és támogatni fogja a kommunisták szervezkedését a németek kiűzése után. Az bántott legjobban, hogy nem vehettem részt a felszabadulás utáni időkre való készülődésben. Félttem attól, ami be is következett, hogy a Kisgazdapártot készületlenül fogja találni az új kibontakozás ideje, és nem lesz elég ereje irányítani a politikai helyzet alakulását.

Az amerikai és angol légi haderők a német megszállás előtt nem bombázták Budapestet. Megható és reménykeltő volt ez a magatartás. Annál keményebb bombázások indultak meg a megszállás után. A budapesti börtönben huszonkét légitámadást éltem át. Nappal az amerikaiak, éjjel az angolok bombáztak. Ezt leginkább onnan tudtuk, hogy eleinte a bombázások alatt nappal a börtönben lévő néhány amerikai pilóta énekelt az amerikai himnusz, éjjel pedig az angol pilóták énekelték az angolt.

A börtönnek abból a részéből, ahol a magyar ügyészség tartotta fogva a közönséges bűnözőket, a börtönőrök minden légitámadás alkalmával levitték a rabokat az óvóhelyre. A Gestapo azonban az emeleteken hagyta a maga foglyait. Amikor a légitámadást jelző szirénák megszólaltak, a német őrök két kulccsal zárták be az ajtókat, és ott hagytak bennünket az emeleten. Szerencsére a börtön épületét és környékét sohasem bombázták az angolszász repülők.

Egy hónapi magánzárka után cellatársat kaptam. Henryk Ślawikot,* a Magyarországra menekült lengyelek segélybizottságának elnökét taszították be hozzám. Lengyelország lerohanása után tömegesen menekültek Magyarországra lengyel politikusok, újságírók, katonatisztek és egyéb értelmiségi emberek. Magyarország a lengyeleket szíves barátsággal fogadta. Különösen két ember tett sokat a Magyarországra menekült lengyelekért, Varga Béla barátom és képviselőtársam, és a szintén börtönben

ülő Antall József* miniszteri tanácsos, az én későbbi államtitkárom és miniszterem.

Varga Béla mint balatonboglári plébános az odatelepített lengyel tábort meleg barátságába fogadta. Kultúrház címén hatalmas épületet emeltetett falujában, s azután átadta ezt az épületet a lengyeleknek, gimnáziumnak. Volt idő, amikor a balatonboglári lengyel gimnázium a lengyel nép egyetlen középiskolája volt a kontinensen. Nagyon fontos lengyel személyiségeket is rejtegetett Varga Béla. Így sokáig nála rejtőzött Mikołajczykknak,* a londoni emigráns lengyel kormány miniszterelnökének a fia. Ő szöktette ki papi ruhában Svájcba a lengyel hadügyminiszter fiát is. Vége-hossza nem volt a lengyelek érdekében folytatott tevékenységének.

Antall József a Belügyminisztérium menekültügyi osztályát vezette. Bátran és eredményesen nyújtott segítséget és védelmet a magyarországi lengyeleknek, s nagy része volt abban, hogy a menekülő lengyelek Magyarországon találták meg leginkább otthonukat.

Új cellatársam, Henryk Sławik, a lengyelországi szociáldemokrata párt egyik vezetője és harcos publicistája volt. Magyarul nem tudott beszélni, én pedig, mint a világ legtöbb parasztja, anyanyelvemen kívül semmiféle nyelvet nem beszélek. Mégis néhány szóból álló német tudományommal és a Sławikra ragadó magyar szavak segítségével hamarosan megértettük egymást. Természetesen naponta átbeszéltük a politikai helyzetet.

A szovjet csapatok ekkor már Varsó külvárosaiban állottak. Varsóban Bór-Komorowski* tábornok vezetésével belső harcot kezdett a lakosság a németek ellen. Sławik szívdobogva várta, hogy mikor törnek be az oroszok Varsóba, és mikor szabadítják meg a harcoló népet. Amikor kiderült, hogy az oroszok mindaddig nem erőltették a város elfoglalását, amíg a németek kegyetlenül le nem ölték az ellenálló lengyeleket, Sławik végtelenül elkeseredett. Valószínűnek tartottuk, hogy a varsói felkelést nem kommunisták indították el, s ezért nem siettek felszabadításukra az oroszok. Ezért túrték el azt a kegyetlen tömeg-

mészárlást, amit Varsóban a németek végrehajtottak. Sławik keserűen jegyezte meg:

– Lengyelország sohasem lesz kommunista állam. A lengyel nép gyűlöli a kommunizmust vallásosságánál és egyéb tradícióinál fogva. Lengyelországban csak demokrácia következhet, bármit akarnak is az oroszok.

Egy hónap múlva Sławikot öt társával, Fietowiczcsal,* a londoni lengyel kormány megbízottjával, Filipkiewicz* festőművésszel, egy közgazdasági szakemberrel és egy fiatal lengyel tanárral együtt elhurcolták, s az egyik német deportálótáborban embertelen körülmények között sokukat kivégezték.

Baráti Huszár Aladárral, volt felsőházi taggal kerültem ezután közös cellába. Ez a hazaszeretettől izzó, kiváló magyar ember a régi Magyarország vezetői közül a jobbak közé tartozott. Érdekes volt, hogy mennyire visszatükröződött ebben a kitűnő emberben a náciellenes úri világ elképzelése a jövőről. Arról beszélt nekem, hogyan fogja majd leszülni a Nemzeti Kaszinóban azokat az urakat, akik a megszállás alatt kiszolgálják a németeket. Szinte megütődve nézett rám, amikor kifejtettem neki azt a véleményemet, hogy a budapesti Nemzeti Kaszinó a háború után valószínűleg valamilyen szakszervezeti székház vagy munkásotthon lesz, azok az urak pedig, akiket ő meg akar feddni magatartásukért, valószínűleg háborús bűnösökként akasztófára vagy börtönbe kerülnek.

1944 szeptemberéig Sztójay,* a volt berlini követ vezette a kormányt. Szeptemberben Lakatos Géza* tábornokot nevezték ki miniszterelnöknek. Lakatos jó magyar ember volt, akit bántott az ország szuverenitásának megsértése. Tárgyalásokat kezdett a német kormánnyal, s követelte, hogy a letartóztatott képviselőket és felsőházi tagokat bocsássák szabadon. Tárgyalásait be is jelentette parlamenti beszédében. Nagyon megörültünk, amikor ennek hírért vettük a börtönben. Hatalmas reménykedés vett rajtunk erőt, a szabadulás reménysége.

Néhány nap múlva hat előkelőbb fogolynak felírták

a nevét a németek. Nem voltam közöttük. Már azt hittem, hogy nem szabadulok ki a többiekkel együtt. Október 10-én reggel azonban beszóltak cellánkba, s engem felszólítottak, hogy szedjem össze a holmimat. Egy óra múlva átvett bennünket a magyar ügyészség. Bajcsy-Zsilinszky Endre, Baranyai Lipót, Laky Dezső, Makkai János és ifjú Tildy Zoltán szabadultak velem együtt. Szegény Baráti Huszár Aladár nem szabadult ki, mert időközben megszűnt a felsőházi tagsága, s így már nem volt a törvényhozás tagja.

A magyar ügyészségen megjelent közöttük Vladár Gábor* igazságügy-miniszter. Elmondotta, hogy a németekkel olyan megegyezést kötött a magyar kormány, hogy az Ausztriába és Németországba deportált magyar képviselőket és felsőházi tagokat csak abban az esetben engedik át a németek, ha ellenünk, akik Budapesten voltunk eddig, megindul a magyar ügyészség eljárása. Megkérdezte, hajlandók vagyunk-e magunkat ennek alávetni. Kijelentettük, hogy külföldön szenvedő bajtársainkért mi szívesen vállalunk minden áldozatot, és még jegyzőkönyvet is írtunk alá, amelyben kértük fogva tartásunkat. Vártuk, hogy néhány napon belül hazajönnek deportált képviselőtársaink és a felsőházi tagok, s azután együtt fogjuk elhagyni a magyar ügyészség fogházát. Miközben a Gestapo-börtönből a magyar ügyészség fogházába szállítottak bennünket, már jól hallottuk a közeledő Vörös Hadsereg ágyúinak dörgését. Úgy éreztük, hogy a meghurcolás nem fog már sokáig tartani.

Ezekben a napokban Horthy Miklós kormányzó és Szálasi Ferenc, a nemzetiszocialisták idióta vezére, versenyt futottak az időért. Horthy október első napjaiban titkos delegációt küldött Moszkvába,* hogy fegyverszünetet kérjen a szovjet kormánytól. A delegációban helyet foglaltak gróf Teleki Géza* egyetemi tanár, az öngyilkos Teleki Pál miniszterelnök fia, Faragho Gábor* csendőr tábornok és Szent-Iványi Domokos,* a Külügyminisztérium követi rangban levő tisztviselője. Ez a delegáció a maga részéről október 11-én Moszkvában alá is írta az

ideiglenes fegyverszüneti egyezményt, Horthy pedig előkészületeket tett, hogy deklarálhassa a fegyverszünetet.

Ugyanakkor Szálasi vezetésével a nyilasok már készítették elő a puccsot. A németek ekkor már az utolsó eszköz-höz nyúltak, és az addig megvetett Szálasisival fogtak össze. Október 15-én délben Horthy rádión bejelentette, hogy fegyverszünetet kért az oroszoktól, ugyanakkor azonban már a nyilasok oldalán álló csapatok megindultak a középületek elfoglalására. Délben még a háború befejezésének illúziójában élt a közvélemény, délután már mindenki tudta, hogy Szálasiék végrehajtották a puccsot és átveszik a hatalmat.

Természetesen a németek nem bocsátották haza a deportált magyar politikusokat. Amikor október 15-én Vladár igazságügy-miniszter azt látta, hogy a nap folyamán a nyilasok átveszik a hatalmat, azonnal intézkedett, hogy bennünket, a gyűjtőfogház politikus rabjait bocsátsanak szabadon. Attól tartott, hogy a nyilasok és a németek együtt találják bennünket a gyűjtőfogházban, és vagy ismét elhurcolnak, vagy kivégeznek bennünket. A nyilas puccs napján délben tehát megnyílt előttünk a börtönajtó, s mi elindultunk a szabadulás helyett a bujdosásba.

7 / Bujdosásban

Barátaim hírt adtak családomnak, hogy október 15-én elhagytam a német börtönt, mire feleségem és kislányom azonnal felutaztak Budapestre. Ferenc fiam nem jöhetett, mert őt közben elvitték egy ifjúsági büntető munkatáborba. Eljöttek hozzám a gyűjtőfogházba, ahová éppen a szabadulás percében érkeztek, és így együtt hagytuk el a fogházat. Az alatt az öt nap alatt, amíg a gyűjtőfogházban voltunk, naponta felkeresett bennünket Bereczky Albert* budapesti református lelkész, a felszabadulás utáni kultuszállamtitkár, Hógye Mihály* segédlelkész kíséretében. Elmondották, hogy mindnyájunk számára elkészítették már a búvóhelyet, arra az esetre, ha elhagy-

juk a börtönt. Számomra a református egyházi vezetés alatt álló Bethesda Kórházat jelölte ki búvóhelyül. Ide bújtam azután feleségemmel és kislányommal, s itt hallgattuk végig rádión a rezsimváltozás egyes mozzanatait. Amikor megérkeztünk a kórházba, még Horthy kormányzó beszélt a néphez, pár perc múlva azonban már a nyilasok hangja szólalt meg a rádióban.

Nem sokáig élvezhettük az együttlét boldog perceit, mert a második napon megjelent szobánkban a kórház igazgató lelkésze, s elmondotta, hogy a kórház kapusa a nyilaspárt tagja, aki tudja, hogy mi ott tartózkodunk, veszélyes lenne tehát tovább ott maradni.

Börtönben megnővesztett hatalmas bajuszomat leberetváltam, és nekivágtam a városnak, hogy új búvóhelyet találjak magamnak. Feleségem és kislányom a Kálvin téri református egyház harangozóalakásában rejtőztek el, én pedig felkerestem dr. Cseh-Szombathy László* főorvost, pártunk volt képviselőjét, és nála töltöttem egy éjszakát.

Másnap megjelent nálam Hőgye Mihály, hogy magával vigyen az egyik Budapest melletti munkástelepre, miután az ottani református pap vállalkozott elrejtésemre. De bizony késő éjszakai látogatásunk alkalmával nem találtuk otthon a lelkészt, mert elutazott. Talán éppen azért, hogy elkerülje azt a veszélyt, amellyel az én elrejtésem vele járt. Így Hőgye Mihály elvitt édesapjának ugyancsak ezen a telepen levő kis munkáslakására, és ott rejtőzködtem egy ideig. A jó öreg Hőgye bácsi egyszerű kovácsmunkás volt egy Pest környéki gyárban. Régi, öntudatos tagja a Szociáldemokrata Pártnak, presbitere a református egyháznak. Napközben a gyárban volt, este pedig hosszasan panaszkodott a gyári nyilas vezetők terrorjáról. Csodálatosan tiszta látású, okos ember volt Hőgye bácsi. Szívből meggyászoltam, amikor meghallottam, hogy az ostrom alatt egy akna megölte. Fia, Hőgye Mihály nagy képzettségű, művelt fiatal református pap volt. Mivel kitűnően beszélt franciául és németül, és mert hosszú időt töltött Franciaországban az ott élő magyarok lelki gondozásával, kormányzásom alatt a párizsi követségünkhöz került első

titkárnak. Később összeesküvőnek deklarálták, és megfosztották magyar állampolgárságától is.

Csakhamar bűvőhelyet kellett változtatnom. A németek elkezdtek kiűriteni a munkástelepet, miután a Vörös Hadsereg erősen közeledett Budapest felé. A kiűritésnek természetesen nem az volt az elsőrendű célja, hogy a lakók életét megmentsek, hanem hogy a kiűrtett falvakat és városokat kirabolhassák, és minden mozgatható tárgyat elszállíthassanak Németországba.

A budapesti Skót Misszió épületébe kerültem ezután. Ezt az intézményt a skótok alapították, és számos református egyházi jellegű jótékony szervezetet foglalt magában. Többek között volt benne egy iskola is, ahol zsidó vallásról református vallásra áttért gyermekeket neveltek. Az épület ebben az időben már a svájci és a svéd Vöröskereszt oltalma alatt állott.

Egyes épületeknek a külföldi védelemre azért volt szükségük, mert ebben az időben már a nyilasok géppisztolyokkal kutatták fel az egyszerű polgári házakat, és ha zsidókat vagy németellenes és náciellenes embereket találtak, elhurcolták és legtöbbször kivégezték őket. Azok, akiknek sikerült a börtöntől vagy a deportálástól megmenekülniük, vagy akik nem kerültek a nyilasok által felállított gettókba, ilyen külföldi oltalom alatt álló házakba menekültek. Természetesen később nem respektálták a külföldi védelmet sem, behatoltak az ilyen házakba is, és az ott tartózkodókat elhurcolták, sőt legtöbbször ki is végezték.

A Skót Misszió épületében először találkoztam Tildy Zoltánnal, aki családjával együtt szintén ott rejtőzött. Irtózatosan lesoványodott állapotában, leberetvált bajuszával, furcsán félrefésült hajával és hatalmas szemüvegével alig ismertem rá. Mivel ő nem került börtönbe, többszörösen változtatott bűvőhelyéről állandóan figyelemmel kísérhette, sőt irányíthatta is az ellenállási mozgalmat. Tildy elmondotta, hogy a titkosan működő demokratikus pártok, a német megszállás kezdetén mindjárt betiltott Kisgazdapárt és Szociáldemokrata Párt, a föld alatt

működő Kommunista Párt és a most életre kelt Paraszt-párt szövetségre léptek, és megalakították a Magyar Front nevű közös szervezetet. A Magyar Frontnak a pártok megbízottaiból álló vezetői gyakran találkoztak, és megállapodtak a felszabadulás utáni időre egy koalíciós kormányzatban.

Elmondotta Tildy Zoltán azt is, hogy október 11-én Szakasits Árpáddal, a Szociáldemokrata Pártnak egyik szintén bujdosásban levő vezetőjével titokban felkeresték Horthy kormányzót, aki tudomásul vette a Magyar Frontot, és ígéretet tett arra, hogy a fegyverszünet megkötése után erre a koalíciós alakulatra fogja bízni a kormányt.

Érdekes epizódként említette meg Tildy Zoltán, hogy a kormányzó október 11-én, amikor már nyilvánvaló volt, hogy a régi Magyarország minden elavult berendezkedésének vége, úgynnyira, hogy még a kommunistákat is hajlandó volt a koalíció résztvevőiként elismerni, még mindig arra kérte Tildyt és Szakasitsot, hogy csak földreformra ne gondoljanak. Nem tudott szabadulni a magyar nagybirtokos társadalomnak attól a felfogásától, hogy a nagybirtoknak meg kell maradni az urak kezén. A kormányzónak ez a korszerűtlen gondolkozása a legkiemelkedőbb illusztrációja a két háború közötti konzervatív politikának.

Derűsen emlegették később azok a bujdosók, akik erről a kormányzói kihallgatásról tudtak és részt vettek annak előkészítésében, hogy Szakasits Árpádnak, a későbbi Horthy-faló baloldali pártvezérnek a legfőbb gondja az volt a kormányzói kihallgatás előtt, hogy honnan szerezzen magának frakkot vagy zsakettet a kihallgatásra. Miután ezekről az ünnepélyes öltözetekről lebeszéltek, és polgári ruhában élvezte végig a kihallgatást, elragadtatással beszélt a kormányzóról, és kijelentette, hogy nagy élmény volt számára a Horthyval való találkozás.

Tájékoztattott Tildy arról is, hogy folyamatban van egy fegyveres ellenállás előkészítése, amelynek irányítója Bajcsy-Zsilinszky Endre lenne, katonai vezetője pedig Kiss János altábornagy. Sajnos, ezt a megmozdulást ké-

sőbb leleplezték, Bajcsy-Zsilinszky Endrét, Kiss Jánost,* Nagy Jenő* alezredes és Tartsay Vilmos* vezérkari századost elfogták, és Sopronkőhidán mindnyájukat ki is végezték a nyilasok. Elfogták még rajtuk kívül több társával együtt Kóvágó József* századost, Budapest későbbi polgármesterét, őket azonban nem végezték ki, hanem hosszú börtönre ítélték.

Irtózatos veszélyek között folyt az ellenállás előkészítése. A Bajcsy-Zsilinszky Endre vezetése alatt elindított katonai szervezkedésbe befurakodott egy állítólag Fekete nevű ember.* Elmondotta, hogy egyenesen Moszkvából kapott megbízást az ellenállás katonai szervezésére. Amikor egyesek kételkedtek állításaiban, elvitte a bizottság néhány tagját lakására, s annak illusztrálására, hogy összeköttetése van az oroszokkal, megmutatott egy cirill betűs frógépet. A bizottság tagjai hittek neki. November első napjaiban ez az ember leplezte le az ellenállási bizottságot, és ő adta a nyilas pribékek kezére Bajcsy-Zsilinszky Endrét és társait. Így omlott össze az a katonai felkelés, amely 1848 óta egyedüli volt a magyar történelemben, s így halt meg szörnyű mártírhalállal a magyar politikai élet kiváló, bátor alakja, Bajcsy-Zsilinszky Endre.

A Skót Misszió épületébe beköltöztettek egy zsidó munkásszázadot. Így a ház gyanússá vált. Katonák és nyilas pártszolgálatosok fordultak meg gyakran a házban, ezért Tildy Zoltánnal arra kellett gondolnunk, hogy új búvóhelyet keressünk magunknak. Attól kellett ugyanis tartani, hogy nemcsak Tildy Zoltánt és engem kerítenének kézre, hanem esetleg elfoghatnák egy rajtaütés alkalmával Varga Bélát, Pfeiffer Zoltánt* vagy Dessewffy Gyulát, akik gyakran kerestek fel bennünket a Skót Misszió épületében. Megindult a nyomozás olyan bátor és elszánt hazafiak után, akik vállalkozni mertek a bujdosók elrejtésére.

Egyik napon beállított hozzánk polgári ruhában Simonffy-Tóth* vezérkari őrnagy. Elmondotta, hogy két repülőgépe van az egyik Budapest környéki repülőtéren, amelyekkel Moszkvába szándékozik repülni. Megkérdezte tőlünk, nem akarunk-e valakit küldeni Moszkvába

a felszabadulás előtti politikai megbeszélés céljából. Tildy véleménye az volt az első pillanatban, hogy nekem kellene Moszkvába repülnöm. Átgondolva a dolgot azonban arra jöttünk rá, hogy nekem azonnal meg kell indítani a párt-szervezést, mihelyt felszabadulásunk bekövetkezik, tehát nem lehetek távol az országtól. Végül abban állapodtunk meg, hogy Tildynek Zoltán nevű legidősebb fia repüljön Moszkvába megbízásunkból. Simonffy-Tóth ezt a döntést tudomásul vette, és meghagyta a fiatal Tildy Zoltánnak, hogy másnap hajnalban 6 órakor a Pozsonyi úti református egyház épületében várja megbízottait, akik a repülőtérré fogják szállítani. Ifjú Tildy el is készült az útra. Másnap hajnalban a megígért autó kissé késve érkezett. Az ablakon keresztül gyanúsna találta az autóból kiszálló embereket, és egy nőt küldve ki, letagadtatta, hogy a házban lakik. Erre az autós emberek rohanva elindultak a repülőtér felé, szerencsére azonban, miután a fiatal Tildy az indulás pontos idejét elkéste, a repülőgép nem várt, hanem elindult. Mire a két autós ember odaérkezett, Simonffy-Tóth a két repülőgéppel elrepült. Nemsokára kiderült, hogy Simonffy-Tóth két autós megbízottja kém volt, akik együtt akarták leleplezni Simonffy-Tóthot útítársaival, csak ifjú Tildy Zoltán ösztöne mentette meg az egész társaságot a letartóztatástól. Simonffy-Tóth kirepült Moszkvába, majd a fegyverszüneti delegáció tagjaival visszaérkezett Debrecenbe, részt vett a honvédség újjászervezésében, 1945-ben azonban az oroszok elhurcolták, azóta se tudjuk, mi történt ezzel a bátor, derék, fiatal katonával.

A Skót Misszióban töltött utolsó napokon értesültünk róla, hogy a nyilas kormány elköltözött Budapestről, s vele mentek azok az országgyűlési képviselők is, akiket be tudtak szervezni a jobboldali Nemzeti Szövetség elnevezésű képviselői és felsőházi szervezetbe. Mély megdöbbenéssel hallgattam a rádiót, amikor az örökösen népszerűségere törő Habsburg József* főherceg felszólította a törvényhozás tagjait, hogy lépjenek be a Nemzeti Szövetségbe, és álljanak Szálasi mellé. A régi uralkodóháznak ez a népszerűsüsködő tagja 1918-ban, a forradalom idején

lemondott főhercegi rangjáról, letette a Habsburg nevet, csak hogy a baloldali politikai vezetők szimpátiáját megnyerje. A kommün 1919-ben bekövetkező összeomlása után ismét felvette rangját és régi nevét, és így kereste a népszerűséget. Eredményeket is ért el. Gyenge képességű ember léte megválasztották a Magyar Tudományos Akadémia elnökének. A nemzetiszocializmus idején a másik végletbe csapott át, és a nyilas kormány mellé toborozta a törvényhozás tagjait.

Csak a parasztságról nem kaptam híreket bujdosásom alatt. Nem tudtam, hogy a nyilas rendszer hogy bánik a magyar föld népével. Módjában van-e megmenteni gazdasági értékeit a nyilas és német rablásoktól? Biztosítani tudja-e szükséges élelmét? Nem hurcolták-e el megbízható vezetőit? Sokat aggódtam a parasztság miatt, s főleg attól féltem, hogy a vezető emberek közül sokat el fognak hurcolni, mert nyilván folytatják a nyilas kormányzás szabtálását.

Tildy Zoltán idősebb fiának menyasszonya egyik reggel megszólított:

- Feri bácsi, tudnék magának egy jó búvóhelyet.
- Hol van ez, Katalin? – kérdeztem tőle.

– Egy gimnáziumi iskolatársnóm szüleivel együtt a Nemzeti Bank pénzjegynyomdájában lakik, s az édesanyja kiváló magyar asszony, egyenesen keres németek által üldözött politikai menekültet, hogy befogadhassa. A ház előtt régi rendőrök állanak, így ott nyilasok és katonák nem járnak. A ház óriási épület, amelyben csak néhány lakás van az üzemek mellett; könnyű benne bujkálni.

Este már az Igazságügy-minisztérium épülete mögött, az elsötétített utcán találkoztam Solthy Lászlóval, a Nemzeti Bank felügyelőjével, új házigazdával. Sohasem láttuk egymást. Ők csak újságból ismerték a nevemet, én azelőtt nem is hallottam róluk. Mégis, november közepétől január 18-ig, a ház felszabadításáig, ott voltam náluk. Annyi szeretettel és megértéssel vettek körül, hogy sohasem tudom elfelejteni jószágukat és bátorságukat.

A családban is volt egy bujdosó. Solthy László műegye-

temi hallgató fia, aki egyrésről katonaköteles volt, másrésről a Németországba hurcolt műegyetemi fiatalsággal kellett volna mennie. Nagy gondot jelentett ebben az időben a budapesti családok élelmezése. Minket azonban különösen kedvelt a sors. Solthy László fiatal katona veje, aki karácsonykor készült megszökni a hadseregből, egy hatalmas leölt sertést csempészett be felesége családjához. A budapesti család tehetetlenül állt a nagy sertés mellett, én azonban a magyar paraszt ezermesterkedésével hozzáfogtam a sertés feldarabolásához, s olyan pompás kolbászt, sonkát és szalonnát készítettem belőle, hogy később is sokáig emlegették Solthyék.

November végén Varga Béla segítségével levelet küldtem családomnak, s megkérdeztem tőlük, vajon a faluban vagy a környéken meg tudnék-e húzódni, ha odautaznék. Akkor már híre jött, hogy a Vörös Hadsereg katonái durván erőszakoskodnak az asszonyokkal, s végtelenül aggódtam feleségem és leányom sorsa miatt. Ezért szerettem volna hazautazni. A válasz december közepén érkezett meg. Fiam írta a levelet, és javasolta, hogy utazzam a környékre, ahol ismerőseimnél és rokonaimnál meghúzódhatok. Mire azonban én a választ megkaptam, Budapest körül már szorult az ostromgyűrű, nem lehetett a várost elhagyni.

December 24-én, karácsony szentestéjén, bezárult a Vörös Hadsereg ostromgyűrűje Budapest körül. Még ezen az estén lövedék csapódott a szemközti házba, amely kitörte a mi lakásunk ablakait is. Solthy László erre családjának nőtagjait levitte az előre elkészített óvóhelyre. Mi azonban az ifjú Solthyval nem kívántunk emberek közé menni mindaddig, amíg ezt elkerülhetőnek láttuk, mert tartottunk tőle, hogy az óvóhely közönsége között akadnak, akik felismernek bennünket, és esetleg a nyilasoknak is tudomására jut ottilétünk.

Így a szemünk előtt indult meg Budapestnek, ennek a gyönyörű szép városnak az ostroma és pusztulása. Azt mondhatnám, a szemünk előtt folyt le a nyilasok kegyetlenkedése is, mert hiszen alig tudtunk úgy kinézni a kitört

ablakokon, hogy elkeseredett, síró zsidó csoportok szomorú vonulását ne láttuk volna. Géppisztolyos nyilasok és németek kísérték őket néha a gettóba, néha a Duna-partra, ahonnan azután nem is volt visszatérés.

Rádión kísértük figyelemmel a szövetségesek hadmozdulatait s a Vörös Hadsereg magyarországi előrenyomulását. Szorongó érzés fogott el, amikor meghallottam a rádióban, hogy Dél-Baranyában a Vörös Hadsereg átkelt a Dunán, s az én vidékemen vonul előre.* Családom képe lebegett előttem állandóan.

– Mit fog csinálni, ha feleségével és leányával is erőszakoskodnak az oroszok? – kérdezte egyszer Solthy.

– Még jobban fogom szeretni őket – válaszoltam összeszoruló szívvel.

Decemberben 29-én Solthyné rohant fel az óvóhelyről a lakásba: – Azonnal jöjjenek le a pincébe! – kiáltotta magánkívül.

– Mi történt? – kérdeztük meglepetve.

Solthyné vonszolni kezdett bennünket lefelé a lépcsőn.

– Nyilas razzia van a házban, s felkutatják a lakásokat is – mondotta kétségbeesett hangon. – Elviszem magukat a pincének egy olyan részébe, ahonnan már elmentek a nyilasok, így talán megmenekülnek.

Betuszolt bennünket egy pincei raktárhelyiségbe, ahol alig töltöttünk egy-két percet, amikor irtózatosszerű detonáció rázta meg a házat. Az udvarban és az óvóhely előterében halottakat és sebesülteket kezdtek összeszedni, az idősebb Solthy pedig férfiakat vezényelt a ház tetejére tüzet oltani. Kiderült, hogy egy hatalmas légiakna vágott az épületbe és összerombolta az emeleti lakásokat. Solthyék lakásának addig épen maradt az előszobája. Ott olvastam délután John Stuart Millnek a szabadságról írott könyvét egy fotelban ülve, miközben a fiatal Solthy arcképet próbált festeni rólam. A robbanás után azon a fotelon, amelyen én ültem, a fürdőszoba ajtaja, ablaka és téglatörmelékek hevertek. Ha a nyilas razzia hírével Solthyné nem vitt volna bennünket a pincébe, a robbanás ott ölt volna meg mind a kettőnket az emeleti előszobában.

Ezután már én is kénytelen voltam az óvóhely lakói közé vegyülni. Házigazdám még idejében ellátott mindenféle hamis igazolvánnyal. Tökéletesen megtanultam egy általam nem ismert Szentes Ferenc nevű ember egész családfáját, hogy válaszolni tudjak esetleges kérdésekre, mert erre a névre voltak kiállítva igazolványaim. Az óvóhely lakói előtt úgy szerepeltem, mint a Nemzeti Bank egy külső tisztviselője.

Nekünk ezen az óvóhelyen minden okunk megvolt, hogy naponta áldjuk a Gondviselést. A nagy magánházak pincéiben egymásra zsúfolódva heverték az emberek. Földön vagy széken aludtak, és reszkettek a kemény tél hidegétől. Néha egy-egy hatalmas lövedék összezúzta ezeket a zsúfolt óvóhelyeket, s ilyenkor tömegével pusztultak el az emberek. A mi óvóhelyünk kitűnően felszerelt pince volt. Volt benne levegőtisztító gép, voltak benne konyhai takaréktűzhelyek, ahol mindennap főztek az asszonyok, és mindenkinek saját ágya volt. Solthy László még külön kutat is fúratott az épület udvarán, hogy ivóvizünk legyen, ha a vízvezeték felmondja a szolgálatot. Külön villanytelepe is volt az épületnek, majd amikor a villanyvezetékek elpusztulása után ez a telep is kimerült, előre beszerzett petróleumlámpák világították meg az óvóhelyet. Itt éltük át Budapest egész ostromát, amiről fogalma csak annak lehet, aki maga is benne volt ebben a pokoli játékban.

A városra szakadatlanul zuhogtak az aknák és gránátok. A robbanások dübörgése szinte egybeolvadt. A szörnyű lármát még inkább fokozta, hogy a város fölött állandóan repülőgépek keringtek, s egyrészt bombákat szórtak le, másrészt pedig gyilkos harcot folytattak egymás ellen fent a levegőben.

Nehéz volt az óvóhely közönségének a nyugalomát megtartani. A félelem és idegesség érzése ott ült mindenkinek az arcán, és párosult azzal a bizalmatlansággal, amellyel az óvóhely lakói egymás iránt viseltettek. Tudtuk, hogy vannak közöttünk németbarátok és németellenesek. De érzelmeit senki sem árulta el. Az óvóhelyen tartózkodó

munkások egy része a nyilaspárt tagja volt, más részük a Szociáldemokrata Párthoz tartozott. A demokraták nem merték elárulni érzelmeiket az ostromlott város kegyetlenkedő nyilasai miatt. A nyilas érzelműek nem mertek nyilatkozni a közeledő Vörös Hadsereg miatt.

Az óvóhelyre érkező híreket a legvegyesebb érzésekkel fogadták az emberek. A bizakodás és aggodalom egyaránt váltakozott az emberekben, aszerint, hogy német felszabadításnak vagy orosz előretörésnek a híre érkezett-e. Itt hallottuk, hogy Debrecenben megalakult az ideiglenes nemzetgyűlés, majd megalakult az ideiglenes kormány.* Engem, a politikust, sok nyugtalansággal töltött el, hogy nem ismerhettem az alakulás körülményeit és nem voltam tisztában a megszálló hadsereg politikai magatartásával.

Amint utcáról utcára közeledett a Vörös Hadsereg, úgy nőtt a nyugtalanság és idegesség az asszonyok között. Én, a bujdosó, alig vártam, hogy megpillantsam az első orosz katonát, az asszonyok és férfi hozzátartozóik pedig reszketve gondoltak a Vörös Hadsereg megérkezésének következményeire. Az asszonyok miatt magam is aggódtam. Tudtam, hogy az erőszakosságokat mi, férfiak, nem nézhetjük tétlenül, és összeütközés lehet közöttünk és a vöröskatonák között.

Egyik este az ágyútűz és a repülőharcok pillanatnyi szünetében egészen közélről megszólaltak az orosz rádió hangszórói magyarul. A nyitott ablakon az óvóhelyre is behallatszott a rádióüzenet. A Vörös Hadsereg rádiójának magyar bemondói igyekeztek a lakosságot megnyugtatni, másrészt pedig ellenállásra buzdították a népet a németekkel szemben.

Január 18-án éjjel az egyik éjjeliőr bejött az óvóhelyre és közölte, hogy megérkeztek az épületbe a vöröskatonák. Nyugalomra intette az óvóhely közönségét, közölvén, hogy a katonák nagyon barátságosan viselkednek. Pár perc múlva lövésre készen tartott géppisztolyokkal orosz tisztek és katonák léptek be az óvóhelyre. Megkérdezték, vannak-e németek, vagy vannak-e fegyverek az óvóhe-

lyen. Mikor meggyőződtek róla, hogy csak fegyvertelen polgári lakosság tartózkodik az óvóhelyen, a pince előterében letelepedtek.

Két tiszt jött be később az óvóhelyre, harmonikával és drága italokkal. Különleges jelenség volt, hogy az óvóhelyen mindenki szeszes italt kívánt. Még azok is borokról és pálinkákról álmodoztak, akik azelőtt nem kedvelték a szeszes italokat. Mindenkinek inni kellett az óvóhelyen. A hangulat nagyon barátságossá vált, csak akkor fogta el ijedelem az óvóhely népét, amikor déltájban az ittas tisztek nőket kértek. Egy fiatal férj és az ifjú Solthy vállalkoztak arra, hogy a gránáttűzben felkeresik a város egykori nyilvánosházait és megpróbálnak onnan nőket hívni. Sikert is találniuk Budapest alvilágának egykori pillangóival, akiknek aranyat, ruhákat és minden értéket ígértek, hogy jöjjenek el a pénzjegynyomda épületébe. A nők azonban félték a gránáttűztől, és nem vállalkoztak az útra. Amikor az út eredménytelenségéről beszámoltak a fiatal emberek, a vöröstimuk éktelen dühbe gurultak. Következményekre azonban nem kerülhetett sor, mert a legkritikusabb pillanatban megérkezett a parancs továbbindulásukra.

Én pedig elhatároztam, hogy néhány napot várok még az óvóhelyen, amíg összeköttetést találok barátaimmal, azután pedig megindítom a Kisgazdapárt szervezését a városnak valamelyik felszabadult részében.

8 / A felszabadulás

Január 22-én polgári ruhás, vörös karszalagos fiatal emberek jelentek meg az óvóhelyen, és közölték velem Tildy Zoltán üzenetét, hogy családjával együtt a Skót Misszió épületében vár.

Borzalmas kép fogadott az utcán, amikor a házból kiléptem. Az utcákat romok torlaszolták el. Autó-, tank- és repülőgéproncsok heverték mindenfelé. A hó alatt és a hó fölött emberi hullák és lótetemek úgyszólván egymást

érték. A kirakatokban is elpusztult lovak éktelenkedtek, s helyenként nagy tömeg hurcolta szét egy-egy üzlet áru-készletének maradványait. A villamossínek, mintha vékony drótok lettek volna, meggömbülve emelkedtek ki az utca kövezetéből.

Sokfelé még füstöltek a házak. Lerongyolódott, sovány emberek, szorosan a falhoz lapulva, kályhákat és bútordarabokat cipeltek. Most már nem az oroszok, hanem a Budára szorult németek és nyilasok lötték a várost aknavetőkkal, ágyúkkal és nehézpuska-lövedékekkel.

A mellékutcákon nagy kerülővel jutottam el a Vörösmarty utcába, a Skót Misszió épületébe. Tildy Zoltán és családja vártak. Élményeink kölcsönös elmondása után azonnal a párt szervezésére kellett gondolni. Az épület közepén az egyik szobának az ablakát beragasztották papirosokkal, s itt ütötték fel a Kisgazdapárt első főhadiszállását. Pártagitációra nem volt szükség. Amikor a város lakossága megtudta, hogy a Szovjet által elfogadott demokratikus pártok szerveződni kezdenek, tömegesen tódult az ideiglenes pártközpontok felé.

A legnagyobb élénkség a Kommunista Párt irodájában mutatkozott. Ők választották ki maguknak elsőként a legmegfelelőbb épületet, a Tisza Kálmán téri Volksbund-házat, amelyet napok alatt rendbe tudtak hozni és meg tudták benne indítani a rendszeres munkát. A legnagyobb tömegtódulás azonban a Kisgazdapárt felé indult meg. Azt határoztuk, hogy mindenkinek csak ideiglenes pártigazolványt adunk ki, miután a tömeges jelentkezés közepette nem lehetett elbírálni a jelentkezők múltját.

A Kommunista Párt terjeszkedési módszere óráról órára újabb meglepetést hozott a tisztességes politikai módszerekhez szokott demokratikus emberek számára. Így például, miközben mi azon törtük a fejünket, hogy hol tudnánk bérelni és rendbe hozni megfelelő párhelyiséget, aközben kaptuk a hírt, hogy a Kommunista Párt lefoglalta pártközpontnak a Volksbund-házat, s azonkívül a főváros minden kerületében lefoglalt pártiroda céljaira hatalmas épületeket. Az első pillanatban visszariadtunk attól, hogy

mi is hasonló módon tegyük szert pártirodára, de csakhamar láttuk, hogy mi sem maradhatunk hetekig pártközpont nélkül, s kénytelenek voltunk mi is foglalás útján szerezni pártközpontot. Arra vigyáztunk, hogy minél inkább elkerüljük a magánérdekek megsértését, s ezért divatjamúlt közületek házaira gondoltunk. Kiadtam az utasítást, hogy foglalják le embereink az Országos Kaszinó épületét a város legszebb pontján, a Kossuth Lajos és a Semmelweis utca sarkán. Tudtam, hogy Országos Kaszinó többé nem lesz, és hogy ezzel nem sértjük senkinek a magánérdekét. Az épület kiválasztásánál arra is kellett gondolnunk, hogy a vasútállomásokról könnyen megközelíthető legyen a pártközpont, hogy a később Budapestre érkező parasztjaink könnyen érinthessék a pártközpontot.

Másnap azt hallottuk, hogy a Kommunista Párt nyomdákat foglal le. Tudtuk, hogy a pártmunka nem nélkülözheti a sajtót, nekünk is nyomda után kell tehát nézni. Egy kicsiny, de egészséges nyomdát választottunk ki magunknak, a Pester Lloyd társulat nyomdáját. Meg voltunk róla győződve, hogy ha a rend helyreáll, meg tudunk egyezni a társulattal a nyomda használatára nézve. Még ugyanaznap megjelent nálunk a legnagyobb budapesti nyomdának, az Athenaeum Nyomdának egyik vezetője, és könyörögve kért bennünket, foglaljuk le az ő nyomdájukat is, nehogy a kommunisták költözzenek bele. Erre a kérésre kitettük a táblát: „Lefoglalta a Független Kisgazdapárt.” Másnap már azonban vöröskatonák távolították el ezt a táblát, s lefoglalták a nagy nyomdát a Vörös Hadsereg lapjának, az *Uj Szó*-nak előállítására. Ez volt az első olyan lépés, ahol terjeszkedésünkben a Vörös Hadsereg akadályozott bennünket, akkor azonban ebben a lépésben még nem láttunk politikai tendenciát.

Amíg a különböző intézmények épületeit néhány nappal ezelőtt sűrűn telerakták a svájci és a svéd Vöröskereszt védőtábláival, addig most egyszerre kicserélődtek ezek a táblák, és a különböző pártok táblái kerültek a helyükre. A Kommunista Párt példáján felbuzdult a Szociáldemokrata Párt, sőt a kis Parasztpárt is, minden félig épnek látszó

épületre kiragasztották az elfoglalást jelentő tábláikat. A Független Kisgazdapárt fiatal tagjai lázas szorgalommal fogtak hozzá az új párhelyiség épületének rendbehozatalához. Papírral ragasztották be az ablakkereteket, kitakarították a romokat, vaskályhákat hordtak össze a város minden részéből, s napok alatt felütöttük tanyánkat az új párhelyiségben. Bundákba és pokrócokba burkolózva ültünk íróasztalaink mellett, s így végeztük kezdeti munkánkat.

A Független Kisgazdapártba napok alatt tízezrek léptek be Budapesten. Pártigazolványt igyekezett kapni mindenki. Csakhamar kiderült, hogy a Vörös Hadsereg támogatásával milyen hatalmas előnyt jelent a Kommunista Párt igazolványának felmutatása. Vöröskatonák elkezdték összeterelni Budapest férfilakosságát. Egész sajátos módon csinálták ezt. A városnak egyes pontjain katonai járőröket állítottak fel, akik az arra haladó férfiakat válogatás nélkül összeszedték és egy-egy nagy udvarba terelték be. Mindenkinet azt mondták, hogy rövid ideig tartó közmunkára fogják vezényelni a férfiakat. Mikor azonban sok száz ember volt együtt egy-egy udvarban, akkor négyes sorokba osztották őket és elkezdték terelni Gödöllő irányába. Mindenki értetlenül állt ezzel a jelenséggel szemben, s csak amikor vonatokba tuszkolták a Gödöllőn összezsúfolt tömegeket és szállítani kezdték Oroszország felé, akkor értette meg a lakosság, hogy a magyar férfiak tízezreit a Szovjetunióba hurcolják el.

Az eljárásban nem volt semmi rendszer. Aki nem ment ki az utcára, vagy elkerülte a vörösjárőröket, az otthon maradt. Az elfogottak közül azonban csak az tudott szabadulni, aki a Kommunista Párt igazolványát mutatta fel. A kommunisták igazolása menlevél volt, amelyet primitív orosz katonák is respektáltak, bizonyosságul annak, hogy a kommunistákkal való kivételezés központi utasításra történt.

Emlékezetem szerint január 25-én találkoztak először a partok Budapesten levő vezetői. A Kisgazdapártot Tildy Zoltán, az időközben szintén előkerült Varga Béla és én

képviseltük. A Kommunista Pártból Vas Zoltán,* ez az emigrációból hazatért moszkovita és Kossa István,* a Moszkvában szakszervezeti vezetővé kiképzett villamoskalauz, a Szociáldemokrata Pártot Bán Antal,* Szeder Ferenc és egy hirtelen kiemelkedett ismeretlen nagyság, a Parasztpártot Kovács Imre* és Darvas József* képviselték.

Ebben az időben nem volt még hivatalos városi vezetőség, nekünk kellett a legszükségesebb intézkedéseket megtenni. Elhatároztuk, hogy felállítjuk a budapesti nemzeti bizottságot, amelynek tagjai lesznek a jelenlevők, kiegészítve a pártok részéről újabb kiküldöttekkel. Elhatároztuk, hogy a főváros élére dr. Csorba Jánost,* a Kisgazdapárt volt képviselőjét állítjuk polgármesternek. Elhatároztuk, hogy egyelőre közös lapot indítunk *Szabadság* címen, amelybe minden párt küld egy szerkesztőt. Ebben a lapban tettem közzé egy közleményt családom számára, amelyben bejelentettem, hogy életben maradtam és megkezdtem a párt szervezését. Beleírtam azt is, hogy várom az alkalmat, amikor hazautazhatom családomhoz. Erre azonban csak gondolni volt könnyű. Vonat sehol sem közlekedett a Dunántúlon. A Kisgazdapártnak egyetlen autója sem volt. A gyalogutazás a kódorgó vöröskatonák miatt életveszélyes volt. Vártam tehát a jó szerencsét, amíg alkalmam nyílik valamilyen úton-módon hazajutni családomhoz.

Az összes pártok nehezen mozogtak Budapest felszabadulásának a tehetetlenségében. Csupán a Kommunista Párt találta fel magát gyorsan. Vezetői Moszkvából jöttek, és a munka megkezdéséhez megvoltak a tapasztalatok a Vörös Hadsereg által addig megszállt országokból. Igyekeztek munkájukat Budapesten is megnyugtató gesztusokkal kezdeni. Hozzáláttak a főváros élelmezésének a megszervezéséhez. Erre nekik jobban megvolt a lehetőségük, mint az újonnan felállított városi vezetésnek. Minden élelem úgyszólván a Vörös Hadsereg kezén volt. A Vörös Hadsereg által összeharácsolt élelmi cikkekből a kommunisták hozzájutottak bizonyos készletekhez,

amelyeket kerületi pártirodájukon kezdtek kiosztani. Amikor a lakosság azt látta, hogy a kommunisták még valami élelmet is tudnak adni azon kívül, hogy megmentik tagjaikat a Szovjetunióba való deportálástól, természetesen sokan léptek be pillanatnyi gondolataik enyhítése okából is. Nagy előnyt jelentett számukra az a körülmény is, hogy ők tartották a közvetlen kapcsolatot a Vörös Hadsereggel. Közöttük voltak legtöbben, akik oroszul beszéltek. Ők igyekeztek leginkább meggyőzni a lakosságot a Vörös Hadsereg jó szándékai felől. Mindenképpen el akarták fizni a tömegekből azt a félelmet, amelyet az 1919-es kommun idejéből és a Szovjetből érkezett hírek alapján táplált magában a lakosság.

9 / Kovács Béla értem jön

A felszabadulás után nyomban jöttek hírek Debrecenből. Tudtuk, hogy megalakult a kormány, hogy együtt ült a nemzetgyűlés és hogy a Tiszántúlon megindult a kibontakozás munkája. A híreket leginkább a kommunisták hozták, akik igyekeztek a tiszántúli állapotokat minél rózsásabb színben feltüntetni. Saját vezető embereink közül azonban napokig senki sem jutott el Budapestre.

Még a Skót Misszió épületében dolgoztam, amikor berohant hozzám Csornoky Viktor,* Tildy Zoltán veje, hangos kiáltással:

– Itt van Kovács Béla!

Rohantam ki az előszobába, és könnyezve öleltük át egymást rég nem látott barátommal és munkatársammal. Hosszú esztendőök óta naponként találkoztunk egymással. Tudtuk egymásnak minden gondolatát és lépését. Helyettes főtitkára volt az országos Kisgazdapártnak és főtitkára a Parasztszövetségnek.

Mivel Baranya megye még 1944. november végén felszabadult a német és nyilas elnyomás alól, ő a debreceni politika kezdeténél már jelen volt. Baranya vármegyéből nemzetgyűlési képviselőnek hívták be, és az ideiglenes

kormány alakulása alkalmával belügyi államtitkár lett. De nagyon örültem Kovács Béla jövetelének azért is, mert tőle kaptam először hírt családomról. Elmondta, hogy családom minden tagja szerencsésen átélte az őszi hónapokat, nem történt bajuk a falu ostrománál és a felszabadulás után sem. Azért jött Budapestre, hogy magával vigyen Debrecenbe, onnan pedig haza családomhoz, Bissére. Úgy határoztunk, hogy másnap reggel elindulok vele, megnézem a debreceni politikai életet, tárgyalni fogok a kormánnyal és családom meglátogatása után újból visszautazom Budapestre.

A késő éjszakába nyúló, hosszú beszélgetést folytattunk Kovács Bélával és Tildy Zoltánnal. Ő már többet látott a kommunisták szándékaiból, mint mi, akik csak néhány napja találkoztunk velük.

– Szervezetek, felkészültek, céltudatosak a kommunisták – mondotta Kovács Béla. – A vezetőjük ebben a pillanatban még Gerő Ernő, mert Rákosi Mátyás még nem érkezett meg. Hatalmas fölényrel és céltudatossággal dolgoznak.

– Lehet-e velük együttműködni? – kérdeztük.

– Én úgy látom, hogy lehet – válaszolta Kovács Béla. – Természetesen nekünk is hasonló módon fel kell készülnünk. Végcéljaikat még nem lehet látni, de az együttműködés szükségességét nagyon hangoztatják.

– És hogy viselkedik a Szovjet?

– Együttműködik a kormánnyal – válaszolta Kovács Béla –, csak az a baj, hogy a kormány a maga összetételénél fogva nagyon tehetetlen. Gyere Debrecenbe – fordult felém –, és próbáld áttekinteni a helyzetet. Biztosíthatlak, hogy mindenki szívesen áll rendelkezésedre.

Másnap reggel beültem Kovács Bélával az autóba, és nekiindultunk a debreceni útnak. Borzalmas kép tárult elém, amíg végigmentem a fél országon. Most láttam csak meg, hogy az egész ország csatatér volt. A németek és nyilasok nem adtak fel harc nélkül egyetlen várost, egyetlen falut, sőt egyetlen tanyaházat sem. Így a háború végigtombolt az ország egész területén. Az utakon és az utak men-

tén, utcákon és udvarokban szétlőtt tankokat, autóroncso-
kat és állati hullákat lehetett látni. A házak, templomok,
iskolák mindenfelé meg voltak rongálódva, nagyon sok le
is rombolódott, de úgyszólván egyetlen háznak sem volt
ablaka.

A megszállás is tökéletes volt. Nemcsak városokban és
közlekedési vonalakon lehetett vöröskatonákat látni, de
még a legkisebb tanyák, sőt a puszta szántóföldek is tele
voltak megszállókkal. A lakosság halálos rettegésben élt.
A nők a vidéki falvakban és városokban többnyire még
mindig elrejtőzve éltek, hogy áldozatul ne essenek a meg-
szálló katonák erőszakoskodásainak.

Különösen azokon a vidékeken volt pokol a lakosság
élete, ahol bort termeltek a gazdák, és kisebb vagy
nagyobb készleteket találtak a vöröskatonák. A részeg
katonákkal nem lehetett beszélni emberségről, becsületről
vagy a családi élet szentségéről. Erőszakoskodtak a nők-
kel, elrabolták az állatokat, elvitték a lakosság ruhane-
műit, sok helyen még a bútorokat is.

Fiatal nők tízezrei hurcoltak magukban lappangó nemi
betegséget, amelyet a megszálló katonák erőszakoskodása
következtében kaptak meg, és amit gyógyítani sem tudtak
az orvos- és gyógyszerhiány és a falusi nők szeméremér-
zete miatt.

A szovjet katonaság az ország minden részében szedte
össze a férfiakat, és tömegesen deportálta őket a Szovjet-
unióba. Itt is „malinki robot” – kicsike munka – címen
gyűjtötte össze a férfilakosságot, amelynek jó része azután
vissza sem került többé otthonába.

Csak rá kellett nézni a magyar vidékre, és azonnal lát-
tam, hogy mi a parasztság helyzete, amelyről egy nappal
azelőtt még úgyszólván semmit sem tudtam.

Kovács Béla igyekezett megnyugtatni, hogy Baranyá-
ban jobb a helyzet. Maradt a lakosság kezén valami kevés
élelem is, sőt még állatok is akadtak a parasztgazdasá-
gokban.

A megszállás keserveit még növelte az a körülmény is,
hogy egyes vidékekről még a Vörös Hadsereg odaérkezése

előtt elhurcolták a lakosságot a németek. Kötelezővé tették a Nyugatra való menekülést, s egyes vidékeken csak szökve vagy bújva tudtak otthon maradni családok, hogy megvárják a felszabadulást. A zsidók csak nagyon gyéren kezdtek visszaszállingózni a deportálásból és a munkatáborokból. Akkor még nem tudtuk, hogy a Szovjet által elfoglalt német koncentrációs táborokból a vörösök csak nagyon kevés zsidót engedtek el, a többit pedig elhurcolták a Szovjetunióba, éppen úgy, mint a fogságba ejtett zsidó munkaszázadokat is. Széttépett családok tízezrei néztek reménytelenül a jövőndő elé. Tízezérel vannak zsidó családok, amelyeknek csak egyik-másik tagja maradt meg, míg a család többi tagja elpusztult a haláltáborokban, a gázkamrákban.

A Vörös Hadsereg nem hozott magával elegendő élelmet, és így a németek és nyilasok által meghagyott készletekre vetette rá magát. A katonákat természetesen nem elégítette ki az, amit ebből a készletből parancsnokságuk adott nekik, hanem szabadon indultak neki az élelmiszer-szerzésnek. Lelőtték a legelőn, a kertekben és udvarokban a marhákat vagy sertéseket, kifosztották az éléskamrákat és pincéket az egyszerű parasztházaknál is. A kis falvakban megjelent néhány teherautó géppisztolyos orosz katonákkal, akik házról házra járva vették el a lakosság élelmét.

Az én vidékemen a lakosság úgy védekezett, hogy amikor egy-egy vörös rablócsoporthat megjelent a faluban, félreverték a harangokat, úgy tömörültek össze a veszélyeztetett házaknál a falu lakói, hogy tömegfellépéssel mentse meg a jószágot, húst, bort vagy egyéb élelmet. Sok magyar parasztember esett áldozatául annak, hogy megpróbálta megvédeni csekély vagyonkáját, élelmét, feleségének vagy leányának a becsületét.

Politikusok és újságírók közül többen tettek célzást a XIII. század tatárdúlásának és a XX. század szovjet megszállásának hasonlóságára, azonban ezeket el kellett hallgattatni, s oda kellett állanunk a világ közvéleménye elé azzal a kijelentéssel, hogy a Vörös Hadsereg szeretettel és

barátsággal közeledett a magyar néphez. Új életet akartunk teremteni az elpusztított országban, s ehhez az kellett, hogy magunkra erőltetett türelemmel viseljük el az átmeneti idők minden durvaságát és szenvedését.

10 / A debreceni állapotok

Kovács Béla tájékoztatásából és debreceni tárgyalásaimból ismertem meg a tiszántúli országrész politikai helyzetét. Ebből következtetni tudtam az eddig megszállt egyéb országok állapotára is.

Debrecenben az emberek jobban éltek, mint Budapesten, mert a nagy mezőgazdasági város környékén akadt annyi élelem, amennyivel szűkösen el tudták látni a lakosságot. De politikailag nagyon sivár állapotokat találtam Debrecenben. Volt kormány, de azt lehetne mondani, hogy kormányzás már nem volt, mert a kormányzat intézkedései nem jutottak el sehová az országba. A közigazgatás felbomlott. A köztisztviselők jó része elmenekült Nyugatra, kivált, ha kisebb vagy nagyobb mértékben együttműködött a németekkel vagy nyilasokkal. A jóra való tisztviselők jelentékeny részét is rákényszerítették a Németországba való távozásra. Helyenként a megmaradt közigazgatási tisztviselők kézben tartották ugyan a hivatalokat és a pártok kiküldötteiből megalakult nemzeti bizottságokkal fenntartották a rendet, de a kormányzatnak úgyszólván semmi kapcsolata nem volt velük. A vidék rendje és nyugalma kizárólag a magyar parasztság rendszeretetének és fegyelmezettségének volt tulajdonítható.

Telefon, távíró, posta nem működött. Vonatok is csak azokon a vonalakon közlekedtek, amelyeket a Vörös Hadsereg a lakosság közmunkájával helyreállított, hogy utánpótlását biztosítani tudja. Ezeken a vonalakon indítottak néha tehervonatokat, amelyeken azután fűtőkben lógtak az utasok, sokszor a megfagyás veszélyével dacolva. Küldött szét a kormány üzeneteket és rendeleteket, azonban a kormány sem ismerte a vidék vi-

szonyait, s rendeleteit sokszor a nemzeti bizottságok nem értették meg, nem találták logikusnak és nem teljesítették.

Az egész kormány a debreceni pénzügyigazgatóság épületében volt elhelyezve, mégpedig úgy, hogy minden miniszternek volt egy szobája, amelynek előszobájában együtt volt a titkárság és az egész hivatal. Ez a sivár helyzet megmutatta, hogy a Vörös Hadsereg azért tette lehetővé a kormányalakítást és a nemzetgyűlés összehívását, hogy mindennek, ami ezután történik, törvényes alapot vagy a népakarat látszatát tudja biztosítani.

Magyar ember kezén ebben az időben nem volt autó a főlsszabadult területen. Először katonai szolgálatra hívta be az autókat a magyar kormány, ami autó ezután még orvosok és papok kezén maradt, azt elrekvirálták a németek. Ha még ezek után is maradt valahol autó, az elpusztult a harcok során vagy rátette a kezét a Vörös Hadsereg. Azt a néhány gépkocsit pedig, amiket vidéken szalmakazlakban elrejtettek, nem merték a magyarok elővenni, amíg az orosz hadsereg szabad rablása meg nem szűnt. Ilyen körülmények között az ideiglenes kormány is teljes mértékben nélkülözte az autókat. A kormány formális megalakulása után a megszálló csapatok parancsnoksága adott minden miniszternek egy-egy autót. Természetes azonban, hogy tizenhárom-tizennégy autóval nem lehetett az ország igazgatását lebonyolítani, a miniszterek is arra használták tehát inkább autóikat, hogy eljártak velük családjukhoz vagy pártjaik népgyűléseire.

A pártok közül csak a Kommunista Párt rendelkezett autókkal. A Vörös Hadsereg a Kommunista Pártot ellátta autókkal bőséges mértékben. Így a Kommunista Pártnak nagyobb volt a hatóereje az országra, mint a kormánynak és a többi pártoknak együttvéve.

Eleinte az orosz vezetés alatt álló Arany Bika Szállóban laktak és étkeztek a kormány tagjai, később azonban innen eltávolították őket az oroszok, mert nekik volt szükségük az egész épületre. Ez elég érzékeny csapás volt a debreceni kormány tagjaira, mert nem volt könnyű meg-

szervezni egy-egy család ellátását. Egyébként sem lehetett pótolni a szovjet vezérkar dúsgazdag lakomáit.

Hivatalos közlélemezés nem volt. A malmok megmaradt készleteit vagy a raktárakban található élelmiszerkészleteket a Vörös Hadsereg foglalta le. A magyar kormány már csak azokhoz a készletekhez juthatott hozzá, amelyeket mind a két megszálló hadsereg elől sikerült addig elrejtetni. Ilyen pedig kevés volt. Semmi esetre sem elegendő ahhoz, hogy rendszeres közlélemezést tudjanak vele kezdeni.

Pénze nem volt az ideiglenes kormánynak. A Tiszántúl területén a lakosság kezén lévő pénzmennyiség nem volt elég a pénzforgalom lebonyolításához. Erre a Vörös Hadsereg nyomatott bankjegyeket s átadta a kormánynak azzal, hogy ezt később vissza kell szolgáltatni. A pénzügyminiszter szeretett volna bankjegyeket nyomtatni, de ehhez egyrészt nem volt megfelelő papírja, másrészt nem volt alkalmas nyomdája sem.

A kormány tagjai tehetetlenségükben inkább pártjaikat szervezték, mintsem kormányoztak, így bizony a politikai és kormányzati kibontakozás csak a Szovjet és a Kommunista Párt által meghagyott területen indult meg.

Annál gyorsabban kezdett azonban szerveződni mindenfelé az új rendőrség. A vidék karhatalmi alakulatát, a csendőrséget feloszlatták, mert a régi reakciós rendszer erőszakos fegyveres alakulata volt. Helyébe minden szervezeti szabály nélkül úgynevezett néprendőrség lépett, amely minden törvényes szabály és felvételi ellenőrzés nélkül kezdte meg szervezkedését. Haláltáborokból megmenekült deportáltak, szovjet harctérről visszajött munkaszolgálatosok és főleg itthoni bűnözők léptek be a rendőrségbe. Nem is a közbiztonság megóvásának szándéka, hanem részint a bosszúállás vágya, részint pedig a szabad rablási vágy és a kommunista pártszervezés fegyveres előmozdítása vitte ezeket az elemeket a rendőrségre. Csakhamar rettegett híruk támadt az egész felszabadított területen. A kormány tehetetlensége folytán így a falvakban és

városokban a hatalom a kommunista párttitkár és a kommunista rendőrség kezébe került.

Én meglepődve néztem körül Debrecenben, mert bár számos elképzelést alakítottam ki magamban az új magyar politikai élet indulásáról, kissé ismeretlennek találtam ezt az új világot. Az volt az érzésem, hogy a magyar parasztság ezúttal sem érheti el a közéletben harc nélkül azt a pozíciót, amely megilleti, hanem kemény harcot kell folytatnia ahhoz, hogy megvethesse magának a megfelelő ágyat az új Magyarországon.

II.

Remény és kétség
közt
a nemzet

11 / A Vörös Hadsereg és a Magyar Kommunista Párt

Azt lehetne mondani, hogy a Kommunista Párt együtt foglalta el az országot a Vörös Hadsereggel. Amint a Vörös Hadsereg előrenyomult Magyarország területén, úgy követték az arcvonalat a Moszkvából hozott kommunisták. Akadtak számosan a pesti kommunisták közül is, akik átszöktek a két hadsereg arcvonalán, és valamelyik felszabadításra váró faluban megvárták a Vörös Hadsereget, és csatlakoztak a további előnyomulás során a Moszkvából jött kommunista vezetőkhez. Amikor más pártok vezetői és tömegei még azt sem tudták, milyen lesz a kibontakozás, lesz-e mód pártpolitika folytatására vagy nem, alakul-e kormány, vagy katonai közigazgatás lesz-e, a kommunisták már kész tervekkel nyomultak előre, a Vörös Hadsereg arcvonalával együtt.

1944. március 19-től német megszállás alatt volt az ország. Ez alatt az idő alatt betiltották a Független Kisgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt és a Parasztszövetség működését. A lakosság csak a titkos agitáció útján kapott biztatást a szabotálásra, de politikai tájékoztatásban nem részesült a megszállás alatt. A lakosságnak a német megszállás alatti rettegését a felszabadulás napjaiban felváltotta a Vörös Hadseregtől való félelem, úgyhogy a Kisgazdapárt vagy a Szociáldemokrata Párt nem gondolhatott politikai felkészülődésre. A kommunisták nagy helyzeti előnyhöz jutottak tehát, hogy egyrészt a Vörös Hadsereg fedezete alatt az első órákban elkezdhatték szervezni pártjukat, másrészt, hogy a Vörös Hadseregtől autókat kaptak, és mindenhol meg tudtak jelenni.

Most új taktikával közeledett a Kommunista Párt a nép felé. 1919-ben, rövid uralmuk alatt, vad radikalizmusukkal, az Isten és a haza tagadásával gyűlöletessé tették magukat a magyar nép előtt, s végül is a magyar parasztság ellenállásán bukott meg a magyarországi kommunizmus. Akkor nyílt harcot hirdettek az egyházak és a papság

ellen, akasztottak parasztokat és urakat egyaránt, nyíltan törtek a magántulajdon ellen, s így az egész lakosság ellenállását kiváltották.

Most, úgy látszik, egyrészt okulva az 1919-es tapasztalatokon, másrészt utasítva Moszkva által, egészen más színben közeledtek a falvak népe felé. Először is a vöröskatonákkal együtt nagy tiszteletben tartották a papokat és egyházi intézményeket. Hangoztatták, hogy magyar talajon nőtt magyar kommunista pártot akarnak. Kijelentették, hogy hazafias, nemzeti alapon álló pártnak tekintik magukat. Megnyugtatták a népet, hogy a magántulajdon alapján állanak. Nem beszéltek kommunizmusról, még csak szocializmusról sem, hanem hirdették a demokráciát.

Mindezekre nyilvánvalóan megvolt az utasításuk, miután nemcsak Magyarországon, de a Szovjet által meg szállt többi országban is hasonló megnyugtató gesztusokkal jelentkezett a kommunista párt.

A nemzet jövője tekintetében is igyekeztek bátorítást adni a népnek. A szovjet katonai vezetőkkel versenyezve hirdették Magyarország függetlenségét és a teljes szabadságot. Átkozták ugyan a reakciós múltat, de nemzeti feltámadást és szabad magyar életet hirdettek. Az egyszerű nép azt hitte, hogy a Szovjet pontosan be akarja tartani a jaltai egyezményt,* és így a magyar nemzet függetlensége és önrendelkezési joga nincs veszélyben.

A magyar nép előtt emlékezetes volt még, hogy a Szovjet a háború alatt kihirdette a Kommunista Internacionálé feloszlását. Ezt a körülményt is beillesztette a maga reményei közé, s azt hitte, hogy a szovjet politika valóban nagylelkű lesz, és Magyarország függetlenebb lesz, mint valaha.

Azt mindenki természetesnek tartotta, hogy a kommunisták radikálisabbak, mint más pártok. De azt gondolta a magyar nép, hogy radikalizmusuk mellett is bele fognak illeszkedni a magyar politikai életbe, hogy becsületesen meg fognak osztozni a többi pártokkal a politikai élet területén, és segítenek a konszolidációt helyreállítani. Dehogy gondolt volna valaki arra, hogy a kezdeti lojális magatar-

tásból mindjobban át fognak csapni az erőszak területére. Ki hitte volna akkor még, hogy készen van már a penetrációs program a Szovjet által megszállt minden országra nézve, és ki hitte volna, hogy a délkelet-európai országok Európa további kommunista penetrálásának a bázisaivá lesznek? Ki hitte volna még akkor, hogy egy-két év alatt Délkelet-Európa minden országa néhány moszkvai ügynök kezén lesz, akik fokozatosan fogják kiábrándítani az egyes országok népeit abból a bizakodásból, amellyel az első kommunista gesztusokat fogadták? Akkor még senki sem gondolhatott arra, hogy a jaltai egyezmény után két újabb olyan egyezményt írnak alá a nagyhatalmak, amelyek Délkelet-Európát kiszolgáltatják a Szovjet egyoldalú önkényének.

A kommunistáknak annál könnyebb volt a helyzetük a felszabadulás első hónapjaiban, mert nagyszerűen kiképzett és utasításokkal ellátott vezetőik voltak, míg a többi pártok vezetői börtönökben, deportálótáborokban és bujdosásban éltek. Így a tiszántúli politikai kibontakozásnál csak a Kommunista Párt tudta, hogy mit akar, míg a többi párt felszabadított területen élő vezetői alkalmazkodtak a Kommunista Párt és a Vörös Hadsereg által nyújtott lehetőségekhez.

A Kommunista Párt még azt is megtehetette, hogy nagy-lelkűnek mutassa magát. Elkezdték szervezni a közigazgatást, látszólag egészen önzetlenül. Biztatták a többi pártot szervezkedésük megindítására; egyes helyeken, ahol taktikájuk megkívánta, a kommunisták ültettek kiscsapatpárti vagy szociáldemokrata párti embereket néhány vezető helyre. Bevonták az ideiglenes közigazgatásba a Magyar Parasztszövetséget is. Égre-földre dicsérték a nép előtt a többi pártnak börtönben vagy bujdosásban levő vezetőit. Egyszerűen az első perctől fogva nagy fölényrel és cél-tudatossággal szerezték meg maguknak a döntő befolyást, s amíg a harcok idején csak az egyes szovjet katonai parancsnokságok támasztották alá működésüket, később már befolyásuk növelése érdekében melléjük állt a Szövetséges Ellenőrző Bizottság, sőt a moszkvai kormány is.

Egy dologra vigyáztak minden lépésükben: hogy minden tettük számára biztosítsák a törvényességnek és az alkotmányosságnak a látszatát. Ez az óvatosság megmaradt tovább is. Minden erőszakos lépésükhöz megpróbálták a törvényes igazolást megteremteni egészen addig, amíg a hatalom végképp a kezükbe nem került.

12 / Az első nemzetgyűlés alakulásának komédiája

Kovács Béla, Vásáry István* és B. Szabó István* beszéltek el nekem Debrecenben, hogy miként alakult meg az ideiglenes nemzetgyűlés és az ideiglenes kormány. Érdekes külön-külön foglalkozni mind a kettővel, mert a két szervezet létrehozása rámutat a Szovjet kezdeti taktikáira, amelyeket egyes országokban alkalmaztak.

Amikor a Tiszántúlt elfoglalta a Vörös Hadsereg, a hadsereg-parancsnokság és a Kommunista Párt kimondották, hogy Magyarországon el kell kezdeni az új politikai élet kiépítését. A Vörös Hadsereg autóin száguldozó kommunista vezérek, akiknek ismertetésére még visszatértek, elkezdtek keresni más pártállású partnereket is a politikai élet kiépítésére. A Nemzeti Parasztpárt részéről megszerezték maguknak Erdei Ferencet,* akinek a magyar nép szociális helyzetéről írt könyveit a kommunisták is jól ismerték. Felkeresték Gyöngyösi János békéscsabai könyvkereskedőt, a Kisgazdapárt régi harcosát, hogy csatlakozzon hozzájuk a Kisgazdapárt képviselőjeként. Ellátogattak Balogh István* szegedi tanyai plébánoshoz, és meghívták a politikai munkába. Balogh István, aki azelőtt párttonkívrűli volt, úgy határozott, hogy szintén kisgazdapárti programmal csatlakozik a kommunistákhoz. Előkeresték Takács Ferencet,* a Szociáldemokrata Párt régi, becsületes titkárát Hódmezővásárhelyről és Valentiny Ágoston* ügyvédet Szegedről, hogy szociáldemokraták is legyenek benne az új alakulásban. Így megteremtették a tiszántúli politika ideiglenes vezérkarát.

A Szovjet azt tanácsolta nekik, hogy szervezzenek valamilyen ideiglenes nemzetgyűlést új törvények megszavazására és az ideiglenes kormány megválasztására. Bekapcsolták még a munkába dálnoki Miklós Béla,* Vörös János* és Faragho Gábor tábornokokat, akik az utolsó hetekben átállottak a Vörös Hadsereghez, majd gróf Teleki Gézát is, aki Faraghóval együtt kint járt Moszkvában, hogy az októberi ideiglenes fegyverszüneti egyezményt ott magyar részről aláírja.

Elhatározták tehát, hogy nemzetgyűlést hívnak össze. Minél nehezebb volt egy nemzetgyűlés összehívása, annál szívesebben foglalkoztak a gondolattal a kommunisták, mert annál kevesebb szabály kötötte őket. Képviselőket választani nem lehetett, mert hiszen a választók összeírására rövid idő alatt nem volt mód. Erre az egész kérdést leegyszerűsítették. Összeírták a felszabadított terület városait és nagyközségeit, s minden város és falu után odaírták, hogy hány képviselőt választhat. A kommunisták eléggé tájékozottak voltak ahhoz, hogy tudják, melyik város milyen politikai felfogású. E szerint állapították meg a városból hívandó képviselők számát. Olyan városokból, amelyekben nagy baloldali munkástömegek vagy nagy parasztproletariátus élt, több képviselőt írtak elő, viszont amelyik város vagy község inkább a polgári demokrácia mellett állott, onnan kevesebb képviselőnek a behívását határozták el. Így például a baloldali felfogású, harmincezer lakosú Orosházáról tizennégy képviselőt irányoztak elő, ugyanakkor pedig a nyolcvanezer lakosú Pécsről és a hozzá tartozó háromszázezer lakosú Baranya vármegyéből összesen hét képviselő behívására adtak módot.*

Amikor ezt Debrecenben elhatározták, akkor elindult a felszabadított országrészen négy kommunista autó képviselőválasztásra. Mindegyik autóra felültettek egy-egy más pártállású politikust is. Amint ezek a kiküldöttek megérkeztek egy-egy városba vagy nagyközségbe, összehívták a pártok vezetőit és a szakszervezeti vezetőket, s velük együtt jelölték ki pártonként a képviselőjelölteket. Igazságos arányról persze szó sem lehetett. A kommunis-

ták azt mondták, hogy nem lehet még tudni, melyik párt milyen erős, tehát a Kommunista Pártból, a Kisgazdapártból és a Szociáldemokrata Pártból egyforma arányban kell képviselőket kijelölni,* csak a Parasztpártból jelöltek ki kevesebbet.

Amikor aztán megállapodtak a személyekben is, akkor még aznapra népgyűlést hívtak össze a városban a moziba, színházba vagy a főtérré, ahol a kiküldöttek elmondták, hogy most kezdődik az új magyar politikai élet, amelyhez nemzetgyűlésre van szükség, javasolják tehát, hogy a város népe közfelkiáltással válassza meg azokat, akiket ők pár órával előbb kijelöltek. A szerencsétlen nép, amelyet előbb a német megszállás sanyargatott meg, most pedig a Vörös Hadsereg megszállása tartott állandó rettegésben, a nemzetgyűlés alakulásától előnyösebb változást várt, és kivétel nélkül minden városban megéljenzte a szónokokat és elfogadta a jelölteket.

Amint ezt a komédiát az egész felszabadított területen végigcsinálták, azonnal összehívták Debrecenben a nemzetgyűlést. Szovjet teherautók jelentek meg az egyes városokban, összeszedték a „megválasztott” képviselőket, és szállították őket Debrecenbe a nemzetgyűlés megalakulására. Az alatt a néhány nap alatt, amíg a nemzetgyűlés együtt volt, a Szovjet szállásolta el és élelmezte a képviselőket.

A nemzetgyűlés elnökévé egy szentpéteri Kun Béla* nevű tanárt akartak megválasztatni a kommunisták. Valaki azonban elkiáltotta:

– Uraim! hiszen ez a Kun Béla jobboldali ember volt a háború alatt.

Lett erre megrökönyödés. Azzal mégsem akarták kezdeni, hogy már a nemzetgyűlés alakulásánál kimutassák, hogy aki jobboldalról közelíti meg a Kommunista Pártot, annak a múltját elfelejtik, tehát el kellett ejteni a jelöltet. Tanakodás indult meg, ki legyen a nemzetgyűlés elnöke. Ott állott a terem közepén tiszteletre méltó alakjával Zsedényi Béla* debreceni jogakadémiai tanár, régi demokrata, s egyszerre csak elhangzott egy felkiáltás:

– Jó lesz Zsedényi Béla!

Így lett a nemzetgyűlés elnöke Zsedényi Béla, aki később is nagyon gerincesen és bátran viselkedett a magyar parlamentben a kommunisták erőszakoskodásaival szemben.

Annak a feltételezése mellett, hogy a magyar politikai élet elindításához a Szovjet önzetlenül nyújtja a maga segítségét, milyen meghatónak tartottuk azt a nagy lelki támogatást, amellyel a Szovjet az új magyar politikai élet megteremtésében tevékenykedett! Hányszor dicsértük meg azután is a megszálló hadsereg parancsnokságát nemes gondolkodásáért, s hányszor mondtam el magam is, hogy a Vörös Hadsereg nem győzőként, hanem segítő jó barátként lépett a magyar földre! Mennyi lekötelezettséget jelentettek a későbbi magyar politika számára a Szovjet debreceni kezdeményezése és támogatása, és hányszor vitte keresztül egyoldalú akaratát a magyar kormánynál azon a címen, hogy tulajdonképpen ő teremtette meg az új magyar politikát!

13 / Az ideiglenes kormány

Mint már mondtam, a nemzetgyűlésnek azért kellett sürgősen összeülnie, hogy meginduljon a magyar politikai élet, ehhez pedig kormányra is szükség volt. A felszabadított terület lakosságának kijelentették, hogy az új kormányt a nemzetgyűlés fogja megválasztani, és így az a nép akaratából születik meg.

A nemzetgyűlés összehívásának ideje alatt már megindultak a tanácskozások a kormány tagjainak kijelölésére.* A tanácskozásokon nem vett részt, de természetesen belefolyt a Szovjet is, ha jól emlékszem, valami Szuszajkov nevű tábornok,* későbbi romániai ellenőrző bizottsági elnök révén. Úgy határoztak, hogy a Független Kisgazdapárt, a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt két-két tárcát kapnak a kormányban, míg a Nemzeti Parasztpártnak meg kell elégednie egy tárcával. De be-

vonnak ezenkívül még öt, párton kívüli embert is. A Kisgazdapárt részéről tárgyaló Vásáry István debreceni polgármester, Gyöngyösi János* és Balogh István hiába hangoztatták, hogy a Kisgazdapárt a legnagyobb párt, tehát több tárcát kell kapnia, mint más pártoknak, a Kommunista Pártnak és a Szovjetnek az volt a taktikája, hogy nem lehet még ismerni a pártok erőviszonyait, tehát csak az egyenlő elosztás lehet igazságos.

Megállapodtak a kormányban részt vevők személyére is. Miniszterelnökké dálnoki Miklós Bélát jelölték, aki elsőnek pártolt át a Vörös Hadsereghez, amikor a Vörös Hadsereg átlépte a határt. Miklós Béla átállásának akkor nagy jelentőséget tulajdonított a Szovjet, sokat operált vele a szovjet rádió is, és így eléggé ismertté vált a magyar nép előtt. Sohasem politizált ugyan, és képességei sem a politika irányában fejlődtek ki, de az akkori feladatokra megfelelőnek látszott.

Külügyminiszternek Gyöngyösi Jánost, a Kisgazdapárt békéscsabai vezetőjét hozták javaslatba. Gyöngyösi tanárember volt, aki azonban fiatal korában otthagyta ezt a pályát és könyvkereskedést nyitott. Harcos, kitartó tagja volt a Kisgazdapártnak, több képviselőválasztáson elbukott a kormány nyílt terrorjával szemben.

A pénzügyminiszteri állásra Vásáry Istvánt ajánlották, aki a háború alatti parlamenti ciklusban kisgazdapárti képviselő volt. Azelőtt is a debreceni polgármesteri széket töltötte be. Jó eszű, közigazgatási tájékozottsággal bíró, bátor ember volt Vásáry István, egy nagy debreceni gazdaságcsalád legidősebb férfi tagja.

A belügyminiszteri tárcára Erdei Ferencet, a Parasztpárt tagját ajánlották. Ez az Erdei a felszabadulás hónapjaiban egészen engedelmes eszközévé vált a kommunista politikának, nyugodtan bízhatták tehát rá a kommunisták a rendőrség irányítását.

A szociáldemokraták Valentiny Ágoston révén az igazságügyi tárcát kapták, míg Takács Ferencet iparügyi miniszternek jelölték.

A kommunisták a földművelési tárcához ragaszkodtak,

és Nagy Imre* nevű, Moszkvát járt tagjukat jelölték erre az állásra. A földreform előestéjén érthető volt, hogy a kommunisták követelték a földművelési tárcát, mivel így az elkövetkező földosztást egészen a saját radikális elképzeléseik alapján viheték keresztül. Ezenkívül a kereskedelmi tárca lett a kommunistáké, amelynek élére ugyancsak egy moszkvai ágenset, Gábor Józsefet* jelölték.

Párton kívüli emberként jelölték még a népjóléti tárca jelöltjét, Molnár Eriket,* akiről azonban csakhamar kiderült, hogy régi kommunista, s a kommunisták az ő révén jutottak hozzá egy harmadik tárcához.

A honvédelmi tárcára Vörös János tábornokot, a közelítási tárcára pedig szintén egy tábornokot, Faragho Gábort ajánlották. A kultuszminiszteri tárcára gróf Teleki Gézát jelölték, akivel már Moszkvában közölték, hogy feltétlenül részt kell vennie az új kormányban, mert mártír apjának a neve jól cseng a magyar nép, de a többi európai népek fülében is.

Balogh István a miniszterelnökségi államtitkári állást szerezte meg magának, mivel jól tudta, hogy Miklós Béla mellett ennek az állásnak rendkívüli jelentősége lesz. A miniszterelnökségen fut össze a politika minden szála, s Balogh István különösen alkalmas volt arra, hogy ezeket a szálakat a maga kezébe vegye s legalább minden kérdésről megfelelően informáltassa magát.

Amint már mondtam, úgy volt, hogy az ideiglenes kormányt a nemzetgyűlés választja meg. Valójában azonban az történt, hogy a kormányt Moszkva nevezte ki. A pártok vezetői már a jelöléseknél figyelembe vették a moszkvai politika szempontjait, majd a jelölések után a szovjet megbízottak elé terjesztették a kormány listáját. Csak azután vitték a nemzetgyűlés elé a kormány megválasztásának ügyét, amikor Moszkva már jóváhagyta az eléje terjesztett névsort.

Az ideiglenes kormány szerepe meglehetősen korlátozott volt az akkori viszonyok mellett. Ezen alig lehet csodálkozni. A kormány tagjainak a megszálló csapatok parancsnoksága adott szállást, élelmet, sőt még ruházatot

is. Az ideiglenes főváros, éppen úgy, mint a főlsszabadított országrész minden más városa és faluja, tele volt orosz katonákkal. A közigazgatás felbomlott. Közgazdasági élet nem volt. A külpolitika abban merült ki, hogy napról napra tanácskozások folytak a megszálló csapatok parancsnokságával. Komoly és céltudatos munkát csak két miniszter tudott végezni: az egyik a földművelésügyi miniszter volt, aki akkor már a Szovjet utasítására lázasan dolgozott a földreformtervezeten, a másik a belügyminiszter, aki a kommunisták utasítására szabad utat engedett a rendőrség szervezkedésének.

Megpróbált még tevékenykedni a honvédelmi miniszter is, egy új honvédség megszervezése körül. Mindenki érezte, hogy minél gyorsabban meg kell szerveződni legalább néhány hadosztálynyi új hadseregnek, hogy azok még részt vehessenek Magyarország további részeinek a felszabadításában és a németek végső legyőzésében. Általános volt az a vélemény, hogy ha az ideiglenes kormány hadat üzen Németországnak, akkor a hadüzenetet követni kell katonai akciónak is. Egyrésről Magyarországnak meg kell mutatnia, hogy népe eddig is őszintén kívánta a németek legyőztetését, másrészt meg kell szereznie a jogot ahhoz, hogy a többi legyőztöttekkel egyenlő félként vehessen részt a béketárgyaláson.

Érzelmileg is könnyű lett volna a magyar hadsereget harcba vinni a németek ellen, mert hiszen egyetlen ország ellen sem harcolt volna olyan szívesen a magyar katonaság, mint a nemzetiszocialista Németország ellen. Technikailag is egyszerű lett volna a hadsereg megszervezése, mert a katonaság jó része ott volt akkor még az ország területén, nagy fogolytáborokban, ahol egyszerű lett volna őket felszerelni és az arcvonalba vinni.

A Szovjet nem utasította el nyíltan Magyarország háborús beavatkozásának a gondolatát, de később megismert módszereivel céltudatosan eltaktikázta. Későn jöttünk csak rá, hogy a Szovjet részéről ez egyáltalán nem hanyagság volt, hanem tervszerű eljárás. Egyrésről már akkor arra gondolt, hogy Magyarországot hátrányos helyzetbe

kell hozni a béketárgyalásokra, másrészt pedig nem akarta, hogy a Vörös Hadsereget szabad rablásában a magyar honvédség jelenléte akadályozza, mint ahogy akadályozta a román hadsereg Romániában és a bolgár hadsereg Bulgáriában.

Természetesen a nemzetgyűlés egyhangúlag „megválasztotta” a kormányt, minthogy abban az időben tájékozatlansága és összetétele miatt nem is tehetett egyebet. Ezután elosztották még az államtitkári és a főispáni pozíciókat a pártok. Ekkor lett Kovács Béla belügyi államtitkár. Az államtitkári állásoknak a Kommunista Párt kezében volt komoly jelentősége. Más pártállású, gyenge miniszterek mellé odatettek központi utasításra dolgozó, céltudatos kommunista államtitkárokat, akik a gyenge minisztereket irányítani tudták, és a Kommunista Párt akaratát azoknál a tárcáknál is érvényesítették, amelyek látszólag nem voltak a kommunisták kezén.

14 / A kétfelé szakadt ország

Az ideiglenes kormány megalakulása után még hónapokig kétféle hatalom alatt nyögött az ország. Az ország keleti részéről a Vörös Hadsereg már kiűzte a németeket és a nyilas magyar hadsereget. A Dunántúlon, az ország nyugati részén azonban még mindenütt németek voltak. Azok a tömegek, amelyeket a Tiszántúlról, a Duna–Tisza közéről és még az ostrom megkezdése előtt Budapestről elhajszoltak a németek és nyilasok, a Dunántúlon zsúfolódtak össze. Nagyon megnövekedett a dunántúli ország-rész népsűrűsége.

A Dunántúlra költözött a Szálasi-kormány is, itt ütötték fel a kormányzati hivatalokat, és a kormány számára nélkülözhetetlen intézményeket is ide ültették át. Amíg a felszabadított területen Debrecen volt az ország fővárosa, addig az ország nyugati részében Sopron volt a főváros. Sopronban rendezkedett be a parlament is azokkal a képviselőkkel, akik együtt menekültek el a Szálasi-kormány-

nyal. A Dunántúlon volt egy része még azoknak a gazdasági értékeknek is, amelyeket az ország keleti területeiről és a fővárosból hurcoltak el a németek és a nyilasok. Az elhurcolt gyárak egy része még itt állott vagonokban, itt tartották a Nemzeti Bank pénzkészletét, és itt rendezték be az új pénzjegynyomdát is valami veszprémi sziklabarlangban.

Ezekben a hónapokban szörnyű szenvedéseken ment keresztül az ország népe. Akik a Dunántúlra menekültek, vagy azért, mert nemzetiszocialisták voltak és féltek a felelősségre vonástól, vagy egyszerűen csak féltek a közeledő Vörös Hadsereg erőszakoskodásaitól, azok ki voltak téve a háború minden borzalmának és a napról napra való továbbvándorlás szenvedéseinek. Akik a felszabadított területen maradtak, azokat a másik idegen hatalom, a Vörös Hadsereg gyötörte.

A magyar katonaság megszökött volna a német kötelékből, de az ellenőrzés annyira éber volt, hogy szökni alig lehetett. A németek úgy osztották be a még fegyverben álló magyar katonaságot, hogy mindenütt SS-felügyelet alatt álljanak a magyar katonák. Sok magyar katonát megöltek a németek és a nyilasok szökés kísérlete miatt. A lakosság férfi tagjait kényszerítették a harcokban való részvételre, az asszonyokat és öregeket pedig védőállások kiépítésére.

A felszabadított területről odahurcolt értékeket fokozatosan Németországba szállították a menekülő lakossággal együtt. Természetesen ritka volt az a család, amelynek minden tagja együtt lett volna. A legtöbb családnak néhány tagja a Szovjet által megszállt területen maradt. Az így szétszaggatott családok bizonytalansága és elkeseredése szörnyű volt. A Vörös Hadsereg egy ideig üldözte Budapest felszabadítása után a visszavonuló németeket, a mintegy nyolcvan kilométer hosszú Balaton tónál azonban az arcvonal megállott, és a községek és városok százai az állóharc középpontjába kerültek. Ezen a területen hosszú sávon elpusztultak a községek és városok.

Kísértetiesen emlékeztetett ez az állapot a magyar törté-

nelemnek azokra a szakaszaira, amikor az ország nyugati része német seregek elnyomása alatt állott, a keleti részen pedig a török volt az úr. De most még súlyosabb volt a helyzet, mint a történelem során bármikor, mert a háborús cselekmények most hatásosabban pusztítottak, mint bármikor ezelőtt. Nyugaton a német és nyilas hadsereg hurcolta magával a magyarok százezzeit, keleten pedig az oroszok szedték össze százezrével a magyar embereket* és deportálták Oroszországba.

De pusztult a magyar élet a mezőkön és a házakban is. A földek és a házak mindenfelé tele voltak fel nem robbant gránátokkal és aknákkal. Amidőn a szorgalmas magyar paraszt rendet akart teremteni az épületei között, felrobbant valamilyen lövedék, s egész családokat pusztított el. A romok között játszadozó gyermekek százait ölték meg az ilyen későn robbanó lövedékek. A mezőkön emberek és állatok ezrei pusztultak el, amidőn az eke, a szekér vagy a ló beleakadt az elrejtett, de fel nem robbant aknába.

A világnak egyetlen népe sem szenvedett annyit a háború során, mint a magyar nép. Az Isten csodálatos kegyelmének köszönhető, hogy életakarata el nem pusztult, és hogy a sok szenvedés után mégis hozzá tudott fogni életének és hazájának újjáépítéséhez.

Különösen fájdalmas volt ezekben az időkben a magyar ifjúság helyzete. Főleg a tanulóifjúságot, de a parasztfiatalságot is belekényszerítették katonai vagy félig katonai alakulatokba. Ezeket az alakulatokat magukkal vitték a nyilasok, és gyakran harcba is kényszerítették. Egyik budapesti szomszédomnak tizenöt esztendő, nagyon eleven, ragyogó szemű fiát, a kis Pollák Károlyt is magukkal kényszerítették a nyilasok, s tavaszra, amikor a hó elolvadt, az egyik Budapest környéki lövészárokból találták meg a holttestét, amint kézigránátot szorongatott a kezében ez a játékos kedvű fiatal diák.

A Műegyetem vezetését arra utasították, hogy az összes hallgatókat zárt kötelékben szállítsák Németországba. És bár a diákok jó része megszökött, mielőtt az utasítást végrehajtották volna, mégis több vonattal szállí-

tottak Németországba műegyetemi hallgatókat. Az egyik ilyen vonatot bombatalálatok érték, s százával pusztultak el az ifjú mérnökjelölt-generáció tagjai.

Hírek jöttek később arról is, hogy több mint ötvenezer magyar fiú zsúfolódott össze a nyugati megszállási zónák táborában, akik közül reménytelen helyzetükből folyóan sokan beléptek az idegenlégióba.

Rákóczi Ferenc szabadságharcának egyik bús kuruc nótája azt mondja a német és török időkről:

*Szegény legénynek olcsó a vére,
Két-három fillér egy napra bére,
Azt sem tudja elkölteni mégis végtére,
Két pogány közt egy hazáért omlik ki vére.*

Ez az ének elevenedett meg minden magyar lélekben, amikor a fél ország még német kézen, a másik fele orosz kézen volt, és pusztult a magyar élet, omlott a magyar vér. Hogy lehetne valaha is megbocsátani azoknak a magyar vezetőknek a bűneit, akik ebbe a sorsba engedték taszítani a nemzetet?

15 / Szervezkedni kezdenek a pártok

Amikor én Debrecenbe kerültem, a Tiszántúlon elkezdődött már a pártok szervezkedése. Természetesnek tartotta mindenki, hogy nemcsak a nemzetiszocialista irányú pártok, a Szálasi vezetése alatt álló Nyilaskeresztes Párt vagy az Imrédy vezetése alatt álló Magyar Megújulás Pártja nem szervezkedhetnek, de nem éledhet fel a régi kormánypárt, a Magyar Élet Pártja sem. Elvégre ez a párt fedezte a maga elnyomó többségével egyrészt a nemzeti-szocialista pártok szervezkedését, másrészt ez a nagy párt döntötte el többségi szavazatával a hadba lépést* is, mikor 1941-ben Bárdossy miniszterelnök ezt bejelentette. A régi pártok közül csak azoknak a pártoknak a szervezkedéséről lehetett tehát szó, amelyek magatartásukkal érde-

meket szereztek a háború utáni szereplésre, vagy legalábbis nem kompromittálták magukat.

Amint már mondtam is, legelőször a Kommunista Párt kelt életre, amelynek vezetőit tulajdonképpen a Vörös Hadsereg hozta magával Moszkvából. Ennek a pártnak legális szervezetei Magyarországon nem voltak, miután a kommunista szervezkedést a két háború közötti időben tiltották a törvények. Sejtjei voltak, amelyek más pártokban húzódtak meg. Elsősorban a Szociáldemokrata Pártban tevékenykedtek ezek a kommunista sejtek, de jutott belőlük a Független Kisgazdapártba is. A kommunista pártnak a magyar népben gyökere nem volt. A magyar nép mindig irtózott a szélsőségektől, s főleg a magyar parasztság tartotta magát távol a politikai kilengésektől. Ezért nem tudott a parasztságban gyökeret verni sem a jobboldali szélsőséget képviselő Nyilaskeresztes Párt, sem később a Kommunista Párt.

Abból a tényből azonban, hogy Magyarországot a Vörös Hadsereg szállta meg, konjunktúrája támadt a Kommunista Pártnak, éppen úgy, mint a többi délkelet-európai országokban. Ha Churchill tervei szerint 1944-ben a nyugati nagyhatalmak a Balkánon támadták volna meg Európát, egyetlen délkelet-európai országban sem tudott volna kifejlődni számottevő kommunista párt.

A Kommunista Párt nemcsak kész terveket hozott, hanem komoly tapasztalatokat is, amiket Lengyelországban, Romániában, Jugoszláviában és Finnországban szereztek. Azt a hátrányt, amit a korábbi szervezkedés hiánya jelentett, a Vörös Hadsereg által nyújtott lehetőségekkel, kész terveik ügyes és céltudatos alkalmazásával és a szervezőkkel szemben való diktatórikus eszközök alkalmazásával csakhamar behozták. Hiszen a Vörös Hadsereg mellett ők parancsoltak az országban, s kezdettől fogva ugyanazt a szerepet töltötték be, amit a nemzetiszocialista pártok a német hadsereg oldalán.

A Kommunista Párt legfőbb vezetője Rákosi Mátyás.* Falusi kiskereskedőnek volt a gyermeke. Szegeden járt gimnáziumba, majd elvégezte a Kereskedelmi Akadé-

miát, s korán belekerült baloldali ifjúsági mozgalmakba. Egy ideig Londonban szolgált valami kereskedelmi cégnél, majd az első világháborúban katona és hadifogoly lett. Oroszországból hazatérve belevetette magát az első világháború utáni forradalmi politikába. A Vörös Hadseeregben hadosztályparancsnok, a kormányban pedig népbiztos lett. A kommunizmus bukása után a kommunista Komintern megbízásából Európa több országában dolgozott, s majd minden országban elfogták és bebörtönözték. Így lett Európának gyakorlatilag képzett börtönügyi szakértője. Amikor az 1920-as évek elején ismét hazakerült Magyarországra, elfogták és bebörtönözték. Tizenöt évet ült magyar börtönben, amikor a Szovjetunió Oroszországban foglyul tartott emberekkel kicserélte. Ettől fogva Moszkvában élt egészen Magyarország keleti részének felszabadulásáig, amikor a Kommunista Párt vezetőjeként hazatért Magyarországra.

Rákosi művelt és tájékozott ember. Tizenöt év alatt a börtönben nagyon sokat olvasott, minden jól megragadt benne. A moszkvai kiképzés és a Komintern központjában végzett munkája kifejlesztették politikai taktikaérzékét. A magyar néppel semmi lelki közössége nincs. A politikát hivatásból űzi, és feltétlenül megbízható eszköz Moszkva kezében. Kétségtelen, hogy a Délkelet-Európára rászabadított moszkvai ágensek közül Rákosi a legnagyobb politikai kaliber.

A debreceni politika kialakulásának napjaiban azonban még nem Rákosi vezette a Kommunista Pártot, hanem Gerő Ernő.* Ez az ember Singer Ernő néven Budapest egyik gyárvárosában, Újpesten gyermekeskedett. Korán bekerült a kommunista mozgalomba. Börtönbe, majd Oroszországba jutott, ahonnan többféle megbízást kapott a kommunista Kominterntől. Hosszabb ideig Párizsban tartózkodott és a francia kommunisták szervezkedésében vett részt. Azután elküldték a spanyol polgárháborúba politikai megfigyelőként. Később ismét visszatért Moszkvába, s a központban dolgozott és képezte magát. Nagy munkabírási ember, emellett céltudatos és fanatikus

kommunista, egészen az aszketizmusig hajlandó szolgálni a rábízott ügyet.

Gerő mellett volt a debreceni politikában Révai József,* a Kommunista Párt külügyi és publicisztikai vezetője. Révai szintén évekig élt Moszkvában, együtt jött a Vörös Hadsereggel, már Debrecenből igen éles tollal irányította a Kommunista Párt propagandáját, és nem kis tehetséggel rombolta lapján keresztül a megbékélésre irányuló munkát.

Ugyancsak a Vörös Hadsereggel jött Vas Zoltán. Vas Zoltánt azelőtt Weinbergernek hívták, s hosszú börtön után ugyancsak a Szovjettel való csere alapján került ki Oroszországba. Vas Zoltán lett a Kommunista Párt gazdasági szakértője és pénzfelhajtója, miután a felszabadulás utáni hónapokban rendkívüli agilitással dolgozott a párt megszervezésén. Egy ideig Budapest polgármestere is volt a felszabadulás utáni időkben. Állítólag magas katonai rangja van a szovjet hadseregben.

A debreceni kommunista politikában feltűnt már Farakas Mihály is, aki a többiekkel együtt ugyancsak Moszkvából érkezett, s a párt szervezésében kapott nagyon fontos szerepet.

Ezekkel az emberekkel együtt jött még Moszkvából egész csomó alárendelt jelentőségű agitátor, akik a vezetők parancsára végezték a reájuk bízott munkát. Hozzájuk csatlakozott az itthoni titkos kommunisták csoportja is, akik eddig vagy a Szociáldemokrata Pártban, vagy a Kisgazdapártban húzódtak meg, de a debreceni kommunista vezetőség utasítására nyomban színt vallottak és dolgozni kezdtek.

A Szociáldemokrata Párt régi magyar munkáspárt. Az elmúlt évtizedekben tiszteletre méltó munkát végzett a magyar munkásság sorsának megjavításáért. Már az első világháború előtt, de a két háború között is kiforrott, öntudatos és jól képzett vezetői voltak. Ezeknek élén Peyer Károly, az egykori ipari munkás állott, aki az első világháború utáni időkben miniszter is volt, majd a Népszövetség mellett dolgozott mint munkaügyi megbízott. Erős kézzel

irányította pártját, azonban mindig becsületes mértéktartással képviselte a munkásság érdekeit. Mellette volt Szedder Ferenc, az egykori mezőgazdasági munkás és Kéthly Anna tanítónő. Valamennyien hosszú ideig az országgyűlés tagjai voltak. A vezetéshez tartozónak kellett még tekinteni Szakasits Árpád egykori kőfaragó munkást, aki a *Népszava* című szociáldemokrata lap szerkesztője lett. Meg kell említeni még Malasits Géza* és Kabók Lajos* képviselőket és Mónus Illés* volt párttitkárt, akik közül Kabókot és Mónust elpusztították a nemzetiszocialisták. Számos ügyes titkára volt még rajtuk kívül az egyes ipari centrumokban a pártnak. Ezek azonban az országos vezetésben csak tanácskozási joggal vettek részt.

A Szociáldemokrata Pártnak volt néhány száz szervezete a városokban és a tiszántúli nagyközségekben. Voltak hűséges, kitartó tagjai is, akik közel százezren megmaradtak a pártban a legsúlyosabb nemzetiszocialista üldözés idején is. A nyilas pártok már a háború alatt követelték a Szociáldemokrata Párt működésének betiltását és szervezeteinek felosztatását, de Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter, a háborús kormány legjózanabb és legkiemelkedőbb egyénisége, nem engedte felosztatni a Szociáldemokrata Pártot. Tisztában volt azzal, hogy ha a Szociáldemokrata Párt feloszlik, akkor a nemzetiszocialista mozgalmak fel fogják szívni az egész ipari munkásságot. Így azután a Szociáldemokrata Pártnak volt köszönhető, hogy bár a magyar ipari munkásság túlnyomó többsége jobboldali szervezetek táborába lépett, mégis maradt az ipari munkásságban egy demokratikus csoport, amelyre a felszabadulás után építeni lehetett az ipari munkásság szervezésénél.

A Szociáldemokrata Párt, mint már korábban elmondtam, 1943-ban formálisan szövetségre lépett a Független Kisgazdapárttal, és bizonyára nagyon hasznosan befolyásolhatta volna a fölszabadulás után a magyar demokrácia alakulását, ha nem sietett volna a kommunistákkal nagyon alárendelt jelentőségű paktumra lépni. A párt legerősebb egyénisége, Peyer Károly azonban Mauthau-

senben, német deportálótáborban sínylődött. A párt vezetését Szakasits Árpád ragadta magához, és csak nagyon jelentéktelen beosztást adott Szeder Ferencnek, hátraszorította Kéthly Annát is, Malasitsot és a többieket pedig szóhoz sem engedte jutni. Helyettük maga mellé vette az egykori Rosemeyer Antal (később Bán Antal) nevű helyettes titkárt, Ries István* ügyvédet, a későbbi igazságügy-minisztert, és egy Horváth Zoltán* nevű, nagyon kétes múltú párttagot, és velük egészen új vezetést teremtett a pártban. Amikor Peyer Károly Mauthausenből visszaszállt, szóhoz sem engedték jutni a pártvezetésben, hanem hátraszorították, sőt azon buzgólkodtak, hogy valami követi megbízatással még az országból is eltávolítsák.

Szakasits Árpádnak, az új pártvezérnek, fenntartás nélküli kommunistabarátságán mindenki csodálkozott. A háború alatt mint a *Népszava* szerkesztője nagyon lojális horthysta szocialista volt, és a *Népszavá*-nál nagyon óvatos politikát folytatott.

Eszembe jut, hogy 1943-ban, pártjaink szövetségre lépése előtt, találkoztam egyszer a Simplon kávéházban, Kovács Béla jelenlétében, Szakasits Árpáddal. Számos kérdést tisztáztunk ez alkalommal. A világnézeti kérdések tisztázása után egy kérdést intéztem Szakasits Árpádhoz.

– Mit fog tenni a Szociáldemokrata Párt akkor, ha a Vörös Hadsereg átjön a Kárpátokon, magával hozza a Moszkvában élő kommunista vezetőket és segítséget nyújt a kommunistáknak a szervezkedésben?

Szakasits gondolkodás nélkül jelentette ki:

– Ha ti is úgy meg fogjátok szervezni a Kiszegzárpartot a kommunista terjeszkedés ellen, mint ahogy mi megszervezzük a Szociáldemokrata Pártot, akkor nem kell tartani jelentős kommunista előretöréstől.

Szakasits későbbi politikája azt mutatta, hogy ezt a kijelentését elfelejtette, sőt nyilván azt hitte, hogy én is elfelejtettem. Tartok tőle, hogy szegény Kovács Béla, jelenlegi helyzetében, nem tudná bizonyítani ezt a Szakasits-féle kijelentést.

A Nemzeti Parasztpárt tulajdonképpen nem létezett a felszabadulásig. 1939-ben a *Szabad Szó* című hetilap összegyűjtött ugyan néhány parasztembert, és kimondották a Parasztpárt megalakulását. Azonban a szervezkedést el sem kezdték. Hónapokon keresztül engem kapacitáltak, hogy hagyjam ott a Kisgazdapártot és legyek az új párt vezére. Miután azonban én nem hagytam pártomat, további lépések nem is történtek a Parasztpárt megszervezésére. A háború éveiben Kovács Imre a Kisgazdapárt értelmiségi tagozatában tevékenykedett, és csak a német megszállás idején, a Magyar Front megalakulása után jelentette be Tildy Zoltánnak, hogy ő a Magyar Frontban a Nemzeti Parasztpártot szeretné képviselni. Tildy Zoltán ezt tudomásul vette, s így lett az akkor még nem létező Nemzeti Parasztpárt a Magyar Front tagja.

Bizonyára más fordulatot vett volna a Parasztpárt magatartása, ha azt továbbra is Kovács Imre vezethette volna. Kovács Imrét azonban 1944 őszén, amikor a német és orosz arcvonalakon átszökött, hogy a felszabaduló Tiszántúlra jusson, az oroszok elfogták, és fogva tartották mindaddig, amíg a Parasztpártban ki nem alakult egy egészen kommunista befolyás alatt álló baloldali vezetés. Mikor azután Kovács Imre kiszabadult az orosz fogságból, már kész helyzetet talált, és többszöri erőfeszítése dacára sem tudta pártját a kommunisták befolyása alól kivonni.

Kétféle módon szerveződött ezután a Parasztpárt. Budapesti bujdosásom idején elhíresztelték a Tiszántúlon, hogy a Parasztpárt azonos az én vezetésem alatt álló Parasztszövetséggel, és így falusi vezető emberek egész tömegét tévesztették meg. De még ennél is többet jelentett a Parasztpárt szervezése szempontjából, hogy a Parasztpártot tulajdonképpen a Kommunista Párt szervezte. Több száz faluban úgy alakult meg a Parasztpárt, hogy parasztpárti vezető ember még nem is járt ott, hanem elvégezte ezt a munkát a Kommunista Párt titkára.

Tömegszervezetei csak a Független Kisgazdapártnak voltak. A háború előtt már kétezer-négyszáz faluban és városban megalakult a Kisgazdapárt helyi szervezete.

1941-ig Eckhardt Tibor állott a párt élén, azután pedig négyen jelentettük a pártvezetést: Tildy Zoltán, Varga Béla, Kovács Béla és én. Bennünket úgyszólván minden párttag ismert az egész országban. Sohasem lehetett pontosan tudni, hogy hány tagja van a pártnak, mert tagsági díjakat pártunk tagjaitól nem szedtünk, nyilvántartást pedig a párttagokról azért nem vezettünk, mert meg akartuk óvni őket a reakciós közigazgatási hatóságok zaklatásaitól.

1935-ben, amikor az ország összes választója kétmillió-kétszázezer volt, a Kiszgazdapárt a kétszáznegyvenöt választókerületből csak nyolcvanötben tudott jelöltet állítani, mert a többi kerületekben már a jelölt indulását megakadályozták. Ebben a nyolcvanöt választókerületben félmillió szavazatot kapott a Kiszgazdapárt. Egészen valószínű, hogy a választókerületek további kétharmadában ugyanilyen arányban kaptunk volna szavazatokat, tehát közel másfél millió ember szavazott volna a Kiszgazdapártra, ha minden kerületben jelöltünk indulhatott volna. Ha hozzávesszük még, hogy titkos választással sokkal többen szavaztak volna a Kiszgazdapártra, akkor könnyen megállapíthatjuk, hogy 1935-ban már az ország többsége tartozott a Kiszgazdapárthoz.

Ez a szám megmutatta a Kiszgazdapárt erejét a többi pártokéhoz képest. Mégis el kellett fogadnunk – a szovjet hadseregre támaszkodó kommunisták kívánságára – azt az érvelést, hogy a német megszállás és az orosz felszabadítás bizonytalanná tette a pártok erőviszonyait, s így minden intézményben minden pártnak egyenlő arányban kell részt venni.

Érdekes talán rávilágítani arra is, hogy a felszabadulás után szervezkedő egyes pártokba milyen rétegek léptek be. Legelőször a kisebbfajta nyilasoknak a Kommunista Pártba való menekülése volt megfigyelhető. Azok a nyilasok, akik nem menekültek el a visszavonuló német hadsereggel, úgy igyekeztek múltbeli magatartásuk következményeitől szabadulni, hogy a Kommunista Pártban tömörültek, miután tudták, hogy a Vörös Hadsereg védelmére

is támaszkodhatnak. Az opportunistá tisz tviselők, akik társadalmi hagyományaikat nem akarták feladni, de biz tonságba akartak helyezkedni, a Szociáldemokrata Pártba mentek. A Kisgazdapárt felé inkább a régi kormánypárt paraszttagjai és a bátrabb és gerincesebb polgári elemek orientálódtak. Nyilvánvaló, hogy a Kisgazdapártba és a Szociáldemokrata Pártba is léptek be volt nyilasok vagy volksbundisták is, de természetesen távolról sem olyan arányban, mint a Kommunista Pártba. A Nemzeti Parasztpártba a földreform során földhöz jutottak egy része lépett be, miután a Parasztpárt az új földhöz jutottak érdekvédelmét minden más pártnál hangosabban hirdette.

Könnyű volt megállapítani a tömegek magatartásából, hogy a magyar nép lelki sajátosságainak megfelelő tiszta demokráciát és önkormányzati elveket elsősorban a Kisgazdapárt képviselte a felszabadulás után. Erre a tényre bizonyítéku l szolgál az a körülmény is, hogy a vallásos, dolgos, építő szándékú, szabad emberek a Kisgazdapártban helyezkedtek el.

Hozzájárult még a debreceni politika egy ötödik pártnak, a Polgári Demokrata Pártnak a megalakulásához is. Ez a párt nagyon keskeny rétegekre, főleg városi értelmiségi emberekre támaszkodott. Tagjai Rassay Károly* egykori Demokrata Pártjából kerültek ki, s mivel a polgári rendet, a jó értelemben vett demokráciát és a konszolidációt képviselték, a Kisgazdapárt szívesen látta megindulását.

Debrecenbe megérkezve a kormány tagjain kívül tárgyalnom kellett a pártok vezetőivel is. Kovács Béla előkészített egy találkozást a Kommunista Párt három vezetőjével, Geróval, Révaival és Farkassal.* Úgy éreztem, kölcsönös érdeklődés előzi meg a találkozást. Kovács Béla elmondta, hogy a kommunista vezetők jól ismerték németellenes és nyilasellenes szereplésemet, s tisztában voltak a parasztság felé való befolyásommal is. Én magam meg úgy voltam ezzel a találkozással, mint aki arra van utalva, hogy egy beszélgetésen szerezzen meg minden

szükséges impressziót. Tudtam, hogy sokáig kell politizálnunk a kommunistákkal.

A szót a kommunisták oldalán Révai vitte. Elmondotta, hogy demokratikus és független Magyarországot akarnak. Nem akarják saját akaratukat rákényszeríteni az országra, de küzdeni fognak a reakció és a fasizmus visszatérése ellen, együtt a többi demokratikus pártokkal. Elmondotta Révai azt is, hogy a Szovjetunió nem kíván beleszólni Magyarország belügyeibe, még kevésbé próbálja a maga életformáját rákényszeríteni Magyarországra. Mindössze annyit akar, hogy Magyarország barátsággal viseltessék a Szovjetunió irányában.

Általában Révai arra törekedett, hogy a jövő fejleményeit illetőleg engem megnyugtasson.

– Ezek a kijelentések természetesen nagyon megnyugtatóak – mondtam –, és pillanatnyilag a felszabadulás miatti örömünk is sokkal nagyobb annál, semmint hogy máris elkezdjünk kételkedni egymás szándékaiban. Meg kell azonban mondanom, hogy ezekkel a kijelentéseiddel erőteljesen szemben állanak bizonyos jelenségek. A Kommunista Párt a Tiszántúl sok falujában és városában lehetlenné teszi becsületes demokratikus erők érvényesülését. Ez nyugtalanítja és elkésérti a kisgazdapárti parasztságot. Ezen változtatni kell – mondtam.

– Hol tapasztaltál ilyeneket? – kérdezték felpattanva, szinte mind a hárman egyszerre.

– Hajdúhadházon, Hajdúszoboszlón és még sok községben és városban a környéken. De ilyen híreket hoznak Szabolcs, Zemplén és Bihar vármegyéből is azok, akik eljutottak ide Debrecenbe.

– Miben nyilvánul meg a kommunista elnyomás? – kérdezte Révai.

– Kommunista munkaszolgálatosok kerültek az újonnan megalakult rendőrség élére, akik sok helyen valóságos rémuralmat teremtettek. Hajdúhadházon egy Kaffler nevű ember sorba záratja pincébe a régi kisgazdapárti vezetőket. Ugyanezt teszi Hajdúszoboszlón egy másik kommunista. Rettegett híre van Egerben egy Dancza

János* nevű lakatossegédből lett rendőrkapitánynak. Tudjátok, mit jelent ez? Azt jelenti, hogy a magyar paraszt nem tudott érvényesülni a két háború között azért, mert akkor reakció volt. Egy kisgazdapárti ember nem tudott eljutni a falusi bírói székhöz, mert a reakciós főszolgabíró nem engedte megválasztani. Most, amikor a háború után előbújik a pincéből és körülnéz a világban, azt látja, hogy most meg azért nem érvényesülhet, mert kommunista helyi hatalmasságok, legtöbbször tekintély nélkül, súlytalan emberek ismét elnyomják a többség akaratának érvényesülését. A magyar paraszt csalódni fog a demokráciában. Márpedig Magyarországon nem lehet igazi demokrácia mindaddig, amíg minden magyar paraszt fenntartás nélkül nem tekinti az új berendezkedést a saját vívmányának és politikai életformájának.

– Ezek csak helyi visszaélések lehetnek – jelentette ki Gerő. – Minden konkrét esetben intézkedni fogunk az ilyen visszaélések megszüntetése iránt.

– Fontos, hogy a demokráciát a magáénak tekintse a parasztság – erősítette Révai Gerő kijelentését.

– A demokráciában érvényesíteni kell a többségi elvet – szögeztem le én. – A Független Kisgazdapárt parasztsága tizenöt évi üldöztetés után rászorgált arra, hogy a község-házán átvegye a vezetést. Nem lehet tűrni, hogy a parasztság háttérbe szoruljon, és elkedvetlenedve, magába zárkózva távol maradjon a politikától. Ha pedig a parasztság nem vesz részt a demokrácia építésében, akkor nem lesz demokrácia – jelentettem ki végül.

A kommunista vezetők közül kitört a taktikai elhatározás. Támadni kezdtek egyes kisgazdapárti vezetőket.

– Hamar észrevetted a jelentéktelen kis kommunista vezetők visszaéléseit – mondotta Révai –, de azt, úgy lát-szik, nem veszed észre, hogy milyen rombolást végeznek itt Debrecenben a Vásáry testvérek* és egy Lévy Zoltán* nevű képviselő. Ezek úgy viselkednek, mintha semmi sem változott volna, mintha a régi világ maradéktalanul vissza-térhetne.

– Azokat, akik a demokráciát nem veszik tudomásul,

mi meg fogjuk fékezni – jelentettem ki. – Elvégre mi sem csupán kormányváltozásért, hanem rendszerváltozásért küzdöttünk tizenöt esztendőn keresztül. Olyan rendszer-változásért, amelyben paraszt, munkás és értelmiségi ember egyaránt szabadon tud érvényesülni, és nem kell alávetnie magát semmiféle elnyomásnak. De a demokráciát nem ezeknek a részéről fenyegeti veszély, hanem a túlzó kommunisták részéről, akik merőben más politikai gyakorlatot folytattak, mint amiről ti itt beszéltek.

– Amit a többségi elvről mondottál, ezt meg fogjuk fontolni és nyilvánosan is foglalkozunk a kérdéssel – mondotta Révai.

Azzal az érzéssel váltam el a kommunistáktól, hogy bár valószínűleg nagyon sokszor fogunk még találkozni olyan jelenségekkel, amelyekre a Kommunista Párt vezetősége azt fogja mondani, hogy „ezek helyi visszaélések”, de együtt lehet velük dolgozni, ha nagy céljaikról és a Szovjet törekvéseiről tett kijelentéseiket a gyakorlat is igazolni fogja. Mennyi csalódást okozott a magyar politikának később az a körülmény, hogy eleinte hittünk a kommunistáknak s bíztunk az együttműködés lehetőségében!

Gyöngyösi külügyminiszter közölte velem debreceni tartózkodásom alatt, hogy Puskin,* a megszálló parancsnokság mellé beosztott szovjet diplomáciai megbízott, szeretne velem beszélni. Megállapodtunk, hogy este 7 órakor felkeresem lakásán. Nagyon kritikus időpont volt az este 7 óra Debrecenben. Puskin kint lakott a város szélén egy villában. A városban csak este 7-ig lehetett közlekedni, mert aki ennél későbbben mutatkozott, akár szabályszerű kimaradási engedéllyel is, az ki volt téve annak, hogy a hideg téli estén ruhátlanul kerül haza, vagy ha ellenkezik, hát egyszerűen lelövik a garázdálkodó vöröskatonák.

A mellém adott sofőr kijelentette, hogy nagyon szívesen elvisz engem a városszéli villába, de csak úgy, ha visszaengedem 7 óra előtt, mert a napokban egyik este 7 óra után néhány perccel indult haza, és vöröskatonák elvették tőle a vacsorára való kenyerét.

Puskin a fél szemével bandzsító, alacsony fiatalember

volt, akiről akkor még nem tudtuk, hogy megbízatása messze túlterjed a diplomaták szokásos megbízatásánál. Mivel előbb érkeztem, még nem volt jelen a tolmács, s így kisütöttük, hogy pár szót mind a ketten beszélünk németül, s nagy kinnal próbáltuk egymást megérteni.

Megérkezett Grigorjev* követségi titkár, aki tökéletesen beszélt magyarul, s az ő segítségével indult meg a diskurzus közöttünk.

– Mi a véleménye a Szovjetunió és Magyarország barátságáról? – kérdezte Puskin.

– Ez a barátság a Szovjetunión múlik – feleltem én. – Mi csak elfogadhatjuk a barátságot, ha a Szovjetunió erre módot ad. Magyarország magatartásában kifejezésre kell jutni a hálának azért, hogy a Szovjetunió felszabadította Magyarországot a fasiszta elnyomás alól, de tudomásul kell venni azt is, hogy a Szovjetunió Magyarország szomszédjává vált, s reálpolitikai okokból is törekednünk kell a barátságra.

– A Szovjetunió népe a háború előtt nagyon szerette a magyarokat. Az első világháború után hazatérő hadifoglyok sok szépet mondtak Magyarországról. Az Oroszországba kerülő magyar hadifoglyok szintén nagyon jó benyomást tettek a lakosságra. De fokozták a Szovjetunió rokonszenvét Magyarország iránt azok az emigránsok is, akik éveken át a Szovjetunióban éltek. Sajnos, most a háború alatt a magyar katonák magatartása nagyon kiábrándító volt a szovjet lakossággal szemben.

Elmosolyodtam az utolsó mondat ravaszságán.

– Sajnos én nem tarthatom helyénvalónak, hogy részleteket mondjak el a megszálló Vörös Hadsereg magatartásáról, amelyet a polgári lakossággal, főleg pedig a magyar asszonyokkal szemben tanúsított, de talán helyesebb lenne belenyugodnunk a békeesség kedvéért, hogy háború idején a katonaság magatartása sohasem az otthon maradt lakosság érzelmeiből folyik, hanem a hosszan tartó háború durvaságainak a következménye. Egyébként én őszintén vallom, hogy két ország barátsága akkor lehet tartós és komoly, ha azt nemcsak hivatalosan mondják ki az orszá-

gok vezetői, hanem a népek közötti jó viszony is alátámasztja. Mégis azt hiszem, hogy a két ország katonaságának magatartása ellenére is lehet jó barátságot teremteni, ha politikai körülmények nem akadályozzák – válaszoltam Puskinnek.

– A Szovjetunió csak annyiban kíván beleszólni Magyarország politikájába, amennyiben a fasizmust ki kell irtani egész Európából és vigyázni kell rá, hogy mindenütt őszintén demokratikus rendszer épüljön ki. A Szovjetunió Magyarországot szabad és független országnak tekinti, és nem kívánja a maga életformáját Magyarországra kényszeríteni – jelentette ki Puskin.

Ez a kijelentés megnyugtatónak látszott, csak azt nem tudtam, mekkora joggal és felelősséggel tesz ez a fiatalember ilyen kijelentéseket a Szovjetunió nevében. Puskin tovább kérdezősködött:

– Mi a véleménye a földreformról?

– Régi híve vagyok a földreformnak – válaszoltam. – Pártom programjának egyik nagyon sarkalatos tétele a nagybirtokrendszer lebontása és a parasztnak földhöz juttatása.

– Helyesli a földreformnak azt a mértékét, amelyről a magyar lapok írnak? – kérdezte Puskin. Ezzel a kérdéssel azokra a parasztpárti és kommunista párti cikkekre gondolt, amelyekben olyan követelések hangzottak el, hogy a nagybirtokosok kezén ne maradjon több föld a földreform után száz holdnál, s csak azoknak a nagybirtokosoknak maradjon kétszáz holdjuk, akik parasztsorból származtak és maguk is művelik a földjüket.

– A földreformnak ezt a mértékét is helyeslem – válaszoltam –, de én több megfontolást ajánlanék a földreform végrehajtásánál, mint amennyit a parasztpárti és kommunista párti cikkek elárulnak. Véleményem szerint gondosan kellene kiválasztani azokat, akiknek földet adunk, nagy figyelemmel kellene lenni a földek kimérésénél arra, hogy az új gazdák házái idővel megfelelő közművekkel legyenek elláthatók, és főleg gondoskodni kellene arról, hogy állami kezelésben minél több középirtok

maradjon meg nemesített állatok tenyésztésére és vetőmag-nemesítésre. Magyarország állatállománya nemcsak mennyiségileg csökkent, de minőségileg is leromlott, és elpusztult sok vetőmag-nemesítő telep is. Ezeket állami kezelésben levő földekkel kellene pótolni.

Puskinnak ebből a kérdéséből arra kellett következtetnem, hogy a Szovjetuniót az érdekli: milyen mértékben igyekszik Magyarország demokratikus intézkedéseket hozni. Őszintén megvallva arra nem gondoltam akkor még, hogy a földreform mértékét és ütemét a Szovjet kívánja megszabni.

– Mi a véleménye Eckhardt Tiborról? – kérdezte Puskin.

– A legjobb képességű demokratikus magyar politikusok egyikének tartom, és őszintén sajnálom, hogy Eckhardt Tibor politikája és a Szovjetunió politikája között differenciák támadtak.

– A differenciákat ő idézte fel – állapította meg Puskin –, amikor ok nélkül elkezdte támadni a Szovjetuniót. Egyébként hogy vélekedik ön Horthyról?

– Mint politikusról nem tartok róla sokat, de kétségtelen, hogy vannak érdemei. Meg kell említeni mindjárt, hogy a háború vége felé nagyon határozottan szembe helyezkedett a németekkel, és 1944 szeptemberében elhatározta magát arra, hogy fegyverszünetet kér. Bár kétségtelen, hogy ő pozíciójába többé vissza nem térhet, nem lenne szerencsés dolog őt támadni és pellengérre állítani.

– A kormányzó súlyos hibát követett el októberben. Ennek a hibának a szovjet hadsereg és Budapest vallotta kárát. Amikor Horthy 1944. szeptember végén fegyverszünetet kért, Moszkvában ezt igen nagy örömmel fogadták. Október 11-én a magyar delegáció alá is írta az ideiglenes fegyverszüneti egyezményt. A Vörös Hadsereg ekkor hatalmas támadó lendületben volt. Szegedtől rövid napok alatt felnyomult Szolnokig, sőt Szolnok és Szeged között mindenütt átkelt a Tiszán is. A legjobb úton voltunk ahhoz, hogy a nagyon gyengén védett Budapestet

elfoglaljuk. Csapataink már Nagykáta határában jártak, ötven kilométernyire Budapesttól. Horthy ekkor azt ajánlotta, hogy a Vörös Hadsereg álljon meg néhány napra, mert ő Budapestre akarja vinni a debreceni magyar hadtestet, amellyel különösebb károk okozása nélkül el tudja foglaltatni a fővárost. Erre a Vörös Hadsereg megállt. A németek közben annyira megerősítették Budapestet, hogy még támadni is volt erejük, és a Vörös Hadsereget Szolnoktól viaszorították Mezőtúrig. A debreceni hadtestet Horthy nem tudta Budapestre vinni, s így ennek a könnyelmű kívánságnak az lett a következménye, hogy Budapest elpusztult, de elpusztult az ostromban több tízezer vöröskatona is.

Érdemes lenne a vonatkozó katonai iratokból megállapítani, hogy Puskinnak ez az elbeszélése* mennyire felel meg a történelmi igazságnak.

Éjfél felé járt az idő, amikor a beszélgetést befejeztük. Puskin felajánlotta gépkocsiját és Grigorjev kíséretét hazafelé. Búcsúzásnál hozzám fordult:

– Megérkezett Vorosilov marsall,* aki a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnöke lesz Magyarországon. Néhány nap múlva nagy estély lesz az Arany Bikában, azért, hogy a marsall megismerkedhessék a magyar demokrácia vezetőivel. Az írásos meghívót elküldöttük már önnek, megragadom azonban az alkalmat, hogy személyesen is meghívjam erre az estélyre.

– Kérem, én a börtönből és a bujdosásból jövök, az a ruha van rajtam, amelyben utoljára elhagytam bissei otthonomat, ebben pedig nem lehet estélyre menni – válaszoltam.

– Nem tesz semmit – mondotta Puskin –, bármilyen öltözkében meg lehet jelenni az estélyen. Nehéz lenne megmagyarázni a marsallnak, hogy ön öltözködési okból maradt el a találkozásról.

Megígértem, hogy elmegyek az estélyre, s ezzel elbúcsúztam Puskitól. Az ajtóban eszembe jutott még egy kérdés. Visszafordultam.

– A kormány is, a lakosság is sokat panaszkodik, hogy

a Vörös Hadsereg mérték nélkül igénybe veszi az országban található élelmiszerkészleteket. A lakosság éhezik, a kormány pedig nem képes számításokat végezni a Vörös Hadsereg ellátására nézve, mert sohasem tudja, hogy a Vörös Hadseregnek tulajdonképpen mennyi élelem jár. Ezt a kérdést feltétlenül rendezni kellene.

– Természetesen – válaszolta Puskin. – Ezt a kérdést rendezni is lehet, ha egyszer a kormány abban a helyzetben lesz, hogy fel tudja mérni a rendelkezésére álló készleteket.

Keserűen gondoltam arra, hogy mire a kormány számba venné a németek által meghagyott készleteket, addigra már igen könnyű dolga lesz e tekintetben, mert a Vörös Hadsereg el fog hurcolni mindent.

Grigorjev kísért haza. Amikor a Pius internátusbeli lakásomhoz érkeztünk, odafordultam Grigorjevhez:

– Puskin követ úr szavá tette a magyar katonák oroszországi viselkedését. Nem sorolhattam fel, hogy mi mindent követnek el Magyarországon a vöröskatonák. Csak megemlítem önnek, hogy tegnap este, ezen a helyen Vásáry pénzügyminiszter fivérét rabolták ki a vöröskatonák, amikor éppen be akart lépni az ajtón.

Kérem, tisztában vagyunk a Vörös Hadsereg magatartásával, de borzasztó nehéz ilyen tekintetben rendet tartani közöttük. Pedig nagyon szigorúan bünteti a hadvezetőség a rablásokat. Néhány nappal ezelőtt például itt a debreceni színházban nyilvános tárgyaláson ítélt halálra a hatóság egy vöröskatonát rablás miatt. De hát minden egyes esetet nem tudunk megtorolni.

Másnap este Zilahy Lajost, a híres magyar író, sáljával akarták megfojtani vöröskatonák a debreceni utcán, s csak a kiabálására összeszaladt nép mentette meg az életét, miután értéktárgyait elszedték tőle a vörösök.

Vorosilov tiszteletére az Arany Bika Szállóban tényleg estélyt adtak az oroszok. A Vörös Hadsereg tábori színházának hatalmas kórusa és gazdagon terített asztalok várták a vendégek százait. Az eledelek természetesen a Vörös Hadsereg rekvirálótevékenysége folytán kerültek az asz-

talra, csupán a kaviár, a lazacok és a vodka voltak orosz termékek. A hónapokon át éhező magyar vendégek alapos lakmározást csaptak a dúsan terített asztalok körül.

Vorosilov marsall nagyon jó benyomást tett az egybegyűltekre. Közvetlen modorban beszélgetett, és a kormány tagjai, valamint a politikai élet vezetői számára terített külön asztalnál összesen tizenhét felköszöntőt mondott. Hosszasan érdeklődött letartóztatásom és bujdosásom körülményei felől, majd amikor elmondottam, hogy letartóztatásom óta még nem láttam otthonomat, s csak a benzinhiány tart még Debrecenben, azonnal kiutaltatott száz liter benzint, hogy haza tudjak utazni.

Másnap reggel Kovács Bélával útra keltünk Baranya felé, hogy megláthassam szeretteimet, akik addig legfeljebb csak értesülésekből tudták, hogy életben maradtam. Óráról órára jobban melegedett a szívem, amikor Baranya felé közeledtem. Az úton egész végig hallottuk még a dunántúli harcok félelmetes hangját, de én boldog voltam, hogy végre megölelhetem kedveseimet. Amikor befordultam a kis falu főutcájára és házunk felé pillantottam, nem a romokat láttam meg először, hanem felesége-met, amint a kapuban állva karján tartotta a két és fél éves Lacikát. Egymás után szaladtak ki az utcára Juliska lányom, Ferenc fiam, öreg, törődött édesapám és szegény áldott édesanyám. A börtönben és bujdosásban sokféleképpen elképzeltem a viszontlátás körülményeit, de az érzést, ami akkor elfogott, nem tudtam előre elképzelni. Az volt az első gondolatom, milyen jó lenne az egész magyar közéletet másokra bízni és itthon maradni. Felépteni a kis házat, szántogatni a mezőn, a régi jó barátokkal borozgatni a szőlőhegyen, esténként pedig meséket mondani Lacikának jó tündérekről, szép jövőről, hogy ne lássa meg a romokat s ne lássa azt a küzdelmet, amit a nagyoknak kell folytatni azért, hogy még egyszer élet legyen a magyar földön.

Amikor körülnéztem, szinte egy pillantással végiglátam az egész falun. Megláttam, hogy a sors különös iróniá-

jaképpen a falu ostroma alatt a lövedékek csak két házat találtak el – a mi két házunkat. Lakóházunknak az utcai homlokzatát döntötte ki egy akna, a mögötte álló zsúpfedele kis háznak pedig a közepébe csapott egy gránát, és egészen szétrombolta.

Nem győztük elmondani egymásnak élményeinket. Feleségem elmondta, hogy a falu ostroma két napig tartott, s ez alatt az idő alatt a ház pincéjében húzódtak meg. Bántódásuk nem esett. Mindössze néhány darab ékszerünket vitték el a vöröskatonák. Ruhaneműinket még a németek odaérkezése előtt elásták a kert különböző részeiben, s így ruháink is megmaradtak. Ez különösen számomra volt jó hír, mert letartóztatásom előtt csináltattam magamnak két új ruhát, s számítottam rá, hogy ezek kitartanak addig, amíg jobb idők következnek, és újból ruhavásárlásra lehet gondolni. Még miniszterelnökségem idején is ezekben a ruhákban jártam.

Édesapám elmondotta, hogy sok gazdának elvitték a lovait, de az ő hatalmas belga lovai megmaradtak, mert amikor el akarták vinni a lovakat, maga is velük ment, és a kegyetlen hideg télben ő maga hordta a sebesülteket a jugoszláviai harcterről. Így visszaadták lovait és szekérét. Elmondotta, hogy bár minden pincét kifosztottak a vöröskatonák, neki mégis maradt bora, mert idejében hazahozott néhány hordóval, és elásta a kertben.

Egy héttel később, amidőn én már ismét Budapesten voltam, megszálló bolgár katonák feltörték édesapám istállóját, és féltve őrzött lovait elhajtották.

16 / Demokratikus átmeneti intézmények mint a penetráció első állomásai

Amint már említettem, az ország közigazgatása felbomlott. Megszűntek a régi községi képviselőtestületek, városi tanácsok, és az új politikai rend helyükre átmeneti közigazgatási intézményeket állított fel. Ezeket elnevezték nemzeti bizottságoknak. A nemzeti bizottságok hatásköre

korlátlan volt. Ezek a szervezetek ragadták magukhoz a községek és városok közigazgatását, ezek nevezték ki az előljárókat, polgármestereket, ezek mondtak véleményt egyes polgárok politikai múltjáról és magatartásáról, ezek irányították a községek és városok primitív közellátását, egyszóval mindenható tényezők voltak.

Nem Magyarországon találták ki ezt az intézményt a kommunisták, hanem ilyen intézményeket állítottak fel az előbb megszállt országokban, Romániában, Lengyelországban, Bulgáriában és Csehszlovákiában is.

Ezeket a nemzeti bizottságokat nem a nép választotta, hanem a pártok kiküldötteiből alakultak. Itt a kommunisták és a Szovjet ugyanazt az elvet érvényesítették, mint a nemzetgyűlés összeállításánál, hogy tudniillik ismeretlen még a pártok erőviszonya, tehát minden pártból egyforma számban kell embereket küldeni a nemzeti bizottságokba. Így előállott olyan helyzet, hogy ha például egy faluban a Kisgazdapártnak ezer tagja volt, a többi pártoknak pedig egyenként öt-hat tagja, akkor is minden párt négy embert küldött a nemzeti bizottságba. Természetesen ilyen körülmények között a Kommunista Pártnak és a Parasztpártnak nem állott módjában tagjai sorából a rendes embereket kiválasztani, hanem válogatás nélkül olyan embereket küldött a nemzeti bizottságba, amilyenek éppen akadtak. Így azután, amíg a Kisgazdapártot jóra való és a közügyekben járatos emberek képviselték, addig a kommunisták és a parasztpártiak gyakran kénytelenek voltak dologtalan csavargókat, szélsőséges, felelőtlen embereket és büntetett előéletű kocsmatöltelégeket a nemzeti bizottságba küldeni.

A nemzeti bizottságok színvonala ilyenformán nem volt kifogástalan. A baloldali pártok tagjai összefogtak s a Kisgazdapárt tagjai nem hozhattak okos és megbízható döntéseket. A falu népe gyakran megütközéssel látta, hogy az előljárói székekbe hitvány és értéktelen emberek kerültek, éppen úgy, mint ahogy nemritkán a nemzeti bizottság jóváhagyásával lettek rendőrkapitányok börtönviselt bűnözők.

Még az volt a szerencse, hogy az országnak sok kis falujában egyáltalán nem akadt más pártállású ember, csak kispapok, és így a Kisgazdapárt legjobb embereit állították a nemzeti bizottságokba.

Meg kell mondani, hogy ezek a nemzeti bizottságok mégis végeztek érdemleges munkát. Biztosítottak valami vezetést a községekben és ellátták a községek tanácskozó testületének szerepét. Forradalmi intézménynek elég jók is lehettek volna ezek a nemzeti bizottságok, ha tagjait a nép választhatta volna. A legtöbb helyen azonban ellenséges érülettel nézte a nép a nemzeti bizottságok működését, mert ezeket a bizottságokat tette felelőssé a községek helyzetének hátrányos alakulásáért.

Ha például a rendőrök garázdálkodtak, nyomban a nemzeti bizottságot róttá meg érte a falu népe. Nemegyszer előfordult, hogy a betöréseknél eltűnt tárgyakat a rendőrségnél találták meg. Elég gyakori eset volt az is, hogy deportálásból visszatérő zsidók értéktárgyai rendőrök lakását díszítették, vagy rendőrök vagyonát gyarapították. Gyalázatos híre támadt ennek folytán a rendőrségnek, s rossz fényt vetett a nemzeti bizottságokra is.

Nem sokkal később, hasonló összetétellel, termelési bizottságokat állítottak fel. Hogy lehetett volna a termelési bizottságoktól jó munkát várni olyan községekben, ahol a termelési bizottság baloldali tagjai tékozló, dologtalan emberek voltak? Hiszen voltak falvak, ahol a termelési bizottság elnöke olyan ember lett, aki maga a legrosszabb gazda volt, a földjeit és állatait a legjobban elhanyagolta. És mivel az ilyen ember vállalkozik legszívesebben köztevékenységre, nagyon káros gazdálkodás folyt a községek vagyonával.

A megnyugvás kialakulását sok minden körülmény gátolta. Ilyenek voltak például a denunciálások. Rosszfajta emberek, akik azonban jól választották meg pártállásukat, árulkodni kezdtek az útjukban álló emberekre, főleg olyanokra, akik korábban erőskezü vezetők voltak községeiknek. Az új rendőrségnek nem volt szüksége bizonyítékokra ahhoz, hogy a vádakat igazoltnak tekintse.

Szó nélkül elvitték és megkínózták azokat, akik ellen a kommunista párttagok panaszt tettek. Sok ilyen embert internáltak is a hasonló erkölcsi színvonalon álló magasabb rendőrpáncsnokságok által, és hosszú hónapokra internálótáborokba kerültek olyan emberek, akiknek nem volt egyéb bűnük, mint az, hogy korábban jól végezték kötelességüket és keményen léptek fel a rendetlen emberekkel szemben.

Szomorú dolog volt látni, hogy amíg fél évvel azelőtt a Gestapónál, most a kommunista rendőrségnél árulkodtak ugyanazok az alakok. A szenvedő felek természetesen mindkét esetben a jóra való, felelős emberek voltak.

Megpróbáltunk erőfeszítéseket tenni a konszolidáció megteremtése érdekében. Felléptünk a túlkapásokkal szemben. Szemrehányásokat tettünk a Kommunista Párt vezetőinek. Panaszkodtunk a szovjet hatóságokkal szemben. Azonban az intézkedések azokban az időkben még ellenőrizhetetlenek voltak, és legtöbbször csak hónapok múlva értesültünk arról, hogy az igazságtalanság orvoslására nem történt semmi intézkedés. Így lassan haladt a konszolidáció, aminek mi akkor azt a magyarázatot adtuk, hogy a forradalmi helyzet az oka mindennek, később azonban láttuk, hogy mindezekben a jelenségekben benne volt a tervszerűség, mert a kommunista terjeszkedéshez és a Szovjet céljainak az eléréséhez szükség volt a felelőtlen elemek garázdálkodására és a jóra való rétegek megfélemlítésére.

Szükségét láttuk a közvélemény tájékoztatásának is. A magyar nép régen várta a demokráciát, mégis szükség volt a demokratikus nevelésre, hogy az új állapotok gyakorlati kihasználására megtanítsuk népünket. Evégből sajtót kellett teremteni. Kevés volt a papír Magyarországon. A gyártás és a behozatal egyaránt szünetelt. A kommunisták és az oroszok azt ajánlották, létesítsenek a pártok minden városban közös lapokat. Kénytelenek voltunk ebbe belemenni. Egyszerre csak azt vettük észre, hogy saját közös lapjaink támadnak bennünket, és a kommunisták azokban az újságokban, amelyekben nekünk is tulaj-

donrészünk volt, becsmérlik a Kisgazdapárt vezetőit. Tekintet nélkül a papírhelyzetre, lapengedélyt kértünk, és megindítottuk a Kisgazdapárt újságait. A közös újságokból azonban megtanultuk, hogy amiben a kommunistákkal társulunk, onnan előbb-utóbb kitúrnak bennünket. Így jártunk utoljára a kormányzással is.

17 / A szakszervezetek kisajátítása és politikai felhasználása

Amint a Kisgazdapárt régi vezetői előkerültek a börtönből és a bujdosásból, és egyrészt kézbe vették a párt szervezését, másrészt személyesen is beleszóltak az országos politikába, kezdett a politikai helyzet kiegyenlítődni, és a Kommunista Párt kezdeti előnyeivel szemben mindinkább növekedett a Kisgazdapárt jelentősége. A Kisgazdapárt fellépése elősegítette a konszolidációt. Nemcsak az országos politikában éreztette hatását a mi pártunk erősödése, de a községekben és városokban is. A nemzeti bizottságokban a jóra való szociáldemokrata párti és polgári demokrata párti vezetők is a Kisgazdapárt okos, megfontolt tagjainak a felfogását tették magukévá, és kezdett kialakulni a rend.

A kommunistáknak és a Szovjetnek a Kisgazdapárt ellensúlyozására kellett gondolni. Olyan szervezetet vettek tehát elő ebből a célból, amelynek az előretörése ellen senki sem tehetett kifogást, miután becsületes múltja felfogósította a felszabadulás utáni előretörésre. Ez volt a magyar munkásság szakszervezete.

A magyarországi munkásszakszervezetek évtizedeken keresztül a Szociáldemokrata Párt vezetése alatt állottak, és a munkásság megbecsült intézményei voltak. A szakszervezetnek volt köszönhető sok olyan eredmény, amelyet a munkások a nagytőkével szemben értek el. A szakszervezet teremtette meg a munkások jóléti szövetkezeit. De a szakszervezetnek lehet tulajdonítani azt is, hogy a német elnyomás alatt a magyar munkásságnak közel

százezer tagja megmaradt a Szociáldemokrata Pártban, s nem lépett át a nyilaspártba.

Ezt a kifejezetten szociáldemokrata munkásszervezetet a felszabadulás után csakhamar előzőnlőtték a nyilasokból átvett kommunista munkások. Természetesen a Kommunista Párt vezetősége sem hagyta ki számításaiból a szakszervezetet. A szakszervezet vezetésére is hoztak magukkal Moszkvából jól kiképzett, terrorisztikus fellépésű embert. Egy Kossa István nevű budapesti villamoskalauz a háború kezdetén orosz fogságba került, ahol felfedezték benne a jó kommunistát, kiképezték és szakszervezeti vezető emberként hozták haza. Kossa durva modorú, erőszakos fellépésű és egyoldalú politikai tájékozottságú ember, aki egészen vak eszköz a kommunisták és a Szovjet kezében.

Ezt a Kossát beállították itthon a szakszervezeti munkába, gyorsan megszervezte az egyes szakszervezeteket magában foglaló Szakszervezeti Tanácsot, és ennek a főtítkára lett. A gyenge és erélytelen Kisházi Ödön* elnök mellett Kossa valóságos szakszervezeti diktátorrá lett. A szakszervezeti vezető pozíciókat egymás után ragadta ki Kossa a szociáldemokraták kezéből, és a szakszervezeti vezetés hamarosan megfeleződött a kommunisták és a szociáldemokraták közt, ami egyértelmű volt azzal, hogy a kommunisták kezdeményeztek és parancsoltak, a szociáldemokraták pedig engedelmeskedtek.

Ezt a szakszervezetet vonultatták fel a kommunisták a Kisgazdapárt előretörésének ellensúlyozására. Először is kikövetelték a szakszervezetnek azokat a jogokat, amelyek a politikai pártoknak jártak. Részt kértek a nemzeti bizottságok tagságából, részt kértek a termelési bizottságokból, részt kértek a városi és községi vezetésből.

A munkásság úgy fogta fel a szakszervezetnek ezeket a követeléseit, hogy munkás-előretörésről van szó, és eleinte tömegfellépéseivel támogatta a szakszervezeti vezetőség követeléseit. Később már természetesen nem nagyon kérdezték meg a munkásságot, hogy helyesli-e a szakszervezet vezetőségének lépéseit. A szakszervezeti vezetőség

követeléséhez természetesen csatlakozott a Szociáldemokrata Párt is, amely akkor még vagy nem látta, hogy az egész a kommunisták javára szolgál, vagy nem mert ellenkezni.

A szakszervezetnek a politikai pártokkal való egyenrangúvá tételéről nem is volt vita. Tildy Zoltán, aki ezekben az időkben Debrecenben tartózkodott, elfogadta a szakszervezetek követelését azzal, hogy Rákosi ígéretet tett a Parasztszövetségnek hasonló jogokkal való felruházására. A dolog következménye az lett, hogy amíg a szakszervezetek azonnal kezükbe vették a nekik biztosított jogokat, addig a Parasztszövetség egyenjogúsítására való ígéretet a kommunisták megszegték. Nyíltan elfogadták ugyan a Parasztszövetség egyenjogúsítását, városi és községi vezetőiknek azonban titkos utasítást adtak, hogy ott helyben tagadják meg a Parasztszövetség tagjainak a nemzeti bizottságba és a termelési bizottságba való beengedését. Olyan községekben, ahol a Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Parasztpárt és a Polgári Demokrata Párt emberei a nemzeti bizottságokban belátó és értelmes emberek voltak, ennek az utasításnak az ellenére is bevonták a Parasztszövetség hasznos tagjait a munkába. Legtöbb helyen azonban a pártvezetőség titkos utasítását fogadták meg, s így a szakszervezeti főlény kiegyenlítésére a Parasztszövetség nem juthatott be a bizottságba.

A szakszervezetek szerepeltetésére még egy jelentős alkalom nyílt. A Szovjet által megszállott összes országok mintájára Magyarországon is megkezdődött előbb a közalkalmazottak, majd a magánalkalmazottak és az összes foglalkozásbeliek igazoltatása.* Az igazolóbizottságokba a pártok kiküldöttei mellé bekerültek a szakszervezetek kiküldöttei is. Ezek rendszerint a Kommunista Párttal szavaztak, s így nagyon sok ember kapott olyan ítéletet, amely lehetetlenné tette régi foglalkozásának folytatását. Az igazolóbizottságok felszólították a közönséget, hogy az igazolásra kerülőkkel szemben panaszait tegyék meg, mire azután megindultak a vádaskodások azokkal szemben, akik nem voltak a Kommunista Párt tagjai. Az iga-

zolóbizottságok olyan döntéseket hozhattak, hogy akiben nem találtak súlyosabb hibát, egyszerűen feddével igazolták. Aki valamilyen hibát követett el a múltban, azt eltilthatták az előléptetéstől, áthelyezhették addigi állomáshe-lyéről, legsúlyosabb esetben pedig kényszernyugdíjazásra ítélték. Az igazolóbizottság döntése ellen a népbíróság-hoz lehetett fellebbezni, s ennek tulajdonítható, hogy jóra való tisztviselők az igazolóbizottságok radikális mun-kája ellenére is megmaradtak állásukban.

Mivel minden igazolásra kerülő ember tudta, hogy az igazolóbizottságokban a kommunistáknak van többsége, sokan elfogadták azt a figyelmeztetést, hogy ha belépnek a Kommunista Pártba, az igazolásuk simán meg fog tör-ténni.

Így járult hozzá a munkásság régi, megbecsült intézmé-nye, a szakszervezet, a konszolidáció hátráltatásához és a szovjet–kommunista előretöréshez.

18 / A fegyverszüneti egyezmény

A nagyhatalmak megállapodása szerint legyőzött orszá-gokkal – Németország kivételével – fegyverszüneti egyez-ményt kell kötni. A fegyverszüneti egyezmény feltételeit a nagyhatalmak együtt állapították meg, s azokhoz a legyőzött országok nem szólhattak hozzá. Alá kellett írniuk a legyőzött országoknak, köztük Magyarországnak is.

A fegyverszüneti egyezményt, amint az ma már világo-san látható, nem gondolta át kellőképpen minden nagyha-talom, hanem csak a Szovjetunió. A Szovjetunió tudta, hogy miután Németországgal fegyverszüneti egyezményt nem kötnek, a legyőzött országok közül csak Olaszország kerül a nyugati nagyhatalmak megszállása alá, míg az összes többi legyőzött európai ország a Szovjet megszállása alá fog kerülni.

A magyar kormány több okból sem követelhetette ma-gának, hogy a fegyverszüneti egyezményt megtárgyalja

a nagyhatalmakkal. Először is nem érezheti magát tárgyaló félnek olyan ország, amelynek minden városa, faluja, sőt tanyaháza a Vörös Hadsereg által meg van szállva. Azután pedig több legyőzött ország aláírta már Magyarország előtt a fegyverszüneti egyezményt, szintén minden okoskodás nélkül, hogy kívánhatott volna Magyarország extra tárgyalási jogot a fegyverszüneti egyezmény megkötésére?

Magyarországnak még így is örülnie kellett, hogy aláírhatta a fegyverszüneti egyezményt, amely legalább hivatalosan az ellenségeskedés megszűnését jelentette, és félutat a háborús és békeállapot között. Örülnie kellett ennek a szerencsétlen országnak, hogy olyan helyzetbe került, amely a nagyhatalmakkal való egyezmény aláírására jogosította fel. Az első pillanatban megállapítható volt, hogy az egyezmény súlyos kötelezettségeket ró Magyarországra, mégis azt hittük, hogy ha az egyezmény csak azt követeli Magyarországtól, ami betű szerint benne van, úgy nem teszi elviselhetetlenné a magyar nép életét, és nem gördített elháríthatatlan akadályokat a magyar fejlődés elé.

Akkor még nem volt mód az ország gazdasági helyzetének tökéletes felmérésére. Akkor még maga a kormány sem tudta pontosan, hogy mit raboltak el a németek és nyilasok Magyarországról, mit pusztított el értékeinkből a háború, és mennyit vitt el szabad rablás alapján a Vörös Hadsereg.

Csak később derült ki, hogy a németek és nyilasok elhurcoltak Magyarországról kétszázötven komplett gyárat. Elvitték további háromszáz ipari üzemnek a legértékesebb gépeit. Elvitték Magyarország összes dunai hajóját. Elvitték a vasúti felszerelés túlnyomó részét. Elhajtották a magyar állatállománynak harminc-negyven százalékát. Elhurcolták a Nemzeti Bank egész arany- és ezüstkészletét. Elrabolták múzeumaink kincseit. Kirabolták a kórházakat, és elhurcolták a felszerelést. Magukkal vitték még a főváros önkéntes mentőegyesületének autóit és felszerelését, valamint a főváros tűzoltó felszerelését is.

Akkor még nem lehetett pontosan megállapítani, hogy

a megmaradt ipari felszerelésekből mennyit hagy meg a Vörös Hadsereg, mert hiszen napról napra több vonat vitte számbavétel és ellenőrzés nélkül a magyar gépeket Oroszország felé. Nem lehetett tudni, hogy a magyar állatállományt milyen mértékben csökkentik azok a végeláthatatlan állatcsordák, amelyeket a vöröskatonák tereltek a Szovjetunió felé.

Szóval nem lehetett megállapítani, hogy a háromszázmillió dolláros jóvátétel teljesítése milyen megerőltetést jelent a magyar gazdasági életnek. De azt sem lehetett előre látni, hogy a fegyverszüneti egyezményben a megszállóknak biztosított politikai jogok milyen mértékben korlátozzák Magyarország függetlenségét, a magyar nép politikai szabadságát, és milyen mértékben kényszerítik egyoldalú szovjet politikára az országot.

Azt meg éppenséggel nem gondolta senki, főleg a szintén aláíró nagyhatalmak, hogy a Szovjet ezzel az egyezménnyel is vissza fog élni, és a fegyverszüneti egyezményt egyoldalúan magyarázva, minduntalan túllépi s minden alkalmat megragad a megsértésére.

Egyszóval Magyarország 1945 januárjában aláírta a fegyverszüneti egyezményt. A sokféle aggodalommal és bizonytalansággal szemben biztatást nyújtott a magyar kormánynak az a körülmény, hogy a fegyverszüneti egyezmény hármas ellenőrzést ír elő Magyarország felett, a Szovjetunió, az Egyesült Államok és a Brit Királyság részvételével. Arra gondolt a magyar kormány és a közvélemény is, hogy az ellenőrzésben hathatósan részt vesznek a nyugati nagyhatalmak is. Amíg azután egyrésztől közösen kontrollálják, hogy Magyarország eleget tesz-e a fegyverszüneti egyezményben vállalt kötelezettségeinek, másrészt kontrollálni fogják azt is, hogy a szovjet megszálló milyen mértékben él a fegyverszüneti egyezményben biztosított jogával, nem él-e vele vissza, vagy nem sérti-e meg.

Csakhamar keserűen kellett ráébredni, hogy a fegyverszüneti egyezmény nyújtotta az első lehetőséget a Szovjetnek a magyar közélet befolyásolására és a Kommunista

Párt állandó erősítésére. A Szovjet a választások előtti ideiglenesség állapotában olyan politikai helyzetet teremtett Magyarországon, amelyet már gyökeresen a választás után sem lehetett megváltoztatni.

Csakhamar rájött a magyar kormány, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság egészen egyoldalú szovjet intézmény,* amelyben a másik két nagyhatalom részvétele sokszor csak arra való, hogy a Szovjet erőszakoskodásait fedezze, és a világ közvéleménye előtt elterelje a Szovjetről a gyanút, valamint a felelősséget egyoldalú intézkedéseiről.

Egészen az 1945. év közepéig azt kellett tapasztalni, hogy nem alakulhatott ki komoly érintkezés magyar vezető körök és a nyugati nagyhatalmak képviselői között. A nyugati nagyhatalmak képviselői titokban kerestek érintkezést a magyar demokrácia egyes polgári vezetőivel, ami bizony nem nyújtott nagy bátorítást a kisközpárti és párton kívüli vezető embereknek. Kialakult egy olyan felfogás, hogy íme, úgy látszik, még az amerikaiaknak és az angoloknak is a Szovjet parancsol Magyarországon, hogyne parancsolna a szegény legyőzött magyaroknak.

Mire használta fel a Szovjet a fegyverszüneti egyezményt? Először is a jóvátétel által módjában volt fojtogatni az éledező magyar gazdasági életet. Kontrollálta a pártok szervezkedését, és gyakran a Szovjettől kellett engedélyt kérnie a Kisközpártnak, ha népgyűlést akart tartani. A Szovjet állapította meg, hogy melyik országgal vehetünk fel diplomáciai kapcsolatot, s így például a Vatikán Állammal való kapcsolatunk felvételét következetesen megakadályozta. A fegyverszüneti egyezményre hivatkozva cenzúrázta a lapokat. Beleszólt a Szovjet a honvédségi kinevezésekbe és beosztásokba. Megkövetelte, hogy a miniszterváltásokat a miniszterelnök neki jelentse.

Mi jól tudtuk, hogy a fegyverszüneti egyezmény ezeknek a jogoknak nem mindegyikére ad felhatalmazást a Szovjetnek, de amikor azt láttuk, hogy az ellenőrzésben részt vevő nagyhatalmakkal szemben is módjában áll a

fegyverszüneti egyezményt egyoldalúan magyarázni, nem vitathattuk a Szovjetnek ezeket az önkényesen gyakorolt beavatkozási lépéseit.

A fegyverszüneti egyezmény volt a világpolitika egyik leg súlyosabb tévedése. Ez az egyezmény vezetett annak a szovjet politikának a kezdetéhez, amelynek következménye az lett, hogy Délkelet-Európa összes országait maga mellé állította, és szinte hermetikusan elzárta a Nyugattal való érintkezés és kapcsolatfelvétel lehetőségeitől. A fegyverszüneti egyezmény adott lehetőséget a Szovjetnek a délkelet-európai országok gazdasági kizsákmányolására és politikai befolyásolására.

Abban az időben még megbüntető, legyőzött országoknak tekintették az összes nagyhatalmak a volt ellenséges kis országokat, s nem gondolták meg, hogy ha a Szovjet ezeket az országokat megfelelően kézbe veszi, tényezőket tud belőlük csinálni, és ügyesen fel fogja használni saját politikájának a céljaira. A világpolitika elrendeződésének egyik legelső feltétele a fegyverszüneti egyezmény visszaéléseinek kivizsgálása és az egyezmény révén szolgáltatásra kényszerített országok politikai és gazdasági szabadságának visszaállítása. Felületességre mutat minden olyan törekvés, amelyik úgy akarná megsegíteni a lerombolt országokat, hogy a fegyverszüneti egyezmény politikai és gazdasági kártevéseit figyelmen kívül hagyja.

19 / A Vörös Hadsereg ellátása

A fegyverszüneti egyezmény arra is kötelezte Magyarországot a többi délkelet-európai legyőzött országokkal együtt, hogy élelemmel lássa el a Vörös Hadsereget. Ha a megszállás csak a szükséges mértékre szorítkozott volna – és ehhez elég lett volna néhány zászlóaljnyi katonaság –, még kifosztott és legyengült állapotában is könnyebben tudott volna eleget tenni ennek a kötelezettségének Magyarország. De a megszállás olyan totális volt, hogy Magyarországnak nemcsak falvaiban és városaiban, nem-

csak közlekedési vonalain, de szinte még a tanyaházaiban is megszállók voltak.

– Az embernek az az érzése, hogy a Szovjetunióban nem is maradt férfi – mondotta egyszer Kovács Béla, amint együtt utaztuk végig az országot, és láttuk, hogy az utakon és az utcákon több szovjet katonát lehet látni, mint magyar lakost.

Ha a magyar honvédség is részt vehetett volna az ország területén folyó hadműveletekben, és megakadályozhatta volna, hogy a Vörös Hadsereg egyoldalúan birtokába vegye a németek által meghagyott készleteket, könnyebb lett volna megfelelni a megszálló hadsereg ellátásának. Vagy ha a magyar közigazgatás fel nem bomlott volna, és a közellátási hatóságoknak módjukban lett volna felkutatni a maradék készletet, akkor is lehetett volna valami rendszert teremteni a Vörös Hadsereg ellátásában. A káosz közepette azonban az első időkben nem lehetett rendszert vinni a megszállók ellátásába, így a Vörös Hadsereg maga vette igénybe bőségesen azt, amire szüksége volt. Lefoglalta a raktárak és malmok maradék készleteit. Fegyveres karhatalommal készítette a községi előjáróságokat rekvirálásra. A parasztok utolsó készleteire és maradék állatállományára is sor került.

Szörnyű volt a magyar parasztság helyzete ezekben az időkben. Nemcsak azt kellett látnia, hogy szinte naponta elvisznek valamit megmaradt élelméből, hanem ki volt téve állandó zaklatásnak is. Amikor a vöröskatonák élelmet rekviráltak a falvakban, az asszonyoknak rejtőzködniük kellett. A falvakban állandóan orosz teherautók állottak, amelyekre rakták fel a parasztok megmaradt élelmiszerkészletét. Az utakon, az országban mindenfelé hatalmas marhacsordák vánszorogtak, amelyekből a gyengébbeket felhasználták a hadsereg élelmezésére, míg az erősebb állatokat elindították Oroszország felé.

A parasztok igyekeztek menteni, ami menthető volt. Erdős vidékeken állataikat kihajtották az erdőkbe, ahol azonban gyakran ráakadtak a marhákra géppisztolyokkal

vadászó orosz katonák. Olyan vidékeken, ahol erdők nem voltak, nagy szalmakazlakba vájtak a parasztok üregeket, s ezekbe állították be állataikat. Itt meg az volt a veszély, hogy meggyullad a szalmakazal, és bennégnek az állatok. Valóságos isten csodája, hogy mégis megmaradt valami, és a magyar parasztság elkezdhette a maradék állatokkal a továbbtenyésztést.

Csak később került sor rendszeres igénylésre a Vörös Hadsereg részére, amikor már magyar hatóságok vették kézbe a szükséges készletek előteremtését, és megpróbáltak valami igazságot érvényesíteni az élelem- és állatszolgáltatásban. Megnehezítette a magyar hatóságok helyzetét az is, hogy az oroszok sohasem közölték, hány katona számára kérnek élelmet, és sehol sem volt előírva, hogy mennyi jár egy-egy katonának.

Sok igazságtalanság fordult elő azután is, amikor már a magyar hatóságok adták az élelmet a Vörös Hadseregnek. A kormány a községi nemzeti bizottságokat bízta meg a gabona és az állatok begyűjtésével. Ezeknek a bizottságoknak a kommunista többsége igyekezett kímélni a kommunista párttagok készleteit, és nagy ambícióval rekvirált kisgazdapárti parasztoktól. Az is gyakran előfordult, hogy több állatot vettek igénybe, mint amennyit a Vörös Hadseregnek át kellett adni, s ezeket azután szétosztották maguk közt. Nem volt ritkaság az olyan kommunista rendőr, akinek azelőtt egy malaca sem volt, s később fejőstehenek állottak az istállójában.

20 / Drága vendég az Ellenőrző Bizottság

A fegyverszüneti egyezmény alapján felállított Szövetséges Ellenőrző Bizottság, mindamellett, hogy nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, nagyon sokba került Magyarországnak. Az Ellenőrző Bizottság hatalmas apparátussá vált. Tagjainak létszámát nem lehetett megállapítani, de a legnagyobb létszámmal az oroszok vettek benne részt, majd az amerikaiak és angolok, később pedig a jóvá-

tétel teljesítésének ellenőrzésére helyet kapott benne Jugoszlávia és Csehszlovákia is.

Óriási intézménnyé nőtt ki magát ez a szerv. Tagjainak lakásáról, ételmezéséről, közlekedési költségeiről és pénz-ellátásáról Magyarországnak kellett gondoskodni. Amikor a magyar kormánynak egy-egy elkerülhetetlen vacsora vagy fogadás megrendezése is mérhetetlen gondot okozott, akkor nem volt egyszerű kérdés az Ellenőrző Bizottság ellátása.

Legelőször is lakásról kellett gondoskodni az Ellenőrző Bizottság számára. Ez azt jelentette, hogy sok száz rommá lőtt házat kellett rendbe hozni, hogy az lakhatóvá váljon. Ezeket a lakásokat azután be is kellett rendezni, mégpedig nem egészen a magyar hatóságok ízlése szerint. Az Ellenőrző Bizottság tagjai felkeresték az éledező bútorkereskedéseket, kiválasztották a legszebb bútorokat, a legértékesebb szőnyegeket, s ezeket azután a magyar kormánynak kellett kifizetnie. Ezenkívül előírták, hogy milyenfajta élelemből mennyit kell beszereznie a kormánynak.

Eszembe jut a szekszárdi polgármester panasza, aki az Ellenőrző Bizottság szekszárdi szovjet kirendeltségét volt köteles ellátni. Elmondotta, hogy a szovjet őrnagy naponta magához kéreti, és minden reggel kiadja az utasítást, hogy mit szerezzen be aznapra neki. Egyik reggel előveszi a polgármestert:

– Polgármester, a mai napon szállítson be nekem egy tonna kávé és egytized tonna teát.

A polgármester elszörnyülködik.

– Őrnagy úr, hiszen egész Magyarországon nincs ez idő szerint egy tonna kávé vagy egytized tonna tea!

A szovjet őrnagy csodálkozva néz rá.

– No jó, hát akkor hozzon, amennyit tud.

Másnap reggel így szól az orosz őrnagy:

– Polgármester, ma hozzon nekem tíz darab csirkét és száz tojást.

– Meglesz – válaszol a polgármester.

Egy másik reggel furcsa kívánsággal áll elő az őrnagy:

– Polgármester, az eddigi szakácsom ügyetlen és nem

fiatal. Még ma fogadjon nekem egy szép fiatal szakácsnőt.

Ejnye, gondolta magában a polgármester, hát cseléd-szerző talán mégsem vagyok. Arra gondolt, hogy visszatartja az őrnagy kívánságát, de aztán rájött, hogy akár milyen megalázó is az őrnagy naponkénti követelődése, jobb teljesíteni, semmint hogy szovjet katonákat indítson el élelmiszer rekvirálására.

Természetesen az ország többi városában is volt az Ellenőrző Bizottságnak szovjet kirendeltsége, amelynek ellátásáról a helyi hatóságoknak kellett gondoskodniuk. Az meg már hozzátartozott ehhez az állapothoz, hogy minden városban a legszebb palotát kellett berendezni az Ellenőrző Bizottság szovjet kiküldötteinek.

Budapesten volt a legnagyobb gond az Ellenőrző Bizottság ellátása. A lakásokon kívül kaszinókat is be kellett rendezni, autójavító üzemeket kellett fenntartani a magyar kormánynak az Ellenőrző Bizottság részére. A legapróbb részletekig be kellett szerezni az élelmi cikkeket és az italokat is. Az igényléseket túlzásba vitték. Volt olyan hónap, amikor az Ellenőrző Bizottság mellé rendelt csehszlovák delegáció tizenháromezer üveg szeszes italt igényelt a különböző élelmi cikkek mellett. Ez a csehszlovák bizottság mintegy kilencven emberből állott. Minden embernek el kellett tehát fogyasztania havonta száznegyven-százötven üveg szeszes italt, hogy ezt a nagy mennyiségű italigénylést indokolni tudják. Valószínűbbnek látszik azonban, hogy az italok jelentékeny része Csehszlovákiába vándorolt, ahelyett, hogy Budapesten fogyasztották volna el. A kilencventagú csehszlovák bizottságra nem a jóvátétel ellenőrzése végett volt szükség, hanem inkább azért, hogy ezen a réven is többen folytathassák a magyarországi szlovák lakosság közt a kitelepülésre irányuló propagandát.

Amikor már miniszterelnök voltam, összehívtam a három nagyhatalom ellenőrző bizottsági képviselőjét, hogy megbeszéljem velük az Ellenőrző Bizottság ellátásának kérdéseit, tekintettel arra, hogy maga a bizottság ellá-

tása is megingathatta volna a pénzügyi stabilizációt. Elszántan védelmezték az addigi luxuséletmódot. Végül is abban állapodtunk meg, hogy ezentúl pénzben jelölik meg az egyes missziók szükségletét, amit a magyar kormány rendelkezésükre fog bocsátani. Ezután külön üzleteket állítottunk föl abból a célból, hogy ezekben az üzletekben vásárolhassák be szükségleteiket az Ellenőrző Bizottság tagjai a kiutalt magyar pénzzel. Meg kell mondani, hogy bizony azután is voltak zavarok az ellátás körül, mert nagyon gyakran került a kormány abba a helyzetbe a pénzforgalom korlátozása miatt, hogy nem volt képes a jelentékeny mértékű pénzigénylést mindenkor időben kielégíteni.

21 / Megszületik a földreform

A megoldandó magyar problémák központi helyén évtizedek óta a földreform kérdése állott. Az 1848-as jobbágyszabadítás közjogilag és politikailag szabaddá tette a teljes jobbágyságot, de nem oldotta meg a föld nélküli mezőgazdasági munkásság kérdését. A mezőgazdaságimunkáviszonyok Magyarországon nagyon rosszak voltak. A földmunkásemler keresete jóformán a létminimumot sem biztosította.

Földmunkássorból kiemelkedni csak kétféleképpen lehetett. Vagy a kötelező katonai szolgálat után elment valaki csendőrnak, rendőrnak, pénzügyőrnak vagy vasutasnak, vagy pedig a legnagyobb lemondás és nélkülözés közepette több évtizedes munkával szerezhette magának a mezőgazdasági munkás egy kis házat és egy vagy két hold földcskét.

A gazdasági élet közel évszázados fejlődése sem hozott javulást a mezőgazdasági munkások életébe. 1932–33-ban, a Gömbös-kormány idején, a gazdasági világválság alatt egy mezőgazdasági munkás évi keresetének átlaga nem érte el a negyven dollárt. Ez az évi jövedelem kevés volt ahhoz, hogy élni tudjon belőle egy család, és csak

éppen az éhenhalástól mentette meg nyomorult családok százazezeit.

Mintegy félmillió mezőgazdasági munkáscsalád volt föld nélkül Magyarországon. Ezeknek a szociális helyzetén segíteni nem lehetett másként, mint egy-egy darab földnek a juttatásával. A földszerzésnek azonban útját állotta a nagybirtok. A nagybirtokok jelentékeny része még akkor sem aprózódhatott el, ha a tulajdonos el akart volna adni belőle. Egyes nagybirtokosok ugyanis hitbizománnyá nyilvánították birtokaikat. Ez azt jelentette, hogy még örökösödés útján sem osztódhatott meg a birtok, mert csak a család legidősebb férfi gyermeke örökölhette a birtokot. A többi testvérek nem válhattak a birtok egy-egy részének tulajdonosává.

A nagybirtokok másik része a püspökségek kezén volt. Ezek a birtokok sem kerültek parcellázásra. Az egyházak vigyáztak rá, hogy a kezükbe került földek mindörökre megmaradjanak az egyház kezén. Egyházi nagybirtokok csak a római és görög katolikus egyházak kezén voltak.

A földbirtokok harmadik kategóriája a szabad nagybirtok volt. Ez a birtokkategória megosztódott néha örökösödés vagy eladósodásból származó eladás útján, de ritkán került a mezőgazdasági munkások kezére, mert vagy valami nagybérló vette meg őket, vagy olyan kisbirtokosok, akiknek volt már valami földjük, és hitelt tudtak szerezni újabb földszerzéshez.

A földkérdést nem lehetett megoldani másként Magyarországon, csak földreformmal. A négymillió holdnyi nagy- és középbirtok* másképpen nem kerülhetett a legszegényebb parasztság kezére.

A földreformot a múltban mindig meg tudták akadályozni a vezető rétegek. Ha a földbirtok védelméről volt szó, rendszerint összefogott a nagybirtokos, a nagypapság, az ingó tőke, sőt vele tartott a hivatalnokréteg jó része is. Mintha érezték volna, hogy ha egyszer a nagybirtok szétesik, akkor nemcsak a nagybirtokos társadalom politikai befolyása gyengül meg, hanem könnyen kerülhet sor egyéb területen is korszerű reformokra. A szociális köve-

telésekkel szemben egyetlen területen sem lehet az ellenállás olyan egységes, mint a nagybirtok megmentésében.

A XIX. század végén, Darányi* földművelésügyi miniszter idejében, végrehajtottak egy kisebb méretű földhöz juttatási akciót, amikor felparcellázott nagybirtokokra az állam közbenjöttével letelepítettek néhány ezer mezőgazdasági munkáscsaládot. Ez azonban távolról sem oldotta meg a földkérdést. Az első világháború után Nagyatádi Szabó István kiscgazdapártja kierőszakolt egy földreformot, amelynek azonban csak a házhelyjuttatási akciója volt szerencsés. A földből olyan keveset adtak a parasztnak, hogy az a megélhetését nem biztosította a földmunkáscsaládoknak, viszont akadályozta őket abban, hogy teljes erejüket bér munkára fordítsák. Ezenkívül drágán is adták a földeket, úgyhogy sokan otthagyták a kiosztott földet, mert nem tudták fizetni érte a járadékot.

A politikai változás természetes velejárója volt tehát a földreform megoldása. Évtizedek óta az összes ellenzéki pártok követelték a földreformot. Híve volt a földreformnak a Szociáldemokrata Párt, de még inkább felszínen tartotta a kérdést a Kiscgazdapárt: az időknek megfelelő radikalizmussal számos földreformtervet dolgozott ki.

Az 1930-as évek közepén Eckhardt Tibor, a párt vezére hozott nyilvánosságra egy nagyszabású földreformtervet,* amelynek megvalósítása hárommillió hold földet juttatott volna a parasztságnak, és amellett megmentette volna a nagybirtokosok vagyonát vállalatokban.

1940-ben rákényszerítettük a kormányt, hogy törvényjavaslatot terjesszen az országgyűlés elé a nagybirtokoknak kishaszonbérleti alapon való parcellázására.* A törvényjavaslat nem elégtette ki a parasztságot, de megszávtuk a törvényt, mert azt gondoltuk, hogy ez is jobb a semminél. A kormány azonban még ezt a törvényt sem hajtotta végre sohasem.

A Földművelésügyi Minisztérium a háború előtti években a nagybirtokosok vezetése alatt állott. Amikor több ízben interpelláltam a parlamentben a kishaszonbérleti

törvény végrehajtása érdekében, akkor a kormány elkezdte végrehajtani a törvénynek a házhelyek kiosztására vonatkozó részét. Azt mondta az egyik nagybirtokos földművelésügyi államtitkár, hogy a törvénynek csak a házhelyek kiosztására vonatkozó részét kell végrehajtani, mert ez a szakasz a faluvégi földek felparcellázását írja elő, ezek a földek pedig rendszerint parasztok kezén voltak.

Természetes, hogy ilyen előzmények után minden pártban lázasan készítették a földreformtervezeteket a felszabadulás utáni hetekben. Én magam is éjjel-nappal dolgoztam szakértőimmal egy nagyon határozott és nagyméretű földreformtervezeten. A szélsőbaloldali sajtó követeléseket állított fel arra nézve, hogy a megmaradó birtokok legmagasabb határa úri birtokos esetében száz hold, parasztbirtokosnál pedig kétszáz hold legyen. Ezt a birtokhatárt én is a magamévá tettem, ennek a keretében készítettem el egy jól átgondolt tervet.

Ebben az időben nem volt könnyű alapos munkát végezni olyan területen, ahol adatokra, tanulmányokra és könyvekre volt szükség. A főváros le volt rombolva, a közhivatalokban talált iratok jó részét tüzelőnek használták fel a megszálló csapatok. Mégis sikerült a szükséges adatokat megszerezni, s ezeknek birtokában minden részletre kiterjedő gondossággal elkészítettük tervezetemet.

1945 márciusának első napjaiban éppen földreformtervezetemen végeztem az utolsó simításokat, amikor egy este megállott ideiglenes lakásom előtt egy autó, s egy orosz ezredes jött be lakásomba. Közölte velem, hogy azonnal indulnom kell vele Debrecenbe. Kérte, hogy csomagoljam be az utazáshoz szükséges holmimat, mert parancsot kapott, hogy még az éjszaka folyamán engem és még néhány agrárszakértőt szállítson Debrecenbe.

– Mit akarnak ott velünk? – kérdeztem.

– A földreformrendeletet kell elkészíteni – válaszolta tolmács segítségével az ezredes.

Meghökkentem. Hát a Szovjet írja elő, hogy mikor készítsük el a földreformrendeletet? Én úgy képzeltem el, hogy a földreformot nem rendeleti alapon oldjuk meg,

hanem törvényt hozunk róla, hogy ez a nagy reformalkotás a nemzetgyűlés határozatával szülessen meg.

– Nem indulhatnánk reggel? – kérdeztem az ezredest.
– Rossz az út, és éjjel utazni veszélyes.

– Azért sürgős önnek és társainak a leutazása, mert már tanácskozás folyik Debrecenben a földreformról – felelte az ezredes.

Magam mellé vettem Saláta Kálmánt,* a későbbi összeküvés egyik fő gyanúsítottját, és két autóval elindultunk Debrecen felé. Az úton az orosz katonasofőr jelekkel megmagyarázta, hogy már két éjszaka nem aludt. Át akartam venni tőle a kocsi vezetését, de nem engedte. Nyilván megtiltották neki, hogy a kormánykereket más kezébe adja.

Kisújszállás határában a sofőr elaludt, s a gépkocsi belefutott az árokba. A két kocsi összes utasának elég volt kiemelni az árokba dőlt kocsit, hogy tovább folytathassuk utunkat.

Reggelre megérkeztünk Debrecenbe. A tanácskozás már megkezdődött, mire mi odaértünk. Tildy Zoltán már ott ült a tanácskozáasztalnál.

Nagy Imre, a kommunista földművelésügyi miniszter felolvasta a kormány földreformtervezetét, amelynek két jellegzetessége volt: radikalizmusa és felületessége.

Ismertettem a magam álláspontját, amelyben főleg három dologra törekedtem: Elsősorban arra, hogy mindenkinek meg kell hagyni száz hold földet, bármilyen nagy volt is a birtoka a múltban. Másodszor azt követeltem, hogy tekintettel kell lenni a földbirtokosok gyermekeinek számára, s akinek több gyermeke van, annak több földet kell hagyni, mint akinek kevesebb a gyermeke. Harmadszor azt követeltem, hogy a szétosztandó földek ellenértékét legalább akkora összegben kell megállapítani, amekkora a földeket terhelő külföldi adósság. Mind a három követelésemet leszavazta a pártközi értekezlet.

Megdöbbenve fordultam Tildy Zoltánhoz és kérdeztem: – Mi van itt? Miért nem lehet itt egyetlen ésszerű javaslatot sem elfogadtatni?

Tildy Zoltán halkán válaszolt:

– Tegnap magához kéretett bennünket Vorosilov marsall, s előírta a földreform mértékét és végrehajtásának időtartamát is.

Nyomban az volt az érzésem, hogy felesleges ott ülnöm a tárgyalóasztalnál, mert csak a felelősségben osztozom a rendeletért, anélkül hogy szempontjaimat érvényesíthetném. De elhatároztam, hogy megpróbálok még két dolgot erőltetni. Azt javasoltam, hogy a parasztoknak kiosztott földeket parcellánként ki kell mérni, és minden darab földről frást kell adni az új birtokosnak. Ezzel az volt a célom, hogy elejét vegyem a szovjet mintára történő kolhozalapítási törekvéseknek. Ezt a javaslatomat elfogadták. A másik javaslatom az volt, hogy a földbirtokrendelésben konkrét módon meg kell határozni, hogy az egyháztól elvett földek helyett mekkora mértékű kárpótlást ad az állam, hogy az iskolákat és egyéb intézményeiket fenntarthassák. Ennél a javaslatomnál nem találtam támogatásra, és így ezt elvetették. Azóta is a kormányok jóindulatától függ, hogy a vagyonuktól megfosztott egyházak, iskolák és jóléti intézmények milyen mértékű kárpótlást kapnak elvesztett jövedelmeik helyett.

Próbáltam elfogadtatni még egy gondolatot. Azt, hogy a községi földigénylő bizottságok, amelyek megjelölik a kiosztásra kerülő földeket és összeírják a föld juttatására érdemes szegényparasztokat, ne csak a nincstelen igénylőkből álljanak, hanem legyen a bizottságokban néhány olyan tapasztalt parasztember is, akitől nem vesznek el földet s aki maga nem is kap földet, tehát érdektelen az emberek kiválasztásában és a föld helyes kiosztásában. Ezt a javaslatomat is elvetették, és így a földosztás kizárólag az egyik oldalon érdekeltnek, az igénylőknek a kezébe került, akik azután a legtöbb helyen teljes felelőtlenséggel végezték el azt a korszakos feladatot, midőn a nagybirtokos Magyarországból egyszerre parasztállamot kellett csinálni.

A földreformrendelet tehát megszületett, és lázas tempóban elkezdődött a végrehajtása mindenfelé az ország-

ban. Egyes községek és városok határában napok alatt szétesztették a nagybirtokot, mérnöki és szakértői beavatkozás nélkül. Más helyeken azonban megkísérelték alaposabb megfontolással és az új gazdák gondosabb kiválasztásával végrehajtani a földreformot, s így a végrehajtás hosszabb időt vett igénybe. Az ilyen községekben rendszerint fegyveres orosz katonák jelentek meg, maguk elé idézték a földigénylő bizottságot, és utasították őket, hogy a község határában levő nagybirtokot három-négy nap alatt osszák szét. Természetesen nem volt mód utak kijelölésére, nem volt mód telephelyek kiválasztására, nem vezették a földigénylőket olyan szempontok, hogy később hogy lehet utakkal és közművekkel összekötni az egyes parcellákat. Egyszóval kútba esett mindaz az elgondolásom, amelyet Puskinnak a vele való első találkozásom alkalmával kifejtettem. Azt hiszem, nem esem a rágalmazás hibájába, ha feltételezem, hogy éppen azért ment ilyen radikális tempóban a földosztás, mert én erről Puskinnal korábban beszéltem.

A földreform végrehajtása alkalmat adott a Kommunista Pártnak nagyarányú terjeszkedésre. Óriási plakátokon hirdették, hogy a földet a Kommunista Párt adja. Sok helyen az igénylők tömegesen léptek be a Kommunista Pártba, hogy ki ne maradjanak a földosztásból. És valóban, a Kommunista Párt tagjai sok esetben nem azt nézték, hogy alkalmas-e az ember a föld megművelésére és önálló gazdálkodásra, hanem azt nézték, hogy tagja-e a pártnak, s ha igen, kimérték számára a földet. Így kaptak olyan iparosok, akik soha földet nem műveltek; új rendőrök, párttitkárok lettek egyszeribe földtulajdonosokká.

Egyik öreg rendőr őrmester mondotta el nekem, hogy a földosztás után csakhamar megjelent nála egy új kommunista földtulajdonos.

– Őrmester elvtárs, vezényeljen ki nekem négy inter-nált nyilast.

– Mit akar velük? – kérdezte az őrmester.

– Azt akarom, hogy elültessék a kukoricámat – válaszolta az új földtulajdonos.

– De hiszen a földet azért adták, hogy azé legyen, aki megműveli – mondotta az őrmester.

– Én műveltem már a másét elég hosszú ideig. Most művelje más az enyémet – mondotta a kommunista új birtokos.

Sok igazságtalanság történt olyan módon is, hogy a rendelet kimondta, bárkinek a földjét el lehet venni, aki hazaáruló volt, vagy népellenes tevékenységet folytatott. Megindultak erre a jómódú parasztek ellen az árulkodások. Ráfogták egy-egy parasztra, hogy rosszul bánt az aratómunkásával, vagy ráfogták, hogy megütötte a cselédjét, mire a helybeli földigénylő bizottság népellenség címén elkobozta az ilyen parasztnak a földjét.

A magyarországi földreform végrehajtásától számítva két esztendő múlt el. Sok igazságtalansága és túlkapása mellett is meg kell állapítani, hogy helyes volt a földreform gyors és radikális végrehajtása. Amíg a békeévekben helytálló volt az az érvelés, hogy egy radikális földreform súlyos zavarokat okozna a termelés folytonosságában, addig a háború és a megszállás által feldúlt magyar gazdasági életben a földek megművelését csak úgy lehetett biztosítani, ha a földet kisemberek tulajdonába adjuk. Nagy-birtokosok nem tudtak volna munkásokat szerezni a föld megműveléséhez, de a parasztek megművelték saját földjüket.

Megható volt látni, hogy felszerelés és állatállomány hiányában a parasztság hogyan művelte meg kézi eszközökkel, ásóval és kapával a földjét, és hogyan állította a termőföldnek egy-egy darabját a nemzeti termelés szolgálatába. Sok helyen emberek húzták az ekét traktor vagy igavonó állat helyett. Sok helyen asszonyok és gyermekek törték a rögöt, és úgy vetették bele a magot. 1946-ban már a magyar mezőgazdaság szántóföldterületének kilencvenhárom százaléka volt megművelve és bevetve. A magyar paraszti hatalmas alkotóereje életet teremtett a földült és elhanyagolt mezőkön, és biztosította szűkös kenyerét a sokat szenvedett magyar nemzetnek.

22 / Budapestre költözik a kormány

A debreceni kormányzás nehézségei a főváros felszabadulása után még jobban kiütköztek. Magyarország természetes központja Budapest. Innen indulnak ki a vasutak, ide vezetnek a közutak, itt épült ki az ország igazgatásának minden központja. Debrecen lehet Budapestről kormányozni, de Budapestet Debrecenből nem. Az ország népe, de főleg Budapest lakossága napról napra jobban követelte, hogy a kormány költözzék Budapestre.

Miklós Béla miniszterelnök Kovács Béla belügyi államtitkárt küldötte Budapestre, hogy készítse elő a kormány átköltözését. Nem volt könnyű a minisztériumok elhelyezése. A főváros ostroma előtt a Miniszterelnökség, a Honvédelmi Minisztérium, a Külügyminisztérium, a Belügyminisztérium és a Pénzügyminisztérium a budai Várban, a királyi palota közelében voltak elhelyezve. A Kereskedelmi Minisztérium és az Iparügyi Minisztérium a Duna budai partján működött. Ezeket az épületeket tökéletesen elpusztította az ostrom. Amikor a németek és a nyilasok a pesti oldalt már kénytelenek voltak feladni, Budát még mindig egy hónapig tartották. A Budára visszavonuló németek felrobbantották maguk mögött a csodálatosan szép dunai hidakat, és behúzódtak a budai városrész hegyei közé. Így azután Budán egyáltalán nem maradt használható épület.

A pesti oldalon levő néhány minisztérium is nagyon megrongálódott, és nem is volt elegendő az egész kormányapparátus befogadására. Növelte a nehézséget, hogy a pesti oldalon épen maradt középületek nagy részét lefoglalta magának a Vörös Hadsereg. Külön házat foglalt el a városparancsnokság, külön házakat foglaltak el a kerületi parancsnokságok, sok épületet lefoglaltak az Ellenőrző Bizottság különböző missziói és osztályai, különböző nagy épületekbe költözött be az NKVD,* biztosítani kellett a követségek elhelyezését is, és így bizony nagyon

nehéz volt a Budapestre költöző kormány elhelyezését biztosítani.

1945 áprilisában mégis Budapestre tudott költözni a kormány. A használatba helyezett középületek mellett különböző nagyvállalatok épületeit is igénybe kellett venni a kormány elhelyezésének céljára. Így a Miniszterelnökség a Kereskedelmi Bank épületében foglalt el két emeletet.

A kormány Budapestre költözésével a kormányzati munkának is magasabb színvonalat akartunk biztosítani, s ezért megkezdődött a régi tisztviselőknek a minisztériumokba való visszahelyezése. Ezenkívül a pártok budapesti vezetői és a budapesti közvélemény is szorították a kormányt magasabb színvonalú kormányzásra. A feladatok is sokasodni kezdtek.

Elkezdtek alakulni az önkormányzatok. A városok és vármegyék törvényhatóságait újjá kellett szervezni. Az országos törvények hatókörén belül ugyanis a közigazgatás az önkormányzatok keretében zajlott le Magyarországon. A városi és vármegyei törvényhatóságoknak történelmi múltjuk volt. A vármegyék és városok parlamentjei, a törvényhatósági bizottságok a történelem során gyakran szorították helyes útra a magyar nép lelkeségétől és tradíciójától elkalandozott kormányokat. A kormánynak gondoskodni kellett tehát arról, hogy ezek az önkormányzatok talpraállításukhoz valamilyen egységes irányt kapjanak.

A vidék népe kezdett ráébredni a kommunisták erőszakoskodásaira, és nagy elégedetlenség támadt azokban a vármegyékben és városokban, amelyekben nem sikerült a pártok tényleges erőviszonyai szerint összeállítani az önkormányzati testületeket. Megkezdődtek a pártok között az ellentétek. A megszálló hadsereg vidéki parancsnokainak és az Ellenőrző Bizottság vidéki szovjet elnökeinek önkényeskedése is növelte a nehézségeket. Nemcsak a pártok vezetőinek, de a kormánynak is sok gondot adott az ellentétek elsimítása és a sok jogos felháborodás elhallgattatása.

Ebben az időben én a Független Kisgazdapárt központ-

ját vezettem és országos szervezését irányítottam. Minden emberi erőt meghaladó munkatömeg zúdult reám. A vidéki szervezetek élére meg kellett keresni a legalkalmasabb embereket. Levelezést kellett fenntartani az egész országgal. Hogy a párt sajtóját is irányíthassam, vállalnom kellett a *Kis Újság* főszerkesztői állását. Hetenként népgyűlésekre kellett járni, hogy a kellő tájékoztatást előszóval is megadjuk a tömegeknek. De be kellett folyni a kormány munkájába is, mert hiszen az egész kormányzás a pártok életén alapult.

23 / „Mindenkinek pártban a helye!”

Magyarországon és a Vörös Hadsereg által megszállt többi országban nem helyezkedett a kommunista párt arra az álláspontra, mint a Szovjetunióban, hogy csak egészen kipróbált és válogatott emberek lehettek párttagok, hanem megindították a tagtoborzást az egész országban. Csupán Jugoszláviában tértek el ettől a gyakorlattól, amennyiben a jugoszláv kommunisták titokban tartották párttagságukat, s így a többi pártok is mellőzték a nyílt szervezkedést. Aminek viszont az az eredménye, hogy Jugoszláviában tagadni sem meri senki a kommunista párttagságot.

Magyarországon nem voltak válogatások a párttagok felvételénél, mert hiszen előre tudták, hogy kemény párt-törvényeikkel, szükség esetén pedig az NKVD segítségével mindenkit meg tudnak fegyelmezni, aki egyszer a párt soraiba lépett. Jelszavá tették, hogy a demokratikus államrendben mindenkinek pártban van a helye. Nyíltan hangoztatták, hogy aki nem lép be valamelyik demokratikus pártba, az nem igazi demokrata, és azért rezerválja önmagát, hogy alkalmas időben antidemokratikus politikai irányzathoz szegődhessék.

A Kisgazdapárt azt vallotta, hogy helyes az, ha a szabad polgárok meggyőződésük szerint pártokban helyezkednek el, de nem helyes, ha közalkalmazottak is pártemberekké

válnak. Jobb, ha a katona, a rendőr és a köztisztviselő pártokon kívül állanak, mert hiszen minden állampolgár érdekében egyformán kell szolgálniuk.

A marxista pártok azonban nagy erővel vetették rá magukat a közalkalmazottak szervezésére. Maguk a közalkalmazottak követelték, hogy a Kisgazdapárt is indítsa meg szervezőtevékenységét a közhivatalokban, a katonaságnál és a rendőrségnél. Természetes, hogy, mint mindenütt, a munkásság kivételével ezeken a területeken is a Kisgazdapárt vonzása volt a legnagyobb. Egészen rövid idő alatt a közalkalmazottak nagy többsége a Kisgazdapártba lépett be. A marxista pártok csak azokban a minisztériumokban tudtak jelentős eredményt elérni, amelyekben maga a miniszter is valamelyik marxista párt tagja volt. A kommunisták különösen a rendőrség beszerzésére vetették rá magukat.

Itt könnyű volt a munkájuk, mert a legtöbb rendőri vezető helyen már új ember, a Kommunista Párt tagja tartotta kézben az irányítást, s így nagy nyomást tudtak gyakorolni a rendőrség alacsonyabb rangú tisztjeire és a régi rendőrségből még visszamaradt legénységre is. Ennek ellenére a rendőrségnél is nagy lendülettel indult meg a Kisgazdapárt szervezése, és rövid idő alatt több rendőr iratkozott be nyíltan a Kisgazdapártba.

A nagy lendülettel meginduló pártszervezkedés azonban nagyon megrontotta a közhivatalok szellemét. Az igazolójárásoknál megmutatkozott, hogy milyen előnyös a Kommunista Párthoz vagy esetleg a Szociáldemokrata Párthoz tartozni, és ezekre az előnyökre a kommunista agitátorok könnyen rá tudtak mutatni.

Megindult a közalkalmazottakkal szemben a pártnyomás. Biztonságot és előléptetést ígértek annak, aki valamelyik marxista pártba lép be.

A közalkalmazottak elkezdtek a múltjukon gondolkodni, s akik rájöttek, hogy valaha ingerülten tárgyaltak egy-egy emberrel, vagy szívfességet tettek valamelyik nemzetiszocialista képviselőnek, vagy hivatalos szereplésük során a németek győzelmére tettek célzást, esetleg valaha

a Kommunista Párt ellen nyilatkoztak, siettek ezt a bűnket jóvátenni és elhelyezkedést keresni a Kommunista Pártban. A kommunista miniszterek igyekeztek saját embereiket osztályok vagy csoportok élére állítani. Ezek azután minden kedvezést megadtak a kommunista tisztviselőknek, és minden megszorítást alkalmazásba vettek a kisgazdapárti vagy párton kívüli tisztviselőkkel szemben. A Kisgazdapárt csak a tiszta politikai meggyőződésű és a kellő erkölcsi bátorsággal rendelkező embereket tudta beszervezni, de így is nagy többséget szerzett a közhivatalokban.

Mi, a Kisgazdapárt vezetői, jól láttuk a helyzet egészségtelen alakulását, de az ideiglenes kormányzás alatt annyira egyoldalú és erőszakos volt a szovjet befolyás az egész magyar politikai életre, hogy csak a választások utánra reménykedhettünk valamilyen mértékű változásban.

Hónapok alatt rájöttünk, hogy az ország függetlenségéről tett szovjet kijelentéseknek nagyon csekély az értékük mindaddig, amíg egyoldalúan a Szovjeten múlik a fegyverszüneti egyezmény magyarázata.

24 / A demokrácia szerencsétlensége: a rendőrség

Erdei Ferencnek, a parasztpárti belügyminiszternek örökkévaló bűne az új rendőrség felállítása. Ezt a tehetséges, de a közigazgatásban járatlan íróembert fűtötte az évek óta magában hordozott radikalizmusa, és a maga területén utat engedett a legradikálisabb változásoknak. Gyűlölte a régi közigazgatást, és a legobskúrusabb alakokat is szívesebben látta a közigazgatásban és a rendőrségben, mint a legmegbízhatóbb régi szakembert. Vidéki városokban gyakran tette meg rendőrfőkapitánynak régebbi ismerőseit, mezőgazdasági munkásokat vagy egyéb radikális elemeket. Nem törődött vele, hogy a rendőrség rabol vagy gyilkol, a maga bosszúérzetének a végre-

hajtását látta a rendőrség minden lépésében. Arra talán nem gondolt, hogy helyes, ha az egész rendőrség a Kommunista Párt szolgálatában áll, de megakadályozni nem tudta vagy nem merte a kommunisták rendőrségi előretörését.

Minden nagyobb községben és városban megalakult a rendőrség kötelékében a politikai osztály. Ennek a rendőrségi alakulatnak nem voltak működési szabályzatai, nem voltak körülírva jogai és kötelességei, hanem szabadon tevékenykedett a közelet egész területén. A legkülönbözőbb kedvezésekben részesítették a marxista pártok vagy a Parasztpárt tagjait, és valósággal vadásztak azokra az emberekre, akik nem értettek egyet a szélsőbaloldali kilengésekkel. Egészen súlyos esetek adódtak elő az ország különböző területein.

Budapest közelében, Gyömrőn, a rendőrség sötét múltú tagjai az új rendőrség megalakulásának napjaiban egyszerűen összefogtak kommunistaellenes embereket, élükön a község plébánosával, és titokban huszonhat embert halálra kínoztak, vagy egyszerűen meggyilkoltak.* Irtózatos felháborodást váltott ki országsszerte a gyömrői eset. Mindenki megtorlást követelt, de a belügyminiszter, a Kommunista Pártra támaszkodva, elzárkózott a bűnösök megbüntetésétől.

Híre jött Budapestre, hogy az egri rendőrkapitány megtöltötte az egri vár kazamatáit a környék jóra való vezető embereivel, amellet pedig éjszakánként szőlőhegyi pincéket rabol ki. Jelentették, hogy a kaposvári rendőrség vezetője különösen kispárti vezető emberekre vetette rá magát, s attól sem riadt vissza, hogy beugrató ügynökökkel provokáljon kispárti emberektől kommunista- és szovjetellenes kijelentéseket, hogy azután ezeket letartóztathassa. Értesüléseket kaptunk arról, hogy a kecskeméti rendőrkapitány véres kínzásokkal kényszerít ki letartóztatott emberekből önmagukra és másokra súlyos vallomásokat. Tombolt az egész országban a rendőrség bűnös garázdálkodása. Egy dologban egyetértett ez az elvetemült rendőrség: abban, hogy az

embereket kényszeríteni kell a Kommunista Párthoz való csatlakozásra.

Egy Pest környéki borpincében összejöttek néhányan a politikai rendőrség tagjai. A hosszú ideig tartó italozás közben, mámoros fejjel, egyszerre csak belső dolgaikról kezdtek beszélni. Panaszkodtak egymásnak.

– Huszonhárom embert tettem el láb alól, és mégsem kaptam meg azt a kiűrtett sváb házat, amit Törökbálinton igényeltem – mondotta az egyik.

– Az semmi – felelte a másik –, nekem hetvenkét dögcédulám van, és csak egy háromszobás kis házat kaptam Soroksáron.

A dögcédula azt jelentette, hogy hetvenkét embert pusztított el a fölszabadulás óta. Lehet, hogy sem az egyik, sem a másik nem igaz, és mindegyiknek a kijelentése csak ostoba dicsekvés volt, de a rendőrség gondolkozására és törekvéseire mindenesetre jellemző.

Valentiny Ágoston, a szociáldemokrata igazságügy-miniszter maga is elviselhetetlennek tartotta a rendőrség garázdálkodását. 1945 nyarán egyik minisztertanács elé olyan javaslatot hozott, hogy olyan esetekben, amikor a rendőrség tagjai követik el a bűncselekményeket, és maga a rendőrség nem indít hathatós nyomozást, ő, az igazságügy-miniszter saját maga által kiválasztott régi rendőrökkel különnyomozást folytathasson. Valentinynek ezt a javaslatát a minisztertanács hosszú ideig tartó heves szócsata után megszavaztuk. Az volt az érzésünk, hogy végre rend lesz a rendőrség soraiban. Azonban a Valentinynek megadott rendeleti felhatalmazás sohasem került alkalmazásra, mert pártvezére, Szakasits Árpád, a kommunisták nyomására a következő héten ezért az erélyes fellépéséért lemondatta Valentiny minisztert. A gyömrői gyilkosok pedig továbbra is szabadon garázdálkodtak.

Miután a rendőri bűncselekmények a minisztertanácsok állandó témájává váltak, a kormány kiadott egy rendeletet, amely szerint városi és vármegyei vezető rendőrtiszti állásokra csak azokat nevezheti ki a belügyminiszter, akiket a városok és vármegyék önkormányzati parlamentje

jelöl. Össze is ültek ezek az önkormányzati testületek, és megtartották a jelölógyűléseket. Ahol a Kisgazdapárt befolyása erős volt, ott rendes, tisztességes embereket terjesztettek fel kinevezésre, ahol azonban a kommunistáké volt a döntő szó, ott változatlanul a rég megutált rendőrtisztek megerősítését követelték.

A Belügyminisztériumban a rendőrségi osztály élére egy Szebenyi* nevű kommunista ügyvédjelölt került, aki-ről azt hallom, hogy legutóbb államtitkár lett. Ennek az embernek zsidó hozzátartozóit a deportálótáborokban kiirtották a németek és a nyilasok. és bosszút forralt mindenki ellen, aki nem volt marxista. Ezzel a bosszúérzettel eltele foglalkozott a rendőrség ügyeivel is. Amikor a vármegyék és városok jelölései a Belügyminisztériumba megérkeztek, a kommunisták jelöltjeit gyorsan kinevezette Erdei miniszterrel, a többiek kinevezését késleltette, úgy, hogy számos vidéki rendőri állásban nem történt változás, dacára az önkormányzati testületek jelölésének.

Az én vármegyémnék, Baranya vármegyének az önkormányzati testülete javasolta, hogy a belügyminiszter távolítsa el azt a Vörös* nevű vármegyei főkapitányt, aki nem is magyar állampolgár, s aki mint kommunista húsz esztendeig Jugoszláviában élt emigrációban. Az volt a vád ellene, hogy nemcsak a vármegyei rendőrség kommunizálására törekszik, hanem még kémkedik is Jugoszlávia javára. Azt állították, hogy azért törhettek be jugoszláv partizánok a baranyai határközségekbe, mert ez a Vörös főkapitány összejátszott velük. Ezt a javaslatot a belügyminiszter figyelembe se vette, s csak féléves személyes harccal tudtam eltávolítani ezt az embert helyéről.

Szolnok vármegyéből jelentették, hogy a vármegyei rendőrség Herpai nevezetű kapitánya a legembertelenebb kegyetlenségeket hajtja végre a legártatlanabb emberekkel szemben, és eltűri a vármegyei rendőrség rablásait és korrupcióját. Csak miniszterelnök koromban tudtam elérni, hogy ezt az embert elhelyezzék a Szolnok megyei rendőrség éléről.

Az internálótáborokban szaporodtak a letartóztatottak,

és mind több lett azoknak a száma, akik a rendőrség tagjainak vagy a Kommunista Pártnak a bosszújából kerültek az internálótáborokba. Információkat próbáltunk szerezni a Szovjet által megszállt többi országból a rendőrség magatartására nézve, s megdöbbenve tapasztaltuk, hogy Romániában, Jugoszláviában és Bulgáriában ugyanaz a helyzet, mint nálunk. A rendőrség ott is üldözi azokat, akik nem kommunisták, és magatartásával páni félelmet kelt a lakosságban. Mindegyik országban különösen a Szovjet ellen tett kijelentéseket büntették kegyetlenül. Arra kellett következtetnünk, hogy a rendőrség egész Délkelet-Európában egységes irányítás alatt áll. Erről azonban bizonyosságot csak akkor szereztünk, mikor a Magyarországon végrehajtott kormánypuccs után megtudtuk, hogy a politikai rendőrség feje tulajdonképpen nem Péter Gábor,* a név szerinti osztályvezető, hanem titokban egy Száberszky* nevű ember irányítja a rendőrséget, akinek a Vörös Hadseregben tábornoki rangja van.

25 / Be kell lépnem a kormányba

A pártmunka mellett sok más megbízást voltam kénytelen nyakamba venni 1945 tavaszán. Így kineveztek a föld-reform ügyeit legfőbb fokon intéző Országos Földbirtok Rendező Tanács alelnökének. El kellett fogadnom a párt megbízásából az Országos Szövetkezeti Tanács egyik tagságát. Tagja voltam a budapesti nemzeti bizottságnak. Helyet foglaltam a székesfőváros parlamentjében, a törvényhatósági bizottságban. Mindezekon kívül, Tildy Zoltánnal együtt, állandóan én vettem részt a gyakori pártközi értekezleteken is. Mérhetetlen sok munkám volt, de mindezek mellett legfőbb gondot a pártom továbbsszervezésére fordítottam.

Ebben az időben egy-egy régi jó baráttal csak úgy tudta az ember magát kibeszélgetni, ha elment hozzá vacsorázni és nála aludt. Vacsora után ugyanis már nem lehetett hazamenni a vöröskatonák garázdálkodásai miatt. Egyik ilyen

éjszakai beszélgetés után kora reggel siettem haza, s közben bementem Tildy Zoltán Andrassy úti lakására, hogy megbeszéljek vele valamit.

– Már kerestelek – fogadott Tildy Zoltán. – Az este együtt voltam a munkáspártok vezetőivel, Rákosival és Szakasitscsal, s beszélgettünk az ország újjáépítéséről. Arra a megállapításra jutottunk, hogy az újjáépítés ügyeinek irányítására újjáépítési minisztériumot kell felállítani. Ennek a minisztériumnak az lenne a feladata, hogy az újjáépítés irányítása mellett összehangolja és irányítsa az összes gazdasági minisztérium munkáját. Abban állapodtunk meg, hogy ennek a tárcának a betöltésére téged kérünk fel.

Meglepetéssel hallgattam Tildy Zoltán közlését.

– Nem fogadom el a tárcát – feleltem Tildynek.

– Miért? – kérdezte Tildy.

– Először azért, mert nem kívánok a jelenlegi kormány munkájában részt venni, annak pillanatnyi összetétele miatt. De ez a kisebbik ok. A másik ok az, hogy semmi körülmények között sem kívánom abbahagyni a pártmunkát, amelyre éppen most van a legnagyobb szükség. Te el vagy foglalva az állandó politizálással. Varga Béla a fővárosi szervezet élén áll, s a főváros szervezése leköti minden munkaidejét. Kovács Béla belügyi államtitkár, aki nem ér rá a pártszervezés ügyeivel foglalkozni. Egyedül állok a párt országos szervezése élén, s ezt a helyet én nem is hagyom el mindaddig, amíg megfelelő embert nem találunk, aki engem pótolhatna.

– Gondold meg, hogy többet tehetsz a párt érdekében újjáépítési miniszterként, mint így – érvelt Tildy Zoltán. – A falvak és városok a te kezedből kapják az újjáépítési kölcsönöket és segélyeket. A párt népszerűsítésére sok alkalmat nyújt ez a pozíció.

– Ne hidd ezt, Zoltán – válaszoltam. – Meggyőződésem szerint a marxisták azért akarnak belőlem minisztert csinálni, hogy elvonjanak a pártmunkától. A Kisgazdapárt szervezése nagy lendülettel folyik, és mindjobban látszik, hogy a választásokig a Kisgazdapárt lesz a legnagyobb

párt. A Kisgazdapárt előretörését akarják hátráltatni azzal, hogy belőlem minisztert csinálnak.

De egyébként is megdöbbsentem Tildy közlésén. Soha életemben nem akartam miniszter lenni. 1930-ban azért vállaltam a Kisgazdapárt főtitkárságát, hogy szolgáljam a magyar parasztságot, ezt a legelhagyatottabb társadalmi réteget. Az én ambíciómat kielégítette az, hogy a parlamentben is szószólója lehettem az én osztályomnak.

Kísértetiesen megismétlődni láttam az első világháború utáni állapotokat. Akkor is káosz volt, és szükség volt egy parasztra a kormányban, hogy segítsen rendet teremteni. Amikor aztán elvégezte nagy feladatát Nagyatádi Szabó István, akkor félreállították. Mennyivel többet használhattott volna a magyar politika fejlődésének, ha megmaradt volna parasztvezérnek, és nem vállalt volna miniszteri tárcát!

Azután élém ötlött a másik gondolat: az urak könnyelműsége és a németekhez való alkalmazkodása a pusztulás útjára vitte az országot, most pedig jöjjen én, a paraszt, és építsem fel. Nem, én nem hagyom el a parasztságot semmiféle pozícióért!

– Hívjuk ide Varga Bélát és Kovács Bélát, és kérjük ki a véleményüket – javasoltam Tildynek.

– Varga Béla nincs Pesten, Kovács Béla pedig pár perc múlva úgyis ideérkezik – válaszolta Tildy. – Függetlenül azonban Kovács Béla véleményétől, feltétlenül kívánatosnak tartanám, ha vállalnád az újjáépítési miniszterséget.

Csakhamar megérkezett Kovács Béla. Megpróbáltam nagyon komor hangon elmondani neki a pártvezérek szándékát, abban a reményben, hogy már előadásom módjával a magam véleményét helyezem előtérbe.

– Kétségtelenül nagy kár lesz abból, ha otthagysz a párt országos szervezését – nyilvánította véleményét Kovács Béla –, azonban mégsem szabad egyszerűen elutasítani ezt a gondolatot. A kormányban gyengék vagyunk; nemcsak számszerűen leszünk erősebbek, ha te belépsz a kormányba, hanem a te tekintélyed is növelni fogja a párt

befolyását a kormányban. Az a véleményem, hogy el kell fogadnod ezt a tárcát.

Elkeseredetten próbáltam még védekezni, s azután megpróbáltam magamban a szokásos próbaköhhöz folyamodni. Minden nagy döntésem előtt arra gondoltam: „Mit szólna hozzá a falum? Mit szólnának hozzá a bissei parasztok?” Elém jött annak a Dráva menti öt baranyai falunak a képe, amelyet fél évvel azelőtt a visszavonuló Weichshadsereg betörése pusztított el, elém jött az a több mint száz falu és város, amely a dunántúli állóharcok idején rombolódott le, és inogni kezdtem.

Délután Kovács Béla megígérte, hogy egyelőre mint belügyi államtitkár, később pedig erről lemondva, mint állandó helyettesem,* kézbe veszi a párt szervezését, és én elfogadtam az újjáépítési miniszteri tárcát.

A pártvezéreknek könnyű volt elhatározni az új minisztérium felállítását, de nem tudtak nemcsak minisztériumot és apparátust, hanem még egy gondolatot sem adni a minisztérium programjára nézve. Parasztember létemre nekem kellett kidolgoznom az Újjáépítési Minisztérium programját, nekem kellett megkeresni a minisztérium számára a megfelelőnek látszó épületet, s nekem kellett megszervezni a minisztériumot is. Antall Józsefet, a velem együtt raboskodó kiváló belügyi tisztviselőt vettem magam mellé államtitkárnak. Előkerestem a Belügyminisztérium lézengő tisztviselői közül azt a fiatalembert, akit önállóságáért és ügyességéért már a háború alatti időkben nagyon megszerettem, dr. Kapócs Ferencet,* akit magam mellé vettem személyi titkárnak, és nekiláttam az új minisztérium megszervezésének. Egy hónap múlva az Újjáépítési Minisztérium a legmagasabb színvonalú minisztériuma lett a magyar államapparátusnak.

A Kommunisták Pártja és a Szociáldemokrata Párt ugyancsak erősítéseket küldött a kormányból. A kommunisták leváltották az addigi kereskedelmi minisztert, Gábor Józsefet, és egyik legnagyobb erősségüket, Gerő Ernőt küldötték helyébe a kormányba. A szociáldemokraták Valentiny igazságügy-miniszter után eltávolították még

a jóra való Takács Ferenc iparügyi minisztert is, és igazságügy-miniszterre pártügyészüket, Ries Istvánt, iparügyi miniszterre pedig helyettes főtitkárukat, Bán Antalt nevezítették ki. De mivel így a Kisgazdapártnak és a Kommunista Pártnak három-három minisztere volt a kormányban, ők is szerezni akartak egy harmadik tárcát, s addig támadták Faragho Gábor közellátási minisztert, amíg elkedvetlenedve lemondott, és helyére a szociáldemokrata Rónai Sándor került.

Csakhamar még egy miniszterváltozás következett be. Vásáry István kisgazdapárti pénzügyminiszter élesen kifogásolta a Szovjet magyarországi gazdasági tevékenységét, és gyakran éles szavakkal tette szóvá a Kommunista Párt túlkapásait is. Ez a magatartás azután sok támadásra adott okot a Szovjetnek és a Kommunista Pártnak. 1945 nyarán Vásáry Istvánt kénytelenek voltunk lemondadni, s helyébe Oltványi Imrét,* a Nemzeti Bank addigi elnökét nevezettük ki pénzügyminiszternek.

Az új emberekkel felfrissített kormány igyekezett nagyobb lendületet adni a fejlődésnek. Ez a törekvés, párosulva a magyar nép példa nélküli szorgalmával, meg is hozta gyümölcseit. A magyar demokrácia megindult a fejlődés útján, s ebben a fejlődésben maga mögött hagyta Délkelet-Európa összes többi országát.

26 / Budapest újjáéledése

Magyarország életében rendkívüli jelentősége van Budapestnek. Nemcsak azért, mert az ország fővárosa és innen történik az ország igazgatása, hanem mert Magyarország települési viszonyai egyáltalában nem hasonlítanak más országokéhoz. Más országokban a főváros mellett nagy népességű gazdasági vagy kulturális centrumok alakultak ki vidéki városokban is. Magyarországnak nemcsak közigazgatási, de kulturális, kereskedelmi és ipari centruma is Budapest. Az ország fejlődésére, politikai helyzetének és gazdasági eredményeinek alakulására egyaránt

rendkívüli hatása van Budapestnek. Nem lesz érdektelen néhány szót vesztegetni az ostrom utáni Budapest fejlődésének első idejére.

Az ostrom után hónapokig pincében lakott még Budapest polgársága. A lakások rommá váltak, ép ablak egyetlen házon sem volt, s az utcai közlekedés gyalogosan és kézikocsikkal bonyolódott le. Szakállas férfiak és nadrágos nők jártak az utcán. A férfiak nemcsak azért növesztették szakállukat, mert nehéz volt hozzájutni a borotválkozás lehetőségéhez, hanem igyekeztek magukat öregíteni, hogy a szovjet deportálástól meneküljenek. Az asszonyok nemcsak a hidegtől védekeztek apjuk, férjük vagy fivérük nadrágjának a viselésével, hanem úgy vélték, hogy a vöröskatonák kevésbé szeretik a nadrágos nőket, mint a szoknyában járókat.

Latabár Kálmán, a legnagyobb színész-komikus, nemrégiben egyik operettben remek jellemzését adta az ostrom utáni Budapest képének:

– Közeledett felém a régi ideálom. Az apja nadrágja volt rajta. Hátizsákot cipelt a hátán és egy kályhacső volt a hóna alatt.

A kézikocsi és a hátizsák képezték a szállítóeszközöket. Az óvóhelyekről deszkákkal és papirossal ideiglenesen rendbe hozott lakásokba kézikocsikon és hátizsákokkal hurcolkodtak az emberek. Aki egy sebesült, de jární tudó katonalovát tudott fogni, és szerzett hozzá valami szekeret, aranyakat kereshetett fuvarozással.

Azok az idegenek, akik valaha Budapesten jártak, és emlékezetükben a gyönyörű város képe élt, akik közül egyiknek a budapesti Operaház, a másiknak az áldott vízű budai fürdők vagy a cigányzenés pesti kávéházak jelentettek felejthetetlen élményt, nem ismertek volna rá az ostrom utáni elpusztított Budapestre.

Élelem nem volt Budapesten. Megindult az áramlás a vidéki rokonokhoz és barátokhoz. Az utakon hatalmas tömegekben vándoroltak gyalogos emberek, akik hátizsákaikban megmaradt ruhaneműiket vagy egyéb érték-tárgyaikat vitték vidékre, visszafelé pedig élelmiszerrel

telt hátizsákokat hoztak. Több mint kétszáz kilométeres utakat tettek meg budapesti emberek, hogy éhező családjuknak valamilyen élelmet szállítsanak.

A pártok nagy propagandát indítottak a falvakban a főváros élelmezése érdekében. Megindult a falu szíve, és az újjáépített teherautók vagy vagonok elkezdtek szállítani Budapest lakosságának a falusiak élelmiszer-adományát. Emellett kifejlődött a feketekereskedelem. Azok az emberek, akik nem tudták elfoglalni régi hivatalukat vagy ipari munkahelyüket, felcsaptak élelmiszer-szállítónak, kézikocsikon, szekereken vagy hátizsákokban élelmiszert szállítottak Budapestre, amit azután rendkívül drágán, aranyért, ékszerekért és egyéb értékekért adtak el a főváros nélküli lakosságának.

Jelentős élelmiszerkészletekkel csak a Vörös Hadsereg rendelkezett, a Magyarországon összegyűjtött gabonakészletek és elrekvirált állatok folytán. A kommunisták arra a gondolatra jutottak – valószínűleg ezt is együtt főzték ki a Szovjettel –, hogy a Vörös Hadsereghez kell fordulni élelmiszerkölcsönért. Addig támadták a kisközgazdasági Csorba János polgármestert, amíg az elkedvetlenedve lemondott, s helyére Vas Zoltánt, a Kommunista Párt egyik vezetőjét állították, a munkáspártok egyértelmű követelésére. Vas Zoltán, egy félbemaradt intellektus, akinek családi neve korábban Weinberger volt (az osztrák József császár uralkodása alatt a zsidóknak német nevet kellett felvenniük).

Ez az erőszakos kommunista a Vörös Hadsereghez fordult élelemért, s így a főváros kapott száznolcvan vagon búzát, néhány ezer állatot és pár vagon cukrot a megszálló hadseregtől. Ez a kölcsön, amit csak a kommunista polgármester tudott megszerezni, később eszköz volt a Szovjet kezében ahhoz, hogy a magyar kormánnyal szemben megfélemlítést alkalmazzon. Ennek a kölcsönnek a nyújtásával is nagymértékben hozzájárult a Szovjet a Kommunista Párt támogatásához, mert módot nyújtott a kommunistáknak, hogy a főváros rendszeres élelmezését ők kezdjék meg. Láncszeme volt ez a kölcsön annak az összjátéknak, amely a Szovjet és a Kommunista Párt között folyt.

27 / A jóvátételi egyezmény

A fegyverszüneti egyezmény egyik legsúlyosabb intézkedése Magyarországgal szemben a jóvátétel. Magyarországnak összesen háromszázmillió dollár jóvátételt kell fizetnie, amelyből kétszázmilliót kap a Szovjetunió, százmilliót pedig Jugoszlávia és Csehszlovákia. A Szovjet vigyázni akart a látszatra, és a jóvátételi egyezmény tárgyalására meghívta a magyar kormányt 1945 júniusában.

Csak mikor erre a tárgyalásra összeültek a megbízottak, akkor derült ki, hogy milyen terhet jelent Magyarországra nézve a jóvátétel. Az oroszok a jóvátétel teljesítését áruk szállításában követelték. Mivel Magyarországnak árukészletei nem voltak, és a szállításokat az ipar és mezőgazdaság produktumaival nem kezdhette volna el, a Szovjet kijelölte azokat a gyárakat és energiatelepeket, amelyeknek gépi berendezését és nyersanyagkészletét a jóvátételi szállítások teljesítésére elsősorban követelte.

A hozzáértő embereken megdöbbenés vett erőt. Kiderült, hogy a németek és nyilasok által meghagyott ipari üzemek és energiatelepek jelentős részét le kell szerelni és át kell adni a Szovjetnek. A magyar kormány próbálta megvédeni ezeket az üzemeket, és azt kérte a Szovjettől, várja meg, amíg abban a helyzetben leszünk, hogy árukat szállíthatunk. Ha termelőüzemeinket viszik el jóvátételbe, akkor sohasem jutunk abba a helyzetbe, hogy a további követeléseket teljesíthessük.

A Szovjet ragaszkodott a kijelölt üzemek leszerelésének megkezdéséhez. Később gyakran láttunk Oroszország felé indított vonatokat, amelyek hetekig vesztegeltek egy-egy állomáson, rajtuk áztak és rozsdásodtak a magyar ipar drága gépei, amelyeket a Szovjetunióban valószínűleg már csak ócskavasként lehetett használni.

A jóvátételi tárgyaláson kellett megállapodni abban is, hogy a szállított árukat milyen értékben veszi át a Szovjetunió. A szállítandó áru értékének a megállapítására

a Szovjet tett javaslatot. Hiába állította a magyar delegáció, hogy a legtöbb árut semmiképpen sem lehet előállítani annyiért, amennyit a Szovjet be akart számítani érettük, az árakat ők diktálták, és a magára hagyatott magyar kormány kénytelen volt elfogadni.

A magyar áruk így általában értéküknek egyharmadáért, sőt egyötödéért, egyes esetekben még olcsóbban kerültek a Szovjetunió kezére. Eszerint a fegyverszüneti szerződésben megállapított háromszázmillió dolláros jóvátétel több mint ezermillió dollár értéknek felel meg. Amidőn a jugoszlávok és csehek megtudták, hogy a Szovjetunió hogyan értékeli a neki szállított magyar árukat, ők is ragaszkodtak hasonló árszínvonalhoz, és így az egész jóvátételi szállítás értéken alul történt.

Most már láttuk, hogy a jóvátétel igénybe veszi a magyar ipar teljesítőképességének hatvan-hetven százalékát, és sokkal súlyosabb megpróbáltatásoknak teszi ki a magyar gazdasági életet, mint a román, finn vagy bolgár közgazdaságot, mert ezeknek az országoknak a gazdasági életét távolról sem érték olyan csapások, mint Magyarországét.

A legsúlyosabb és legerkölcstelenebb dolog azonban az, hogy a jóvátételi egyezménybe belediktálta a Szovjetunió azt is, hogy amennyiben Magyarország nem tudna pontosan eleget tenni a szállítások előírt ütemének, úgy a hátralékos értékek után havi ötszázalékos, vagyis évi hatvanszázalékos büntetőkamatot kell fizetni. 1945 második felében Magyarország csak a jóvátételben leszerelt gyárak elszállításával tudott fizetni s azonkívül valami állatállománnyal. A szállítások így sem tették ki az előírt mennyiség egyharmadát sem. Megkezdődött tehát Magyarország eladóso-dása, és megkezdődött a gazdasági rabszolgaság. Külföldön levő drága értékeink elkótyavetyélésére kellett gondolni, hogy az elmaradt jóvátételi szállításokat teljesíteni tudjuk és a nehéz büntetőkamatoktól megszabaduljunk. Így kénytelenek voltunk eladni a Romániának ítélt erdélyi területen levő petrozsényi kőszénbányát áron alul a Szovjetnek. Minden szakértői becslés szerint legalább negy-

venmillió dollárt ér a petrozsényi kőszénbánya, és mi odaadtuk a Szovjetuniónak tizenkét és fél millió dollárért, hogy a jóvátételi hátralékoktól szabaduljunk. Igaz ugyan, hogy miután jóvátételi dollárokat számolnak el Magyarországnak ezért az objektumért, a kőszénbánya negyvenmillió dolláros értéke a tizenkét és fél millió jóvátételi dollár leírása révén megtérült.

Parasztágunk számára volt a legnyugtalanítóbb hatása a jóvátételi szállításnak. A jóvátételi egyezmény kötelezte Magyarországot nagy mennyiségű szarvasmarha, sertés és ló szállítására is. Ezeket az állatokat a kormány nem volt képes megvásárolni, mert egyrészt a parasztok nem akarták eladni amúgy is megfogyatkozott állatállományukat, másrészt nem volt a kormány kezén olyan érték, amivel fizetni tudott volna. Az inflációs pénz nem jelentett értéket a paraszt számára. Meg kellett tehát indítani a rekvirálásokat, és erőszakkal elvenni a parasztoktól megmaradt állataiknak egy részét, hogy azokat részint elszállítsuk jóvátételbe, részint pedig húst adjunk belőle a Vörös Hadseregnek. Ha egy-egy vármegyében nem gyűjtötték össze a hatóságok a kellő időben a jóvátételhez és a Vörös Hadsereg ellátásához szükséges állatokat, akkor maga a vöröskatonaság indult rekvirálásra, s a helybeli kommunista vezetők útmutatása nyomán rendszerint olyan házakhoz ment rekvirálni, amelyekben nem kommunista volt a gazda.

Sok keserűséget jelentett a magyar népnek, sok gondot a magyar kormánynak és hosszú ideig tartó gazdasági rabszolgálatot az egész nemzetnek a jóvátételi egyezmény.*

28 / Megkezdődik az újjáépítés

Minden nyomorúság dacára is megindult az élet Magyarországon. A magyar nép úgy érezte, hogy bár sokat kell szenvedni és súlyos a megaláztatás, mégis kifelé megyünk a káoszból, magunk mögött hagyva a háborút és a megszállás kezdetének durvaságait. Hitt abban a magyar

nép, hogy reánk virradt a szabadság napja, és ha a pillanatnyi nyomorúságot és megaláztatást le fogja küzdeni, boldog, szabad, demokratikus élet lesz Magyarországon. Akkor még nem tudta a magyar paraszt, a munkás és a tisztviselő, hogy cseberből vederbe estünk, és hogy a német elnyomás és nyilas erőszak helyére csakhamar odalép a szovjet elnyomás és a kommunista erőszak. Nagy fájdalmat okozott a népnek, hogy sok munkáskéz hadifogságba és deportálásba kényszerítve, hiányzik a magyar újjáépítésből, de az otthon maradottak még jobban megfeszítették erejüket, s a magyar nép dolgozni kezdett.

Legelőször a parasztság kezdte meg a munkáját. Sem nem támogatta, sem nem kényszerítette senki, mégis alig nyílt ki a tavasz, a magyar paraszt teljesíteni kezdte örökkelvő kötelességét. Állatállománya megfogyatkozott, gazdasági felszerelésének jó része elpusztult, de ami hiányzott, azt megpróbálta a maga erejével pótolni. Sokan elhurcolt igavonó lovaik helyett a mezőkön és erdőkben fogtak maguknak elhagyott, beteg vagy sebesült katonalovakat, gondos ápolással meggyógyították őket, tavasszal már dolgozni kezdtek velük. Mások elhagyott lőszercsöket javítottak ki, hogy szekérhez jussanak. A szántóföldeket sokszor kapával, ásóval vagy emberek által vontatott ekével művelték meg. Akinek nem volt gabonavetőmagja s nem tudott búzát vagy árpat vetni, kukoricát, répát vagy burgonyát ültetett nagyobb mennyiségben. Akinek nem maradt marhája vagy sertése, csirketenyésztéshez fogott hozzá.

A házakat is saját kezűleg kezdték kijavítani az élelmes magyar parasztok. A lövedékek által szétlőtt cseréptető helyett szalmát, nádat vagy kukoricaszárat raktak házuk tetejére. A kitört ablakokat papirossal ragasztották be, miután papírhoz könnyen hozzájuthattak, ha a Kommunista Párt rengeteg plakátját leszedték a falakról és az ablakra ragasztották. A parasztság gazdasági újjáéledése úgyszólván semmibe sem került a magyar államnak, mert a paraszt önszorgalomból, saját áldozatkészségével kezdte meg a maga termelőmunkáját.

Nehéz probléma volt az ipar talpra állítása. A nagy ipartelepek gépi felszereléseit elhurcolták először a németek és nyilasok, ami maradt, annak egy részét jóvátételbe, más részét szabad rablás alapján elvitték az oroszok, de jelentékeny volt azoknak az ipartelepeknek a száma is, amelyeket még a háború folyamán angolszász bombázások pusztítottak el. Ha az elpusztult ipari üzemeket normális gazdasági úton akartuk volna újjáépíteni, talán évtizedekig nem indulhatott volna meg valamennyi gyárüzemünkben a termelés. De hozzáállott az ipar helyreállításához maga a munkásság. Megható volt látni, hogy egyszerű ipari munkások, akik évtizedeken át harcot folytattak az üzemek vezetői és tulajdonosai ellen, mekkora felelősségérzettel láttak hozzá az üzemek újjáépítéséhez. Heteken át ásták ki az üzemeket a romok közül, heteken át takarították el a romokat az üzemek környékéről, hogy a munkát megindíthassák. Hozzáfogtak a roncsgépek kijavításához. Összeüzott acélrakásokból hónapok alatt termelőgépeket építettek. Így egyik üzem a másik után állott munkába és kapcsolódott be a termelésbe.

Propagandatényezők is közrejátszottak az újjáépítésnél. Szovjet minta szerint alkalmazni kezdték az úgynevezett „rohammunkát”. Rohammunkának azt nevezték, ha egy épület, szerszámgép vagy vasúti kocsi helyreállítását túlórázással előbb befejezték a normálisan kiszabott időnél. Az ilyen eredményekről újságokban és plakátokon számoltak be a közönségnek.

Itt is meglátszott a Kommunista Párt és a Szovjet együttműködése. A kommunista miniszterek vezetése alatt álló munkát gyakran támogatta a Vörös Hadsereg. Így amikor Gerő miniszter egy-egy hídnak a megépítését tűzte ki, azonnal megjelentek a szovjet hidászalakulatok, és hathatós segítséget nyújtottak Gerőnek ahhoz, hogy a híd legalább néhány nappal a kitűzött idő előtt elkészülhessen, és a kommunista sajtó bejelenthesse az országnak, hogy „íme, így dolgozik egy kommunista miniszter”.

De nem maradt el az újjáépítés munkájában a tisztviselő-társadalom sem. Sokszor a tisztviselők maguk ásták

ki a romok közül íróasztalaikat, maguk hozták rendbe hivatali helyiségeiket, hogy hozzákezdhessenek munkájukhoz.

Az élelmes és ügyes kereskedők, akik a felszabadulás utáni hetekben kiégett üzleteik kirakatában leginkább ott-honi értékeiket árusították, csakhamar elkezdték a lóistállónak használt üzlethelyiségeket kitakarítani, a pultokat felállítani és a közönséget kiszolgálni. Egymás után nyíltak meg az üzletek, amelyekben lassanként a legszükségesebb árukat megtalálta a közönség.

Megindult a vendéglátóipar munkája is. Kicsiny helyiségekben vendéglők nyíltak meg, ahol hústalan ételeket kaphatott az olyan ember, akinek odahaza nem volt mit ennie.

Mint újjáépítési miniszter azt az elvet követtem, hogy legelsősorban a termelőhelyeket kell újjáépíteni, hogy a nemzetgazdaság vérkeringése meginduljon, és csak azután kerülhet sor a lakások és középületek újjáépítésére. A középületeknél és magánházaknál mindenkinek csak tetőfedési kölcsönt adtam, hogy a tetők rendbehozatala által a további pusztulástól mentjük meg a házakat. Arra kellett gondolni, hogyha beáll az őszi és téli esőzés, a tető nélküli házak tovább pusztulnak, és újjáépítésük még nehezebbé válik.

Megkezdődött a romok eltakarítása Budapest és a többi város utcáiról. Ennek a munkának a következménye volt, hogy amíg például Bécsben, a kevésbé leszegényedett Ausztria fővárosában még 1947 tavaszán is romok voltak az utcán, addig Budapestnek a pesti oldaláról még 1945-ben eltakarítottuk azokat a romokat, amelyek a közlekedést akadályozták, és lebontattam azokat a házakat, amelyek összeomlásukkal esetleg életveszélyt is jelentettek.

Mint újjáépítési miniszter megkíséréltem összehangolni a gazdasági minisztériumok tevékenységét. Elrendeltem a kárstatisztika felvételét. Mint a gazdasági minisztertanács elnöke arra hívtam fel a gazdasági minisztereket, hogy készítsék el a munkájuk folytatásához szükséges költségvetést. Ez a munka azonban nagyon nehezen

haladt előre. Nem volt mód a károk gyors és pontos megállapítására. Még kevésbé találtunk módot a meglévő nyersanyagkészletek összeszámolására, csak nagyon lassan és szórványosan érkeztek be az egyes hatóságoktól a szükséges adatok.

Elrendeltem a közmunka-kötelezettséget, amelynek mértékét úgy állapítottam meg, hogy a nagyobb jövedelmű embernek fokozottan több közmunkát kell teljesítenie, vagy közmunka-kötelezettségét nagyobb összeggel kell megváltania, mint a kisebb jövedelmű embernek. Ma is az akkor megállapított közmunkaváltság-alap képezi a további újjáépítés legfőbb bázisát.

Természetesen az újjáépítés kiadásait nem lehetett állami bevételekből fedezni. A tönkrement lakosságtól nem lehetett adót beszedni, de nem is voltak olyan hatósági közegek, amelyek alkalmasak lettek volna az adók behajtására. A kormánynak nem állott rendelkezésére a szükséges pénz előteremtéséhez egyéb, mint a bankóprés. Szaporodott a bankjegy, miután azonban nem szaporodott hasonló mértékben az árukészlet, megkezdődött az infláció.

Az infláció a fix jövedelmű emberek életében rendkívül sok szenvedést okozott. A béreket és fizetéseket nem lehetett a pénzszaporodás tempójával egyenlő mértékben emelni, s így a tisztviselők és munkások kezébe értéktelen pénz került.

Szörnyű hatása van egy rohanó inflációnak a gazdasági életre és a társadalom lelkületére. De Magyarországon az infláció elkerülhetetlen volt. Minden elpusztult, az életet pedig meg kellett indítani, még a lakosság átmeneti szenvedése árán is. Megkezdődött a dollár- és az aranyimádat. Ám a dollár kevés ember kezén forgott, és így csak kevés ember jólétét mozdította elő. A közalkalmazottak megkezdték értéktárgyaik eladását, s így tengették életüket addig, amíg a pénz stabilizálására sor nem kerülhetett.

De az újjáépítés a magyar nép szorgalma és lemondása árán megindult, olyan tempóban, hogy eredményei csakhamar túlszárnyalták jobb módú országok eredményeit is.

A nyomorúságából emelkedő Magyarországot egyik csapás a másik után érte. A legsúlyosabb ilyen csapások egyike a potsdami döntés volt. Ezt az egyezményt ismét csak a Szovjetunió gondolta át egészen alaposan, ő vette leginkább hasznát is. A potsdami döntés módot adott a nagyhatalmaknak a befolyásuk alá került országok teljes gazdasági kihasználására. Csak lelkiismereti kérdés volt az egyes nagyhatalmak részéről, hogy milyen mértékben használják ki a potsdami egyezményben biztosított lehetőségeket. A Szovjetnek pedig ilyen tekintetben tág a lelkiismerete.

Potsdamban a nagyhatalmak vezető férfiai voltak együtt, akik nem akartak időt szakítani maguknak az egyezmény részleteinek pontos írásba foglalására. De úgy látszik, félvállról vették a potsdami döntés következményeit azok a szakértők is, akiknek pedig az lett volna a rendeltetésük, hogy részletesen körülhatárolják az egyes hatalmak Potsdamban nyert jogait éppen úgy, mint a legyőzött kis országok kizsákmányolásának mértékét is.

Ellenőrizhetetlen szóbeszéd járt arról, hogy a nagyhatalmak Potsdamban eleinte csak Németország felől akartak intézkedni, és csak a Németország kárára történő kielégítésről szándékoztak tárgyalni. Állítólag a tárgyalások végén valamelyik harmadik vonalban álló orosz szakértő felvetette, hogy ugyebár a Németországra vonatkozó döntések alkalmazandók a csatlós országokra is. Mivel ellenvetés nem volt, a Szovjet ezt is belefoglalta az egyezménybe.

A Szovjetunió Magyarországon tartózkodó gazdasági szakemberei először csak a német állampolgárok Magyarországon levő vagyontárgyainak az átadását követelték. De a magyar közmondás szerint „evés közben jön meg az étvágy”, s a Szovjet fokozatosan beledolgozta magát a további követelésekbe.

Már az egyszerű német vagyontárgyak átadásával is bajok voltak. Amikor a szovjet megbízottak kijelölték azokat a vagyontárgyakat, vállalatokat és házakat, amelyeket a potsdami döntés alapján a magyar kormány köteles átadni, sokszor vitattuk, hogy ezekben a vagyontárgyakban más országok polgárainak is van tulajdonrészük. A Szovjet azt állította, hogy amit ő követel, az kimondottan német vagyon, s helyesebb, ha a magyar kormány nem vitatkozik más országok állampolgárai helyett. A magyar kormány erre azt tette, hogy az átadási jegyzőkönyvekbe belefoglalta, hogy amennyiben egy-egy átadott vagyontárgy iránt harmadik ország állampolgárai indítanak keresetet, az ilyen perekért a Szovjetunióra hárítja a felelősséget.

Később azonban súlyosabb dolgokat hámozott ki a Szovjet a potsdami döntésből. Kijelentette, hogy ő csak tehermentesen veszi át a Magyarországon levő német vagyont, tehát átveszi a vagyontárgyakat, de nem vállalja azokat az adósságokat, amelyek ezeket a vagyontárgyakat terhelik. Azután újabb figurája támadt az orosz követeléseknek. Közölték a magyar kormánnyal, hogy nemcsak a valóságos német vagyontárgyakra tartanak igényt, hanem német vállalatok vagy állampolgárok magyar vállalatokkal vagy polgárokkal szemben fennálló követeléseire is. Ha tehát valamelyik magyar vállalatnak Németországgal szemben adóssága van, azt az adósságot a Szovjetnek tartozik fizetni. Ha a hitelt a német vállalat márkában nyújtotta, akkor a Szovjet önkényesen állapítja meg, hogy magyar pénzben vagy dollárban mennyit követel egy német márkáért.

Az egész követelés összege a német vagyonnak nyilvánított házak és üzemek átadása után több mint kétszázmillió dollárra rúgott Magyarországgal szemben. Ennek az összegnek a teljesítésére nézve folytatott a magyar kormány tárgyalásokat Moszkvában az én eltávolításom után.

Potsdamban a nagyhatalmak vezetői megbeszéléseket folytattak a Németország szomszéd államaiban levő német nyelvű lakosság kitelepítésére nézve is. Hozzájárultak

ahhoz, hogy amennyiben Németország valamelyik szomszéd állama saját területéről német területre kívánja telepíteni a német származású lakosságot, erre a felhatalmazást megkapja.

Nemsokára a potsdami döntés után a magyar kormány átiratot kapott Vorosilov marsalltól, amely úgy szólt, hogy Magyarország köteles kitelepíteni az ország területéről mintegy félmillió német ajkú állampolgárt.*

A magyar nép kétségtelenül nyugtalanul nézte a háború alatt a német lakosság egy részének magatartását. Sokan elkezdtek közülük dicsőíteni Hitlert, gyakran a német származású katonatisztek és tisztviselők terjesztették az országban a nemzetiszocialista hangulatot. A német ajkú lakosság körében kezdték szervezni a Volksbund nevű államellenes szervezetet, amely azután a hazafiasabb érzésű németeket úton-útfélen terrorizálta. Egyszóval a német lakosság körében nagyon sokan akadtak, akik súlyosan vétettek Magyarország érdekei és a magyar állameszme ellen.

Akadtak azonban szép számmal a német ajkú lakosság soraiban, akik nagyon élesen szembehelyezkedtek a hitlerizmussal, nyílt harcot folytattak a Volksbund ellen, és igyekeztek erősíteni a német ajkú lakosság hazafiasságát.

Amikor Vorosilov marsallnak ez az átirata megérkezett, a kormány – augusztus 13-án – minisztertanácsra ült össze, amelyre Miklós Béla miniszterelnök meghívta Tildy Zoltánt, Rákosi Mátyást, Szakasits Árpádot és Veres Pétert, a pártok vezetőit is, akik akkor még a kormányon kívül állottak. A minisztertanácson a kommunisták és parasztpártiak mindenképpen ki akarták erőszakolni Vorosilov kívánságát, és ragaszkodtak az összes német kitelepítéséhez. Legfeljebb olyan kiemelkedő emberek számára akartak mentességet biztosítani, akik a demokrácia érdekében közismert tevékenységet fejtettek ki.

Erre a minisztertanácsra magam is felkészültem, s kimutattam azt, hogy nincs is az ország területén annyi német ajkú lakos, mint amennyit Vorosilov kitelepíteni követel. Az 1940-es népszámlálási adatok összesen 477 000 német

ajkú lakost mutattak ki. Kifejtettem, hogy semmi körülmények között sem szabad a német ajkú lakosságot kollektív felelősségre vonás alapján eltávolítani az országból. Sem a történelem, sem az emberiség előtt nem tudnánk indokolni egy ilyen intézkedést. Ellenben ki kell telepíteni a bűnös németeket, egyéni felelősségre vonás alapján.

Javasoltam, hogy állapítson meg a minisztertanács a kitelepítésre nézve négy kategóriát. Az első kategóriába tartozzanak azok, akik az 1940-es népszámláláson nemcsak anyanyelvükre nézve, de nemzetiségükre nézve is németnek vallották magukat. A nemzeti érzelem kinyilvánítása akkor már állásfoglalás volt, mivel mindenki tudta, hogy a német nemzetiségű lakosságot Hitler a világ minden táján a maga imperialista törekvései eszközének tekintette. A második kategóriába vegyük azokat, akik beléptek a magyarellenes Volksbund-szervezetbe. A harmadik kategóriába tartozzanak azok, akik a háború folyamán önként beléptek valamely német fegyveres alakulatba, az SS-be vagy az SA-ba. Végül a negyedik kategóriába soroljuk azokat, akik német nevüket egyszer már magyarra változtatták, a hitlerizmus alatt azonban ismét visszanémetesítették.

Közöltem a minisztertanáccsal, hogy ezekbe a kategóriákba valamivel több, mint háromszázezer magyarországi német tartozik bele. Nincs okunk arra, hogy a becsületes, hazafias, magyar érzelmű németeket üldözzük. A minisztertanács javaslatomat elfogadta, s utasítást adott a belügyminiszternek, hogy ezen az alapon dolgozza ki a magyarországi németek kitelepítésének tervét.

Csak később, amikor a németek kitelepítése ténylegesen megkezdődött, tudtam meg, hogy a potsdami döntés nem kötelezte Magyarországot a németek kitelepítésére, hanem csak felhatalmazta erre az eljárásra, és hogy Vöröslov félrevezette a magyar kormányt, amikor arról értesítette, hogy a németeket köteles kitelepíteni.

A potsdami döntés következményeivel találkozni fog még az olvasó a könyv hátralevő részében, s meg fog győződni róla, hogy ez a döntés Magyarország gazdasági és politikai függetlenségének teljes aláásását jelentette.

30 / Miért tűri a Kisgazdapárt a szovjet és kommunista térhódítást?

Erről a kérdésről többször lesz még szó a könyvben. De a magyar fejlődésnek 1945. júliusi állapota szerint is felelni kell erre a kérdésre.

Amint a magyar nép időbelileg távolodott el a háborútól, gazdasági emelkedésével önérzete is emelkedni kezdett. Hamar észrevette, hogy nem szabad szó szerint venni a Szovjetnek azt a kijelentését, mely szerint Magyarország szabad és független állam. Ráébredtünk arra is, hogy a kommunistáknak hazafias és konstruktív színben való jelentkezése és koalíciós hajlandósága nem őszinte. Erre mutatott az erőszakos pártszervezés, erre mutattak a befolyásolások, erre mutatott az a körülmény is, hogy a Kommunista Párt mindinkább maga akarta diktálni a fejlődés irányát és tempóját. De leginkább erre mutatott az a körülmény, hogy a magyar parasztság alig valamivel jutott több szóhoz, mint korábban a reakciós elnyomás alatt.

A Kisgazdapárt vezetőségének sok gondot okozott a kommunisták magatartása. A párt tömegeinek elégedetlensége ott hullámozott a pártvezetők lelkében is. Együtt éreztünk népünkkel, és szeretnénk volna megszabadítani terhes és lealázó helyzetétől. Sokszor orvosolni tudtuk a sérelmeket tárgyalásokkal. Sokszor egyes hatóságok is igyekeztek segíteni a kommunisták ellen panaszkodó paraszton. De a magyar politikai élet általános irányzata már akkor sem mutatott megnyugtató képet.

Gyakran felvetődött közöttünk az a gondolat, hogy a Kisgazdapártnak szemmel látható többsége dacára is ki kellene vonulnia az együttműködésből, s le kellene rázni a felelősséget a magyar politikai élet alakulásáért.

Számos okból nem lehetett ezt megtenni. Először is a hatalomból való részesedés nélkül vidéki vezetőink és tömegeink ki lettek volna szolgáltatva a marxista hatóságok egyoldalú kényének és kedvének. Akadály nélkül

lehetett volna üldözni a kormányzáson kívül álló Kisgazdapárt tagjait.

De a világ közvéleménye előtt is nehéz lett volna bizonyítanunk, hogy mi vagyunk a demokraták, és demokratikus felfogásunk folytán nem tudunk a marxista pártokkal együttműködni. Miért lett volna nehéz ennek a bizonyítása? Először is a Kisgazdapárt nem egyedül képviselte a parasztságot az együttműködésben, hanem ott volt még a Nemzeti Parasztpárt is. A Parasztpártot éppen azért tartotta bent a Kommunista Párt a kormányzásban, hogy ha bármikor baja támadna a Kisgazdapárttal, rá tudjon mutatni, hogy íme, a demokratikus szegényparasztnak pártja együtt tud működni a marxista pártokkal.

De nehéz lett volna azért is bizonyítani kiválás esetén a magunk igazságát, mert abban az időben még minden pártnak csak egy lapja volt, s három újság állott volna szemben a Kisgazdapárt egyetlen lapjával, hogy a kilépő Kisgazdapártra a reakció vádját rábizonyítsa.

A legsúlyosabb akadály azonban az volt, hogy ott állott a Szovjetunió a három baloldali párt mögött, és a Kisgazdapártnak a közös kormányzásból való kiválása a Szovjetunió és a megszálló csapatok számára is kihívás lett volna. Ennek a következményeit azután népünknek kellett volna viselnie a politikai üldözésekben, a termények és állatok elrekvirálásában.

Felmerül az a kérdés is, miért nem vitte a Kisgazdapárt a nyilvánosság elé szakadatlan sérelmeit és tömegeinek szenvedéseit. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy ezekben az időkben még cenzúra volt Magyarországon. A cenzúrát a Szovjetuniónak egy magyarul beszélő tisztje, maga is a Kommunista Párt tagja, gyakorolta. De az általános helyzet nyomása, a szovjet hadsereg jelenléte és a magyarság életébe való mindennapos beleszólása maga is lehetlenné tette a nyílt kiállást.

A Szovjet egyoldalú befolyásával szemben semmiféle védelmet nem élveztünk. A nyugati nagyhatalmak figyelme nem terjedt ki a magyar belpolitika egyes jelensé-

geire. A baloldali pártok pedig versenyeztek a Szovjetunió kegyeiért.

De nem volt ellenvélemény, még a nyugati külföldiek részéről sem, a tekintetben, hogy Magyarországnak a Szovjetunió irányában baráti politikát kell folytatnia. Ha egyáltalán tanácsot adtak nyugati politikusok, diplomaták vagy újságírók, csak azt hangoztatták, hogy Magyarországnak nem szabad ellenséges viszonyba kerülnie a Szovjetunióval, mert hathatós védelmet egy hatásosabb szovjet fellépéssel szemben senki sem nyújtaná.

Segítség nem látszott számunkra se közel, se távol. Azt láttuk, hogy a jaltai egyezmény, a fegyverszüneti egyezmény és a potsdami döntés után szövetségesei is oly mértékben respektálták a Szovjetet, hogy egy magyarországi párt nem számíthatna belső sérelmeinek orvoslására akkor sem, ha ezért a világ nyilvánosságához fordulna, viszont vállalnia kellene a felelősséget azzal a nagyhatalommal való viszony megromlásáért, amelynek naponta módjában áll nyomást gyakorolni Magyarországra. Meg kellett elégednünk azzal, hogy könnyen látható különbséget tartunk Magyarország belső helyzete és a többi délkelet-európai országok helyzete között, mert amikor már Lengyelország, Románia, Jugoszlávia és Bulgária úgyszólván teljesen kommunista befolyás alá kerültek, Magyarország még mindig kitartott a demokrácia mellett, és még két esztendeig nem vált hasonlónak a többi országhoz.

Előttem kirajzolódott Magyarország közeli fejlődésének három fázisa. Barátaimnak és képviselőtársaimnak gyakran el is mondtam ezeket bizalmasan.

Az volt a felfogásom, hogy legelőször is minden körülmények között el kell jutnunk belső felfordulás és polgárháború nélkül a nemzetgyűlési képviselő-választásokig. Mindent el kell követnünk azért, hogy a magyar népnek alkalma legyen lehetőleg tiszta és békés választásokon a nemzet politikai erőviszonyait az egész világnak megmutatni. De hozzátettem mindjárt azt is, ne higgyék azt a barátaim, hogy egy választás után, a Kisgazdapárt győzelme esetén is, azonnal gyökeresen megváltozik a hely-

zet. A Szovjet nem járulna hozzá, hogy többségi kiscgazdapárti kormány alakuljon, hanem ragaszkodnék a koalíció fenntartásához. A választások után csak fokozottabb befolyást nyerhetünk a kormányra, de magunk nem kormányozhatunk.

A második fejlődési fázisként a békekötés időpontját jelöltem meg. Feltétlenül időt kell nyernünk, hogy polgárháború vagy más felfordulás nélkül eljuthassunk addig, amíg Magyarország fegyverszünet alatt álló ellenséges országból békeszerződéssel biztosított szabad és független országgá nem válik. De azt is hozzátettem, hogy még akkor sem fog elkövetkezni a párt külön kormányzásának az ideje.

Harmadik fázisnak azt az időpontot jelöltem meg, amikor a békeszerződések ratifikálják, és a megszálló csapatok elhagyják Magyarországot. Ezután következik el az ideje annak, hogy nem erőszakkal, nem a bosszúállás érzésével, hanem a békés megoldások eszközeivel fokozatosan az alkotmányos konszolidáció útjára térjünk. Addig is, sőt azután is, mindent el kell követni, hogy a Szovjettel való jó viszonyunk fenntartható legyen anélkül, hogy ennek a jó viszonynak az ápolása akadályozna bennünket a többi nagyhatalmakkal való baráti kapcsolatok kiépítésében és ápolásában.

Ezt a politikát vallottam a felszabadulástól kezdve. Ezt a politikát folytattam gyakorlatilag később mint miniszterelnök. Ezért a politikáért állottam szemben gyakran pártom elégedetlenségével és a kommunisták erőszakoskodásával is. Ez a politika módot nyújtott volna a marxista pártoknak is a békés együttműködésre, és minthogy ezt a politikát a maguk számára nem tartották kielégítőnek, bizonyítékát szolgáltatott annak, hogy céljuk nem a békés együttműködés, hanem a kisebbség uralmának alkotmányellenes kiterjesztése.

A Kiscgazdapárt tehát kénytelen volt tovább túrni és remélni. Magasabb rendű politikát akartunk folytatni, mint azok a szomszédaink, akiknél az emberek egymást ölték és mégsem találták meg a jóra való kibontakozást.

Vér nélkül és emberek életének feláldozása nélkül akaruk elvinni a magyar népet teljes szabadságáig és függetlenségéig.

Még akkor is reméltük, hogy az Atlanti Chartának és az Egyesült Nemzetek alapokmányának a szelleme végül mégis diadalmaskodni fog, és a kis népek életében bekövetkezik a nyugalom és a félelemmentesség. Abban bízunk, hogy amint a magyar politikában jönni kell a konszolidációnak, úgy el fog következni a világpolitika konszolidálódása is, amelyben a nyugati nagyhatalmak érvényt szereznek azoknak a vitathatatlan erkölcsi elveknek, amelyek a különböző alapokmányokban vannak lefektetve.

31 / A szovjet–magyar gazdasági együttműködés

A magyar ipari termelés megindulása még akkor is komoly nehézségekbe ütközött, amikor már az ipari üzemeket a munkásság jórészt felépítette, hiányzott ugyanis az üzemek foglalkoztatásához a nyersanyag és az üzemanyag. Hiányzott elsősorban nehéziparunk tevékenységéhez a vasérc, a szén és az ipari koks, de hiányzott a textilipar kifejlődéséhez is a pamut és a gyapjú. A termelést pedig meg kellett indítani minden erővel, mert előttünk állott a munkanélküliség fenyegető réme, és előttünk volt a jóvátétel teljesítésének feladata. Minden ország elfordult tőlünk, legyőzött, inflációban vergődő és üzletkötésre alkalmatlan országnak tekintettek bennünket.

1945 nyarán még hatalmas mértékben lehetett volna befolyásolni a délkelet-európai országok gazdasági fejlődésének alakulását, komoly nyugati támogatással. A Szovjet sem gyakorolhatott volna olyan nagymértékű, egyoldalú politikai befolyást a délkelet-európai országokra, ha azoknak gazdasági megerősödését a nyugati hatalmak tették volna lehetővé. De ilyen programról akkor nem beszélt senki. Mindössze az UNRRA* segítséget helyezték kilátásba a lerongyolódott országoknak, azt

is egészen hibás elgondolásokkal. Komoly és jelentős segítséget vettek tervbe azoknak az országoknak a számára, amelyek a háború alatt nem állottak német oldalon, de még alamizsnának is kicsiny összegeket irányoztak elő az úgynevezett ellenséges országok támogatására.

1945 júliusában a Szovjetunió kormánya ajánlatot tett kereskedelmi szerződés megkötésére. A magyar kormány polgári része és a magyar közvélemény túlnyomó többsége szívesebben látta volna valami nyugati nagyhatalom vagy semleges ország hasonló ajánlatát, de hát nem volt miben válogatnunk, mivel csak a Szovjettől kaptunk ajánlatot. A szovjet ajánlat úgy szólott, hogy hajlandó nekünk vasércet, kokszot, pamutot és különböző színesfémeket szállítani Magyarországon összeszedhető kompenzációs áruért.

Miklós Béla miniszterelnök minisztertanácsot hívott össze, amelyen elhatároztuk, hogy egy harmincmillió dolláros kereskedelmi szerződést kötünk a Szovjettel* a felajánlott cikkek behozatalára. Kijelöltük Gerő Ernő kereskedelmi miniszter vezetésével azt a kereskedelmi delegációt, amely Moszkvába utazik a kereskedelmi szerződés megtárgyalása és megkötése céljából. A szakértőkön kívül Gerő miniszter mellett részt vett még a delegációban helyettes vezetőként Bán Antal iparügyi miniszter is.

Elutazása után a delegáció telefon-összeköttetésben állott a budapesti kormánnyal, és időről időre értesítést kapott a kormány, hogy a tárgyalások jó tempóban haladnak előre, és mintegy harminchárommillió dollár értékű kereskedelmi egyezmény megkötése látszik lehetségesnek. Természetesen ezen a tárgyaláson sem voltunk egyenlő felek a Szovjettel. Miután a világ egyetlen más országától sem kaptunk ajánlatot, az árak összehasonlítására sem volt alkalmunk, és így csak később derült ki, hogy bizony elég drága nekünk az az egyezmény, amit a Szovjettel kötöttünk.

Augusztus 19-én tartottuk a Kiszgazdapárt rendes évi országos nagyválasztmányi ülését. A nagyválasztmány a Kiszgazdapárt legmagasabb ügyintéző szerve. Évenként

rendszerint egyszer ül össze, amikor megállapítja, hogy jóváhagyja a párt politikai irányát, újjáalakítja a tisztikart és meghallgatja az egyes vármegyei kiküldöttek javaslatait és indítványait.

A Független Kisgazdapártnak ebben az időben nem volt politikai vezére. 1939 óta, Eckhardt Tibor lemondása óta, ezt a pozíciót nem töltötte be a párt. Tekintettel a magyar politikai helyzet rendkívüli felélénkülésére és tekintettel a Kisgazdapárt nagyon fontos szerepére, ezúttal határozunk a politikai vezérség felől is. Tildy Zoltánt választotta meg a párt nagyválasztmánya politikai vezérré, engem pedig országos pártelnökké, Varga Béla lett a párt ügyvezető alelnöke, Kovács Béla pedig országos főtitkár lett helyettem.

Éppen elnöki székfoglaló beszédemet mondtam, amikor titkárom jelentette, hogy a miniszterelnök nagyon sürgősen kéret magához.

Felkerestem hivatalában Miklós Béla miniszterelnököt, aki már Oltványi pénzügyminiszter és Balogh István államtitkár társaságában várt.

– Bán Antal hazarepült Moszkvából – kezdte a miniszterelnök –, és jelentette nekem, hogy a moszkvai kormány a kereskedelmi szerződésen túl egy általános gazdasági együttműködési egyezményt is akar kötni a magyar kormánnyal. Itt van a tervezet. – S azzal kezembe adott egy sokszorosított, többoldalas írást.

Elolvastam a tervezetet. A Szovjet ajánlatot tesz arra, hogy létesítsen a két kormány messzemenő és állandó jellegű gazdasági együttműködést a magyar ipar, bányászat, repülés, hajózás, kereskedelem és mezőgazdaság területén. Ebből a célból azt javasolja, hogy állítsunk fel Magyarországon közös szovjet–magyar társaságokat az említett gazdasági területeken, amelyeknek célja a magyar gazdasági élet fellendítése és a két ország közötti gazdasági kapcsolat elmélyítése. Célzást tesz a tervezet arra is, hogy a Szovjetunió Magyarországon szeretné hasznosítani azokat az ipari vállalatokat és felszereléseket, amelyeket a potsdami döntéssel a nagyhatalmak neki juttattak, s ezek

a javak képeznék az alapját szovjet részről a közös vállalatok alapításának.

Mély megdöbbenést váltott ki mindnyájunkból ez a szovjet javaslat.

– Történt ebben a dologban valami már Moszkvában? – kérdeztem a miniszterelnöktől.

– Nem történt – válaszolta Miklós Béla –, hiszen éppen azért jött haza Bán Antal, hogy ezt a kormányval megbeszélje s egyúttal felhatalmazást vigyen magával egy ilyen egyezmény aláírására.

– A felhatalmazást semmi körülmények között sem szabad megadnunk, hanem azt kell válaszolnunk, hogy miután Magyarország ebben a pillanatban még nincs tisztában azzal, hogy milyen gazdasági értékekkel rendelkezik, s a gazdasági javak számbavétele még időt kíván, a kormánynak meg kell fontolnia ennek az egyezménytervezetnek az elfogadását. Miután pedig választás előtt állunk, ebben csak az új nemzetgyűlés dönthet.

Ezt a véleményemet a többiek is elfogadták, én pedig siettem vissza a párt nagyválasztmányi ülésére.

Amidőn Gerő miniszter a delegációval visszatért Moszkvából, szemmel láthatóan bosszantotta, hogy a magyar kormány nem küldötte utána a gazdasági együttműködésről szóló egyezmény végleges aláírásának a felhatalmazását. Bejelentette a minisztertanácson, hogy az egyezménytervezetet Moszkvában előzetes aláírással látta el.

– Hogy tehetted ezt? – kérdeztem –, hiszen nem volt meg a felhatalmazásod az aláírásra.

– De igenis megvolt – válaszolta Gerő. – A miniszterelnök úrtól kapott meghatalmazásom úgy szólott, hogy jogom van a kereskedelmi egyezményen túlmenő megállapodás aláírására is.

Miklós miniszterelnökre néztem, aki vörösödve küszködött zavarával, és kijelentette, hogy ilyen meghatalmazást nem adott.

Gerő fölényesen előhúzta aktatáskájából a moszkvai meghatalmazást, amely valóban nagyon széles körű joga-

kat biztosított neki, és amelyet a kormányzati dolgokban járatlan Miklós Béla annak idején valóban aláírt. Ezen az alapon parafálta Gerő Moszkvában a szovjet kormány által felajánlott egyezménytervezetet.

Természetesen Gerő aláírásával még nem vált érvényessé az egyezmény. De a moszkvai kormány ajánlatának gyorsan híre ment a közvéleményben. Felkerestem Schoenfeld* követet, az Egyesült Államok budapesti képviselőjét, és meglátogattam Gascoigne* brit követet is. Őket is meglepte ez a szovjet ajánlat, amelyről tudták, hogy a magyar gazdasági élet teljes penetrálását fogja jelenteni. Azt ajánlottam, tegyenek az angolszász nagyhatalmak is hasonló ajánlatot Magyarországnak, s ezzel közömbösíteni lehet a Szovjetunió javaslatát. Sajnos, ilyen ajánlatokat nem kaptunk, csupán az Egyesült Államok kormánya részéről érkezett egy jegyzék, amelyben közölte, hogy az Egyesült Államok és Magyarország között 1925-ben létrejött és a legnagyobb kedvezmény alapján álló kereskedelmi egyezményt az Egyesült Államok érvényben levőnek tekinti és annak fenntartásához ragaszkodik.

A szovjet kormány ezután naponként sürgette a gazdasági együttműködési egyezmény megkötését. Közölte a magyar kormánnyal, hogy amennyiben a magyar válasz elutasító lenne, úgy a potsdami döntés által nekik juttatott ipari értékeket Magyarországról elszállítják és a Szovjetunióban fogják hasznosítani. Három hónapig tartó tárgyalások indultak meg ezután Budapesten. Három hónap alatt nem történt a nyugati hatalmak részéről komoly közbelépés, s végül is a magyar kormány kénytelen volt elfogadni az együttműködésre szóló ajánlatot. Hozzá tettük azonban, hogy az egyezmény nem jelent kizárólagosságot a Szovjetunió részére, és hasonló javaslatok esetén más országokkal is köthet ilyen megegyezést a magyar kormány.*

Így jött létre a szovjet–magyar gazdasági együttműködésről szóló egyezmény, amelynél később beigazolódta rossz sejtelmeim.

Ennél a fejezetnél kell megemlítenem a magyar belpolitikai életnek egy nagyon érdekes mozzanatát. A Kisgazdapárt augusztusi nagyválasztmányi ülésével egy időben összehívtam a Magyar Parasztszövetség nagyválasztmányi ülését is. A Kisgazdapárt nagyválasztmányának paraszt tagjai ugyanis a Parasztszövetség nagyválasztmányában is benne voltak.

A magyar parasztság politikai, gazdasági és társadalmi helyzetének alakulására nézve jelentős határozati javaslatot dolgoztam ki. Ennek a határozati javaslatnak egyik pontja úgy szólt, hogy amennyiben a parasztság szükségét látja, a munkásság példájára kimondhatja a parasztsztrájkot. Minden magyar parasztember megértette a határozati javaslat célját. Nem sokat beszélünk a kérdésről, de erre nem is volt szükség. Mindenki tudta, hogy a magyar lakosság többségét alkotó parasztság sztrájkjogának a biztosítása döntő tényező lehet a magyar közéletben. Egy ilyen lépéssel sokféle irányban lehet hatni. Lehet kényszeríteni a nagytőkét hitel- és árpolitikájának megváltoztatására. Lehet kényszeríteni a közhivatalnokokat emberséges magatartásra. De a piacok ellátására alkalmazva lehet kényszeríteni az egész magyar politikai életet a parasztpolitika iránti türelemre és lojalitásra.

Irtózatos megdöbbenést váltott ki ez a határozat a munkáspártoknál. Természetesen ők is felismerték ennek a határozatnak az erejét és jelentőségét. Addig mindig engem tartottak a demokrácia egyik zászlóvivőjének. A határozat után azonban elkezdtek támadni, s az újjáépítés lerombolójának, a parasztok lázítójának és a nyugodt kormányzati munka akadályozójának kiáltottak ki. Állandó figurája lettem a kommunista sajtónak. A marxista pártok vezetői amiatt döbbentek meg, hogy ha egyszer a parasztságnak valamilyen okból nyomást kell gyakorolnia a munkáspártokra, a parasztsztrájk révén módjában lesz elvonni a piacokról az élelmi cikkeket és a munkáspártokat megegyezésre kényszeríteni.

Az összegyűlt parasztok másik határozata az volt, hogy a Független Kisgazdapárt minden ügyintéző szervezeté-

ben legalább ötven százalékban parasztnak kell helyet foglalniuk. Ezt a határozatot a Kisgazdapárt nagyválasztmánya is elfogadta. Boldog voltam, hogy ezer esztendő után a parasztság számára olyan közéleti befolyást biztosíthattam, amilyennel a parasztság még sohasem rendelkezett.

32 / Édesanyám halála

A természet rendje szerint a legtöbb ember kénytelen átélni azt a csapást, amikor elveszíti azokat, akik a legönzetlenebbül szeretik. A gyermekkoromról írt fejezetben beszéltem már édesanyámról. Ő volt az én legközvetlenebb barátom, gondviselőm és tanítómesterem egy személyben. Az ő érzésvilága, lelke és tudásvágya folytatódott bennem. 1945 szeptemberében tragikus körülmények között veszítettem el édesanyámat. A körülmények Magyarország történelmi helyzetéből fakadtak, s ezért van helye, hogy itt emléket állítsak édesanyámnak.

Szegény szüleim gondok és örömek közt éltek ebben az időben. Sok gondot okozott nekik a háború pusztítása, állatállományuk megfogyatkozása, igavonójuk elvesztése, a munkaerőhiány, de sok gondjukat enyhítette az a tudat, hogy valamennyien épségben éltük át az elmúlt esztendők borzalmait. Én szerencsésen kikerültem a börtönből és átéltem a bujdosás hónapjait, Ferenc fiam, akit az én bebörtönzése után vittek el egy büntető munkatáborba a front mellé, ugyancsak egészségesen hazatért.

Édesapám a jó gazda gondosságával megjavíttatta ágyúlövéstől megrongálódott házunkat, szerzett magának egy lófogatot, és megindult a munka a mi kis gazdaságunkban is. Közeledett az új szüret ideje, s várták a bissei gazdák, hogy pincéikben legyen egy kis bor is, amely a sok gond között vidámabbá teszi az életet. Élelem az én falumban volt elegendő mennyiségben.

Én magam is nagyon rászorultam édesapám kis gazdaságára, mert Budapesten az élelmiszer beszerzése nagy

nehézségekbe ütközött, s én hetenként egyszer hazaküldtem miniszteri autómat, hogy friss élelmet hozzon a szülői házból. Egyszer magam is odahaza jártam, s miközben édesanyámmal rakosgattuk be az autóba a mindenféle élelmet, édesapám tréfásan megjegyezte:

– Édes fiam, mi élelemmel szívesen ellátunk téged és családodat, mert annyit termelünk, amennyi táplálástokra elég lesz, de arra már nem mernék vállalkozni, hogy még ruhát is én vegyek egy miniszternek.

Ebben az időben az inflációs pénzből kapott miniszteri fizetés havonta három-négy dollárnak felelt meg.

A faluban viszont ruhaneműhöz, főleg pedig lábbelihez nem lehetett hozzájutni. Édesapámnak volt egy fiatal kocsisa, akit édesanyámmal együtt nagyon szerettek szorgalmáért és hűségéért, s akinek szívesen vettek volna rendes ruhát és cipőt, ha hozzá tudtak volna jutni. Szeptember első napjaiban édesanyám elhatározta, hogy valami élelmiszer-felesleget be fog szállítani szekéren Pécsre, s ennek áráért vásárol a fiatal kocsisnak egy pár cipőt. A vásárt szerencsésen le is bonyolította. Pécssett lakó nagybátyámnál megebédelt, azután felült a szekérre a fiatal kocsis mellé, és elindultak hazafelé. A szekér hátuljában ott ült még édesanyám szomszédasszonya is.

Vidáman beszélgettek hazafelé a szekéren. Rólam is sokat beszélgetett édesanyám. Amint öt-hat kilométernyire maguk mögött hagyták a várost, a hátul ülő szomszédasszony egyszerre csak felkiáltott:

– Vigyázz, Józsi, tartsd a lovakat erősen, mert egy nagy tank jön utánunk!

A kocsis erre egészen az útnak a jobb oldalára tért, hogy széles utat hagyjon a tanknak. Pár pillanattal később a szomszédasszony újból felkiáltott:

– Szent isten, ez a tank el fog gázolni bennünket!

És valóban, a tank nem a szabadon hagyott úton haladt a szekér mellett, hanem irányt vett a szekér után és egyenesen neki tartott. Erre a kocsis még inkább jobbra tért, úgyhogy a szekér jobb oldali kerekei majdnem a köves út árkában haladtak.

A hatalmas orosz tank azonban nem kerülte ki a szekeret, hanem egy pillanattal később utolérte, s miközben a szekér hátulja ropogva zúzódtott pozdorjává a hatalmas hernyótalpak alatt, a messze előrenyúló ágyúcső édesanyámat bal felé leütötte a szekérről, utána a tank halálra gázolta. A kocsis és a szomszédasszony jobbra estek ki a szekérből, így nekik semmi bajuk sem történt.

Az orosz tank a halálos gázolás után, mintha feladatát elvégezte volna, megfordult a széles mezőn, és visszahajtott Pécsre. És bár a tankon sok orosz katona ült kívül is, még csak annyi időre sem állott meg a tank, hogy a katonák megnézzék, lehet-e segítséget nyújtani az elgázolt szekér utasainak.

Szeptember 14-én este a budapesti Ráday utcai bérházban megszólalt lakásom telefonja, és Keserű János* baranyai alispán, régi jó barátom, édesanyámnak mélységes tisztelője, remegő hangon jelentette, hogy édesanyám egy orosz tank kerekei alatt kilehelte nemes lelkét.

Azon az úton kellett hazamennünk, amelyen a tragédia történt. Megállottam azon a helyen, ahol édesanyám drága vére festette pirosra az országút fehér porát, és amelytől néhány lépésnyire elmozdíthatatlan emlékműként ott állott egy, a háború során szétlőtt, óriási tank.

Meg vagyok róla győződve, hogy ez a szörnyű szerencsétlenség nem ellenem irányuló politikai akció volt. Biztos vagyok benne, hogy a tragédiát emberségükből kivetközött, részeg orosz katonák egyéni akciójának kell tekinteni. És bár az egész országot megdöbbenetette a tragédia híre, én politikailag semmiféle következtetést nem vontam le az esetből, és nem változott meg az a törekvésem, hogy a Szovjettel minden lehetőség szerint jó viszonyt kell tartani.

Azonban mint ember, akit egyszerű paraszti édesanyja szinte kézen fogva vezetett a legszegényebb parasztállapotból a miniszteri szélig, mélységesen le voltam törve. Elvesztettem legjobb barátomat és legönzетlenebb támogatómat. Emberi veszteségem mértékét az egész ország

felfogta, és részvevő szeretettel igyekezett enyhíteni fájdalmamat úgyszólván mindenki.

Édesanyámat szülővármegyém, Baranya vármegye saját halottjának tekintette, és maga temettette el. Sírján ott volt a kormánynak, az összes pártoknak, a vármegyének és minden nagy magyar intézménynek a koszorúja.

Az én veszteségemben osztozott kis falum népe is, ahol nagyon szerették az édesanyámat. A falusi nőszövetség összejövetelein édesanyám tudott a legszebben felolvasni. Ő tudta kiválasztani hosszú téli estéken azokat az elbeszéléseket és költeményeket, amelyek a falu asszonyképét a legjobban érdekelték. A hozzáfordulókat tanáccsal és segítséggel látta el. A falu fennállása óta nem volt még olyan nagy temetés, mint amikor szegény anyámat kísértük utolsó útjára.

33 / Volt-e tervszerűség a magyar politikában?

A felszabadulás első esztendejének az eseményei éppen úgy indokolták ezt a kérdést, mint az azóta eltelt újabb másfél esztendő. Volt-e a magyar politikában valakinek elképzelése a demokrácia jövője felől, vagy csak a kommunisták folytattak céltudatos politikát, és miközben a polgári demokrácia tehetetlen volt, a kommunisták akadálytalanul vihették végbe minden tervüket?

Erre azt kell felelnem, hogy bár a polgári demokrácia vonalán senkinek sem volt hosszú kormányzati gyakorlata, nem hiányzott az a koncepció sem, amellyel az igazi demokráciát ki akartuk építeni. A Szovjet állandó befolyása és gyakori beavatkozása nélkül, a Kommunista Párt céltudatos elősegítése nélkül a magyar demokrácia egészségesebb lett volna, mint bármelyik körülöttünk levő országé.

Amint már az egyik előző fejezetben kifejtettem, a politikai életnek három fázisát láttuk elkövetkezni. Ez a három fázis a választás, a békekötés és a ratifikációval a megszállás megszűnte.

Ha valaki kellőképpen meg tudja érteni, mit jelentett a teljesen lerombolt ország belső újjáépítése, mit jelentett az államapparátus újból való helyreállítása, a gazdasági élet mozgásának megindítása s ezen túl a merőben eltérő világnézetű pártok koalíciós kormányzása, hogy mennyi energiát, mennyi erőfeláldozást jelentett mindez, az meg tudja azt is érteni, hogy a magyar politikai élet maximális célkitűzésének tekinthettük az említett három fázis nyugodt, békés elérését.

Biztos voltam benne, hogy ha el tudjuk érni a harmadik fázist, a megszállás megszűnését, anélkül, hogy a kommunisták egészen birtokukba vegyék a hatalmat, akkor a konszolidáció a becsületes demokrácia irányában indul meg.

A belpolitika alakulása szempontjából a legfontosabb volt a választás kérdése. A választásokkal kapcsolatban minden pártnak megvoltak az elképzelései. A Kisgazdapárt arra gondolt, hogy ha a választásokat úgy lehet megtartani, hogy szabadon nyilvánulhat meg a népakarat, akkor a Kisgazdapárt többséget kap a választáson. Ha azután a Kisgazdapárt többségének részvételével lehet elvinni a nyugodt kormányzást a megszállás megszűnéséig, akkor a többségi akarat alapján indul meg e megszállás utáni konszolidációs munka, és így a polgári demokrácia jövődjéje biztosítva lesz.

A Szociáldemokrata Párt úgy számított, hogy szorosan együtt halad a Kommunista Párttal, s amíg a Kommunista Párt egyoldalúan támaszkodik a Szovjetre, addig ők megpróbálják kiépíteni nyugati kapcsolataikat, s így létüket Nyugat felé is bebiztosítják. Egyben az a titkos reménység is táplálta a Szociáldemokrata Párt jobb elemeit, hogy a munkásság előbb-utóbb nyilvánvalóan kiábrándul a kommunista metódusokból, és marxista alapon is inkább a józan Szociáldemokrata Pártra fog támaszkodni.

A kicsiny Parasztpárt úgy számított, hogy ügyeskedéseivel és helyezkedésével mindig súlyt tud adni egyik vagy másik politikai irányzatnak, s értéke azáltal marad meg, hogy vagy az egyik, vagy a másik politikai irányzat a maga

erősítése érdekében segíti a Parasztpártot fennmaradásában. Miután ezekben az időkben már a Kommunista Párt nagyobb dinamizmust mutatott, mint a többi pártok, a Parasztpárt a Kommunista Párt mellé szegődött.

Senki sem számított azokban az időkben még arra, hogy a Szovjet nemsokára nyíltan és durván is bele fog avatkozni a magyar belpolitikába, és ezzel a beavatkozásával halomra fogja dönteni mindazoknak a számítását, akiknek az alkotmányos kibontakozásról voltak elképzelései.

A sokrétű belpolitikai feladat mellett jelentkeztek a külpolitikai problémák is. Ott égett minden magyar vezető politikus lelkében a békekötés kérdése, amelyről csak később fogok szólni. Jelentkezett azonban emellett még a szomszéd népekkel való viszonyunk alakulásának a kérdése is. Ebből a kérdéskomplexumból első helyre kíváncszott a Csehszlovákiával való kapcsolat.

A csehszlovákok elhatározták, hogy nemzetiségi államból nemzeti állammá alakulnak át. E tekintetben nem törekedtek valami magasabb rendű megoldásra, hanem egyszerűen elhatározták, hogy az idegen ajkú, elsősorban a német és a magyar lakosságot eltávolítják Csehszlovákia területéről. Arra nem is gondoltak, hogy a nemzeti állammá való átalakulásért áldozatokat is kellene hozni. A német lakosság kitelepítésére a potsdami döntés módot adott nekik. Az országok közötti jogviszony rendezetlenségét azonban megpróbálták arra felhasználni, hogy a magyaroktól is megszabaduljanak. Elkezdték tömegesen kiűldözni a magyarokat a Szlovákiához csatolt magyar területről.

A Romániához csatolt Erdélyben a külvilág felé jobb volt a magyarság helyzete, mert Groza miniszterelnök* gyakran tett magyarbarát kijelentéseket, és gyakran hangoztatta a romániai magyarság védelmét. A valóságban azonban Erdélyben sem volt rózsás a magyarság helyzete, mert Groza helyett ott kezdettől fogva más erők kormányoztak, amelyek a közigazgatást is irányították, és bizony utat adtak a magyarsággal szemben mindenféle jogfosztásnak. Kiforgatták a magyarokat üzleteikből, vagyonukból,

földjeikből, s mindezekre a cselekményekre a nagyvilág felé Groza kijelentései tették rá a szépségtapaszt.

Jugoszláviában a Tito-rezsim kezdettől fogva kommunista alapra helyezkedett, és sokkal inkább törődött azzal, hogy a kommunizmust hogyan tehetné totálissá, mint a kisebbség kérdéseivel. Kétségtelen, hogy a németek kivonulását követő tömeges magyarmészárlás hetei után általában Jugoszláviából érkezett a legkevesebb magyar nemzetiségi panasz.

Természetesen külpolitikánkban sem gondolhattunk olyan koncepció kialakítására, amely elfelejtkezett volna megalázott és elnyomott helyzetünkről. A nagyhatalmakkal való jó viszony ápolása mellett törekednünk kellett a szomszéd népekkel való barátság megteremtésére, anélkül azonban, hogy a barátság érdekében Magyarország is kénytelen lenne vállalni az egyoldalú kommunista berendezkedést.

1945 júniusában, félig-meddig a debreceni nemzetgyűlés összehívásának módszereivel, megtartottuk a képviselői behívásokat a felszabadult dunántúli területeken és Budapesten is. Mivel itt már a tárgyalásokat a Kisgazdapárt részéről az országos vezetők irányították, kiharcoltunk csekély mértékű korrekciót a Kisgazdapárt javára. A Dunántúlról nagyobb számban hívtunk be kisgazdapárti képviselőket, mint más pártállásúakat, és így megnövekedett a Kisgazdapárt százalékaránya az ideiglenes nemzetgyűlésben. Ennek a korrekciónak azonban már nem volt nagy jelentősége, mert 1945 augusztusában megindultak a tárgyalások az új választójogi törvény megalkotására.

A pártközi értekezlet jó választási törvénytervezetet készített, a Kisgazdapárt azonban egy dologban tévedett a választójogi törvény megalkotásánál.

Kezdetől fogva az volt a törekvésünk, hogy csökkentjük a nemzetiszocializmus alatt megtévedt tömegek büntetésének mértékét, s a politikai jogokat is minél szélesebb tömegekre akartuk kiterjeszteni. Később jöttünk csak rá, hogy az osztrák választói törvény mintájára ki kellett volna zárni a választójogból mindazokat, akik nemzetiszocialista

pártok tagjai voltak. Nem lehetett volna a magyar választói törvényt reakciónak nevezni ilyen intézkedés mellett még akkor sem, hogy ha a választójogból ezáltal volt nemzetiszocialista munkástömegek maradtak volna ki. Ehelyett mi megelégedtünk azzal, hogy a volt nemzetiszocialista pártoknak, gazdasági és érdekképviselői szervezeteknek csak a vezető tagjait zártuk ki a választójogból. A nemzetiszocialista munkástömegek ezután siettek védelmet keresni a Kommunista Pártban, s így növekedett meg a Kommunista Párt tábora akkorára, hogy a november 4-i választáson a szavazatok tizenhét százalékát kapta meg.

A választási törvény elkészülte után, 1945 szeptemberében, már hatalmas lendülettel megindult a pártok választási agitációja. Hétről hétre hatalmas népgyűléseket rendeztek a pártok az ország minden vidékén. Szemmel láthatólag bontakozott ki ezeken a népgyűléseken a Független Kisgazdapárt többsége. Meglátszott, hogy a nép nagy többsége lelkesen törekszik az igazi demokrácia megteremtésére, és olyan választási eredményt akar, amelyben a magyar hagyományok és a demokratikus haladás egyesülnek.

A kisgazdapárti tömegek panaszai is elcsendesedtek a választás közeledésére, mert úgy érezték a megbántott tömegek, hogy nem szükséges sérelmeikkel a pártvezetőség gondjait növelni, hiszen úgyszólván orvosolni fogja sérelmeiket a választás, amely új rendszert teremt Magyarországon, és igazságot szolgáltat a kommunisták által megbántott emberek tízezreinek.

Magam is hétről hétre népgyűléseken vettem részt, de én sohasem ígértem a választás utáni időkre teljes megnyugvást és tiszta helyzetet, mert tudtam, hogy a választások után is ott marad a megszálló hadsereg, és a választások sem változtatják meg közjogi helyzetünket, hanem egészen a békekötésig megmaradunk a fegyverszünettel megszüntetett ellenségeskedés állapotában. Provokáció nélküli türelmet és kitartást kértem a magyar néptől a választások utáni időre is.

34 / A budapesti községi választás

1945 nyár vége már a választások közelségének a hangulatában telt el. A népgyűléseken állandóan a választásokról volt szó, a sajtó naponként célzásokat tett a választásokra, a választói törvény tárgyalása pedig egészen közel hozta a választások idejét a közvélemény képzeletében. A választásokat nem is lehetett volna elhalasztani ilyen hangulat után az 1945. évről.

A nyár végén a kommunisták és szociáldemokraták azzal a kívánsággal állottak elő, hogy a nemzetgyűlési választások előtt tartsuk meg a budapesti községi választást. Ez a kívánság mindenképpen természetellenes volt. Vagy azt kívánhatták volna az összes pártok, hogy a nemzetgyűlési választásokat megelőzően tartsuk meg az egész országban a községi választásokat, vagy az lett volna a természetes, hogy a nemzetgyűlési választások után egyszerre tartsuk meg az egész országban a községi választást.

Azonnal tudtuk, hogy a budapesti községi választást a kommunisták és a szociáldemokraták befolyási választásnak szánták. Arra számítottak, hogy Budapest hatalmas munkástömegei olyan többséget biztosítanak a munkáspártoknak, amelynek eredményei kihatással lesznek az országos választásra is. Kétségtelenül kihívásszámba ment ez az elgondolás, mi azonban a kihíváshoz jó képet vágunk, és belementünk abba, hogy az általános választás előtt Budapesten tartsuk meg a községi választást, kikötöttük azonban, hogy utána egy hónapra meg kell tartani a nemzetgyűlési választásokat is. A budapesti szovjet vezető emberek magatartásából világosan következett, hogy a Szovjet nagyon helyesli a budapesti községi választás tervét.

A kommunisták azonban nemcsak a Kisgazdapártot akarták sarokba szorítani a budapesti választásokkal, hanem a Szociáldemokrata Pártot is. Rákényszerítették a Szociáldemokrata Pártra azt a tervet, hogy a „munkás-

egység" jelzava alatt a két munkáspárt közös listával induljon.* A Szociáldemokrata Párt tömegei határozottan elleneztek a kommunistákkal való közös listát, Szakasits Árpádék azonban megegyeztek a kommunistákkal, és ezt a megegyezést rákényszerítették a pártvezetőségre is. A szociáldemokrata munkások tudták, hogy ha a két párt közös listával indul, akkor a szocialistáknak tulajdonképpen a vontató ló szerep jut, s az ő tömegeik fogják megválasztani a kommunista városközi jelölteket is. Félték tőle, hogy a közös lista a kommunisták szereplése miatt népszerűtlen lesz, de féltették a több évtizedes szociáldemokrata önállóságot is. Később Szakasits Árpádnak egy elejtett megjegyzéséből arra lehetett következtetni, hogy Vorosilov kényszerítette őket a közös lista elfogadására.

A közös listát úgy állították össze, hogy a lista első helyétől kezdve az utolsóig felváltva következtek rajta kommunista és szociáldemokrata nevek.

Egyik híres magyar cigányprímás Gödöllőn az udvari ebéden muzsikált akkor, amikor Ferenc József király külföldi vendégeivel ott tartózkodott. Utána megkérdezték tőle, hogy érezte magát Gödöllőn a királyi ebéden, mire a nagyzoló cigányprímás így felelt:

– Nagyszerűen éreztük magunkat. Úgy ültettek bennünket az asztalhoz, hogy egymás után következett egy cigány, egy király, egy cigány, egy király, és így tovább egész végig.

A munkáslistát is ilyen egy cigány, egy király alapon állították össze.

Az egyik nyugati nagyhatalom fiatal követségi embere mindenképpen le akart beszélni a budapesti községi választásról. Arra akart rábírni, hogy a Kisgazdapárt valamilyen címen akadályozza meg a budapesti választásokat, nehogy ezen a választáson kiderüljön a Kisgazdapárt gyengesége, s azután a rossz eredmény befolyásolja a nagyhatalmak hangulatát és az országos választások választóinak a hangulatát egyaránt.

Mi azonban belementünk a választásba, és elkezdjük a választási agitációt. A választási propaganda irányítását

Varga Béla országos ügyvezető alelnökünk, ez az imponáló megjelenésű katolikus pap vette át. Nap nap után több népgyűlésen vett részt hatalmas tömegek előtt. Rendkívül hatásos szavakkal figyelmeztette Budapest közönségét az Isten, a haza és a magyar tradíciók iránti kötelességre.

– Az ország népe el van határozva rá, hogy a nemzetgyűlési választásokon többségében a Kisgazdapárt mellé áll. Budapest népe mutassa meg, hogy éppen olyan jó magyar, mint az ország népe. Budapesten is győznünk kell, ha meg akarjuk mutatni a világnak, hogy mi ragaszkodunk a magyar függetlenséghez.

A sok szenvedésen keresztülment budapesti nép hatalmas lelkesedéssel készült a választásra. Szinte mindenki apostola, szószólója, propagandistája lett a Kisgazdapártnak.

Mi, a párt vezetői, arra számítottunk, hogy ha Budapesten, ebben a nagy munkástengerben elnyerjük a szavazatok harminc-harmincöt százalékát, akkor nyugodtan állhatunk a nemzetgyűlési választásokon az ország népe elé.

A kommunisták látták, hogy a Kisgazdapárt tömegei állandóan növekednek Budapesten, és hatalmas agitációba kezdtek. Nem tudtak azonban hatni a jóra való szociáldemokrata szavazókra, akik semmiképpen sem akartak kommunistákra szavazni. Visszaemlékeztek ezek a munkások a Kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt német elnyomás alatti becsületes együttműködésére, s a Kisgazdapárt politikájában látták a konzekvens kitaratást, a demokratikus elvek megőrzését, és sokan nyíltan hangoztatták, hogy a Kisgazdapártot kell támogatni.

A választás napján reggel megjelent a Kisgazdapártban Vas Zoltán, a kommunista polgármester.

– Azért jöttem, hogy megkérdezzem, van-e valami panasz a Kisgazdapártnak a hatóságok vagy a választási bizottságok működése ellen – kezdte fölényes nagylelkűséggel.

– Két szavazóköriben a szavazatszedő bizottsági elnök nem akarja elfogadni a kisgazdapárti bizalmiakat –

közölte Jékely László, * aki a választási adminisztrációt irányította.

– Kérem, üljön valaki az autómba, azonnal odamegyünk és rendet csinálunk – mondotta Vas Zoltán. – Annyi előnyt adhatunk a Kisgazdapártnak, hogy mi csinálunk rendet ott, ahol panasza van – tette hozzá fölényes gúnyval.

– Ennyire biztos a munkáspártok győzelmében? – kérdezte valaki Vas Zoltántól.

– Kérem, az eredmény felől nem lehet kétség. A munkáspártok többséget kapnak – jelentette ki Vas Zoltán.

Feleségemmel együtt mentünk a mi körzetünk szavazóhelyiségébe. Hosszú sorban álltak együtt a szavazók. Éljenezni kezdtek, amikor megláttak. Előzékenyen felajánlották, hogy soron kívül menjünk be szavazni. Mi azonban beálltunk a sorba, hogy a választók hangulata felől tájékozódjunk. A hosszú sorban egymásnak adták az emberek a sügva küldött üzeneteket. A suttogásokból csak annyit lehetett kivenni, hogy a 4-es kockáról esik szó. A szavazólapon a négyes kocka a Kisgazdapárt kockája. Az egyik sarokban fiatalasszony tanította nagyon öreg, fehér hajú édesanyját. – Négyes kocka – hallatszott a sarokból, mire az öregasszony bólintott.

Este minden párt központjában feszülten várták a beérkező jelentéseket. Magam is ott ültem a Kisgazdapárt központjában. A különböző hivatali szobákban és a hosszú folyosókon állandóan fogadásokat ajánlottak fel egymásnak az emberek. Saját pártunk hangulata szerint negyven-százalékos kisgazdapárti eredményt lehetett várni.

Nyolc órakor megszólalt az első telefon, s a pártmegbízott jelentette, hogy a legkisebb budapesti szavazókörben lezárták a szavazást, felbontották az urnát és megállapították az eredményt. A szavazókörnek összesen 103 szavazója volt, amelyből leszavazott 94. A 94 szavazatból a Független Kisgazdapárt kapott 48-at, az egyesült munkáslista 43-at, a Nemzeti Parasztpárt kettőt és a Polgári Demokrata Párt egyet. A szavazókör választói nagyrészt munkások és vasúti alkalmazottak.

Közöltem az eredményt Tildy Zoltánnal, és hozzátettem azt a véleményemet is, hogy a budapesti választást a Kisgazdapárt nyerte meg.

Éjfélkor már tudtuk, hogy a Kisgazdapárt lejáratására és népszerűségének gyengítésére megrendezett budapesti községi választáson a Kisgazdapárt ötvenegy százalékos győzelmet aratott.

Az eredményt lógó orral vette tudomásul a Kommunista Párt, s elkeseredve vették tudomásul a szociáldemokrata munkások. A Kommunista Párt rájött, hogy még ezt az eredményt is csak a szociáldemokratákkal való közös listának köszönhetette, mert ha külön indult volna, távolról sem kapta volna meg a munkáslista szavazatainak felét.

Budapest népe a magyar gondolat és az igazi magyar demokrácia mellett döntött, és utat mutatott az országos választásokra is az ország egész lakosságának.

Beszélték, hogy másnap Vorosilov marsall keserű órákat szerzett Rákosi Mátyásnak, a Kommunista Párt vezérének.

35 / Közös listát akar a Szovjet

A budapesti választások befejezése után nyomban megindult az agitáció és a szervezőmunka az országos választásokra. Október 7-én zajlott le a budapesti községi választás, és november 4-re voltak kitűzve a nemzetgyűlési választások.

Kovács Bélát lemondattuk belügyi államtitkári állásáról, és berendeltem a Kisgazdapártba, hogy az országos választások szervezését irányítsa. Szegényes eszközökkel, nyolc autóval és nagyon kevés pénzzel indította meg Kovács Béla a kisgazdapárti választási agitációt. Az új választási törvény előírásai új feladatokat róttak a pártközpontra, valamint vidéki szervezeteinkre. Nehéz lett volna a választási munka adminisztrálása, ha az egész országban nem lettek volna régi vezetőink, akik sok keserves választási

táson mentek már keresztül, és az emberek mozgósítására megvolt a gyakorlatuk.

A Kisgazdapárt jelöltjeinek összeállításánál azt a módszert alkalmaztuk, hogy a választókerületek vezetőségei maguk állapíthatják meg, kiket szeretnének a listára felvenni, és az országos vezetőségnek tartottuk fenn azt a jogot, hogy a jelöltek sorrendjét megállapítsa. A választói törvény tizenhat nagy választókerületet állapított meg, s minden párt listájáról annyi jelölt kap mandátumot, ahányszor tizenkétezer szavazatot kapott a lista a választókerületben. Választójoga volt minden huszadik évét betöltött férfinak és nőnek, ha fasiszta pártoknak vagy szervezeteknek nem volt vezetőségi tagja.

Amikor a választási küzdelem megindult, és a pártok megtették a listák összeállítására az előkészületeket, Tildy Zoltán szólt nekem, hogy Vorosilov marsall kéret bennünket. Hozátette, hogy valószínűleg a választásra való közös listáról lesz szó.

Vorosilov marsall az állandóan alkalmazott szívélyességgel fogadott bennünket.

– Közelednek a választások. El kellene kerülni, hogy a pártok között túlságosan kiéleződjék a helyzet, s ezért én szívesen támogatnék egy olyan tervet, amely kiküszöbölné a pártharcokat. Helyes lenne, hogyha a kormányzásban részt vevő négy párt megállapodnék egy közös listában, amely esetleg néhány mandátumot biztosítana a Polgári Demokrata Pártnak is. Így a választási harc tulajdonképpen elintéződne egy pártközi tárgyaláson, és nem izgatná fel a népet a pártok versenye.

– A közös lista nem nyújt módot demokratikus választásra, mert a választóközönség nem tudja kialakítani a pártok tényleges erőviszonyát – jegyeztem meg.

– Ma már tudjuk, hogy a Kisgazdapárt a legnagyobb párt – válaszolta Vorosilov –, s éppen azért a listákat úgy lehetne összeállítani, hogy a Kisgazdapárt kapja a legtöbb helyet a listában.

Én elkezdtem tiltakozni ez ellen az elv ellen, de Vorosi-

lov állandóan a közös lista gyakorlati részéről és előnyeiről beszélt.

– Hány százalékot kapna a Kiszgazdapárt a marsall úr elképzelése szerint? – kérdezte Tildy.

– Ez a pártok közötti megegyezéstől függ – válaszolta Vorosilov –, de én úgy gondolom, hogy legalább negyven százalékot kellene adni a Kiszgazdapártnak.

Erre mi hivatkoztunk a budapesti választás eredményére, amelyből nyilvánvalóan következik az országos választások esetén egy nagyobb győzelem.

– Kérem, nem szabad arra törekedni, hogy a munkáspártok eleve az aránytalan kisebbség érzésével menjenek bele a választásba, s ezért nem szabad arra törekedni, hogy a Kiszgazdapártnak abszolút többsége legyen – tanácsolta Vorosilov –, de azért arról lehet beszélni, hogy esetleg negyvenöt százalékot kapjon a Kiszgazdapárt a listán.

Hosszú órákon át folyt az alkudozás és a kapacitálás. Abban állapodtunk meg, hogy megpróbálunk valami pártközi értekezletet tartani a kérdés eldöntésére, előbb azonban megkérdezzük saját pártjainkat is.

Mélységesen megdöbbenve távoztam el Vorosilovtól. Tudtam azt, hogy ha a Szovjet kitart a közös lista gondolata mellett, akkor a mi ellenkezésünk okot szolgáltat a Szovjetnek erőszakosabb magatartásra.

Bámulatoss gyorsan jutott ez a terv a közvéleménynek és a nyugati nagyhatalmaknak is a tudomására. A Kiszgazdapárt vezetősége óriási felháborodással fogadta a tervet. Óráról órára lázongó gyülekezések voltak a pártban, ahol azt tárgyalták a képviselők és a pártvezetőség más tagjai, hogy miképpen lehetne elhárítani a közös lista veszedelmét. Az amerikai és az angol rádió éles szavakkal bélyegezték meg az antidemokratikus választási tervet. Közben Vorosilov marsall folytatta alkudozásait, és felment ajánlatával a Kiszgazdapárt számára egészen 47,5 százalékig.

A háborgás azonban felütötte fejét vidéken is. A leg súlyosabb figyelmeztetések hangzottak el a Kiszgazdapárt felé a közös lista elfogadása ellen. A párt soffőrei például egyhangúlag kijelentették, hogy egy lépésnyire sem veze-

tik az autókat, ha a párt elfogadja a közös lista tervét. A közvélemény érezte, hogy ezt a tervet a Szovjet vetette fel, s elemi erővel tiltakozott ellene.

Egyik reggel nagyszámú képviselői küldöttség jelent meg lakásomon, s arra kértek, hogy mielőtt a minisztériumba mennék, látogassak el a párhelyiségbe, ahol együtt vannak a párt képviselői. Odaérkezve meghallgattam panaszaikat, és kijelentettem, hogy nem járulok hozzá, hogy a kérdést a pártvezetőség maga döntse el, hanem sürgősen össze fogom hívni a párt országos nagyválasztmányát.

A képviselők óriási üdvívalgásban törtek ki, és hálától könnyes szemekkel szorongatták kezemet ezért az elhatározásért. Mindenki tisztában volt vele, hogy a Kisgazdapárt országos nagyválasztmánya semmiféle körülmények között sem fogadja el a közös listát.

A déli lapokban megjelent ez a kijelentésem, s estére már a Kommunista Párt a Szovjet jóváhagyásával kijelentette, hogy nem ragaszkodik a közös listához, hanem induljon meg a választás külön listák alapján. Így hiúsult meg az a pokoli terv, amellyel később Délkelet-Európa minden országában, kivétel nélkül, sikerült a polgári demokráciát lehangoltatni.

Hatalmas tömeggyűléseket tartott a Független Kisgazdapárt a választási kampány megindításának elején. A Kommunista Pártban terrorcsapatok szerveződtek, amelyek megjelentek a kisgazdapárti gyűléseken, Budapesten és a Pest környéki munkásvárosokban, és számos helyen véres verekedést kezdtek. Pártközi értekezletet hívtunk össze, amelyen a kommunisták tagadták, hogy a terrorcsapatok hivatalos utasításra működnek, de megígérték megfékezésüket.

A felszabadulás óta a pártokat a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front nevű közös alakulat fogta össze, a pártközi ülések tehát tulajdonképpen a Függetlenségi Front ülései voltak. Ezen az értekezleten kommunista részről az a javaslat hangzott el, hogy bocsássunk ki a választók felé egy deklarációt, amelyben leszögezzük a demokrácia

közös elvi alapjait. Ebbe mi is belementünk, és így született meg az október 25-i kiáltvány, amelyben a pártok lekötötték magukat a tiszta demokrácia mellett, elhatározták a reakció elleni közös harcot, és megállapították, hogy az államosítások terén csak a föld mélyének kincsei és az energiaforrások államosításáig mennek el. Ezután a kommunista verekedések valóban abbamaradtak, és a Kisgazdapárt zavartalanul megtarthatta választási nagygyűléseit.

Ennek a fontos pártközi értekezletnek a deklarációjába nem foglaltuk ugyan bele, de határozatot hoztunk arra nézve is, hogy a választások után is fenntartjuk a koalíciót, a kormányzásban való részvétel arányait azonban a választások előtt nem döntöttük el.

A párt országos nagyválasztmányát mégis összehívtam, amely elfogadta a Függetlenségi Front deklarációját, valamint a koalíciós kormányzás fenntartását.

A választási harcba a legnagyobb felkészültséggel természetesen a Kommunista Párt indult. Annyi autója volt, hogy könnyen le tudta bonyolítani nagyon dinamikus agitációs programját. Módjában állott megbízottai által felkeresni a legkisebb falvakat is, és mindenütt meg tudott nyerni egy-két embert a párt szervezéséhez. A Szovjet segítségével óriási papírkészleteket halmozott fel már a választások előtt, s így újságjait és plakátjait is korlátlan mennyiségben nyomathatta ki. Pénze volt bőségesen, de ezen senki sem ütközött meg, mert mindenki természetesen tartotta, hogy a Kommunista Párt választási hadjáratát a Szovjet pénzeli.

Lényegesen nagyobb felkészültséggel indult a Szociáldemokrata Párt, sőt még a kis Parasztpárt is, mint a Kisgazdapárt. A Kisgazdapárt irtózott mindenféle harácsolástól, nem vett részt üzleti vállalkozásokban, és így csupán tagjainak és barátainak támogatásából hozta össze nagyon szerény választási alapjait. De Kovács Béla hatalmas munkát végzett a pártszervezés élén. Mozgásba tudta hozni az országos szervezetet, s a tömegek önkéntes agitációja növelte szakadatlanul a Kisgazdapárt táborát.

36 / Kelet-Európa egyetlen tiszta választása

Hatalmas tömeggyűléseken és lázas szervezőmunkával jutottunk el november 4-éhez, az országos választások napjához. A városok és falvak házai tele voltak plakátokkal. Messze rikítottak a Kommunista Párt „Föld, kenyér, szabadság” felírású plakátjai. „A Parasztpárt a szegényparasztok pártja” – hirdette a másik plakát. Egymást érték a plakátjelszavak mindenfelé. A Kisgazdapártnak két plakátja vált fogalommal az országban. Az egyik plakáton kemény, fekete betűkkel ez állott: „Rend, jog, biztonság.” A másik gyönyörű, pasztellfinomságú, színes plakát volt, rajta egy szőlőfürt, egy fehér kenyér és egy imakönyv, s alattuk a következő felírás: „Bort, búzát, békeséget.”

A választás napjára a szavazatszedő bizottságok már letették az esküt, és készen állottak feladatuk teljesítésére. Reggel 8 órakor zavartalanul megindult a szavazás az egész országban. A szavazócédulák nemcsak a pártok neveit tüntették fel, hanem a pártok jelvényét is, és ott volt minden párt rovatában a lista négy első jelöltjének a neve is.

Én négy listának voltam a vezetője. Tildy Zoltán ugyancsak négy listát vezetett, míg Varga Béla a Somogy megyei és Zala megyei listákat, Kovács Béla a Fejér megyei listát vezette.

Késő éjszaka kezdtek beérkezni a telefonjelentések az egyes választókerületekből. Nyomban meg lehetett állapítani, hogy az ország keleti részének közepén állunk leggyengébben, a nyugati részén vagyunk a legerősebbek. Magyarország kicsiny terület, a kelet és nyugat politikai felfogása között azonban ezen a kis területen éppen úgy meglátszik a különbség, mint Európa hasonló viszonylatában.

A hajnali órákban vált ismeretessé az eredmény.* A Független Kisgazdapárt az országos választáson a le-

adott szavazatok 57,5 százalékát kapta meg, 17-17 százalékot kaptak a Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt, 7 százalékot kapott a Nemzeti Parasztpárt, 1,5 százalék megoszlott Budapesten a Polgári Demokrata Párt és a Radikális Párt között. Az eredmény alapján 245 mandátumot kapott a Független Kisgazdapárt, 70 mandátumot a Kommunista Párt, 69-et a Szociáldemokrata Párt, 23 jutott a Nemzeti Parasztpártnak és 2 a Polgári Demokrata Pártnak.

A magyarországi választások tisztaságát és törvényességét nemcsak a külföld ismerte el jogosan, amely a távolság folytán mégiscsak kevésbé láthatta meg az apró-cseprő hibákat, de el kellett ismernie Magyarországon is minden tényezőnek. A választások tisztán és törvényesen folytak le, s azokat megtámadni utólag senki sem találhatott volna okot. A magyar nép a rettentő nehéz idők követelményeinek megfelelően viselkedett. Kiütközött ebből a választási eredményből és magatartásból a magyar nép ezerszentes államfenntartó bölcsessége. Milyen üdítő volt ezt a választást végignézni annak, aki ismerte a háború előtti népeltipró választásokat!

Mennyire rácáfolt a magyar nép a régi uraknak arra az állítására, hogy a magyar nép nem érett a titkos választójogra! Milyen imponáló módon mutatta meg, hogy amikor kezébe adják a hatalmat, és nem befolyásolják jogainak gyakorlásában, akkor az ország érdekeinek megfelelően tud dönteni! Nem a kétségbeejtő gazdasági nyomorúság, nem a politikai sérelmek által felgyújtott szenvedélyek irányították a magyar népet a választásokon, hanem a tiszta elvek és az ország helyzetének józan meggondolása.

A leggyalázatosabb állítás volt utólag azt hangoztatni, hogy a nép többsége a reakció mellett döntött. A nép a demokrácia mellett döntött, és hatalmas többsége imponáló módon adta le szavazatát a becsületes, tiszta demokrácia mellett. A Kisgazdapárt nem vállalt közösséget az elmúlt idők politikai rendszereivel. Nem kívánta vissza a népelnyomó közigazgatási rendszert. A Kisgazdapárt a tiszta demokráciát és a radikális haladást hirdette

a választásokon, s ezek mellett az elhatározások mellett nyilatkozott meg a magyar nép többsége.

De volt még egy szempont a magyar nép előtt. Azt is nézte a magyar nép, melyik párt az, amelyik a becsületes haladás programbavétele mellett a legtisztábban őrzi a magyar hagyományokat. Melyik párt az, amelyik legközelebb áll az Istenben való hithez. De nyilvánvalóan megnyugtatta a kisgazdapárti tömegeket az a körülmény is, hogy olyan emberek állottak a párt élén, akik kitartottak elveik mellett a bujdosásig, a börtönig és az akasztófaig.

37 / A választás utáni hangulat

A Független Kisgazdapárt tábora és az igazi demokrácia párton kívül álló hívei ujjongó örömmel fogadták a hatalmas győzelem hírét. A nép többet remélt a választási eredménytől, mint amennyit az adott helyzetben nyújtani lehetett. A tömegek azt hitték, hogy a választások után csökkenni fog a szovjet befolyás, és hogy a megszállás tényét is kevésbé kell figyelembe venni. A magyar nép azt várta, hogy a Szovjet állni fogja azokat a kijelentéseit, amelyek szerint Magyarország függetlenségét és belpolitikáját érinthetetlennek tartja. Azt hitte a nép, hogy a Szovjetunió meg fog elégedni azzal, ha a magyar kormány baráti politikát folytat a Szovjet irányába, s nem fogja azt kívánni, hogy Magyarország egyoldalú elkötelezettséget vállaljon vele szemben.

Azt várta a nép, hogy elkezdődik az igazságtétel az élet minden területén. Azt várta, hogy hamarosan következnek a községi választások, s a nép által választott emberek fogják ellátni a közigazgatást. Remélte, hogy gyökeres változások lesznek a rendőrség összetételében, és hogy a közrend biztosítása becsületes emberekre lesz bízva. Arra is gondolt a magyar nép, hogy a választások után megszűnik a Kommunista Párt erőszakoskodása, s a kommunisták meg lesznek elégedve a magyar közéletben azzal a területtel, amelyet a választók megszabtak számukra.

Azt hitte népünk, hogy most már a gazdasági újjáépítés munkáját és a belső megbékélés ügyét nem fogja zavarni semmiféle politikai harc, s minden magyar ember nyugodtan végezheti feladatát.

Normális viszonyok között ez a várakozás teljes egészében jogosult lett volna. Elvégre nem élhet egy ország népe örökös politikai készültségben, mert nem a tömegek politizálásából, hanem a munkájából él a nemzet. Sajnos azonban távol voltunk még a világpolitika végleges elrendeződésétől, és sok idő állott még rendelkezésére a Szovjetnek és a Kommunista Pártnak ahhoz, hogy a magyar nép várakozásait halomra döntsék.

A Kiszgazdapárt tömegei nem szoktak tüntetni, és mindig elítélték az utcai demonstrációkat. A választás utáni napon azonban hatalmas tömeg gyülekezett össze a párt országos központja előtt, s lelkesen követelte, hogy a párt vezetői szóljanak hozzá. Röviden beszéltünk a néphez, méltattuk a választás eredményét, türelemre, fokozott munkára és további kitartásra buzdítottuk a népet.

A tömeg azonban elindult a városban, hatalmas tüntetéssé növekedett, ahol bizony a Kiszgazdapártnak és vezetőinek éltetése mellett kommunistaellenes kiáltások is elhangzottak. Mégis rendben és károkozás nélkül zajlott le az egyetlen nagyszabású kiszgazdapárti tüntetés.

A munkáspártok fanyalogva vették tudomásul a választás eredményét, és nem tudtak őszinte szívvel gratulálni a Kiszgazdapártnak hatalmas győzelméhez. Ezen nem is csodálkoztunk, mert megértettük, hogy például Rákosi nagyon bosszanthatja, hogy a Zala megyei választókerületben maga is majdnem megbukott, és csak nagy ügyel-bajjal tudták összekaparni azt a néhány szavazatot, amely ebben a kerületben az egyetlen kommunista párti mandátumot biztosította. A választások lenyűgöző hatása azonban megakadályozta őket abban, hogy kicsinylőleg nyilatkozzanak, s Rákosi és Szakasits, éppen úgy, mint Veres Péter,* egymás után tett nyilatkozataikban kijelentették, hogy a választás kifogástalanul tiszta és törvényes volt, s hogy a magyar nép a demokrácia mellett tett hitet ezen

a választáson. Egy kissé a Kisgazdapárt győzelmének az értékét is próbálták csökkenteni azzal a kijelentésükkel, amit később oly sokszor megcáfoltak, hogy ezen a választáson a demokrácia győzött.

Természetesen nem volt érdektelen a választás után a Szovjet magatartása sem. A választást követő napok egyikén Tildy Zoltánnal együtt találkoztam Vorosilovval és Puskinnal. Bár Vorosilovot szemmel láthatóan bántotta, hogy a közös lista tervét nem tudta keresztülvinni, mégis gratulált a választási eredményhez. A szovjet vezetőkkel sohasem lehetett egy tárgyalást gyorsan befejezni. Most is hosszú, kanyargós beszélgetés indult meg, amelynek végén Vorosilov kijelentette, hogy ők megnyugvással veszik tudomásul a magyar nép döntését, de helyesnek tartanak, ha a nép többségét alkotó Kisgazdapárt és a Szovjetunió között szorosabb kapcsolat fejlődne ki, mert a szovjet kormány a Magyarországgal való barátságot a Kisgazdapártra kívánja alapítani.

Nagy jelentőséget tulajdonítottunk Tildy Zoltánnal együtt ennek a kijelentésnek. Eddig állandó volt bennünk az az aggodalom, hogy mindaddig, amíg a Szovjet úgy érzi, hogy számára az egyetlen megnyugtató politikai csoport a Kommunista Párt, addig a Kommunista Pártnak olyan mértékű támogatást nyújtanak, amely elviselhetetlen lesz a Kisgazdapárt számára. Úgy éreztük, hogy ha a Szovjet Vorosilovnak ezt a kijelentését állja, a Független Kisgazdapárt választási győzelme nagymértékben hozzájárul az ország függetlenségének biztosításához, mert ha a Kisgazdapártot a Szovjet baráti pártnak ismeri el, akkor nem kell tovább tartani a túltengő kommunista befolyástól, és módunkban lesz a többi nagyhatalmakkal való kapcsolatainkat is elmélyíteni.

Akár őszinte volt Vorosilovnak ez a kijelentése a szó elhangzásának pillanatában, akár nem, csakhamar bebizonyult, hogy ez a kijelentés csak taktika volt a Kisgazdapárt gyanakvásának pillanatnyi eloszlatására, és abban a pillanatban elfelejtették ezt a kijelentést, amikor Moszkva terveinek következetes végrehajtására került sor.

Természetesen Vorosilovnak ez a kijelentése nem maradt titokban, s a Kommunista Párt minden összeköttetését felhasználta arra, hogy ennek a kijelentésnek a realizálását megakadályozza. Elsősorban is felbérelte Rákosi a Szociáldemokrata Párt vezérét, Szakasitsot, hogy tiltakozzék Vorosilovnál a Kisgazdapárttal való kapcsolatok elmélyítése ellen, s hogy magyarázza meg Vorosilovnak, hogy a Kisgazdapártban nem bízhat a Szovjetunió.

Később Szakasits maga bevallotta, hogy határozott féltékenység mutatkozott a baloldali pártokban Vorosilovnak ez után a kijelentése után. Rákosinak csakugyan nagy szüksége volt arra, hogy másokat toljon előre Vorosilovnál szószólóként, mert híre jár a városban annak, hogy a választások után súlyos felelősségre vonásban részesült a szovjet megbízottak részéről.

A Szovjet emberei szemére hányták Rákosinak, hogy megbízatását nem jól teljesítette, és hogy nem tud a Szovjet számára olyan politikai helyzetet teremteni Magyarországon, mint a többi kelet-európai országokba kiküldött ügynökök, a bolgár Dimitrov,* a cseh Gottwald,* a jugoszláv Tito* vagy a román Bodnaras.*

III.

A koalíció születése és válsága

38 / Újjáalakul a kormány

A választásokkal új fejezet kezdődött a felszabadulás utáni magyar politika történetében. A választások után az ideiglenes kormánynak természetesen le kellett mondania. Miklós Béla miniszterelnök tíz és fél hónapi kormányzás után beadta lemondását a háromtagú Nemzeti Főtanácsnak. Meg kell mondani, hogy az ideiglenes kormány minden tapasztalatlansága és gyakorlatlansága mellett is érdemes munkát végzett a kaotikus magyar helyzetben. Jó szándékkal és becsületesen igyekezett megteremteni azt az alapot, amelyen később az állandó kormányzás elindulhatott.

A pártok vezetői pártközi értekezletre gyűltek össze, hogy az új kormány megalakulásának körülményeit megtárgyalják. Amint már előbb megírtam, nem gondoltunk arra, hogy a választások után többségi kormányt alakítsunk. Olyan kormány, amely csak egy pártra támaszkodik, nem tudott volna megbirkózni a reá nehezedő rengeteg feladattal s azonkívül még az egész munkásság ellenzéki magatartásával. De Vorosilov maga is érthetően tudomásunkra adta, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság nem járulna hozzá egy többségi kormány alakulásához. Mindenképpen be kellett tehát vonni a kormányzásba a kisebbségi pártokat is.

A kiskgazdapárti képviselők közül számosan akadtak, akik azt kívánták, hogy a kormányzásnál a Kiskgazdapártnak ki kell mérítenie a parlamenti arányt és ötvenhét százalékos részt kell kérni a kormányból. Tildy Zoltánnak az volt az álláspontja, hogy nem szabad a kormányzásból ötven százaléknál nagyobb részesedést vállalnunk, mert ha ötven százaléknál több részünk van a kormányzásban, akkor a kormányzat minden lépéséért és intézkedéséért teljes egészében minket terhel a felelősség. Közölte Tildy azt is, hogy értesülése szerint a Kommunisták Pártja nem venne olyan kormányzásban részt, amelyből a Kiskgazda-

párt ötven százalékánál nagyobb arányban részesedik. Én magam is hajlottam e felé a megoldás felé, végül is abban állapodtunk meg, hogy a Kisgazdapárt a tárcák ötven százalékára tart igényt, a másik ötven százalékot pedig a három párt között tartja szétosztandónak. Ezt az első platformot elfogadták a többi pártok is.

Következett a miniszterelnök személyének megállapítása. Nem volt vita abban, hogy a miniszterelnököt a Kisgazdapártnak kell adni, hamarosan megegyeztünk abban is, hogy Tildy Zoltán legyen a miniszterelnök. Magyarországon ugyanis tradíció, hogy a hatalomra kerülő párt mindig a politikai vezérét küldte ki az elnöki székbe. Miután Tildy miniszterelnökségében megállapodtunk, nagy súlyt helyeztem arra, hogy Rákosi, a Kommunista Párt és Szakasits, a Szociáldemokrata Párt vezetői is helyet foglaljanak a kormányban. Nem tartottam volna szerencsés dolognak, ha ez a két pártvezér kormányzati felelősség nélkül politizált volna, és kívülről szuggerálta volna akaratát a kormánynak. Mivel a két pártvezér semmiképpen sem akart tárcaminiszterséget vállalni, abban állapodtunk meg, hogy tárca nélkül, miniszterelnök-helyettesekként vesznek részt a kormányban.

Ezután kezdődött meg az egyes tárcák elosztása. Érdekesnek tartom megjegyezni, hogy a pártközi értekezlet résztvevői a Kisgazdapárt részéről Tildy Zoltán, Varga Béla, Kovács Béla és én voltunk. A Kommunista Pártot Rákosi, Gerő és Révai képviselték. A Szociáldemokrata Párt részéről Szakasits Árpád, Bán Antal és Szélig Imre* volt jelen. A Parasztpártból Veres Péter, Kovács Imre és Erdei Ferenc vettek részt a tanácskozáson. A Kisgazdapárt addig a pénzügyi, a külügyi és az újjáépítési tárcákat tartotta a kezében. A Kommunista Párt a kereskedelemügyi, a földművelésügyi és a népjóléti tárcákat birtokolta. A Szociáldemokrata Párt állományához az iparügyi, az igazságügyi és a közellátásügyi tárcák tartoztak, míg a belügyi tárca a Parasztpárté volt.

A pártközi tárgyalások elején nyomban természetesnek tartották a pártok, hogy a földművelésügyi tárcát az új

kormányban a Kisgazdapártnak kell kapni. Nem vitatták a külügyi és a pénzügyi tárcáknak a Kisgazdapárt állományába való tartozását sem. A továbbiakban azonban már egészen jelentéktelen tárcákkal szerették volna kielégíteni a Kisgazdapártot.

A tárgyalásokat addig Tildy Zoltán vezette, amíg a pártközi értekezlet miniszterelnökké nem jelölte. Azután én vettem át a tárgyalások vezetését, s mondhatom, nagyon kemény feladat volt a tárcák között jelentkező különböző szempontokat összehangolni. Voltak napok, amikor már úgy látszott, hogy megghiúsul a kormányalakítási kísérlet, és vagy a baloldali pártok, vagy a Kisgazdapárt marad ki a kormányzásból.

39 / Harc a belügyi tárcáért

A legnagyobb küzdelem a belügyi tárcáért indult meg. Hogy ezt megértsük, tudni kell, mit jelent a legtöbb európai országban, így Magyarországon is, a belügyi tárca. A belügyminiszter az egész közigazgatás és közrendészet legfőbb irányítója. Alá tartozik az ország egész területén a rendőrség, a városi, községi és vármegyei közigazgatás, és legfelsőbb fokon a belügyminiszter határoz az internálások felől is.

Rendkívül nagy jelentősége van a belügyi tárcának olyan időkben, amikor a politikai élet különösen élénk, s a közhivatalokat és a rendőrséget politikai ügyek foglalkoztatják elsősorban. A belügyminiszternek módja van egyes pártokat támogatni, más pártokat pedig szervezkedésükben akadályozni. Normális időkben is, amikor az országnak megvan a szükséges hadserege, a katonaság után a legnagyobb fegyveres erőt a rendőrség képviseli. Akié a belügyi tárca, az rendelkezik a legaktívabb fegyveres erővel. Az összeomlás után a magyar honvédség nagyon nehezen fejlődött ki, részint a Szovjet akadémizációja, részint felszerelés és pénzügyi fedezet hiánya

miatt, így tehát a honvédségnél is erősebb fegyveres alakulatot képviselt a rendőrség.

Érthető, ha minden párt ragaszkodott a belügyi tárcához, hogy ezzel biztosítsa magának a rendőrség feletti hatalmat. Elsősorban ragaszkodott hozzá a Parasztpárt, mivel az ideiglenes kormányban is az övé volt a belügyi tárca. Bejelentette igényét a belügyi tárcára a Szociáldemokrata Párt is, azzal az indoklással, hogy az ő pártjuk a Kisgazdapárt és a Kommunista Párt között álló közép-párt, és a belügyi tárca hatalmának közömbösítése csak szociáldemokrata vezetés alatt képzelhető el. Az igazi harc azonban a Kisgazdapárt és a Kommunista Párt között folyt le a belügyi tárcáért. Mind a két párt érezte, hogy a látszólagos nagy koalíciós hajlandóság mellett is ez a két párt marad a magyar politikai élet két ellentétes pólusa.

A legkülönbözőbb érvelések hangzottak el mind a két oldalon, úgyhogy napokon át eredménytelenek maradtak a tárgyalások. A pártok vezetői naponta abbahagyták a tárgyalásokat, hogy külön megbeszélést folytathassanak pártvezetőségeikkel. A Kisgazdapárt nem engedett. Jelöltünk is megvolt már a belügyi tárcára; Kovács Bélát, ezt a keménykezü parasztembert, az addigi belügyi államtitkárt akartuk belügyminiszterré kineveztetni.

Napokig tartó makacs ellenállás után végre a kommunisták is beleegyeztek, hogy a Kisgazdapárt kapja meg a belügyminiszterséget, és csak államtitkárságot kapjanak a munkáspártok a Belügyminisztériumban.

Este vacsorára hívtam össze a Kisgazdapárt képviselőit, és bejelentettem, hogy a belügyi tárca a Kisgazdapárté lesz. Hatalmas ünneplésben részesítettek a képviselők a tárgyaláson való kitartásomért, és melegen ünnepelték Kovács Bélát is, a leendő belügyminisztert.

Másnap folytattuk a tárgyalásokat. Ezen a napon játszódtott le az az incidens, amelynél megmutatkozott, hogy a Szovjet már az első koalíciós kormány alakulásába beleszólt.

A koalíciós aritmetika érdekében a tárcák számát tizennyolcban kellett megállapítani. Ebből kilenc járt

a Kisgazdapártnak, négyet-négyet a Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt kapott, egyet pedig a Paraszt-párt. Az ideiglenes kormányban összesen tizenkét tárca volt, tehát hat új tárcát kellett kreálni. Három tárcát kaptak a pártok államminiszterség címén, amelyekbe beletartozott Rákosi és Szakasits miniszterelnök-helyettesi állása és a Kisgazdapártnak egy államminisztersége. Emellett azonban még három új tárcát kellett felállítani, vagy az eddigi tárcák hatáskörének megosztásával, vagy új ügykör megállapításával. A Kisgazdapárt is kénytelen volt egy ilyen újonnan kreált tárcát vállalni, s én azt gondoltam, hogy szövetkezeti minisztériumot fogunk felállítani, kisgazdapárti miniszterrel.

Tudtam, hogy az apró egységekre bontott magyar mezőgazdaság népessége csak úgy fog boldogulni, ha erős szövetkezeteket alapít. Azt is tudtam, hogy a gazdasági életre rendkívül nagy kihatása lesz a parasztság szövetségének és így a szövetkezeti minisztériumnak is.

Vorosilov marsall, az Ellenőrző Bizottság elnöke állandó tájékoztatást kért magának a kormányalakítási tárgyalásokról. Ezen a délutánon elmentem hozzá, elmondtam neki, hogy miután új tárcát kell felállítani, szövetkezeti tárcát kívánok, kisgazdapárti miniszterrel. Vorosilov, úgy látszik, akkor már megkapta a Kommunista Párt jelentését erről a szándékomról.

– Nem tartom helyesnek a szövetkezeti minisztérium felállítását. A szövetkezeteknek függetlennek kell maradniuk – mondotta alkotmányos szemforgatással Vorosilov.

– A szövetkezetek függetlenek maradnak akkor is, ha szövetkezeti minisztérium lesz. Nem a szövetkezetek elnyomására akarok minisztériumot, hanem a szövetkezeteknek a kormányban való képviselőtére – válaszoltam én.

– De a szövetkezeteket nem szervezheti egy minisztérium, a szövetkezeteknek önmaguktól kell szerveződniük – jelentette ki Vorosilov, mint hogyha a Szovjetunióban a szövetkezeti tevékenység teljesen független lenne a kormányzástól.

– Igen, a szövetkezetek önmaguk szerveződnek, de

a szövetkezetek tevékenysége szélesebb körű lesz, mint volt a múltban. Tömöríteni kell a földreform során földhöz jutottakat. Meg kell szervezni termelésüket. A nagybirtokokon megmaradt gépek közös használata csak szövetkezeti úton képzelhető el. Csak szövetkezeti úton lehet a magyar mezőgazdaságot a kisbirtok termelési viszonyai szerint átállítani. A szövetkezeteknek kell felkészülni az évek múlva jelentkező értékesítési nehézségekre. Egyszerűen a szövetkezetekre sokféle feladat vár, indokolt tehát, hogy képviselőket kapjanak a kormányban.

– Nem, kérem, ez az elhatározás nem indokolt. A szövetkezeti ügyek jól megférnek a Kereskedelmi Minisztériumban. Önöknek inkább propagandaminisztériumra van szükségük a demokrácia fejlődésének és eredményeinek a propagálása céljából. A szövetkezeti minisztérium gondolatát el kell ejteni, és propagandaminisztériumot kell felállítani – jelentette ki Vorosilov.

Nem volt kétség az iránt, hogy Vorosilov ezzel a határozott kívánságával a kommunisták támogatása céljából sértette meg a fegyverszüneti egyezményt.

Én erősködtem még egy ideig, és állítottam, hogy a Miniszterelnökség propagandaosztálya elegendő a demokrácia népszerűsítéséhez, s hogy inkább van szükség szövetkezeti, mint propagandaminisztériumra, Vorosilov hajthatatlan maradt, és én dolgom végezetlenül tértem vissza a pártközi értekezletre.

Még néhány napig tartottak a pártközi tanácskozások, amelyeknek során megállapodtunk az összes tárcák szétosztásában, és kitűztük a kormány kinevezésének napját.

A kormány kinevezése előtti napon a kommunisták sürgős pártközi értekezlet összehívását kérték. Amikor összehívtam a pártközi értekezletet, Rákosi kért szót.

– A Kommunista Párt kénytelen ragaszkodni az eddigi pártközi megegyezés módosításához. A Kommunista Párt ugyanis nem vehet részt a kormányzásban, ha nem kapja meg a belügyi tárcát – jelentette be Rákosi.

Kemény szemrehányásokkal illettem a Kommunista

Pártot a váratlan fordulat felidézéséért. Kézenfekvő volt ugyanis, hogy ha a Kommunista Párt kivonul a kormányzásból, követni fogja a Szociáldemokrata Párt és a Paraszt-párt is, s így a kormányalakítás feladata a Kisgazdapártra hárul. A Kisgazdapárt tömegei hajlottak volna az ilyen megoldásra, azonban mi, akik tudtuk, hogy Vorosilov csak koalíciós kormány kinevezéséhez járulna hozzá, elképzelhetetlennek tartottuk a többségi kormányalakítást. Felszólítottam Rákosit, indokolja meg a Kommunista Pártnak ezt a váratlan kívánságát.

– A reakció elleni harcot a Kommunista Pártnak kell vezetnie – mondotta Rákosi. – Ehhez a belügyi tárcára van szükség. Ezenkívül a választás után a kisgazdapárti tömegek elkezdtek a Kommunista Pártot terrorizálni. A Kommunista Pártnak védelemre van szüksége. Bármennyire sajnáljuk, hogy ezzel a kívánsággal a kormányalakítási tárgyalások menetét zavarjuk, kénytelenek vagyunk a belügyi tárcához ragaszkodni.

– A reakció elleni harcot a Kisgazdapárt is vállalta – mondottam én. – A Kommunista Párt tagjainak a Kisgazdapárt által való terrorizálása egészen szörványos jelenség, amely össze sem hasonlítható a Kommunista Párt eddigi terrorisztikus fellépésével. Mi garantáljuk, hogy a Kisgazdapárt tömegei nem fogják bántani a Kommunista Pártot. A belügyi tárcához ragaszkodnunk kell.

– Tessék körülnézni Délkelet-Európában, van-e olyan ország, ahol a belügyi tárca nem a kommunisták kezében van – mondotta Rákosi.

Rákosinak ebből a kijelentéséből meg kellett érteni, hogy ezt a váratlan kívánságot a Kommunista Párt a Szovjet utasítására vetette fel.

A Kisgazdapárt vezetőivel külön megbeszélésre ültünk össze. Itt Kovács Béla tett egy kijelentést:

– Ha a belügyi tárca birtokában minden eddigi sérelmet orvosolni akarna a Kisgazdapárt, a koalíció nem lenne fenntartható. Gyakorlatilag a belügyi tárca nem jelentené tehát azt a hatalmat, amit szimbolikusan jelent. Ne borítjuk fel a kormányalakítást a belügyi tárca követelésével,

hanem engedjük ezt a tárcát át a kommunistáknak, és állítsunk kemény államtitkárt a rendőrségi ügyek élére.

Nem volt más választásunk, át kellett adnunk a belügyi tárcát.

Könnyű dolguk van kritikusainknak, akik még ma is emlegetik, hogy miért adta ki kezéből a belügyi tárcát a Kisgazdapárt. A kritikusok persze nem tudhatják, hogy hányféle formában avatkozott bele a helyzet alakulásába a Szovjet. Nem tudhatják azt sem, hogy az Ellenőrző Bizottság többi tagjai távol tartották magukat a beavatkozástól azon a tiszteletre méltó címen, hogy a kormányalakítás magyar belügy, amibe nem szabad beleszólni. A helyzet nyomása olyan súlyos volt, hogy azt figyelmen kívül hagyni nem lehetett, de ismertetni sem lehetett a nyilvánosság előtt.

Ezután megalakult a kormány, a következő összetételben: miniszterelnök lett Tildy Zoltán; tárca nélküli államminiszter Dobi István,* egy mezőgazdasági munkásember; földművelésügyi miniszter Kovács Béla; külügyminiszter maradt Gyöngyösi János; pénzügyminiszter lett Gordon Ferenc,* egyik nagy budapesti áruház igazgatója; a honvédelmi tárcát Tombor Jenő,* a kiváló katonai író és nagyon tehetséges hadvezér kapta; újjáépítési miniszter Antall József, addigi államtitkárom lett; propagandaminiszterré Balla Antal* író és hírlapíró nevezettük ki; a közellátási tárcát Bárányos Károly,* a kiváló földművelési és közellátási szakember kapta.

A Kommunista Pártból miniszterelnök-helyettes lett Rákosi, közlekedésügyi miniszter Gerő Ernő; belügyminiszter Nagy Imre, az addigi földművelésügyi miniszter, míg népjóléti miniszternek megmaradt Molnár Erik. A Szociáldemokrata Pártnál nem változtak a tárcák. Miniszterelnök-helyettes lett Szakasits Árpád, Bán Antal iparügyi, Ries István igazságügy- és Rónai Sándor kereskedelemügyi miniszterek lettek. A Parasztpárt a kultusz-tárcát kapta, és kultuszminiszterré Keresztury Dezső* tanárt és író nevezették ki.

Én az új kormányban, elhatározásomhoz képest, nem

vállaltam tárcát. Erre megválasztottak a nemzetgyűlés elnökévé. Mivel akkor még az államforma kérdésében döntés nem volt, az államfői jogokat háromtagú Nemzeti Főtanács gyakorolta, melynek elnöke a nemzetgyűlési elnök volt, két tagját pedig a parlament választotta. Így három hónapon keresztül a nemzetgyűlés elnöke voltam és az államfői jogokat gyakoroltam a Nemzeti Főtanácsnak két mellém választott tagjával, Varga Bélával és a kommunista Rajk Lászlóval* együtt.

Az új kormányt az Egyesült Államok kormánya ismerte el először.* Egy órával később jelentkezett a Szovjetunió is, hogy elismeri az új magyar kormányt. Azonban a Szovjet kifejezte azt a kívánságát, hogy a sajtóban úgy közöljük a magyar kormány elismerését, hogy ezt a Szovjetunió jelentette be először.

40 / A nép megbékélést vár, de a harc tovább folyik

A koalíciós tárgyalások utolsó napján egyik felszólalásomban kijelentettem, hogy a pártközi tárgyalásokat folytatni kell addig, amíg a koalíciós arány alapján szét nem osztjuk az összes rendőri, közigazgatási és gazdasági pozíciókat. Rákosi kijelentette, hogy a Kisgazdapártnak ezt a kívánságát természetesnek tartja. Szakasits és Veres Péter helyeslőleg bólintottak.

Még jóformán el sem kezdte működését a Tildy-kormány, amikor november közepén már újabb tanácskozásra hívtam össze a pártok vezetőit, és a tárgysorozatra tűztem a további kormányzati és közigazgatási pozíciók arányosítását. A tárgyalások ekkor már nagyon vontatottan mentek. Tildy Zoltán kormányzati eredményeket akart felmutatni, s kevésbé helyezett súlyt a pártok térfoglalásának meghatározására. A baloldali pártok úgy viselkedtek, minthogyha érdektelenek lennének a további arányosításokkal szemben, és álmosan, kelletlenül vettek részt az arányosítási tanácskozásokon. Ez a látszólagos

érdektelenség azonban jól kiszámított taktika volt, azzal a céllal, hogy a választások utáni hangulatot a Kisgazdapárt ne tudja kormányzati megerősödéssre felhasználni.

Mégis több megbeszélést tartottunk, amelyeken először az államtitkári pozíciók szétosztását tárgyaltuk meg. Az államtitkár Magyarországon a miniszter helyettese. Kétféle államtitkár van: politikai államtitkár, akit politikusból neveznek ki a miniszter helyettesévé, és adminisztratív államtitkár, aki a tisztviselői lépcsőn haladva éri el ezt a legmagasabb tisztviselői állást.

A politikai államtitkárokra nézve állapotunk meg először. Elhatároztuk, hogy ugyanannyi államtitkári pozíciót kap minden párt, mint ahány miniszterséget kapott. Államtitkárait azonban minden párt olyan minisztériumokban helyezi el, ahol más pártállású a miniszter. Egy kivételt mégis kiveredtem a Kisgazdapárt javára, hogy Vásáry Józsefet,* az addigi földművelésügyi államtitkárt hagyják meg állásában, noha maga a miniszter is kisgazdapárti ember lett.

Azután tovább erőltettem a többi pozíciók szétosztását. A főispánokra került sor. A főispán a vármegyei és városi önkormányzatoknak a kormány által kinevezett vezetője. A huszonkilenc főispánságból addig a Kisgazdapárt csak ötöt töltött be. Most tizenöt főispánságot követeltem, majd megegyeztem tizennégy főispáni állásban azzal, hogy a négy más vármegye nagyságú Pest megyei főispánságot a Kisgazdapárt kapja. A főispáni kinevezéseknél nagy súlyt helyeztem arra, hogy parasztemberek is kerüljenek ezekre az állásokra.

Általában amíg az én vezetésem alatt állott a Kisgazdapárt, a parasztság közéleti térhódítása igen nagy lendületet vett. A kormányban előbb két tárcát, majd miniszterelnökségem után három tárcát töltött be parasztember. Voltak parasztemberek az államtitkárok között is. Öt főispánunk is volt iskolázatlan, de a közigazgatásban járatos parasztemberekből. A 245 nemzetgyűlési képviselőnk közül több mint 120 ugyancsak egyszerű földművelő ember volt. Olyan közéleti emelkedést jelentett ez az álla-

pot a magyar parasztság számára, amire a történelem során még soha nem volt példa. Tartok tőle, hogy mivel Kovács Bélával együtt kiestünk a magyar politikai élet irányításából, sokáig nem fogja a magyar parasztság ezt a hatalmas befolyást még egyszer elérni.

Sajnos, további arányosításokra már nem került sor. A politikai életet természetesen a miniszterelnök irányítja. Nem akartam állandó követeléseimmel Tildy Zoltán szándékai elé vágni, és reá bíztam, hogy az arányosítást tovább folytassa. Tildy Zoltán azonban nem talált időt a Kisgazdapárt jogos követeléseinek a megtárgyalására, mert túlságosan elfoglalták a kormányzat ügyei. Az ő miniszterelnöksége alatt én erőszakoltam ki még egy pártközi értekezletet, amelyen a vármegyei és városi rendőrzetűi állásokat kívántam újból elosztani, majd a törvényhatóságok tisztviselői állásait szándékoztam arányosítani.

Az volt a javaslatom, hogy minden olyan vármegyében és nagyvárosban, ahol a főispán nem kisgazdapárti, a rendőrfőkapitány legyen kisgazdapárti. Azután azt követeltem, hogy a kisebb járási kapitányságok kétszáz-negyven vezetője közül százhusz kerüljön ki a Kisgazdapárt tagjaiból. Mindenütt legyen kisgazdapárti helyettes vezető, ahol maga a vezető nem a Kisgazdapárt tagja. A közigazgatásra nézve az volt a követelésem, hogy a vármegyei alispánok és a városi polgármesterek számát is fel-
ezzük el ugyanúgy, mint a rendőrzetűi állásokat, hogy az alispánok és polgármesterek fele kisgazdapárti legyen, másik felében pedig a helyettesi állásokat kapja meg a Kisgazdapárt. Ez felelt volna meg a koalíció arányának, s ez elégtette volna ki a Kisgazdapárt tömegeit is.

Sokkal hatásosabban lehetett volna ellensúlyozni a szovjet-kommunista penetrációs törekvéseket, ha az élet minden területén feles arányban ott állottak volna a Kisgazdapárt emberei. Sokkal könnyebben következett volna be a konszolidáció a demokrácia alapján, ha a vezetés minden téren arányosan oszlott volna meg, és a megbékélést mindenütt hivatalos tényezők segítették volna elő.

Azon az értekezleten, amelyen ezeket a kérdéseket felvettem, nem sikerült a megegyezés. Több értekezletet pedig nem tudtam összehívni, dacára annak, hogy Kovács Béla is, Varga Béla is erősen támogattak ebben a törekvésben.

Már 1945. decemberben, egy hónappal az új kormány megalakulása után, mindenki érezte, hogy a választásokkal és a koalíciós kormány megalakulásával nem sikerült az ellentéteket eloszlatni, s hogy a harc és versengés tovább folyik a pártok között. Láttuk, hogy Magyarország a választásokkal sokkal jobb pozícióba került, mint a többi délkelet-európai ország, de azt is éreztük, hogy ezt az előnyt nem fog sikerülni kiaknázni, mert a Kiszgazdapárt vezetői sem voltak valamennyien egységesek abban, hogy a választás utáni pszichológiai helyzet kihasználásával minden törvényes eszközzel erősíteni kell a pártot.

De megláttunk még egyet, és pedig azt, hogy a Szovjetunió sem ragaszkodik a Vorosilov- és Puskin-féle kijelentéshez, amely szerint a szovjet–magyar barátságot a Kiszgazdapártra akarja építeni. A Szovjetunió és a Kommunista Párt között az összjáték tovább folyt, és a választások után lecsendesedett kommunista erőszak ismét élénkülni kezdett.

A Kiszgazdapárt megpróbálta a Szovjettel való személyi jó viszonyt alátámasztani, és Vorosilov marsallt kíséretével együtt meghívtuk a Független Kiszgazdapártnak egy szűk körű estélyére. Elhatároztuk, hogy a gyakori nemzetközi hangversenyek helyett egy tiszta magyar népi hangversenyt adunk a Kiszgazdapártban, s Ádám Jenő* professzort, a magyar népmuzsika kiváló tanítómesterét hívtuk meg e célból. Ádám Jenő kicsiny népi zenekarral és néhány énekessel valóban elbűvölő hangversenyt adott a Kiszgazdapártnak.

A hangverseny utáni poharazás közben üdvözlésemre Vorosilov pohárköszöntőben válaszolt. Beszédében óvta Magyarországot attól, hogy külföldi segítségben reménykedjék, s megemlítette, hogy soha semmiféle dollár nem fog Magyarországon segíteni, a magyaroknak saját erőiket

kell kifejteni a felemelkedés érdekében, és ápolni kell a barátságot a Szovjetunióval. A felszólalásból kiértett az Amerikával szimpatizáló Kiszgadzapárt komoly figyelmeztetése.

December végén, a Tildy-kormány alatt látszólagos csend és nyugalom volt, de az alapos megfigyelő észrevehette a kommunista politika céltudatos készülődését. Tildy Zoltán miniszterelnöki politikája nem adott okot a kommunisták nyílt elégedetlenségére, de a harcra tovább készülődtek, és céltudatosan szőtték azokat a terveket, amelyeket később a Szovjet segítségével következetesen végrehajtottak.

Karácsony előtt a kormány nagyon népszerűtlen intézkedést hajtott végre az infláció fékezésére. A kommunisták tanácsára elhatározta a pénzdézmát. Ez abból állott, hogy meghatározott napon be kellett szolgáltatnia mindenkinek a készpénzt, s a beszolgáltatott pénz huszonöt százalékát kapta vissza mindenki felülbélyegezve. A pénz felülbélyegzése nem váltotta be a hozzáfűzött kormányzati reményeket. Pénzének háromnegyed részét elveszítette ugyan mindenki, de az árak nem csökkentek, mert az egy-negyed részére zsugorodott bélyeges pénzből az egyes árucikkekért ugyanannyit kellett fizetni, mint korábban a négyszer annyi értékű bélyegtelen pénzből.

Az infláció továbbgyűrűzése azonban alkalmat adott a kommunistáknak új gondolat felvetésére. Azt javasolták, hogy mivel az ország gazdasági ügyeivel szinte naponta foglalkozni kell a kormánynak, alakuljon erre a célra egy külön szerv, a Gazdasági Főtanács. Elnöke legyen a miniszterelnök, tagjai az egyes gazdasági miniszterek, főtitkára pedig Vas Zoltán, a budapesti községi választások után állásából kibukott budapesti polgármester.

Tildy Zoltán a javaslatot elfogadta, s megalakult az a gazdasági kormányzati szerv, amelyik állam lett az államban, s amelyhez később olyan sok panasz és átok fűződött. Ezzel a szervezettel gyakorolták azután a kommunisták visszaszoríthatatlan befolyásukat Magyarországon éppen úgy, mint Délkelet-Európa többi országában.

41 / A németek kitelepítése – szovjet magyarázat szerint

Tildy Zoltán kormányzása alatt Vorosilov, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnöke ismét felvetette a magyarországi német ajkú lakosság, az úgynevezett svábság kitelepítésének kérdését. Tildy Zoltán minisztertanácsra tűzte a kérdés megtárgyalását.

Mivel tudtam, hogy Vorosilov felhívása nyilván radikális megoldást ajánl, óvatosságból összehívtam a Kisgazdapárt politikai bizottságát. Itt újból leszögeztem, hogy a Kisgazdapárt milyen feltételekkel fogadhatja el a svábok kitelepítéséről szóló rendeletet. Változatlanul óvakodnunk kell attól, hogy kollektív felelősségre vonás alapján telepítsük ki Magyarországról a németeket, s ezért ragaszkodni kell az elmúlt nyáron elfogadott határozathoz, hogy a négy bűnös kategóriát szabad csak kitelepíteni.

A minisztertanácson az újabb orosz átirat alapján tárgyalták a németek kitelepítéséről szóló rendeletet. Vorosilov ismét úgy állította be a kérdést, hogy a magyar kormány köteles a svábokat kitelepíteni, s elhallgatta, hogy a potsdami döntés csak lehetőséget nyújt a magyar kormánynak a kitelepítésre. A minden tekintetben felületes potsdami döntés nem állapított meg bűnös német kategóriákat, hanem egyszerűen német ajkú lakosságot említ. Vorosilov átirata is így szólt, és így tárgyalták a minisztertanácson is a kérdést.

Ez alkalommal volt egyszer szavazás a minisztertanácson a Tildy-kormány alatt. A szavazás eredménye az lett, hogy a minisztertanács többsége elfogadta a szovjet intenciókat, s az egész német ajkú lakosság kitelepítését határozta el, csak kiemelkedő érdemek alapján állapította meg szórványos kivételek lehetőségét. Néhány kisgazdapárti miniszter a tervezet ellen szavazott. Tildy Zoltán azonban megkapta a többséget a szovjet felhívás alapján elkészített tervezetéhez.

Nagy elégedetlenséget okozott az országban a németek

kitelepítéséről szóló rendelet.* Minden magyar ember ismert néhány olyan svábot, aki becsületesen megállott a nemzeti gondolat mellett, s igazságtalannak tartotta volna ezeknek a kitelepítését. De mindenki tudta azt is, hogy a rendelet módot nyújt a kommunista párti belügyminiszternek a pártpolitika érvényesítésére. Attól tartott a nép, hogy a belügyminiszter megpróbálja kitelepíteni a nemzethű kisgazdapárti német ajkú lakosságot, és mentességet ad a kommunista párti németeknek akkor is, ha azok a nyilaspártnak vagy a Volksbundnak a tagjai voltak. Ez az aggodalom teljes mértékben jogosnak bizonyult.

Legelőször is kollektív mentesítést adott a belügyminiszter az összes bányásznak és ipari szakmunkásnak, azon a címen, hogy ezek a rétegek az iparfejlesztés szempontjából nélkülözhetetlenek. Itthon maradt tehát az összes volksbundista és nyilas ipari munkás, akiknek legnagyobb része a Kommunista Párthoz, kisebb részük a Szociáldemokrata Párthoz tartozott.

A falvak lakói közül mentesítést kaptak a munkáspártok titkárai és vezető tagjai, miután kétes értékű bizonyítékokat mutattak arról, hogy azelőtt is valamelyik munkáspártban vagy a szakszervezetben harcoltak a demokráciáért. Ellenben felvették a kitelepítési listára jóformán az összes kisgazdapárti németet akkor is, ha a nemzetiszocialista időkben a legélesebb pángermánellenes harcot folytatták. Ezeknek az embereknek egyénileg kellett a mentesítésüket kérni, és bonyolult módon kellett igazolniuk, hogy a Független Kisgazdapárt tevékeny tagjai voltak, vagy hogy szemben állottak a Volksbunddal és a Nyilaskezes Párttal. A bizonyítékokat a Belügyminisztérium bírálta el. Nagyon sok esetben elutasított jogos kérelmeket is, s a Független Kisgazdapárt központját valósággal ostromolták azok a vidéki szervezetek, amelyekben ilyen német ajkú párttagok is helyet foglaltak.

A Kisgazdapárton óriási felháborodás futott végig. Egy-két hónappal a győztes választások után ilyen egyoldalú eljárást nem akartak eltérni a párt tömegei. Azonkívül a magyar nép természetéből folyik, hogy mindig az üldö-

zöttek pártjára áll. Ennek következtében olyan emberek is felháborodtak az igazságtalan eljárás miatt, kik azelőtt nem szerették a németeket, és a lehangosabban követelték a német ajkú lakosság eltávolítását.

Óriási személyes küzdelmet kellett folytatnom, hogy a kitelepítendőek listájáról kivétessem a jóra való embereket.

A pénz felülbélyegzése, amely éppen karácsony előtt érintette súlyosan a magyar közönséget, nagyon népszerűtlen intézkedés volt. Az arányosítási tárgyalások szünetelése növelte az elégedetlenséget. A Gazdasági Főtanács felállítása sok aggodalomra adott okot. A sváb kitelepítési rendelet azonban szinte elkésértette a Kisgazdapárt tömegeit. Tildy Zoltán népszerűsége nagyon aláhanyatlott tízhetes miniszterelnöksége alatt.

Én sokban megértettem Tildy nehézségeit, és minden alkalmat felhasználtam arra, hogy tüntetőleg mellé álljak. Kovács Béla és Varga Béla követték példámat, és ők is elkövettek mindent, hogy Tildy magatartására magyarázatot találjanak a magyar nép előtt, Tildy Zoltán maga is elég gyakran igyekezett megmagyarázni engedékenysége okait, s gyakran hangoztatta, hogy sok olyan jelenséggel kell megküzdenie, amiről még a párt képviselői csoportja előtt sem beszélhet. Én tudtam, hogy ezek mögött a kijelentések mögött mindig a szovjet nyomás és a szovjet-kommunista összjáték húzódik meg. Ezt azonban a nép maga nem látta, csak azt tudta, hogy Tildy miniszterelnöksége alatt olyan mértékben rakta le az engedékenység alapjait, hogy azokat többé korrigálni nem lehetett.

A német ajkú lakosság kitelepítéséről összesen még csak annyit, hogy az oroszok törekvése a németek üldöztetésére teljes mértékben azonos volt a németeknek korábbi hasonló törekvésével, amikor a zsidókat üldöztették a csatlós országokkal. Az elnyomó diktatúra törvénye, hogy a csatlósokat büntárssá tegye a leggaládabb embertelenségekben.

Tildy Zoltán kormányzása alatt kezdett foglalkozni a népbíróság a háborús bűnösök ügyével is. Az amerikai

és angol katonai hatóságok kiadták Magyarországnak a háborús bűnösöket. A háború befejezése után az egész magyar közvéleménynek az volt a véleménye, hogy nem kerülhetik el a felelősségre vonást azok, akik a nemzet életével, vérével és sok áldozattal megszerzett javaival könnyelműen bántak.

Mikor azonban a háborús bűnösök ügyét tárgyaló népbírószági tárgyalások megkezdődtek, és az első vádlottnak, Bárdossy Lászlónak kemény és öntudatos magatartásáról a közvélemény értesült, a korábbi felfogás megváltozott, és a tömegek enyhe ítéletet vártak Bárdossy ellen. A közvélemény összehasonlításokat tett Bárdossy kényszerhelyzete és a jelenlegi kormány kényszerhelyzete között, s azt várta volna, hogy a szovjet nyomás alatt álló Magyarország kíméletet tanúsítson a korábban német nyomás alatt álló kormányzati emberekkel szemben.

A Bárdossy ellen hozott halálos ítélet nem növelte a demokrácia és a kormányzat népszerűségét a tömegek előtt. Az igazságügyi kormány hibája volt, hogy nem a mindenki által megvetett Szálasinak és nyilas társainak a bűnperét tárgyalhatta először, hanem a kevésbé népszerűtlen Bárdossyét. Amíg az előbbieik kivégzése ellen senkinek sem lett volna kifogása, Bárdossy halálós ítéletét nem fogadta a közvélemény egységes helyesléssel.

42 / A köztársasági államforma kérdése

A pártok vezető köreiben mind gyakrabban esett szó 1945 decemberében arról, hogy a koalíciós kormánynak rendeznie kell az államforma kérdését is. Itt-ott ejtett szót erről a kérdéstről Rákosi is, tett rá célzásokat Szakasits Árpád is. December közepén előttem Tildy Zoltán vetette fel konkrét formában a kérdést. Kifejtette, hogy a magyar demokrácia nem folytathatja az államforma tekintetében azt a bizonytalanságot, mely a két háború között fennállott. A két háború között Magyarország megtartotta királyság jellegét, hivatalos körök azonban elutasították

maguktól a monarchia gondolatát, s az államfői méltóságot a kormányzó töltötte be. Tildy Zoltán kifejtette, hogy Magyarországnak a köztársasági államformát kell választania.

Abban én is megegyeztem Tildy Zoltánnal, hogy a háború utáni demokratikus berendezkedésünk mellett nem tarthatjuk fenn változatlanul a királyságot, nem követhetjük ebben a két háború közötti politika példáját, hanem demokratikus formában rendezni kell a magyar államforma kérdését. Én magam is köztársasági érzelmű voltam, nem állott tehát távol tőlem az államformának köztársasági alapon való rendezése. Kijelentettem Tildy Zoltánnak, hogy egyetérték vele, s a magam részéről vállalom a reám eső munka elvégzését.

Tildy Zoltán pártközi értekezletet hívott össze, amelyen a pártok vezetői elhatározták, hogy megtárgyalják saját pártjaikkal az államforma megoldásának kérdését. Én először Varga Bélával és Kovács Bélával beszéltem meg a dolgot, amikor egy este együtt voltunk Varga Béla kis cellájában. Mind a ketten egyértelműen kijelentették, hogy az adott helyzetben ők is megoldandónak tartják az államforma ügyét, és nem látnak más lehetőséget, mint a köztársasági államformát, azonban ezt csak akkor tudnák meggyőződéssel támogatni, ha én vállalnám a köztársasági elnökséget.

Azonnal kijelentettem, hogy ha vállaljuk a köztársasági államforma megteremtését, azt a leendő elnök személyétől függetlenül kell vállalnunk.

A Független Kisgazdapárt képviselői csoportja, elenyésző kivételtől eltekintve, köztársasági érzelmű volt. Mégis sokan akadtak, akik vitatták a köztársaság kikiáltásának helyességét. Egyesek azt mondták, hogy előbbre való feladatai vannak a demokráciának, mint az államforma kérdése, mások azzal érveltek, hogy a köztársaság érdekében való lenne, hogy azt ne a szovjet megszállás alatt kiáltssuk ki, hanem várjuk meg, amíg a nemzet szuverenitásának birtokába jut. Akadt néhány olyan képviselő is, aki azt hangoztatta, hogy mivel a képviselőválasztáson nem vetet-

tük fel az államforma kérdését, nem illik ennek a nemzetgyűlésnek határozni fölötte.

Hogy álláspontját minden képviselő kifejtthesse, és hogy az összeegyeztetésre módot találjunk, többnapos ankétra hívtam össze a Kisgazdapárt képviselői csoportját. Napokig tartó vita indult meg a képviselőcsoportban. Szemmel látható volt, hogy a többség a köztársaság mellett van, de a vita kimenetele elég bizonytalannak látszott. Mintha a képviselők érezték volna azt, ami később bebizonyosodott, hogy a köztársaság kérdésének felvetése mögött a Kommunista Párt és a Szovjet áll.*

Az ankét megmutatta azoknak a fiatal képviselőknek a demokratikus érzelmeit, akiket később összeesküvéssel vádoltak meg, mert ezek a képviselők egytől egyig a köztársasági államforma azonnali megoldása mellett foglaltak állást. Csak a legmegtévesztőbb rágalom erősíthette azt, hogy ugyanakkor köztársaság-ellenes összeesküvésre vagy éppen a monarchia visszaállítására gondoltak volna.

Az ankéton a hangulat ingadozott. Döntésre kellett elhatároznia magát a pártvezetőségnek. Elhatároztuk Varga Bélával, hogy mindketten felszólalunk. Sok szónok volt még feliratkozva, amikor Varga Béla felállott és elmondotta, hogy neveltetésénél fogva királypárti volt egész életében, de felismerve Magyarország helyzetét és jövődjének alakulását, a köztársasági megoldás mellett van, és kéri a képviselői csoportot, hogy ilyen döntést hozzon.

Varga Béla után én szólaltam fel. Elmondottam, hogy Magyarországot a két háború között gyakran azon az alapon vádolták kétszínűséggel és revizionizmussal a szomszéd államok, hogy gyakorlati cél nélkül fenntartotta a királyság államformáját, mintha állandóan fenyegetőzni akart volna az esetleges restaurációval. Most békekötés előtt állunk. Egyes szomszédainkkal vitáink lesznek a béketárgyalások folyamán. Nem engedhetjük meg, hogy hasonló gyanúval illessenek bennünket a béketárgyalásokon. Demokráciánk mellett bizonyítékokat kell szolgáltatnunk az egész világ számára. Nem részletezem a hosszú

beszédet, de beszédem elhangzása után az összes feliratkozott szónok törölte nevét, elálltak a szótól, és azt indítványozták, hogy a képviselői csoport egyhangúlag foglaljon állást a köztársasági államforma megalkotása mellett. Két képviselő kivételével az egész képviselői csoport megszavazta a pártvezetőség javaslatát, és kimondta a köztársaság kikiáltását.

Az ankét előtt tapogatózást folytattunk az Egyesült Államok és a Brit Királyság követségeinél, s mind a két helyről azt a választ kaptuk, hogy nem tennének észrevételt a magyar köztársaság kikiáltása ellen.

Nekünk az volt a meggyőződésünk, hogy a magyar nép többségének akarátát hajtottuk végre, amikor a köztársaság mellett foglaltunk állást. A magyar demokrácia őszintén remélte, hogy a köztársasági államformában végre a maga életét élheti majd a magyar nép, amely oly sokat vérzett történelme során idegen érdekekért.

A köztársasági törvény tárgyalása simán ment végbe a parlamentben. Amidőn a törvényt a nemzetgyűlésnek csaknem egyhangú szavazása után az Országház téren kihirdettem, nagy tömegek tettek hitet amellett, hogy a magyar nép helyesli a nemzetgyűlés döntését, és magáévá teszi a köztársasági államformát.

A köztársasági államforma kikiáltása után az én kedvem valami mégis elrontotta. Vorosilov marsall személyesen érdeklődött számos alkalommal aziránt, hogy kik a királypártiak Magyarországon, és bár erre nézve tőlem tájékoztatást sohasem kapott, 1946 nyarán letartóztatták és elhurcolták az NKVD emberei Pálffy Gézát* és Lajos Ivánt,* akikről mindenki tudta, hogy a királyság hívei. Ebből az erőszakos cselekményből következtettem, hogy a köztársasági államforma kérdésének már a felvetésében benne volt a Szovjet keze.

43 / A köztársasági elnök választása

Már a köztársasági törvény előkészületei alatt megindult a mozgás az elnökválasztás kérdésében. 1945 karácsonyan felkeresett lakásomon Rákosi Mátyás, részint hogy nézeteit kifejtse, részint hogy az én véleményemet megtudja. Akkor már nem látszott kétségesnek, hogy a nemzetgyűlés a köztársasági törvényt megszavazza, beszélni lehetett tehát az elnökség kérdéséről.

Rákosi kinyilvánította, hogy kétféle ember jöhet számításba köztársasági elnöknek: vagy egy pártok fölött álló tekintély, vagy egy aktív politikus. Mivel a párton kívüli tekintélyekben nem nagyon bővelkedünk, politikusra kell gondolni.

– Tisztában vagyunk vele, hogy a köztársasági elnöknek a többségi Kisgazdapárt soraiból kell kikerülni – mondom. – Két ember jöhet tekintetbe: Tildy Zoltán vagy Nagy Ferenc. Nektek kell megegyezni abban, hogy melyiktek legyen a köztársasági elnök. Mivel így megüresedik vagy a miniszterelnöki, vagy a nemzetgyűlési állás, gondolni kell a felekezeti szempontokra. Ha ilyen körülmények között a köztársasági elnök is református ember lesz, akkor helyes lenne egy vezető állást katolikus emberrel betölteni. Sőt ha a nemzetgyűlési elnöki állás üresednék meg, gondolni kellene arra, hogy ezt a pozíciót valamely másik pártnak kellene adni, mert kissé egyoldalú látszata lenne annak, ha a köztársasági elnökön kívül még a miniszterelnök és a nemzetgyűlés elnöke is egy pártból kerülnének ki.

Nem tudtam, hogy mit akar elérni Rákosi ezzel a beszélgetéssel. Óvatosan válaszoltam:

– Természetes, hogy a köztársasági elnökség kérdésében meg fogunk egyezni. Nem tudnék azonban hozzájárulni ahhoz, hogy bármelyik megüresedő közjogi állást kiadja a Kisgazdapárt a kezéből.

Rákosi azonban többet akart ennél tudni. Újból visszatért az elnökség kérdésére.

– Tildy mellett az szól, hogy ő a párt vezére, és sokat tett a pártok együttműködése érdekében. Mellette az szól, hogy parasztember vagy, s így a legnagyobb demokratikus néprétegből kerülne ki az elnök.

Kikerültem az egyenes válaszolást. Arról kezdtem beszélni, hogy helyes lenne, ha a Kommunista Párt igyekezne megfékezni erőszakoskodó titkárait, mert a kommunisták erőszakoskodásából s a kisgazdapárti képviselők emiatt való elégedetlenségéből könnyen lehetnek zavarok.

Rákosinak erről a kérdésről nem volt kedve beszélgetni, és így csakhamar eltávozott.

Természetes azonban, hogy a politikai életet mindinkább izgatta az a kérdés, hogy ki lesz az elnök. Anélkül, hogy akár Tildy, akár én bármiféle nyilatkozatot is adtunk volna elhatározásunkról, megindult a pártoskodás. Tömegesen kerestek fel kisgazdapárti képviselők, és követelték, hogy vállaljam az elnökjelöltséget. Elzárkóztam a nyilatkozattól. A hallgatással céljaim voltak.

Az első pillanattól fogva azt tartottam igazságos megoldásnak, ha Tildy lesz a köztársasági elnök. Viszont ebben az esetben felmerült a miniszterelnökség kérdése. Tudtam, hogy Tildy követelni fogja, hogy vállaljam a miniszterelnökséget. Irtóztam attól a gondolattól, hogy miniszterelnök legyek.

Hallgatásomat pártomból sokan félreérthették. Azt hitték, hogy csak kéretni akarom magamat. Követelték, hogy nyilatkozzam. Varga Béla és Kovács Béla az ország hangulatára hivatkozva kijelentették, hogy csak az nyugtatja meg a tömegeket, ha vállalom a köztársasági elnökséget. Egyes képviselők nyíltan megmondották, hogy a képviselői ankéton annak a feltételezésével szavazták meg a köztársasági államformát, hogy én leszek az elnök.

Közben Tildy Zoltán a párt egyes baloldali képviselői előtt kijelentette, hogy pályázik a köztársasági elnökségre. A munkáspártok Tildy Zoltán mellett foglaltak állást, bár

összes szavazataikkal és a Kisgazdapárt néhány baloldali képviselőjével sem befolyásolhatták volna a Kisgazdapárt nagy többségének elhatározását.

Természetesen kénytelen voltam sokat gondolkodni az elnökség kérdése fölött. Tudtam, hogy a demokrácia kezdő éveiben nem nagyon szerencsés dolog a tömegeket csalódásoknak kitenni, ellenkezőleg, mindent el kell követni azért, hogy a nép a demokráciát megszeresse. Ebből a szempontból talán szerencsés lenne, ha vállalnám a köztársasági elnökséget, s ezzel a tömegeknek azt az érzést adnám, hogy az ő akaratuk és kívánságuk teljessé vált. Emellett arra is gondolni kellett, hogy nehéz lesz Tildy Zoltán után megfelelő miniszterelnököt találni. Képességek tekintetében akadt volna alkalmas ember, azonban kevés embert vállaltak volna a koalíciós pártok olyan szívesen, mint Tildyt, és kevés ember lett volna képes a koalíciós békét is hozzá hasonlóan biztosítani.

Úgy éreztem azonban, hogy a történelmi igazság szerint Tildy Zoltán szolgált rá legjobban az államfői tisztségre. Idősebb ember is volt nálam, ő volt a párt politikai vezére, majd ő viselte legutóbb a miniszterelnöki tisztséget; azt tartottam igazságos dolognak, ha Tildyt választjuk meg a köztársaság elnökévé.

Ezt azonban könnyebb volt elhatározni, mint végbe vinni. Tildy népszerűtlen volt. Tudtam, hogy ha érveimet adagolni kezdem, az ellenérvek tömegével fogják követelni, hogy vállaljam az elnökséget. Tudtam azt, hogy aprólékos tiltakozásokkal nem tudnám elhárítani magamtól az elnökséget, mert minduntalan felvetnék velem szemben a nép iránti felelősség kérdését. Ezért voltam kénytelen heteken át hallgatni és megvárni, amíg egyetlen döntő szóval elintézhetem a kérdést. Tildy Zoltánnak sem tettem semmiféle kijelentést. Attól tartottam, hogy Tildy valakinek megmondja, hogy én őt megbíztattam, és a pártban ezt úgy fogják továbbadni, hogy lepaktáltam Tildyvel.

Egyik este a Kisgazdapárt képviselői önmaguktól értekezletre gyűltek össze, amelynek az volt a célja, hogy az egész párt egységesen rám kényszerítse az elnökjelöltsé-

get. Erre az esti összejövetelre nekem is meg kellett volna érkeznem. Napközben azonban egy nagyon kedves vidéki összejövetelen vettem részt. Cegléd városa valamikor egyhangúlag képviselőjévé választotta az olaszországi Turinban száműzetésben élő Kossuth Lajost. A választás után a város népe száztagú küldöttséget indított Turinba, hogy felajánlja a nagy száműzöttnek Cegléd mandátumát. Ez a „Turini Százas Küldöttség” azóta is megmaradt Cegléden. Az eredeti küldöttség tagjai természetesen elköltöztek már az élők sorából, de állandóan kiegészítik a küldöttséget, és a legutóbb megüresedett helyre engem választottak be a ceglédiek. A beiktatási ünnepség olyan sokáig tartott, hogy a Budapesten összegyűlt képviselők összejöveteléről elkéstem. Az értekezlet feloszlott, de mielőtt szétmentek volna, több mint kétszáz képviselő aláírásával szögezte le magát az én elnökségem mellett.

Láttam, hogy tovább az elnökség kérdését halasztani nem lehet. Felkerestem Tildy Zoltánt. Rettenetesen el volt gyötörve a bizonytalanság miatt. Megmondtam neki, hogy az első perctől fogva elhatároztam, hogy az elnökséget nem vállalom. Elérkezettnek látom az időt arra, hogy az ő elnökké választásának kérdését tisztázzuk. Még aznap el fogom dönteni a kérdést olyan formában, hogy az egész párt őt fogja kívánni köztársasági elnöknek. De van egy kikötésem: semmi körülmények között se kívánja, hogy utána én legyek a miniszterelnök. Meg akarok maradni a nemzetgyűlési elnöki állásban, mert emellett foglalkozhatom a párttal is. Miniszterelnök semmi szín alatt sem akarok lenni.

Tildy meghatottan vette tudomásul elhatározásomat, és kijelentette, hogy bár nehéz lesz a miniszterelnöki állást mással betölteni, tudomásul veszi kívánságomat, és nem ragaszkodik ahhoz, hogy elnökké választása után a miniszterelnökséget én vállaljam.

Este összehívtam a párt képviselőit, s kértem Tildy Zoltánt is, hogy legyen ott a képviselői értekezleten. A képviselők egy szálig jelen voltak. Nehéz helyzetben voltam, amikor felállottam beszélni. Ezt a beszédemet szerényte-

lenség nélkül ideiktatnám, ha megvolna nálam a szövege, de nem hoztam magammal egyetlen papirost sem, és így szó szerint nem tudnám visszaidézni a beszédet.

Beszédem alatt a megdöbbenés és meghatottság érzései váltakoztak a képviselőkben, s mikor azt mondtam, hogy a magyar köztársaság fejlődése nem kezdődhet azzal, hogy a lerongyolódott és szenvedő nép feje fölött a vezetők a hatalomért viaskodjanak, mint sokszor történelmünk során, hanem szeretnék példát mutatni a demokrácia egész jövődjére a tekintetben, hogyan kell tudni gyakorolni a lemondást, amikor a nemzet érdekei ezt kívánják – képviselőtársaim percekig tombolva ünnepeltek. Beszédem befejezése után a képviselői értekezlet sok tagja sírt, és egyhangúlag kimondották, hogy Tildy Zoltánt jelölik köztársasági elnöknek.

44 / Küzdelem a miniszterelnökség ellen

Tildy Zoltán állta azt az ígéretét, hogy nem kívánja maga után az én miniszterelnökségemet. Február elseje után, Tildy Zoltán ünnepélyes beiktatása után azonban újult erővel indult meg a roham, hogy vállaljam a miniszterelnökséget.

Rákosi Mátyás, Szakasits Árpád és Veres Péter óráról órára jöttek hozzám, kérlelve és fenyegetőzve, hogy fogadjam el a kormányfői tisztséget. Úgy nyilatkoztak, hogy senki mással nem látják biztosítottak a koalíciós kormányzást, csak velem. Elutasítottam őket. Még aznap azzal érveltek, hogy senki más mellett nem hajlandók megtartani miniszterelnök-helyettesi állásukat, csak melletttem. Kijelentettem, hogy Sulyok Dezsőt* ajánlom miniszterelnöknek. Rákosi és Szakasits hevesen ellenezték Sulyok miniszterelnökségét. Én nem tárgytottam.

Magamhoz kérttem Szakasitsot, s emlékeztettem azokra az időkre, amikor pártjaink között szoros együttműködés volt, és Sulyok Dezső is lelkesen támogatta ezt az együttműködést. Hivatkoztam Sulyok képességeire, be-

csületes munkájára, s végül Szakasitsot sikerült megnyernem Sulyok miniszterelnökségének.

Tárgyaltam Sulyok Dezsővel is, elmondván neki, hogy bízom képességeiben és demokratikus politikai irányában, s felajánlottam neki a miniszterelnökséget. Sulyok Dezső hangoztatta, hogy ezekben az időkben nagy áldozatot jelent a kormány vezetése, de vállalja.

Megtárgyaltam a kérdést Tildy Zoltánnal is, aki elfogadta javaslatomat, és hozzájárult, hogy Sulyok legyen a miniszterelnök. Végigbeszéltem a dolgot képviselőtársaimmal, akik egyetértettek velem abban, hogy én magam ne vállaljam a miniszterelnökséget, s ennek érdekében belenyugodtak abba, hogy Sulyokkal töltsük be a miniszterelnöki állást. Végül Rákosi is belenyugodott Sulyok miniszterelnökségébe.

Alkalmat kívántam nyújtani Sulyoknak arra, hogy a marxista pártok aggodalmait és kétségeit eloszlassa, s ezért megbeszéltem a pártvezetőséggel, hogy Sulyok Dezsőt tegyük meg a köztársasági törvény parlamenti előadójának. Az előadónak korlátlan beszédideje van, s azt akartam, hogy Sulyok imponáló nagy beszédet mondjon, amelyben egyrészt bizonyítékát szolgáltatja államférfiúi készségének, másrészt hitet tesz a demokrácia és a köztársaság mellett, végül pedig megnyugtatja a munkáspártokat az együttműködés tekintetében.

Nagy várakozással tekintettünk Sulyok beszéde elé. Én különösen keservesen vártam ezt a beszédet, és őszintén kívántam, hogy sikerüljön, mert tudtam, hogy nagymértékben ettől függ, megmenekülhetek-e a miniszterelnökségtől vagy sem.

Sulyok nagyon elrontotta a dolgát. Nagy, de széteső beszédet mondott. A köztársaság méltatása mellett azt vitatta, hogy 1919-ben a kommunista magyar vöröshadsereg revizionista harcot folytatott-e a csehek ellen, vagy nem. Összehasonlításokat tett az első kommunizmus utáni fehérterror és a mostani felszabadulás utáni gyömrői rendőrgyilkosságok között. Annyira belekalandozott a munkáspártok belső ügyeibe, hogy beszéde után Rákosi és

Szakasits kijelentették, semmi körülmények között sem vállalják Sulyokot miniszterelnöknek. Sulyokkal nem látják biztosítva az együttműködést, nem árul el képességet arra, hogy meg tudja teremteni a magyar politikai élet összhangját, tehát szó sem lehet róla, hogy Sulyok alatt működjen a koalíció. Le voltam sújtva.

Sorra vettem elő a Kisgazdapárt politikailag képzett képviselőit, és egymás után hoztam őket javaslatba a különböző pártközi értekezletek előtt. Mindegyikkel szemben találtak kifogást, mindegyik ellen tiltakoztak. A gyűrű szorult körülöttem, s elkeseredve láttam, hogy aligha tudok megszabadulni a miniszterelnökségtől.

Magyarázatát kell azonban adnom, miért akartam mindenáron elhárítani magamtól a miniszterelnöki állást. Mondanom sem kell, hogy nem hiúságból, mivel nem lettem köztársasági elnök. Nem is emberi kényelemből tiltakoztam a miniszterelnökség ellen, hiszen egész életemben nagyon sokat dolgozó és gondokkal küszködő ember voltam. Ösztönösen éreztem azonban, hogy a miniszterelnökség akkor szinte egyedülálló népszerűségemet le fogja rontani. Ezt a népszerűséget nem tartottam a saját kincsemnek, de azért szerettem volna megmenteni, mert éreztem, hogy a demokráciának van reá szüksége. Tudtam, hogy a munkáspártok vezetőivel szemben csak úgy tudunk politikát folytatni, ha nagy tömegek szeretetére és bizalmára támaszkodhatunk. Tudtam, hogy a Szovjet követeléseinek teljesítése gyanakvást és bizalmatlanságot ébreszt a tömegekben. Tudtam, hogy a kommunistákkal való közös kormányzás sok engedményt követel; ezeket a nép nem fogja megérteni. Tudtam, hogy Tildy Zoltán örökségében ülve hetekig sem lehetne az ellenállás politikáját folytatni. Attól tartottam, hogy elveszítem a népre való hatásomat, s a magyar nép, ahelyett, hogy megszeretné a demokráciát és beilleszkedne rendjébe, a demokrácia ellenségévé válik. Ezért tiltakoztam a miniszterelnökség ellen, s ebben egyetértett velem egész családom, egyetértettek barátaim is, akik szintén arra kértek, hogy ne vállaljam a miniszterelnökséget.

Amikor azonban Sulyok Dezső beszéde egészen rossz fogadtatásra talált, és a Sulyok-féle kombinációt el kellett ejteni, azonnal éreztem, hogy nem fogok tudni megszabadulni. Magam is láttam, hogy nincs ember, aki az együttműködést tartani tudná a magyar politikai élet eljövendő két nagy fázisaig: a békekötésig és a megszállás megszűnéseig. Attól is tartani kellett, hogy bizonytalan kormányzás mellett még inkább érvényesül a szovjet befolyás, és még inkább előretörnek a kommunisták. Félni kellett tőle, hogy egy bukdácsoló kormányzás belső zavarokra ad alkalmat, és esetleg polgárháború váltja fel a demokrácia fejlődését.

Erőt vett rajtam annak a felismerése, hogy Magyarországon az elkövetkező nehéz időkben csak az kormányozhat, aki hajlandó feláldozni politikai értékeit, népszerűségét, a nép bizalmát és vállalni meri azt is, hogy esetleg becsületében megtámadják. Úgy éreztem, hogy senki sem áldozhat többet, mint én, s elhatároztam, hogy bármi történjék is emberileg velem, kezembe veszem a kormányzást, és megpróbálom szegény tönkretett hazámat elvezetni boldogabb idők hajnalhasadásáig.

Magamhoz kérttem legtekintélyesebb képviselőtársaimat, és utoljára feltettem nekik a kérdést, mi a véleményük miniszterelnökségemről. Képviselőtársaim olyan sokra értékelték erkölcsi helyzetemet, hogy könnyes szemekkel kértek, ne vállaljam a miniszterelnökséget. Összeszoruló szívvel közöltem velük, hogy bár teljesen tisztában vagyok azzal, mi vár rám a miniszterelnöki pozícióban, úgy látszik, hogy a nemzet fejlődése súlyos áldozatokat kíván, én pedig az áldozathozatal elől nem térhetek ki, s így vállalom a miniszterelnökséget.

Magamhoz kérttem a két munkáspárt vezérét, Rákosit és Szakasitsot. Kijelentettem, hogy a hetek óta tartó kapacitálások után a miniszterelnökséget vállalom, azonban kikötéseim vannak. Ezek a kikötések a következők:

1. Aratás előtt ne rendezzenek olyan sztrájkokat, amelyek a rosszul élelmezett lakosság elégedetlenségét fokoznák.

2. Semmi körülmények között sem szabad politikai tüntetéseket rendezni, melyek lehetetlenné tennék a nyugodt kormányzást.

3. A pozíciók arányosítását folytatni kell, és be kell fejezni a rendőrségnél és a közigazgatásban egyaránt.

Rákosi és Szakasits ezeket a feltételeimet elfogadták, és én közöltem a köztársasági elnökkel, hogy a miniszterelnökséget elvállalom.

A miniszterelnöki állás gyakorlatilag már üres volt. Kovács Béla barátom, az akkori földművelésügyi miniszter lakásomra hajtatott, és feleségemtől elkérte fekete ruhámat, hogy a köztársasági elnök előtt az eskütételnél abban jelenhessek meg. Feleségem keserves zokogásban tört ki, amikor Kovács Béla közölte vele, hogy nem térhettem ki a miniszterelnökség elől. Szegény asszony szívesebben jött volna velem vissza a bissei mezőkre, küzdeni a földdel, a viharral és a szárazsággal, mint a hatalom felé. Ősztönösen is érezte, hogy az az út, amelyre léptem, nem a nyugalom és békesség, hanem a tragédia felé vezet.

Ilyen érzésekkel kezdtem meg a kormányzást* mint az ezeresztendős Magyarország első paraszt miniszterelnöke. Az a tizenhat hónap, amelyet a miniszterelnöki székben töltöttem, Magyarország példa nélküli emelkedésének az ideje volt. Az építés munkáját azonban nem fejezhettem be. Megmozdultak ellenem azok a sötét erők, amelyek még sok gondot és szenvedést tartogatnak az emberiség számára. Én pedig ahelyett, hogy munkámat befejezhettem volna, tizenhat hónap után száműzöttként hozzákezdhettem ennek a könyvnek a megírásához.

45 / Az új kormány összetétele

Tulajdonképpen nem is új kormány volt, hanem a Tildy-kabinettel kezdtem meg a kormányzást. Nem is akartam gyors változásokat, de nem is volt könnyű változtatni a kormány összetételén. A Kisgazdapárt nem bővelkedett túlságosan olyan emberekben, akik a koalícióban

miniszteri állásokra alkalmasak lettek volna. Ha valaki jó politikus vagy megfelelő szakember volt, akkor a koalíciós felfogásával volt baj: vagy ő nem szerette a kommunistákat, vagy a kommunisták nem állták az ilyen embert. A többi koalíciós pártból pedig nem a miniszterelnök választotta ki az embereket, hanem a pártok ajánlották, s a miniszterelnök vagy elfogadta, vagy nem. Azt gondoltam tehát, hogy egyelőre változatlanul hagyom a kormányt, s alaposan szétnézek, hogyan tudnám később a kormány összetételét megfelelően megjavítani.

Hadd mutassam be néhány szóval azokat az embereket, akikkel, néhány változástól eltekintve, tizenhat hónapon keresztül kormányoznom kellett az országot.

Rákosit már bemutattam még a debreceni politika fejlődésének idejéből. Azóta csak fokozottabb ravaszságot és elszántságot fedeztem fel benne. Ő volt az egyik miniszterelnök-helyettes, és mivel pártjának egy mandátummal többje volt a parlamentben, mint a Szociáldemokrata Pártnak, ő lett az első helyettesem.

Szakasits Árpád, a másik miniszterelnök-helyettes, a Szociáldemokrata Párt vezére. Kőfaragó munkás volt, de költői hajlandóságú, sokat olvasott ember, aki pártjának lapját, a *Népszavá*-t szerkesztette. Önálló politikai véleménye megszűnt, amióta Rákosi újra Magyarországra tette a lábát. Minden lépését és gondolatát ez a nagyeszű moszkvai ügynök irányítja. Pártjának balszárnya támogatja, főleg azokon a gyanús múltú embereken keresztül, akiket már ő vitt be a pártvezetőségbe. Régi szociáldemokraták sokan nem szeretik, amiért Peyer Károlyt, a párt előbbi vezérét, kitúrta helyéből. Sokszor megpróbálta megjátszani a Kisgazdapárt és a Kommunista Párt között a közvetítő szerepét, de ezt csak olyan mértékben tehette, amilyen mértékben azt Rákosi megengedte neki.

Érdekes alakja volt a kormánynak Gerő Ernő közlekedésügyi miniszter. Ha az igazi, mindenre elszánt és mindenre képes kommunistát meg kellene mintázni, ő lenne a legjobb modell. A Kommunista Párt sikereiért vagy eredményeiért éjjel-nappal hajlandó dolgozni. A kommu-

nista politika vonalát sohasem téveszti el, bárkivel bármiről tárgyaljon is, mindig kommunista ésszel gondolkodik. Szintén moszkovita, jól beszél oroszul.

Nagy Imre volt a belügyminiszter ebben az időben. A kommunista miniszterek közül talán leginkább mondható magyar embernek. Sokáig vidéken élt, s a vidéki kisvárosban barátságos modor ragadt rá. Nem nagy politikus, de pártja utasításait gondolkodás nélkül végrehajtja.

Dr. Molnár Erik népjóléti miniszter kecskeméti ügyvéd volt, aki álnév alatt korábban is írogatott baloldali cikkeket, és titkos összeköttetést tartott a kommunistákkal. A pártnak csak a felszabadulás után lett tagja. Egyszerű, szürke, kényelmes életet élő ember.

Ries István igazságügy-miniszter azelőtt a Szociáldemokrata Párt ügyésze volt. Politikai bűnperekben több baloldali embert védett, némelyek szerint igen magas honoráriumért. Korábban tárgyilagos jogásznak mutatta magát, de mindjobban Szakasitsnak, a kommunistáknak és a Szovjetnek a befolyása alá került. Nagyon elfogultan viselkedett az úgynevezett összeesküvési bűnper során, s véleményét mindig kommunista szájíz szerint nyilvánította. Nagy kárt okozott az igazságszolgáltatásnak azzal, hogy régi, érdemes bírókat leváltott, s helyükre gyakran obskúrus múltú kommunistákat vagy baloldali szocialistákat rakott.

Bán Antal volt az iparügyi miniszter, a Szociáldemokrata Párt helyettes főtitkára. Baranyai német származású ember, akiről azt beszélték, hogy amidőn 1941-ben Dél-Baranya és Dél-Bácska visszatértek Magyarországhoz, koncessziókat fogadott el a nemzetiszocialistáktól. Lehet, hogy ez nem igaz, de a kommunisták kétségtelenül hatalmukban tartották ezt a jobb szándékú embert. Az iparügyi kormányzáshoz nem értett, s minisztériumában csakhamar úrrá lett a korrupció.

Rónai Sándor kereskedelmi miniszter a munkáspárti miniszterek sorában az utolsó, aki valamikor a Szociáldemokrata Párt vidéki titkára volt. Az ideiglenes kormányban közellátási miniszter volt, s a közellátás megszerve-

zése helyett hetenként éhenhalással fenyegette az országot.

Az egyetlen parasztpárti miniszter Keresztury Dezső volt a kormányban. A legmagasabb színvonalú tanárképző kollégiumnak volt az igazgatója, s emellett ismert nevű író. Becsületes, demokratikus alapon vezette a minisztériumát, s kultuszminisztersége alatt tárcája és az egyházak között semmi összeütközés nem volt.

A kisgazdapárti miniszterek közül elsősorban említtem meg Gyöngyösi János külügyminisztert, aki az ideiglenes kormány debreceni alakulásától fogva töltötte be állását. A debreceni kormányzás idején még nagyon szűk körben mozgott a magyar külpolitika, később azonban, amikor a külügyi kormányzat feladatai megnövekedtek, Gyöngyösi hozzáértéssel a feladatokhoz, és becsületes következetességgel vezette a magyar külügyeket. Eleinte a pártban baloldali embernek tartották, később azonban, főleg a béketárgyalások után, mindinkább határozott képviselője lett az igazi demokráciának, és a pártban is népszerű emberré vált.

Bárányos Károly töltötte be a közellátási tárcát. Már a háború előtt feltűnt kiváló földművelésügyi és közellátási szervezőképességével. Pártpolitikában sohasem vett részt, de minisztériumát magas szintre emelte. Jól oldotta meg a közellátás feladatát 1945–46 telén is, amikor előde, Rónai Sándor többször megjósolta, hogy Budapest népe és az ipartelepek lakossága három hét alatt éhen fog halni.

Gordon Ferenc volt a pénzügyminiszter. Azelőtt a legnagyobb budapesti áruház igazgatója volt. Határozottan és céltudatosan képviselte a polgárságot a politikában. Élesen szembehelyezkedett a Szovjet gazdasági penetrációs törekvéseivel.

Kovács Béla volt a földművelésügyi miniszter, aki azonban az én kormányomban már nem sokáig dolgozott, mert nagyon fontos pártmunka várt rá, s le kellett mondania a miniszterségről. Többször esik még szó a későbbi fejezetekben erről a kiváló magyar emberről.

Antall József volt az újjáépítési miniszter, aki államtit-

konszolidáció megteremtéséről. De legfőbb feladatomban mégis azt tekintettem, hogy az alkotómunka folyamatosságának biztosítása mellett elvezessem az országot a békekötésig, azután a békeszerződések ratifikálásáig, végül pedig a megszállás megszűnéséig, s átadhassam a kormányzást olyan embernek, aki azután a független és szabad országot érzelmeinek is inkább megfelelő vonalon vezetheti.

Sok nehéz kérdés zúdult rám már kormányzásom első napjaiban. Az Egyesült Államok kormánya februárban azt az ajánlatot tette a magyar kormánynak, hogy kezdjen tárgyalásokat egy repülésügyi egyezmény létesítéséről. Az volt a terve az Egyesült Államok kormányának, hogy távol-keleti repülőforgalmába bekapcsolja Budapestet is. A legnehezebb problémát vetette fel számomra ezzel az Egyesült Államok kormánya.

Magyarországnak érdeke lett volna ennek az egyezménynek a megkötése. A világ leghatalmasabb légiútjába bekapcsolódni minden kis országnak érdeke. Természetesen a Szövetséges Ellenőrző Bizottságot meg kellett kérdezni, hogy mi a véleménye a tervezett repülőegyezményről. Az Ellenőrző Bizottság szovjet elnöke azonban kijelentette, hogy még ahhoz sem adják beleegyezésüket, hogy a magyar kormány tárgyalásokat kezdjen ebben a kérdésben. Beleszólt a kérdésbe Puskin követ is, aki kinyilvánította, hogy a repülőterek és a légitér felett a megszálló csapatok parancsnoksága rendelkezik. Ez a parancsnokság pedig az amerikai gépek leszállását támaszpontkérdésnek tekinti, és inkább ad Oroszországban repülőteret, semmint hogy Magyarországon leszállást engedélyezzen.

Azt kellett válaszolnunk, hogy szívesen és örömmel kapcsolódunk bele a hatalmas amerikai légi forgalomba, ha szuverenitásunkat vissza fogjuk nyerni.

A szovjet politika egyoldalúsága és külön befolyása megakadályozott bennünket abban, hogy a világ legnagyobb gazdasági hatalmával, az Egyesült Államokkal légi forgalmi egyezményt köthessünk.*

46 / Csökkenteni kell a közalkalmazottak létszámát

Amint a rendszeres kormányzati munka megkezdődött, mindjobban előnyomultak azok a nehézségek, amelyekkel meg kellett birkózni. Ha a kormány új feladatot tűzött maga elé, azonnal jelentkezett az ország szegénysége.

Elmaradtunk a jóvátétel teljesítésével, ezzel szemben éreztük, hogy a Szovjettől való függőségünk egyenes arányban nő adósságunkkal. Az államháztartás bevételei nem rendeződtek még, de az infláció miatt ezt várni sem lehetett. A mezőgazdaságnak úgyszólván semmit sem tudtunk juttatni, márpedig hatszázezer új birtokos nagyon rászorult volna az állami támogatásra.

A pénzjegynyomda nyomta a pénzt, de ezt jóformán el is nyelte az ipar, mivel a jóvátétel teljesítése és a munkanélküliség elhárítása céljából az ipart kellett leginkább fejleszteni. Költségvetésre még korai lett volna gondolni, de azzal tisztában volt minden épeszű ember, hogy a háború előtti költségvetéssel nem áll módunkban dolgozni, mert annak fedezetét az ország népe nem lesz képes kiizzadni. Az állam kiadásainak csökkentésére kellett tehát gondolni.

A háború alatt rendkívüli mértékben megnövekedett a közalkalmazottak létszáma. Márpedig a háború előtt is túl sok közalkalmazottat tartott el Magyarország. Képviselőkoromban egyszer számításokat végeztem arra nézve, hogy egyes foglalkozási ágak milyen százalékban foglalnak helyet a lakosság soraiban, és hogy viszonylik ez a többi országok foglalkozási megoszlásához. Rájöttem, hogy a magyar lakosság foglalkoztatásával a földművelésben a 11. helyen állunk a világon, az ipari foglalkoztatásban a 19. helyen, a kereskedelemben pedig a 20. helyen állunk. Ezzel szemben a közalkalmazottak foglalkoztatásával Magyarország a 4. helyen állott az egész világon. Első volt Németország, azután következett Anglia, majd Svédország és utána nyomban Magyarország. El kellett

tehát jutnunk annak felismeréséhez, hogy a közalkalmazottak létszámát csökkenteni kell. Megtudtuk, hogy az Egyesült Államok is csökkentette a háborús tisztviselők létszámát mintegy félmillióval a háború után.

Természetes azonban, hogy a magyar politika összetétele mellett nem lehetett arra gondolni, hogy csak azokat bocsássuk el, akik szolgálati szempontból nem felelnek meg, hanem tudtuk, hogy el kell bocsátanunk azokat is, akik a múltban a fasisztákat támogatták. Előre tudtuk, hogy ezeknek a kiválogatása nagy nézeteltéréseket okoz majd a pártok között.

A koalíciós kormányzás szükségessé teszi, hogy minden kérdésben előbb a pártok vezetői egyezzenek meg pártközi értekezleten. Ebben a kérdésben is összeült a pártközi értekezlet. Megállapodtunk abban, hogy az elbocsátások után csak annyi közalkalmazott maradhat, amennyi az 1938-as évi közalkalmazotti létszám kilencven százalékának felel meg. Ebben nem volt sok vita közöttünk. Nehezebb volt azonban eldönteni azt a kérdést, miféle szervezet bocsássa el a felesleges közalkalmazottakat. Tudtuk jól, hogy a kommunisták a közalkalmazottak elbocsátásába is igyekeznek pártpolitikát belevinni. Azt javasoltuk tehát, hogy állítson fel a kormány háromtagú bizottságokat, melyek a miniszterelnök és a pénzügyminiszter kiküldöttjeiből és annak a miniszternek a kiküldöttjéből álljanak, akinek a tárcája területén a bizottság működik.

Ezt a kommunisták hevesen ellenezték. Tiltakoztak az ellen, hogy a pénzügyminiszter kiküldöttje legyen az egyik tagja a bizottságnak, s helyette a Szakszervezeti Tanács kiküldöttét javasolták. Az én javaslatom szerint minden bizottságban kigazdapárti többség lett volna, a kommunista javaslat szerint pedig a munkáspárti minisztériumokban dolgozó bizottságokban munkáspárti többség lett volna.

Mindenki azonnal tudta, hogy politikáról van szó. A kommunisták azt hangoztatták, hogy az én javaslatom szerint a közhivatalokban ott maradna a reakció, mi pedig azt hangoztattuk, hogy a kommunisták javaslata szerint

kipusztul a közigazgatásból a szakértelem, s megmaradnak a közhivatalokban a dilettáns kommunisták és szocialisták.

Heteken át merev határozottsággal állt szemben a két felfogás. A kommunisták erőszakkal akarták eldönteni a kérdést. Tüntetésekre bérelték fel a szakszervezeti munkásságot. Rákosi elfelejtette azt a megállapodást, amelyet miniszterelnökségem előtt a tüntetésekre nézve kötött velem. Egyszer egy hatalmas tömeg betörte a Parlament kapuit, és előzönlötte a Miniszterelnökséget. Csak annyit ígértem a tömegnek, hogy véleményezési jogot kap a szakszervezet.

Így a közalkalmazottak létszámcsökkentésére felvetett elgondolások mindkét oldal határozottsága miatt megoldatlanok maradtak, de jöttek közbe azután olyan események, amelyek a kommunista vezetés alatt álló szakszervezet javára döntötték el a kérdést.

47 / A Kisgazdapárt béketervet akar

Már 1945 végén várható volt, hogy 1946-ban összeül a békekonferencia, hogy átvigye az emberiséget a háború állapotából a békehelyzetbe. Felelős és hazafias embereknek már ekkor gondolni kellett arra, hogy Magyarország sem állhat készületlenül a békekonferencia elé, hanem meg kell határoznia azokat a célokat, amelyeket a magyar külpolitika a békekonferencián elérni kíván, és fel kell készülni a támadásokra is.

A Kisgazdapárt külpolitikusi 1945 áprilisától kezdve sorozatos megbeszéléseket tartottak a béke-előkészítés érdekében. Egész évben nem sikerült azonban a többi párttal dűlőre jutni a békecélok tekintetében. A kommunisták állandóan kitértek a békecélok megbeszélése elől, sőt élesen támadták azokat, akik békecélok elkészítésére mertek gondolni. Azt hangoztatták, hogy Magyarország többet ér el a békétárgyalásokon, ha a mellét verve beismeri bűnösségét, mintha védekezni próbálna.

1946 februárjában a Kisgazdapárt ismét előtérbe hozta a békekérdést. Mindnyájan tudtuk, hogy a békekonferencián nem a magyar népnek a háborúban való részvétel elleni érzelmei kerülnek elsősorban elbírálásra, hanem a hivatalos magyar kormány háború alatti magatartása. Az volt a véleményünk azonban, hogy fel kell készülni annak bebizonyítására, hogy Magyarországot nemcsak gyenge és bűnös kormánya vitte bele a háborúba, hanem számos kényszerítő körülmény is. Legelőször is az a körülmény, hogy Magyarországot függetlenségének és semlegességének megőrzésében egyáltalán nem támogatták a szövetséges nagyhatalmak. Azután úgy véltük, mód lesz annak a bizonyítására is, hogy Magyarország sem bűnösebb Németország támogatásában, mint más olyan délkelet-európai országok, amelyek szintén csatlós állammá váltak.

Nem lenne helyes, ha most belebocsátkoznék az egyes európai országok bűneinek és érdemeinek összehasonlításába, és késő annak a kijelentése is, hogy Magyarországnak nem állott módjában sem a németek elleni háborúban való részvétel lehetőségét vagy mértékét meghatározni, sem pedig a háborúból való kilépés időpontját megválasztani. Mindenesetre a magyar politikai életnek kötelessége volt felkészülni a párizsi béketárgyalásokra, hogy ott a lehető legjobb eredményt érjük el a magyar nép számára.

Amikor a Kommunista Párt arról értesült, hogy a Kisgazdapárt határozottan foglalkozik a béketervekkel, azonnal újabb támadást kezdett a békecélok ellen. Sovinizmus és revizionizmus vádjával illette mindazokat, akik igényeket mernek támasztani Magyarország javára a békekonferencián. Hogy ezek mögött a támadások mögött ott állott a Szovjetunió is, az csak később, a Szovjetnek a májusi párizsi döntésén,* majd a békekonferencián Magyarországgal szemben elfoglalt álláspontjából derült ki.

A külügyminiszter kezét megkötötték a kommunisták ezekkel a támadásokkal. A külügyminiszter feladata lett volna az egyes pártok béketerveit összehangolni s ezek alapján megfogalmazni a hivatalos magyar békecélokat.

Minthogy azonban a koalíció nem jutott megegyezésre a békecélok tekintetében, a külügyminiszter is csak a pártok nélkül, illetve csak a Kisgazdapártra támaszkodva foglalkozhatott a béke-előkészítés munkájával.

A magyar közvélemény megdöbben a béke-előkészítés ellen folytatott kommunista akció miatt. Mindenki látta, hogy amíg azok az országok, amelyekkel vitás kérdéseink vannak, egész közvéleményük helyeslése mellett állítják fel Magyarországgal szemben követeléseiket, addig Magyarországra nézve csak hátrányt jelenthet, hogy a békedelegációnak nem lesz módjában – belpolitikai okokból vagy esetleg a Szovjetre való tekintettel – a maga dokumentumait akadálytalanul előterjeszteni.

Bizonyos, hogy nem a Magyar Kommunista Párt határozta el a békecélok megalkotásának akadályozását. A Kommunista Párt szívesen járt volna elől egy olyan akcióban, amely sikerrel kecsegtet. Azért támadta a Kommunista Párt a békecélokat, mert a Szovjet ezt parancsolta neki, miután tudta, hogy ő maga nem fogja Magyarországot támogatni. Ennek ellenére is történelmi felelősség terheli a Kommunista Pártot a magyar békecélok szabotálása miatt, s hogy a magyar jövődre nézve ennyire fontos kérdésben külföldi elnyomó hatalom akaratát fogadta el a magyar nép vágyai helyett.

Nem sokkal később olyan mozzanat merült fel a magyar politikai életben, amely a kommunistákat is arra kényszerítette, hogy a békecélok megfogalmazásában kénytelen-kelletlen részt vegyenek.

48 / „Harc a reakció ellen”

Kétféle politikai fogalom alakult ki Délkelet-Európa minden országában a szovjet megszállás alatt: a demokrácia és a reakció. Mind a kettőt a Kommunista Párt dobta bele a politikába, és mind a kettő csakhamar jelszó lett. Mindkét jelszó mögött sokféle elképzelés húzódott meg.

A délkelet-európai polgári pártok demokrácián az

ország függetlenségének, a nép szabad önrendelkezésének és az önkormányzatok megerősítésének az állapotát értették.

A Szociáldemokrata Párt ködös elképzelése az volt, hogy a demokrácia átmenet a reakciós berendezkedésből a szocializmusba.

A Kommunista Párt mind nyíltabb formában azt érzékeltette, hogy a demokrácia annál inkább demokrácia, minél inkább hasonlít a Szovjet politikájához, és annál tisztábban híve valaki a demokráciának, minél közelebb áll a Kommunista Párthoz.

A polgári pártok számára a demokrácia a konszolidációt, a megbékélést és a többségi akaraton nyugvó kormányzást jelentette. A kommunisták számára a múlttal szemben való harc fokozását, az erősödő rendőri beavatkozást, az internálótáborok szaporítását, a fokozottabb nacionalizálást és a Szovjethez való fenntartás nélküli közeledést jelentette a demokrácia. Ők maguk is tudták, hogy demokráciájuk hazugság, de hazudtak bátran, a meggyőződés látszatával.

Ugyanilyen eltérések voltak a reakció fogalmának meghatározásánál is. A Kisgazdapárt különbséget tett a nácizmus és a reakció között. Mi úgy véltük, hogy a nácizmus mint politikai életforma a háború befejezésével végképp letűnt a világpolitika színpadáról. A fasisztákat bűneik nagysága szerint az egész világon meg kell büntetni az országaiknak okozott károkért, s ezzel a fasiszmus kérdése el van intézve. Reakciónak tartottuk azt, aki akár politikai, akár gazdasági vagy kulturális és társadalmi téren akadályozta a nép emelkedését; aki politikai magatartása miatt üldözte a népet; aki a nagybirtok és a nagytőke rab-szolgájává tette a parasztságot és a munkásságot; aki belekényszerítette Magyarországot történelmének legszerencsétlenebb háborújába.

A kommunisták reakciónak tartottak mindenkit, aki mint egyszerű polgár is a régi kormányzat alatt elvégezte a munkáját. Reakciónak tartották azt a tisztviselőt, aki pártatlanságra hivatkozva nem lépett be valami pártba.

Reakciónak nevezték mindazokat, akik szóban vagy írásban a demokratikus fejlődést másképpen magyarázták, mint ők. Reakciós volt, aki kifogásolta a kommunista rendőrség garázdálkodását. Ugyanígy, aki a földreform végrehajtásában ragaszkodni akart a törvényhez. A legsúlyosabb reakciós magatartás volt azonban, ha az ország függetlenségét valaki úgy értelmezte, hogy Oroszországtól is függetlennek kell lenni. Megbocsáthatatlan reakciós bűn volt, ha valaki véleményt mert mondani a szovjet megszálló hadsereg magatartásáról.

A Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt mind a demokrácia, mind a reakció értelmezésében egyre távolodtak a Kiszegzdepárttól, és egyre közeledtek a Kommunista Párthoz. Egyszerre csak azt vettük észre, hogy a mi véleményünk a politikai pártok között egészen egyedülálló, míg a Kommunista Párt véleményében három párt osztozik.

Én magam sem, de egész pártom sem kívánta vissza a múltat. Nem kívántuk, hogy még egyszer olyan állapot legyen, amelyben a parasztot politikailag elnyomják, gazdaságilag kizsákmányolják, szociális téren a bizonytalanságba taszítják, vagy kulturális téren az elmaradottság állapotában tartják, a jogaiért küzdő ipari munkást pedig egyszerűen hazátlan bitagnak tekintik. Éppen ezért a tényleges reakció elleni harcot mi magunk is egészen őszintén és határozottan vállaltuk.

A reakció elleni harc azonban kezdett a magyar politikai élet legfőbb sajátosságává válni. Lassan mindenkinek meg kellett tanulnia, hogy a reakció elleni harc mögött a Szovjet áll, és hogy aki nem a Szovjet kívánsága szerint folytatja ezt a harcot, akár el se kezdje, mert nem sok megértésre talál.

A reakció elleni harc nem volt őszinte a kommunisták részéről. Tudták ők nagyon jól, hogy az igazi reakció végképp letűnt, de ezt a jelszót alkalmasnak tartották arra, hogy kellemetlen embereket vagy politikai csoportokat ezzel megbélyegezzenek, és ezért tartották állandóan felszínen. Hol voltak akkor már azok a régi urak, akik a múlt-

ban a magyar közéletet vezették? A fasizmusban kompromittált vezetők vagy külföldi internálótáborokban, vagy már a magyar ügyészség börtöneiben ültek. A hivatalokból az igazolóbizottságok eltávolították azokat, akiknek a régi rendszerben bűneik voltak. A nagybirtokos osztály tagjai leszegényedve visszahúzódtak, és nem gondoltak arra, hogy politikai hatalmat biztosítsanak még egyszer maguknak.

Kisgazdapárti vezető társaimmal együtt igyekeztem rendet teremteni ebben a szándékosan felidézett fogalomzűrzavarban. A parasztok és a polgárok azonban mindjobban arra a megállapításra jutottak, hogy az aktív reakció tulajdonképpen a Kommunista Párt oldalán jelentkezik. A fogalmakat magyarázó kijelentéseinkkel azonban nemcsak a Kommunista Pártot tettük ellenségünké, hanem felkeltettük a Szovjetunió gyanakvását is.

Alig állottam a kormányzás élére, máris azt tapasztaltam, hogy a Szovjetunió magyarországi rendőrsége, az NKVD, megfigyeltet. Amerikai vagy angol diplomatákkal vagy katonai vezetőkkel folytatott megbeszéléseim után tolmácsként szereplő tisztviselőimet a szovjet rendőrség titokban magához idézte, és faggatta arra nézve, hogy kivel mit tárgyaltak. A tapasztalat azt bizonyította, hogy azokat a tisztviselőket, akiket egyszer az NKVD kihallgattott, nem lehet többé tolmácsként alkalmazni, sőt a bizalmas hivatali munkától is távol kell tartani.

Nagyon sötét politikai helyzet kezdett kialakulni már kormányzásom kezdetén. Éreztem, hogy rossz sejtelmeim napról napra inkább valóra válnak, s hogy irtózatosszerű kemény küzdelmet kell folytatnom, ha végre akarom hajtani azt az elhatározásomat, hogy Magyarországot polgárháború nélkül elvezetem a megszállás megszűnéséig.

49 / A kommunisták és a Szovjet nem engedik megnyugodni a helyzetet

Kormányra lépésem barátaim személyes aggodalma mellett megnyugvást eredményezett a közvéleményben. Amennyire az infláció engedte, a gazdasági tevékenység megnyugodott. A parasztok szívesen fogtak hozzá a tavaszi mezei munkához, és a nehéz sorban élő polgári emberek is elkezdtek reménykedni. Az itt-ott jelentkező maradék tőke vállalkozásokba kezdett. A külföld érdeklődése a magyar gazdasági élet iránt megkezdődött. Az ország népének csak politikai békére és nyugalomra volt szüksége, hogy alkotómunkáját szorgalmasan folytathassa.

De hiszen a kommunisták és a Szovjet éppen ezt nem akarták. A kommunista előretörés taktikájához hozzátartozik az állandó nyugtalanság és a tömeg izgalomban tartása. Nyugodt, békés, jövőben bízó tömegekkel nehezebb forradalmi operációkat végrehajtani, mint állandóan idegességben és lázban tartott tömegekkel. Elkezdték a kommunisták nyugtalanítani a magyar munkástömegeket.

Ha a munkásság arról panaszkodott, hogy a számára megállapított élelmiszer-fejadag nem ad elég erőt a munka elvégzéséhez, a kommunisták rámutattak arra, hogy a kisközpárti közellátási miniszter felelős az élelmiszerek elégtelenségeért. Ha az infláció következtében az árak emelkedtek, a kommunisták, ahelyett, hogy siettek volna az elégedetlen tömegeket megnyugtadni, ráhárították a felelősséget a Kisközpártra. Ha egy-egy kisközpárti képviselő vagy vidéki pártvezető valahol beszédet tartott, kommunista megfigyelők igyekeztek a beszédébe demokrácia- vagy szovjetellenes kijelentéseket belemagyarázni. Ha egy-egy vidéki városban a munkanélküliség kezdett jelentkezni, azonnal kitalálták, hogy ennek valamelyik nem marxista tisztviselő az oka.

Amikor az infláció következtében a drágaság valóban nagyon nehezé tette a fizetésükből élő emberek életét,

akasztófákat állítottak fel a városok piacain, s jelképesen szalmabábut akasztottak rájuk, hogy így járnak azok, akik a dolgozókat kizsákmányolják. Egyszóval nem engedték megnyugodni a munkásság kedélyét, s mindent elkövettek a nyugtalanság állandósítására.

Nagy Imrét, az addigi belügyminisztert leváltották, és helyére Rajk Lászlót, a Kommunista Párt főtitkárhelyettesét neveztették ki. Rajk László a félművelt értelmiségi kommunista megszemélyesítője. Elszánt, vad követője a legfélelmetesebb ideológiai akcióknak, és maga is a zavarkeltés embere. Ha gonosz tulajdonságai előbb kiütköztek volna ebből a jámbornak látszó polgári iskolai tanárból, semmi körülmények között nem vállaltam volna belügyminiszternek. Azonban mindaddig nagy igyekezettel játszott a jó fiú szerepét, amíg a belügyminiszteri hatalom a kezébe nem került.

A spanyolországi polgárháború idején Moszkva őt küldte ki Magyarországról Spanyolországba. Annyira úrrá lett rajta a polgárháborús szellem, hogy barikádharcnak tekintette a kormányzati politikát is, és nekem lépten-nyomon egyre több bajom lett vele. Ez a Rajk kommunista létére még antiszemita is volt. Legalábbis a volt nyilas és antiszemita kommunista tömegek sokkal jobban szerették, mint Rákosit, Gerőt, Révait, Vas Zoltánt vagy a többi hitehagyott zsidó kommunista vezetőt. Lehet, hogy ez az antiszemita munkásszimpatia Rajk híres nyilas családjának* is szólt, hiszen köztudomású, hogy két fivére nagyon fontos beosztásban szolgált a Szálasi-féle nyilas kormány alatt. Rajk szerepéről és tevékenységéről lesz még szó, most csak annyit, hogy Rajk belügyminisztersége egyáltalán nem a megnyugvást, hanem a fokozódó nyugtalanságot és elégedetlenséget szolgálta.

A Kisgazdapárt megítélésében nem volt egészen egységes a másik három kormányzó párt. Ez nyugtalanította a kommunistákat, de nyilvánvalóan nyugtalanította a Szovjetet is, és ezért a Kommunista Párt azt javasolta, hogy a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt a Kommunista Párttal együtt kössön külön szövetséget, és

alkossanak együtt külön Baloldali Blokkot. Hogy erre milyen eszközökkel vették rá a Szociáldemokrata Pártot és a Parasztpártot, az nem szívárgott ki. De talán éppen azért maradt titokban, mert ez a tömörülés a Szovjet egyes utasítására történt.

A Baloldali Blokk megalakulásával a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt teljes mértékben elvesztették függetlenségüket. A két párt vezetői ezután már blokkutasítás szerint politizáltak. Vidéki szervezőik eljárását a Baloldali Blokk szabta meg. Parlamenti képviselők a blokk szempontjai szerint szólalhattak fel. A kormányban helyet foglaló szociáldemokrata miniszterek is rendszerint a Baloldali Blokk utasítására foglaltak állást. Csak Keresztury Dezső, a parasztpárti kultuszminiszter vonta ki magát a blokk hatása alól. A három párt tagadta, hogy tömörülésük a Kommunista Párt ellen történt, valójában azonban nem volt más, mint a többségi párt ellen irányuló összefogás.

Kormányzásom első heteiben megindítottam a közigazgatási és gazdasági pozíciók arányosítására irányuló munkát. Amikor erről Vorosilov értesült, felhasználta egyik találkozásunkat, hogy lebeszéljen erről a törekvésemről.

– Nézze, goszpogyin premier, nem fontos az, hogy a tisztviselők milyen párthoz tartoznak, az a fontos, hogy mindenütt megfelelő szakember üljön. Ne törekedjék túlságosan a tisztviselők arányosítására, mert ez a munkaspártok elégedetlenségét vonja maga után. A tisztviselő ügyis a kormány utasítása szerint köteles dolgozni.

– Magam is arra törekszem, hogy minden pozícióban megfelelő szakember üljön – válaszoltam. – Az én arányosítási törekvésem a szakszerűségnek csak javára fog szolgálni. Nyilvánvaló, hogy például jobb polgármester lesz a demokratikus kisgazdapárti tisztviselőből, mint a munkaspártok által odahelyezett kőművessegédből. Vagy jobb külkereskedelmi ember lesz az, akinek e téren gyakorlata van, mint az a drogistasegéd, aki minden nemzet-

közi tájékozottság nélkül folytat nemzetközi kereskedelmi tárgyalásokat – válaszoltam Vorosilovnak.

– Egyes emberek kicserélése helyes lehet – felelte Vorosilov –, de arra kérem, hogy az általános arányosítást ne forszírozza, mert ez csak békétlenséget okoz.

– Én elhiszem, hogy emiatt békétlenkedik a kisebbség – válaszoltam –, de a jelenlegi helyzet miatt jogosan békétlenkedik a többség. Kénytelen vagyok tehát ragaszkodni a közhivatali pozíciók arányosításához.

A beszélgetésből tudomásul kellettennem, hogy arányosítási törekvéseimet a Szovjet ellenzi. A munka azonban nem szűnt meg ebben az irányban, s valószínűnek tartom, hogy a Baloldali Blokk jórészt az arányosítás elleni egységes védekezés céljából alakult meg.

A Baloldali Blokkba nemsokára bevették a szakszervezeteket is.

Első súlyos tévedésem volt, hogy eltértem a Baloldali Blokk megalakulását. A koalíción belül való kommunista vezetés alatt álló külön tömörülést nem lett volna szabad megengedni, még akkor sem, ha indoklásul a közös munkásvédelmet hozták fel. Ki kellett volna jelentenem, hogy csak olyan összetétel mellett vagyok hajlandó a koalíciót vezetni, ha legalább formálisan minden párt megőrzi a maga függetlenségét. Valószínű, hogy a Szovjet beleszólt volna az így kialakuló vitába, de talán akkor még nem kényszerítette volna a Kommunista Pártot, hogy kenyértörésre vigye a dolgot.

Ahelyett, hogy harcot kezdtem volna, nekivágtam a munkának azzal az elhatározással, hogy kerülni fogom azokat a területeket, amelyeken ők az erősebbek, és megpróbálom a magyar politikai életet azokon a területeken megtartani, amelyeken még hatni lehet józan érveléssel és békülékeny magatartással.

50 / A Kommunista Párt és a Szovjet első nyílt összejátszása

A baloldali pártok politikájának alakulása a Kisgazdapárt hangjának az erősödését vonta maga után. Március első napjaiban kisgazdapárti vezető emberek és képviselők mind gyakrabban emeltek kifogást a baloldali pártok, elsősorban a Kommunista Párt magatartása ellen. Gyakran tették kritika tárgyává kommunista vezetők magatartását, főképp azonban a belügyminiszter intézkedéseit.

De nem maradt hangtalan az ország népe sem. A képviselőket szorította a nép a kommunistákkal szemben erőlyesebb magatartásra. A képviselők azután engem szorítottak. Nemcsak a munkáspártok oldalán volt tehát nyugtalan a helyzet, de fokozódott a nyugtalanság a parasztság és a polgárság oldalán is.

Mindent elkövettem, hogy fékezzem az összecsapni készülő indulatokat, de a harci kedv mind a két oldalon állandóan növekedett. A Kisgazdapárt egyes képviselői olyan lépéseket követeltek, amelyek a koalíció felbomlására vezettek volna. A pártvezetőségnek és Tildy köztársasági elnöknek is velem együtt azonban az volt a véleménye, hogy nem szabad engedni a helyzet felborulását. Mindent el kell követni, hogy a koalíciót tovább vigyük, és az együttműködést biztosítsuk, a várva várt hajnalhasadásig, a megszállás megszűnéséig.

A Kisgazdapárt képviselőinek éles felszólalásait a kommunisták a reakció megnyilatkozásainak minősítették. Most már nemcsak sajtójukban, hanem népgyűléseiken is súlyos támadásokat indítottak egyes kisgazdapárti képviselők ellen.

Ennek az első szervezett támadásuknak a taktikáját egyébként is ügyesen felépítették. Politikai kifogásaikat és támadásaikat egybekapcsolták a nép gazdasági elégedetlenségével, és a drágaság elleni küzdelem jelszavával tüntetésekre ingerelték a népet. Ezeket a tüntetéseket ezúttal újszerű akciókkal is alátámasztották.

A vidéki városok tüntetői népítéleteket tartottak. A népítélet abból állott, hogy a tüntető tömegek betörték egy-egy hivatali helyiségbe, kihurcolták onnan a nem marxista tisztviselőket, ezeket agyba-főbe verve pellengérre állították, és nyilvánosan kihirdették ezeknek a tisztviselőknek népítélet alapján való erőszakos eltávolítását.

Amikor ezekről az akciókról értesültem, azonnal felelőssé tettem a belügyminisztert ezeknek elfojtásáért és a bűnösök megbüntetéséért. De felelősségre vontam a munkáspártok vezetőit is. Szakasits határozottan kijelentette, hogy a Szociáldemokrata Pártnak semmi köze sincs ezekhez a népítéletekhez, mert gyakran szociáldemokrata tisztviselőket is megvernek és eltávolítanak.

Rákosi először alattomos ravaszsággal azt válaszolta, hogy ez a nép spontán megmozdulása. Később azonban beismerte, hogy a népítéletek utasításra történtek. A beismerés annyiból állott, hogy egy népgyűlésen kijelentette: „Igenis, a demokráciában helye van a tömegmozgalmaknak, és helyes, hogyha a nép maga tesz igazságot ott, ahol ezt jónak látja.” Próbált volna azonban ez a nép kommunista tisztviselőt eltávolítani, egyszeribe kitalálta volna Rákosi, hogy nincs igaza a népnek!

A belügyminiszter ezúttal késett intézkedéseivel. Úgy éreztük, hogy a magunk tömegeit kell mozgósítani a rend fenntartására. Az olyan falvakban és városokban, ahol erős kizsákmányozó parasztság van, nem is folytatódtak ezek a tömegakciók. De ott, ahol a Kizsákmányozó parasztság tömegei félték városi polgárságból állottak, nem akart vége szakadni az akcióknak. Kijelentettem a kommunistáknak, hogy ha abba nem hagyják a népítéleteket, a Kizsákmányozó parasztság is akcióba fog lépni. Néhány Szabolcs megyei községben elő is fordult, hogy az erőszakoskodó kommunistákat a Kizsákmányozó parasztság tagjai egy szálalig kiűzték a faluból, mire azután a Kommunista Párt is utasítást adott a tömegakciók beszüntetésére.

A Kizsákmányozó parasztság elleni támadások azonban tovább folytak. A támadások célja az volt, hogy eltávolítsuk a Kizsákmányozó parasztságból azokat, akik borsot törtek a kommunisták orra

alá. A kommunisták minden támadása és okvetetlenkedése sem lett volna elegendő arra, hogy a Kisgazdapárt engedményeket tegyen. De közbelépett a Szovjet. Először Puskin követ és Vorosilov szemrehányást tettek nekem egyes kisgazdapárti képviselők beszédei miatt. Amikor látták, hogy ennek a figyelmeztetésnek nincs eredménye, akkor megkezdték a kommunisták akciójának közvetlen alátámasztását.

Sulyok Dezső nagyon kemény beszédet mondott a parlamentnek egyik ülésén. Beszédében bírálta a Kommunista Párt magatartását. Ennek a beszédnek az elhangzása után átiratot kaptam a Szövetséges Ellenőrző Bizottságtól, hogy a magyar kormány nem teljesíti jóvátételi kötelezettségét, s az átirat határozott fellépést helyezett kilátásba. Ez a levél magában még nem engedte volna gyanítani, hogy különleges szovjet nyomásról van szó. Elvégre ahhoz joguk volt, hogy a jóvátétel teljesítését követeljék politikai célok nélkül is. A következő vasárnapon azonban néhány erőteljesebb kisgazdapárti felszólalás hangzott el vidéki népgyűléseken. Ezt követőleg újabb levelet kaptam a Szovjettől, amelyben felmondják a fővárosnak nyújtott élelmiszerkölcsönt, és felszólítanak ennek azonnali visszafizetésére. Elképzelhető, hogy 1946. március első napjaiban nem volt a magyar kormány abban a helyzetben, hogy élelmiszerkölcsönt fizessen vissza.

Másnap, ha jól emlékszem, a *Kis Ujság*-nak egy bátor hangú cikke egy harmadik levelet provokált a Szovjettől. Ebben azt írja a Szovjet egyik megbízottja, hogy Magyarország nem igyekszik eleget tenni a potsdami döntésből reá háruló köteletségének, s a magyarországi német javakat nem igyekszik gyorsan átadni a Szovjetuniónak. Határozott hangon figyelmezteti a magyar kormányt a német javak gyors átadására.

Egyik pártközi megbeszélésen éles hangon utasítottam vissza Rákosinak azt a követelését, hogy a Kisgazdapárt szabadítsa meg magát a reakciótól, mire a negyedik levelet kaptam a Szovjettől, amelyben a Vörös Hadsereg ellátási zavaraira mutat rá, s figyelmezteti a kormányt, hogy a had-

sereg maga veszi kézbe saját ellátását, ha a kormány arról megfelelően nem gondoskodik. No még csak az kellett volna, hogy a Vörös Hadsereg rendszeresen kezdjen rek-virálni a falvakban!

Egy újabb önérzetes kisközpárti megnyilatkozás után még egy levél érkezett, amelyben a Szovjet megállapította, hogy Magyarország nem tesz pontosan eleget a kereskedelmi szerződésben vállalt kötelezettségének, s ezért a Szovjet is beszünteti a további áruszállítást. Ennek a következménye az lett volna, hogy a magyar ipar még kevésbé tudott volna megfelelni feladatának, mind a munkásság foglalkoztatására, mind a jótételi szállításra nézve.

Ezek a levelek jogos követeléseket tartalmaztak. De a levelek csoportosítása és időzítése világosan megmutatta, hogy politikáról van szó. Könnyű volt megállapítani, hogy a Szovjet messzemenően revideálta azt az álláspontját, hogy a két ország barátságát a Kisközpártra építse fel, és hogy el van szánva a Kisközpárt elleni kommunista erőszakoskodás további támogatására és megsegítésére. Ekkor intézte a Szovjet a magyar demokrácia ellen az első nyílt rohamot, és ekkor mutatta ki világosan, hogy életre-halálra összejátszik a Kommunista Párttal.

Ebben az időben hagyta el Vorosilov marsall, az Ellenőrző Bizottság elnöke Magyarországot. A helyzet Vorosilov távozásával még inkább romlott. Vorosilov mint a Szovjetunió egyik nagy tekintélyű vezetője több emberi és politikai önállóságot tudott tanúsítani, mint gyenge utóda és helyettese, Szviridov* altábornagy. Vorosilov, akit a Szovjetunióban úgy hívnak, hogy „Sztálin barátja”, megengedhette magának, hogy gesztusokat tegyen a magyar kormány felé. Szviridov azonban egészen Puskinnak, ennek az elszánt pártembernek a befolyása alá került, és önállóságot egyáltalán nem is mutatott. Így például, amíg nyilvánvaló, hogy Vorosilov tanácsára ejtette el a Szovjet a magyarországi közös lista tervét, addig Szviridov minden fontosabb kérdésben halasztást kért, hogy „telefonon megbeszélhesse Vorosilovval”. Puskin lett az

úr, aki addigi magatartásával bebizonyította, hogy határozott célja minden erővel segíteni a magyarországi kommunistákat.

Mikor tehát a helyzet ennyire elromlott, Puskin követet kerestem fel, hogy felvilágosítást kérjek, milyen célból alkalmazza az összes megszorításokat a magyar kormánnyal szemben most egyszerre a Szovjetunió. Puskin tagadott.

– Ezeknek a leveleknek egyáltalán nincs politikai céljuk. Ezek csak figyelmeztetések a magyar kormányhoz kötelezettségeinek teljesítésére – mondotta.

– Ön is megerősítette Vorosilovnak azt a kijelentését, hogy a Kiszgazdapártra kívánják építeni a szovjet–magyar barátságot. Ha önök ezt a követelésáradatot éppen most zúdítják a magyar kormány nyakába, amikor a Kiszgazdapárt és a Baloldali Blokk között feszült helyzet támadt, akkor lehetetlen fel nem fedezni ebben politikai tendenciát – válaszoltam Puskinnek.

– Mi sohasem mondtuk, hogy más pártokkal nem akarjuk a jó viszonyt tartani – próbálta visszacsavarni az emlékeztető kijelentést Puskin. – A Kiszgazdapárt magatartása azonban egyáltalán nem mondható megnyugtatónak az utóbbi hetekben. Tartunk tőle, hogy ez a magatartás rontja a két ország viszonyát, de növeli a munkáspártok elégedetlenségét is. Mi felelősek vagyunk a belső békéért és nyugalomért, de azért mégsem szabad politikai tendenciát tulajdonítani a gazdasági természetű leveleknek.

– A Kommunista Párt magatartása méltán kelt nyugtalanságot a Kiszgazdapártban. Azoknak a kiszgazda-képviselőknek, akik szóvá teszik a Kommunista Párt magatartását, igazuk van. Egyetlen képviselő sem gondol arra, hogy elrontsuk a Szovjetunióval való jó viszonyunkat, de a Szovjetunió által támasztott követelések nem szolgálják a két ország közötti barátság elmélyítését. Helyesebb lenne, ha a Kommunista Pártot figyelmeztetnék az urak mérsékeltebb magatartásra – válaszoltam Puskinnek.

– Magyarországon nem szűnt meg a reakció – felelte Puskin. – A Kommunista Párt csak a demokrácia védel-

mében lép fel, amikor kifogásolja azokat a kijelentéseket és cikkeket, amelyek biztatást nyújtanak a reakciónak.

– Magyarországon a demokráciát megdönteni nem lehet – replikáztam. – Erre kísérletet sem merne tenni senki. De az őszintén demokratikus tömegeket kedvetleníti a kommunisták erőszakoskodása, s még inkább az, ha úgy látják, hogy ebben a Szovjetnél megértésre talál-
nak.

Puskin nagyon mesterkéltnélkedetlenedést mutatott.

– Mi nem szólunk bele az önök belpolitikájába. Úgy látszik, számunkra Magyarországon nem nyílik virág.

Láttam, hogy a békességet mindenképpen meg kell teremteni, de igyekeztem elkerülni az engedményeket. Nekifeküdtem a munkának, hogy a Szovjet követeléseit teljesíthessük, vagy legalábbis kimutassuk a teljesítés szándékát, ha egyébként nem lenne elég erőnk hozzá.

A Jóvátételi Hivatal élére kineveztettem Eröss Jánost,* az erőskezű szabolcsi főispánt, s a lelkére kötöttem, hogy személyesen látogassa végig a jóvátételre szállító gyárakat, s figyelmeztesse őket szigorú megtorlás terhe alatt a jóvátételi szállítások ütemének meggyorsítására.

Megbeszélést folytattam a közellátásügyi miniszterrel a Vörös Hadsereg ellátásának rendszeressé tételére. Bárányos közellátásügyi miniszter kijelentette, hogy majdnem az egész országban rendben megy a Vörös Hadsereg ellátása, csak néhány vármegyében van valami csekély hátralek. Megígérte, hogy ezekben a vármegyékben is igyekszik rendet teremteni.

Tárgyaltam a kereskedelmi miniszterrel a szovjet kereskedelmi egyezmény áruszállításairól. A kereskedelmi miniszter rámutatott a nehézségekre, de megígérte, hogy mindent össze fog kaparni, ami csak a nyomorult országban található, és meggyorsítja a szállításokat.

Ugyanígy tárgyaltam Vas Zoltánnal, a Gazdasági Főtanács főtitkárával a német javak átadásának meggyorsítására nézve is. Azután magamhoz kérettem a gyáripar vezetőit, s nagyon határozottan figyelmeztettem őket a jóvátételi szállítások gyors teljesítésére. Egyszóval mindent meg-

tettem, hogy a Szovjet vitorláiból kifogjam a szelet és elkerüljem a politikai engedményeket.

Közben azonban a kommunista tömegakciók helyenként újból föllángoltak. Most már azonban antiszemitizmus is keveredett a tüntetésekkbe. A volt nyilas munkásság kedvező helyzetben érezte magát, és a tüntetéseken saját érzelmeinek is hangot adott. Ózdon és Sajószentpéteren a bányásztömegek tüntetésén már nyílt zsidóellenes hangokat is lehetett hallani, sőt előfordultak zsidóverések is.

Egy és fél hónapi kormányzás után kétségbeejtően nehéz helyzetbe kerültem. Igyekeztem azonban ezt a helyzetet higgadtan lemérni. A legnépszerűbb lépés az lett volna, ha minden engedményt megtagadok, és engedem a koalíciót felbomlani. Én azonban nem mehettem a népszerűség után, mert ezzel teljes bizonytalanságba taszítottam volna az országot. Hiába számítottam volna a többi nagyhatalom segítségére, más országok példájából láttam, hogy a Kommunista Párt a Szovjet segítségével minden belső harcból győztesen került ki.

Tartani kellett attól, hogy ha belső felfordulás következik, nem fognak velünk békét kötni. Egy megoldás maradt tehát: engedmények árán is megteremteni a belső békét. Erre biztatott állandóan a köztársasági elnök is, de nem látott más megoldást pártom vezetősége sem.

51 / A Kisgazdapárt első kényszerű engedményei

Nagy jelentőségűek voltak ezek a hetek a későbbi magyar politika szempontjából is. Sokan a magyar politikai életnek ettől az időpontjától számítják a demokrácia hanyatlását. Sokan úgy látják, hogy nem lett volna szabad engedményeket tenni és azok árán teremteni meg a meg egyezést. Állítom azonban, hogy más megoldás nem volt.

Megtagadhattam volna pártommal együtt a kommunisták követeléseit, de ennek a következményei nagyon fenyegetőnek látszottak. A Budapest környéki munkásság

körében vasdorongokat osztottak ki kézifegyver gyanánt. Mindenfelé suttozták, hogy a Kommunista Párt legmegbízhatóbb tagjait löfegyverekkel is ellátták. A kommunista rendőrség természetesen megakadályozta, hogy ezeknek a híreknek a valóságáról meggyőződhesünk. Az azonban bizonyos, hogy néhány ezer főnyi, vasdorongokkal ellátott munkáscsoport könnyen elfoglalhatta volna Budapestet, mert sem a rendőrség védelmére nem lehetett volna számítani a kommunista vezetés miatt, sem a katonaságot nem lehetett volna igénybe venni, mivel Budapesten összesen csak egy század katona jelenlétét engedélyezte a Szovjet.

Tény, hogy a németek legyőzésétől számított két és fél éven át végig el tudtuk kerülni Magyarországon a vérontást. Nem engedhettem meg, hogy másfél év után a magyarok ezrei vagy tízezrei ontsák egymás véré, vagy egy politikai megegyezés megakadályozásával utat adjak a kommunista kisebbségnek a hatalom átvételére.

El tudom képzelni, hogy egyes balkáni országokban, ahol az utolsó évtizedek alatt a véres összeütközések gyakoriak voltak, az én helyemben inkább a vérontást vállalták volna a vezető emberek. Mi, magyarok, azonban erre nem vagyunk berendezkedve. Ontották a mi vérünket történelmünk során éppen eleget mások.

Választhattam volna azt az utat is, hogy lemondok a miniszterelnökségről, miután annak vállalásánál tett kikötéseimet nem teljesítették. Ez sem jelentett volna azonban mást, mint a felelősség elől való menekülést, mert még rosszabb helyzetet hagytam volna utódom számára, ha egyáltalán sikerült volna a koalícióra megfelelő utódot kijelölni.

Mindezek mellett pedig ez volt az első megegyezés a pártok között, nem tudhattuk tehát, hogy a megegyezés olyan rövid életű lesz, amiért nem érdemes áldozatokat hozni, hanem becsületesen hittük, hogy a Kisgazdapárt által hozott áldozatokkal el fogjuk érni vagy meg fogjuk közelíteni azt az időt, amikor a szovjet megszállás megszűnik, és kezdetét veheti a demokratikus konszolidáció.

Amikor tehát megérkezett a Kisgazdapárthoz a Baloldali Blokk jegyzéke, amelyben a koalícióellenes képviselők eltávolítását követelték, Tildy Zoltán szuggesztíójára teljesítettük ezt a követelést. Huszonkét kisgazdapárti képviselőnek* adtuk azt a tanácsot, hogy lépjen ki a Kisgazdapártból, és ezzel tegye lehetővé a koalíciós kormányzás békés továbbvitelét.

Ezután pártközi tárgyalásokra ültünk össze és megtárgyaltuk a megegyezés feltételét. A pártok kinyilvánították, hogy közösen vállalják a reakciós törekvések elleni harcot, s megegyeztek a Függetlenségi Front választási kiáltványának megvalósításában. A megegyezés után a pártok között elült a harci zaj, és valóban megkezdődött néhány hónapra a magyar újjáépítés legkiemelkedőbb korszaka.

Egész életemben sokat adtam a közvélemény hangulatára, így tehát ez után a megegyezés után is érdeklődve vártam a közvélemény hangulatának alakulását. Március 31-én Pécsen tartott nagygyűlést a Független Kisgazdapárt. Ez volt az első népgyűlési szereplésem miniszterelnökségem óta. A pécsi gyűlésre mintegy százezer ember vonult fel, s ennek a lelkes tömegnek a hangulata és a vasútállomásokon üdvözlésemre kivonult hatalmas tömeg magatartása azt bizonyította, hogy a Kisgazdapártot a márciusi megegyezés nem rázta meg, hanem töretlenül megy a maga útján.

52 / A német ajkú lakosság kitelepítése

A Szovjet a felszabadulástól kezdve igyekezett az általa megszállt területeket a saját politikája számára alkalmassá tenni és a számára alkalmatlan elemektől megtisztítani. A Szovjet nem szociális szempontok miatt erőltette minden országban a földreformot, hanem azért, hogy a nagybirtokos réteget kiirtsa. Azért vezették be minden országban az igazolóbizottságokat, hogy a tisztviselőtársadalmat megtisztítsák a Szovjet számára kényelmetlen rétegektől.

A közgazdasági vezető embereket, az úgynevezett kapitalistákat csak azért túrték meg a kezdeti esztendőkből az általuk megszállt országokban, mert ezeknek az eltávolítása zavarokat okozott volna az ipari termelésben és a legyőzött országok jóvátételének fizetésében. A német ajkú lakosságot sem azért igyekezett eltávolítani a Szovjet, hogy ezzel elősegítse a befolyása alá került országok nemzeti állammá való alakulását, hanem azért, mert attól tartott, hogy a német ajkú lakosság körében még több a szovjetellenes elem, mint az államalkotó nemzetben.

Ennek érdekében még a valóság elferdítésétől sem tartózkodott a Szovjet. Amint már említettem, a magyar kormánnyal úgy közölte a potsdami döntés határozatát, hogy a magyar kormány köteles eltávolítani a német ajkú lakosságot.

Rajk belügyminiszter a kormányba való belépésének az elején nyomban hozzáfogott a német ajkú lakosság kitelepítésének végrehajtásához. Elkészítette a maga kitelepítési terveit a Tildy-kormány alatt hozott rendelet alapján az egész német ajkú lakosság kitelepítésére, megállapítván a már felsorolt kivételeket. Amikor azután a tényleges kitelepítésre került sor, akkor derült ki, mennyi igazságtalanság rejtőzik a rendeletben s még inkább annak végrehajtásában.

Felállítottak egy szervezetet a Belügyminisztériumban, amely központilag foglalkozott a német lakosság kitelepítésével. Ez a szervezet egyes német ajkú vidékekre úgynevezett mentesítőbizottságot küldött ki, amelynek vezetője a belügyminiszter megbízottja, tagjai pedig a kormányban részt vevő pártok kiküldöttei voltak. Ezek a bizottságok beszerezték a Központi Statisztikai Hivataltól a népszámlálási adatokat, megállapították, kik a német ajkúak, ezekről listát készítettek. Külön feltüntették még, hogy ezek közül kik vallották a népszámláláskor magukat nemzetiségileg is németeknek, majd megállapították, kik voltak a Volksbund tagjai, vagy kik léptek be az SS-be, s ezeket is bejegyezték a német ajkúak listáján. A névsort azután közszemlére tették ki. Aki úgy érezte, hogy az elmúlt

esztendőkből érdemeket szerzett a kivételezésre, annak kérnie kellett a mentesítését.

Magyarországon a német ajkú lakosság többnyire zárt településeken élt több mint kétszáz év óta. Megőrizte nyelvét és népi kultúráját. Szorgalmas emberek és jó gazdák voltak a németek. Különösen a szarvasmarha-tenyésztésben jeleskedtek, s mind a svájci eredetű szimentáli szarvasmarha magyarországi kinemesítésében, mind a pirostarka tájfajta szarvasmarha tenyésztésében kiváló szakértelmet mutattak. Állandó kapcsolatuk volt a mezőgazdasági szervezetekkel. Kitűnő tejszövetkezeteket tartottak fenn. Jó viszonyban voltak a közigazgatás vezetőivel. Jó életmódjukat és kapcsolataikat többre értékelték Hitler csábításainál, és sokan közülük nagyon élesen szembehelyezkedtek a magyarellenes nemzetiségi törekvésekkel. A szegényebb rétegek lettek a Volksbund tagjai és elszánt követői, és csak ezeknek sodrása vitte bele itt-ott a jobb módú embereket is a német mozgalmakba.

A mentesítőbizottságok azonban, minthogy munkáspárti és parasztpárti többségből állottak, nem a tényleges hazafias érdemeket és a magyar földhöz való ragaszkodást nézték elsősorban a mentesítésnél, hanem a pártállást és a vagyoni helyzetet. Ha valaki kommunista, parasztpárti vagy szociáldemokrata volt, akkor is találtak számára valami mentő körülményt, ha korábban tagja volt a nyilaspártnak vagy a Volksbundnak.

Ha valaki a Kisgazdapárthoz tartozott, s amellet szép vagyona, nagy háza és gazdasági épülete volt, még akkor sem mentesítették, ha kézzelfoghatóan be tudta bizonyítani a Volksbund vagy nemzetiszocializmus elleni küzdelmét.

A mentesítőbizottságok döntése ellen a belügyminiszterhez lehetett fellebbezni. A régi kisgazdapárti és Volksbund-ellenes németek tízezrével küldötték el fellebbezésüket. Természetesen mindazok, akik a Kisgazdapárthoz tartoztak, ügyük támogatására felkérték a pártvezetőséget és engem is. Hetekig foglalkoztam érdemes embereknek a kitelepítéstől való mentesítésével. Láttam azonban,

hogy szélmalomharcot folytatok, mert egyenként nem tudom megmenteni a jóra való német lakosok tízezreit. Másrészről azt is láttam, hogy ez a kormányintézkedés a kollektív felelősségre vonás alapján áll, s ez a jövőben nagyon súlyos erkölcsi következményekkel járhat a magyar demokráciára nézve. Elhatároztam tehát, hogy magát a Tildy-kormány által kiadott rendeletet fogom megváltoztatni.

Amikor a rendelet megváltoztatásának ügyét felvetettem, a belügyminiszter és a Kommunista Párt elszánt védekezésbe fogott. Mikor már képtelenek voltak védekezni követelésem ellen, Rajk belügyminiszter kijelentette, hogy azért nem járulhat hozzá a rendelet megváltoztatásához, mert a Szovjet sem járulna hozzá.

Szerencsére segítségemre jöttek az amerikaiak. Egy szép napon levelet kaptam Key* altábornagytól, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság amerikai képviselőjétől, amelyben közölte velem, hogy a németek kitelepítéséről szóló rendeletet a magyar kormány téves felfogás alapján hozta meg, mert a potsdami egyezmény nem kényszeríti, hanem csak felhatalmazza a magyar kormányt a svábok kitelepítésére. Tudomásomra adta ez a levél még azt is, hogy az amerikai megszállás alatt álló német zóna csak korlátozott mértékben képes befogadni a kitelepített németeket, mivel az amerikai hadsereg tekintettel van a kitelepítésnél a humánus és szociális szempontokra is.

Felkerestem Szviridov altábornagyot, aki legtöbbször nem az Ellenőrző Bizottságot, hanem a Szovjetuniót képviselte a magyar kormánnyal szemben, és kijelentettem neki, hogy meg akarom változtatni a svábok kitelepítéséről szóló rendeletet.

– Rajk belügyminiszter azt mondotta, hogy ön nem járulna hozzá a rendelet megváltoztatásához. Megfelel ez a valóságnak? – kérdeztem.

– Mi értelme lenne a rendelet megváltoztatásának? – kérdezte Szviridov. – Hiszen így is benne van, hogy a demokratikus svábokat lehet mentesíteni.

– Ellene vagyok a kollektív alapon való kitelepítésnek

– válaszoltam. – A rendeletet úgy kell megváltoztatni, hogy az kifejezetten a bűnös kategóriák kitelepítésére vonatkozzék. Nem igazságos az olyan intézkedés, amelyik az ártatlanság bizonyítását teszi kötelezővé.

– A németek nem érdemlik meg a kíméletet – jegyezte meg Szviridov.

– Kérem, önök gyakran hivatkoznak arra, hogy milyen kitűnő helyzetük van a nemzetiségeknek a Szovjetunióban. Mi, magyarok is mindig jól bántunk nemzetiségeinkkel. A bűnösöket természetesen el kell távolítani, de az ártatlanokon nem szabad erőszakot tenni – válaszoltam.

– Tud már róla, hogy az amerikaiak beleszóltak a német kitelepítésbe? – vetette fel Szviridov.

– Hogyne, hiszen ön küldötte hozzám Key altábornagy erre vonatkozó levelét – mondtam én.

Ebben az időben már a Szövetséges Ellenőrző Bizottság amerikai és angol tagjai csak a szovjet elnökön keresztül levelezhettek velem, tehát Key altábornagy levele átment Szviridov kezén is.

– Key altábornagy levele is az én álláspontomat erősíti – folytattam. – Ha az amerikai hadsereg meglassítja a németek kiszállításának az ütemét, akkor úgysem tudjuk valamennyi svábot kitelepíteni. Az pedig éppenséggel igazságtalan lenne, hogy egyes vidékekről kitelepítsük az ártatlanokat is, más vidéken pedig ott maradjanak a bűnösök is.

Ilyen huzavonával folyt a beszélgetés még néhány óráig, míg végre Szviridov beadta a derekát, és a késő éjjeli órákban kijelentette, hogy hozzájárul a kitelepítési rendeletnek olyan formában való módosításához, hogy elsősorban az általam felsorolt négy bűnös kategóriát kell kitelepíteni. Egyben automatikusan mentesíteni kell azokat, akik német anyanyelvűnek, de magyar nemzetiségűnek vallották magukat, és nem vettek részt magyar államellenes mozgalmakban.

Kikötötte azonban Szviridov, hogy ez a rendelet a belügyminiszternek csak egy titkos utasítása lehet a kite-

lepítést végrehajtó szervekhez és közigazgatási hatóságokhoz, publikálni azonban nem engedi.

Ennek a Szviridov-féle kikötésnek később igen káros következményei lettek, mert e rendelet alapján a belügyminiszter utasította a hatóságokat, hogy automatikusan mentesíteni kell azokat, akik a négy bűnös kategóriába nem tartoznak bele. Ezt a hatóságok kidoboltatták, mire a mentesítési kérelmek megszűntek. A kitelepítendőek listájáról azonban ezeket a hatóságok nem törölték. Mikor azután később a kitelepítés folytatódott, és a Csehszlovákiából átköltözött magyarok letelepítése okából a bűnös német kategóriákat össze kellett telepíteni, az eredeti névsor alapján akarták ezt a hatóságok elvégezni. Újból kezdődött a huzavona, és ismét rengeteg egyéni ügyben kellett személyesen eljárnom.

A német ajkú lakosság kitelepítése százhuszezer magyarországi német kiszállítása után megállott. A németországi amerikai katonai parancsnokság olyan szociális és higiénikus feltételekhez kötötte a további kitelepítéseket, melyeket a magyar kormány nem tudott teljesíteni. Ezenkívül 1946 őszén, a közelgő télre való hivatkozással, a kiszállításokat teljes egészében le is állította, úgyhogy még mintegy száznyolcvanezer magyarországi németet mentett meg ezzel az intézkedéssel attól, hogy szülőföldjétől elszakítsák.

A Magyarországon maradt németek közül kétségtelenül sokan vannak még, akik súlyosan vétettek a magyar állameszme ellen, s akik károkat okoztak a magyar népnek. Ezeknek a kitelepítése nagyon kívánatos lenne. Azonban Bidault* francia külügyminiszternek a moszkvai értekezleten tett azon indítványa után, hogy Németország lakosságát nem szabad tovább sűríteni, ellenkezőleg, ritkítani kell, nehezen kerülhet sor újabb német kitelepítésre, hacsak a Szovjet valami egészen felelőtlen és embertelen eljárást nem kényszerít rá a kommunista rezsimre a kitelepítés ügyében.

53 / Kapcsolatokat kell teremteni a nagyhatalmakkal

1946 tavaszán már egészen kétségtelen volt, hogy az év folyamán összeül a békekonferencia, és legalább Németország csatlós államai számára igyekszik békét teremteni. Ez a körülmény önmagában is kötelességévé tette a magyar kormánynak, hogy igyekezzék a békétárgyalások idejére Magyarország számára a nagyhatalmaknál elviselhető és megértő légkört teremteni, s ha lehetséges, a nagyhatalmak vezetőivel személyes kapcsolatokat is létrehozni. De sok más körülmény is kényszerítette erre a magyar kormányt. Gazdasági helyzetünk emelkedésének a tempóját külföldi gazdasági kapcsolatokkal is erősíteni kellett. Csak személyes tárgyalásoktól remélhettük, hogy Magyarország iránt olyan mértékű érdeklődést tudunk kelteni, amelyből gazdasági megsegítés is lehet.

Volt azonban még egy okunk is, hogy keressük a nagyhatalmakkal való személyes kapcsolatokat. Késervesen éreztük a Szovjet egyoldalú kegyetlen szorítását. Éreztük, hogy a Szovjettel való barátságot ajánlatos lenne megosztani a többi szövetséges nagyhatalmakkal is, hogy a nyugati nagyhatalmak fokozottabb érdeklődése segítsen bennünket függetlenségünk megtartásában.

Természetesen az a körülmény, hogy Magyarországot a Vörös Hadsereg szállta meg, kézenfekvővé tette, hogy a magyar kormánynak legelsősorban a Szovjetunió kormányával kell személyes kapcsolatokat keresnie. Ezt nem kifogásolhatták a kommunisták sem, ellenkezőleg, politikájuk érdekében állónak tartották, hogy Magyarország és a Szovjetunió vezetői között a személyes kapcsolatok mihamarabb kiépüljenek. Magam is nagy súlyt helyeztem a Szovjetunióval való viszony megjavítására, mert hittem, hogy ezzel elkerülhetjük, hogy még egyszer áldozataivá váljunk az olyan szovjet nyomásnak, mint amely márciusban a Kiszgadzapárt megcsonkítására kényszerített bennünket.

Amikor Puskin követel közöltem a magyar kormány tervét, ő egy szóval sem árulta el, hogy ezt a tervet a kommunistáktól már éppen úgy megtudta, mint ahogy értesült minden kormányzati elhatározásról. Kinyilvánította, hogy véleménye szerint a látogatást rövid idő alatt le lehet bonyolítani.

Ilyen körülmények között már a kommunisták sem zárkózhattak el tovább attól, hogy a magyar békecélokkal közösen foglalkozzunk. Kézenfekvő volt ugyanis, hogy nem mehet a magyar kormányküldöttség Moszkvába kizárólag üdülni és élvezni a moszkvai vendéglátást vagy hódolni Sztálinnak, hanem a látogatásnak a legfőbb magyar célt, a szovjet kormánynak a magyar békecélok iránti megnyerését kell szolgálnia a gazdasági kérdések megtárgyalásán és az általános politikai viszony megjavításán túl.

Több megbeszélés előzte meg az utazást. A delegáció vezetője én lettem, tagjai Szakasits miniszterelnök-helyettes, Gyöngyösi külügyminiszter és Gerő Ernő közlekedési miniszter. A megbeszélések közül a legjelentősebb az volt, amelyet a köztársasági elnöknel tartottunk akkor, amikor már megállapodtunk a delegáció összetételében. Erre a megbeszélésre a delegáció tagjain kívül meghívtam Rákosit is. Amikor a magyar békecélok tekintetében határozott állásfoglalást kértem, Rákosi fanyalogva beismerte, hogy valóban, most már foglalkozni kell a magyar béke ügyével.

Mi, kispapdapártiak, teljesen tisztában voltunk azzal, hogy Magyarország legyőzött állapotában békecéljaink csak igen mérsékeltek lehetnek. Jugoszláviát mi magunk is győztes államnak tekintettük, s ezzel az országgal szemben nem is kívántunk felvetni semmiféle magyar kívánságot. Csehszlovákiát mi morálisan nem tartottuk győztes államnak. Erre a jelzőre legfeljebb maga Csehszlovákia szolgált volna rá, a Tiso* vezetése alatt csatlóssá vált Szlovákia azonban még apró-cseprő partizánharcaival sem tarthatott igényt a „győztes állam” jelzőre. Láttuk azonban, hogy a Csehszlovákiával szemben még a háború előtt garanciá-

kat vállaló nagyhatalmak igazolni fogják Csehszlovákia győztes jellegét. Mindazonáltal elhatároztuk, hogy még Csehszlovákiának Magyarországgal határos színtisza magyar lakosságú területeire sem jelentjük be igényünket, csupán azt fogjuk kérni, hogy a nagyhatalmak biztosítsák a Csehszlovákiában élő magyar kisebbség polgári jog-egyenlőségét. Ha azután a csehszlovákok továbbra is ragaszkodnának ahhoz a modern időkben szokatlan felfogásukhoz, hogy nemzetiségi államból nemzeti állammá váljanak, akkor vetjük csak fel, hogy a néppel földet is követelünk, mivel Magyarország népsűrűsége nem engedi meg a szűkre szabott magyar területen újabb százezrek letelepedését.

Arra való tekintettel azonban, hogy Románia ugyanúgy csatlós állam volt, mint Magyarország, sőt kisebb német kényszer mellett előbb lépett háborúba a Szovjetunió ellen, az ősi magyar birodalomhoz tartozott Erdélynek egy darabjára bejelentjük Magyarország igényét. Rákosi és Gerő sem ellenezhették ezt a tervet.

Rákosi azt engedvén gyanítani, hogy támaszkodik bizonyos szovjet információkra, azt javasolta, hogy mintegy négy-tízezer négyzetkilométernyi területre terjedjen ez a magyar igény, mert ebben az esetben lehet reményünk bizonyos fokú támogatásra. Erdéllyel kapcsolatos elgondolásunk támaszkodott még a fegyverszüneti egyezménynek arra a pontjára is, amely kimondta, hogy a nagyhatalmak Erdélyt vagy annak nagyobb részét Romániának fogják ítélni. A mondatnak az a része, hogy „vagy annak nagyobb részét”, arra engedett következtetni, hogy nincs teljesen lezárva Erdély ügye azzal, hogy a szovjet megszálló csapatok egész Erdélyre bevezették a román közigazgatást.

Gyöngyösi külügyminiszter bejelentette a megbeszélésen, hogy Erdélyre vonatkozóan kétféle tervet készített. Az egyik mintegy négyezer négyzetkilométernyi területre terjed ki, s ez jelenti a minimális magyar igényt, a másik mintegy húszezer négyzetkilométernyi területet foglal magában, a történelmi Erdélynek nem egészen negyed

részét. Végül is, Rákosi javaslatával szemben, elfogadta az értekezlet a Gyöngyösi-féle kettős tervet, s azt határoztuk, hogy megpróbáljuk megállapítani, melyikhez kaphatnánk támogatást Moszkvában a szovjet kormánytól. Elhatároztuk azt is, hogy kérni fogjuk a Szovjetunió kormányától a jóvátétel teljesítésének hat évről hosszabb időre való fel-emelését, kérni fogjuk a hadifoglyok hazaszállításanak megindítását és a szovjet hadsereg által vasút-helyreállítás címén támasztott tizenötmillió dolláros költség elengetését.

A moszkvai utazás terve nem maradt titokban. Felkerestek az Egyesült Államok és a Brit Királyság követei, hogy tájékoztatást kérjenek az ügyről. Szívesen tájékoztattam őket, s az utazást és célját a követek maguk is helyeselték.

54 / A moszkvai utazás

Április első napjaiban Puskin követtel megállapodtunk, hogy április 10-én indulunk Moszkvába.* Közölte a követ, hogy a szovjet kormány a vendégének tekinti a magyar kormányküldöttséget. Bejelentette, hogy ő maga is elkísér bennünket az útra, Grigorjev követségi tanácsossal együtt. Ez a Grigorjev örült legjobban az utazásnak, mert, mint mondotta, még sohasem találkozott Sztálinnal, ezután pedig nyilván beszélni is alkalma lesz vele. Grigorjev ugyanis kitűnően tudott magyarul, s ő volt a magyarországi szovjet hivatalos köröknek az állandó tolmácsa, mindaddig, amíg 1946 nyarán vissza nem rendelték Moszkvába.

Magunkkal vittük Moszkvába feleségeinket is, s az asszonyokon kívül elkísért még bennünket dr. Kapócs Ferenc titkárom és Gerő miniszter titkárnője.

Vorosilov marsallnak Magyarországon maradt repülőgépét bocsátották a küldöttség rendelkezésére, s a kétmotoros Douglas rendszerű repülőgépen indultunk neki az útnak.

A Kárpátok fölött sohasem könnyű a repülés, mert az óriási kiterjedésű hegycsoport légköri állapota elég változó, s próbára teszi a magasan szálló repülőgépeket is. A mi utazásunk napján egyébként sem volt kellemes az idő. Puskin követ igyekezett velünk felejtetni a gép kellemtelen mozgását. Csakhamar asztalra rakatta a magával hozott ételeket-italokat, s igyekezett vidám hangulatot teremteni az utasok körében.

A négy és fél órás út után sűrű ködben közelítettük meg Moszkvát. Az idő addig tiszta volt, s nekünk módunkban volt összehasonlítást tenni a magyar vidék és az ukrainai táj képe között. Magyarországon akkor már zöldek voltak az őszi vetések, a fehér műutak mentén piros tetejű ház-csoportok mutatták a falvakat. A Kárpátokon túl kietlen, szürke volt az egész táj, sehol egy zöld vetés nem volt látható, s utak helyett kígyózó ösvények látszottak, amelyek mentén fekete pontok mutatták a szétszórt falvakat.

A sűrű köd miatt állítólag rádióparancsot kapott a repülőgép parancsnoka, aki egy szovjet ezredes és a szovjet parlament tagja volt, hogy ne Moszkvában, hanem valami más repülőtéren szálljon le. Puskin követ azonban tudta, hogy a moszkvai repülőtéren valami fogadtatás lesz, s ragaszkodott hozzá, hogy a gép oda érkezzon meg.

Ez alkalommal ültem először repülőgépen. Zúgott a fejem, kavargott a gyomrom, amikor a gép leszállt a repülőtéren. Legszívesebben mindjárt ágyba feküdtem volna. Erről azonban szó sem lehetett. Amint a repülőgép megállott a betonpályán, a repülőgép orosz utasain izgalom futott végig.

– Molotov – suttogták az oroszok egymás között.

És valóban, hatalmas diplomáciai testület élén Molotov állott a fogadtatásra kijelölt helyen. Grigorjev segítségével bemutatta Molotov a harmincnégy ország diplomáciai testületének megjelent tagjait, majd közölte, hogy a moszkvai városparancsnok kíván jelentést tenni. A városparancsnok jelentette, hogy tiszteletünkre kivonult a moszkvai helyőrség díszszázada. Felhangzott a magyar és a szov-

jet himnusz. A magyar himnusz kottáját két nappal azelőtt kapta meg a zenekar vezetője egy olyan papíron, amelynek másik oldalán a Szálasi-féle nyilas induló volt. Még jó, hogy nem azt tanulta meg a zenekar.

A díszszázad elvonulása után Molotov egy csomó mikrofonhoz vezetett, s arra kért, ha kedvem van, beszéljek a szovjet rádión keresztül az orosz néphez. Hát kedvem ugyan nem volt, mert nagyon rosszul éreztem magamat, de a kívánság elől kitérni nem lehetett, s így mintegy ötperces beszédet mondtam a mikrofonba. Méltattam a szovjet barátságot, dicsértem a szovjet nagylelkűséget, mint ahogy az már egy délkelet-európai politikusnál szokásos és kívánatos volt.

Ezután szállásunkra vittek bennünket. A küldöttség tagjait a Moszkva Szállóban helyezték el, nagyon elegáns apartmanokban, engem pedig az Osztrovszkij utcába vittek, egy nagyon szépen berendezett bojár palotába. Kitűnő személyzettel ellátott ház volt ez, ahol jól begyakorolt igazgatás mellett dolgozott a lakás és a konyha személyzete. Amint mondták, egyik közép-keleti miniszterelnök volt az elődöm a palotában. Egy kapitány vezetése alatt egész komoly palotaórság vigyázott a ház biztonságára, kiegészítve nagy titkosrendőr-alakulattal.

Érkezésünk napján nem volt program, s ezért az Osztrovszkij utcai palotában töltöttük az estét, ahol filmeket vetítettek számunkra. Már ezen az estén elkezdődött az a gazdag vendéglátás, amely azután naponta háromszor dúsan terített asztallal régi, keleti kényurak gazdag vendéglátására mutatott.

Másnap ebéd volt Molotovnál, amelyen még megjelent Vorosilov marsall is, de már panaszkodott egészségi állapotára. Az ebédnél Molotov és Vorosilov szólaftak fel, üdvözölték a magyar demokráciát és éltettek bennünket. Ebéd után Molotov külön leült velem és Gyöngyösi külügyminiszterrel, valamint Vorosilov marsallal. A beszélgetés során megkérdezte, hogy milyen kérdéseket szándékozunk felvetni Sztálin előtt a vele való találkozás alkalmával. Kijelentette, hogy nyugodtan felvethetünk

bármilyen kérdést, a tárgyalások nem lesznek kötve egyes témákhoz.

Megmondtam, hogy számunkra legfontosabb a Szovjetnek a magyar békecélok támogatására való megnyerése. Fel fogjuk még vetni a jóvátételi fizetéseknek legalább időbeli enyhítését, a hadifoglyok hazaszállításának kérdését és a vasúti helyreállítás címén követelt összeg elengedését.

Molotovné feleségemmel szemben rendkívüli figyelmességet mutatott. Elkérte feleségemtől három gyermekünk fényképét, amiket azután néhány nap múlva az egyik csokoládégyár megtekintése alkalmával hatalmas csokoládétojásokba építve kapott vissza.

Este elvittek bennünket a moszkvai operába, ahol az *Igor herceg* című orosz tárgyú történelmi operát mutatták be. A moszkvai opera lenyűgöző hatást tesz az emberre. Nekem nincsen klasszikus zenei iskolázottságom, de a moszkvai opera előadásait magam is nagyon élveztem. Híres volt a moszkvai operaház már a cárizmus idejében is, de a szovjet kormányzás alatt talán még fejlődött is. Még néhány este ellátogattunk az operába, minden alkalommal valami történelmi tárgyú operát vagy balettet néztünk meg.

Egyik este megkapó jelenetnek voltunk tanúi. Az *Ivan Szuszanyin* című nagyoperát mutatták be. A címszerepet a Szovjetunió leghíresebb baritonistája, Mihajlov* énekelte. Az opera tárgya az, hogy a lengyelek megtámadják a készületlen Oroszországot, és hatalmas tempóban törnek Moszkva felé. Moszkva előtt egy faluban Ivan Szuszanyin köznemest arra kényszerítik, hogy mutassa nekik az utat Moszkva felé. Ivan Szuszanyin azonban nem Moszkvába, hanem egy hatalmas erdőbe vezeti a lengyel hadsereget, mert tudja, hogy abban a nagy erdőben a szörnyű tél el fogja pusztítani a lengyeleket. Amikor a lengyelek rájönnek, hogy az orosz becsapta őket, készülnek a kivégzésére. Ivan Szuszanyin gyönyörű énekben búcsúzik családjának minden tagjától. A közönség lelkesen megtapsolja Mihajlovot, amikor énekét befejezi. Az ének után

Ivan Szuszanyin térdre esik, keresztet vet, és buzgó néma imádságba merül. A moszkvai opera közönsége megújuló erővel, tombolva tapsol a keresztet vető és imádkozó művésznek. A vallásos érzést még az opera közönségből sem lehetett kipusztítani a negyedszázados kommunizmus alatt.

Két nap múlva értesített bennünket a külügyminisztérium, hogy este fogadja Sztálin a delegációt hivatalos tárgyalásra. Együtt mentünk a Kremlbe Szekfű* magyar követtel, Puskin budapesti szovjet követtel és Grigorjev tanácsossal. A Kreml bejáratánál katonai autó csatlakozott hozzánk és vezetett bennünket Sztálin palotája elé.

Sztálin katonás egyszerűséggel, kemény bútorokkal berendezett hivatali szobájában, Molotov társaságában fogadott bennünket. Egyszerű katonaruha volt rajta, marsalli rangjelzéssel. Mellén egyetlen kitüntetés, a „Szovjetunió Hőse” arany csillaga lógott piros szalagon.

Sztálin összehúzott szemmel nézett ránk és némán nyújtotta kezét, amikor beléptünk a szobájába. Nem látszott rajta szívélyesség. Leültetett bennünket egy hosszú tárgyalóasztal végére, s ő maga szemben ült velünk. Az asztalfőn közöttünk Grigorjev tanácsos ült mint tolmács.

Elmondtam, hogy elsősorban is tájékoztatni szeretném a magyar demokrácia fejlődéséről, a magyar nép szorgalmáról és demokratikus eredményeiről, majd előadtam sorra jövetelünk célját. A gazdasági kérdésekkel kezdtem. Amikor a jóvátétel teljesítésének nehézségeit fejtettem, Sztálin közbeszólt:

– Mi segíteni akarunk önöknek, s ezért a jóvátétel teljesítésének idejét hat évről nyolc évre terjesztjük ki. Így könnyebben fogják megfizetni a jóvátételt.

Megköszöntem a jóvátétel terén tett engedményt, s folytattam a hadifoglyok hazabocsátásának a kérelmével előterjesztésemet. Sztálin erre is azonnal válaszolt:

– A hadifoglyokat elkezdjük hazabocsátani már a békekötés előtt. Ez olyan tempóban történik, ahogy a közlekedési viszonyok és az adminisztráció munkája megengedik.

– Nagyon köszönöm ezt a kijelentését – mondtam.

– Nagyon kérem azonban miniszterelnök urat, járuljon hozzá, hogy addig is, amíg az összes hadifoglyok hazaszállítása meg nem történik, a hadifoglyok hozzátartozóikkal levelezést folytathassanak.

– Ez meglesz – válaszolta Sztálin.

Gerő miniszter terjesztette elő ezután a magyar kormánynak azt a kérését, hogy a vasút-helyreállítás címén igényelt tizenötmillió dollárt engedje el a Szovjetunió, annyiival is inkább, mert hiszen a számlában feltüntetett vasutak jó része nem is Magyarországon van, hanem Csehszlovákiában, Romániában vagy Ausztriában. Gerő határozottan, minden diplomáciai hangszínezés nélkül beszélt Sztálinnal.

– Ne fizessék meg! – vágta rá kurtán Sztálin.

Ezután adtam elő Magyarország békecéljait. Kijelenttem, hogy Jugoszláviával nincs vitánk, mire Sztálin helyeslően bólintott. Csehszlovákiától is csak abban az esetben kérnénk színtiszta magyar területeket Csonka-Magyarország határain elterülő vidékeken, ha Csehszlovákia nem volna hajlandó az ott maradt magyar lakosság polgári jogegyenlőségét biztosítani, vagy ha ragaszkodnék a magyar lakosság kitelepítéséhez. Sztálin erre a kérdésre is nyomban válaszolt.

– Én a lakosságcserét jó dolognak tartom – mondotta.

– Egy nemzet számára nincsen nagyobb kincs, mint az emberanyag, s ennek szaporodása hasznos az országra nézve. Mégis elismerem, hogy a csehszlovákiai magyar lakosság polgári jogainak biztosításához önöknek joguk van ragaszkodni, s kijelentem, hogy a Szovjetunió ebben a törekvésében támogatni fogja Magyarországot.

Megköszöntem Sztálin kijelentését, s arra gondoltam, hogy a Szovjetunió számára természetesen nem jelent problémát néhány millió embernek a hazatérése, mert a véget nem érő nagy területek még sok embernek az eltartását biztosíthatják, de Magyarország népsűrűsége közel száz lélek, s a népsűrűség fokozása csak a társadalom élet-színvonalának hanyatlásához vezetne.

Ezután az erdélyi területi kérdésre került a sor. Sztálin

megkérdezte, hogy hoztunk-e magunkkal térképeket. Gyöngyösi János kibontotta térképeit, s megmutatta a Magyarország által igényelt területeket. Sztálin Molotov-hoz fordult:

– Hogyan szól a fegyverszüneti egyezménynek az a pontja, amelyik Erdély felől intézkedik?

– Úgy szól, hogy amennyiben Románia a fegyverszüneti egyezményben vállalt kötelezettségeit teljesíti, úgy megkapja Erdélyt vagy annak nagyobb részét – válaszolta Molotov.

– Igen, a fegyverszüneti egyezménynek ez a pontja módot nyújt önöknek az erdélyi területi kérdés felvetésére – mondotta felénk fordulva Sztálin.

Ezután behatóan tanulmányozni kezdte a térképen ezeknek a területeknek nemzetiségi megoszlását, gazdasági és közlekedési viszonyait is, és később sem tett ellenvetést a magyar területi kérdéssel szemben.

Gerő miniszter felvetette még azt a gondolatot, hogy a jóvátétel terheinek csökkentése érdekében a magyar kormány hajlandó lenne eladni a Szovjetnek a Romániához tartozó erdélyi területen levő petrozsényi szénbányát. Sztálin azt válaszolta, hogy utasítani fogja az illetékes minisztert a kérdés tanulmányozására.

Sztálin modora a tárgyalás során fokról fokra felmelegedett, s a tárgyalások végén tréfásan fordult felénk:

– Mintha önöknél valami baj lenne a pénzzel. Hogy áll most a magyar infláció?

Tájékoztattuk a magyar gazdasági élet nagy nehézségei felől.

Két óráig tartott a Sztálinnal való tárgyalás, s azzal a benyomással távoztunk tőle, hogy gazdasági téren máris eredményeket értünk el, a békecélok tekintetében pedig legalábbis nem kaptunk elutasítást, s így remény lehet a Szovjet közömbösítésére.

Búcsúzás közben mondtuk el Sztálinnak, hogy mi mindent raboltak tőlünk el a német megszállók és nyilas cinkosaik. Sztálin elrevette magát, és a következő megjegyzést tette:

– No, azért a mi katonáink is elhoztak onnan egyet-mást, ha önök most nem is beszélnek róla.

Lefelé a lépcsőn keserű humorral gondoltam arra, milyen jó lenne, ha egyszer elszámolhatnánk Sztálinnal arról is, amit saját beismerése szerint a szovjet katonák raboltak el Magyarországról.

A következő napon délelőtt meglátogattuk Vorosilov marsallt a Kremlben levő hivatalában, délután pedig Molotov nagy fogadást adott a magyar kormányküldöttség tiszteletére. Itt ismerkedtem meg Bedell Smithszel,* Amerika moszkvai új nagykövetével, akivel néhány hónap múlva Párizsban nagyon érdekes beszélgetésem volt. A fogadáson megjelent diplomaták úgyszólván kivétel nélkül nagyon meleg érdeklődést tanúsítottak Magyarország fejlődése iránt.

Amikor néhány nap múlva visszaadtam Molotov fogadását, s az Osztrovszkij utcai palotába hívtam meg a szovjet előkelőségeket és a külföldi diplomatákat, Molotov félrevonult velem, Gyöngyösi külügyminiszterrel és Puskinnal.

– Tanulmányoztuk Magyarország erdélyi területi igényeit. Megkönnyítené az elrendezést, ha önök megértenék egymást a román kormánnyal. Helyesnek tartanánk, ha tárgyalást kezdeményeznének a Groza-kormánnyal.

– Kizártnak tartom, hogy eredményre vezessen az ilyen kezdeményezés – válaszoltam Molotvnak, meglepve a gondolat felvetésétől. – Romániában még nem voltak meg a választások. Groza nem tehet olyan lépéseket belpolitikai okokból, amelyek Magyarországot kielégítenék.

– Mégis meg kellene kísérelni a közvetlen tárgyalásokat – erősködött Molotov.

– Romániával csak akkor érdemes közvetlen tárgyalásokat kezdeni, ha a román kormány is sugalmazást kap ilyen tárgyalások folytatására – jegyezte meg Gyöngyösi János külügyminiszter.

– Én csak annyit mondok, hogy helyes, ha a megbeszéléseket önök kezdeményezik. A románok vagy elfogadják, vagy elutasítják, de önök megtették a kötelességüket.

Ezután elmondotta Molotov, hogy a jóvátétel teljesítésének hat évről nyolc évre való felemelése rendben van, nagyobb időbeli kiterjesztést nem adhattak, mert ezt kapták a románok és a finnek is. A vasúti követeléseket a szovjet kormány elengedi, de Gerő miniszter tárgyalja le a kérdést a szovjet közlekedési miniszterrel. A petrozsényi szénbánya megvásárlásának a kérdését tanulmányozzák.

Amikor nem vettünk részt hivatalos tárgyalásokon, rendszerint valami tanulmányi programot állítottak össze. Egyik nap meg kellett tekintenünk a szovjet hadsereg hadizsákmány-kiállítását. A Moszkva folyó partján hatalmas területen rendeztek kiállítást azokból a fegyverekből és hadianyagból, amelyeket a német hadseregtől vagy szövetségeseitől zsákmányoltak.

Másnap megmutatták a „Vörös Proletár” nevű gépgyárat. A gyár vezetője elmondotta, hogy amikor a német hadsereg Moszkva felé közeledett, ezt a szerszámgépgyárat is áttelepítették Szibériába. Mikor azután a németeket kiűzték Oroszországból, a gyár felét visszahozták Moszkvába, a másik felét Szibériában hagyták. – Ma már mindegyik gyár ugyanakkora teljesítménnyel dolgozik, mint áttelepítése előtt a moszkvai gyár dolgozott. Így minden áttelepített gyárból két gyár lett, tette hozzá végül a gyárigazgató.

Megnéztük az „Októberi Forradalom” nevű csokoládégyárat. Elvittek bennünket a „Dukát” dohánygyárba is, ahol a hosszú papírszopókás cigaretták készülnek. Minden gyárban előállott egy-két munkás, akik nagyszerű betanultsággal mondták el, hogy helyzetük összehasonlíthatatlanul jobb, mint a cárizmus idejében volt. Ez hihető is, mert ezekben a gyárakban a munkásság szociális gondozása meglehetősen emelkedett fokot mutat.

Látogatást tettünk a Kreml múzeumában, a történelmi múzeumban és a Tretyakov Képtárban. A Kreml múzeumában mesés értékű történelmi kincsek halmozódnak fel. Az orosz cárok ékszerei, drága fegyverei s az orosz főpapok drágagyöngyökkel és ékszerekkel díszített köntösei

hatalmas értéket képviselnek. A képtárak Oroszország történetének azokat a korszakait mutatják, amelyekben a kommunisták által progresszívnek ítélt vezetők szerepeltek. Így sokat lát az ember Rettenetes Iván és Nagy Péter cárok idejének relikviáiból.

Ezek mellett nagy szerepe van természetesen a szovjet művészetnek. Lenin, Sztálin, Molotov és Vorosilov képei és szobrai minden művészeti csarnokban láthatók. A Szovjet történelmének ez a legnagyobb háborúja és nagy győzelme indokot szolgáltat a szovjet kormánynak arra is, hogy a Szovjetuniót népe felé katonaállamnak tüntesse fel, mert mindenütt a szovjet katona és a szovjet fegyverek glorifikációjával lehet találkozni. A múzeumok és képtárak szobrai és festményei ugyanolyan kirívó élénkséggel beszélnek a szovjet katona hősiességéről és a partizánok áldozatairól, mint a kétségkívül nagyon szép moszkvai földalatti vasút huszonkilenc márványállomásának díszei.

Hazautazásunk előtt két nappal Sztálin vacsorára hívott meg bennünket. Nagy izgalmat okozott mind a szovjet, mind a magyar diplomáciai testületben a vacsorai öltözködés kérdése. Előírták, hogy a vacsorán frakkban kell részt venni. Én pedig mint parasztember sohasem csináltattam magamnak sem frakkot, sem szmokingot. Egyszerű, sima fekete zakóban szoktam részt venni az ünnepélyes összejöveteleken. Sőt, ha mások frakkba öltöztek, én rendszerint zsinóros magyar parasztruhát és fekete csizmát vettem fel. Természetesen nem vittem magammal külföldi útjaimra sem frakkot, sem szmokingot. Nem akartam, hogy a magyar parasztság azt higgye, hogy életformám megváltozása szakadást idézett elő köztem és a nép között. De nem volt sem frakkja, sem szmokingja a küldöttség többi tagjának sem.

A szovjet külügyminisztérium protokollja nagyon aggódott a szokástól eltérő öltözködés miatt, a magyar követtség tagjai pedig egyenesen kétségbe voltak esve. Kiderült azonban, hogy semmi baj nem származott az öltözködés egyszerűségéből, mert a szovjet kormány tagjai, értesül-

vén, hogy rajtunk nem lesz frakk, szintén egyszerű nappali ruhában jelentek meg a vacsorán.

A vacsoraasztalnál Sztálin jobbjára ültettek. Jobb kezem felől Grigorjev tanácsos ült, hogy kéznél legyen, ha a beszélgetésnél szükség lesz rá. A vacsora rendkívül sok, mintegy tizennyolc fogásból állott. Sztálin minden fogásból csak néhány falatot vett, de minden fogás között elszívott egy hosszú szopókás orosz cigarettát. Molotov minden fogás után felköszöntőt mondott. Először Tildyre, azután reám, majd a küldöttség tagjaira külön-külön. Az apró felszólalások után én válaszoltam Molotovnak. A vacsora végén felállott Sztálin és hosszabb pohárköszöntőt mondott. Sztálin beszéde rendkívül érdekes és nagyon megnyugtató volt.

Sokszor gondoltam azóta arra, hogy a szovjet politika gyakorlata milyen messze esik ettől az emelkedett szellemű vacsorai felszólalástól. Sokszor az az érzésem, hogy a szovjet vezetők egyáltalán nem sztálini politikát folytatnak, mert Sztálinnak ez a felköszöntője, de egész idő alatt tett kijelentései is merő ellentétben állanak a szovjet kormány tetteivel.

– Oroszország és Magyarország között véleményem szerint könnyű jó viszonyt teremteni – mondta Sztálin. – A Szovjetunió sohasem vétett Magyarország ellen. A cári Oroszország 1849-ben, amidőn az osztrák hadsereg segítségére sietett, erőszakot követett el a magyar érdekek ellen, de miután mi 1920-ban agyonlőttük az utolsó cárt,* nem vállalunk közösséget a cári Oroszország tetteiért. – Olyan egyszerűen mondta ezt Sztálin, mintha csak valamilyen egészen egyszerű és magától értetődő kérdést említett volna. – Szovjet-Oroszország nem kívánt háborúba keveredni Magyarországgal. Magyarország vezetői azonban hadat üzentek a Szovjetnek, amelynek ilyen körülmények között védekeznie kellett. 1944-ben a Szovjetunió szívesen fogadta Horthyék fegyverszüneti ajánlatát – mondta Sztálin –, de Horthy gyenge volt, s nem tudott érvényt szerezni a megbízottai által aláírt ideiglenes fegyverszüneti egyezménynek. Magyarországnak olyan veze-

tői vannak, akik őszintén szeretik a népet, s ez biztosíték arra, hogy Magyarország jó politikát fog folytatni a jövőben. A Szovjetunió nem kíván Magyarország belügyeibe beavatkozni. Általában ijesztgetni szokták a kis népeket a szovjet elnyomással. A Szovjetunió azonban a lenini elvekkel és eddig folytatott gyakorlatával kerülne ellentétbe, ha elnyomni vagy befolyásolni akarna kis népeket. A Szovjetunió sok nemzetiség összefogásából áll. Ezek között a nemzetiségek között vannak olyanok, amelyek a cárizmus alatt már a kipusztulás előtt állottak, de ezeknek mi védelmet és műveltséget adtunk, s most az emelkedés útján vannak és élnek a maguk virágzó életét.

Mi tisztában vagyunk azzal – folytatta Sztálin –, hogy az emberiség kincsestárához minden kis nép hozzájárul a maga obulusával, külön színével és kultúrájával, s gazdagítja az emberiség kincsestárát. Ha tehát a magunk területén nem nyomtuk el a kisebbségeket, ez garancia lesz arra, hogy a körülöttünk élő kis országokat sem kívánjuk elnyomni vagy befolyásolni, hanem békében és barátságban kívánunk velük élni. A mi felfogásunk az, hogy nagyhatalom és kis ország között igenis lehet jó barátság anélkül, hogy a kis ország függetlensége veszélybe kerülne.

Ezután Sztálin a köztársasági elnököt, engem és a magyar népet éltetve fejezte be beszédét.

Meg kell vallani, hogy Sztálin pohárköszöntője nagyon megnyugtató bennünket. Moszkvai tartózkodásunk alatt meggyőződünk Sztálin egyedülálló tekintélyéről és diktátori hatalmáról. Nem volt okunk feltételezni, hogy nem sokkal a moszkvai látogatás után a Szovjetuniónak Magyarországgal és a többi kelet-európai országgal szemben való politikája ennyire el fog térni Sztálin beszédének szellemétől. Úgy éreztük, hogy ami Magyarországon és a többi országban a szovjet megszállás alatt történik, az jórészt önkényeskedés, amelyet a sztálini kijelentések után a jövőben könnyebb lesz visszautasítani.

A vacsora utáni feketézésnél Sztálin hozzám fordult:

– Mi van Horthy kormányzóval?

– Nem tudunk róla többet, mint amennyi hír beszivárog Magyarországra róla – feleltem.

– Kérem, ne ítéljék el Horthyt – mondotta Sztálin, a társaság általános elképedése közben. – Először is Horthy öregember már, azután pedig nem szabad elfelejteni neki, hogy mégiscsak fegyverszüneti ajánlatot tett 1944 őszén.

A társaságban ülő néhány magyar kommunista elvörösödve hallgatta Sztálin nagylelkű kijelentését Horthyról.

– Szeretnék önnek megmutatni egy paraszttárgyú filmet, ha kedve lenne megnézni – fordult felém Sztálin.

– Nagyon szívesen – válaszoltam.

A Kreml házi mozijába vezetett ezután bennünket Sztálin, és egymás után két nagy kolhozfilmet vetítettett le előttünk. Kényelmes fotelokban ültünk, mindnyájunk előtt egy-egy kis asztalka állott egy üveg pezsgővel, csokoládéval és gyümölcscsel megrakva. Jobbról Molotov, balról Sztálin ült mellettem. Sztálintól balra a bal oldali fotelsorban Szakasits miniszterelnök-helyettes kapott helyet. Mögöttem Grigorjev tanácsos ült, s magyarázta a filmet, ahol a kép nem volt érthető. Az egyik szép mezei jelenetnél Szakasits felkiáltott:

– Generalisszimusz! Ilyen csodálatos eredményre csak az a nép képes, amelynek olyan nagy vezetője van, mint ön.

Sztálin finom mosolyra húzta száját.

– Kérem, én nem vagyok francia – mondta, majd csendesen hozzátette: – A franciák valamikor szerették a bókot, én azonban nem szeretem.

Sztálin elmondta, hogy többször látta már ezeket a filmeket, de mindig új élvezetet talál megtekintésükben. Lelkesen magyarázta a filmeknek egy-egy kiemelkedő jelenetét.

Ezúttal öt és fél óráig voltunk együtt Sztálinnal, aki kezdeti zárkózottságából fölengedve, melegen búcsúzott tőlünk, amikor elhagyni készültünk a Kremlt.

Mi, a magyar kormány tagjai, diplomáciai agyafúrtság nélkül való, egyszerű, jóhiszemű emberek voltunk. Az volt az érzésünk, hogy jó munkát végeztünk Moszkvában.

Hittük, hogy a két ország barátsága őszinte lesz, s hittük azt, hogy mivel Puskin is hallotta Sztálin felköszöntőjét és részese volt a tárgyalásoknak, a magyarországi szovjet magatartáson is meg fog látszani Sztálin kijelentéseinek szelleme.

55 / A moszkvai utazás magyarországi mérlege

Minden külföldre utazó szeretné megtekinteni azt a lát-nivalót, amely a legjobban érdekli. Oroszországi látogatásunkon többször is megkíséreltem hangot adni kívánságomnak, hogy néhány kolhoz, kommunista szövetkezeti gazdaságot megtekinthessek. Látogatásunk legutolsó pillanatáig reméltem, hogy kívánságomnak eleget tesznek, ami sokat jelentett volna számomra. Életem nagyobb részét falun töltöttem, az ennek megfelelő ismeretek birtokában, a „tejjel-mézzel folyó Kánaán” leple mögé láthatam volna és felmérhettem volna valódi értékét. Őszintén szólva reméltem, hogy láthatok valami újítást, amit Magyarországon is előnyünkre alkalmazhatunk. A kolhozlátogatást szorgalmazó próbálkozásom azonban sikertelen maradt, ötletem a legtöbb tisztviselőt zavarba hozta. Jelezték, hogy kérésem továbbítaniuk kell az illetékes hivatalnak, hogy melyiknek, azt sose sikerült kideríteni. Mások, mint a szovjet protokollfőnök, csak mosolyogtak és a tolmáccsal értésemre adták, hogy a gazdaságok „nagyon sárosak”.

Ezzel az alibivel kerültünk szembe akkor is, amikor semmi rendkívülit sem gyanítva néhány „üres” óránkat arra akartuk kihasználni, hogy aranyketrecünket elhagyva sétáljunk egyet Moszkva utcáin. Tulajdonképpen valami ajándékot akartunk vásárolni Tildy elnöknek egy közeli régiségboltban, amelyet Gerő miniszter, a „rég moszkovita” ajánlott figyelmünkbe. Valójában meg sem fordult a fejemben, hogy bármi kivetnivaló lehet sétánkban Moszkva utcáin.

A „szolgálatunkra kirendelt” tisztviselők főnökére csak-

nem rájött a roham, amikor tájékoztatták szándékunkról. Maga az ötlet valamennyiüket felzaklatta. Egészen addig az volt a rend, hogy őrizet mellett beszálltunk luxuslimuzinjainkba, és nagy sebességgel keresztülhajtottak velünk a városon. Most, hogy gyalog akartunk menni, ragaszkodtak ahhoz, hogy autó vigyen minket oda, ahova csak kívánjuk, de hogy gyalog menjünk – „nyet” ... Végül is három háztömbnyit kocsikáztunk, majd megengedték nekünk, hogy a hátralevő háztömbnyi utat sétálva tegyük meg – de hogyan!

Kis csoportunk előtt mintegy tizenöt méterrel két főnyomozó haladt, mögöttük három méterrel testőreink kapitánya a stábjával, és mindenkit leparancsoltak a járdáról, őket számos NKVD-s követte, akik az úttest felét is megtisztították a járókelőktől, végül – elegáns kis vákuumban – csoportunk menetelt a „protokoll úriemberei-nek” kíséretében. Nem hiszem, hogy szükséges lenne leírni az utánunk jövőket. A sereg elegendő lett volna egy kifejlett dél-amerikai felkelés elfojtásához. Mire beléptünk az üzletbe, barátaink az NKVD-től a vásárlókat már mind egy sarokba terelték és körülvették.

Vorosilov marsall, Szviridov tábornok vagy bármelyik más orosz potentát, amikor Magyarországon a nyilvánosság előtt megjelent, nem igényelt ilyen „vendégszeretetet”, és a közbiztonságért felelős magyar tisztviselőknek sosem fordult meg a fejükben, hogy ilyen védelmet biztosítsanak nekik saját népünkkel szemben.

A Moszkvában látott embereken két dolog tűnt fel nekem. Az utcán a legtöbb ember arca elgyötört, fáradt volt, ruhája pedig, ha nem is rongyos, de nyomasztóan egyhangú és rosszul szabott. Nyugati mérték szerint megítélve úgy tűnt, hogy egyazon sablonra készülnek, csak különböző méretekben. Tudományosan számozott és katalogizált emberi robotoknak látszottak.

Mint külföldön tartózkodó, különös szokásokkal rendelkező emberi lénynek egy másik eset is megragadta a figyelmem. Felkerestünk egy szerszámgépgyárat, ahol egy magyar kommunista javasolta, hogy programunkba

iktassuk be az üzem szociális intézményeinek megtekintését. A kitérő nem volt előre eltervezve. Az üzem egy külvárosi gyárnegyedben volt, a főépületet elhagyva át kellett menni az utcán, hogy a kórházhoz és az óvodához jussunk. Az épületből egy mellékajtón kilépve NKVD-seink hirtelen megállítottak minket. Az utcán egyenruhások géppisztollyal vagy száz férfit és nőt kísértek. Egy orosz őrnagy kíséretünkől átszaladt és utasítást adott a géppisztolyosoknak. Míg ott várakoztattak minket s dermedten álltunk a döbbenettől, amit nem mertünk kimutatni, a megbilincseltek nyomorúságos tömegét gyorsan a gyár sikátoraiba terelték, majd nagy kerülővel elvezettek onnan minket.

Mindig is egyik legnagyobb bánatom marad, hogy nem találkoztam az „egyszerű orosz emberrel”, nem volt lehetőségem meghallgatni felfogását a demokráciáról, és nem láthattam az orosz földműves valódi életkörülményeit.

Helyesnek tartottam, ha a moszkvai tárgyalásokról nemcsak a minisztertanácsnak, hanem a nemzetgyűlésnek is beszámolok. Azt akartam, hogy legalább rövid vita induljon meg a parlamentben a szovjet–magyar kapcsolatok körül. Ahhoz képest, hogy másfél évvel a moszkvai utazás előtt Magyarország még a teljes háborús zűllés állapotában volt, nyugodtan lehet állítani, hogy a moszkvai utazás eredményes volt. Eredményeket hozott gazdasági téren azáltal, hogy a jóvátétel teljesítését megkönnyítették, és hogy a vasúti helyreállítási követelést elejtették. De jogosan tulajdonítottam politikai eredménynek azt a tényt, hogy másfél évvel a szerencsétlenül befejeződött háború után már az egyik győztes nagyhatalommal személyes tárgyalásokat kezdhettünk, és hogy függetlenségünk tekintetében való megnyugtató mellett békecéljainkra nézve sem utasítottak el bennünket.

Meg kell azonban mondanom, hogy amint az utazás előtt nem mutatott valami lelkes helyeslést a magyar közvélemény az utazás iránt, úgy nem nagy lelkesedéssel fogadta beszámolómat sem. A közvéleménynek ezt a magatartását részint a szovjet hadsereg viselkedése, részint a kommunisták metódusai okozták. Azonkívül

nem hitték, hogy semmiféle koncessziót nem követelt tőlünk a szovjet kormány. Az azonban nagy megnyugvást keltett az egész országban, amikor Sztálin beszédére gondolva kijelentettem, hogy a moszkvai látogatás után nem kell attól tartanunk, hogy Magyarország szovjet tagállammá válik.

A magyar politikai életnek az igazán politikus része azonban nagyon helyeselte a moszkvai utat. Jól emlékszem rá, hogy azok a fiatal képviselőtársaim is, akiket később összeesküvéssel gyanúsítottak meg, valamennyien örültek a moszkvai tárgyalásoknak. Azt remélték, hogy a két ország barátságának nem kell okvetlenül a Kommunista Pártra épülnie, hanem a Szovjetunió okos politikával abba is belenyugszik, hogy egyszer a parlamentarizmus törvénye szerint a Kiszgazdapárt maga fog kormányozni, és a Szovjetunióval való barátság politikáját fogja reprezentálni.

Természetesen a moszkvai utazás után itthon ismét nagyon nehéz politikai és gazdasági kérdések vártak rám. Időszerű volt a közalkalmazottak létszámcsökkentésének a gyakorlati útra való terelése. Ismét felmerült azonban az a kérdés, hogy a bélistázásokat milyen bizottságok véggezzék. A kommunisták ragaszkodtak ahhoz, hogy a szakszervezetek benne legyenek a bélista-bizottságokban. A közalkalmazottak nagy táborra pedig reszketve gondolt arra, hogy jelentékeny részüknek még az inflációs gazdaságkodás által nyújtott szűkös kenyér is ki fog esni a kezéből.

Közben még inkább romlott a pénzügyi helyzet és emelkedett az infláció tombolása. A Gazdasági Főtanács naponta üléseket tartott. Egyik nap az árak megállapítása végett, másik nap pedig a közalkalmazotti és munkásbérszint újabb szabályozására. A feketekereskedelem fellángolt a kereskedelmi élet egész vonalán. Értéke csak a dollárnak és az aranynak volt. Vendéglőkben és kereskedésekben a fizetőpincérek és a pénztáros kisasszonyok parányi mérleggel szerelték fel magukat, s azzal mérték a vendégektől vagy a vevőktől kapott aranydarabka súlyát.

A munkásnak és a tisztviselőnek szinte alig volt érdemes hazavinnie a heti fizetését, mert mire a felesége a piacra vagy a kereskedésbe vitte a pénzt, már úgyszólván semmit sem tudott vásárolni rajta.

Rácz Jenő,* a későbbi pénzügyminiszter jegyezte meg egy alkalommal, hogy az emberek energiájuk jelentékeny részét arra fordítják, hogy a reggel megkapott pénzt egész napi lótas-futással továbbadják, mert az volt a szerencsétlen Fekete Péter, aki kénytelen volt éjszaka is magánál tartani a pénzt.

Úgy éreztem, hogy a moszkvai út után mód van a Szovjetunióval való jó viszony tartóssá tételére, s ezért magam vettem kézbe a szovjet követelések rendezésének teljesítését. Elkezdtük rendszerbe foglalni a Vörös Hadsereg ellátását is, és elhatároztuk, hogy búzakötvényt adunk azoknak a gazdáknak, akiktől a Vörös Hadsereg részére vagy jóvátételi szállításra állatokat és terményt vettünk igénybe. Nem lett volna ugyanis becsületes dolog amúgy is nagyon szűkös és becses értékeikért inflációs pengővel fizetni, mert hiszen mire Budapestről az inflációs pénz eljutott volna a távoli falusi gazdához, addigra éppenséggel nem tudott volna rajta semmit sem vásárolni. De nemcsak azért tettük ezt a gazdákkal, hogy elrekvirált értékeikért kárpótoljuk őket, hanem azért is, mert nem tudtuk, mikor lesz vége a jóvátételre és a Vörös Hadsereg ellátására való rekquirálásnak, és azt akartuk, hogy ha máskor kérünk a gazdától terményt vagy állatot, ne zárkózzanak el a teljesítés elől.

Hozzáálltunk a kereskedelmi egyezményben vállalt kötelezettségeink teljesítéséhez is. Keservesen összeszedtük annak az árunak egy részét, melyet a Szovjet által szállított nyersanyagok ellenében lekötöttünk, és megkezdtük a szállításokat. A főváros nyomorgó lakosságának nyújtott orosz kölcsön visszafizetésére nézve megbeszéléseket folytattunk Szviridov altábornaggyal, és megállapodtunk abban, hogy milyen részleteket fizetünk vissza aratás előtt és mit adunk vissza aratás után.

Egyszóval megkezdtük a Szovjettel szemben fennálló

kötelezettségeink rendezését, hogy a moszkvai látogatás után a két ország közötti jó viszony kérdését gazdasági téren is alátámasszuk. Régóta húzódtak a Szovjettel való tárgyalások az 1945 őszen megkötött gazdasági együttműködés alapján létesítendő szovjet–magyar társaságok ügyében. Magamhoz kérettem a tárgyaló bizottságokat, tájékoztam a tárgyalások elhúzódásának okairól. Megállapítottuk, hogy a megegyezés azért késik a két bizottság között, mert a Szovjet a társaságok vezetésére kiküldendő orosz vezérigazgatónak olyan jogokat követelt, amelyek a magyar kereskedelmi törvénnyel ellenkeztek. Fellépésem hatással volt, és a Szovjet hozzájárult ahhoz, hogy a vezérigazgató jogait magyar törvények korlátozzák, és így két vagy három társaságra nézve a megegyezés létrejött. Elkövettem mindent azért, hogy a két ország közötti differenciákat csökkentsem és a barátság akadályait elhárítsam.

56 / A májusi párizsi döntés

Május 7-én este a Fészek nevű művészklubnak egy jótékony célú vacsoráján vettem részt, s őszintén örvendeztem a magyar művészek szép fejlődésének. Ekkor már Budapestnek minden színháza és kabaréja működött a súlyosan megrongált Vígszínház kivételével. A festők és szobrászok egymás után rendezték kiállításait. A magyar művészek szép lendülettel fogtak hozzá feladatuk teljesítéséhez, mintha egyrészt a háborúnak a művészet terén végzett pusztításait akarták volna gyorsan pótolni, másrészt, mintha a művészet szépségeinek produkálásával kívánták volna a magyar közvéleménynek a szépség iránti érdeklődését újból felkelteni.

Vacsora közben titkárom hozzám lépett és közölte, hogy a külügyminiszterek aznapi párizsi ülésén döntést hoztak Erdélyre nézve. Elhatározták, hogy a béketárgyalásokra olyan javaslatot tesznek, hogy Erdély egész területét Románia kapja meg. Miután a hír valódiságát a távirati

iroda bizalmas közlése is megerősítette. felhívtam Gyöngösi külügyminisztert telefonon, s elmondottam neki értesülésemet, közölvén, hogy még aznap este felkeresem Puskint, a Szovjetunió budapesti követét.

Puskin nagyon jól tudta, hogy miért megyek hozzá. Nyomban azt kérdeztem tőle, értesült-e a párizsi döntésről.

– Hallottam valamit – felelte Puskin.

– Ez a párizsi határozat halomra dönti minden számításunkat – mondtam én Puskinnak. – Hogy képes összeegyeztetni ezt a határozatot a szovjet kormány moszkvai magatartásával? – folytattam a kérdést.

– Kérem, legyen ön nyugodt – válaszolta Puskin. – Egyrészt nem vagyok benne biztos, hogy ez a döntés valóban a jelentés szerinti formában történt-e meg, másrészt arról is biztosíthatom, hogy ha ilyen döntést hoztak, azt nem a Szovjetunió proponálta.

– Emlékezzék, követ úr, arra, hogy Molotov nekünk azt ajánlotta Moszkvában, hogy kezdeményezzünk tárgyalást Romániával az erdélyi területi kérdés ügyében. Mi a kezdeményező lépést megtettük. Sebestyén* követet elküldöttük Bukarestbe. A követ személyesen beszélt Grozával, aki a leghatározottabban elzárkózott a tárgyalások felvétele elől. Amikor mi ennek a lehetőségére figyelemztettük Molotov külügyminiszter urat, ő azt válaszolta, hogy Magyarország mindenképpen csak nyerhet azzal, ha tárgyalásokat kezdeményez Romániával. Az ön véleménye szerint hol fogjuk hasznát látni ennek a kezdeményezésnek a külügyminiszterek döntése után?

Puskin a tárgytól messze eltérő, széles körű magyarázkodásba fogott, azonban én tovább forszíroztam a kérdést.

– Ugyebár emlékszik ön arra, hogy amikor Moszkvában Sztálin miniszterelnök úr előtt felvettem az erdélyi területi kérdést, Sztálin elismerte, hogy a fegyverszüneti egyezménynek Erdélyre vonatkozó szakasza alapján a kérdést jogunk van felvetni, sőt a vitás területek beható vizsgálatával azt az érzést keltette bennünk, hogy Oroszor-

szág legalábbis nem fogja ellenezni bizonyos erdélyi területeknek a visszaadását.

– Ön megismerte Moszkva felfogását a magyar kérdéssel, tehát legyen nyugodt – próbált megnyugtatni Puskin.

A következő napokon találkoztam Schoenfeld követtel, s előtte is elkeseredve vettem fel a párizsi döntés ügyét, amelyet akkor már a világsajtó és a magyar lapok is publikáltak. Schoenfeld követ nyomban határozott választ adott. Közölte velem, hogy az Egyesült Államok hajlandó lett volna az erdélyi kérdést vizsgálat tárgyává tenni és Magyarország kívánságát is elbírálni, Byrnes* javasolt is módosítást Magyarország javára, azonban a Szovjetunió határozottan ragaszkodott hozzá, hogy a fegyverszüneti egyezménynek Erdélyre vonatkozó részénél a megállapodás első részét kategorikusan kell értelmezni, és egész Erdélyt Romániának kell adni. Molotov ezt azzal indokolta, hogy Sztálin erre ígéretet tett Grozának.

A magyar politikai élet egészen mozgásba jött a párizsi döntés folytán. A képviselők elkezdtek támadni a Külügyminisztériumot, hogy elkésett a magyar igények bejelentésével. Ugyanakkor keserű kifakadások hangzottak el a Kommunisták Pártja ellen, mivel megakadályozta, hogy a magyar békecélokat kellő időben megállapítsuk. A külügyminiszter erre közölte, hogy tekintet nélkül a pártok magatartására, igenis saját felelősségére hónapokkal előbb jegyzékeket küldött szét a hatalmakhoz, amelyben kifejtette a magyar békecélokat. A politikai közvélemény erre még inkább a kommunisták ellen fordult, akik azzal válaszoltak, hogy mivel a május 7-i döntés alkalmából Párizsban, a külügyminiszterek értekezletén Byrnes amerikai külügyminiszter elnökölt, nyilvánvaló, hogy nem a Szovjet, hanem Amerika javasolta ezt a Magyarországra nézve kedvezőtlen döntést.

Schoenfeld követ ezekben a napokban megjelent nálam, és közölte velem, hogy az amerikai kormány tízmillió dolláros hitelt szavazott meg Magyarországnak abból a célból, hogy ezért árukat vásárolhassunk az amerikai hadseregnek Európában maradt háborús felszerelési

fölöslegéből. Nagy jelentősége volt ennek a közlésnek, mert ez volt az első hitel, amit Magyarországnak a háború befejezése óta külföld részéről felkínáltak. De jelentős volt ez az amerikai közlés azért is, mert olyan anyagot tudtunk vásárolni, amelyet Magyarországnak egyébként nagyon nehéz lett volna beszerezni.

Ebben az időben Amerika fokozatosan érdeklődni kezdett Magyarország gazdasági helyzete iránt. Több ízben ajánlották az amerikai követség tagjai, hogy nehéz gazdasági helyzetünkkel forduljunk a nagyhatalmakhoz. Ecker-Ratz László,* az amerikai kormány gazdasági megbízottja azt javasolta, tárjuk fel Magyarország gazdasági helyzetét világos adatok kimutatásával, s ugyanakkor kérjük fel az ellenőrzésben részt vevő három nagyhatalmat Magyarországnak közös megsegítésére. Gordon pénzügyminiszter egy ízben, még 1945 decemberében tett is ez irányban lépést. Elkészítette Magyarország gazdasági helyzetének a kimutatását, ennek egy példányát elvitte Vorosilov marsallhoz, másolatait pedig ugyanakkor elküldötte az amerikai és az angol misszióknak. Amikor Vorosilov marsall belenézett Gordon előterjesztésébe, azonnal visszadobta, kijelentvén, hogy nem hajlandó foglalkozni az üggyel, ugyanakkor azonban ennek a jelentésnek másolatai már az amerikai és a brit missziónál voltak.

1946 májusában az amerikai kormány ismét felvetette a gazdasági tájékoztatás kérdését. Én az Ellenőrző Bizottság elnökéhez fordultam, miután akkor már határozott utasítást kapott a magyar kormány, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottsággal csak annak elnökén keresztül érintkezhet. Szviridov határozottan ellenezte, hogy a magyar kormány hivatalos adatokat szolgáltatson ki az Egyesült Államok és a Brit Királyság megbízottainak.

Egyik éjszaka Gruber kapitány, Szviridov altábornagy tolmáctisztje, telefonon hívott fel, és bejelentette, hogy Szviridov megbízásából nagyon sürgősen beszélnie kell velem.

– Rendben van, kérem, jöjjön hozzám reggel korán – válaszoltam a kapitánynak.

– Sajnos, kérem – felelt a kapitány –, utasításom úgy szól, hogy még az éjszaka folyamán kérjek intézkedést egy nagyon fontos ügyben miniszterelnök úrtól. Ezért nagyon kérem, szíveskedjék azonnal fogadni.

Kénytelen-kelletlen felöltöztem és vártam az orosz kapitányt, aki csakhamar meg is érkezett.

– Miniszterelnök úr – kezdte azonnal mondanivalóját Gruber –, Szviridov altábornagy úr úgy értesült, hogy a Nemzeti Bank elnöksége reggel korán nagyon fontos okmányokat fog átadni amerikai megbízottaknak. Kéri az altábornagy úr, hogy szíveskedjék ezt minden körülmények közt megakadályozni.

Telefonálni akartam Oltványi Imrének, a Nemzeti Bank elnökének, azonban a telefonom még mindig össze volt kötve a szovjet katonai misszióval, nem tudni, miért, s így nem tudtam használni. Nem tehettem mást, mint hogy hajnali három órakor személyesen keressem fel Oltványi elnököt. Elképzelhető, milyen csodálkozással nézett rám Oltványi, amikor ebben a szokatlan időben ágyából kiugrasztottam.

– Miféle okmányokat szándékoztok átadni az amerikaiaknak ma reggel? – kérdeztem Oltványitól.

Oltványi csodálkozva nézett rám, és azt felelte, tudomása szerint semmiféle ilyen szándéka nincs a Nemzeti Banknak. Elmondottam neki, hogy milyen értesüléssel keresett fel Szviridov megbízottja, és arra kértem, hogy korán reggel nézzen utána a dolognak.

Aznap reggel korán felkeresett hivatalomban Oltványi, és közölte velem, hogy semmiféle titkos okmányok átadásáról szó nincs, de kapott a Nemzeti Bank az amerikai missziótól egy átiratot, amelyben tizennégy kérdést tesz fel, többnyire olyan kérdéseket, amelyek egyáltalán nem képeznek titkot és amelyekről már a lapok is írtak. Azonban ennek az átadása sem történt még meg, s ha egyszer az Ellenőrző Bizottság elnöke tiltakozik az átadása ellen, akkor nem is fogják átadni.

Délután felkerestem Szviridovot, és elmondottam neki,

hogy semmiféle lényeges okmány átadásáról nincsen szó a Nemzeti Banknál.

– Ugyan kérem – válaszolt Szviridov –, úgy látszik, önt félrevezették, mert hiszen bizonyítékok vannak a kezemből, hogy igenis fontos tájékoztatást kívánt a Nemzeti Bank kiszolgáltatni az amerikaiaknak. – Ezzel az írásztalához lépett, kivett belőle egy fotokópiát, amelyen olvasható volt az amerikaiak tizennégy kérdőpontja, de olvasható volt Gordon pénzügyminiszter ceruzairása is: „Kiadható. Gordon pénzügyminiszter.”

Amikor függetlenséghez, szabadsághoz és jogszerűséghez szokott külföldiek azt kérdezik tőlem, milyen közvetlen nyomást gyakorolt a Szovjet a magyar kormányra egyik vagy másik kérdésben, szomorúan gondolok a hasonló esetek százaira, amelyekről természetesen sejtelve sem lehet annak, aki nem Magyarországon élt, vagy annak, aki nem vett részt a magyar kormányzásban.

57 / A nyugati utazás

Moszkvai utamról visszatérve azonnal felkerestek az Egyesült Államok és a Brit Királyság követei, s érdeklődtek a moszkvai tárgyalások felől. Egészen őszintén tájékoztattam a követ urakat, akik nagyon helyeselték, hogy ezt az utat megtettem, és elismerték, hogy gazdaságilag értem is el eredményeket.

Gascoigne brit követ úr a vele folytatott beszélgetés végén azt a kérdést vetette fel, nem gondolok-e arra, hogy a nyugati országokban is látogatást kellene tennem, hogy a magyar helyzetet a két angolszász nagyhatalom vezetőivel is megbeszéljem. Azt feleltem, hogy régóta forgatom a fejemben egy nyugati utazás gondolatát, s őszintén örülnék, ha szívesen látnák a nyugati országok is a magyar kormányküldöttséget.

Az Egyesült Államokba és Angliába történő látogatás kérdésével Gascoigne követ figyelmeztetésétől függetlenül is foglalkoznom kellett. A május 7-i párizsi döntés előtt

azért kellett gondolnom egy nyugati utazásra, mert fontosnak tartottam, ha az a különbség, amely Magyarország és a többi délkelet-európai ország között a politikai berendezkedés tekintetében fennállt, azáltal is jelentősen ki-domborodnék, hogy a délkelet-európai országok közül Magyarország veszi fel először a személyes kapcsolatot az angolszász nagyhatalmakkal. A párizsi döntés még inkább sürgette a nyugati utazást. Amikor Schoenfeld követ is érdeklődött eziránt nálam, egyenesen felkértem rá, hogy tájékozódjék, vajon szívesen látna-e bennünket az Egyesült Államok kormánya.

De sürgette a nyugati utazást a magyar közvélemény is. Amennyire fagyos volt ez a közvélemény a moszkvai utazással szemben, annyira érdekelte a nyugati utazás. Felve-tettem a nyugati utazás tervét kormánykörökben, ahol a külügyminiszter és a többi kisgazdapárti miniszterek részéről nagyon lelkes helyeslésre talált a terv, míg a kom-munisták fanyalogva és kedvetlenül helyeselték. A Szoci-áldemokrata Párt ellenezte a nyugati utazást. Az ellenzés onnan származott, hogy Magyarország szociáldemokrata londoni követe nem fűzött sok reményt az utazáshoz.

Érintkezésbe léptem az Egyesült Államok és Anglia magyarországi követeivel, s amíg Schoenfeld követtől olyan értelmű tájékoztatást kaptam, hogy az Egyesült Államok kormánya szívesen vendégül látja a magyar kor-mányküldöttséget, addig Gascoigne követ arról tájékozta-tott, hogy az angol kormány nem tekinti ugyan vendégé-nek a kormányküldöttséget, de hajlandó a magyar állam vezetőit Londonban fogadni. Csupán azt nem tudja garan-tálni, hogy Bevin* külügyminiszter úrral találkozhatunk, miután ő akkor már az újból kezdődő párizsi konferen-ciára utazik.

Külföldre utazásunk előtt ismét kénytelenek voltunk megbétkíteni a kommunistákat az egyik legsürgetőbb kér-désben: a közalkalmazottak számának csökkentésében. Moszkvából való visszatérésünk óta erőfeszítéseim javát az kötötte le, hogy pártközi egyezményt érjek el ebben a kérdésben egy gyakorlatias és egyben humánus módszer

elfogadásáról. A kommunisták – mint már említettem – makacsul ragaszkodtak ahhoz, hogy a szakszervezetek szava legyen a döntő, és tapodtat sem engedtek álláspontjukból. Finom fenyegetésekkel azt is értésünkre adták, hogy az intézkedés további elnapolása sztrájkokat és tömegtüntetéseket válthat ki, s az diszkreditálná a kormányt külföldön, és veszélyeztetne bármilyen tárgyalást, amelynek folytatására a nyugati hatalmakkal lehetőségünk nyílna. Sajnálkozva meghajoltunk a tömegek anarchista politikai célokra való felhasználásának fenyegetése előtt.

Komolyan törekedtem rá, hogy a lehető legtöbb politikai vitát félretegyük, és ezáltal figyelmünket a magyar gazdaság megmentésére összpontosíthassuk, amely az ellenőrizhetetlen infláció fojtogató szorítása ellenére is jelentős haladást ért el.

Gazdaságunk megmentéséhez mindenekelőtt a pénzügyeket kellett stabilizálni. Ebben a törekvésünkben egyedül a Nyugattól várhattunk támogatást, ahol hittek abban a gazdasági berendezkedésben, amelyet megmenteni próbáltunk. Szilárdan bíztam benne, hogy nyugati utunk segíteni fog a stabilizáció végrehajtásában.

Mialatt készülődtünk az utazásra, megérkezett Magyarországra gróf Károlyi Mihály, akit az első világháború utáni forradalomban néhány napra köztársasági elnökké kiáltottak ki s aki később nyugati országokba emigrált. Azért jött, hogy elfoglalja képviselői székét a parlamentben, ahová távollétében választottuk be. Ünnepelesen fogadtuk az öreg száműzöttet, aki megérkezésekor beszédet is mondott a parlamentben. Meglepő tájékoztatlanságot és politikai homályosságot mutatott hosszú, de zavaros és gyenge parlamenti beszédében.

Közben a kormánydelegációt összeállítottuk a nyugati utazásra. A delegáció vezetője természetesen ezúttal is én lettem. Hogy a koalíció szempontjainak is eleget tegyünk és a külügyi szempontokat se hanyagoljuk el, a delegáció tagjai lettek: Gyöngyösi külügyminiszter, Rákosi Mátyás, a Kommunista Párt vezére, míg a Szociáldemokrata Pártot

Ries István igazságügy-miniszter képviselte. Gazdasági szakértőként beosztottuk még a delegációba Rácz Jenő későbbi pénzügyminisztert, személyi titkárként pedig Ferenc fiamat vettem magam mellé, mivel dr. Kapócs Ferenc titkárom, aki a moszkvai úton velem volt, nem beszélt angolul.

Június 8-án indultunk el Weems* tábornoknak, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság amerikai képviselőjének a repülőgépén Párizsig. A köztársasági elnök, a kormány tagjai és az angolszász követségek kísérték ki a repülőtérré. Az volt a megállapodásunk, hogy először Washingtonba utazunk, hogy Byrnes külügyminiszter urat az újból kezdődő párizsi konferencia előtt még otthon találjuk, azután megyünk Londonba, onnan pedig Párizsba, hogy Bevin külügyminiszterrel Párizsban találkozzunk. Bigelow* követségi tanácsos utazott velünk Párizsig, ahonnan azután 11-én este hatalmas, négymotoros óceánrepülő gépen indultunk Washington felé.

Elutazásunk előtt felkerestem Szviridovot, az Ellenőrző Bizottság elnökét, aki Puskin jelenlétében fogadott, és bejelentettem neki hivatalosan is a kormánydelegáció utazását. Az volt az érzésem, hogy Puskin szívesen tanácsolta volna otthon maradásunkat, azonban a május 7-i döntés után helyesebbnek látta, ha nem mutat olyan magatartást, mintha a Szovjetunió továbbra is akadályozni kívánná Magyarország érvényesülését. Gyöngyösinek azt tanácsolta Puskin, hogy kölcsönért ne adjuk el az ország függetlenségét. Erre Gyöngyösi azt felelte, hogy kölcsön nélkül nem tudjuk fizetni a jóvátételt. Mire Puskin azt mondta: akkor inkább szerezzünk kölcsönt.

A háború által elgyötört Európa után lenyűgöző képet kaptunk, amikor megérkeztünk a New York-i repülőtérré. Hatalmas iramú, nyüzsgő élet fogadott bennünket a jólétnek minden ismertetőjével. A repülőtér színes hordárjai élesre vasalt nadrágban, sárga bőrkesztyűben szállították tovább az utasok százainak és ezreinek a csomagjait. A repülőtéren és az utcákon szédületes forgalom volt. A házak, a hidak, az utak épek, sehol a háború rom-

bolásának semmi nyoma. A továbbszállító repülőgép indulásáig az amerikai külügyminisztérium tisztviselőjének vezetésével bementünk szétnézni a városba. Autók százazrei tolongtak az utcákon, a kirakatok zsúfolva olyan áruknak a tömegével, amelyeket Magyarországon csak a múltból ismertünk. Jól öltözött, egészséges külsejű emberek tömege járt-kelt mindenfelé.

New York egyébként pontosan olyan, ahogy minden európai ember elképzelésében él. Hatalmas épülettömbjeinek körvonalai, utcáinak és kikötőjének forgalma szinte minden olyan ember előtt ismerősek, aki már látott képeket a világnak erről a leghatalmasabb városáról.

A New York és Washington közötti utunk rövid volt, de annál izgalmasabb. Irtózatos viharba kerültünk. A hatalmas repülőgép valósággal táncolt a levegőben. Sokszor az volt az érzésünk, hogy a szélvihar széttépi a gépet. Mindenki félt, de igyekezett nyugodtságot mutatni. Rákosi elővett egy könyvet, mintha egykedvűen olvasna, a mögötte ülők szerint azonban New Yorktól Washingtonig egyetlen lapot sem fordított a könyvben.

A washingtoni repülőtéren nem várt bennünket zenekar és díszszázad, csak a külügyminisztériumnak egy tisztviselője köszöntött bennünket meleg barátsággal. Azután bevitték az Egyesült Államok kormányának vendéglátó házába, a Blair House-ba, ómódi kényelemmel berendezett szállásunkra. Néhány érdekes és szép nap következett ezután. Az amerikai államférfiak kedves kedélyessége, szabad formában megnyilvánuló barátsága feledtette velünk azt a szörnyű washingtoni meleget is, amelytől pedig egyébként sokat szenvedtünk.

Acheson* külügyminiszter-helyettes úrral találkoztunk először. Elmondottuk neki, hogy kettős cél vezetett bennünket, a személyes kapcsolatok megteremtésének szándékán kívül. Az egyik cél, hogy megnyerjük az Egyesült Államok kormányának támogatását az elkövetkező béketárgyalásokra a magyar ügy részére, a másik, hogy megkérjük az Egyesült Államok kormányát, engedje hazaszállítani Ausztria és Németország amerikai övezetéből azo-

kat az értékeket, amelyeket a német megszálló csapatok, majd később a nemzetiszocialista Szálasi-kormány hurcolt el Magyarországról. Minden elhurcolt érték visszaadása sokat segített a magyar gazdasági élet talpra állásában, de a stabilizációhoz szinte nélkülözhetetlen a Nemzeti Bank amerikai kézre került aranykészlete, amely több mint harmincmillió dollárt képvisel.

Acheson külügyminiszter-helyettes nagy érdeklődést mutatott a magyar ügy iránt, és közölte velünk, hogy bár Byrnes külügyminiszter úrnak Amerikában eltöltendő órái meg vannak számlálva, mert sietnie kell a párizsi konferenciára, mégis szívesen fogad bennünket. Arra kért, hogy mondjuk el Byrnes külügyminiszter úrnak is jövete-lünk célját.

Közben a képviselőház külügyi bizottsága ebédet adott a magyar kormánydelegáció tiszteletére. Európában szinte ismeretlen kedves kedélyességgel folyt le az ebéd, noha számos nagyon érdekes és komoly felszólalás is elhangzott. Sol Bloom* képviselő úr, a külügyi bizottság elnöke arra kért, hogy rövid beszédben ismertessem a magyar helyzetet. Mély megilletődés látszott az arcokon, amikor beszédemet elmondottam, s percekig ünnepeltek a külügyi bizottság tagjai. Sol Bloom elnök, hogy kedélyesre fordítsa a hangulatot, arra kért beszédem elhang-zása után, hogy a legközelebbi választáson ne lépjek fel ellene képviselőjelöltként, mert veszélyes konkurenciát jelentenék a számára. Az akkor még ellenzékben levő Republikánus Párt egyik tiszteletre méltó idősebb tagja nagyon szép és komoly beszédének végén tréfára fordít-totta a szót:

– Az a véleményem, hogy maguk, magyarok, nagyon rendes emberek. Ilyennek ítélem meg magyar nemzetiségű választóimat is, akik már csak azért is nagyon okosak, mert valamennyien rám szavaznak, de ilyenek ismertem meg önöket is. Azt javaslom én önöknek, hagyják ott azt a sok bajjal telt országot, jöjjenek át valamennyien ide Ameri-kába, hiszen maguk éppen közénk valók lennének – fejezte be derűs hangulatban felszólalását az ősz képviselő.

Byrnes külügyminiszter úr a kormányküldöttség tisztelgésekor először néhány percre csak magamat fogadott. Mintha régi ismerősök lettünk volna, kedélyesen hátba veregetett és úgy kérdezte meg, hogy utaztunk s mit szeretnénk elérni utazásunkkal. Elmondtam a magyar békecélokat, kértem, hogy vessék fel még egyszer az erdélyi kérdést, mire Byrnes úr kijelentette, hogy Magyarország és Románia kérdésének kulcsa a Szovjetunió kezében van. A Szovjetunió akaratából történt a május 7-i párizsi döntés. Ha a Szovjet vállalkoznék arra, hogy felveti még egyszer az erdélyi kérdést, Amerika készséggel támogatná Magyarország kívánságát.

Amidőn azután a kormányküldöttség többi tagja is helyet foglalt Byrnes úr szobájában, újból megismételtem a magyar kormányküldöttség látogatásának célját és elsoroltam kéréseinket. A külügyminiszter úr ezúttal csak annyit válaszolt, hogy ha a Szovjet vállalkoznék az erdélyi kérdés felvetésére, az Egyesült Államok kormánya nem zárkóznék el a magyar ügy támogatásától. Gazdasági természetű kéréseinkre azt válaszolta a külügyminiszter, hogy azokra az Egyesült Államok kormánya igyekszik minél előbb választ adni.

A következő napon Truman* elnök úr fogadott bennünket. Rendkívül szívélyes modorban beszélgetett velünk, és kifejezésre juttatta, hogy őszintén örül a magyar kormányküldöttség amerikai látogatásának. Megkérdezte tőlünk, mi a magyar kormány álláspontja a dunai kérdésben.

– Magyarországnak az az érdeke, hogy minél több nemzet hajója közlekedjék a Dunán – feleltem én.

Az elnök mosolyogva vette tudomásul válaszomat, majd azt indítványozta, hogy menjünk ki néhány percre a Fehér Ház kertjébe, ahol a fényképészek várnak bennünket.

– A fényképészek diktatúrája alól még Amerikában sem vonhatja ki magát az ember – mondotta jókedvűen.

És valóban, amilyen összeállítást és pózt a fényképészek parancsoltak, az elnök udvariasan aszerint helyezkedett

el. Jó néhányszor kezet kellett velem fognia, hogy valamennyi fényképész megörökíthesse a kézfogást.

Este Acheson külügyminiszter-helyettes úr vacsorára hívott meg bennünket a Blair House-ba. Szívderítő kedélyességgel folyt le a vacsora. Egymást érték a szellemes tréfák, s ugyancsak serénykedni kellett a tolmácsnak, hogy bele tudjak kapcsolódni a szellemes társalgásba. Néhány tréfás megjegyzésemnek komoly sikere volt az urak között. Jobb oldali szomszédom, Frankfurter bíró meg is jegyezte:

– Most már értem, hogy miért lett ön Magyarország miniszterelnöke. Valószínűleg szellemességét és ötletességét kívánták honorálni a magyarok.

– Dehogy, kérem – folytattam én a tréfát. – A magyarok azt akarták, az őszinte demokrácia bizonyítékául, hogy olyan ember legyen a miniszterelnökük, akinek az íráson, olvasáson kívül egyéb műveltsége nincs, soha nem járt még külföldön és egyetlen idegen nyelvet sem beszél. Mivel rajtam kívül ilyen embert nem találtak, ezért lettem én a miniszterelnök.

Acheson külügyminiszter-helyettes ragadta ezután magához a szót.

– Ennek a háznak az a hagyománya, hogy itt formális felköszöntőket nem mondanak. Ezért én sem állok fel szólásra, hanem csak így ülve, baráti pohár mellett köszöntöm önöket, Magyarország képviselőit, és így egyszerű szavakkal kívánok önöknek mostani utazásukhoz és országépítő tevékenységükhöz sok sikert. – Tildy Zoltán egészségére, az én egészségemre és a magyar nép boldogulására ürtette azután poharát.

Kedvesnek találtam a közvetlen szavakat, és magam is ülve, egyszerű szavakkal köszöntem meg a vendéglátást és az Egyesült Államok kormányának eddig tapasztalt sok jóindulatát és megértését.

A régi Blair House kertjében sokáig elbeszélgettünk azután még a vacsora amerikai résztvevőivel.

Sajtófogadást is tartottunk Washingtonban. Hatalmas érdeklődés nyilvánult meg a sajtó részéről a sajtókonfe-

rencia iránt. Rengeteg kérdést kaptam, s igyekeztem határozott, egyenes válaszokat adni. Akadtak azonban rendkívül kényes kérdések is. Egyik fiatal, csinos újságíró nő például ezekkel a szavakkal fordult hozzám:

– Azt mondja meg, miniszterelnök úr, hogy Magyarország gazdasági értékeiből a németek raboltak-e el többet vagy az oroszok.

Pillanatnyi feszültség támadt a kérdés elhangzása után. Rákosi kínosan feszengett, az újságírók nevető szemekkel várták válaszomat.

– Különbséget kell tenni a kettő között – feleltem. – A németek és nyilasok raboltak, az oroszok pedig hadizsákmányt ejtettek Magyarországon.

Általános derű fogadta ezt a válaszomat.

Megállapodtunk az Egyesült Államok külügyminisztériumával, hogy meg fogjuk látogatni a Tennessee Valleyt, a roosevelti program egyik csodálatos alkotását. Mielőtt Washingtonból elutaztunk volna, Acheson külügyminiszter-helyettes ismét magához kéretett. Átadott egy írást, amely az Egyesült Államok kormányának válaszát tartalmazta a kormánydelegáció által felvetett kívánságokra. Ez a világos és nyílt írás egyszerre végét vetette annak a találgatásnak, hogy vajon eredményes lesz-e az amerikai út vagy nem. Ebben az írásban az Egyesült Államok kormánya kijelentette, hogy segíteni akar a magyar népnek stabilizációs erőfeszítéseiben, s ezért minden feltétel nélkül visszaadja a Magyar Nemzeti Bank elhurcolt aranykészletét. Kijelentette továbbá, hogy utasítani fogja megszálló csapatainak parancsnokságát a többi elhurcolt értékek visszajuttatására. Közölte, hogy visszaadja a magyar hajókat magyar használatba, s azok – ha közlekedésükhöz a bécsi Szövetséges Ellenőrző Tanács hozzájárul – magyar lobogó alatt futhatnak a Dunán, csupán a tulajdonjog tisztázásáig marad függőben a döntés. Nyilván nem akarta, hogy a hajókat az oroszok elvegyék tőlünk. Végül kijelentette az írás, hogy a Magyarországnak a hadfelszerelési felesleg megvásárlására addig nyújtott tízmillió dolláros kölcsönt tizenötmillió dollárra emeli fel. Közölte még az ame-

rikai kormány írásos válasza, hogy a politikai kívánságokkal Byrnes külügyminiszter Párizsban foglalkozik.

Két pontot tartalmazott még az amerikai kormány levele. Az egyikben azt kérte, hogy Magyarország ne zárkozzék el attól, hogy az Egyesült Államok kormányát a magyar gazdasági helyzetről időről időre tájékoztassa. A másik pontban az állott, hogy szívesen venné az Egyesült Államok kormánya, ha a magyar kormány tárgyalásokat kezdene amerikai–magyar légügyi egyezményről.

Elszomorított az amerikai kormány levelének ez az utolsó két pontja. Arra gondoltam, hogy a legelemibb dolog lenne az amerikai kormány baráti támogatását azzal viszonzni, hogy ezt a két kívánságot szó nélkül teljesítsük. Viszont tudtam, hogy ez a két kívánság az, amelyiknek teljesítéséhez a szovjet kormány, illetőleg a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnöke semmiféle körülmények közt hozzá nem járul. Szégyelltem magamat, hogy a sok jószágot még olyan kívánságok teljesítésével sem áll módomban honorálni, amelyeknek teljesítése pedig elsősorban Magyarország érdekét szolgálná.

Amidőn a kormányküldöttség tagjaival az Egyesült Államok kormányának válaszát közöltem, őszinte öröm és meglegedés fogadta közlésemet, csak egy ember igyekezett elpalástolni kellemetlen érzéseit, Rákosi, aki jobban szerette volna, ha Amerikából eredmény nélkül térünk volna haza.

Meg kell emlékeznem még egy nagyon barátságos vacsoráról, amelyre egy előkelő washingtoni polgár, Wyatt ügyvéd úr hívott meg bennünket. Ezen a vacsorán sokat beszélgettem Anderson* földművelésügyi miniszterrel, aki igen érdekes képet adott az amerikai mezőgazdálkodásról. Dehogyan gondoltam volna akkor még arra, hogy pontosan egy év múlva már száműzöttként magam is azon töröm a fejemet, hogyan szerezhetnék egy kis darab amerikai földet, ősi mesterségemnek, a földművelésnek folytatására. Még kevésbé hittem, hogy egy és negyed év után virginiai farmer leszek.

Másnap elrepültünk Tennesseebe. Az ebédet egy nagy

knoxville-i szállodában költöttük el, ahol a TVA* egyik barátságos igazgatója elbeszélte a hatalmas program végrehajtásának jelentőségét. Elmondotta, hogy a Tennessee folyón és mellékfolyóin elvégzett szabályozási munkák után huszonhat villamosenergia-telep létesült, amely nagyobb területet lát el olcsó árammal, mint egész Magyarország területe. Beszélt arról a hatalmas mezőgazdasági programról, amely új életet teremtett igen nagy kiterjedésű és addig igen szegény területeken.

Meghatottan vettem észre, hogy amíg a rokonszenves igazgató a Tennessee Valley eredményeiről tartott nekünk előadást, addig az étterem kitűnő zongoristája egész idő alatt magyar darabokat, Liszt rapszódiait és Lehár kerengőit muzsikálta.

Délután már útra keltünk, hogy megnézzük a környéket. Megtekintettük a hatalmas Fontana-gátat, amely lehetővé teszi, hogy közel ötszáz láb magasságból zuhanjon le a csövekbe szorított víz a hatalmas turbinákra. Lenyűgöző látványt nyújt az emberi akaratnak ez a csodálatos alkotása. Arra gondoltam, hogy íme, mire képes az az ország, amely elsősorban népének boldogulását és haladását tartja szem előtt, s nincs kitéve időről időre meddő és pusztító háborúk rombolásának. Elképedve láttuk, hogy a nagy erőműtelep építésén dolgozó munkások részére valóságos ideiglenes várost építettek.

Ebédet költöttünk el ebben a fából épült munkásvárosban, mégpedig abban az egyszerű cafeteriában, ahol a munkások szoktak táplálkozni. Rendkívül újszerűnek találtuk az ebédelésnek azt a módját, hogy a belépésnél le kellett fizetni érettségként negyvenöt centet, azután a helyiségbe lépve mindnyájan kaptunk egy-egy hatalmas tálcat, amelyet el kellett helyezni a futószalagon. Ahogy a tálcat a futószalag továbbvitte, hófehér ruhába öltözött nők egy-egy ételfogást helyeztek el a tálcán. Mire a futószalag végére értünk, a tálca roskadásig megtelt a különböző ételekkel. Senki sem tudta elfogyasztani közülünk a gondosan összeválogatott hatalmas munkásmenüt, csak Rákosi Mátyás, aki úgy fejtette ki filozófiáját az ebédről,

hogy: „Van itt elég, miért kéméljük az amerikaiakat azzal, hogy meghagyjuk az ételt?”

Másnap a Norris-gát megtekintésére indultunk. A Fontana-gát magasságával imponál, a Norris-gát szélességével kelt megdöbbenő hatást. Ahogy a gátat jártuk és hallgattuk az építés történetét, az elektromos művek egyik vezetője felém fordult:

– Mondja, miniszterelnök úr, milyen pénz volt a legnagyobb Magyarországon, amikor önök eljöttek hazulról?

– A legmagasabb inflációs bankjegy a mi elutazásunk idején a százmilliárd pengős volt – feleltem én.

– No, akkor én el vagyok kissé maradva – mondotta a mérnök –, mert nekem csak tízmilliárd pengős magyar pénzem van. – Azután elmondotta, hogy az előző héten találkozott valakivel, aki Magyarországról jött, s ajánlékba kapott tőle egy tízmilliárd pengős bankjegyet.

– Hát nézze, kérem – mondtam én –, nem merném azt állítani, hogy itt-tartózkodásunk alatt nem nyomtak még nagyobb pénzt, de hogy elmaradott állapotából kisegítek, íme, adok önnek egy százmilliárdost.

Mosolyogva köszönte meg a mérnök, és aztán arra kért, hogy írjuk rá a bankjegyre a nevünket.

Délután csatlakozott hozzánk a TVA elnöke, Lilienthal* úr, akivel azután nagyon hosszú és kellemes beszélgetést folytattunk. A vacsora végén kiültünk a tóparti teraszra, a gyönyörű tennesseei éjszakába. Nagyon sokat beszélgettünk a világ folyásáról, az emberiség sorsának alakulásáról és a magyar viszonyokról is.

Lilienthal azt a kérdést is felvetette, hogy nem lehetne-e Magyarországon is hasonló vízienergia-telepeket építeni. Elmondtuk, hogy a trianoni békeszerződés elszakította Magyarországtól vizeinek a felső folyását, s a megcsonkított ország összes folyója lapos területen folyik. Sajnos a május 7-i párizsi döntés után alig lehet reményünk, hogy vizeink felső folyásából valamit visszakapjunk. Így csak a laposan folyó vizek, a Közép-Duna és a Tisza hasznosításáról lehetne beszélni.

Rákosi közbevágott, s nehogy valami amerikai segítség

megbeszélésére kerüljön a sor, burkoltan támadni kezdte az amerikai imperializmust.

Lilienthal úr elmondotta, hogy édesanyja magyar származású. Nagyon szeretné, ha legközelebbi találkozása alkalmával egy magyar szót tudna szólni édesanyjához. Megtanítottuk arra a szóra, amit talán a világ egyetlen népe sem tud olyan szépen kifejezni, mint a magyar, hogy „édesanyám”.

Farmot is látogattunk a Tennessee Valleyben. Engem különösen nagyon érdekelt az amerikai mezőgazdálkodás, mivel egyetlen tanult mesterségem a földművelés. Óriási eltérést mutat az amerikai farmer gazdálkodása a magyar gazdáétól, de a viszonyok felmérése folytán meg tudtam érteni a különbség okait.

Az egyik farmon a közelünkbe jött a farmnak egyik alkalmazottja, aki a tehenek körül dolgozott. Kék munkásnadrágja a térdén el volt szakadva. Ez volt az egyetlen elszakadt ruha, amit amerikai tartózkodásunk alatt láttunk. Rákosi kapva kapott rajta, hogy megjegyzést tegyen:

– Na, nézzétek ezt a rongyos nadrágot! Hiába, Amerikában sem fenékgig tejfel.

Meg kell modnanom, hogy Rákosi, a magyar kommunista vezér az egész amerikai úton fitymáló magatartást tanústott. A TVA-ban állandóan a szovjet erőművekről beszélt. Azután azt hajtogatta, hogy a magyar mezőgazdaság sokkal fejlettebb, mint az amerikai. Látszott rajta, hogy nem örül, hogy a magyar kormányférfiak mást is látnak, nemcsak a Szovjetuniót. Valami vasfüggönyt szeretett volna húzni a delegáció tagjai köré, hogy amerikai tartózkodásuk alatt is a Szovjet által teremtett magyar hangulatban éljenek.

Rákosi bíráló megjegyzéseiben nem ismert határt, de mi megpróbáltunk tudomást sem venni igyekezetéről, hogy élményeink hatását tönkretégye. Tennesseeben *enfant terrible*-ként túltett önmagán is. Mutattak nekünk gyönyörűen berendezett panelházat. Ezt nehéz volt megállnia szó nélkül. Láttam, ahogy kutatóan körülkémele, végül a kö-

vetkező megjegyzéssel állt elő: – Ha a poloska egyszer befészkel magát ezekbe a házakba, sose fogják többé kifüstölni... – Arcizmai önelégülten kisimultak.

– De hát úgy tűnik, hogy Amerikában nincs is poloska – szólalt meg csoportunk egyik tagja.

– Maga nem tudja, hogy a poloska Amerikából származik, és innen vitték át Európába és Oroszországba? – torcolta le Rákosi.

Többször eszembe jutott amerikai utunk alatt, hogy Rákosi akkor kezdte lelkesen sürgetni az amerikai és angliai utazást, amikor Bede István* londoni követünk hazautazott és mindenképpen le akarta beszélni a kormányt az utazásról annak előre látható eredménytelensége miatt. Rákosi boldog lett volna, ha az amerikai út egészen eredménytelen maradt volna.

Rákosi tudhatott valamit a Szovjetnek feszültségre dolgozó terveiről, mert amidőn elutazásunk előtt New Yorkban együtt vacsoráztunk a washingtoni magyar követség tagjaival, ezt a kijelentést tette:

– No, ahogy én a nemzetközi helyzetet látom, soha többé nem jövök ebbe az országba.

Elutazásunk alkalmából a knoxville-i repülőtéren a repülőgépgyárak megbízottai lelkesen kínálgatták eladásra repülőgépeiket. Meglepett bennünket ez a korlátlan lehetőség. Magyarországnak ebben az időben egyetlen repülőgépe sem volt. Ferenc fiam érdeklődni kezdett az árak felől, s kiderült, hogy egy kis kétszemélyes repülőgép nem kerül többbe, mint egy automobil. Tennesseeből New Yorkba repültünk, s még három napot töltöttünk a világ legnagyobb és legélénkebb városában. Természetesen ez a rövid idő magának a városnak a megtekintésére sem volt elegendő. Itt azonban már hivatalos programunk nem volt, szabadon járhattunk-kelhattünk a városban. A sok látványosság közül a legfelejthetlenebb maradt számunkra a Broadway éjszakai ragyogása. Az amerikaiak életét szemlélve minduntalan eszembe jutott az állítólagos New York-i állapotokról szóló szovjet propaganda. Amikor a küldöttség egyik tagjával először mentünk ki ven-

déglátóink nélkül a Waldorf Astoriából, ő felém fordult és így szólt:

– Emlékszel, amikor Moszkvában ki akartunk sétálni egy boltba? – Igen, ebben az összevetésben benne volt a különbség a két világ között.

Amerikai utamon rengeteg emberrel találkoztam, akik egy elveiben és rendszerében egyedülálló társadalom megannyi különféle rétegét képviselték. A civilizált világban mindenütt annyira csodált elve, az egyén abszolút szabadsága, egyik sarokköve politikai és gazdasági rendszerének, a szabad vállalkozásnak. Ez a világ nemzetei által annyira áhított, de soha meg nem közelített elv lesz a cél, ha mi, a világ kis népei élhetünk és dolgozhatunk, és továbbra is bízhatunk egy olyan civilizáció társadalmi és gazdasági rendjében, amely valamennyi nép közösségének szolgálatára hivatott.

Amerikában semmivel össze nem mérhető gazdagságot láttam: gazdagságot, amelyet a fiatal köztársaság viszonylag rövid fennállása alatt halmoztak fel az egyének, akik rőghöz kötés nélkül, szabadon választhatták meg foglalkozásukat egy olyan társadalomban, amelyet úgy szerveztek meg, hogy tagjai egymással szabadon versengve árukat termeljenek és szolgáltatásokat nyújtsanak embertársaiknak. Amerikát ez a – többnyire politikai és társadalmi elnyomásban élő népek által annyira irigyelt – rendszer tette a demokrácia virágzó szigetévé a világon.

A legtöbben jellegzetesen amerikai jelenségnek tartják az Egyesült Államokban elért színvonalat. Ez azonban elterjedhet az egész világon, ha a nép részesülhet a négy alapvető emberi szabadságjogban és folyamatosan szavazhat arról, hogy milyen irányt kövessenek szabadon megválasztott vezetői.

Az igazi demokráciának és az általa biztosított jogoknak nem lehet helyük ott, ahol az emberek politikai és anyagi létét az állam ellenőrzi, ahol az egyént és akaratát porba sújtja az erő joga.

Két világ vagy egy: az egyén csak szabadságuk, emberi tisztességük és haladásuk alapján ítélheti meg őket.

A következő állomás London volt. Sajnos londoni programunk kezdetét elrontotta az a körülmény, hogy Új-Fundlandnál elromlott a repülőgépünk, és csak nyolcórás késéssel indultunk tovább. Így az érkezésünkre rendezett hatalmas és különben kitűnően sikerült fogadásról elkéstünk. Londoni programunkat igyekeztünk rövidre fogni, de erre megadta a módot az angol kormány is, mert gyors egymásutánban tudtunk találkozni azokkal az államférfikkal, akikkel tárgyalni óhajtottunk.

Noel-Baker* államtitkár fogadott bennünket először. Kellemes, nyájas ember az államtitkár. Meghallgatta a magyar békecélokat, de nem sok jóval biztatott bennünket. Ajánlotta, hogy Párizsban keressük fel Bevin külügyminiszter urat, előre megmondotta azonban, hogy alig tartja hihetőnek az erdélyi kérdés újból való felvetését. A csehszlovákiai magyar kisebbség egyenjogúságának kérdésében volt egy nagyon udvarias, de éles megjegyzése.

– Nem találják kissé különösnek miniszterelnök úrék, hogy legyőzött ország részére kívánnak támogatást egy győztes ország rovására?

– Kissé vitatható, államtitkár úr – feleltem én –, hogy Csehszlovákiának velünk határos szlovák része milyen címen tekinthető győztes országnak. Ez az ország éppen úgy háborút viselt rövid önállósága idején a szövetségesek ellen, mint Magyarország. De hiszen mi nem Magyarországnak kérünk kedvezményt Csehszlovákia rovására, csak az emberi jogoknak és szabadságnak szeretnénk érvényt szerezni több százezer együtt élő magyar számára.

Nem jutottunk sokra ezen a tárgyaláson.

Másnap Attlee* miniszterelnök fogadott bennünket hivatalában. Attlee kifejtette nézeteit a demokráciáról, s elmondotta, hogy csak annak az országnak a berendezkedése tekinthető egészen demokratikusnak, amelyben a parlamentben a kormánynak megvan az ellenzéke. Nyilvánvaló célzás volt ez a pillanatnyi magyar helyzetre, mivel nálunk a koalícióban minden párt részt vett.

– Tudom, hogy a demokrácia parlamentáris berendez-

kedése mellett a kormány pártjával szemben ott ül a parlamentben az ellenzék is, azonban Magyarország pillanatnyi nehézségei olyan nagyok, hogy nem engedheti meg magának a pártkormányzás luxusát, ami mellett nemcsak a gazdasági és politikai nehézségekkel, hanem még az ellenzékkel is meg kell küzdenie. Egyébként nem hinném, hogy kevésbé lenne demokratikus az a rendszer, amelyben a parlamenti kisebbségnek nemcsak a kritika jogát biztosítjuk, hanem erejének arányában részeltetjük a kormányzás hatalmában és felelősségében is – feletem Attlee miniszterelnök megállapítására. Természetesen nem nagyon csodálkoztam azon, hogy a parlamentarizmus klasszikus hazájában, ahol csak a háború tartamára létesítettek koalíciót, nem értik meg, hogy a háború után is szükség lehet koalíciós kormányzásra.

Attlee kritikája és a demokráciáról elmondott előfrászerű véleménye eszembe jutott 1947. május végén, a magyarországi kommunista puccs idején. Vártam, hogy a demokratikus formákra kényes angol miniszterelnök megfelelő kritikában fogja részesíteni a kommunista kisebbség erőszakosságát. De bizony Attlee állásfoglalása ezúttal elmaradt.

Politikai céljainkat illetőleg nem kaptunk megnyugtatót az angol miniszterelnöktől, de közölte velünk, hogy az angol megszállási zónába hurcolt magyar értékek visszaidázása elé nem fog akadályt gördíteni az angol kormány.

Otlétünk alatt az angol kormány ebédet adott a kormányküldöttség tiszteletére, s az egyik estén fogadást is rendezett, amelyeken a házigazdai tisztet Noel-Baker államtitkár látta el. Ugyancsak ebédet adott az alsóház külügyi bizottsága is a magyar kormányküldöttség tiszteletére. Bevin külügyminiszter ekkor már Párizsban volt, vele tehát londoni tartózkodásunk alatt nem találkoztunk.

Amerika gazdagsága, jóléte, élelem- és árubősége után meglepetésként, de imponálóan hatott ránk Anglia önmegtartóztatása. Angliában ekkor még szigorúan adagolták az élelmiszereket, ruházkodni is csak pontrendszer alapján lehetett, és London egész életén meglátszottak

a háború nehéz nyomai. Nekem az volt az érzésem, hogy az angolok a mértékletességet kissé eltúlozzák, viszont nyilvánvalónak tartottam, hogy Anglia ezzel a takarékos-sággal rakja le gazdasági élete gyors felemelkedésének az alapjait.

A néhány napos londoni tartózkodás után Párizsba repültünk. Felkerestük Bidault külügyminisztert, aki nagy rokonszenvvel fogadott bennünket, de eléggé érthetően tudomásunkra adta, hogy Franciaország pillanatnyilag még nincs abban a helyzetben, hogy nagy kérdésekbe erős szóval szóljon bele.

Párizsban alkalmunk nyílt találkozni Bevin külügyminiszterrel is. Amidőn támogatását kértük a magyar béke-célokhoz, Bevin hosszasan fejtette ki nézeteit a világpolitika alakulásáról és a megalkotandó békeszerződések intézkedéseiről.

– Önök azt kérik – mondta többek között –, hogy a csehszlovák–magyar békeszerződés külön szakaszban biztosítsa a Csehszlovákiában maradó magyar kisebbség jogait. Ezt a módszert kipróbáltuk már az első világháború után; nem vezetett eredményre. A nemzetiségi panaszok ezután is jelentkeztek. Helyesebb lenne, ha mindegyik békeszerződésbe belevennénk azokat az általános emberi jogokat, amelyek minden embert és nemzetiséget megilletnek. A békeszerződések ilyen általános rendelkezései fölött azután az Egyesült Nemzetek gyakorolnák az ellenőrzést, és mindenütt segítségére sietnének a jogaikban megsértett nemzetiségeknek. Jobb, ha ezek fölött a jogok fölött az Egyesült Nemzetekbe tömörült országok gyakorolják az ellenőrzést, mint hogyha egyetlen népre lesz bízva, hogy a számára előírt rendelkezéseket betartsa.

Ma már – remélem – Bevin is elismeri, hogy nekem volt igazam. Azóta sokszor bebizonyult, hogy a Szovjet a felületesen és általánosan megfogalmazott szerződéseket a maga egyoldalú értelmezésével politikai és gazdasági terjeszkedésre használta ki.

Az erdélyi területi kérdést is felvetettük, határozott választ azonban nem kaptunk. Azt mondta Bevin:

– Higgyék el, fontosabb lesz a jövőben a gazdasági helyzet alakulása, mint a határok kérdése. Arra kell törekedni, hogy a világ bármely részén termelt javak mindenhová eljussanak és az egész emberiség jólétét szolgálják. Ezért fontos a dunai hajózás szabadságának biztosítása.

Párizsban felkerestük Molotov szovjet külügyminisztert is. Miután az amerikai államférfiak tudtunkra adták, hogy szívesen támogatnák Magyarország Erdélyre vonatkozó kívánságát, ha a Szovjet vállalná a kezdeményezést, úgy gondoltuk, tisztázni kell ezt a kérdést a szovjet külügyminiszterrel. Molotov megkérdezte, mit végeztünk Washingtonban és Londonban, s amikor elmondtuk neki, hogy visszaadják a Magyar Nemzeti Bank aranyát az amerikaiak és felemelik a hadfelszerelési felesleg vásárlására nyújtott kölcsönt, Molotov kijelentette, hogy nyugati utunk kétségtől sikeresnek mondható. Közöltem vele, hogy visszakapjuk a hajókat is bizonyos feltételek mellett, ha forgalomban tartásukhoz az ausztriai szovjet parancsnokság is hozzájárul.

– Na, ennek nem lesz akadálya – mondta Molotov –, előbb is visszaadhatták volna ezeket a holmikat az amerikaiak.

Csak később derült ki, hogy mégis hónapokig húzták a hajók forgalomba helyezésének engedélyezését.

Ezután közöltük Molotovval, hogy a nyugati hatalmak támogatását meg lehetne szerezni Magyarország erdélyi igényeinek támogatására, ha a párizsi döntés megváltoztatását a Szovjetunió kezdeményezné. Molotov erre olyan választ adott, mintha tökéletesen elfelejtette volna, hogy áprilisban Moszkvában még ő biztatott bennünket.

– A Szovjetunió nem változtathatja meg egyik alkalomról a másikra magatartását ugyanabban a kérdésben. Azon a párizsi döntésen, amelyen a külügyminiszterek elhatározták, hogy egész Erdélynek Romániához való csatolását fogják javasolni, különben is a formális előterjesztést az amerikai külügyminiszter tette, s mi ehhez hozzájárultunk, mert ez a döntés megfelel a fegyverszüneti egyezmény idevonatkozó határozmányának.

Elváltunk tehát Molotovtól anélkül, hogy tovább táplálhattuk volna magunkban a Szovjetunió támogatásának reményét. Molotov nem igyekezett Magyarország előnyére fordítani azt a körülményt, hogy megfogadtuk moszkvai tanácsát és közvetlen tárgyalásokat kezdeményeztünk Romániával.

A Szovjet nem akart támogatni olyan országot, amely felett nem rendelkezik egészen korlátlanul.

58 / Két súlyos meglepetés

Hatalmas fogadtatás várt ránk a mátyásföldi repülőtéren, amikor hazaérkeztünk Budapestre. Kinn volt a repülőtéren a köztársasági elnök, az egész kormány, a nyugati nagyhatalmak diplomáciai testületének és katonai misszióinak a tagjai, ezenkívül pedig, a Kisgazdapárt hatalmas képviselői csoportjával az élén, óriási tömeg. A főváros fel volt lobogózva, s amerre elhaladtunk, ünneplő tömegek állottak az utcán. Mindenki boldog volt, hogy a magyar kormány kapcsolatot keresett a nyugati nagyhatalmak vezetőivel.

De várt reám két súlyos meglepetés. Balogh István miniszterelnökségi államtitkárom beült a kocsimba, és amíg a repülőtérről a Miniszterelnökségre érkeztünk, elmondta, hogy Szakasits miniszterelnök-helyettes levelet kapott Szvirdov altábornagytól, aki a Nemzeti Bank rubelkészletével való helytelen gazdálkodás miatt követeli a Nemzeti Bank elnökének, Oltványi Imrének, Faragó vezérigazgatónak* és Kárász Artúr igazgatónak* az eltávolítását és bíróság elé állítását. A másik meglepetés sem volt jelentéktelenebb. Elmondta Balogh István, hogy néhány nappal előbb a Teréz körúton orosz katonatisztek sétáltak, s az egyik ház padlásáról valaki lövéseket adott le* a tisztekre, akik közül kettő meghalt. A tiszteket eltemették, s Szvirdov altábornagy a temetésen olyan beszédet mondott, amelyben nyílt fenyegetés volt a magyar kormány és a magyar nép felé. Szakasits miniszterelnök-

helyettes az orosz tisztek elleni merénylet után kifejezte a magyar kormány sajnálkozását, a Nemzeti Bank vezetőségének eltávolítására pedig visszaérkezésemig haladékat kért.

Másnap jelentést kértem mindkét esetről. Égetőbb volt a Nemzeti Bank kérdése, mivel ott a vezetőség eltávolításáról volt szó. Jelentették nekem, hogy a Vörös Hadsereg forgalomba hozott Magyarországon orosz rubeleket. Később olyan utasítást kapott a Nemzeti Bank, hogy a Vörös Hadsereg katonái által forgalomba hozott bankjegyeket vonja be. A Nemzeti Bank össze is gyűjtötte az országban levő rubelkészleteket. Több esetben megjelentek azonban a Nemzeti Bankban vöröskatonák és rubelt kértek. A bank vezetősége eleinte megtagadta a rubel kiszolgáltatását, azonban az orosz katonák géppisztollyal hatoltak be az épületbe, és erőszakkal vittek el nagy mennyiségű rubelt. Az is előfordult, hogy a Nemzeti Bankhoz beültetett orosz ellenőrző tisztt maga utalt ki rubelt a Nemzeti Bank készletéből. Magyar célokra mindössze kétszer vettek igénybe rubelt, egyszer Vas Zoltán mint Budapest polgármestere autók vásárlására kért rubelt, másodszor pedig akkor vettek ki ötvenezer rubelt, amikor a magyar kormányküldöttség Moszkvába utazott.

A szovjet kormány azonban nem volt hajlandó tudomásul venni sem az orosz katonák által elrabolt, sem az orosz tisztt által kiutalt rubel igénybevételét, hanem a hiányzó rubelért a Nemzeti Bank vezetőségét tette felelőssé. És bár a Nemzeti Banknál voltak főtisztviselők, akik a rubel kezeléséhez közelebb állottak, mégis kifejezetten Oltványi, Faragó és Kárász eltávolítását követelték.

Felkerestem Puskin követet, s határozottan védelmembe vettem a Nemzeti Bank három vezető emberét, felsorolván demokratikus politikai érdemeiket is. A szovjet kormány hajthatatlan volt, s így a három kiváló vezető embert el kellett távolítanom a banktól, azonban bírósági vizsgálatot nem engedtem ellenük megindítani.

Rendkívül kényes volt a Teréz körúti gyilkosság ügye is. Kétségtelen, hogy az oroszok által megszállt többi ország-

ban sokkal több orosz katonát gyilkolt meg a lakosság, kevesebb ok miatt is, mint Magyarországon. Azonban tudtuk, hogy Magyarországgal szemben nagyon fel fogják fűjni ezt a gyilkossági esetet, hogy ezzel is nyomást gyakoroljanak a többségében demokratikus és kigazdapárti Magyarországra. Magam is kifejeztem sajnálkozásomat az eset miatt. A gyilkos megbüntetéséről szó sem lehetett, miután az a fiatalember, aki a két orosz tisztet agyonlőtte, a szemközt levő ház padlásán öngyilkos lett. Kiderült egyébként, hogy a fiatalember a Szociáldemokrata Párt ifjúsági csoportjának volt a tagja, és hír szerint szerelmi féltékenységből követte el tettét.

Ezt a helyzetet az a körülmény súlyosbította, hogy Gyöngyös környékén ugyanebben az időben szintén történt néhány oroszellenes merénylet.* Egy fiatalember, akinek az édesanyjával szemben állítólag hét orosz katona követett el embertelen erőszakot, fegyvereket szerzett és néhány orosz katonát lelőtt.

Miután megállapították, hogy ennek a fiatalembernek egyik barátja a Független Kigazdapárt központjában dolgozott mint alkalmazott, és megállapították azt is, hogy kapcsolata volt Kis Szaléz* gyöngyösi katolikus pappal, azonnal egy összeesküvést kovácsoltak az esetből. Belekeverték az összeesküvésbe a Kigazdapárt néhány képviselőjét is, majd letartóztatták Kis Szaléz lelkészt és mindazokat a fiatalembereket, akik vallásos kapcsolatban állottak ezzel a rendkívül művelt, egykori amerikai magyar lelkésszel.

Vádakat hangoztattak a Kigazdapárt központjának néhány tagja ellen, mint akik fegyveres szervezkedést kezdtek a megszálló hadsereg ellen. Az eset valójában úgy állott, hogy az 1945-ös választás előtti hetekben a Kigazdapárt központja ellen rohamot intéztek a kommunisták, néhányan az épületbe is behatoltak és ott károkat okoztak. A párt budapesti főtitkára abban az időben Csornoky Viktor, a washingtoni magyar követség későbbi tanácsosa volt. Kiadta az utasítást, hogy, éppen úgy, mint a Kommunista Párt és a többi párt, a Kigazdapárt is szervezzen

kapuőrséget. Arra nézve is intézkedett valamelyik osztályvezető, hogy ennek a kapuőrségnek valamiféle fegyvereket kellene szerezni. A párt tagjai bevitték a központba néhány olyan pisztolyt, amiket a harcok során találtak a romok között, sőt valaki bevitt a pártközpontba néhány kézigránátot is a kapuőrség részére. Mivel ezeknek a fegyvereknek a használatára sohasem került sor, Gyulai László* képviselő, a párt propagandaosztályának vezetője, Antal József* gyöngyösi származású tisztviselőnek kiadta az utasítást a kézigránátok eltávolítására. Antal a kézigránátokat Gyöngyösre vitte megsemmisítés céljából. Mikor azután a gyöngyösi merénylettekkel kapcsolatban a merénylőnek Antal tisztviselővel való kapcsolata a rendőrség tudomására jutott, letartóztatták Antalt, aki bevallotta, hogy valóban kézigránátokat vitt Gyöngyösre. Bevallotta azt is, hogy erre nézve Gyulai képviselőtől kapott utasítást. A kommunisták fantáziájával gondolkodó rendőrség erre megállapította, hogy nagyarányú oroszellenes fegyveres összeesküvés készült, s Kis Szaléz lelkészt, Antal József tisztviselőt és a merénylő fiatalembert átadták az oroszoknak. A GPU* ezután nagy tömegben tartóztatta le a Gyöngyös környéki fiatalembereket s szállította őket Kis Szalézzal együtt a Szovjetunióba.

59 / Szviridov belpolitikai követelése

A Teréz körúti gyilkosság és a Gyöngyös környéki merényletek alkalmat adtak a Szovjetuniónak a magyar belpolitikába való legsúlyosabb beavatkozásra. A Szovjet értett hozzá, hogyan kell a fegyverszüneti egyezményben számára biztosított jogokat* úgy kiterjeszteni, hogy a jogszerűség látszata megmaradjon. Ehhez a tanácsot és a törvényes magyarázatot természetesen a magyarországi Kommunista Párttól kapták.

Július 7-én tárgyalni kívánt velem Szviridov altábornagy. Természetesen ezúttal is Puskin jelenlétében tárgyaltunk. Elmondotta Szviridov, hogy nagy aggódással

figyeli a magyarországi jelenségeket, s arra a meggyőződésre jutott, hogy a magyar kormány nem jár el erélyesen azokkal szemben, akik a Vörös Hadsereget és egyben a magyar demokráciát is veszélyeztetik, ezért pontokba foglalva átnyújtja a Vörös Hadsereg parancsnokságának azokat a követeléseit, amelyeket a magyar kormánynak végre kell hajtania. Nyomban átnyújtott egy hosszú levelet. A levél orosz nyelven volt írva, úgyhogy nem tudtam minden részletére azonnal reflektálni, de annyit megmondtam Szviridovnak, hogy a megszálló hadsereg magatartása minden megszállott országban maga után von a lakosság részéről reakciós lépéseket, de semmiképpen sem szabad ezeket az egész magyar nép intencióinak tekinteni. A konkrét eseteket megvizsgáljuk, s ahol szükségét látjuk, orvosolni is fogjuk a sérelmeket.

Hivatalomban azonnal lefordíttattam a levelet, amelynek legfőbb intézkedéseit emlékezetből le fogom írni. A levél ravasz módon nem a Szövetséges Ellenőrző Bizottság nevében íródott, nehogy a bizottság amerikai és angol tagjai is beleavatkozhasanak az ügybe. A megszálló csapatok parancsnokságának nevében nyújtotta át Szviridov a levelet.

A levél első részében megállapítja, hogy sorozatos támadások indultak meg a Vörös Hadsereg tagjai ellen Magyarországon, amelyek abból erednek, hogy egyes politikusok és egyes intézmények valósággal bátorítást nyújtanak a szovjet hadsereg elleni atrocitásokhoz. Ezért követeléseket támaszt a magyar kormánnyal szemben bizonyos intézkedések megtételére.

Egyik követelés úgy szólt, hogy a magyar kormány azonnal oszlassa fel a katolikus ifjúsági egyesületeket és a Cserkész Szövetséget. Ezek az ifjúsági egyesületek a reakció fészkei, s ezekben a Vörös Hadsereg elleni gyűlöletre nevelik az ifjúságot.

A második követelés, hogy a magyar kormány erélyesen utasítsa a papságot, hogy ne izgasson a Vörös Hadsereg ellen és ne támadja a demokrácia intézményeit. A magyar papság jelentékeny része Mindszenty herceg-

primás hatása alatt gyűlöletet szít a Vörös Hadsereg ellen.

A harmadik követelés, hogy távolítsam el hivatalukból Andrassy Dániel* Szabolcs megyei, Vidovics Ferenc* Somogy megyei, Zeőke Pál* Esztergom megyei és Milassin Kornél* Heves megyei főispánt, a vármegyei önkormányzatok vezetőit, mert ezeknek vármegyéje területén folyik a legélénkebb izgatás a Vörös Hadsereg és a demokrácia ellen.

A következő követelés, hogy mondassam le hivataláról Pfeiffer Zoltán igazságügyi államtitkárt, miután hivatalában akadályozza a demokráciaellenes bűncselekmények gyors kivizsgálását és a bűnösök megbüntetését.

Egy másik követelésben azt kívánta a Szovjet, hogy állítsam bíróság elé Gyulai László nemzetgyűlési képviselőt, a Kisgazdapárt propagandaosztályának vezetőjét, és B. Rácz István* nemzetgyűlési képviselőt, a Független Kisgazdapárt hatalmas ifjúsági szervezetének elnökét.

Egy újabb követelés, hogy tisztítsam meg a Független Kisgazdapárt ifjúsági szervezetét reakciós vezetőitől, és állítsak a szervezet élére új vezetőséget.

Emlékezetem szerint tartalmazott még a levél olyan követelést is, hogy fékezzem meg a Kisgazdapárt sajtóját, és figyelmeztessem, hogy tanúsítson demokratikusabb és koalíciósabb magatartást.

A követelések egytől egyig pontosan hasonlítottak a Kommunista Pártnak a sajtóban és a nyilvános gyűléseken elhangzott követeléseikhez. Kétségtelen, hogy az egész levelet a magyarországi kommunisták sugalmazták, s a megszálló csapatok parancsnoksága nem is gondolt rá, hogy ilyen levelet kellene intézni a magyar kormányhoz. Rákosi és Puskin agyafúrt terve volt ez a levél, amelyre okot szolgáltatott néhány orosz katona ellen elkövetett egyéni akció.

A szovjet-kommunista együttműködés ekkor már eljutott ahhoz a periódushoz, amikor minden alkalmat igyekeztek megragadni az igazi demokrácia gyengítésére és a kommunista terjeszkedés előmozdítására.

Ha ezeket a követeléseket nem a Szovjet, hanem a magyarországi Kommunista Párt állította volna fel, akkor a magyar kormánynak vissza kellett volna utasítania őket. A Szovjettel szemben azonban nem látszott védelem, s követeléseivel szemben a magyar kormány nem tehetett mást, mint hogy megpróbál alkudozni és a követeléseket részben teljesíteni, részben megtagadni, részben pedig lealkudni.

Lehetséges, hogy ebben a feltevésemben tévedek. Lehetséges, hogy jobb lett volna már ezeket a szovjet követeléseket egytől egyig visszautasítani és a világ nyilvánossága elé vinni. Az én emberi és politikai szempontomból mindenesetre ez lett volna a helyes, mert népszerűbb ember lettem volna, mint valaha, és olyan körülmények között távozhattam volna a kormány éléről, hogy az egész ország együtt érzett volna velem.

Akkor azonban úgy ítélt meg a dolgot, hogy feltétlenül el kell kerülni a Szovjettel való nyílt politikai harcot a béketárgyalások ideje alatt, mert nem vállalhatom a történelem előtt a felelősséget azért, hogy esetleg a Szovjet állásfoglalása következtében a békeszerződés olyan súlyos büntetéseket tartalmaz majd Magyarország ellen, amelyeknek következménye eljövendő magyar nemzedékek nyomorúsága és szenvedése lesz.

De így kellett gondolkodnom azért is, mert egyáltalán nem mertem azt remélni, hogy egy szovjet–magyar vita esetén egyenlő félként fogunk állani a világ ítélőszéke előtt, s nem lehetett reményem arra sem, hogy a legvégső konzekvenciáig támogatást kapok a Szovjet ellen. Nem volt tehát más választásom, mint megvizsgálni a szovjet követeléseket, eldönteni, hogy a nemzet jól felfogott érdekében mennyit kell belőlük teljesíteni, és mennyit lehet elodáztatni.

Az első kérdés a vallásos ifjúsági egyesületek feloszlata volt. Magamhoz kérttem Rajk László belügyminisztert, aki jelentette, hogy közvetlenül is kapott utasítást a Szovjettől az ifjúsági egyesületek feloszlata számára. Megállapodtam a belügyminiszterrel abban, hogy a kijelölt ifjú-

sági egyesületeket fel fogja oszlatni, ezek azonban új néven és új emberek vezetésével ismét megalakulnak. A miniszter az egyesületeket fel is oszlatta, de azután, kétségtelenül orosz biztatásra, az újjáalakulásuk elé mindenféle bürokratikus akadályokat támasztott, úgyhogy csupán a Cserkész Szövetség tudott ismét megalakulni.

A második követelés teljesítése egyszerű volt, mert az egészet egy nyilatkozattal el lehetett intézni. Egy nyilatkozatban felhívtam a papságot, hogy támogassa a demokráciát és igyekezzék a megszálló hadsereggel való együttműködést elősegíteni.

A főispánok eltávolításának kérdése sem jelentett különösebb gondot, mert ezek a főispánok egyben a parlament tagjai is voltak, és a készülő összeférhetlenségi törvény miatt amúgy is le kellett volna mondaniuk vagy főispáni állásukról, vagy képviselői tisztségükről. Néhány hétig még elhúztam a főispánok lemondatását, s amikor az összeférhetlenségi törvény már tárgyalásra került, lemondattam őket.

A negyedik követelést, hogy Pfeiffer Zoltán államtitkárt hivataláról mondassam le, a leghatározottabban visszautasítottam. Pfeiffer Zoltán ezután még több mint fél évig államtitkára volt az Igazságügy-minisztériumnak.

Azt a követelést, hogy állítsam bíróság elé Gyulai László és B. Rácz István nemzetgyűlési képviselőket, szintén visszautasítottam, úgyhogy B. Rácz István egyáltalán nem került bíróság elé, Gyulai Lászlót pedig fél évvel később mint összeesküvőt tartóztatták le.

Annak a követelésnek, hogy a Független Ifjúságot tisztsam meg vezetőitől, úgy tettem eleget, hogy pártelnöki megbízottat állítottam a Független Ifjúság élére, egyébként a vezetőség néhány tagjának kicserélését magára a szervezetre bízam.

Ez a felébe-harmadába történő megoldás* természetesen nemcsak a Szovjetet, de a Kommunista Pártot sem elégtette ki. A Szovjet viszont újabb meggyőződést szerzett arról, hogy nem vagyok a kezében vak eszköz, és hogy

nem engedem magam felhasználni a kommunista terjeszkedés előmozdítására. Valószínűleg ettől az időtől fogva kezdtek érlelni ellenem azt a pokoli tervet, amely később törvénytelen és erkölcstelen módon történő eltávolításomhoz vezetett.

60 / Új válságot akarnak a kommunisták

A Kommunista Párt afölötti dühében, hogy a Szovjettel megíratott levelet nem sikerült teljes mértékben a maga javára fordítani, új válság felidézésére határozta el magát. Arra gondolt, hogy amit nem sikerült elintéztetni a Szovjettel, azt majd elintézi közvetlen támadásokkal. Újra fellángolt az akció a „Harc a reakció ellen” jelszóval. Természetesen most már a harc mindinkább a Kisgazdapárt ellen irányult. Egymást követték az erőszakosságok az országban. Felizgatott kommunista tömegek megtámadták a szolnoki vármegyeházát, és erőszakkal lemondásra kényszerítették Baráth Endre főispánt.* Ugyanezt próbálták elérni Andrassy Dániel szabolcsi főispánnal is, akinek a hivatalába szintén erőszakkal betörték, Andrassy testi épségét azonban megmentette egy kozák őrnagy, akivel személyes barátságban volt. A rendőrség egyik városban sem igyekezett megakadályozni a főispánokkal szemben történő erőszakoskodást, ellenkezőleg, elősegítette a tömegakciókat.

A Független Kisgazdapárt követelésekkel válaszolt az új kommunista próbálkozásokra. Olyan taktika volt ez, amit azelőtt még nem próbáltunk ki. Kovács Béla erőteljes vezércikkekben mutatott rá a kommunisták minősíthetetlen magatartására, és kilátásba helyezte a Kisgazdapárt leghatározottabb ellenállását.

A Kisgazdapárt követelései között első helyen állott a közigazgatási állások pártok közötti újabb arányosítása. A helyzet e téren állandóan romlott, mert a kommunista miniszterek saját minisztériumaikban a vezető helyekről fokozatosan eltávolították a nem marxista tisztviselőket,

és saját embereiket ültették a helyükbe. Ideje volt az ország többségi pártjának ezt a régi jogos követelését realizálnia.

A második követelés a rendőrség egyoldalú kommunista voltának a megszüntetése és a Kiszgazdapártnak a rendőrségben való arányosabb részvétele volt. Erre a követelésre különösen okot szolgáltatott az a tény, hogy a tavaszi népféletek alkalmával és a főispánok elleni későbbi erőszakosságok alkalmával a rendőrség nem viselkedett tárgyilagosan, hanem a rend és a törvény helyett a rendbontókat és a tüntetőket védelmezte.

A harmadik követelés az önkormányzati választások megtartása volt. A magyar parasztság rettenetesen unta már, hogy azokon a közigazgatási helyeken, amelyekkel neki kell érintkeznie, tőle idegen, politikailag vele szemben álló, ügyeit nem ismerő emberek üljenek, és azt akarta, hogy az önkormányzati választások révén a maga embereit ültesse a törvényhatósági és egyéb önkormányzati hivatalok élére. Megmagyarázhatatlan is volt az a helyzet, hogy amíg Budapesten, még a nemzetgyűlési választást is megelőzve, megtartották a községi választást, addig az ország egyéb vidékein még a nemzetgyűlési választások után fél évvel sem történtek meg a választások.

Újabb jogos követelése a Kiszgazdapártnak, hogy alkosson a nemzetgyűlés egy törvényt, amelyik a parasztság számára biztosít egy olyan érdekképviseleti szervezetet, amelyen keresztül az ország gazdaságpolitikájában hathatósan érvényesítheti befolyását. Nem akarta a parasztság tétlenül nézni, hogy akár az adók kivetésénél, akár az árak gyakori megállapításánál, akár a kötelező termény- és állatbeszolgáltatás mértékének megállapításánál továbbra is nála nélkül döntsének.

Ezek a követelések egytől egyig jogosak voltak, és csak szerény lépéseket jelentettek volna az igazi demokrácia felé.

Ebben az időben egy újabb kommunista akció zavarta fel a hangulatot Magyarországon. Kitört egy nagy tömeg-

tüntetésen a Kommunista Pártban lappangó antiszemitizmus, és végrehajtották az első pogromot a kommunisták.

Időnként minden városban tüntető felvonulást rendeztek a kommunisták a drágaság és a feketekereskedelem ellen. Egyik napon a Miskolc melletti Diósgyőr gyárvárosból bevonultak Miskolcra, behatoltak az ottani nagy múmalom irodájába, kihúzták a malom két zsidó tulajdonosát, végighurcolták őket a városon, s közben az egyiket agyonverték, míg a másik, súlyos bántalmazások árán, életben maradt. A tüntetésben több ezer kommunista munkás vett részt.

Alig ért véget a tüntetés, már jelentést kaptam Miskolcra, * amelyben értesítettek az eseményekről. A belügyminiszter utasításomra azonnal elrendelte a vizsgálatot, és miután abban a feltevésben élt, hogy a gyilkosok nem kommunisták voltak, néhányat közülük az est folyamán letartóztattott a rendőrség. Amikor a diósgyőri munkásság értesült róla, hogy a rendőrség az előző napi gyilkosok közül néhányat letartóztattott, értesítette az iparvidék minden községének a kommunista munkásságát, és másnapra új felvonulást határoztak el Miskolcra.

Másnap azután még nagyobb tömeg gyűlt össze Miskolcon, s egyenesen a rendőrségi épülethez vonult fel. Ott követelték a gyilkosok azonnali szabadon bocsátását. A belügyminiszter tanácsot kért tőlem, mit csináljon.

– Érvényt kell szerezni a törvénynek – feleltem.

Amikor a tüntető tömeg a rendőrség vezetőjétől elutasító választ kapott, betört a rendőrség épületébe, kiszabadította a gyilkosokat, akik elpanaszolták, hogy az éjszakai kihallgatáson egy zsidó rendőrtiszt igen erőlyesen bánt velük. Erre a tömeg felkereste a zsidó rendőrtisztet, aki a nagy rendőrségi épület különböző mellékhelyiségeiben bujkált, végül kihúzták a szenes raktárból, és kegyetlen módon meglincseltek. A fiatal rendőrtiszt ott halt meg a helyszínen. Utána a tömeg az internálótáborhoz vonult, és szabadon bocsátotta az összes internált fasisztát és nyilast.

A rendőrség az egész idő alatt nem avatkozott be

a tömegakcióba. Szó nélkül végignézték, hogy tisztjüket hogyan öli meg a tömeg, végignézték azt is, hogyan szabadítja ki a tömeg az internálótáborból a fasisztákat, de senki közülük a tömeg megfékezésére nem gondolt. Ez az eset világossá tette, hogy a rendőrség maga is kommunista, és hogy nem áll távol a kommunisták antiszemita érzelmeitől sem.

Jellemző, hogy noha a belügyminiszter nagyobb vidéki rendőr-összpontosítással végül is a gyilkosokat újból elfogatta, s a rendőrök közül is elbocsátatott és elhelyeztetett néhányat, később Ries igazságügy-miniszter rendeletére a miskolci gyilkosokat mégis szabadon bocsátották,

61 / Miért nem léptünk a nyilvánosság elé?

Ezekben a forró napokban a magyar politikai életben is számtalanszor felvetődött az a gondolat, amellyel azóta is gyakran találkozunk, hogy miért nem lépett a Kiszgazdapárt vagy miért nem léptem én ezekkel a kérdésekkel a nyilvánosság elé. Miért nem hívtam fel a világ közvéleményének figyelmét ezekre a kétségtelenül baljós magyar jelenségekre. Miért hangoztattam a koalíció fenntartásának szükségességét? Miért intettem állandóan pártomat a békeség megóvására? Miért említettem nagy barátaink közül mindig elsősorban a Szovjetuniót? Mind-mind olyan kérdések, amelyekre feleletet vár a világ közvéleménye, de feleletet vár a történelem is. A politikai következtetéseket könyvem összefoglaló fejezeteiben meg fogom írni. Most csak a helyzet jellemzésére adok néhány képet.

Nyilvánosságra került a magyar békeszerződés terveze. Láttuk azt, hogy a béketárgyaláson kemény harcot kell folytatnunk, ha azt akarjuk, hogy a békeszerződés elviselhető legyen a magyar nép számára. Tudtuk jól, hogy minket a békeszerződésnek olyan paragrafusai is megölhetnek, amelyeket a nagyhatalmak kis jelentőségű, mellékes kérdéseknek tekintenek. Mégis érdekünk volt, hogy békét kössenek velünk a győztes hatalmak, és eljussunk

a magyar fejlődésnek egy olyan pontjára, amelyről már látni lehet szuverenitásunk visszanyerésének és a megszállás megszűnésének időpontját.

Külföldi tárgyalásaink arról győzték meg bennünket, hogy sorsunk jelentős mértékben a Szovjetunió kezében van. Akkor még a Szovjet ellenében senki sem akart mellénk állni. A Szovjetunió állásfoglalása döntő lesz a béketárgyaláson, érdekünk tehát, hogy mindaddig, amíg a békeszerződéseket meg nem kötjük, és amíg a ratifikálásuk meg nem történik, Magyarország mindent elkövessen a Szovjetunió jóindulatának biztosításáért.

De láttuk azt is, hogy ha a béketárgyalások úgy végződnek, hogy a nagyhatalmak is meg tudnak egymással egyezni, akkor Magyarország a békekötés után is, szuverenitásának visszanyerése után is rá lesz szorulva Oroszországnak, hatalmas szomszédjának a barátságára. Tudtuk azt, hogy magatartásunkkal nem szabad olyan aggodalmat kelteni a Szovjetunióban, hogy a szovjet birodalom Magyarország oldaláról nincs biztonságban.

Övni kellett az együttműködést és a belső békesség látszatát azért is, mert előfordulhatott volna, hogy egy forrongó állapotban vagy polgárháborúban levő Magyarországgal esetleg egyáltalán nem kötnek békét. A békekötés eltolódása és a megszállás időbeli kiterjedése pedig Magyarország számára katasztrófát jelentett volna.

Volt azonban még egy rendkívül fontos belső szempont is, amely a belső béke fenntartását kényszerítette ránk, s ez a stabilizáció ügye. Magyarország pénzügyi helyzete már az elviselhetetlenség mértékére zuhant. A pénz értéke percről percre önmagától semmisült meg, s a kötött jövedelmű emberek egészen a pusztulás szélére kerültek. A pénzügyminiszter jelentette nekem, hogy az újabb bankjegyek nyomásánál már kénytelen a színek számát csökkenteni, hogy egy nyomással elkészülhessen a pénz, mert nem győzik a nyomdagépek a pénz nyomását. Az infláció utolsó heteiben már a számozást is kénytelen volt elhagyni a bankjegyekről a pénzügyminiszter, hogy minél kevesebb alkalommal kelljen gépbe tenni a bankjegypa-

pírt. Meg kellett hát teremteni a stabilizációt, mindenáron és minden körülmények között. Ha a politikai helyzetben felfordulást engedtünk volna, a gyenge anyagi megalapozottság miatt még kevesebb reményünk lehetett volna az értékálló pénz megteremtésére.

Amikor tehát felmerül az a kérdés, hogy egy-egy újabb területnyereséget milyen nyomással kényszerített ki a Kommunista Párt vagy a Szovjet, sokszor nem is lehet konkrét feleletet adni, hanem azt kell válaszolni, hogy mindezeket az engedményeket kikényszerítette az általános helyzet nyomása, Magyarország magárahagyatottsága és számtalan más körülménynek az összejátszása. Erélyesebben és határozottabban visszautasítani a szovjet-kommunista követeléseket csak a helyzet felborulásának a veszélyével számolva lehetett volna. Tudatosan kellett volna vállalni, hogy addigi hatalmas eredményeink összeomlanak, hogy a polgárság tízezreit kiszolgáltatjuk a felfordulás minden veszélyének, és tudatosan kellett volna vállalni azt is, hogy a Magyarország és a többi országok között fennálló éles különbségnek abban a pillanatban vége szakad, amikor az engedékenység politikáját megszüntetjük, és ellenállásunkkal a koalíció tartóhúráját a végsőkéig feszítjük.

Sokszor valóságos fizikai fájdalmat jelentett számomra, amikor olyan politikusok részéről kaptam buzdítást az ellenállásra, akikről jól tudtam, hogy a legkisebb személyi kockázattól is visszariadnának, ha a helyzet veszélyeit ismernék. Ez az érzésem beigazolódott különösen akkor, amikor az én erőszakos eltávolításom után olyan emberek is beadták a derekukat és nyelvet öltögettek reám, akik azelőtt mindig a fokozottabb ellenállásra buzdítottak és helytelenítették mértéktartó politikámat.

A parasztság érdekképviselőének megteremtéséről szóló törvényjavaslatot Dobi földművelésügyi miniszternek nem sikerült a pártokkal elfogadtatnia. Itt is a kommunisták akadékoskodtak, de megnyerték a szociáldemokratákat is. Azt a szakaszt kívánták belevétni a törvényjavaslatba, hogy az egész mezőgazdasági munkaköz-

vetítést kizárólag a mezőgazdasági munkások szakszervezete bonyolítsa le.

Ez azt jelentette volna, hogy többé mezőgazdasági munkás önként, a saját elhatározásából semmiféle munkát nem vállalhat, hanem el kell mennie a szakszervezethez, s a szakszervezet fogja megállapítani, hogy kihez milyen munkára kell elmennie a munkásnak. Egyetlen gazdának sem állott volna módjában azt a munkást fogadni fel mezőgazdasági munkára, akit ő akar, hanem el kellett volna fogadnia a szakszervezet által kijelölt embert. De jelentette volna ez az intézkedés azt is, hogy ha a szakszervezet politikai akciókra kap utasítást, akkor kispárti gazdaembernek egyáltalán nem közvetít munkást, vagy kispárti munkásembernek egyáltalán nem juttat munkát. A legélesebben szembefordultam ezzel a kommunista követeléssel. Az emberi szabadságnak és a gazdasági szabadságnak ilyen mértékű megkötése már annyira ellentétben állana a demokráciával, amit szabadságszerető embernek elfogadnia nem szabad.

Amikor láttam, hogy Dobi miniszter semmiképpen sem tudja pártközi jóváhagyással ezt a törvényjavaslatot a nemzetgyűlés elé vinni, engedélyt adtam Kiss Sándor* képviselőnek, hogy egyéni indítványként terjessze a törvényjavaslatot a nemzetgyűlés elé. A nemzetgyűlés szabályai szerint ugyanis minden képviselő terjeszthet be törvényjavaslatot, s a többségnek kell határozni, hogy kívánja-e tárgyalni az így beterjesztett javaslatot vagy sem.

Kiss Sándor képviselő tehát beterjesztette a parasztság szempontjából rendkívül nagy jelentőségű törvényjavaslatát.

Ugyanakkor hosszas tanácskozások után sikerült Ries István igazságügy-miniszterrel elkészíttetnem a kis bűnösök amnesztiájáról egy törvényjavaslatot. Az általános megbékélésre és a konszolidációra törekedtem, és úgy gondoltam, végét kell vetni a tömegek felelősségre vonásának, s békén kell hagyni azokat, akik apró-cseprő ballépésekkel vonták magukra a hatóságok eljárásait. Megállá-

podtam az igazságügy-miniszterrel abban, hogy előterjeszt egy olyan törvényjavaslatot, amelynek törvényerőre emelése után kiszabadulnak a börtönökből mindazok, akik két évnél rövidebb büntetést kaptak politikai magatartásukért, és ötvenszázalékos büntetésmérséklést kapnak azok, akiket két év és öt év közötti időre ítélték el.

Nagy megnyugvást keltett az egész országban ennek a törvényjavaslatnak a híre. Azonban kommunista biztatásra újabb szovjet beavatkozással kerültem szembe. Szviridov altábornagy magához kéretett, és kijelentette, hogy sem az érdekképviselői, sem az amnesztia-törvényjavaslat parlamenti tárgyalásához nem járul hozzá, mert – mondotta – az érdekképviselői törvényjavaslat korporációs jellegű, erre semmi szükség nincsen, arra valók a politikai pártok, hogy védelmezzék a parasztság érdekeit. Az amnesztia-ról szóló törvényjavaslatot pedig azért nem engedi tárgyalni, mert nincs itt még az ideje annak, hogy politikai bűnösök kegyelmet kapjanak.

Hivatkoztam arra, hogy a parasztság a legnagyobb magyar demokratikus réteg. Ennek a rétegnek éreznie kell, hogy az új rendszerben gazdasági téren döntő szava van. Gazdaságpolitikai kérdésekben a munkássággal egyenlő rangra kell emelni.* Szviridov azt válaszolta, hogy megvizsgálja még a kérdést, s majd vissza fog rá térni. Azóta sem tért rá vissza.

Az amnesztiajavaslat védelmében elmondottam Szviridovnak, hogy az amerikai és angol megszállási területeken már Németországban is amnesztia-t kaptak a kis bűnösök, ideje, hogy a kevésbé fertőzött Magyarországon hasonlóképpen járjunk el, mivel itt már kormánya is van az országnak, amelyik ügyelni tud arra, hogy még egyszer fasiszta szervezkedés meg ne indulhasson. Szviridov makacsul ellenkezett, és kijelentette, hogy legfeljebb ahhoz járul hozzá, hogy a köztársasági elnök egyénenként időről időre megkegyelmezzon olyan embereknek, akiknek szabadon bocsátása a demokráciára nem ártalmas.

Ismét győztek a kommunisták a Szovjet segítségével,

s ismét növekedett a kisgazdapárti tömegek elégedetlensége, valamint a nyugati demokráciák neheztelése a magyarországi helyzet miatt. Csak én és néhány minisztertársam tudtuk a kommunista győzelem újabb okait.

62 / Kovács Béla tárgyalásai. Újabb pogrom és a stabilizáció

Amint előbb már említettem, a kommunisták támadásaira a Kisgazdapárt követelésekkel válaszolt. Azt is kifejtettem az előző fejezetekben, hogy miért volt szükség a megegyezésre. Bár kora reggeltől késő éjszakáig hivatalomban voltam, Kovács Bélával és Varga Bélával igen gyakran találkoztam. Varga Béla egy zárdában lakott, ahol kis cellájában gyakran ültünk össze hárman vacsorázni. Egyik ilyen vacsora alkalmával arról beszéltem, hogy meg kell kísérelni megegyezni a Baloldali Blokkal ez alkalommal is, hogy a válság túlságosan ki ne mélyüljön, és a béketárgyalásoknak ne legyen rossz hatása a magyar belpolitikai viszonyokra.

Mind a ketten egyetértettek velem. A pártközi tárgyalásokra addig én jártam el, most azonban reméltem, hogy a Kisgazdapárt követeléseiből is el lehet fogadtatni valamit a Baloldali Blokkal, s ezért azt kérdeztem Kovács Bélától, vállalná-e, hogy ezeken az újabb tárgyalásokon ő vesz részt helyettem.

– Miért kívánod ezt, Feri? – kérdezte Kovács Béla.

– Azért – feleltem –, mert remélem, hogy a tárgyalások úgy végződnek, hogy a Kisgazdapárt is nyerni fog valamit, és kíváncsi lennék, ha az eredményeket te hoznád a pártnak.

– Tudod, hogy én nem vagyok könnyű tárgyaló fél, és különben is utálnak a kommunisták, lehetséges tehát, hogy éppen azért nem lesz eredményes a tárgyalás, mert én veszek rajta részt.

– Viszont az önkormányzati ügyeknek, a községi és közigazgatási törvénynek te vagy a legjobb szakértője,

s mivel a pártközi tárgyalások fő pontját az önkormányzati választások képezik, helyes lenne, ha te tárgyalnál.

Kovács Béla végül is beleegyezett, hogy a pártközi tárgyalásokat ő vezesse. Napokig tartó kemény tárgyalások következtek* ezután, amelyekről Kovács Béla naponként beszámolt Tildy Zoltánnak is, nekem is. Elkeseredve beszélt a kommunisták perfid magatartásáról, s közölte, hogy a Kisgazdapárt követeléseivel szemben súlyos ellenkezést mutatnak, s attól tart, hogy nem jön ki olyan eredmény, mint amilyent vár a párt.

Néhány napos tárgyalás után mégis a pártvezetőség elé hozta Kovács Béla a tárgyalás eredményeit. Ezek szerint megegyeztek abban, hogy

1. a rendőrségbe azonnal felvesznek száz-százötven kisgazdapárti rendőrtisztet;

2. az önkormányzati választásokat az ősz folyamán minden körülmények között megtartjuk, s éppen ezért a községi, vármegyei és városi tisztviselőket nem arányosítjuk, miután a választáson úgyis a nép dönti el, hogy kik legyenek a közigazgatási tisztviselők;

3. addig is azonban a közalkalmazottak létszámcsökkentésével megüresedő alispáni és polgármesteri állásokat független kisgazdapárti tisztviselőkkel töltjük be;

4. a pártközi értekezlet kiad egy kommunikét, amelyben bejelenti, hogy harcot hirdet a reakció ellen, mégpedig az egyes pártokba, így a Kisgazdapártba befurakodott reakció ellen is.

Kovács Béla maga nem volt megelégedve az eredménnyel, de a pártvezetőség úgy döntött, hogy a megegyezéshez hozzá kell járulni. A képviselői csoport értekezletén én magam méltattam az eredményes megegyezést, és kiemeltem Kovács Béla érdemeit.

Később az összeesküvés hírszeidején azt állították a kommunisták, hogy Kovács Béla azért követelte ezeken a tárgyalásokon olyan erőteljesen a tisztviselői állások igazságos arányosítását, mert akkor már az összeesküvők sugalmazták neki ezt a fontos követelést. Pedig Kovács Béla csak a magyar nép jogos kívánságait és a párt

régi törekvéseit juttatta kifejezésre ezeken a tárgyalásokon.

Egyik minisztertanács befejezése után hozzám lépett Tombor honvédelmi miniszter.

– Miniszterelnök úr, én kénytelen vagyok beadni a lemondásomat.

Amikor kérdőleg néztem rá, Tombor elmondotta, hogy magához kérette Kondratov tábornok, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság katonai osztályának szovjet vezetője, és arra utasította, hogy az ötezer főnyi határőrséget egészítse ki tízezerre, és a határőrség parancsnokául nevezze ki Pálffy-Oesterreicher* ezredest. Pálffy-Oesterreicher a Honvédelmi Minisztérium legvadabb kommunistája volt, aki addig a bizalmas rendőri ügyekkel foglalkozó katonapolitikai osztály vezetését látta el.

– Mi jogon avatkozik bele a Szovjet a honvédség belső ügyeibe? – kérdeztem a honvédelmi minisztertől.

– Azt állítják, hogy a fegyverszüneti egyezmény nekik módot nyújt arra, hogy a katonai kinevezésekbe beavatkozzanak. Ezen a címen utasítást adtak, hogy századosi beosztástól felfelé minden kinevezést és beosztást mutassak be nekik – felelte a honvédelmi miniszter.

– Megnézted a fegyverszüneti egyezményt, hogy tartalmaz-e ilyen rendelkezést?

– Igen alaposan átnéztem, a fegyverszüneti egyezmény azonban ilyen direkt beavatkozásra kifejezetten nem ad módot a Szovjetnek. Ezt meg is mondtam Kondratovnak. Kondratov azonban rámutatott egy pontra, amelyik csupán a hadsereg felállításáról szól, és azt mondom, hogy ennek a pontnak az alapján joguk van beavatkozni.

– A lemondásodat nem fogadom el, miután nem tudnék nálad hozzáértőbb és határozottabb embert a honvédelmi minisztérium élére állítani. A szovjet utasítást kénytelenek vagyunk teljesíteni, abban a reményben, hogy a készülő békeszerződés végét fogja vetni ezeknek a beavatkozásoknak.

Ebben az időben már erőteljes kommunista roham indult meg a Honvédelmi Minisztérium kommunista befo-

lyásolására, s mivel a miniszter nem lett volna hajlandó egymás után kommunistákat kinevezni fontos állásokra, a Szovjet segítségére sietett a Kommunista Pártnak, és előírta, hogy kiket kell kinevezni vezető állásokba.

Egy másik nagyon kellemetlen incidens is segített felkavarni a politikai nyugalmat Magyarországon. Egyik délelőtt jelentették, hogy Kunmadaras községben a lakosság rátámadt a zsidókra,* az összes zsidót megverték, s közülük többen belehaltak a bántalmazásokba.

Utasítottam a belügyminisztert, hogy azonnal vizsgálja ki ennek az újabb pogromnak a részleteit, és hajtson végre egészen szigorú intézkedéseket a bűnösök kézre kerítésére. Miután aznap minisztertanács volt, ezen is szóba hoztam az ügyet, mélyen elítélve az antiszemitizmusnak ezt az újabb megbotránkoztató kitörését. Utánam Rákosi szólalt fel, s indítványozta, hogy a kunmadarasi pogrom bűnöseinek ügyét statáriális bíróság tárgyalja. A javaslatot a minisztertanács elfogadta.

A gyilkosokat hamarosan kézre kerítették, bár a rendőrség botrányosan ügyetlenül viselkedett az eset felderítésében. A statáriális bíróság összeült. A tárgyalás első napján telefonon felhívott Rákosi miniszterelnök-helyettes, és élesen kifakadva panaszolta, hogy a vádlottak padján csupa szegény ember ül, miközben a kisgazdapárti jómódú felbujtóknak semmi bántódásuk nem esik. Utasítottam Pfeiffer Zoltán igazságügyi államtitkárt, hogy személyesen vizsgálja meg az egész ügyet, és tegyen jelentést a tárgyalás menetéről is. Pfeiffer másnap már jelentkezett, és elmondotta, hogy ismét a kommunisták antiszemita kitöréséről van szó, s az egész pogromhoz egyetlen kisgazdapárti embernek sincs semmi köze.

Másnap újból felhívott telefonon Rákosi Mátyás, és azt kérte tőlem, intézkedjem arra nézve, hogy az ügyet ne tárgyalja tovább a statáriális bíróság, hanem tegyük át olyan bíróság elé, amelyiknek módja lesz a felelősségre vonást szélesebb körben is érvényesíteni.

– Magam is súlyt helyezek a legtárgyilagosabb eljárásra. Az ügy részletesebb ismerete nélkül azonban nem vagyok

hajlandó a bűnpert a statáriális bíróság elől elvonni, de hajlandó vagyok újból kivizsgáltatni. Evégből leküldöm Kunmadarasra újból Pfeiffer Zoltán államtitkárt és a Belügyminisztérium rendészeti osztályának kommunista vezetőjét, Szebenyi miniszteri tanácsost, s ha ők alapos vizsgálat után azt jelentik, hogy a bíróság nem jár el elég széles körben, úgy hajlandó vagyok kívánságodat honorálni – feleltem Rákosinak.

Ebbe Rákosi is kénytelen volt belenyugodni, és így Pfeiffer Zoltán és Szebenyi azonnal leutaztak a zsidógyilkos faluba.

Másnap megkaptam tőlük a személyes jelentést. Jelentették, hogy a bíróság a megye székhelyén, Szolnokon tárgyal. Felkeresték a vádat képviselő kommunista népgyészt.

– Ügyész úr, ön nem jól képviseli a vádat – mondotta neki Pfeiffer Zoltán. – Ön csak a tettesekre terjeszti ki az eljárást, holott vannak állítólag felbujtók is, akiket szintén be kell vonni a bűnperbe. Arról értesültem, hogy a helybeli Kisgazdapárt két vezető tagja, Nagy János tanító és Takács Gergely párttitkár bujtatták fel a tömeget a zsidók ellen. Tessék őket is bevonni a perbe.

– Államtitkár úr – felelte az ügyész –, alaposan kivizsgáltam a pogrom részleteit. Ez a szerencsétlen tömegakció úgy zajlott le, hogy a pogrom napján reggel a kunmadarasi piacon megjelentek budapesti zsidó kereskedők, akik az inflációs áremelkedésre tekintettel drágább ajánlatot tettek tojásvásárlásra, mint előző napon. A helybeli szegény vásárlók ezen felháborodtak, és éles kifakadások hangzottak el a zsidók ellen. Egy Kabai Tóth Eszter nevű eszelős asszony elkezdte kiabálni, hogy testvérének a gyermekét a zsidók megölték és kolbászt készítettek belőle. Erre a tömeg nekiesett a zsidóknak, először agyba-főbe verték azokat, akiket a piacon találtak, azután pedig felkeresték otthonaikban a helybeli zsidókat, és azokat is megverték, részben pedig agyonverték. Egy budapesti zsidó kereskedő, amikor észrevette, hogy ütik a zsidókat, kiszaladt a községből, és a vasút mentén gyalogolva elindult Buda-

pest felé. A vasúton néhány munkás téglát rakott ki egy vagonból. Amikor meglátták ezt a menekülő zsidót, szó nélkül nekiestek és téglákkal agyonkövezték. Ezek a munkások a demokratikus ifjúsági szervezet tagjai. Sehol nincs azonban nyoma annak, hogy bármelyik kisgazdapárti vezető embernek a legcsekélyebb köze is lenne a pogromhoz.

Pfeiffer államtitkár ezután a kommunista vádlottak kommunista védőjéhez fordult:

– Ügyvéd úr, önnek módjában áll az egész bűnpert szélesebb alapokra helyezni. Miért nem tesz fel olyan kérdéseket a vádlottaknak és a tanúknak, amelyek által bevonhatná az állítólagos felbujtókat, a kisgazdapárti vezetőket is?

– Kérem, államtitkár úr, én nem hagyom magam beugratni. Magam is arról győződtem meg, hogy a pogromhoz a kisgazdapárti vezetőknek semmi közük sincs, nem rágalmazhatom tehát őket itt a bírósági tárgyaláson.

Pfeiffer Zoltán elmondotta még, hogy a vádlottak padján ülő emberek valamennyien elvtársnak szólítják egymást, a marxista megszólítási mód szerint. Pfeiffer Zoltán jelentését a kommunista Szebenyi is megerősítette, s így nyilvánvalóvá vált, hogy a kunmadarasi zsidóverés és -gyilkosság a helybeli kommunisták akciója volt.

Felhívtam Rákosit, és a következőket mondtam neki:

– A kiküldött vizsgálóbizottság jelentéséből nyilvánvaló, hogy a Kisgazdapártnak a kunmadarasi pogromhoz semmi köze sincs. Felbujtók nem voltak. Mégis, hogy a Kommunista Pártot megkíméljem egy antiszemita akció egyoldalú látszatától, intézkedem, hogy a bűnper tárgyalását vegye át egy olyan bíróság, amelyet nem kötnek olyan rideg szabályok, mint a statáriális bíróságot.

Ami ezután következett, az a kommunista perfidiának az iskolapéldája. A kommunisták befolyása alatt álló igazságügy-miniszter összeállított egy új tanácsot a kunmadarasi bűnper tárgyalására. Ez a tanács kiterjesztette a vizsgálatot a Kisgazdapárt felé is, és amíg a gyilkosok valamennyien hosszabb-kevesebb időre szóló börtönbüntetést

kaptak, addig Nagy János tanítót és Takács Gergely párttitkárt, a Kisgazdapárt vezető tagjait halálra ítélte.

Irtózatosan felháborodtam ezen az aljasságon. Én koalíciós jóhiszeműséggel meg akarom védeni a Kommunista Pártot egy gyalázatos világbotránytól, ugyanakkor a Kommunista Párt pedig szemtelenül a Kisgazdapárt ellen fordítja az ország leggyalázatosabb bűncselekményének a következményeit. Az ügy a Népbíróságok Országos Tanácsa elé került, amely aztán végül is igazságot szolgáltatott, és a két ártatlanul halálra ítélt embert felmentette.

Ezekben az időkben már minden energiánkkal a stabilizáció felé fordultunk. Naponta tanácskozások folytak a Gazdasági Főtanácsban és a minisztertanácsban a stabilizációról. Elhatároztuk, hogy augusztus elsejével vezettjük be az új pénzt, a forintot. A klasszikus közgazdasági iskola emberei kételkedve csóválták fejüket, mi azonban bízunk a stabilizáció sikerében. Tudtuk, hogy az életszínvonal hozzávetőlegesen csak ötven százaléka lesz a békebelinek, de azt is tudtuk, hogy a bizonyosság megnyugvást hoz a magyar nép számára. Meg kell mondani, hogy a stabilizáció érdekében a legtevékenyebben a kommunista miniszterek és pénzügyi szakemberek dolgoztak.

A stabilizációs elhatározás három nagyon fontos intézkedést vont maga után. Először meg kellett állapítani a munkabéreket és fizetéseket, azután meg kellett állapítani új pénzben kifejezve a közszükségleti cikkek árait, és végül el kellett határozni, hogy milyen értékviszonyt szabjunk meg a forint és más országok valutái között. Egyik sem volt könnyű kérdés. Végül megállapodtunk abban, hogy a munkabérek és fizetések az 1938. évi jövedelem ötven százalékában legyenek megállapítva, mégis azzal az eltéréssel, hogy erősebb progresszívet kell alkalmazni, hogy az alacsonyabb fizetésűeké valamivel több, a nagyobb jövedelműeké pedig valamivel kevesebb legyen a békebeli ötven százaléknál.

Az árak megállapításánál a parasztság járt rosszul. Legelőször ugyanis a mezőgazdasági árakat állapítottuk meg. Ezek az árak elég magasak lettek volna akkor, ha ugyanazt

a kulcsot alkalmazta volna a kormány az ipari cikkek árára is. Amikor azonban a mezőgazdasági árak már meg voltak állapítva, és az ipari cikkek árának megállapítására került a sor, az ipari érdekképviseltek naponta produkáltak bizonyítékokat arra nézve, hogy az ipar elpusztul, ha a kormány nem emeli valamivel a meghatározott szint fölé az ipari árakat. Mire az ármegállapításokkal végeztünk, bizony a mezőgazdasági árak színvonala erősen az ipari árak alatt maradt.

A legsúlyosabb hibát azonban a forint–dollár értékviszonyának megállapításánál követte el a kormány. A pénzügyminiszter és a többi kisgazdapárti szakértő ezt az értékviszonyt úgy akarta megállapítani, hogy egy dollár értéke tizenhét forinttal legyen egyenlő. A kommunisták azonban tiltakoztak a forint leértékelése ellen, és hét forintban akarták megállapítani a dollár árát. Izgalmas tárgyalások indultak meg, amíg végül tizenegy forint és hetven fillérben állapította meg a minisztertanács a dollár értékét. Amikor mi arra hivatkoztunk, hogy ez a valuta-ármegállapítás lehetetlenné fogja tenni Magyarország és az Egyesült Államok között a gazdasági forgalmat, Rákosi kijelentette, hogy a Kommunista Párt hajlandó lesz belemenni változtatásba, ha bebizonyosodik, hogy Magyarországnak a Nyugattal való forgalmára kedvezőtlen befolyással lehet ez a valuta-ármegállapítás.

Így a stabilizációs elhatározások megszülettek, és bár rengeteg aggodalom kísérte a kormánynak a stabilizációs tevékenységét, meg kell mondani, hogy a stabilizáció eredménnyel járt. A mezőgazdaság munkába állítása, a gyárak üzembe helyezése, a kereskedelmi élet megindítása és az általános gazdasági emelkedés után a stabilizáció megteremtésével végezte a legnagyobb munkát az új Magyarország kormánya.

63 / Törekvés a konszolidációra

Közben megtörtént az aratás Magyarországon. Magyarország mezőgazdasági állam, és az aratás minden esztendőben nagyon fontos mozzanata volt közgazdasági életünknek. De soha akkora várakozással nem tekintett az aratás elé a magyar nép, mint 1946-ban. Az aratástól várta mindenki a szűkre szabott élelmiszer-fejadagok felemelését, az éhezésnek és a nélkülözésnek a megszűnését. Egy bőséges aratás végét vetette volna Magyarországon az általános nyomornak. Sajnos nem volt jó aratásunk. A második esztendőben szakadt az országra mindent elpusztító szárazság. A Duna völgyének szerencsétlen klímája ezekben az esztendőkben tombolta ki magát a legjobban. Amikor a legnagyobb szüksége lett volna a háború sújtotta népeknek a bő termésre, akkor jöttek a legrosszabb esztendők. Magyarország fő terménye a búza. Nem termett annyi búzája az országnak 1946-ban, amennyit más években maga a mezőgazdaság felhasznált. Egyéb terményekben még rosszabb volt az eredmény. Édesapám kis gazdaságában jobb volt a helyzet, mint másutt, mert búzatermésünk megközelítette a jó termés színvonalát. Más gazdaságokban azonban mindenütt gyenge közepes alatt maradt a termés.

Mégis kenyeret adott az új termés, és Bárányos közellátásügyi miniszternek módja volt számításokat végezni, hogy a szűk termést hogyan ossza el egész esztendőre. A stabilizáció megteremtése és a kenyérgond pillanatnyi megszűnése megnyugvással töltötték el a lakosságot, s úgy éreztem, itt van az ideje annak, hogy az általános konszolidáció felé komoly lépéseket tegyünk.

Az általános elkeseredést a tömeges felelősségre vonások okozták. Az internálótáborok tömve voltak olyan emberekkel, akikről a kommunista rendőrség azt állapította meg, hogy veszélyesek a demokráciára. Több mint

tizenháromezer úgynevezett „megbízhatatlan ember” ült az internálótáborokban.

Magamhoz kérttem Rajk belügyminisztert, s felvettem előtte, hogy a stabilizáció és az aratás megteremtették az általános megbékélés vágyát, revízió alá kell tehát venni az internálásokat. Rajk, ez a fanatikus kommunista, csodálatos módon hajlott az én felfogásomra, és beleegyezett abba, hogy kidolgozza az internálások revíziójáról szóló rendeletet.

Azután felhívtam arra, hogy a szovjet követelésre betiltott ifjúsági egyesületek gyors újjászervezését elő kell segíteni. Látszólag ebbe is beleegyezett, és megállapodtunk az egyesületek újjászervezésének módozataira nézve.

Figyelmeztettem arra is, hogy a pártközi értekezlet elhatározta az önkormányzati választások ősszel való megtartását, tehát dolgozzon ki törvényjavaslatot, hogy azt a pártközi értekezlet még kellő időben letárgyalhassa. Erre is vállalkozott a belügyminiszter.

A nemzetgyűlés éppen ülésezett, s én bementem az egyik ülésre, és bejelentettem, hogy készül az internálások revíziója, újjászerveződnek a feloszlott egyesületek, és hogy nemsokára a nemzetgyűlés elé kerül az önkormányzati választásokról szóló törvényjavaslat. Igen nagy lelkesedés és általános megnyugvás fogadta ezeket a bejelentéseket.

Legelőbb az internálások revíziójáról szóló rendelettel készült el a belügyminiszter, s miután azt magam is jónak tartottam, csakhamar érvénybe is lépett. Ennek a rendeletnek az alapján rövid hetek alatt több mint nyolcezer internáltat bocsátottak szabadon, s egyben elhatározta a belügyminiszter, hogy a vidéki internálótáborokat megszünteti, és összesen az egész országban csak két internálótábort fog fenntartani. Nagy meglepetés fogadta ezt az intézkedést, amely valóban jelentős lépés volt a tömegek általános megbékéltetése felé.

Sajnos nem így alakultak a dolgok a másik két megállapodás tekintetében. Amikor ugyanis az egyesületek újjászervezésére került a sor, kijelöltem a Kisgazdapárt meg-

bízottját az új egyesületek szervezésére és a belügyminiszterrel való összeköttetés fenntartására. Ez a megbízott azután ezer akadállyal találta magát szemben. Bár nem volt bizonyítható, egészen valószínűnek látszott, hogy a dologba az oroszok szóltak bele, és az ő utasításukra húzta-halasztotta a belügyminiszter a vallásos ifjúsági egyesületek újjászervezésének az engedélyezését.

Nem volt több szerencsém az önkormányzati választások tekintetében sem. A velem való megbeszélés után ugyan készített a belügyminiszter egy törvénytervezetet, amit be is mutatott nekem, ezt azonban én elfogadhatatlannak tartottam. Azt akarta ugyanis, hogy az önkormányzati választási törvény legyen egybekapcsolva a közigazgatás átrendezésére irányuló intézkedésekkel, ez pedig úgy szólt volna, hogy az önkormányzatoknak nem minden tisztviselőjét választaná a nép, hanem minden faluban, városban és törvényhatóságban ott ülne a kormánynak is egy megbízottja. Nekem az volt a véleményem, hogy az önkormányzati tisztviselők kinevezése ellenkezik a demokráciával, és csak az az önkormányzat nevezhető demokratikus intézménynek, amelynek minden tisztviselőjét a nép szabadon választja.

Így az önkormányzati választások ügye továbbra is késlekedett. Az ország népe nagyon elégedetlen volt emiatt. Mikor azonban az őszi beállott, én magam hátráltattam az önkormányzati választások megtartását. Közben ugyanis lezajlottak a romániai választások. Romániában a hivatalos jelentés szerint óriási többséggel győzött a kormányblokk* közös listája Maniu* parasztpártja és Brătianu* liberális pártja ellen. Bővebb információkat szereztettem be magamnak, amelyek úgy szóltak, hogy Romániában távolról sem jutott kifejezésre a nép akarata a választások eredményeiben. Informátoraim, akik egész Romániát bejárták, közölték velem, hogy egész Romániában Maniu pártja valóságban a szavazatoknak legalább hetven százalékat kapta meg, s ugyanakkor a kormányblokk mutatott ki ennél nagyobb arányú győzelmet.

Ha tehát ilyen hatalmas tömeg-állásfoglalás ellenére is

„elsöprő kormánygyőzelmet” jelentettek, akkor nyilvánvaló, hogy a választás mögött ott állott a Szovjet, és annak akarata jutott kifejezésre a választásról szóló hivatalos jelentésekben. Ezt erősítette meg bennem az a körülmény is, hogy az Egyesült Államok kormánya a választás ügyében jegyzéket intézett a román kormányhoz, észrevételt téve amiatt, hogy nem juthatott szabadon kifejezésre a nép akarata.

Gondolnom kellett tehát arra, vajon milyen következménye lehetne a szovjet–magyar politikára egy magyarországi községi választásnak. A választás eredményét ugyanis világosan láttam előre. Magyarország háromezer-négy-száz községből és városából kétezer községben hírmondónak sem juthatott volna más be a községi tanácsba, csak kiskgazdapárti ember. További ezer községben és városban nagy többséget kapott volna a Kiskgazdapárt. Legfeljebb négyszáz olyan község és város van az ország területén, amelyekben úgy alakulhatott volna a helyzet, hogy esetleg a baloldali pártok kerülnek többségbe. Ezt a számításomat az ország hangulatának és a pártok erejének biztos ismeretében végeztem. Pártom egész vezetősége egyetértett velem abban, hogy valóban ilyen eredményt lehetne várni egy községi választástól. A falu népe megunt már, hogy a községházán dologtalan kocsmatöltelékek parancsolgassanak a Kommunisták Párt megbízásából, és óriási lendülettel söpörte volna ki ezeket az elemeket a magyar közigazgatásból.

Ha a romániai választások hatalmas szovjet győzelem után a magyar községi választások a baloldali pártok megsemmisítő vereségét eredményezték volna, a Szovjet kétségtelenül még jobban ráfeküdt volna a magyar politikára, és az elnyomás elviselhetetlenné válhatott volna. Ezt a véleményemet közöltem képviselőtársaimmal is, akik egyetértettek velem abban, hogy bármennyire kívánatos lenne is az önkormányzati választások megtartása, el kell ezeket a választásokat halasztani addig, amíg a szovjet hadsereg el nem távozik Magyarországról.

Közben megindult a közalkalmazottak létszámának

csökkentése. A bélistabizottságok az egész országban megkezdtek működésüket. Munkájuk megfelelt a szomorú várakozásoknak. Ezeknek a bélistabizottságoknak az egyik tagját és egyben elnökét is én jelöltem ki. A másik tagot az a miniszter küldötte ki, akinek a tárcája területén a létszámcsökkentés munkája folyt. A harmadik tagot a Szakszervezeti Tanács küldte a bélistabizottságba.

A kommunista és szocialista miniszterek előre utasították saját megbízottjaikat, hogy kiket kell eltávolítani a tisztviselői korból. A kommunista és szocialista miniszterek megbízottai azután összejátszottak a Szakszervezeti Tanács megbízottjával, és rendszerint leszavazták az én megbízottamat. Természetesen ugyanezt az eljárást viszonozták a kisgazdapárti miniszterek is, akiknek megbízottai viszont az én megbízottaimmal fogtak össze a tisztviselői kar megtisztítására. Amíg azonban a kisgazdapárti bélistabizottsági tagok csak hasznot hajtottak a magyar közéletnek azáltal, hogy dologtalan és szakértelem nélküli kommunistákat távolítottak el a közhivatalokból, addig a kommunista miniszteri megbízottak és szakszervezeti emberek hallatlan kárt okoztak a magyar közigazgatásnak azáltal, hogy a legkiválóbb régi tisztviselőket és szakembereket távolították el állásaikból.

A legkártékonyabb munkát ezen a téren a belügyminiszter végezte. Megbízottai útján elbocsátotta állásukból azokat a régi falusi jegyzőket, akikhez a nép a legmelegebben ragaszkodott. Óriási felháborodást váltott ki a belügyi bélistázás az egész országban. Távoli falvak küldöttségei kerestek fel napról napra, és követelték eltávolított jegyzőjüknek a visszavételét.

A kommunista és szakszervezeti megbízottak kártékony munkájának, a sok ezer emberi tragédián túl, nagyon tragikus politikai következménye is lett. A Honvédelmi Minisztérium bélistabizottsága elnökévé én Bartha Albert képviselőtársamat, a későbbi honvédelmi minisztert neveztem ki. Tombor honvédelmi miniszter a maga részéről egy régi barátját, Daróczy* ezredest küldte a bélistabizottságba. Utasítást adott Daróczynak, hogy

a jóra való kisgazdapárti tiszteket meg kell tartani a hadsereg kötelékében s minél többet el kell távolítani az újonnan kinevezett, szakképzetlen kommunista tisztekből, akik csak hátrányára vannak az újjászervezkedő kicsiny hadseregnek. Daróczy ezredes azonban ekkor már titkos kommunista volt. Nem az én megbízottammal, Bartha Alberttel fogott tehát össze, hanem a szakszervezet kommunista megbízottjával, és két szavazattal Bartha egy szavazata ellenében számos becsületes, demokratikus kisgazdapárti tisztet távolított el a hadseregből. Amikor ezt a beteges Tombor honvédelmi miniszter meghallotta, szív-rohamot kapott és tragikus hirtelenséggel meghalt.

64 / A nemzetgyűlés leszavazza a belügyminisztert

A demokratikus magyar közvéleményben mind nagyobb és nagyobb elégedetlenséget váltott ki a Kommunista Párt vidéki vezetőinek gyakori erőszakoskodása, a kommunista párti közigazgatási tisztviselők magatartása és a kommunista rendőrség viselkedése. Ez az elégedetlenség kifejezésre jutott a nemzetgyűlésben is. A képviselők egymás után jegyezték be interpellációkat, amelyekben kifogás tárgyává tették a néppel szemben elkövetett erőszakoskodást.

Az interpellációs jog a képviselői jogoknak a legértékesebb része, mert az interpellációs napokon jut leginkább kifejezésre az ország hangulata, a nép panasza és kívánsága. Pártkormányzás idején az interpellációk nem jelentettek veszélyt a kormányra, mert a többségi pártnak módja volt leszavazni az interpelláló ellenzéki képviselőt, bármilyen választ adott is az interpellációra az illetékes miniszter.

A magyar koalíciós rendszerben azonban változott a helyzet az interpelláció vonatkozásában. Az egyes miniszterek koalíciós elhatározás alapján ültek a helyükön, óvatosan kellett tehát bánni a szavazással. Az elővi-

gyázatossgot azonban már az interpellációk bejegyzésénél gyakorolni kellett. Ezért bármennyire el voltam is foglalta, fenntartottam magamnak a jogot pártommal szemben az interpellációk elmondásának engedélyezésére vagy törlésére. Interpellációs napokon rendszerint az a gyakorlat alakult ki, hogy én is töröltem azokat az interpellációkat, amelyek a kommunisták támadásával alkalmasak lettek volna a koalíció felborítására, viszont Rákosival és Szakasitscsal is töröltettem a Kiszgazdapárt ellen intézett támadásokat. Természetes, hogy ez az eljárás a képviselők jogaiba való súlyos beavatkozás volt, de az átmeneti koalíciós helyzetben elkerülhetetlen volt ez a beavatkozás.

Nem lehetett azonban törölni még a legbékésebb szándék mellett sem azokat az interpellációkat, amelyek széles néprétegek sérelmeit tárták fel, vagy amelyek súlyos igazságtalanságokról rántották le a leplet.

Kiszgazdapárti képviselőtársaim elégedetlenek voltak amiatt, hogy a szovjet kívánságra felosztott ifjúsági egyesületek újjászervezése késlekedik, s mind gyakrabban jegyezték be sürgető és követelő interpellációkat. A belügyminiszter a választ rendszerint írásban, kategorikus rövidséggel adta be. Abban bízott, hogy válaszolhat akár milyen pökhendi hangon az interpelláló képviselőnek, a koalíciós együttműködés miatt úgysem szavazhatja le a nemzetgyűlés. Alaposan csalódott ebben a feltevésében. Az egyik interpellációs napon felolvasták a belügyminiszter választát egy korábban elmondott interpellációra, mire az interpelláló képviselő szólásra jelentkezett, és visszautasította a belügyminiszter nyegle hangját, több tiszteletet követelt a nemzetgyűléssel szemben, majd pedig kijelentette, hogy a belügyminiszter választát nem veszi tudomásul. Az elnök szavazásra tette fel a kérdést, s a kiszgazdapárti képviselők az interpelláló képviselő mellett szavaztak, visszautasítván a belügyminiszter választát.*

Nagy izgalom követte ezt a szavazást, amely óriási mértékben megnövelte a kommunisták dühét. Normális viszonyok között a szavazás után a belügyminiszternek le kellett volna mondani, de hát a koalíciós helyzet Rajkot meg-

mentette. Elhatározta azonban, hogy még nagyobb dühvel és elszántsággal fogja a Kisgazdapárt elleni tevékenységét folytatni.

Ezt a magatartást a parlamentben folytathatta volna a Kisgazdapárt, hiszen ezer okot adtak a kommunista miniszterek arra, hogy hasonló módon járjon el velük szemben a Kisgazdapárt, de ez a koalíció felbomlásához vezetett volna. Ekkor már érezhető volt, hogy fordulat következett be a Kommunista Párt és a Szovjet együttműködésében. Addig ugyanis a Kommunista Párt hívta segítségül a maga akcióihoz a Szovjetet, ebben az időben azonban már azt lehetett érezni, hogy a Szovjet biztatja akciókra a Kommunista Pártot.

Az ország politikai képe nem változott. A pártok hatalmas szervezési kampányt indítottak és eredményeiket népgyűléseken mutatták meg. A magyar politikai élet történetében sohasem sikerült népgyűlésekre olyan hatalmas tömegeket megmozgatni, mint ebben az időben. Egy-egy kisgazdapárti népgyűlésen lélekszámra nézve nagyobb tömeg jelent meg, mint annak a városnak a lakossága, amelyben a népgyűlést tartottuk. Egy-egy olyan népgyűlésre, amelyre engem hirdettek meg szónoknak, hatalmas területről gyűlt össze a gyűlés közönsége. Nem volt ritka ebben az időben, hogy százezernél több ember vett részt egy-egy népgyűlésen.

A magyar népgyűlési rendszer a világ sok országában ismeretlen fogalom. A magyar politikusnak nemcsak választások idején, hanem máskor is fel kell keresnie tömegeit. Ilyenkor népgyűlést hirdet. Plakátokon és újságokban tudatja a környék népével a gyűlés időpontját. Erre a politikus vagy pártjának népszerűsége szerint összegyűl a nép a megadott helyen. A politikus azután beszédet mond a néphez, utána pedig elbeszélget választóival vagy párthíveivel.

Természetesen a kommunisták is igyekeztek ellensúlyozni a Kisgazdapárt hatalmas gyűléseit. Kicsiny taglétszámuk folytán azonban nekik hatalmas technikai segítségre volt szükségük ahhoz, hogy mutató népgyűlést hoz-

zanak össze. Ezért messze vidékről induló különvonatokat állítottak be, valahányszor Rákosi vidéki népgyűlésre ment. A közlekedésügyi miniszter ötvenszázalékos menetdíj-kedvezménnyel indította ezeket a vonatokat, és amíg a kisgazdapárti gyűlések egy-két ilyen különvonatán a párt tagjai megfizették az ötvenszázalékos utazási díjat, addig a Kommunista Párt kifizette az államvasútnak a maga tömegei helyett az utazási költségnek ezt a felét is, és így tömegeik teljesen ingyen utazhattak a legtávolabbi vidékekről is népgyűléseikre.

A kisgazdapárti közvélemény nem hagyta szó nélkül ezt az „ingyenvonat”-rendszert, s gúnyos megjegyzések hangzottak el arra nézve, hogy valószínűleg nemcsak az utazást teszik ingyenessé a Kommunista Párt tagjai számára, hanem valószínűleg még napszámdíjat is kapnak azért, hogy egy-egy népgyűlésre elutazzanak.

Egy új akciót indítottak ebben az időben a kommunisták, amely igen jellemző agitációs módszerük bectstelenségére. A magyar parasztember nem üzletben veszi a kenyérét, hanem elviszi saját búzáját a malomba, ahol tízszázalékos részesedésért megőrlik, s azután ebből a lisztből süt kenyeret a parasztember felesége. Aratás után a kormány olyan rendeletet adott ki, hogy azok a parasztok, akik kenyérgabonájukat elviszik őröltetni a malmokba, nemcsak a malom tulajdonosának járó részt kötelesek leadni megőrlendő gabonájukból, hanem azonkívül kötelesek még az ellátatlan lakosság részére külön húszszázalékos dézsmát is beszolgáltatni a megőrlött termények után. A parasztság a kommunista propaganda következtében az ország legtöbb vidékén abban a tudatban élt, hogy mindaz a gabonamennyiség, amit megőrlendő gabonájából a malomtulajdonos kikanyarint, a malomtulajdonos birtokában marad. Bár mi igyekeztünk a parasztokat felvilágosítani arról, hogy a malomban maradó gabonának jelentős része a közellátás céljait szolgálja, mégsem tudtuk ezt mindenkiel elhíttetni, mert a kommunisták hatalmas támadást kezdtek a malmok ellen, mondván, hogy kiuzsorázzák a parasztságot.

„A malmok uzsorája ellen nincs más megoldás, mint az, hogy a nagy malmokat államosítsuk, a kis malmokat pedig a községek tulajdonába adjuk” – hirdették mindenfelé. Ezzel az államosítást olyan területre akarták kiterjeszteni, amelyről szó sem volt akkor, amikor a választások előtt az államosítások mértékét meghatároztuk.

A jelszó azonban gyűrűzött tovább, s végül a Baloldali Blokk programjává vált. Mi a leghatározottabb ellenállást fejtettük ki az újabb kommunizálási törekvéssel szemben. Nemcsak a magántulajdon elleni támadást láttuk ebben a kommunista akcióban, hanem tudtuk azt is, hogy a szakszervezetek mindent elkövetnének, hogy az így állami vagy községi kezelésbe vett malmokat kommunista vezetés alá vonják, és az egész magyar parasztság ki lenne szolgáltatva a kommunista malomvezetőknek.

Ez az ellenállás természetesen újabb ellentétet támasztott a koalícióban, és egyre nehezebbé vált az az együttműködés, amely pedig gazdasági téren szép eredményekkel gazdagította a fejlődő magyar demokráciát.

65 / Újabb támadási hullám a Kisgazdapárt jobbszárnya ellen

A sűrűsödő ellentétek új akciók megindítására ingerelték a kommunistákat. Most már nyíltan és leplezetlenül arra törtek, hogy a Kisgazdapárt többségét a parlamentben megszüntessék. Kitalálták, hogy vannak ugyan a Kisgazdapártban jelentős demokratikus tömegek is, de van a Kisgazdapártnak egy „jobbszárnya”, amely melegágyává vált a reakciónak és útját állja minden fejlődésnek. Ehhez a szerencsétlen játékhoz megkapták a szociáldemokratákat is. A Baloldali Blokkban ugyanis a Szociáldemokrata Párt önállósága úgyszólván teljesen megszűnt, és mindinkább kibontakozott, hogy a baloldalon csak egy vezér van, Rákosi Mátyás, őt kell szolgálni mindenkinek, aki a blokkhoz tartozik.

A támadást most Szakasits szocialista vezér vezette be.

Megállapította egyik beszédében, hogy a magyar parlament aritmetikája a választások alatt szerencsétlenül alakult, annak következtében, hogy nemcsak a demokratikus tömegek szavazhattak, hanem szavazati jogot kapott a reakció is. „Ha megnéznénk – mondotta –, hogy hány demokratikus szavazó szavazott a Kisgazdapártra, akkor kiderülne, hogy a demokratikus tömegek részéről nem kapott többséget a Független Kisgazdapárt.” Elfelejtette ez a szerencsétlen kis politikai segédmunkás, hogy a volt nyilasok nagy tömege a Kommunista Pártban, az örök opportunisták csoportja pedig éppen a Szociáldemokrata Pártban helyezkedett el még a választások előtt.

Szakasitsnak ez után a beszéde után az egyik budapesti sportpályán kisgazdapárti népgyűlésen magam is felszóltam. Élesen visszautasítottam Szakasits megállapításait, és kifejtettem, hogy a Szociáldemokrata Párt az opportunistákból és a régi rendszerek legodaadóbb híveiből nőtt meg, mert hiszen a legnehezebb nyilas időkben még százezer tagja sem volt a Szociáldemokrata Pártnak, és alig volt képes magát fenntartani.

Ezután Bán miniszter, a Szociáldemokrata Párt helyettes főtitkára tartott valahol egy beszédet, ahol azzal fenyegette meg az országot, hogy ha pedig a magyar munkásság elunja a „reakció” szemtelenségeit, akkor a munkásság kivonul az utcára és az öklével csinál rendet.

Erre a beszédre Kovács Béla válaszolt hatalmas cikkben, közneveltség tárgyává téve a kommunista vezetés alatt haladó szocialisták ökölrázását. Egyúttal nagyon ügyes fogással egy felhívást bocsátott ki a Kisgazdapárt szervezeteihez, amelyben figyelmeztette a szervezeteket, hogy bármilyen kommunista vagy szocialista provokáció történne is, a Kisgazdapárti tömegek ne ugorjanak be és ne adjanak módot olyan incidensekre, amelyek megállíthatatlan gyűrűzést válthatnának ki. Természetesen nagyon jól tudta Kovács Béla, hogy semmi sem lesz a szociáldemokrata ökölrázásból, de elejét akarta venni annak, hogy hasonló jelszavakkal bolondíthassák a jóra való szocialista tömegeket.

Ezekre a támadásokra rátette a koronát Rákosi Mátyás egy kecskeméti beszédével. Rendkívül ravasz fondorlattal a parasztságot vette védelmébe, és azt állította, hogy a parasztság gazdasági sérelmei a Kisgazdapártnak tulajdoníthatók.

– Ha a parasztok arról panaszkodnak, hogy alacsonyan lettek megállapítva a mezőgazdasági árak, miért nem gondolnak arra, hogy a Kisgazdapártnak többsége van, és módjában lenne a parasztok javára eredményesen is állást foglalni.

De nem elégedett meg a szemforgatásból ennyivel Rákosi, hanem a Kisgazdapártnak tulajdonította azt is, hogy magas áron dolgozik a falusi iparos, hogy magasak az adók és hogy a malmok kiuzsorázzák a parasztságot.

Ez a szemtelenség felháborította az egész magyar parasztságot. Nagyon jól tudták a parasztok, hogy megnyit küzd érvényesülésükért a Kisgazdapárt. A párt képviselői és szervezői ott éltek a nép között, állandó volt a nép és a parasztság között az érintkezés, nem lehetett tehát a parasztságot félrevezetni.

Véletlenül azonban a Kisgazdapárt is Kecskeméten rendezett gyűlést Rákosi beszéde után, s erre a gyűlésre magam mentem el beszédet mondani. Bejelentettem, hogy eddig a koalíció nyugalma érdekében sokszor lemondunk a többségi erő felhasználásáról, de Rákosi biztatására élni fogunk többségi hatalmunkkal. Bejelentettem, hogy nem járulunk hozzá a malmok államosításához, mert ha a magántulajdon elvén további törést engedünk, akkor lassan rákerül a sor a kovács üllőjének és a cipész kaptafájának az államosítására is. Vigyázzon a parasztság, mert, úgy látszik, az eddigi módszerek alkalmazása mellett a valótlanosságok terjesztése is helyet foglal a Kommunista Párt szervezési módszerei között.

Ez a beszéd azután alkalmat adott arra, hogy engem is a Kisgazdapárt „reakciós” köreivel azonosítsanak, s megindultak ellenem is a legkártékonyabb európai sajtóorgánumnak, a *Szabad Nép*-nek a támadásai.

A Kisgazdapártból márciusban kilépett képviselők

Sulyok Dezső vezetése alatt új pártot szerveztek Magyar Szabadság Párt elnevezéssel. Mivel a fegyverszüneti egyezmény értelmében az új politikai alakulásokat a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak be kell jelenteni, Sulyok Dezső hozzám fordult, hogy támogassam bejelentésüket. Felkerestem Szviridovot, és javasoltam, hogy minden további nélkül adja meg a működési engedélyt a Sulyok-pártnak. Szviridov az orosz tárgyalási módszerek szerint megpróbálta „kifulladásztani” ezt a témát, én azonban nem hagytam békét neki. Végül is kénytelen volt azt válaszolni, hogy ha a többi párt beleegyezését is meg tudom nyerni, hajlandó foglalkozni a kérdéssel. Azonnal Rákosihoz és Szakasitshoz fordultam, akik nem elleneztek az új párt megalakulását. Ezt azután közöltem Szviridovval is. Erre Szviridov azt válaszolta, hogy Vorosilovhoz fordul az új párt engedélyezése végett. Olyan jelentős dolognak tartja az új párt kérdését, hogy nem kíván a tulajdonképpeni ellenőrző bizottsági elnök nélkül dönteni.

Jellemző azonban a Szovjet politikai játékaire, hogy miután néhány hétig még húzták-halasztották a Szabadság Párt működési engedélyének kiadását, egy szép napon levelet hozott Szviridovtól Gruber kapitány, amelyben közli, hogy tudomásul veszi azt a bejelentésemet, mely szerint Sulyok Dezső vezetése alatt Magyar Szabadság Párt néven új pártszervezet indul. A levelet nem értelmezhettem másképpen, mint ahogy szólt, és Sulyok Dezsőt azonnal írásban értesítettem pártjának engedélyezéséről. Sulyok Dezső felállott a parlamentben, és ünnepélyesen bejelentette, hogy ellenzéki pártot indít, és elmondta pártjának programját is.

Erre ismét felkeresett Gruber kapitány, s átadta Szviridovnak azt az üzenetét, hogy, úgy látszik, én tévesen értelmeztem az ő levelét. Ő levelében azt írta, tudomásul veszi, hogy én a Sulyok-párt megalakulása ügyében levelet intéztem hozzá, de nem veszi tudomásul a párt alakulását* és működésének megkezdését.

Nagyon felháborított ez a tipikus ázsiai szovjet játék. Sulyok Dezső pártjának alakulását minden körülmények

között ki akartam harcolni, mert fontosnak tartottam, hogy legyen egy olyan demokratikus ellenzéki párt, amelyet nem kötnek koalíciós szabályok, s nyíltabban és bátrabban mondhatja meg véleményét a magyar politikai élet jelenségeiről, a kommunista terjeszkedésről és a szovjet befolyásról, mint a koalícióban levő Kisgazdapárt.

Sulyok Dezső pártjának alakulása így függőben maradt, s a párt működési engedélyét csak később, érdekes körülmények között tudtam megszerezni.

66 / Országos parasztdemonstráció

A felszabadulás ótas állandó kívánsága volt a Kisgazdapárt parasztságának egy budapesti országos parasztgyűlés megtartása. 1920-ban, az első világháború után Nagyatádi Szabó István régi kisgazdapártja tartott egy ilyen nagygyűlést Budapesten, amelyen százezer parasztember vett részt, és sokan emlékeztek még ennek a gyűlésnek nagy jelentőségére és politikai kihatásaira. 1945-ben még a közlekedési viszonyok miatt nehéz lett volna egy imponáló parasztnagygyűlést összehozni Budapesten, de 1946-ban már időszerűnek látszott a megtartása. Időszerűvé tette az a körülmény, hogy a kommunisták gyakori tüntetésekkal és tömegfelvonulásokkal is igyekeztek alátámasztani terjeszkedésüket, de égetően követelte a parasztság türelmetlensége és erőmegmutatási vágya is.

Végül is elhatároztuk, hogy augusztus 20-án, Szent István király neve napján tartjuk meg a nagygyűlést, mert erre a napra, az első nagy magyar király neve napjára amúgy is tömegesen szokott felutazni a parasztság Budapestre. Azt is elhatároztuk, hogy a Parasztszövetség rendezésében tartjuk meg a nagygyűlést, de a Kisgazdapárt igénybe veszi összes szervezetét, minél nagyobb tömegek mozgósítása céljából. Közöltem ezt az elhatározásunkat a két miniszterelnök-helyettessel, Rákosival és Szakasits-csal. Szakasits nem mert addig véleményt mondani, amíg Rákosi véleményét nem hallotta, Rákosi pedig minden-

képpen igyekezett lebeszélni ennek a nagygyűlésnek a megtartásáról.

– Mi szükség van erre? – kezdte ellenvetéseit Rákosi. – Hiszen annyi vidéki népgyűlést tart a Kisgazdapárt, amelyen sokezres tömegek vesznek részt, hogy egy ilyen budapesti demonstrációra nincsen szükség.

– A parasztságnak tudnia kell, hogy a demokrácia az övé éppen úgy, mint másoké, és aktivitást kell mutatnia a demokráciában. Egyébként is paraszttömegek kívánják a gyűlés megtartását, s ez elől a kívánság elől elzárkózni nem lehet.

– Igen ám, de egy ilyen budapesti parasztnagygyűlésnek olyan színe lehet, mintha az a munkásegység ellen irányulna, s mintha a parasztság a munkássággal szemben akarná megmutatni erejét.

– Erről nincsen szó – válaszoltam –, a nagygyűlés úgy fog lefolyni, hogy nyilvánvalóvá válik a parasztságnak a munkásság iránti szimpátiája. Nem lesznek munkásellenes kijelentések, mert hiszen a parasztság nem idegenkedik a munkásságtól, csak a munkásság egyik-másik pártjának a metódusait ítéli el.

– Akkor sem jó éppen Szent István napján tartani a gyűlést – akadékoskodott tovább Rákosi –, mert hiszen erre a napra a Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt és a Parasztpárt paraszttömegei is Budapestre jönnek, s ellentétek támadhatnak a kisgazdapárti és más pártállású parasztok között.

– Legfeljebb ezek a parasztok nem vesznek részt a nagygyűlésen – mondtam én –, de a parasztnagygyűlés megtartásához ragaszkodom.

Tudtam, hogy ez a ravasz kommunista vezér mindent el fog követni, hogy a parasztdemonstráció elmaradjon vagy ne járjon sikerrel. Természetes, hogy Szakasits, mint a visszhang, úgy helyeselt mindenben Rákosinak.

Mivel országos megmozdulásról volt szó, be kellett jelentenem a parasztnagygyűlés szándékát az Ellenőrző Bizottságnak is. Nem akartam kitenni a parasztságot an-

nak, hogy miközben lázasan készült a budapesti nagygyűlésre, Szviridov megtiltsa a gyűlés megtartását.

Szviridov felkészülten fogadott. Látszott, hogy Rákosi közbelépése már megtörtént.

– Kérem, nem helyeslem a parasztnagygyűlés megtartását – kezdte Szviridov.

– Miért? – kérdeztem naivul.

– Azért – felelte Szviridov –, mert a készülődés jelei azt mutatják, hogy ezen a nagygyűlésen a parasztság a munkásság felé fenyegető magatartást fog tanúsítani, és senki sem tudja garantálni, hogy ennek a nagygyűlésnek nem lesz-e véres következménye.

– Honnan veszi ezeket? – kérdeztem.

– Olvastam a Parasztszövetség vezetőségének a felhívását, amelyben az áll, hogy „meg kell mutatni a magyar parasztság őszerejét ezen a budapesti demonstráción”. Ilyen körülmények között nem tanácsos nagy paraszttömegeket csődíteni Budapestre.

– A nagygyűlésnek békés szándékai vannak – feleltem.

– Önnek még sohasem volt módja azt hallani, hogy a parasztság valahol a maga demonstrációit erőszakos cselekményekre használta volna fel. Ha a munkásságnak szinte havonta módjában áll tömegtüntetéseket rendezni Budapest utcáin, akkor két év után a parasztságnak is joga van összegyűlni az ország fővárosában saját vezetőinek a meghallgatására és a parasztproblémák megtárgyalására.

– Kérem, nekem a vármegyei ellenőrző bizottságok vezetői azt jelentik, hogy a Budapestre utazó parasztok rengeteg bort hoznak magukkal az útra, sőt olyan jelek is vannak, hogy sokan közülük fegyverekkel jönnek; mi lesz tehát itt, ha bortól megmámorosodott fegyveres emberek gyűlnek össze egy nagy tömeggyűlésre?

Elképedtem erre az égbekiáltó hazugságra. Nem is csináltam titkot ebből a véleményemből.

– Alávaló módon hazudik, aki ezt állítja, s ha ezt az ön kirendeltségei jelentik, ezt csak kommunista félrevezetésre tehetik. A parasztnál nem áll olyan bőségesen a bor, hogy minden paraszt borral utazhasson, másrészt pe-

dig a parasztnak fegyverük nincs, tehát békés szándékkal, józan állapotban, fegyvertelenül érkeznek Budapestre.

– Kérem, én tartok tőle, hogy a parasztdemonstrációból baj lesz, és nem vállalom a felelősséget ennek a megtartásáért.

– Hát nézze, altábornagy úr – feleltem én türelmemet veszítve –, ha önök ennyire nyilvánvalóan kétféle mértékkel mérnek, és a parasztnak nem engedik meg ugyanazt, amit a munkásoknak, ebben az esetben én ezt a koalíciót nem vezetem tovább. Felkeresem a köztársasági elnököt és beadom lemondásomat.

Szviridov meghökkent.

– Nem kell nyomban lemondásra gondolni – válaszolta barátságosan –, hanem talán meg lehetne tartani ezt a parasztnagygyűlést különböző vidéki városokban elosztva.

– Vidéki városokban állandóan tartunk gyűléseket. A parasztság számára az ilyen gyűlések nem jelentenek különös érdekességet. A parasztnak egy budapesti nagygyűlés kell, s ennek a megtartásához én a magam részéről a legmesszebbmenően ragaszkodom.

Szviridov gondolkodni kezdett.

– Hát kérem, rendben van, hozzájárulok a gyűlés megtartásához, de nem augusztus 20-án, hanem valamivel későbbi időpontban.

– Mi kifogása van augusztus 20-a ellen? – kérdeztem, bár tudtam, hogy Rákosi keze van a dologban.

– Hát kérem, kaptunk egy átiratot a Parasztszövetségtől, amelyben bejelenti, hogy a nagygyűlés alkalmából mezőgazdasági kiállítást is rendez, s egyben felkéri a Szovjetuniót, hogy legmodernebb mezőgazdasági gépeivel szintén vegyen részt a kiállításon. Mi a magunk részéről valóban szeretnénk is bemutatni ezen a kiállításon mezőgazdasági gépeket, de augusztus 20-ra nem tudnánk azokat ideszállítani. Miután pedig úgy hallom, hogy az angolok és amerikaiak is kaptak felhívást a kiállításon való részvételre, súlyt helyeznénk rá, hogy a mi gépeink is itt

legyenek, ezért kérem, halasszák el néhány héttel a nagygyűlés időpontját.

Tudtam, hogy mire megy a játék. Szviridov úgy okoskodott Rákossal együtt, hogy azért kell elhalasztani Szent István napjáról a gyűlést, mert nem valószínű, hogy Szent István után néhány héttel a parasztok ismét feljönnek Budapestre, vagy legalábbis nem olyan nagy számban, mint Szent István napjára. Csökkenteni kell tehát a nagygyűlés sikerét mindenféle eszközzel. Láttam, hogy céltalan lenne ragaszkodni az általunk kitűzött naphoz, mert ha egyszer Szviridov a Szovjetunió presztízsét veti bele a dologba kívánságának alátámasztására, akkor nehéz vitatkozni. Jól tudtam azonban azt is, hogy Szent István után is hatalmas tömeget tudunk Budapestre hozni, s ezért megegyeztem Szviridovval abban, hogy a nagygyűlést szeptember 8-án, egy ünnepnapon fogjuk megtartani.

Eközben Párizsban már együtt volt a békekonferencia. Csehszlovákia megdöbbenő követelést támasztott Magyarországgal szemben. Azt követelte, hogy a korábban megkötött lakosságcsere-egyezmény lebonyolítása után még kétszázezer magyart utasíthasson ki Csehszlovákiából. Irtózatos megdöbbenést váltott ki ez a követelés a magyar közvéleményben. Csak azt nem értettük, hogy a világ közvéleménye miért nem háborodott fel azon a követelésen, mely egyszerűen azért, hogy Csehszlovákia, ez a félig háborús bűnös ország, nemzetiségi államból nemzeti állammá változhasson, kétszázezer embert kíván kiszakítani ősi fészkeiből, s a háború szörnyűségei által sújtott embermilliók számát kétszázezer hontalanná tett emberrel kívánja gyarapítani.

Számomra a csehszlovákoknak ez a követelése azért is nagyon fájdalmas volt, mert az én felfogásom szerint a kelet-európai országok közül Magyarországnak és Csehszlovákiának a legszorosabb barátság állapotát kellett volna kiépíteni egymással. Ezt a politikai elgondolást nem adtam fel mindmáig, s meggyőződésemm az, hogy ha egyszer a délkelet-európai országokban a nép többségének akarata alapján rendeződik el a belpolitika, akkor ez

a két ország meg fogja találni egymás felé a legbarátságosabb kapcsolatokat.

A magyar közvélemény aggódva várta a párizsi híreket, s különösen az töltötte el nagy keserűséggel a magyar népet, hogy a Szovjet egészen elfordult a magyar ügytől és a másik oldalon sincsenek egészen meggyőződéses barátai Magyarországnak. Gyöngyösi külügyminiszter helyesnek tartotta volna ilyen körülmények között, ha egyszerűen csak megfigyelőként néhány napra kiutazom Párizsba, és megpróbálok érintkezést keresni a nagyhatalmak békedelegációinak vezetőivel. Tudtam, hogy egy ilyen utazást a magyar közvélemény is helyeselné, s ezért elhatároztam, hogy néhány napra Párizsba megyek.

Feltűnés nélkül, csak Ferenc fiamat véve magam mellé, gépkocsin elindultam Bécs felé. Az út elég rosszul kezdődött. A szovjet kormánytól ajándékba kapott hatalmas gépkocsi Budapest külső területén az esőtől felázott úton megcsúszott, nekiszaladtunk egy fának, és a kocsi eleje összetört. Kisebb sérülésekkel más kocsin folytattuk az utat.

Párizsban a magyar ügy rosszul állott. Keserves szavazások voltak afölött, hogy egy-egy kérdésben egyáltalán meghallgassák-e a delegációt. Kapcsolatot kerestem a nagyhatalmak delegációinak vezetőivel. Mielőtt Byrnes amerikai külügyminiszterrel találkozhattam volna, hosszasan beszélgettem Bedell Smithszel, az Egyesült Államok moszkvai nagykövetével. Szóba került közöttünk a Magyarországot érintő összes kérdés. Többek között Csehszlovákiának az a követelése is, hogy a Duna jobb partján hét magyar községet csatoljanak Csehszlovákiához. Bedell Smith térképet vett elő, leültünk a szőnyegre, s Szegedy-Maszák Aladár washingtoni követünkkel és Merrill-lel, az Egyesült Államok budapesti követségi titkárával négyesben hánytuk-vetettük meg a csehszlovák követelést. Azt hiszem, itt dőlt el, hogy végül is a csehszlovákok hét község helyett hármat kaptak a Duna jobb partján.

Byrnes külügyminiszterrel nehéz volt időt találni a talál-

kozásra, mert Byrnes Stuttgartba készült nevezetes beszédének elmondására. Mégis időt szakítván a találkozásra, a régi kedvességgel és közvetlenséggel fogadott. Támogatása iránti kérésemet politikai okokkal is alátámasztottam.

– Miniszter úr bizonyára tudja, hogy Délkelet-Európának egyetlen országa Magyarország, ahol a polgári demokrácia képviselője ül a miniszterelnöki székhelyen, anélkül, hogy teljes mértékben a Szovjet és a kommunisták befolyása alatt állana. A többi délkelet-európai ország elnyomott demokratikus tömegei aggódva nézik, meddig tudom tartani magamat a kormány élén. Ha én elbukom, Délkelet-Európa minden országa egyformán a kommunisták befolyása alá kerül. Nem lenne kíváncsi, hogy éppen minket büntessenek a legjobban, akik a tiszta demokráciát még a legjobban tartjuk.

– Magyarországnak az az érdeke, hogy minél előbb békét kössenek vele – válaszolt Byrnes. – Ha az erdélyi kérdést itt újból felvetnénk és ha nehézségeket támasztanánk a megegyezéssel szemben, elhúzódhatna a Magyarországgal való békekötés. Mi mindent elkövetünk, hogy önök politikailag és gazdaságilag minél előbb függetlenek és szabadok legyenek, s ezért siettetjük a békekötést, lehetőleg kevés akadályt gördítve a könnyebb megegyezés elé. Ne csüggedjenek, kérem. Ha egyszer Magyarország függetlenségét biztosítani lehet, gazdaságilag talpra fognak állani. Ebben mi is segíteni fogunk.

Meglátogattam Visinszkijt* is, miután Molotov néhány napra távol volt Párizstól. Visinszkij hosszasan elbeszélgett velünk, de a beszélgetésből nem jött ki semmi. Azaz hogy mégis... Megcsilllogtatta előttünk annak a lehetőségét, hogy Romániával a békekötés és a választások után esetleg mégis tárgyalásokat lehet majd kezdeni az erdélyi kérdésben. Ebben benne volt az örök szovjet taktika, hogy nem számít, mit határoz a békekonferencia, azon a területen, ahol a Szovjet az úr, mindig lehet változtatni egyes országok javára vagy hátrányára, aszerint, hogy melyik ország lesz jobb fiú a Szovjettel szemben.

Nagyon kedves beszélgetést folytattam Smuts* dél-afrikai miniszterelnökkel. Ez a kedves, nyílt öregúr azt mondotta: – Valóban nagyon különös, hogy a csehszlovákok kétszázezer embert földönfutóvá akarnak tenni. Igen, az lenne az igazságos dolog, ha velük adnák házaikat, földjeiket és templomaikat is, hogy továbbra is otthon érezzék magukat.

Néhány napot töltöttem még Párizsban, s azzal a benyomással távoztam onnan, hogy a béketárgyalás tulajdonképpen csak fikció. Csupán arra szolgál, hogy a nagyhatalmak egymás között létrejött elhatározásaira kénytelen-kelletlen áldását adja. Nem érvényesült a béketárgyalásokon az Atlanti Charta szelleme, és nem érvényesültek azok a magas ideálok, amelyekkel a háború alatt az eljövendő időkre biztatták az emberiséget.

Magyarországot a békekonferencián mindenki cserbenhagyta. Egyedül az ausztráliaiak igyekeztek a nagy és magasztos elveknek megfelelő munkát végezni. A Szovjetunió megvédte azoknak az országoknak az érdekeit, amelyek akkor már a jármában voltak, de a polgári demokrácia felé törekvő Magyarország nem kapott védelmet. Nagyon jelentősen gyengítette ez a nyugati közömbösség a magyar politika demokratikus oldalát.

Pedig milyen lelkesen reagált a magyar közönség az amerikaiak erélyes kiállítására a csehszlovák kitelepítési javaslattal szemben, és azután milyen csalódást okozott a további közömbösség!

A kommunisták nemegyszer tettek gúnyos kijelentéseket azok felé, akik Amerikában bíztak, s nemegyszer nyilvánították azt a véleményüket, hogy a „kijelentések csak kijelentések maradnak, amelyektől félni nem kell”.

Éreztem, hogy Magyarország szovjet befolyás alatt marad, éreztem, hogy hosszú ideig fog tartani a magyar nép küzdelme a Szovjetnek minden országban mesterségesen megnövesztett segédcsapataival, a Kommunista Párttal.

Párizsból szeptember 7-én, a parasztnagygyűlés előtti napon érkeztem vissza. A Kisgazdapártnak ezen az estén

éppen országos nagyválasztmányi ülése volt, amelyen beszámoltam a párizsi útról, és kértem a pártot, viselje türelemmel a helyzetet, mert az együttműködést továbbra is biztosítani kell az ipari munkásság pártjaival.

Este jelentést kértem arról, hogy milyen felvonulás várható a másnapi parasztdemonstrációra. A rendezők óvatossá kijelentéseket tettek. Kétszázezer paraszt felvonulását vették biztosra. Tildy elnök felajánlotta, hogy az egyes vidékek parasztküldöttségének a felvonulását a gyűlés színhelyéhez közel eső Andrássy úti lakásának erkélyéről nézzük végig Kovács Bélával, Vörös Vincével és a parasztság többi vezetőivel. Felejthetetlen látványban volt részünk az órákig tartó felvonulás alatt. Fekete ruhás, fekete csizmás parasztemberek hatalmas csoportjai vonultak el előttünk. De magukkal hozták asszonyaikat, fiaikat és leányaikat is. A legszebb népviseletekbe öltözött csoportok virágos mezőkhöz tették hasonlóvá a hatalmas Andrássy utat. Magyar nemzetiszínű zászlók tízezrei lobogtak végig a hosszú útvonalon. Máskor, amikor munkásfelvonulásokat tartottak, mindenfelé csak vörös zászló volt, alig lehetett nemzetiszínű zászlót látni. Voltak ifjúsági csoportok, amelyek a több kilométeres Andrássy utat egészen a gyűlés színhelyéig végigtáncolták. Az elnök erkélye előtt minden csoport hatalmas ovációt rendezett.

A felvonulás vége felé, amikor a gyűlés színhelyére mentünk, már felmérhetetlen embertömeg volt együtt. Soha ennyi nép a hatalmas Hősök terén még nem gyülekezett össze. Utána hetekig tartó sajtópolémia folyt arról, hogy hány ember lehetett a parasztnagygyűlésen, de háromszázezertől félmillióig becsülte mindenki az egybegyűlteket számát. Kilencmillió lakosságú országban megdöbbentően hatalmas tömeget jelent félmillió ember.

Megérkezésünkkor már a kormány, a diplomáciai testület és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság tagjai az emelvényen ültek. Kiss Sándor képviselő, a Magyar Parasztszövetség igazgatója, ez a ragyogó képességű fiatal ember nyitotta meg az ülést. Amikor bejelentette, hogy jelen van a Szövetséges Ellenőrző Bizottság Szviridov altábornagy

vezetésével, csend, majd gyér taps követte a bejelentést. Amikor közölte a nagygyűléssel, hogy a vendégek között ül Schoenfeld követ, az Egyesült Államok képviselője is, frenetikus ováció következett. A hatalmas tömegben újra és újra felhangzott az éljenzés és a taps, mint amikor vége láthatatlan búzatengerben ide-oda jár a szellő hullámozása. Köszöntötte Kiss Sándor a köztársasági elnököt, engem és Kovács Bélát, mire megismétlődött a tüntető ováció. Bejelentette, hogy jelen vannak a pártok vezérei, Rákosi Mátyás, Veres Péter és a Szociáldemokrata Párt részéről Bán Antal, egyszerre ellenséges érzület futott át a tömegen, és sokkal több „pfuj”-t lehetett hallani, mint amennyi „éljen” elhangzott.

A nagygyűlés egyetlen szónoka én voltam. Több mint két óráig beszéltem a magyar történelem legnagyobb népgyűléséhez, s azt mondtam, ha a parasztság nem engedi magát szétforgácsolni és céltudatosan folytatja politikáját, akkor olyan lesz a magyar demokrácia, amilyennek a magyar parasztság kívánja látni.

A gyűlés alatt bejelentette Kiss Sándor, hogy jelen van a nagygyűlésen az első paraszt miniszterelnöknek, Nagy Ferencnek egyszerű, öreg földműves édesapja is. A tömeg követelte, hogy édesapám foglaljon helyet az emelvényen, s amikor a szegény egyszerű öregember megjelent a tömeg előtt, s Tildy köztársasági elnök megölelte, tomboló ováció tört ki. A magyar paraszt szenvedéseinek és verejtékes munkájának a megismerését látta a tömeg édesapámban, és meleg rokonszenvvel tüntetett mellette.

Tildy Zoltán köztársasági elnök mondott még rövid beszédet a hatalmas tömeghez, s a határozati javaslatok felolvasásával ért véget a nagygyűlés.

A befejezésnél kínos incidens támadt. Az emelvényen helyet foglaló pártvezetők előtt alföldi kun legények és lányok állottak párokban az aratómunka szerszámaival: a legények kaszával, a lányok sarlóval. Amikor a hatalmas tömeg a honvéddzenekar kíséretével a Himnuszt énekelte, és az emelvényen mindenki felállott, többen észrevették, hogy Rákosi az egyik kezét a zsebébe teszi, a másikkal

pedig égő cigarettáját tartja. A közelében álló egyik legény meglendítette a kaszáját és rákiáltott:

– Dobja el a cigarettáját!

Rákosi elvörösödött és kínos zavarban taposta el a cigarettát az emelvényen.

Budapest legnagyobb népgyűlése ezzel véget ért, de az egész országban az a benyomás támadt, hogy a magyar gondolatot és az igazi demokráciát megingathatatlan hűséggel tartja kezében a magyar parasztság. Hetekig szidták még Gerő közlekedési minisztert, hogy nem bocsátott elég vonatot a nagygyűlés résztvevőinek rendelkezésére. Mindenesetre csoda volt, hogy a keserves nélkülözések között élő pénztelen magyar parasztság ilyen hatalmas tömegben hozta meg a drága vasúti költség és a pesti kiadások áldozatát.

A közalkalmazottak létszámcsökkentése alatt a parasztpárti kultuszminiszter, Keresztury Dezső, rendkívül becsületesen és gerincesen viselkedett. A bélistabizottságokban helyet foglaló megbízottainak olyan utasítást adott, hogy nem szabad állásukból elbocsátani jóra való kisgazdapárti szakembereket, tanárokat és tanítókat, és így a Kultuszminisztériumban a közalkalmazottak kipusztítása terén a kommunisták nem érték el céljukat.

Rákényszerítették Veres Pétert, a Parasztpárt vezérét, hogy a Parasztpárttal mondassa le Keresztury Dezsőt. Bár a Parasztpárt tömegei nagyon gerincesen védtek kiváló kultuszminiszterüket, a gyáva pártvezetőség mégis arra utasította Kereszturyt, hogy mondjon le. Egyben mindjárt javasolta Darvas Józsefnek, a parasztpárti újság szerkesztőjének kultuszminiszteri kinevezését.

A javaslatot visszautasítottam. Darvasról tudtam, hogy gondolkodás nélküli cselédje Rákosinak, feltétlen híve a Szovjetnek, s tartottam tőle, hogy kultúrpolitikánkban olyan változtatásokat fog kierőszakolni, amelyek a magyar nép lelkiségével merőben ellenkezőek. Darvasal szemben való magatartásomat rendkívül rossz néven vette az egész baloldal. Rákosi is több ízben próbálkozott azzal, hogy rám erőszakolja Darvast, de mindig visszauta-

sítoztam próbálkozásait, s leginkább azzal érveltem, hogy Magyarországon a kultuszminiszteri tárcát hagyományosan katolikus ember töltötte be, nem akarom provokálni az ország nagy többségét kitevő katolikuságot azzal, hogy protestáns embert teszek a kultuszminiszteri székbe.

Egy napon valamiféle gazdasági megbeszélésnek az ürügyével magához kéretett Szviridov. Amikor a különböző kérdéseket megbeszéltük, a következő kérdéssel fordult hozzám:

– No, goszpogyin premier, mi lesz a kultuszminiszteri tárcával?

– Várom, hogy a Parasztpárt alkalmas embert jelöljön – feleltem.

– Hát van már jelölt, úgy hallom, a Parasztpárt Darvas Józsefet jelölte.

– Igen, de én Darvast nem fogadom el.

– Hát mi kifogás van ellene? – firtatta együgyű ravaszkodással Szviridov.

– Nem alkalmas – feleltem. – Nem látom benne a vezetésre való embert, és nem is bízom benne. Kis műveltségű ember, csak arra alkalmas, hogy pártjának a lapjában apró támadásokat intézzon a Kisgazdapárt ellen. Azonkívül pedig nem akarok protestáns embert tenni a kultuszminiszteri székbe, mert a katolikusok joggal vehetnék rossz néven, ha a református köztársasági elnök és református miniszterelnök mellett még a hagyományosan katolikus kultuszminiszteri állást is protestáns emberrel töltenénk be.

Erre már megszólalt Puskin is, a magyar közélet legfőbb méregkeverője, aki egy pillanatra sem tartotta feladatának, hogy a két ország barátságát az egész népre építse, hanem mindig egyoldalúan kommunista agitátor maradt.

– Ugyan kérem, hogy lehet a demokráciában ilyen elavult szokásokat figyelembe venni? Azt kell megtenni kultuszminiszternek, aki a demokrácia szempontjából erre a leginkább alkalmas, és nem szabad azt nézni, milyen vallású az illető.

– Kérem, követ úr, a magyar politika nehézségeivel és a koalíciós kormányzás szövevényeivel nekem kell birkóz-

nom, nem önnek. Nem tekinthetem feladatomnak az együttműködés állandó nehezítését, hanem arra kell törekednem, hogy a nép széles rétegei előtt minél rokonszenvesebbé tegyem a koalíciót. Nem vagyok hajlandó tehát különösebb ok nélkül provokáló intézkedéseket tenni.

Puskin erre kifejtette nézetét, hogy a magyar demokrácia fejlődésével addig mindig baj lesz, amíg a közoktatás ügyébe ennyi befolyást adunk az egyházaknak. A demokráciának nyíltan és határozottan kell fellépnie, s akkor vissza fognak húzódni azok, akik ma állandóan gáncsoskodnak az egyház részéről.

Ez a Darvas akkortájtban a Magyar–Szovjet Művelődési Társaságnak az igazgatója volt.* Ez a társaság is szokatlan körülmények között szerveződött. Általában valamely idegen országgal való kulturális kapcsolatokat egyesületi vagy társadalmi téren azok az emberek szokták ápolni, akik különösebb érdeklődést mutatnak az illető ország kultúrája iránt. Széles néprétegek az ilyen társaságokban sehol sem szoktak részt venni. A Magyar–Szovjet Művelődési Társaság számára azonban minden eszközzel tömegével toborozták a tagokat. Olyan emberek kényszerültek belépni a társaságba, akik a vöröskatonák által hangoztatott brutális kijelentéseken kívül egyetlen orosz szót sem tanultak meg, s akik azt sem tudták, mi fán terem az orosz irodalom vagy művészet. Főispánoknak, polgármestereknek, katonai és rendőrségi vezető embereknek tették feladatává, hogy tömegeket toborozzanak a Magyar–Szovjet Művelődési Társaságba, akik tagsági díjaikkal támogatták a társaság hatalmas költségvetését. Ez a Darvas különösen szolgai módon tevékenykedett a társaság egészségtelen növesztése érdekében. Állandóan a nyakamra járt, hogy támogassam pénzzel a társaságot. Ki is utaltam időnként a társaság részére pénzt, minden alkalommal kifogásoltam azonban, hogy a társaság közel százfőnyi, majdnem tisztára kommunista tisztviselő csoporttal dolgozik, akik között keresztény ember úgyszólván egyáltalán nem fordul elő.

Tudtam, hogy a Szovjetnek és a kommunistáknak azért

fáj Darvas kultuszminiszteri visszautasítása, hogy így nem sikerül becsempészni a közoktatásügybe a Szovjet és a Kommunista Párt intencióit. Én azonban fontosabbnak tartottam, hogy a kultuszminiszter a szovjet és a marxista kultúra helyett a magyar nép kultúráját szolgálja a kormányban. Annyira erőltették Darvas kultuszminiszterségét, hogy hónapokig nem tudtam betölteni a megüresedett kultuszminiszteri állást, és hónapokig vezette ideiglenesen a kultusztárca ügyeit Keresztury Dezső, a lemondott kultuszminiszter.

67 / A kommunista kongresszus

A Kommunista Párt egész nyáron készült rendes évi kongresszusának a megtartására. A feszült politikai hangulat következtében sokféle feltevés előzte meg a Kommunista Párt kongresszusát. Sokan tudni vélték, hogy a Kommunista Pártnak a kongresszusán ki fog robbanni valami direkt akció a hatalom átvételére. Kétségtelen, hogy ebben az időben a munkásság már engedelmesen követte a Kommunista Párt utasításait.

A szakszervezeti taktika jól bevált. Hogy a szakszervezetek vezetését sikerült megosztani a Szociáldemokrata Pártnal, azt jelentette, hogy a szakszervezetekben egészen úrrá lett a Kommunista Párt. A Kommunista Párt forradalmi jelszavai, a munkásságnak címzett dédelgető kijelentései elkábították a munkásságot, s nem vette észre, mi történik vele és körülötte. Nem vette észre, hogy lassanként a Kommunista Párt rabszolgájává válik anélkül, hogy ebben az irányban erőszakos lépések történnének. Lassanként a munkásság mind nagyobb része került érdekelt-ségi viszonyba az állammal. A szénbányák államosításával az állam alkalmazottaivá váltak a bányászok. A három nagy, jóvátételre dolgozó ipari konszern a jóvátételi szállítások időtartamára állami kezelésbe került, s így az ipari munkásságnak is legnagyobb tömegben együtt élő rétegei kerültek állami alkalmazásba. Ahol pedig a vállalatok

akár véglegesen, akár ideiglenesen az állam kezére kerültek, ott a vezetésben mindenütt döntő súlyt biztosítottak maguknak a kommunisták, és így igájukba hajtották az államosított üzemek munkásait is.

Természetesen ilyen körülmények között a munkások akciószabadsága megszűnt. Nem lehetett tüntetni a vállalatok tulajdonosai ellen, nem lehetett sztrájkba lépni a munkabérek felemelése érdekében. A munkásságot elkábította az a jelszó, hogy az övé lett a vállalat, s nem vette észre, hogy olyan munkaadóval került szembe, amellyel nem lehet vitatkozni. Az államnak politikai rendőrsége, internálótábora és börtöne van. Aki a kommunista vezetőkkel szembekerül, könnyen kapcsolatba juthat ezeknek az állami intézményeknek valamelyikével. A régi tulajdonosnak nem volt rendőrsége és nem voltak börtönei, vele könnyebben lehetett beszélni. Azazhogy könnyebben lehetett volna a demokráciában, amikor vita esetén sokkal inkább kaphatott volna támogatást a munkásság, mint a régi reakciós világban.

Így hát a munkásság a kommunisták kezébe került, s a Szociáldemokrata Párt csak arra volt jó, hogy lecsendesítse a munkásoknak azt a részét, amelyik itt-ott még zajongva követelte a munkáskérdéseknek szociáldemokrata alapon való kezelését. Kétségtelen, hogy politikai, sőt forradalmi akciókra is bármelyik percben mozgósítani tudta volna a Kommunista Párt a munkásságot. A kommunista pártfegyelem és szakszervezeti fegyelem olyan kemény volt, hogy azokkal a barikádokra is ki lehetett volna vinni a munkásságot. A kommunista kongresszus készülődései a közvélemény egy részében tehát a forradalmi készülődés jeleit mutatták. Lehet, hogy a kommunisták, miután éppen eléggé unták már a Kiszgazdapárttal és a velem való bajlódást, el is határozták volna magukat szokatlan lépésekre, azonban hát ők sem egészen urai saját elhatározásuknak, fölöttük is ott van a legfőbb hatalom, a Szovjet, s csak olyan lépésre szánhatják el magukat, amely egyezik a Szovjet taktikájával is, és megkapják hozzá a moszkvai áldást.

Úgy látszik, ez az áldás azonban még nem volt időszerű, és így a kongresszusnak is egészen más jelleget adtak. Elhatározták, hogy egy őszinteségi anyagot próbálnak belevegyíteni a magyar politika koktélijába, és a mellvérő őszinteség szellemében folytatják le a kongresszust. Támadták ugyan a reakciót, nem kímélték a Kisgazdapártot sem, de főleg a saját hibáikról beszéltek. Elmondatták központi és vidéki szónokaikkal, hogy az év folyamán mely lépések voltak hibásak és melyek voltak helyesek. Modorra és barátságos magatartásra tanígtatták egymást a kongresszuson. Azután pedig elővették a sajtójukat, és azt mondták, íme, így kell őszinte politikát csinálni. Jobb lenne, ha a Kisgazdapárt is nyíltan beismerné, hogy sorai között ott lappang a reakció, ahelyett hogy állandóan tagadja, hogy jobbszárnya és reakciós elemei lennének. Azután azt mondták: No, most már a munkásság érvényesült a demokráciában, gyerünk tehát, hadd érvényesüljön a parasztság is.

A Kommunista Párt kongresszusa után egy vezércikket írtam, amelyben elismertem a kongresszus konstruktív magatartását, és azt ajánlottam, hogy a parasztokra nézve tett kijelentést tekintsük tanácsnak és próbáljuk hát megtartani. Juttassuk a közigazgatásban és a rendőrségben számarányának megfelelő pozícióhoz a parasztságot.

A kommunisták hamar rájöttek, hogy nem szabad a kongresszus magatartását a békülékenység látszatával felruházni, ezért Rákosi is cikket írt, amelyben kifejtette, hogy a kongresszus után a Kommunista Párt a készenlét állapotában van, hogy bármikor lecsaphasson, ha a reakció szemtelenkedései nem szűnnek meg.

Hogy a további félreértéseket kiküszöbölje, Rákosi ülésre hívta össze a Baloldali Blokkot. Ezen elhatározták, hogy újabb ultimátumot intéznek a Kisgazdapárthoz. El is készítettek egy átiratot, amelyben egy csomó követelést soroltak fel, olyan követeléseket, amelyeknek jó részét magunk is régtől fogva teljesítendőnek tartottuk. Így például, hogy a parasztokat hitellel kell ellátni, hogy a földadóból engedményt kell adni a parasztoknak, hogy fel kell

osztatni az ipari kartelleket. Azután meg hogy végképp meg kell tisztítani a demokráciát a reakciótól. Államosítani kell a malmokat. Ellenőrzés alá kell vonni a bankokat és így tovább.

A Kisgazdapárt ismét követelésekkel válaszolt. Hosszú listában soroltuk fel a magyar parasztság kívánságait, nem hagyva ki természetesen a politikai kívánságokat, az árnyosítást, a rendőrség megjavítását, de nem hagyva ki ezúttal a szakszervezeteknek törvényes alapokra való helyezését, az üzemi bizottságok jogkörének meghatározását és a Parasztszövetségnek a parasztság szakszerveztévé való nyilvánítását.

Vontatottan indult meg a levélváltás után a pártok között a közeledés. Közben azonban a kormányzat körül is támadtak elintéznivalók. Ki kellett nevezni a lemondott kultuszminiszter helyébe az új kultuszminisztert, be kellett tölteni az elhunyt Tombor Jenő helyét a Honvédelmi Minisztériumban, sőt mivel Gordon pénzügyminiszter volt a svájci követi állás jelöltje, ő is lemondott, tehát a pénzügyi tárca is megüresedett. De további változtatásokat is keresztül akartam vinni. Ki akartam cserélni Dobi földművelésügyi minisztert, aki egészen tehetetlennek bizonyult a Földművelésügyi Minisztérium élén, és le kellett váltanom Balla Antal propagandaminisztert is.

A honvédelmi tárcára Erőss Jánost, a Jóvátételi Hivatal elnökét javasoltam, a pénzügyi tárcára Rácz Jenőt, aki mint gazdasági tanácsadó velem járt az Egyesült Államokban, a földművelési tárcára a legkiválóbb szakembert, Bárányos Károly addigi közellátási minisztert, a Propagandaminisztérium élére Bognár Józsefet, a Kisgazdapárt fiatal budapesti főtítkárát, míg a kultusztárca élére vártam a Parasztpárt alkalmasabb jelölését.

Amikor ezzel a névsorral a pártközi értekezletre mentem, Rákosiék Bárányos és Rácz Jenő kinevezését a leghevesebben elleneztek. Ennek ellenére Szviridovhoz vittem a névsort, bár kevés lehetett a reményem, hogy Szviridov engem és nem Rákosit fogja támogatni. Valóban, jól sejtettem Szviridov magatartását. Legelsősorban is élesen

kifogásolta, hogy a honvédelmi tárcára polgári politikust kívánok állítani. Azután kifogásolta Bárányost. Vitatkozni kezdtem vele. Elmondottam, hogy nincs olyan tekintélyes katonánk, aki rendet tudna teremteni a honvédségnél, ezért köztisztviselőben álló politikust kívánok a Honvédelmi Minisztérium élére állítani. Szviridov elkezdte felsorolni a tábornokokat. Tudtam jól, hogy Pálffy-Oesterreicher tábornokot szeretné honvédelmi miniszternek, de nem merte előttem kimondani a nevét. Végül Bartha Albertet ajánlgatta, a Kisgazdapárt nyugalmazott tábornok képviselőjét. Miután Eröss János maga sem akarta vállalni a honvédelmi miniszterséget, végül is Barthát jelöltem honvédelmi miniszternek, Erösst pedig közellátási miniszternek.

Néhány nap múlva megjött Szviridov válasza, hogy hozzájárul Rácz Jenő pénzügyminiszteri és Bartha Albert honvédelmi miniszteri kinevezéséhez, a többire nézve azonban, a régi recept szerint, meg kell kérdeznie Vorosilov marsallt.

Közben összeült a pártközi értekezlet a kölcsönös ultimátumok megbeszélésére. Az értekezleten való elnöklésre Varga Bélát, a nemzetgyűlés elnökét kértem fel. A Kisgazdapárt részéről igyekeztem olyan embereket jelölni, akiket a kommunisták is mindig demokratikus embereknek tartottak, hogy legalább személyi támadási felületet ne adjak a pártközi értekezleten. Oltványi Imrét, a Nemzeti Bank volt elnökét, Bognár Józsefet,* a budapesti szervezet főtitkárát és magamat jelöltem ki a pártközi értekezlet résztvevőiként, és szakértőnek meghívtam még Rácz Jenő új pénzügyminisztert. A pártközi értekezletre Varga Béla parlamenti gyorsírókat állíttatott be. A Kisgazdapárt résztvevői hatalmas felkészültséggel mentek az értekezletre. A napokig tartó tanácskozásokon mindvégig mi uraltuk a helyzetet a készülétlenségünkre spekuláló kommunistákkal szemben. A gazdasági kérdésekben meg is egyeztünk. Mire azonban a politikai kérdések megtárgyalására került volna sor, a kommunisták olyan húzódozást mutattak a pártközi értekezlettel szemben, hogy a ta-

nácskozást abba kellett hagyni. Nem sokkal később jónak látták ki is hirdetni, hogy a politikai kérdésekben nem sikerült megegyezni.

A megegyezések meghiúsulásával azután elindult a demokrácia legnagyobb és leghosszabb ideig tartó válsága.

Közben üzenet jött Szviridovtól, hogy Vorosilov marsall nem hajlandó hozzájárulni a további miniszteri kinevezésekhez. Felháborodtam ezen az akadémuszkodáson és a jogtalanság gyakorlásának ezen a szemérmetlen tempóján. Elvégre is a fegyverszüneti egyezmény semmiféle jogot nem biztosít az Ellenőrző Bizottságnak arra, hogy beleszóljon a magyar kormány alakulásának kérdéseibe. A politikai helyzet amúgy is rendkívül feszült volt a sikertelen tanácskozások miatt. Úgy tettem, mintha azt hinném, hogy Rákosi még nem ismeri a szovjet választ, s közöltem vele is és Szakasitscal is Szviridov üzenetét.

– Látod, ez a következménye annak, hogy ennyire ragaszkodsz Bárányos és Erőss személyéhez – vetette szemre Rákosi.

– Talán mégsem kellett volna ezt a Bárányost annyira erőltetni – szólt bele kellő óvatossággal Szakasits is.

– Miután Bárányos a legkiválóbb földművelési szakember, s a magyar mezőgazdaságnak égető szüksége van arra, hogy eljövendő feladatainak megoldására a legjobb vezetés alatt készüljön, változtatlanul ragaszkodom Bárányoshoz – feleltem. – És ha a Szovjet nem hajlandó a miniszterek kinevezéséhez hozzájárulni, még ma beadom lemondásomat.

– Hát mondj le! – válaszolta növekvő idegességgel Rákosi.

– Na majd meglátjuk – feleltem, és otthagytam őket.

Felkerestem Szviridovot. Alig léptem be szobájába, nyomban megérkezett Puskin követ is. Ebben az időben Puskin nélkül már Szviridov nem folytathatott megbeszéléseket velem.

– Altábornagy úr, ön azt üzenté, hogy nem járul hozzá

az általam kívánt miniszteri előterjesztésekhez – kezdtem én.

– Hát nézze, kérem – próbált nyájaskodni Szviridov –, ezt az Erősst Vorosilov marsall korábban sem találta alkalmasnak miniszteri kinevezésre. Báránnyal pedig az a baj, hogy ő a legjobb közellátási szakember, kár lenne elhozni a Közellátási Minisztérium éléről.

– Nem értek önnel egyet – válaszoltam –, Erőss János nagyszerűen teljesítette kötelességét a Jóvátételi Hivatal élén, Báránnyal pedig a legjobb földművelési szakember, mind a kettő a legalkalmasabb a számukra kijelölt feladat ellátására.

– De itt van ez a Dobi István – mondotta Szviridov. – Jóraivaló demokratikus parasztember. Kár lenne őt eltávolítani a kormányból, mert nem érdemelné meg az ilyen elbánást.

Megdöbbsentem. Hát Dobit, a Kisgazdapárt régi tagját és szervezőjét a Szovjet protezsálja nálam? Bár tudtam, hogy Dobi erősen baloldali felfogású, arra mégsem gondoltam, hogy ilyen mértékben élvezi a Szovjet és a Kommunista Párt bizalmát.

– Sajnálom – válaszoltam –, bármilyen rendes, derék ember is Dobi, földművelésügyi miniszternek nem való, s ezért ragaszkodnom kell lemondásához.

– Hát jó, kérem – felelte Szviridov –, én megpróbálom még egyszer érintkezésbe lépni telefonon Vorosilov marsallal, de attól tartok, nem fog beleegyezni ezekbe a kinevezésekbe.

– Nézze, altábornagy úr – feleltem –, most délután négy óra van. Ha három óra alatt, vagyis hét óráig nem kapok választ, vagy pedig elutasító választ kapok, felkeresem a köztársasági elnököt, és lemondok az egész kormány nevében. Én becsületesen és őszintén szovjetbarát politikát folytattam. A koalíciót eddig még minden válságon keresztülvezettem. De ha önök nem hajlandók tudomásul venni azt a jogomat, hogy olyan emberekkel kormányozzam az országot, akiket én tartok a legalkalmasabbnak, akkor tovább nem vagyok hajlandó a kormány élén ma-

radni. A köztársasági elnököt megkértem, maradjon este hétig a hivatalában, hogy az új miniszterek letehessék az esküt. Tehát vagy felesküsznek ezek a miniszterek ma este, vagy én lemondok. Ajánlom magamat.

A miniszterjelöltek ott ültek a dolgozószobámban, sötét ruhában várták, hogy letehessék az esküt. Ők csak sejtették, de nem tudták, hogy milyen viharok dúlnak körülötük. Ekkor már közölnöm kellett velük a helyzet állását, mire mindegyik azt kérte, hogy tekintsek el kinevezésétől, hogy így könnyebben oldódjék meg a kritikus helyzet.

– Most már az én politikai becsületemről és tekintélyemről van szó – válaszoltam –, tehát kénytelen vagyok ragaszkodni mindegyikteknek a kinevezéséhez.

Hét óra előtt tíz perccel megszólalt a telefonom, s Szviridov nevében Gruber kapitány jelentkezett a telefonnál. Elmondotta, hogy Vorosilov marsall hajlandó hozzájárulni az új miniszterek kinevezéséhez, ha lemondatom B. Szabó Istvánt, a Kisgazdapárt tárca nélküli államminiszterét, és Dobi Istvánt neveztetem ki helyette államminiszterré.

Felháborodással akartam visszautasítani ezt az ajánlatot, végül is azonban úgy döntöttem, hogy nem határozok a kérdésben egyedül. Felhívtam Tildy Zoltánt, Kovács Bélát és Balogh István miniszterelnökségi államtitkárt, s megkérdezem tőlük, mit tanácsolnak. Mind a hárman azt mondták, fogadjam el a szovjet ajánlatot, hogy habár szépséghibával is, de én kerüljek ki győztesen ebből a párviadalból. Azt válaszoltam tehát, hogy a feltételt elfogadom, s így új minisztertársaim hét óra után a köztársasági elnök kezébe letették az esküt.

68 / Kovács Béla terve a parasztegységre

Az egészségtelen politikai helyzet és a pattanásig feszült válság mindnyájunkat arra kényszerített, hogy gondolkozunk valami megoldás lehetőségén. A békekötés közben megtörtént. Most már csak az aláírást, majd a ratifikációt

kellett megvárni, hogy szuverenitásunkat visszanyerjük. Könnyű lett volna ellenkezni és a válságot tovább élezni, ha nem lett volna előttünk a nagy tét, az ország békéje és jövődő helyzetének alakulása.

Varga Bélával és Kovács Bélával naponta találkoztunk a helyzet megvitatása céljából. Kovács Béla felvetett egy gondolatot: döntsük el végre, hogy törésre visszük-e a politikai helyzetet a kommunistákkal és a Szovjettel szemben, vagy megpróbálunk egy egészen megnyugtató megegyezést létrehozni, amely azután kizárja a további gyakori válságokat, és nyugodt menetet biztosít a magyar politikai életnek. Az utóbbi mellett döntöttünk. Elhatároztuk, hogy megkíséreljük megteremteni a megnyugvást és véget vetni az örökös válságoknak, amelyek csak kárára vannak a fejlődésnek.

Kovács Béla előállott egy nagy jelentőségű tervvel: teremtsük meg a parasztegységet. Deklaráljuk a Független Kisgazdapártot kifejezettebben parasztpártnak, és a Nemzeti Parasztpártot léptessük be a Független Kisgazdapártba.

– Többféle célt érhetnénk ezzel el – magyarázta Kovács Béla a koncepcióját. – Először is elérnénk azt, hogy a Kisgazdapártot nem lehetne tovább a reakció vádjával illetni, mert ha kifejezettebben parasztpárttá lennénk és elsősorban parasztemberekkel operálnánk, el kellene ismerni a pártról, hogy demokratikus párt. Másodszor, ezzel lényegében megszüntetnénk a Baloldali Blokkot, és a baloldalon nem maradna más, mint az úgynevezett „munkásegység”, amellyel szemben vagy amely mellett a mi kezünkben pedig itt lenne a parasztegység. A parasztpárti emberek az összes intézményeken a kisgazdapártiakkal fognának össze, és megszűnne a nemzeti bizottságokban és egyéb szervezetekben a Kisgazdapárt kisebbsége. Természetesen a parasztpártiak csak úgy léphetnének be hozzánk, ha mi a koalícióellenes urakból kizárnánk jó néhányat, esetleg többet is, mint amennyi parasztpárti képviselőt kapunk, de ez nem lenne baj, mert paraszttö-

megeink ezt könnyen elviselnék abban a tudatban, hogy megszületett a parasztegység.

Végiggondoltuk Kovács Béla tervét. Nekem az volt a véleményem, hogyha ezt a parasztegységet valóban meg lehetne teremteni, akkor nagypolitikai vonalon két legyet üthetnénk egy csapásra. Egyrésztől valóban tartósabb együttműködést lehetne biztosítani a munkáspártokkal, másrésztől az egész parasztegységgel szemben sohasem lehetne kommunizmust csinálni. 1919-ben négy hónap alatt a parasztság buktatta meg a kommunista uralmat, pedig akkor szervezetlen volt. Ha most a parasztság erős szervezetbe tömörülve teremtené meg a szoros parasztegységet, a kommunisták még csak kísérletet sem tehetnének egy kommunista uralom megteremtésére.

A gondolatot először Kovács Imrének és Veres Péternek, a Parasztpárt vezetőjének vetettük fel bizalmasan. Nekik tetszett a terv, mert szívesen szabadultak volna a Kommunista Párt hálójából azáltal, hogy szorosabb kapcsolatba kerülnek a Kisgazdapárttal. Az volt azonban a véleményük, hogy a koncepciót csak fokozatosan lehet megvalósítani. Először azt kellene tenni, hogy a Nemzeti Parasztpárt egy határozatot hozna, amelyben kijelenti, hogy hajlandó a Független Kisgazdapárttal együttműködni a Parasztszövetségben. Egy későbbi határozat szerint a Parasztpárt kilépne a Baloldali Blokkból. És legvégül jönne létre a Parasztpártnak a Kisgazdapárthoz való csatlakozása, egy időben azzal, hogy a Kisgazdapárt kizárna olyan képviselőket, akikkel a parasztpártiak nem tudnak együttműködni.

Tartottam tőle, hogy a koncepció végül is Veres Péteren bukik meg. Tudtam jól, hogy ha a Kommunista Párt a parasztegység megteremtését nem fogja helyeselni, akkor mindent elkövetnek, hogy megakadályozzák a magyar politikának ilyen módon való átcsoportosítását. Ha pedig erre határozzák el magukat, akkor módjukban lesz Veres Pétert személyileg is kényszeríteni az elgondolás véghezvitelének megakadályozására. Veres Péter a nemzetiszocialista időkben sokat kacérkodott Imrédyék-

kel,* a később felakasztott náci miniszterelnökkel. Előadásokat tartott jobboldali ifjúsági egyesületekben, és cikkeket írt egyik jobboldali lapba. Ha Veres Péter olyan lépésre határozná magát, ami a kommunistáknak nem tetszik, azonnal nyakon ragadnák és kényszerítenék a visszakanyarodásra.

Rákosi, a Kommunista Párt vezére megtudta, hogy mi van készülóban. A leghevesebben tiltakozott a Parasztpártnak a Kisgazdapártba való beolvasztása ellen. A két párt egyesülése alaposan megijesztette Rákosit. Ez a ravasz és jó eszű politikai ügynök azonnal rájött, hogy a parasztegység megteremtése azt jelentené, hogy örökre le kell mondani Magyarországon a kommunizmus megteremtéséről. Ha a parasztság kompakt egységbe tömörülne, nem lehetne többé soraiban zavart kelteni, és vége lenne a kommunista térhódításnak. Azt kezdte hangoztatni, hogy a parasztegységet akkor sem lehetne megteremteni, ha a Parasztpárt beolvadna a Kisgazdapártba, mert hiszen a Kommunista és a Szociáldemokrata Pártban is vannak parasztok, akik változatlanul kívül állnának az egységen, és megindulhatna a harc magában a parasztságban.

Valójában azonban azt hiszem, a Szovjet ijedt meg legjobban a parasztegység tervétől. A Szovjet nagyon jól emlékszik még arra, hogy a szovjet állam megalakulása idején mennyi baja volt a parasztsággal, s éppen ezért ellensége mindenféle parasztegységnek. Tisztában van azzal, hogy az igazi demokrácia legegységesebb tömege egész Délkelet-Európában a parasztság. Ez a réteg, amelyiket nem lehet semmiféle szélsőség törekvései szármára megfogni, és amelyik útjában áll minden diktatúrának.

Ha a Szovjet és a Kommunista Párt őszintén demokratikus berendezkedést akartak volna Magyarországon, akkor helyeselnie kellett volna a parasztegység tervét. Hiszen a parasztegység nemcsak a kommunista diktatúrával állott volna szemben, hanem legyőzhetetlen erőt jelentett volna a reakció ellen is, és soha többé az elmúlt idők politikai berendezkedése kísérletet sem tehetett volna a

visszatérésre. De hát a kommunista politikában szó sem lehetett demokráciáról, noha ők kiabálták a lehangosabban a demokráciát. Ők diktatúrát akartak, amelynek a parasztságot is áldozatul akarták dobni, meg kellett tehát akadályozni, hogy a parasztság hatalmas politikai egységgé fejlődhessenek.

Valóban Veres Péter hátrált meg először. Miután valószínűleg keresztülment a Rákosi-féle fejmosáson, egy parasztpárti választmányi gyűlésen drámai jelenetek rendezésével elérte, hogy a Parasztpárt elhatározta a Baloldali Blokkban való megmaradását.

Kovács Béla terve így kútba esett, s nekünk továbbra is egyedül kellett vállalni a harcot a három párttal, amelyek mögött ott állt a Szovjet, sok millió géppisztollyal és egyre erősödő elhatározásokkal Délkelet-Európa leigázására.

69 / A válságot nem lehet megoldani

A szeptemberben kezdődő belpolitikai válság tartóssá vált. Tudtam, hogy a válság megoldásán nekem kell leg többet fáradoznom, mert hiszen én vezetem a koalíciós kormányt. El is követtem mindent a válság megoldásáért, mert láttam annak szörnyű kártevéseit.

A válság bomlasztó hatása elsősorban politikai téren mutatkozott. Olyan mértékű bizalmatlanság fejlődött ki, amelyik lehetetlenné tette az alkotó kormányzati munkát. A nagy gazdasági tervek nem kerülhettek megvalósításra, mert a miniszterek közötti jó viszony is megromlott. A minisztertanácsok hangulata elmérgesedett. Ha valamelyik miniszter valami tisztviselői kinevezést hozott a minisztertanács elé, a többi pártállásúak a legaprólékosabban akadékoskodtak a tisztviselő kinevezésénél. Ha valamelyik miniszter szakembereket kívánt külföldre küldeni, a többiek nyomban azt vizsgálták, nem fog-e ez a szakértő politikai célokat szolgálni. A legjellemzőbb a helyzetre, hogy a kultuszminisztert még mindig nem lehetett kinevezni, és mivel szó volt arról, hogy amennyi-

ben a Parasztpárt nem tud megfelelő kultuszminisztert ajánlani, a Kisgazdapárt elcseréli vele az Antall József lemondásával ugyancsak megüresedett újjáépítési tárcát,* hónapokig betöltetlenül maradt mind a két tárca.

Természetesen a bizalmatlanság hullámai szétgyűrűztek az egész országban, s a vidéki városokban és falvakban is a budapestihez hasonló helyzet alakult ki. A városi képviselő-testületek és nemzeti bizottságok nem tudtak közmegnyugvást keltő határozatokat hozni a pártok között felbukkanó bizalmatlanság miatt. A Kisgazdapárt ugyanis sohasem adott utasítást szervezeteinek arra, hogy a budapesti nehézségekből konzekvenciát vonhatnak le a falvakban is, de annál inkább megtette ezt a Kommunista Párt. Így azután a pártharcok fellobogtak az ország minden vidékén.

Ez a helyzet annál sajnálatosabb volt, mivel a nyár és az ősz rendkívül gazdag volt eredményekben. A nyár végén elkészült Budapest leghatalmasabb Duna-hídja, az egykori Ferenc József híd, amelyet a visszavonuló németek a többivel együtt felrobbantottak. Megszületett a stabilizáció, és a forint jól tartotta magát. Visszakaptuk az amerikai megszállási zónából a Nemzeti Bank aranykészletét. Kedvező hírek jöttek a Németországba elhurcolt Dunahajók visszaadásáról is. A készletek számbavétele után a kormány felemelte a lakosság kenyérfejadagját napi százötven grammról kétszáz grammra, a nehéz testi munkásokét még magasabb mennyiségre. Állandóan fejlődött a vasúti forgalom, és rohamosan növekedett autóink száma. Az ország teherautó-állománya meghaladta a békebeli számot. Egyes szénbányák elérték, sőt túlhaladták a békebeli termelés mennyiségét. Az ipar lendületesen fejlődött. Eljutottunk ipari termelésünk békebeli teljesítményének a hatvan százalékáig. A földreform befejezése felé közeledett. Mindezek az eredmények a magyar demokrácia egészséges gazdasági fejlődéséről, de elsősorban a magyar nép csodálatos szorgalmáról tanúskodtak, s igazán halálos vétek volt politikai zavarkeltéssel ezeknek az eredményeknek a fokozódását megállítani.

A kommunisták által táplált és szított politikai válság azonban lehetetlenné tette a továbbfejlődést. A nagy gazdasági tervek ott maradtak a miniszterek és szakemberek fiókjaiban, mert az áldatlan légkörben szó sem lehetett arról, hogy a pártok közös megegyezéssel vigyék előbbre valamelyik tervnek a megvalósítását. Valóságos merénylet volt a nemzettel szemben megállítani azt a hatalmas lendületet, amellyel a magyar gazdasági élet fejlődött. Budapestre érkező külföldiek, akik egy évvel azelőtt jártak Magyarországon, bámulattal állottak meg a magyar munka eredményei előtt. Voltak, akik azt állították, hogy Budapesten jobb az élet, mint Párizsban. Sokan összehasonlításokat tettek Magyarország és a többi kelet-európai ország eredményei között, és az összehasonlítás mindig Magyarországot javára ütött ki.

Romániát távolról sem érte annyi kár és veszteség a háború alatt, mint Magyarországot, a felszabadulás pedig már csak azért is kevesebb kárt okozott nekik, mert a megszálló Vörös Hadsereg mellett ott volt a román hadsereg is és megvédte a román érdekeket. Ennek ellenére Romániát az 1946-os szárazság majdnem leverte a lábáról. Infláció kezdődött ugyanakkor, amikor Magyarországon erősödött a stabilizáció.

Láttam, hogy halálos vétek politikai zavargásokkal esetleg visszafelé fordítani a magyar fejlődés útját, s ezért azt mondtam barátaimnak, hogy „az okosabb enged” alapon továbbra is nekünk kell fáradoznunk a válság megoldásán. Kiszgazdapárti képviselőtársaim zavarogtak és elégedetlenkedtek. Nem következtek be a párt javára azok az előnyös változások, amiket a képviselők vártak. Az ország nagy eredményeit csak akkor tekintették volna teljes értékű eredménynek, ha a Kiszgazdapárt közéleti erősödése is egyenes arányba jutott volna az ország emelkedésével. Éles kifogások, sőt akadékoskodások kezdődtek a párt képviselői részéről. Kénytelen voltam nagyon határozottan csendre inteni képviselőtársaimat. Elhatároztam, hogy levelet írok a képviselőknek,* amelyben rámutatok a magyar helyzetre, az együttműködés előnyeire, megsza-

bom az irányt a képviselők számára a parlamenti és népgyűlési magatartás tekintetében egyaránt, s felszólítom őket, hogy akik ezt az irányt nem tudják vállalni, hagyják el a pártot. Ma már látom, hogy ezt nem kellett volna tennem...

A levél eredményeképpen a képviselők értekezletet tartottak, és egyhangúlag elhatározták, hogy tanácsaimat és utasításaimat elfogadják. Nem csodálom azonban, hogy az elégedetlenség mégis állandósult a pártban, mert hiszen erre a kommunisták naponként okot adtak. Különösen gyűlölték Rajk László belügyminisztert, aki a rendőrségi intézkedésekkel, a német lakosság kitelepítése körüli intézkedéseivel és általános politikai magatartásával is szinte naponként provokálta a kisgazdapárti képviselőket.

Magam is tisztán láttam a kommunista törekvések veszedelmét. Ha kétségeim lettem volna aziránt, hogy a kommunisták nyugtalanságot és békétlenséget akarnak, hát ezt a kétséget alaposan eloszlatta Rajk belügyminiszternek egy bizalmas körben elmondott beszéde.

Rajk László Pestszentimrén, a Kommunista Párt vezetői értekezletén, oktató beszédet mondott. Többek között a következő kijelentést tette:

– Lenintől azt tanultuk, hogy ha öt ellenséged van, köss azokkal szövetséget. Intézd úgy a dolgokat, hogy az öt közül az egyikre uszítsd rá a másik négyet. Utána a negyedikre a másik hármat, és így tovább, mindaddig, amíg egy ellenséged marad, és az utolsó ellenségedet te verd agyon és rúgd ki.

Ez a beszéd alkalmas lett volna Rajk végleges elintézésére és a koalícióból való kitessekelésére, de nem adhatuk ki a tanúkat, akiket a kommunista rendőrség nyilván eltett volna láb alól, ha a nevüket megtudták volna. De tovább is ment Rajk ezen a gyűlésen, s a következőket mondotta:

– Ezt a lenini harcmodort követte a Szovjetunió, amikor a kapitalista nagyhatalmakkal szövetségre lépett, hogy legközelebbi ellenségét, Németországot leverje. Ez volt az

első lépés, utána fog következni a másik két reakciós nagyhatalom.

A birtokomban levő jegyzőkönyv aláírói, akik Rajknak ezt a beszédét végighallgatták, nem táplálnak kétséget afelől, hogy az Egyesült Államokat és Angliát értette Rajk a „másik két reakciós nagyhatalom” alatt.

Jó néhány kísérletet tettem még a válság megoldására, ez azonban nem járt eredménnyel. A Kommunista Párt a válság megoldását csak egy módon tartotta elérhetőnek, ha a Kisgazdapárt tovább pusztítja önmagát, és újabb képviselőket zár ki soraiból. Ezt azonban felvetni sem engedtem, s a legmerevebben elzárkóztam az ilyenfajta megoldási kísérletek elől.

A szeptember végén kezdődő válság azután hónapokig húzódott még anélkül, hogy bármiféle enyhülés következhetett volna be.

70 / A Szociáldemokrata Párt szerepe

A nagy múltú Magyarországi Szociáldemokrata Párt mind szánalmasabb helyzetbe került. Amíg évtizedeken keresztül ez a párt tartotta kezében a magyar munkásság politikai és gazdasági ügyeit, addig most két év alatt öntudatlan résztvevője lett annak a játéknak, amelyet a kommunisták folytattak a magyar munkássággal. Amint már említettem, a régi gerinces és elvhű vezetőket eltávolították. A párt élére Szakasits Árpád került, akire sokkal nagyobb volt a kommunista hatalmi vonzás hatása, mint a munkásság becsületes követeléseinek a vonzása.

A szociáldemokrata munkásság elkeseredve látta, hogy nemcsak a munkásság politikai irányítása esik ki a párt kezéből, hanem minden téren megszűnik a párt hatása a munkásságra. A munkásmozgalmak legerősebb szervezete a szakszervezet volt. A szakszervezetek régi, tapasztalatokkal bíró, kiváló szociáldemokrata vezetőit eltávolították, s olyan új embereket állítottak a szakszervezetek élére, akik nyugodtan eltűrték a kommunista Kossa dikta-

túráját. A szociáldemokrata munkásság engedelmes eszköz lett a kommunista szakszervezeti vezetők kezében, és éppen úgy hagyta magát kivezéynelni politikai tüntetésekre, mint a kommunista munkásság. Éppen úgy tudomásul vette, hogy sztrájkokkal és bérkövetelésekkel nem léphet fel, mint a kommunisták.

Sokszor elkeseredett kifakadások hangzottak el a szociáldemokrata munkások részéről. A gyárakban, bányákban és egyéb üzemekben a legélesebb ellenállás fejlődött ki a szociáldemokrata munkásokban a kommunista törekvésekkel szemben. Az ilyen ellenállást azonban a kommunisták kezében vergődő vezetők rendszerint leállították. A munkások közül nagyon sokan voltak, akik szívesebben látták volna, ha a Szociáldemokrata Párt változatlanul kitart a mellett a megegyezés mellett, amelyet a párt 1943-ban kötött a Kiszgazdapárttal. Szakasítsék azonban csaknem teljesen elvagdosták már azokat a szálakat, amelyek a két pártot a nehéz időkben összefűzték.

Mit kapott a Szociáldemokrata Párt a kommunistáktól azért, hogy gondolkodás nélkül lefeküdt előtte? Nagyon kétes értékű támogatást és a legtöbbször csak elnézést. Szó nélkül tűrte a Kommunista Párt, hogy a szociáldemokraták erőszakosan furakodjanak be mindenféle közpozíciókba. A vidéki polgármesterek és alispánok legnagyobb százalékban a szociáldemokraták soraiból kerültek ki, mert a szociáldemokraták úgy igyekeztek növelni táborukat, hogy pozíciókat biztosítottak embereiknek. A kommunisták pedig sokkal jobban szerették, ha a közigazgatási pozíciókban szociáldemokraták ülnek, mint ha kiszgazdák, mert a szociáldemokrata tisztviselőket a Baloldali Blokk utasításaival tulajdonképpen ők irányították. S azt is tudták a kommunisták, hogy bármikor könnyebben eltávolíthják helyükről a szociáldemokratákat, mint a megerősödő kiszgazdákat. Ezenkívül sok elnézést gyakoroltak a kommunisták a szociáldemokratákkal szemben. A Szociáldemokrata Párt lett a magyar közélet legkorruptabb pártja. Gazdasági téren elhelyezkedő tagjai mértéktelen habzsolással vetették magukat a kereseti lehetőségekre, óriási

pénzeket harácsoltak össze, amelyeket azután a párt megadóztatott a pártkassza javára.

Amikor egyszer Szviridov altábornaggyal tárgyaltam a szovjet–magyar közös vállalatok kérdéseiről, Szviridov váratlanul a következő kérdéssel állott elő:

– Kérem, miniszterelnök úr, mikor fogja eltávolítani az olajkormánybiztosi állásból Gombosi Zoltánt?*

– Miért kívánja ezt, altábornagy úr? – kérdeztem, bár nagyon jól tudtam, hogy mire céloz Szviridov.

– Kérem, Gombosi a magyarországi olajtermelés kormánybiztosa, egyben pedig a Szovjet–Magyar Olajtársaság elnöke. Ez az ember ebben a minőségében olyan súlyos panamákat követ el, hogy véleményem szerint nem maradhat jelenlegi pozícióiban.

– Gombosi a Szociáldemokrata Párt tekintélyes tagja – feleltem –, s éppen ezért az ő eltávolítását pártvezérével, Szakasitscal kell végrehajtatni. Felszólítottam Szakasitsot, hogy mondassa le állásairól Gombosit.

– Kérem, mégiscsak lehetetlen, hogy egy olyan ember, aki fontos kormány megbízásokat végez, a felesége számára egy olajüzletet tartson fenn, amellyel talán milliókat keres – háborgott tovább Szviridov.

– Attól tartok, altábornagy úr, hogy Gombosit nem a felesége üzletei miatt lesz nehéz eltávolítani.

– Tudom jól, hogy a pártkasszáról van szó – állapította meg Szviridov –, azonban mégis tűrhetetlen Gombosi szereplése.

Tele volt a város azzal, hogy az igazi panamák fő fészke a szociáldemokrata vezetés alatt álló Iparügyi Minisztériumban van. Az Anyag- és Árhivatal le is leplezett egy nagyon súlyos panamát, azonban az Iparügyi Minisztérium segítségére sietett Vas Zoltán, a Gazdasági Főtanács kommunista főtitkára, és megmentette a szociáldemokraták számára a helyzetet.

A Kereskedelmi Minisztériumban államtitkári rangban ott ült a Szociáldemokrata Pártnak egy másik vezető embere, Vajda Imre.* Ezt a sima, ravasz embert sohasem lehetett megfogni manipulációin, holott határozottan állf-

tották róla némelyek, hogy például egyik svájci kereskedelmi tárgyalása alkalmából külön jutalékot fogadott el azoktól a cégektől, amelyekkel az államközi egyezmény keretében megegyezést kötött.

Ezeket a manipulációkat a Kommunista Párt azért fedezte, mert ennél fogva erősen kézben tudta tartani a Szociáldemokrata Pártot. A magyar munkásság nem is sejtette, hogy a munkáspolitikában és a szakszervezetekben azért került a kommunistákkal szemben megalázó helyzetbe, mert pártvezetői üzleteket kötnek, és így a Kommunista Pártnak a kezében vannak.

Peyer Károly, a Szociáldemokrata Párt évtizedes elvhi vezére a mauthauseni deportálásból hazatérve mind nagyobb csüggedéssel látta pártjának hanyatlását. Nem nyugtatta meg Peyer Károlyt, hogy a Szociáldemokrata Párt taglétszáma növekszik, amikor azt látta, hogy a taglétszám növekedésével egyenes arányban csökken a párt politikai és erkölcsi súlya.

Az őszi szociáldemokrata kongresszus előtt Peyer Károly néhány barátjával elhatározta, hogy megkísérli a munkástömegeket felrázni és a párt vezetőinek a lelkiismeretét felébreszteni. Hatalmas memorandumot szerkesztett a pártvezetőséghez, amelyet a sajtóban is közreadott. Óriási visszhangja lett ennek a memorandumnak, amelyben rámutatott a pártvezetőség összes hibáira, és súlyos vádat emelt ellene a szociáldemokrata elvek feladása miatt. Peyer Károlynak ezt a lépését lázadásnak minősítették, és a pártkongresszuson súlyosan megbélyegezték. Szerették volna Peyer Károlyt kizárni a pártból, de tudták, hogy a munkásság jó része mellette áll, és ilyen radikális lépésre nem merte a pártvezetőség elhatározni magát a kiváló szociáldemokrata vezető emberrel szemben.

A Magyarországból érkező hírek szerint a szociáldemokrata munkásságban mind többen látják, hogy a párt sorsa a pusztulás lesz. Látják azt is, hogy a munkásság a kommunisták szolgátságába jut. Nem merik azonban törésre vinni a dolgot, mert a fejük fölött éppen úgy ott

lebeg a Szovjet fegyvereinek a veszedelme, mint mind-azok fölött, akik a magyar belpolitikán egészséges változásokat szeretnének végrehajtani. Bizonyos azonban, hogy a Szociáldemokrata Pártban maradnak munkások, akik nem adják fel az igazi demokrácia és a becsületes munkáspolitikát elvét, s várják a pillanatot, amikor előtérbe léphetnek és felelősségre vonhatják azokat, akik a Szociáldemokrata Párt régi programját érvényesülési vágyból vagy gyávaságból elakudták.

A hosszan tartó politikai válság alatt több ízben tárgyaltam Szakasits miniszterelnök-helyettestel arról, hogy próbáljon közvetíteni a Kisgazdapárt és a Baloldali Blokk között, próbálja elősegíteni a megegyezést. Szakasits néhányszor vállalkozott is ilyen közvetítő szerepre, de eredményeket elérni nem tudott. Nyilvánvaló, hogy ebben az időben már nem volt akkora tekintélye a Kommunista Párt előtt, hogy azok hallgattak volna rá. Eléggé kézben tartották akkor már ahhoz, hogy könnyen mellőzhessék javaslatait vagy kívánságait. Így a válság nem enyhült, hanem napról napra élesedett a feszültség a pártok között.

Előkelő magyar diplomaták beszélgettek a Szociáldemokrata Pártnak egy diplomáciai munkával megbízott vezető tagjával. Arról beszéltek, hogy a Szociáldemokrata Párt is bűnös abban, hogy a magyar békedelegáció nem vetheti fel a jóvátétel kérdését a béketárgyaláson, mert támogatta Rákosinak ilyen irányú követelését, nehogy az oroszok kényelmetlen helyzetbe kerüljenek. A vezető szociáldemokrata így válaszolt:

– Tudjátok, vannak öreg cirkuszi lovak, amelyek, ha az idomító a fülükbe súg valamit, két lábra állnak, ha más súg, akkor táncolni kezdenek. Én is ilyen öreg cirkuszi ló vagyok. Mindenről megvan a véleményem, de ha a fülembe súgják a bűvös szót, két lábra állok vagy táncolok. Ez a bűvös szó: „Munkásegység!”

Így hazudtak önmaguknak mentséget a szociáldemokraták a demokratikus elvek elhagyása miatt.

Nyilvánvalóan csak a kommunisták tudták, hogy nem

érdekes elaprózni a politikai sakkjátékot apró engedményekkel, mert hiszen akkor már gyűjtötték az anyagot ahhoz a nagy támadáshoz, amely karácsony előtt indult meg, és gyökerében támadta meg az egész magyar demokráciát.

71 / A Szovjet külön politikája

Amit már említettem, 1946 őszén már nem a Kommunista Párt használta fel a maga céljaira a Szovjet segítségét, hanem a Szovjet maga kezdett olyan politikát, amelyben a magyarországi Kommunista Párt is, a többi párttal együtt, csak eszköz volt. Természetesen nem szorítkozott ez a politika kizárólag Magyarországra, hanem kiterjedt egész Délkelet-Európára. A romániai, majd később a lengyelországi választásokat már a Szovjet dirigálta. A különböző délkelet-európai „összeesküvések” már a Szovjet kitalálásai voltak. Magyarországon azért volt szükség fokozottabb szovjet beavatkozásra, mert Magyarország politikai berendezkedése még mindig különbözött a többi délkelet-európai országokétól. Magyarországnak az 1945-ben tévedésből megengedett szabad választás és kormányának magatartása sokkal több függetlenséget biztosított, mint bármelyik más országnak. Ezt a különbséget a szovjet politika szerint mindenképpen meg kellett szüntetni, még akkor is, ha a szovjet politika intézői eltekintettek egy kissé Sztálinnak a magyar küldöttség előtt áprilisban tett kijelentéseitől.

Rendkívül élénk tevékenységet fejtett ki a szovjet titkosrendőrség, az NKVD. Megfigyeltetett úgyszólván mindenkit Magyarországon. Kisgazdapárti politikusok bizalmas köreiből kényszerített embereket a politikusok megfigyelésére és róluk információk szolgáltatására. Sokan amiatt kerültek az NKVD pincéibe, mert a megbízatásokat nem jól teljesítették, vagy éppenséggel az derült ki, hogy azokat informálták, akiket megfigyelni kellett volna. A fiatal külügyi tisztviselők közül többekre azért sütötték

rá az összeesküvés vádját, mert az NKVD rájött, hogy a rendszeres éjszakai kihallgatásokon ezek a fiatal tisztviselők nem tájékoztatták őket teljes odaadással.

Megemlítem itt, név nélkül, egyik külügyi tisztviselőnek az esetét a Szovjettal. 1943-ban ez a tisztviselő odahaza volt szüleinél az egyik alföldi kisvárosban. Egy éjszaka beállított hozzájuk egy idegen férfi, s németül elmondotta, hogy ő lengyel menekült, és szállást kért tőlük. A család akkor már benne volt a németek elleni ellenállásban, s szívesen fogadták be házukba az idegent. Egy-két napot ott töltött azután a „lengyel”, majd amikor megtudta, hogy van egy kis szőlőjük s rajta egy kis kunyhó, arra kérte őket, vigyék oda ki a mezei kunyhóba. Teljesítették a kívánságot, s mikor néhány nap múlva a tisztviselő kísétált a kunyhóhoz, hogy élelmet vigyen az idegennek, meglepetéssel látta, hogy a kunyhó körül mindenfelé drótok vannak kifesztve, s az idegen nagyban rádiózik. Megdöbbenette ez a fölfedezés, mert attól tartott, hogy a drótokról ráakadnak az idegenre s bajba sodorják a családot. A vendég azonban néhány nap múlva nyomtalanul eltűnt.

Ez a fiatal tisztviselő tovább folytatta ellenálló munkáját, s a német megszállás alatt titkos rádió-adókészülékkel kapcsolatot tartott az angolszász csapatokkal. Amikor 1944 karácsonya után az ostromgyűrű bezárult Budapest körül, kiterjesztette a rádióérintkezést az oroszok felé is. Rádión keresztül naponta érintkezést tartott fenn egy orosz rádióssal. Amikor az oroszok elfoglalták Budapestet, a tisztviselő lakásán megjelent az orosz rádiós, aki azonos volt az előző évi lengyel vendéggel, és bemutatkozott mint Oszokin* követségi tanácsos, aki a magyarországi szovjet követség beosztottja.

Ettől fogva a tisztviselőnek minden éjszaka jelentkeznie kellett a Bajza utcában, ahol Oszokin és társai hajnalig tartó beszélgetést folytattak vele, és kiscigapárti vezető emberekről kértek tőle információt. Mikor később egyik külföldi követségünkhöz követségi titkárrá neveztük ki, az NKVD semmiképpen sem akarta kiengedni az országból, mert attól tartott, hogy elárulja rákényszerített titkos

orosz kapcsolatait. Amikor mégis elutazott, lakásának szomszédságában az oroszok béreltek ki lakást, és így figyeltették állandóan még külföldön is.

Mivel azután külföldön már nem volt felhasználható az NKVD céljaira, később kisütötték róla, hogy összeesküvő, hogy ezzel eltávolítsák a magyar közzszolgálatból.

A kívánt vallomások megszerzésére irányuló szovjet próbálkozások legjobb példája a huszonkét éves Horonyi-Pálffy László miniszterelnökségi titkárhelyettes esete volt.

1945 decemberében a szovjet katonai rendőrség két tisztje az utcán megszólította, belökték egy rendszám nélküli személyautóba, és az NKVD főhadiszállására hajtottak vele. Egy később szabadon bocsátott magyar fogoly elmondta, hogy véletlenül fültanúja volt az este hat órától hajnali háromig tartó kihallgatásnak.

– Ön a magyarországi monarchista mozgalom titkára. Azonnal kiadja nekünk a tagok és a pénzügyi támogatók névsorát! Nevezze meg a Kisgazdapárt valamennyi vezetőjét, akik részt vesznek a mozgalomban! Biztos értesüléseink vannak, hogy Nagy Ferenc, Varga Béla, Kovács Béla és a parlament további húsz kisgazda tagja aktív tevékenységet fejt ki a monarchista mozgalomban. Ön jó szolgálatot tesz a demokráciájának, ha ezeket az embereket megnevezi, még ha nincs is névsora. Elkészítettünk egy eskü alatt tett vallomást, ön aláírja. Ezek az urak különféle módon aláássák a demokráciát. Az ön javára válik, ha nem késlekedik, mivel más tanúktól már számos vallomásunk van az ügyben, amely melleleg a Szovjetunió ellen is irányul. A szovjet igazságszolgáltatás, amely igazságos és megbocsátó, megjutalmazza az igazi demokratákat és az önkéntes vallomást, de a makacs ellenséget halállal bünteti.

Horonyi-Pálffy ismételten biztosította a vörösöket, hogy semmit sem tud egy létező monarchista mozgalomról, sohasem volt kapcsolata ilyen szervezettel, és ártatlan azokban a cselekedetekben, amelyekkel vádolják. Az egyetlen monarchista csoport, amelyről valaha is hallott, a német megszállás alatt működött, amikor ő egy fiatal

partizánokból álló csoportot vezetett a nácik ellen, szál-
lítmányaikat robbantotta és elvágta hírközlési vonalai-
kat.

A hosszú vallatás alatt a kihallgatást vezető őrnagy több
ízben is utasított néhány katonát, hogy verjék a törékeny,
sápadt fiatalembert. A kilencórás tortúra végén már olyan
erősen ütlegettek, hogy Horonyi-Pálffy elájult, és több
mint félórát eszméletlen volt.

A kihallgatást hajnali háromkor félbeszakították. Mi-
után Horonyi-Pálffy visszanyerte eszméletét, a vallató
orosz őrnagy azzal a fenyegetéssel bocsátotta el, hogy
amennyiben a követelt listát estig nem adja át, ismét őri-
zetbe veszik, ezúttal örökre. Ha kész lenne aláírni az eskü
alatt tett vallomást a jelzett tartalommal, pompás karrier-
nek nézhet elébe a szovjet kormány mindenre kiterjedő
támogatásával.

Horonyi-Pálffy egyenest a miniszterelnökségi hivatalba
vette útját. Íróasztalánál levelet írt szüleinek és egy kisgaz-
dapárti képviselő barátjának. Ez utóbbinak részletesen
leírta a történeteket, és szégyenkezve bevallotta, hogy az
NKVD kínvallatását még egyszer már nem tudná elviselni,
biztos benne, hogy fizikai erőszakot alkalmazva olyanok
ellen kényszerítenék vádaskodásra, akiket szeret, olyan
vallomást csikarnának ki belőle, amely ellenkezne meg-
győződésével. Képtelen eskü alatt vallani olyasmit, amiről
sohasem hallott és semmit sem tud. A leveleket befejezve
kivett egy pisztolyt a páncélszekrényből. A hivatalszolgák
másnap reggel találtak rá, föbe lőtte magát.

Az NKVD egymás után hajtott végre Magyarországon
letartóztatásokat. Amíg én 1946 júniusában Washington-
ban jártam, letartóztatták és elhurcolták Lajos Iván kul-
tusztiszterti tisztviselőt. Ezzel a Lajos Ivánnal több
ízben folytatott az NKVD megbeszéléseket, s az egyik
ilyen megbeszélésről nem is bocsátották haza. Lajos Iván
nem volt egyszerű ember. Közvetlenül a háború kitörése
előtt megírta híres Szürke Könyvét, amely azután a világ-
sajtót is bejárta. Ebben a könyvben Lajos Iván kimutatta,
hogy egy háború esetén Németország miért fogja elveszí-

teni a háborút. A könyv rendkívül ügyesen német katonai szakírókat citált, és ezeknek a szakíróknak a citátumaiból állította össze Németország bekövetkező vereségét. De Lajos Ivánnak volt egy nagy bűne. Legitimista volt. Tisztában volt azzal, hogy a Habsburgok restaurációjáról sokáig szó sem lehet Magyarországon, vagy talán örökre le kell tenni erről az elgondolásról, de ez nem változtatott érzelmein. A Szovjet úgy érezte, hogy a megalkotandó magyar köztársaság elé a legitimisták akadályokat állíthatnak, ezért szívesen távolított el olyan embereket, akik a legitimizmus hívei voltak. Ezért tartóztatta le az NKVD gróf Pálffy Gézát és Pallavicini György örgrófot* is. A Szovjet céltudatosan készült a magyar politika átalakítására, s igyekezett az akadályokat az útból elhárítani.

Amilyen vigasztaló volt a magyar demokrácia számára Puskin követnek az a máciusi kijelentése, hogy „úgy látszik, számunkra Magyarországon nem nyílik virág”, ugyanolyan lehangoló volt azt tapasztalni, hogy a szovjet politika mindent elkövet Magyarországon a szovjet politika virágának megtermesztésére.

Magyarország körül mindinkább gyengült a demokrácia ellenállása a Szovjettel szemben. A téli választások után Lengyelországban szinte egészen totálissá tették a kommunista politikát. Lengyelországban teljesen erejüket vesztették azok a körök, amelyekkel a magyar demokrácia kapcsolatokat tarthatott volna. Romániában Groza teljesen odaadta magát a kommunista politikának, és engedte, hogy a román kormány tulajdonképpen irányítója Bodnaras miniszterelnökségi államtitkár legyen, aki Moszkvában tanulta meg, hogyan kell elnémítani szabad országokban a demokráciát. Jugoszláviában a kommunizmus totálisabb volt, mint magában a Szovjetunióban. Titóék ebben az országban a politikai függetlenséget és a demokráciát teljesen megszüntették. Csehszlovákiának a Magyarországgal határos szlovák részében teljes mértékben úrrá lettek a szlovák kommunisták, akik főleg azért mutattak ilyen erőteljes tempót, mert lendületes fasiszta állapotukból minden átmenet nélkül csaphattak át a kommunista

állapotba. A szlovák kommunisták jó része ugyanis korábban a fasiszta Hlinka-gárdának volt a tagja.

Ilyen körülmények között Magyarországnak bizony nagyon meg kellett kapaszkodnia a demokrácia sziklájába, hogy a körülötte tomboló viharok le ne taszítsák róla. És mi tartottuk magunkat. Büszkén állíthatom, hogy politikánk eredményesebb volt, mint a körülöttünk élő országok bármelyikének a demokratikus politikája, mert tartani tudtuk a magyar demokráciát egészen addig, amikor már annak az erőszakos ledöntését csak az egész világ szeme előtt lehetett végrehajtani. Ha 1946-ban összezsápfásra engedtem volna vinni a magyar politika ellentéteit, úgy söpört volna el bennünket a kommunista vihar, hogy a demokratikus nagyhatalmaknak alkalmuk sem lett volna utánunk nyúlni, hogy megmentsenek bennünket.

Európában azonban a Szovjet csinált politikát. S ez a politika mind közelebb vitt bennünket ahhoz a naphoz, amikor kényszerítik Magyarországot is, hogy olyaná legyen, mint a körülötte már leigázott országok.

Mi világosan láttuk a hosszan tartó válság alatt, hogy a kommunisták ellenállása mögött a Szovjetunió van, de nem állott módunkban meggyőzni erről a világot. De bízunk is abban, hogy a nagyhatalmak újabb tanácskozásai eredményre vezetnek, s megnyugvás következik be a túlságosan meggyötört délkelet-európai népek életében is.

72 / A Szovjet és az egyházak

A válság megoldásának kísérletei közben arra gondoltam, hogy megpróbálok közvetlen beszélgetést folytatni a Szovjet magyarországi vezetőjével, Puskin követtel. Egyik este összetalálkoztunk egy fogadáson, s megkérdeztem tőle:

- Nem volna kedve részt venni egy libavadászaton?
- Nagyon szívesen – felelte Puskin.
- Jöjjön el velem a Hortobágyra a jövő héten. Tartsunk egy egészen szűk körű vadászatot.

– Hányan veszünk részt? – kérdezte Puskin.

– Én nem viszek mást magammal, csak Kovács Bélát és a titkáromat. Ha sokan leszünk, nem tudunk beszélgetni.

– Rendben van – felelte Puskin –, én pedig elviszem magammal Gruber kapitányt tolmácsnak és viszek még egy orosz ezredest.

A kommunisták ebben az időben mind élesebben támadták már Kovács Bélát. Az volt a szándékom, hogy ezen a vadászon módot adok arra, hogy Kovács Béla és Puskin kibeszélhessék magukat, aminek nyilvánvalóan hatása lesz a kommunistákra is. Elhatároztam, hogy szóba hozom a súlyos politikai válság kérdését is.

A kitűzött napon Puskin autójával és az én autómmal indultunk el Magyarország legnagyobb legelőjére, a gyönyörű sík Hortobágyra. Ezen a hatalmas pusztaságon szeretnek legjobban letelepedni a vadlibák, mert az óvatos madarak itt nagyon messziről meglátják, ha valaki közeledik feléjük. Mivel az egész pusztaságon nincsen sem épület, sem erdő, sem nádas, csak sima gyeper, nem lehet másképpen vadászni a libára, csak úgy, ha az ember már éjszaka beül egy előre megásott kis gödörbe, és ott várja meg, amíg hajnalban a libák húzni kezdenek.

Puskin kocsijában ültünk egész úton odafelé. Alighogy elindultunk Budapestről, Puskin a magyar történelem egyes epizódjairól kezdett beszélni. Nagyra volt vele, hogy jól ismeri a magyar történelmet. Most azonban más célja volt Puskinnak Magyarország történetével.

– Csodálatos, hogy Magyarország politikájának alakulására mindmáig milyen nagy hatása van az egyháznak – kezdte a tulajdonképpeni tárgyat Puskin.

– Ma már csak közvetve van hatása a hívek vallásosságán keresztül – válaszoltam Puskinnak –, de ez a hatás össze sem hasonlítható azzal, amikor az egyház maga valósággal irányította a politikát.

– Érdekes, hogy hosszú századokon keresztül az egyházak politikája jelentette a haladást Magyarországon is. Ők képviselték a szociális fejlődést és a demokratikus törekvéseket. Azután pedig milyen hirtelen lekanyarodtak

erről az útról és a konzervativizmus melegágyává váltak s maradtak mindmáig.

– Magyarországon ez a megállapítás annyiban szorul helyesbítésre, hogy itt a protestantizmus váltotta fel a demokratikus haladásban az egyetemes egyházat, és zászlóvivőjévé vált a demokráciának és a szociális fejlődésnek – válaszoltam.

– Lehetséges, de most már a protestáns egyházak is szemben állanak az erőteljes haladással – állapította meg Puskin.

– Az egyházaknak egyformán megvannak a történelmi hagyományaik, s nem lehet csodálni, ha a gyors változásokat egyik napról a másikra nem értik meg.

– De itt nem lehet látni fokozatosabb fejlődést sem – mondja Puskin –, ellenkezőleg, a katolikusok részéről Mindszenty,* a protestánsok részéről Ravasz* püspök mindent elkövetnek a fejlődés akadályozására.

Hosszasan fejtette ki ezután nézeteit az egyházaknak a demokráciákra való káros befolyásáról.

– Ön nagyon jól tudja, hogy mi, a Kisgazdapárt vezetői, mindent elkövetünk azért, hogy az egyházakat is a demokratikus fejlődés útjára állítsuk, ez azonban nem megy máról holnapra. Önök is felismerték, hogy az egyházakhoz nem szabad erőszakosan hozzányúlni, mert hiszen nyomban a felszabadulás után nyilvánvalóvá tették, hogy Magyarországon az egyházak és papjaik szabadon végezhetik munkájukat. A mi szempontunkból sem lehet más a tennivaló. Népünk ragaszkodik vallásához és egyházához, nem lehet tehát az egyházakat kényszeríteni erőteljesebb haladásra, mint amit a természetes fejlődés megenged.

Ezzel a Hortobágy felé le is zártam az egyházak magatartásáról indított vitát. Este kiültünk az előre elkészített gödrökbe, de bizony az esti húzás olyan gyenge volt, hogy próbálkozásunk eredménytelenül végződött.

Este a pusztai vendéglőben vacsora közben megjelentek a cigányzenészek, s Puskinék szívesebben hallgatták a muzsikát, mintsem hogy a belpolitikai helyzet megvitatá-

sára kerülhetett volna sor. Hajnalban még egyszer kiültünk a libaleső gödrökbe, amikor is Puskinnal együtt egy libát sikerült lelőnünk, de azután Puskin azt javasolta, menjünk el vele fácánozni arra a vadászterületre, amelyre ő szokott eljárni.

– Kié az a vadászterület? – kérdeztem Puskintól.

– Mit tudom én – válaszolta –, itt van Kunhegyes közelében, én nagyon szívesen járok oda, mert valóban sok a fácán.

Puskinéknak fogalmuk sem volt arról, hogy Magyarországon a vadászterületeket bérbe szokták adni bérlőtársaságoknak, s hogy ezeken a területeken mások csak úgy vadászhattak, hogy a társaság meghívta őket. Az orosz katonák módjára a diplomataik és tisztek is szabadon jártak-keltek az ország egész területén, s ott vadásztak, ahol éppen kedvük tartotta.

Amikor azután elindultunk Kunhegyes felé, elkezdtünk beszélgetni a magyarországi politikai kérdésekről. Elmondottam Puskinnak, hogy tulajdonképpen semmi ok nincs arra, hogy a politikai életben állandósuljon a válság. A fejlődés olyan ütemben indult meg Magyarországon, hogy semmiféle változtatás nem növelhetné az eredményeket, hanem csak hátráltatná. Elmondottam, hogy számtalan erőfeszítéssel próbáltam már megoldani a válságot, de a Kommunista Párt csökönyösen elzárkózik a rendcsinálás elől, és állandóan fokozódó hévvel támadja a kiszgazdapárti vezető embereket.

– A Kiszgazdapárt egyes tagjai kétségkívül a reakciót szolgálják – mondotta Puskin.

Erre aztán felfortyant Kovács Béla:

– Ugyan kérem, miféle reakcióról beszélnek állandóan? A Kiszgazdapártban él egy nagyon jogos elégedetlenség. A mi pártunk hatalmas többséget kapott a választásokon. A békesség érdekében és a Szövetséges Ellenőrző Bizottságra való tekintettel bevettük a koalícióba a kisebbségben maradt pártokat is. Ezek a pártok, ahelyett, hogy megelégednének a választók által megszabott területtel, fokozot-

tan fejére nőnek a Kisgazdapártnak, s lassanként a Kisgazdapártnak nem lesz szava a koalícióban.

– Kérem, a Kisgazdapártból került ki a köztársasági elnök, a miniszterelnök, a nemzetgyűlés elnöke és a kormány tagjainak fele. Hogy lehet itt kommunista elnyomásról beszélni? – próbálkozott Puskin.

– Ez igaz – feleltem én –, de ez a körülmény csak növeli a fennálló ellentéteket. Igaz, hogy én vagyok a miniszterelnök, de ha az ország és a demokrácia érdekében rendelkezni akarnék a fegyveres hatalommal, ez nem állana módomban. A rendőrség úgyszólván teljes egészében kommunista, amelyet konfliktus esetén szembefordíthatna velem a belügyminiszter. A közigazgatásban egy esztendő óta nem tudtuk keresztülvinni azokat az arányosításokat, amelyek a magyar népet megnyugtathatnák. A Kisgazdapárt képviselőit kényszeríti az elégedetlen nép a panaszok és kifogások hangoztatására, s erre a kommunisták azt mondják, hogy íme, a reakció hangja szólalt meg.

– Kérem, a belügyminiszter lojális a miniszterelnök úrral, nem kell tehát attól tartani, hogy a rendőrség egyoldalúan a Kommunista Pártot támogatná miniszterelnök úr ellen. De ellentétekre nem is kerül sor, mert hiszen miniszterelnök úr mindig meg tudta oldani az ellentéteket. Higgye el, hogy csak a nyugalmat zavarnák fel azzal, ha erőltetnék a közigazgatási és rendőrségi arányosítást.

– Igen, de a demokrácia azért demokrácia, hogy abban a népnek legyen igaza – válaszolta Kovács Béla. – És ha a nép követeli az arányosítást, akkor mi kötelesek vagyunk a nép kívánságait képviselni.

– A Kommunista Párt azért teremti néha válságot a politikai életben, hogy valami hasznót húzzon belőle – mondtam én. – A mostani válsággal is tovább akarják gyengíteni a Kisgazdapártot, s így szeretnék csökkenteni a képviselő-választások kisgazdapárti eredményeit. Világosan megmondom, hogy ebbe nem megyek bele. Tartom magamat bárkivel egyenlően demokratikus embernek, de amit a Kommunista Párt követel, az ellentétben áll a demokráciával – jegyeztem meg.

Kovács Béla kezdte el ezután hosszasan és részletesen magyarázni a Kommunista Párt akcióinak célját, az egyes válságok okait, és végül világosan megmondta azt is, hogy a Kommunista Párt tevékenysége nem válik hasznára a magyar-szovjet barátságnak.

Fejtegetéseim természetesen Puskint nem lepték meg, hiszen tökéletesen ismerte ő a magyar helyzetet. Minden kommunista taktikai lépés az ő tudtával, sőt ezekben az időkben már bizonyosan az ő kezdeményezésére történt. Igyekezett is elterelni a válságról a szót. Elkezdett beszélni a magyar közoktatásügy fejlődéséről.

– Önök tettek számos demokratikus lépést. Megcsinálták a földreformot. Szerephez juttatták a munkásságot. Megbüntették a háborús bűnösöket. De a legfontosabb lépés még mindig késlekedik: nem tudnak, vagy nem akarnak hozzányúlni a közoktatásügyhöz. Közoktatásügyünk fejlődése nem demokratikus. Az egyházaknak túlzott befolyásuk van az ifjúság nevelésére. A mi véleményünk szerint teljes mértékben meg kellene szüntetni a felekezeti oktatást. Az ifjúság nevelésének ügye az állam feladata. Csak az állam képes keresztülvinni a közoktatásban azokat a demokratikus reformokat, amelyek mellett az ifjúság demokratikus nevelése biztosítható.

Tudtuk, hogy Puskin vagy Szviridov sohasem adnak olyan tanácsot, amelyhez a szovjet kormány jóváhagyását előre nem biztosítják. Puskinnak az egyházak és a nevelésügy szétválasztására vonatkozó tanácsát tehát a szovjet kormány tanácsának, vagy ha úgy tetszik, kívánságának kell tekinteni. Úgy látszik, nem elég, hogy ők irányítják a politikai életet, hogy befurakodtak gazdasági életünkbe, tovább akarnak terjeszkedni, és most már az egyházak ellen indítják meg támadásukat.

– Az egyházi iskoláknak Magyarországon nagy múltjuk van. Mindegyik felekezetnek több száz esztendős kollégiumai vannak. Katolikus egyházi vezetés alatt áll a zirciek régi híres iskolája. Tanárai a cisztercita rend legválogatottabb emberei. Ugyancsak katolikus iskola a piarista rend nagynevű gimnáziuma, de ezenkívül még egész sor katoli-

kus iskola hivatkozhat történelmi érdemekre. A reformátusok sárospataki, debreceni és pápai kollégiumai szintén világhírűek. Ezenkívül a legtöbb faluban felekezetek tartják fenn a kötelező elemi népiskolát is. A felekezeti oktatás megszüntetéséről tehát szó sem lehet, mert egyrésztől teljesíthetetlen feladat elé állítanánk az államot ezáltal, másrésztől pedig az egész magyar nép ellenezné, hogy a felekezeti iskolákat elvegyük tőlük. A nép a felekezeti iskolákat sajátjának tekinti, s azoknak fenntartásához a végsőig ragaszkodik. Még a Magyarországtól elcsatolt Erdélyben és Szlovákiában is fenntartotta a kisebbségbe szorult magyarság a felekezeti iskoláit, hogy lehetne tehát arra gondolni, hogy elvegyük itt Magyarországon a felekezeti iskolákat? Ez nem lenne demokratikus lépés és meggyőltetné népünkkel a demokráciát.

– Ugyan kérem, a demokrácia vezetőinek nem az a feladatuk, hogy ők menjenek az antidemokratikus hagyományok után, hanem hogy irányt adjanak a népnek, és vezessék maguk után a népet. A demokrácia egyáltalán nem mondható egészségesnek, ha az ifjúság nevelése antidemokratikus kezekben van. Látják, ezért kellene kinevezni Darvast kultuszminiszternek. Ő majd gondoskodik róla, hogy a magyar ifjúság nevelése demokratikus kezekbe kerüljön – válaszolta Puskin.

Ebben az időben már elég érthetően tudtára adták a magyar közvéleménynek, hogy a demokráciát úgy kell értelmezni, ahogy ők értelmezik. Világos volt már, hogy kétféle demokrácia van, a Szovjet által értelmezett demokrácia és a nyugati demokrácia. Ezt az ő politikájukhoz egyáltalán nem illő politikai fogalmat annál nagyobb előszeretettel használták, minél inkább felmerült a magyar népben a gyanú, sőt minél inkább érlelődött a meggyőződés, hogy a kommunisták diktatúrát akarnak.

– Kétségtelen – mondotta Kovács Béla –, hogy a közoktatásban éppen úgy szerepelnek még olyan emberek, akik nem szeretik a demokráciát, mint egyéb területeken. Ezt azonban fokozatosan kell megváltoztatni, mindig vigyázva arra, hogy a magyar nép hagyománytiszteletét meg ne

sértsük. A magyar nép örömmel fogadja el azokat az újját-sokat, amelyekről érzi, hogy hasznára szolgálnak, de ellenséges érzülettel fogad minden olyan intézkedést, amely elvesz valamit eddigi értékeiből, s nem ad helyette hasonló értékeket. Kétségtelenül változtatni kell iskola-törvényünkön, mert hiszen több évtizedes törvény alapján tanítanak az iskolákban, de a változtatás semmiképpen sem irányulhat az egyházak ellen.

A beszélgetés nem volt kedvére való Puskinnak. Közben azonban megérkeztünk Kunhegyesre, Puskinék kedvelt fácánozó területére, ahol nyomban kiderült, hogy a vadászterület Sólyom László* tábornoknak a bérlete, aki nagyon kétes szerepet játszott a magyar demokráciában. 1942–43-ban a Kisgazdapárt értelmiségi csoportjában tevékenykedett Pálffy-Oesterreicher kollégájával együtt. A felszabadulás után a kommunisták kedvence lett, és sohasem lehetett megtudni, hogy kisgazdapárti vagy kommunista érzületű-e.

Néhány órás fácánozás után tovább folytattuk utunkat Budapest felé, s az útnak ezen a szakaszán új témát vetet-tünk fel.

– Miért nem engedélyezi az Ellenőrző Bizottság Sulyok Dezső pártjának a megalakulását? – kérdeztem.

– Olyan nagy súlyt helyeznek önök erre? – kérdezte Puskin.

– Igen – válaszoltam –, mert a magyar demokrácia őszinteségét tükrözné vissza, hogyha módot nyújtanánk arra, hogy a parlamentben ellenzéki csoport is pártalapon tevékenykedhessen, és az országban folytathassa szervez-kedését.

– Nem tartanak attól, hogy Sulyok pártja komoly ered-ményeket fog elérni, ha legálisan szervezkedik? – kérdezte figyelmeztetően az orosz követ.

– Ha a Kisgazdapárt tömegei igazságos elbánást látnak a koalíción belül, akkor nem kell tartani attól, hogy a koa-líciós kormányzás meginog, mert hiszen az eredmények meggyőzik a népet a kormányzás helyességéről – vála-szoltam.

– Na jó, ha önök ennyire kívánják, én javasolni fogom Szviridovnak, hogy engedélyezze a Sulyok-párt működését. De a felelősség az önöké lesz azért, ha Sulyokék szervekedése esetleg ártalmára lesz a demokráciának.

– Vállaljuk a felelősséget – mondtuk Kovács Bélával együtt.

Néhány nap múlva csakugyan megjött Szviridov üzenete, hogy Sulyok Dezső Magyar Szabadság Pártja megkapta a Szövetséges Ellenőrző Bizottságtól a működési engedélyt, amit én nyomban őszinte örömmel közöltem Sulyok Dezsővel.

Néhány nap múlva összeháldoztunk négyen, akik a Kisgazdapárt legfőbb vezetőségét alkottuk: Tildy Zoltán, Varga Béla, Kovács Béla és én. Szóba került a hortobágyi vadászat és a Puskinnal való beszélgetés.

– Úgy látszik, hogy a Kommunista Párt és a Szovjet az egyházak ellen készítenek elő rohamot. Helyes lenne foglalkozni azzal a kérdéssel, mit lehetne tenni, hogy vitorláikból kifogjuk a szelet. Mit lehetne tenni olyat, ami egyfelől komoly haladásnak vehető, másfelől pedig valóban demokratikus lépésnek számít és az egyházak érdekeit sem sérti – vettem fel a kérdést.

Élénk vita indult meg, amelynek során meghánytuk-vetettük az egyház és az állam viszonyának minden kérdését. Végül is Tildy Zoltán mondott véleményt:

– Egyetlen olyan lépés lehetséges, amelynek igazságosságát nem lehet kétségbe vonni, és ez a kötelező vallásoktatás megszüntetése. Egyetértünk abban, hogy a felekezeti iskolák megszüntetéséről szó sem lehet. Nem lehet hozzányúlni az egyházi adózás kérdéséhez sem. De érthetőnek tartanám, ha megváltoztatnánk azt a törvényt, amely a szülők akaratára való tekintet nélkül arra kényszeríti a gyermekeket, hogy kötelező vallásoktatási órákon vegyenek részt.

– Mi a véleményed erről, Béla? – kérdeztem Varga Bélát.

– Az a véleményem, hogy a gyermek életében Isten akaratának a kifejezője a szülő. Ha tehát valamely szülő

kifejezetten kívánja, hogy gyermeke ne vegyen részt vallásoktatáson, erre a módot meg lehet adni.

Végül abban állapodtunk meg, hogy ha elkerülhetlenné válik, hogy egyházi téren valami progresszív lépést tegyünk, akkor a kötelező vallásoktatás megszüntetéséről lehet szó. Ezt azonban nem szabad úgy feltüntetni, mintha a kommunistáknak tett engedmény lenne, mert akkor komoly ellenállást fog kiváltani népünkben.

Éreztem, hogy a hortobágyi libavadászat nem hozott enyhülést a politikai válságban, de viszont azt hittem, hogy Kovács Béla helyzetét szilárdította ez a találkozás Puskinnal. Kovács Béla ekkor már a kommunista támadások állandó célpontja volt. Ez a gerinces, egyenes jellemű, művelt magyar paraszt vállalta magára a kommunista túlzások elleni védekezés legnagyobb részét. Népszerűsége napról napra nőtt. Mindenképpen szerettem volna elkerülni, hogy ennek a kitűnő embernek a szerepe meggyengüljön a demokráciában, és azt akartam, hogy a Szovjettel való kapcsolatainak elmélyülése fékezze a kommunisták állandóan megismétlődő támadásait. Csakhamar kiderült, hogy ez a törekvésem nem járt sikerrel.

73 / Az arcvonalak megmerevednek

A belpolitikai válság kétségbeejtően elmélyült. Világossá vált, hogy a kommunisták nem hajlandók addig békét kötni, amíg a Kisgazdapárt újabb képviselőket nem zár ki azok közül, akiket a kommunisták állandóan támadnak. Mi pedig elhatároztuk, hogy ezt a lépést semmi körülmények között sem tesszük meg. Amilyen mértékben növekedett a kommunista elszántság, olyan mértékben és olyan egységesen növekedett a Kisgazdapárt oldalán is a határozottság. Éreztük, hogy egyszerre csak valami egészen nagy robbanás fogja végét vetni ennek a tarthatatlan helyzetnek. Közben gondosan kerültem azoknak a kérdéseknek a fölvetését, amelyek nyílt törést idézhettek volna

elő, mert mindenképpen tovább akartam volna húzni az időt a békeszerződések aláírásáig és ratifikálásáig. Nyeregségnek tekintettem minden olyan napot, amellyel megközelítjük függetlenségünk visszanyerésének időpontját. Tudtam, hogy a romániai választások után nem lenne kíméletes hozzánk a Szovjet, ha zavargásokat engednék kitörni.

Mindent megtettem azért, hogy az adott helyzetben nyugalomban tartsam az országot. Beszédeimben állandóan mértéktartásra intettem saját pártomat, óvtam képviselőinket a túlzásoktól. A hosszú költségvetési vitában magam néztem meg minden képviselőnk beszédét, vigyázva rá, hogy a robbanóanyagot mindegyikből kivegyem. Gyakran tettem olyan kijelentéseket, hogy a megszállás megszűnése után sem szabad bosszúállásra gondolni, hanem mindent el kell követni, hogy az átmenetet a demokratikus konszolidálás irányában nyugodttá és békéssé tegyük.

Bárányos földművelésügyi minisztert felhívtam, hogy a mezőhegyesi állami birtokon rendezzen egy politikai vadászatot, amelyre hívja meg a köztársasági elnököt és a pártok vezetőit. Arra gondoltam, hogy vagy a vonaton, vagy az esti beszélgetés során alkalom lesz félrevonulni az elnökkel és a pártvezetőkkel, s megpróbáljuk simán megteremteni a békét. Rákosi, a Kommunista Párt vezére, és Veres Péter, a Parasztpárt vezére el is jöttek a vadászatra, Szakasits azonban nem fogadta el a meghívást, mert a Szociáldemokrata Párt olyan megállapítást tett, hogy a demokráciában nem illik a politikai vezéreknek vadászni. Valószínűleg ezzel a primitív álszeméremmel akarták helyreütni Szakasitsnak azt az ostobaságát, hogy az ősz folyamán utazást tett Svájcba, Párizsba és Olaszországba, s ahelyett, hogy egyszerűen felült volna a megfelelő vonatokra, saját szalonkocsiját csatoltatta ezekhez a nagy nemzetközi vonatokhoz, és irtózatosa drága pénzért tett egy nyugati kéjutazást. Ebben az időben egyik budapesti újság meg is írta, hogy miközben a magyar miniszterelnök a párizsi béketárgyalásokról az Arlberg

expresszvonat másodosztályú fülkéjében érkezett meg, addig az egyik munkáspárti miniszterelnök-helyettes luxus vasúti kocsiban tesz fél Európára kiterjedő kényeztetést.

De Szakasits jelenléte nem is volt túlságosan fontos, mert ebben az időben Szakasits már egészen Rákosi visszhangja volt, s tudtuk, hogy ha Rákosival tárgyalásba bocsátkozhatunk, az annyi, mintha az egész Baloldali Blokkal tárgyalnánk.

Már a vonaton összehívott bennünket Tildy Zoltán a maga fülkéjébe. Vázolta a helyzet nehézségeit, és felvette a válság megoldásának szükségességét.

Én azt javasoltam, hogy miután az októberi tárgyalások alkalmával a legtöbb gazdasági kérdésben megegyeztünk, fogjunk hozzá a politikai kérdések megbeszéléséhez, és ha netalán nem tudnánk megegyezni a politikai kérdésekben, tegyük azokat félre későbbi időpontra, de karácsonyra jelentsük ki, hogy a pártok között helyreállt a béke.

Rákosi nagyon kényelmetlenül érezte magát ezen a beszélgetésen, amelyen Tildy Zoltánon és rajtam kívül még Kovács Béla és Veres Péter vettek részt.

– Hiába jelentjük ki, hogy megegyeztünk, ha a politikai kérdések továbbra is függőben maradnak. A Kisgazdapárt nem akarja belátni, hogy képviselői csoportja tele van reakciókkal, nem hajlandó ezeket eltávolítani, és így az együttműködést zavartalanná tenni nem lehet. A Kisgazdapártnak meg kell tisztítani a maga sorait, el kell hallgatatnia jobbszárnyát, és akkor kész a béke.

– A Kisgazdapártban nincsenek nagyobb mértékben reakciók, mint más pártokban. Van egy reakció a helyzettel szemben, ezt azonban mindegyik oldalon másképp magyarázzák – mondotta Tildy Zoltán.

– Egész más, ha a Kommunista Párt részéről elégedetlenkednek, mint amikor a Kisgazdapárt elégedetlenkedik. A Kommunista Párt őszinte és erőteljes demokráciát akar, a Kisgazdapárt jobbszárnya visszafelé akarja forgatni a demokrácia kerekét. És meg kell mondanom, hogy ezt

a Szovjet sem nézi jó szemmel – sütötte el egyik ágyúját Rákosi.

– A Kisgazdapárt nem akarja visszahozni a múltat. Senki sem szenvedett többet a múlt üldözései miatt, mint a Kisgazdapárt. A Kisgazdapárt csak igazságot és rendet akar – jelentette ki Kovács Béla. – Ha a Kommunista Párt túlzottan erőlteti a balfelé tolódást, akkor tömegeinket a reakció felé szorítja, ez pedig nem érdeke az országnak.

– Mindig ezzel álltok elő – mondotta Rákosi –, valójában azonban a reakcióval szemben nem politikai húzásokat, hanem kemény öklöt kell alkalmazni. Ha ezt nem tesszük, az ország issza meg a levét. Itt van például a csehszlovákok nyomása a magyarokkal szemben. Elhátároztam, hogy azonnal Prágába utazom, mielőtt a válságnak végét tudjuk vetni, hogy a csehszlovák vezetők előtt rámutassak eljárásuk antidemokratikus voltára, és végét vessem a magyarok elleni akcióknak. Elképzelhetitek, hogy én tudok beszélni azokkal a csehszlovák vezetőkkel, akikkel évekig együtt dolgoztam Oroszországban. A válság megoldása előtt azonban hiába megyek oda, mert a csehszlovákok azt fogják mondani, hogy Magyarországon dühöng a reakció, nem hajlandók tehát velünk tárgyalni. Ha azonban itthon leszámolunk a reakcióval, akkor a Szovjet támogatását is meg lehet nyerni a csehszlovákiai magyarok ügyének elintézéséhez.

Rákosi tehát felrobbantotta a tárgyalások alatt alkalmazható legnagyobb bombáját. Amit mondott, egyértelmű azzal, hogy ki kell zárni a Kisgazdapártból a bátrabb és hangosabb képviselőket, mert Oroszország csak ebben az esetben hajlandó támogatni bennünket a csehszlovákiai magyarok kérdésében.

A vita elég élesre fordult, s jobbnak látszott befejezni. Ismételten hangoztattam, hogy karácsonyra meg kellene teremteni a békességet, Rákosi azonban egyre azt hajtogatta, hogy ez nem megy anélkül, hogy a Kisgazdapárt megtisztítsa magát a reakciótól.

Másnap reggel szánon mentünk ki az erdőbe, s ezen az

úton együtt ültem Tildy Zoltánnal. Egyértelműen megállapítottuk, hogy Rákosiék szándékosan elzárkóznak a békesség megteremtése elől. Tildy Zoltánnak ez a felismerés nagy kedvetlenséget okozott.

Még a vadászaton is kiütközött a kommunista terjeszkedési vágy Rákosi és környezete magatartásából. Azok a kommunista titkosrendőrök, akik Budapesten is minden lépésénél mellette voltak, ott állottak vele a lőállásban is, és az ifjú Tildy Zoltán és általam lelőtt fácánokat buzgón összeszedték és Rákosi lábához rakták, nehogy túlságosan lemaradjon az általa elejtett vadak száma a mieinkéhez képest.

Karácsonyra nagy vezércikket írtam a *Hírlap*-ba, a „Békesség útja” címen. Rámutattam ebben a cikkben a magyar demokrácia hatalmas eredményeire, és felszólítottam a pártokat a válság megszüntetésére és a békesség megteremtésére. Ez is hiábavaló volt. A Kommunista Párt és a Szovjet ekkor már készítették elő a magyar demokrácia elleni legsúlyosabb merényletet, s nem voltak hajlandók annak a hatását előre csökkenteni a megegyezés kísérleteivel.

74 / A Kommunista Párt belső helyzete

Mint minden nagy politikai rohamot, a számunkra még ismeretlen irányú támadást is tüntetésekkel vezették be a kommunisták. Szerették volna azt bizonyítani, hogy a tüntetések a nép spontán elhatározásából indultak meg, s ezért igyekeztek azoknak olyan szint adni, hogy ezt a látszatot alátámaszthassák.

A budapesti piacokról eltűnt a zöldségféle, miután az árát olyan alacsonyan állapították meg, hogy nem fedezte a Budapestre való szállítás költségét. A Közellátásügyi Minisztérium kísérletet tett a zöldségfélék előteremtésére azzal, hogy felemelte a zöldségárakat. Ez az intézkedés azután kapóra jött a kommunistáknak, viharos tüntetésekké kezdtek az árak leszállítása mellett. Ezt még meg is

értettem volna. De a tüntető csoportok követelték Eröss János közellátási miniszternek, Varga Istvánnak,* az Anyag- és Árhivatal kiskgazdapárti elnökének és Pfeiffer Zoltán igazságügyi államtitkárnak a lemondatását. Ebből láttam, hogy központilag szervezett politikai tüntetésről van szó.

Több ízben kimentem a tüntető tömeghez, és elcsendesítettem őket. Az árak leszállítását megígértem, mert hisz ezt el is határoztuk. A lemondásokra irányuló követeléseket azonban mindig visszautasítottam. A tüntetésekkel azonban az idegeimet akarták próbára tenni. Reggel nyolctól késő estig voltam állandóan a hivatalban, s így is alig győztem elvégezni rengeteg munkámat. Amióta a tüntetések megkezdődtek, naponta öt-hat csoportot irányítottak hozzám, hogy lopják az időmet és megpróbáljanak idegesíteni. Kapóra jött, hogy meghültem és odahaza maradhattam néhány napig. Amint otthon értesültem róla, ágyban maradásom után még egy hatalmas tüntetést rendeztek, mégpedig asszonyokkal.* A felbőszített asszonyok behatoltak a Parlament épületébe, és követelték az árak leszállítása mellett az előbb említett három kormányzati ember eltávolítását. Rákosi elnökölt helyettem a minisztertanácson ezen a napon, s még a minisztertanácsra is beengedte a tüntető asszonyoknak egy küldöttségét. Ezután a tüntetések, minthogy velük engem bosszantani nem lehetett, abbamaradtak.

Rákosi meg akart róla győződni, hogy csakugyan beteg vagyok-e, és felkeresett lakásomon. A látogatásnak egészen privát jellege volt, s ilyen körülmények között sor kerülhetett őszinte beszélgetésre. Természetesen ezúttal is a válság megoldása került szóba.

– Nézd, Mátyás – szólottam Rákosihoz –, én elismerem, hogy a Kiskgazdapárt egyik-másik képviselője elégedetlenségében és jogos türelmetlenségében néha erősebb hangot használ, mint amit a koalíció megengedne. De ugyanez a helyzet a Kommunista Pártban is. Az elégedetlenség és békétlenség legfőbb kifejezője maga Rajk belügyminiszter. – Idéztem Rajk miniszter pestszentimrei beszédéből

azokat a részeket, amelyeket néhány fejezettel előbb már megírtam.

– Az ki van zárva, hogy Rajk ezt a beszédet elmondta volna – tiltakozott Rákosi.

– A jegyzőkönyvet olyan emberek írták alá, akik végighallgatták Rajkot, nincs tehát kétség aziránt, hogy ez a beszéd elhangzott – válaszoltam én.

– Add ide nekem ezt a jegyzőkönyvet – kérte Rákosi.

– Szó sincs róla – feleltem én. – Ha ezt megtenném, a kommunista rendőrség halálra üldözné azokat az embereket, akik a jegyzőkönyvet aláírták. Nézd – folytattam –, módunkban lenne Rajkot naponta leszavazni a képviselőházban. Módunkban lenne kiüldözni a kormányból, és ezzel nagy szolgálatot tennénk a belpolitikai békének. De nem akarjuk ezt megtenni. Nem akarjuk elsősorban azért, hogy ti is elnézéssel legyetek hangoskodó képviselőinkkel szemben. De nem akarjuk megtenni azért sem, mert ismerem a helyzetet a te pártodban. Tudom azt, hogyha Rajkból mártírt csinálnánk, akkor az antiszemita kommunista tömegek azonnal tüntetően Rajk mellé állnának, és a te pozíciód gyengülne a pártban.

– Ugyan kérlek – méltatlankodott Rákosi –, hogy képezed, hogy köztem és Rajk között ilyen súlyos ellentétek lennének. Nálunk nincs antiszemitizmus, és az én népszerűségem a pártban töretlen.

– Én is ismerem az ország hangulatát – feleltem Rákosinak. – Tudom jól, hogy az antiszemita kommunista rétegek Rajkot tekintik vezérüknek, mégpedig a te rovásodra. Ezért arra kérlek, hagyjátok abba ezeket a támadásokat a kisgazdapárti képviselők ellen, és mutassatok annyi türelmet az elégedetlenkedőkkel szemben, mint amennyit a Kisgazdapárt mutat Rajkkal szemben.

Az volt az érzésem, hogy Rákosi most már hajlandó lenne elősegíteni a nyugodt belpolitikai atmoszféra megteremtését. Sohasem éreztem ennyire, hogy Rákosi háta mögött ott áll a kényszerítő szovjethatalom, mint ezekben a percekben. Rákosi nem volt tárgyaló fél ennél a beszélgetésnél, mert úgy látszik, parancsot kapott a feszültség

tovább táplálására és a helyzet mérgeztetésére. Ekkor már Moszkva rángatta a kommunista politika vezetőkeit, amelyeknek végén ott állottak azok a szereplők, akiknek néhány hét múlva félelmetes akciót kellett végrehajtaniuk. A Kommunista Párt már nem békülhetett. Kapott egy szerepet, amelynek végrehajtásával nem fért össze a békesség. Most már nem a Kommunista Párt hívta a Szovjetet segítségül saját céljaihoz, hanem a Szovjet használta fel a Kommunista Pártot a maga messze néző céljainak az elősegítésére. A Szovjet is futott az idővel. A békeszerződések aláírásáig és ratifikálásáig olyan helyzetet akart teremteni Magyarországon, amely Magyarországot sem választja el tovább a többi délkelet-európai országtól.

Én meg abban bíztam, hogy mégiscsak eljutunk szuverenitásunk visszanyeréséig, s azután a többség lesz a döntő szó.

75 / A szakszervezetek és a Holnap

Ennek a fejezetnek a történeti tartalma időrendben kissé eltér a folyamatosságtól, de még mielőtt a „nagy esemény” kirobbanásához érnénk, le kell írnom a munkásság helyzetét és azt, hogy hogyan tettek mindent politikai célból a kommunisták.

Amint már elmondottam, a munkásság nagy szervezetét, a szakszervezetet egészen a kommunisták uralták. Kossa István, a Szakszervezeti Tanács főtítkára korlátlan úr volt a nagy munkásszervezetben. Minden akciót el tudott indítani, és a munkásságot mindenre fel tudta használni. Felhasználta a közalkalmazottak létszámcsökkentésénél jóra való, becsületes szakemberek kiirtására, felhasználta minden kommunista politikai akció alátámasztására, de felhasználta még saját magának a munkásságnak gúzsba kötésére is, mert hiszen az államosított üzemekkel szemben jóformán megszűnt minden munkásszabadság.

A Szovjettől megtanulták azt a leckét, hogy minden erőszakos cselekményhez biztosítani kell a törvényesség létezését, s nagyon dühösek voltak akkor, ha valaki eljárásokat törvénytelennek vagy antidemokratikusnak bélyegezte.

A szakszervezeti választásokat a felszabadulás óta sem merték megtartani, mert tartottak tőle, hogy szabad választás esetén a legtöbb szakszervezetben háttérbe szorulnának a kommunisták a szociáldemokrata és a kisgazdapárti elemekkel szemben. Ha azután valamelyik újság kifogásolni merte a szakszervezetek kényszerű szervezését, a legélesebb támadásba mentek át ellene.

Sulyok Dezső, a Magyar Szabadság Párt vezére kieszközölte, hogy a kormány és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság lapengedélyt adjanak számára. Meg is indult a Szabadság Párt napilapja *Holnap* címen. Az újság nem volt különösebben jó, de a koalícióval elégedetlen tömegek mohón vetették magukat az újságra, s az első napon kinyomatott negyvenezer példányt úgy elkapkodták, hogy a végén már ötven-százszoros árat fizettek egy-egy számért. Óriási hatása volt az újságnak. Ha a papírhány nem korlátozta volna a lap példányszámát, soha nem látott mértékben emelkedhetett volna az első hetekben. Nyilvánvaló, hogy azután visszaesett volna, mert hiszen nem sokkal írhatott volna többet, mint más lapok, de az első hetekben kétségkívül a legnagyobb példányszámú újsággá emelkedett volna.

A kommunistákat hallatlanul idegesítette a *Holnap* terjedése. Pokoli tervet eszeltek ki az egyetlen ellenzéki lap elnémítására. Egyik számában kritika tárgyává tette a szakszervezetek működését. Persze nem kell azt hinni, hogy eltúlozta volna vagy akár csak meg is közelítette volna az igazságot, hanem egyszerűen megállapította a szakszervezetek erőszakoskodásait, kifogásolta, hogy nem tartják meg a választásokat, egyszóval egészen elemi igazságokat írt meg.

A Kommunista Párt utasította a szakszervezeteket a megtorlásra. Erre a Szakszervezeti Tanács vezetősége

utasítást adott a nyomdának, hogy a Szabadság Párt lapját nem szabad kiszedni és kinyomatni. Az egész magyar közvélemény megrökönyödött ezen az erőszakosságon. Miféle demokrácia az, ahol az ellenvéleményt egyszerűen úgy némítják el, hogy megtagadják sajtójának az előállítását. A nyomda munkássága bizalmasan értésére adta Sulyok Dezsőnek, hogy a lapot szívesen kiszedné, mert minden sorában igaza van, de közölte azt is, hogy a szakszervezet megtiltotta a lap előállítását. A szakszervezet utasításával szemben pedig nem mer a munkásság a lap előállításához hozzáfogni.

Sulyok Dezső hozzám fordult védelemért. Utasítottam Mihályfi Ernő* tájékoztatási minisztert, hogy lépjen közbe, és próbáljon létrehozni megállapodást. Mihályfi miniszter ebben az időben nagyon tisztességes és demokratikus magatartást tanúsított. Azt kérdezte a szakszervezet vezetőségétől, hogy miért nem utasította a szakszervezet 1944-ben a munkásságot arra, hogy ne állítsa elő a fasiszta lapokat. A szakszervezeti vezetőség dadogott, de változatlanul elzárkózott Sulyok lapjának a kinyomatásától. Mihályfi miniszter fáradozása mégis annyi eredménnyel járt, hogy tárgyalás kezdődött Sulyokék és a szakszervezet vezetősége között. A tárgyaláson a szakszervezet vezetősége azt követelte, hogy Sulyok kérjen bocsánatot és szolgáltatassa ki informátorait. Sulyok ezt megtagadta, és így a *Holnap* többé nem is jelent meg.

Ez a súlyos incidens már az „összeesküvés” leleplezése után játszódott le, csak azért írtam meg itt, mert érzékel tetni akartam, hogy ebben az időben a szakszervezeti munkásságot már mindenre fel lehetett használni. A kaszárnyafegyelemben tartott munkásság egyöntetűen alátámasztotta azt a gyalázatos akciót is, amely azután a magyar demokrácia rohamos pusztulásának a kezdete lett, és amellyel minden kétséget kizáróan, saját érdekei ellenére is, olyan hatalmi csoportba szorították Magyarországot, amellyel saját érdekei ellen foglalt állást.

A vasfűgőny mögötti küzdelemnek olyan szakaszához érkeztünk, amely nemcsak Magyarország sorsát pecsé-

telte meg egy időre, de a világpolitikában is elindítója lett az újabb feszültségnek.

Eddig még csak volt módom arra törekedni, hogy a magyar nép hősi erőfeszítéseinek eredményeit fokozzam és a demokráciát erősítsem, ezután már a védekezés volt a sorsom. Megvédelmezése az addigi eredményeknek, megvédelmezése a Magyarország és a többi országok között fennálló különbség látszatának és megvédelmezése a belső vérontástól a magyar népnek.

Jegyzetek*

Írta
Vida István

* A jegyzetek az emlékiratban szereplő kortársak pályafutásáról – néhány kivételtől eltekintve – csak 1947 végéig tartalmaznak adatokat.

10. old. *Radetzky, Joseph* (1766–1848) – osztrák hadvezér, tábornagy. 1849-től 1857-ig a Lombard-Velencei Királyság kormányzója.
20. old. *a pécsi újságnak* – a Baranya vármegyei *Kisgazdák Lapja* a Nagyatádi-féle kisgazdapárt vármegyei hetilapja volt.
Szabó István, nagyatádi (1863–1924) – parasztpolitikus. 1909-ben az Országos Függetlenségi és 48-as Gazdapárt – az ún. régi kisgazdapárt – megalapítója, majd vezére. 1908-tól országgyűlési, 1920-tól nemzetgyűlési képviselő. 1918–19-ben az Országos Kisgazdapárt elnöke. 1922-től a pártja és a Bethlen István vezette különböző konzervatív politikai csoportok egyesülésével létrejött Egységes Párt egyik vezetője. 1919-től 1921-ig, majd 1922 és 1924 között földművelésügyi miniszter. Nevéhez fűződik az 1921-es mérsékelt földreform végrehajtása.
23. old. *Zselenszky (Żeleński) Róbert* gróf (1850–1939) – nagybirtokos, felsőházi tag, konzervatív agrárközgazdász, szakíró. Négy évtizedig a Gazdák Biztosító Szövetkezetének elnöke.
24. old. *Grundtvig, Nikolai F. S.* (1878–1972) – dán protestáns teológus, történész, költő, az első dán népfőiskola megalapítója.
26. old. A felsorolt művek: *Acsády Ignác: A magyar jobbágy-ság története.* Bp. 1906. – *Márki Sándor: Dózsa György és forradalma.* Bp. 1883. – *Ágoston Péter: A magyar világi nagybirtok története.* Bp. 1913.
Washington, George (1732–1799) – amerikai államférfi, az amerikai függetlenségi háború katonai vezetője. 1789-től 1797-ig az Egyesült Államok első elnöke.
Lincoln, Abraham (1809–1865) – amerikai politikus, 1861-től 1865-ig az Egyesült Államok elnöke.
27. old. *Pesti Hírlap.* 1929. jan. 4.
29. old. *a földművelésügyi miniszter* – *Mayer János* (1871–1955) – módos paraszt, majd kormánypárti poli-

tikus. 1922-től 1924-ig az Egységes Párt elnöke. 1924-től 1931-ig földművelésügyi miniszter.

30. old. *kiléptem a régi Kisgazdapártból* – Nagy Ferenc 1930. október elején lépett ki az Egységes Párt részét alkotó régi Kisgazdapártból. Lásd: *Magyarföld*. 1930. okt. 19. *Tildy Zoltán* (1889–1961) – református lelkész, kisgazdapárti politikus, képviselő, miniszterelnök, köztársasági elnök. A pápai református teológiai akadémián és az írországi Belfastban tanult. 1919-től 1946-ig Orciban, Tahitótfalun, Szeghalmon lelkész, közben (1929–1932) a Magyar Traktátus Társaság igazgató lelkésze. Bereczky Alberttel közösen a Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet Rt. megalapítója. Kiadta és szerkesztette a *Keresztyén család*, a *Református lelkipásztor* és a *Magyarföld* című lapokat. 1917-ben belépett Nagyatádi ú. régi kisgazdapártjába, melynek Somogy megyei szervezője volt. 1922-től 1929-ig az Egységes Párt tagja. 1930-ban egyik kezdeményezője és megalapítója a Független Kisgazdapártnak, amelynek kezdettől fogva ügyvezető alelnöke, 1940-től ideiglenes pártvezére volt. 1936-tól 1944-ig a Kisgazdapárt parlamenti képviselője. A világháború alatt a nemzeti függetlenségi és népfrontmozgalom egyik vezetője. 1942 márciusában részt vett a Magyar Történelmi Emlékbizottság létrehozásában. Egyik kezdeményezője volt a Szociáldemokrata Párthoz való közeledésnek. 1944. március 19-e után bujkálni kényszerült. A Magyar Frontban együttműködött az illegális KMP-vel is. Részt vett a Magyar Front 1944. szept. 20-i memorandumának kidolgozásában; okt. 11-én Szakasits Árpáddal együtt tárgyalta Horthyval. 1945. aug. 20-ától a Független Kisgazdapárt vezére; nov. 4-étől ismét parlamenti képviselő. 1945. nov. 15-étől 1946. febr. 1-jéig miniszterelnök. 1946. febr. 1-jétől 1948. júl. 30-áig köztársasági elnök.

Összel megalakítottuk az új pártot – 1930 márciusában Budapesten, a Sylvester Nyomdában, harminc vidéki megbízott részvételével tartották a tanácskozást. Ideiglenes szervezőbizottságot választottak, alelnöke Tildy Zoltán, főtitkára Nagy Ferenc lett.

31. old. *elkészítettük az új párt programját* – ezt az ún. békési

programot lásd: Vida István: *A Független Kisgazdapárt 1930. évi békési programja*. Történelmi Szemle. 1967. 1. sz. 76–101. old.

32. old. *Független Kisgazdapárt* – a párt teljes neve: Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt volt. A Gaál Gaszton-féle Agrár Párttal való egyesítés után a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Agrárpárt nevet vette fel. 1943 után a párt visszatért eredeti elnevezéséhez.

Szijj Bálint (1868–1945) – földműves, módos paraszt, politikus. A Nagyatádi-féle kisgazdapárt alapító tagja, 1920-tól 1926-ig parlamenti képviselője. 1927-től 1944-ig felsőházi tag. 1930-tól haláláig a Független Kisgazdapárt elnöke.

33. old. *a Magyarföld-et* 1930. nov. 5-én tiltották be.

Gaál Gaszton (1868–1932) – földbirtokos, kormányparti, majd ellenzéki politikus. Kezdetől fogva az Országos Függetlenségi és 48-as Gazdapárt tagja, 1906-tól 1910-ig parlamenti képviselő. A Tanácsköztársaság bukása után Tolna, Baranya és Somogy megye kormánybiztosa. 1920-tól kisgazdapárti képviselő, majd az Egységes Párt első elnöke lett. 1922-ben kilépett az Egységes Pártból. 1926-ban legitimista földbirtokos barátaival megalakította az Agrárpártot. 1930 decemberétől, a két párt egyesülése után, a Független Kisgazdapárt vezére.

tizenegy mandátumot kapott – a Kisgazdapárt ekkor tíz mandátumot szerzett; kettőt titkos szavazással, Miskolcon és Kecskeméten.

Eckhardt Tibor (1888–1972) – jobboldali, majd kisgazdapárti politikus. 1919-től 1922-ig az aradi, majd a szegedi ellenkormányok, később a Külügyminisztérium, illetve a Teleki-kabinet sajtófőnöke. 1923-ban többedmagával megalakította a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Pártot. Alapítója, majd vezére az Ébredő Magyarok Egyesületének is. 1927-ben Bajcsy-Zsilinszky Endrével együtt kilépett a Fajvédő Pártból. 1930 decemberében csatlakozott a Független Kisgazdapárthoz, amelynek 1932-től 1939-ig pártvezére volt. 1941 elején a Bethlen-csoport és a konzervatív ellenzék megbízásából, Horthy Miklós és Teleki Pál bele-

egyeztetésével az Egyesült Államokba utazott, hogy az ország német megszállása esetén egy Horthy által kinevezendő emigráns kormány rendelkezésére álljon. *egy időközi választáson . . . megbuktatta a földművelésügyi minisztert* – 1932. aug. 29-én, a Borsod megyei Mezőcsáton tartott országgyűlési pótválasztáson Eckhardt Tibor legyőzte a kormánypárt jelöltjét, Purgly Emil földművelésügyi minisztert, Horthy Miklós sógorát, s bejutott a parlamentbe.

34. old. *Kovács Béla* (1908–1959) – középparaszt, kisközségi politikus, képviselő, miniszter. 1933-tól a Független Kisközségi Párt tagja, 1939-től országos főtitkárhelyettese, Nagy Ferenc barátja és bizalmas híve. 1941. szeptembertől a Magyar Parasztszövetség főtitkára. 1944. dec. 21-étől az ideiglenes nemzetgyűlés tagja, 1944. dec. 23-ától 1945. nov. 15-éig a Belügyminisztérium politikai államtitkára, 1945. nov. 15-étől 1946. febr. 23-áig földművelésügyi miniszter. 1945. aug. 20-ától a Független Kisközségi Párt főtitkára. 1946. márc. 13-ától a *Kis Újság* főszerkesztője. 1947. febr. 25-én, a Kisközségi Párt és a Nagy Ferenc-kormány felszámolására konstruált „összeesküvés a köztársaság és a demokrácia megdöntésére” néven ismert koncepció per ügyében a magyarországi szovjet hatóságok a Kommunista Párt vezetőinek egyetértésével, hamis vádak alapján letartóztatták. A Szovjetunióban, bírósági tárgyalás nélkül, törvénytelenül húszévi kényszermunkára ítélték. 1955 őszén hozták vissza Magyarországra, de csak 1956 áprilisában szabadult.
35. old. *Varga Béla* (szül. 1903) – katolikus pap, pápai prelátus. A veszprémi teológiai akadémián tanult. Pappá szentelése után Somlóvásárhelyen (Veszprém m.), majd 1926-tól 1929-ig Várpalotán káplán, 1929-től 1947-ig Balatonbogláron plébános. A Független Kisközségi Párt egyik alapító tagja, Gaál Gaszton bizalmas munkatársa, 1937-től a párt alelnöke, 1939-től országgyűlési képviselő. Teleki Pál felkérésére tevékenyen közreműködött a lengyel menekültek megsegítésében, Nyugatra szöktetésében; megszervezte a balatonboglári lengyel gimnáziumot, akkor az egyetlen ilyen intézményt a kontinensen. Részt vett a függetlenségi és el-

lenállási mozgalomban, tagja volt a Magyar Történelmi Emlékbizottságnak. A német megszállás után vidéken bujkált. 1945. február elejétől az FKgP fővárosi szervezetének elnöke, 1945. aug. 20-ától a párt ügyvezető alelnöke. 1945. áprilistól az ideiglenes nemzetgyűlés tagja, november 4-étől országgyűlési képviselő. 1945. dec. 7-étől 1946. január közepéig a Nemzeti Főtanács tagja. 1946. febr. 7-étől a nemzetgyűlés elnöke. Nagy Ferenc miniszterelnök lemondatásával egyidejűleg, 1947. jún. 2-án külföldre menekült. Rövid svájci tartózkodás után, 1947 őszén az Egyesült Államokban telepedett le, s azóta is New Yorkban él.

36. old. *Gömbös Gyula* (1886–1936) – hivatásos katonatiszt, jobboldali, fajvédő politikus. 1932. okt. 1-jétől 1936. okt. 6-áig miniszterelnök, a Nemzeti Egység Pártja alapító pártvezére.

Szabó-Pap Károly (1880–1954) – hivatásos katonatiszt, nyugalmazott vezérkari ezredes. Már 1921-ben is indult a mezőkeresztesi választókerületben, de akkor sem sikerült mandátumhoz jutnia.

Rónai Sándor (1892–1965) – közműves, szociáldemokrata politikus. 1922-től az MSzDP miskolci szervezetének titkára. 1945. júl. 21-étől közellátásügyi, 1945. nov. 15-étől 1949. jún. 11-éig kereskedelem- és szövetkezeti miniszter.

43. old. *Tildy... elbukott a választáson* – a mezőkeresztesi választókerületben 1933. febr. 18-án rendezték meg az időközi választást. Szabó-Pap 4539, Tildy 3983, Rónai 889 szavazatot kapott. A választási visszaélések miatt az FKgP petícióval támadta meg Szabó-Pap mandátumát, aki erre lemondott. Az újabb fordulóban Tildy már nem vállalta a jelöltséget.

összesen huszonhárom mandátumot – az 1935. ápr. 6–7-i országgyűlési választáson az FKgP 450 ezer szavazattal huszonöt mandátumot szerzett, s ezzel második lett az Egységes Párt mögött, amely a lehetséges 245 mandátumból 170-et kapott. Az ellenzéki pártok között, parlamenti képviselői számát tekintve, a Kisgazdapárt volt a legnagyobb.

A Szociáldemokrata Párt... annyira erőtelen volt – az MSzDP 1935-ben tizenegy mandátumot szerzett.

44. old. *a Nyilaskeresztes Párt* – ezen a néven 1939. márc. 15-étől 1942. febr. 23-áig működött; 1942. febr. 24-től Nyilaskeresztes Párt–Hungarista Mozgalom a neve; a Sztójay-kormány oszlatta fel 1944. aug. 24-én. Vezetője 1940. okt. 7-től Szálasi Ferenc volt. – Nagy Ferenc itt nyilván a 30-as évek elejétől különböző neveken szervezkedő nyilas és nemzetiszocialista csoportokra gondol.
45. old. *a Kisgazdapárt. . három képviselője* – Bajcsy-Zsilinszky Endre, Csorba János és Vásáry István szavazott 1941. febr. 4-én a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozás törvénybe iktatása ellen. Az SzDP, a Rassay-féle Szabadság Párt, valamint a Kisgazdapárt más képviselői, előzetes pártközi megállapodás alapján, tartózkodtak a szavazástól.
46. old. *Volksbund – Volksbund der Deutschen in Ungarn* (Magyarországi Németek Népi Szövetsége). 1938-ban alakult náci szellemű szervezet; kb. 300 000 tagja volt.
47. old. *Keresztes-Fischer Ferenc* (1881–1948) – kormánypárti politikus. 1921-től 1931-ig Baranya, majd Somogy megye főispánja. 1931-től 1935-ig és 1938. máj. 14-étől 1944. márc. 22-éig belügyminiszter.
Teleki Pál gróf (1879–1941) – földrajztudós, kormánypárti politikus, 1920–21-ben, és 1939. febr. 16-ától 1941. ápr. 3-áig miniszterelnök.
48. old. *Bárdossy László* (1890–1946) – diplomata, kormánypárti politikus. 1941. ápr. 3-ától 1942. márc. 7-éig miniszterelnök.
49. old. *Jaross Andor* (1896–1946) – szélsőjobboldali politikus, 1940-től Imrédy Béla Magyar Megújulás Pártjának egyik vezetője. 1938. nov. 15-étől 1940. ápr. 1-jéig a felvidéki ügyek tárca nélküli minisztere.
Dessewffy Gyula gróf (szül. 1909) – nagybirtokos, újságíró, kisgazdapárti politikus, 1939-től a *Kis Újság* fő-, illetve felelős szerkesztője. A német megszállás alatt az ellenállási mozgalom aktív résztvevője, a Kisgazdapárt képviselője a Magyar Frontban. 1945. nov. 4-étől országgyűlési képviselő. 1947. júniusban emigrált.
50. old. *Két olyan törvény* – az első zsidótörvény (1938. évi XV. tc.), amelyet 1938. máj. 29-én hirdettek ki, előírta, hogy a magánalkalmazottaknak, valamint a sajtó-, az

ügyvédi, a mérnöki és orvosi kamara tagjainak legfeljebb 20%-a lehet zsidó. Az 1939. máj. 5-én közzétett, ún. második zsidótörvény (1939. évi IV. tc.) megtiltotta, többek között, zsidók alkalmazását állami intézményekben; zsidók nem lehettek lapkiadók, lapszerkesztők, s különböző értelmiségi foglalkozási körökben 6%-ra korlátozta arányukat.

51. old. *Peyer Károly* (1881–1956) – géplakatos, szociáldemokrata politikus. 1906-tól az MSzDP tagja, 1919-től elnöke. 1927-től 1944-ig a Szakszervezeti Tanács vezető titkára. A Peidl-kormányban (1919. aug. 1–6.) belügyminiszter, a Huszár-kormányban (1919–20) népjóléti és munkaügyi miniszter. 1921-ben megkötötte Bethlen Istvánnal az ellenforradalmi rendszer konszolidálását célzó ún. Bethlen–Peyer paktumot. 1922-től 1944-ig országgyűlési képviselő. 1944. márc. 19-én a németek letartóztatták és koncentrációs táborba hurcolták. 1945. nov. 4-étől nemzetgyűlési képviselő, az SzDP jobboldalának vezetője. 1947 nyarán átlépett a Magyar Radikális Pártba, 1947. aug. 31-én e párt listáján jutott mandátumhoz. 1947 novemberében emigrált.

Szedér Ferenc (1881–1952) – földmunkás, szociáldemokrata politikus, képviselő. 1896-tól az MSzDP tagja, 1923-tól vezetőségi tagja, 1942–43-ban ideiglenes főtitkára. 1945. aug. 20-ától 1947. febr. 3-áig az SzDP főtitkárhelyettese. 1948. márciusban kizárták a pártból, mert ellenezte a két munkáspárt egyesülését. Letartóztatták, a börtönben meghalt.

Kéthly Anna (1889–1976) – tisztviselő, szociáldemokrata politikus, képviselő. 1920-ban lépett be az MSzDP-be, 1922-től a pártvezetőség tagja. 1945. aug. 20-ától az SzDP PB tagja. 1948. márciusban kizárták a pártból, mert ellenezte a két munkáspárt egyesülését.

Szakasits Árpád (1888–1965) – kőfaragósegéd, szociáldemokrata politikus. 1903-ban lépett be az MSzDP-be. 1925-től a pártvezetőség tagja. 1928-tól 1938-ig a MÉMOSz elnöke. 1938-tól 1942-ig az MSzDP, illetve SzDP főtitkára. 1940 januárjától a *Népszava* főszerkesztője. Részt vett a függetlenségi és ellenállási mozgalomban. 1945 februárjától az SzDP főtitkára. 1945.

- nov. 4-től nemzetgyűlési képviselő. 1945. nov. 15-étől 1948. aug. 3-áig államminiszter.
52. old. *Megfogalmazott egy memorandumot* – Lásd: Pintér István – Rozsnyói Ágnes: *Bajcsy-Zsilinszky Endre-dokumentumok. I. A Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt emlékirata Magyarország külpolitikai és belpolitikai kibontakozásáról Kállay Miklós miniszterelnökhöz. (1943. júl. 31.) Századok. 1965. 1–2. sz. 172–198. old.*
53. old. *Kállay Miklós (1887–1967)* – földbirtokos, kormánypárti politikus. 1942. márc. 9-étől 1944. márc. 22-éig kormányfő. A németek letartóztatták, deportálták.
57. old. *hazautaztam Bissére* – Nagy Ferencet Koszér Nándor kővágószőlősi kisgazda, Baranya megyei kisgazdapárti vezető vitte Bissére egy kölcsönkapott autón. (Vörös Vince közlése.)
58. old. *Tasnádi Nagy András (1882–1956)* – jogász, jobboldali politikus. 1933-tól 1938-ig az Igazságügy-minisztérium, majd a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára. 1938–39-ben igazságügy-miniszter. 1935-től kormánypárti képviselő, 1939-től 1945. márc. 28-áig a képviselőház elnöke. Háborús bűnösként elítélték.
59. old. *Samu László (szül. 1914)* – molnár, gyári munkás. 1939-től a Független Kisgazdapárt tagja. 1943–44-ben a M. Parasztszövetség Baranya–Tolna megyei titkára. A felszabadulás után az FKgP Baranya megyei szervezetének főtitkára. 1945. nov. 4-étől nemzetgyűlési képviselő.
60. old. *Nikolits Mihály (szül. 1901)* köztisztviselő. 1938. márc. 18-ától Pécs főispánja. 1939. nov. 15-étől országos mozgósítási kormánybiztos. 1943. jan. 20-tól Baranya megye főispánja.
61. old. *Biedermann Imre báró (1894–?)* – Baranya megyei nagybirtokos, legitimista politikus.
62. old. *Baranyai Lipót (1894–1970)* – pénzügyi szakember, bankelnök. 1930-tól a Magyar Nemzeti Bank vezérigazgatója, 1938-tól 1942-ig elnöke. A Bethlen István vezette angolszász orientációjú konzervatív ellenzéki csoport tagja. 1944. márc. 19-én a németek letartóztatták.
- Laky Dezső (1887–1962)* – statisztikus, egyetemi ta-

nár, kormánypárti politikus. 1939-től MÉP-képviselő. 1940. dec 17-étől 1941. szept. 15-éig tárca nélküli közellátási miniszter.

Makkai János (szül. 1905) – publicista, kormánypárti politikus. 1935-től 1944 nyaráig parlamenti képviselő. 1937-től a kormánypárti *Esti Újság* felelős szerkesztője. A háború alatt a németellenes konzervatív ellenzékhez tartozott.

iff. Tildy Zoltán (szül. 1917) – tisztviselő, természetvédelmi szakember. 1944. márc. 23-án a Gestapo letartóztatta. 1946-tól a Magyar Állami Erdőgazdasági Üzemek elnök-vezérigazgatója.

Szegedy-Maszák Aladár (1903–1988) – hivatásos diplomata. 1928-ban lépett külügyi szolgálatba. 1943. júl. 24-étől 1944. márc. 21-éig a Külügyminisztérium politikai osztályának a vezetője; a minisztérium németellenes csoportjához tartozott. A német megszállás után Dachaubá vitték. 1945 végétől washingtoni magyar követ. 1947 júniusában Nagy Ferenc törvénytelen eltávolítása elleni tiltakozásul lemondott állásáról, és az Egyesült Államokban maradt.

Szentmiklóssy Andor (1893–1945) – hivatásos diplomata. 1942 májusától a Külügyminisztérium politikai osztályának vezetője, 1943. júl.-tól 1944. ápr.-ig a külügyminiszter állandó helyettese; a minisztérium németellenes csoportjának egyik vezetője. 1944. áprilisban letartóztatták, Németországba hurcolták; koncentrációs táborban halt meg.

Baráti Huszár Aladár (1885–1945) – kormánypárti politikus, felsőházi tag. 1920-tól több megye főispánja, majd Budapest főpolgármestere. 1934-től 1944-ig az Országos Társadalombiztosítási Intézet elnöke. 1944-ben a Gestapo elhurcolta, Mauthausenben halt meg.

Perényi István – bankár, a Magyar Általános Hitelbank helyettes ügyvezető, majd ügyvezető igazgatója.

63. old. *Ślawik, Henryk* (1894–1944) – lengyel újságíró, szociáldemokrata politikus, a magyarországi lengyel polgári emigráció egyik vezetője. 1944. márc. 19-én a Gestapo elfogta, 1944 őszén Mauthausenben kivégezték.

64. old. *Antall József* (1896–1974) – jogász, kisgazdapárti politikus. 1939-től menekültügyi megbízott a Belügymi-

nisztériumban. A háború alatt szorosan együttműködött a lengyel ellenállási mozgalommal. A német megszállás után a Gestapo letartóztatta, 1944. szeptemberben szabadult. 1945. máj. 24-étől nov. 15-éig az Újjáépítési Minisztérium adminisztratív államtitkára; 1945–46-ban újjáépítési miniszter. 1946 és 1948 között a Független Kisgazdapárt pártigazgatója. 1945. nov. 4-étől nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő.

Mikołajczyk, Stanisław (1901–1966) – lengyel politikus, a Lengyel Parasztpárt vezetője. 1943–44-ben a londoni lengyel emigráns kormány elnöke. 1945-ben hazatért, a nemzeti egységkormány miniszterelnökhelyettese lett. 1947-től ismét emigrációban élt.

65. old. *Bór-Komorowski, Tadeusz* (1895–1966) – lengyel tábornok. 1943–44-ben az illegális lengyel Honi Hadserg vezetője, 1944-ben a varsói felkelés irányítója.

Fietowicz, Edmund (megh. 1944) – mérnök, diplomata, lengyel parasztpárti politikus, 1942 és 1944 között a Sikorski-, illetve a Mikołajczyk-kormány magyarországi megbízottja. 1944. márc. 19-én a Gestapo letartóztatta, 1944 őszén Mauthausenben kivégezték.

Filipkiewicz, Stefan (1879–1944) – festőművész, a krakkói Képzőművészeti Főiskola tanára, a magyarországi lengyel emigráció egyik vezetője. 1944. márc. 19-e után letartóztatták, s az elszenvedett kínzások következtében – útban a koncentrációs tábor felé – Bécsben meghalt.

Sztójay Döme (1883–1946) – hivatásos katonatiszt, 1935-től altábornagy, 1935 és 1944 között berlini magyar követ, 1944. márc. 22-étől aug. 29-éig miniszterelnök. Háborús bűnősként 1946-ban kivégezték.

Lakatos Géza (1890–1967) – hivatásos katonatiszt, 1943-tól vezérezredes. 1944. aug. 29-étől 1944. okt. 16-áig miniszterelnök.

66. old. *Vladár Gábor* (1881–1972) – jogász, minisztériumi tisztviselő, 1944. aug. 29-étől okt. 16-áig igazságügy-miniszter.

Horthy... titkos delegációt küldött Moszkvába – a magyar fegyverszüneti delegáció 1944. szept. 28-án indult el Budapestről és okt. 1-jén érkezett Moszkvába.

Teleki Géza gróf (1911–1983) – földrajztudós,

a moszkvai fegyverszüneti delegáció tagja. 1944. dec. 22-étől 1945. nov. 13-áig az ideiglenes nemzeti kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere. 1947-ben emigrált, az Egyesült Államokban telepedett le.

Faragho Gábor (1890–1953) – hivatásos katonatiszt, 1943-tól altábornagy. 1940–41-ben moszkvai katonai attasé. 1942-től 1944-ig a csendőrség felügyelője. 1944 őszén vezérezredesi rangban a fegyverszüneti delegáció vezetője. 1944. dec. 22-étől 1945. júl. 21-éig az ideiglenes nemzeti kormány közellátásügyi minisztere.

Szent-Iványi Domokos (1898–1980) – köztisztviselő, diplomata. Az ifj. Horthy Miklós vezetésével 1943 végén létrehozott ún. „Kiugrási Iroda” helyettes vezetője, a Magyar Függetlenségi Mozgalom nevű ellenállási szervezet irányítója, a Moszkvába küldött fegyverszüneti delegáció tagja. 1947-ben „a magyar köztársaság és demokrácia elleni összeesküvés” néven ismert koncepció perben bíróság elé állították és elítélték. Kiszabadulása után emigrált.

67. old. *Bereczky Albert* (1893–1966) – református lelkész, püspök. 1944. márc. 19-e után részt vett az ellenállási mozgalomban. Kiemelkedő szerepet játszott az üldözött zsidók mentésében. 1945-től a Kiszgazdapárt tagja, 1945–46-ban a VKM államtitkára. 1945. nov. 4-étől nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő.

Hőgye Mihály (szül. 1912) – református lelkész. 1935-től 1937-ig a budapesti Pozsonyi úti református templom segédlelkésze. 1938-tól 1941-ig Franciaországban, 1942-től 1944 elejéig Németországban a református szociális misszió vezetője. 1946-ban a párizsi magyar követség első titkára. 1947 január elején – a koncepció, ún. köztársaság elleni összeesküvésben való részvétel gyanúja miatt – hazarendelik, de úgy dönt, hogy nem tér vissza. Elhatározásában egy hónappal később megerősíti a békeszerződés aláírása alkalmából Gyöngyösi külügyminiszterrel Párizsba érkező Pödör László, a minisztérium kommunista párttitkára, az elnöki osztály vezetője.

68. old. *Cseh-Szombathy László* (1894–1968) – orvos, kiszgazdapárti politikus, képviselő. 1930-tól az FKgP tagja,

1945. júniustól 1947. szeptemberig a Népjóléti Minisztérium politikai államtitkára.

71. old. *Kiss János* (1883–1944) – hivatásos katonatiszt, altábornagy. Bajcsy-Zsilinszky Endre baráti köréhez tartozott, 1944. október végén az ő kérésére vállalta a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága (MNFFB) katonai vezérkarának parancsnokságát. 1944. nov. 22-én árulás folytán a Nemzeti Számonkérés Szervezet nyomozói letartóztatták, a statáriális bíróság halálra ítélte, s dec. 8-án kivégezték.

Nagy Jenő (1898–1944) – hivatásos katonatiszt, vezérkari ezredes. Részt vett az ellenállási mozgalomban; az MNFFB katonai vezérkarában Kiss János helyettese volt. 1944. nov. 22-én őt is letartóztatták, dec. 8-án halálra ítélték és kivégezték.

Tartsay Vilmos (1901–1944) – hivatásos katonatiszt, vezérkari százados. 1941-től, származása miatt, szolgálaton kívüli állományban. Részt vett az ellenállási mozgalomban és a Kiss János irányította katonai vezérkarban. 1944. nov. 22-én letartóztatták, dec. 8-án halálra ítélték és kivégezték.

Kóvágó József (szül. 1913) – hivatásos katonatiszt, őrnagy, kisgazdapárti politikus. Részt vett az ellenállási mozgalomban, Kiss János altábornagy segédtisztjeként a katonai vezérkar tagja volt. 1944. nov. 22-én őt is letartóztatták, de a rögtönítélő hadbíróság rendes katonai bírósághoz tette át az ügyét. Kiszabadulása után a frontra küldték, 1945 márciusában megszökött. A felszabadulás után belépett az FKgP-be. 1945. máj. 15-étől Budapest alpolgármestere, majd polgármestere 1947. jún. 5-éig.

befurakodott egy állítólagos Fekete nevű ember – a katonai vezérkart Mikulich Tibor (1914–1959) páncélos százados árulta el 1944. nov. 22-én. Mikulichot tizenkét évi bujkálása után, csak 1959-ben állították bíróság elé. Háborús bűnősként halálra ítélték és kivégezték. Lásd: Pintér István: *Magyar antifasizmus és ellenállás*. Bp. 1975. 400. old. – Markó György: *A jelszó: mozi-jegy*. Új Tükör. 1988. 44. sz. 18–19. old.

Pfeiffer Zoltán (1900–1981) – ügyvéd, kisgazdapárti politikus. 1931-től a Független Kisgazdapárt tagja,

1936-tól a párt ügyésze. 1944. márc. 19-e után részt vett a Magyar Front létrehozásában. 1945. nov. 22-étől 1946. dec. 31-éig az Igazságügyminisztérium politikai államtitkára. 1945. nov. 4-étől parlamenti képviselő. 1947 nyarán alapítója és elnöke az ellenzéki Magyar Függetlenségi Pártnak. 1947 novemberében emigrált. *Simonffy-Tóth Ernő* (1911–1980) – hivatásos katonatiszt, vezérkari őrnagy. 1944. nov. 13-án a Magyar Front megbízásából Moszkvába repült, de az ideiglenes kormány megalakítását célzó tárgyalásokba nem vonták be. 1945. januártól rövid ideig a HM szervezési csoportfőnöke. Leszerelése után Budapesten élt, nyelvtanításból tartotta fenn magát és családját. Élettörténetét fia írta meg; lásd: Simonffy András: *Kompország katonái*. Bp. 1981.

72. old. *Habsburg József* főherceg (1872–1963) – ny. tábornagy. 1919. aug 5-étől 23-áig Magyarország kormányzója.
75. old. *az én vidékemen vonul előre* – a Vörös Hadsereg 1944. nov. 20-án foglalta el az első Baranya megyei községet, Ivándárdát, amely Bissétől légvonalban 26–27 km-re van. (Vörös Vince közlése.)
77. old. *megalakult az ideiglenes kormány* – az ideiglenes nemzetgyűlés Debrecenben 1944. dec. 21-én ült össze, s másnap választotta meg az ideiglenes nemzeti kormányt.
82. old. *Vas Zoltán* (1903–1983) – újságíró, kommunista politikus. 1925-ben idehaza illegális tevékenységéért életfogytiglani börtönre ítélték, de 1940-ben Rákosival együtt a Szovjetunióba távozhatott. 1944 őszén a szovjet csapatokkal tért haza. 1944. nov. 5-étől az MKP KV tagja, 1945. február 15-étől közellátási kormánybiztos, 1945. máj. 14-étől nov. 28-áig Budapest polgármestere. 1945. dec. 5-étől a Gazdasági Főtanács főtitkára. *Kossa István* (1904–1965) – villamosvezető, szociáldemokrata, majd kommunista politikus. 1923-tól az MSzDP tagja, szakszervezeti vezető. 1945-től 1948-ig a Szakszervezeti Tanács főtitkára; 1945-től 1951-ig az MKP PB tagja.
Bán Antal (1903–1951) – vasmunkás, szociáldemokrata politikus. A Tanácsköztársaság bukása után Jugo-

szláviába emigrált. 1945 augusztusában az SzDP főtitkárhelyettesévé választották. 1945. jún. 1-jétől 1948. febr. 26-áig iparügyi miniszter. Az id. nemzetgyűlés tagja, 1945. nov. 4-étől parlamenti képviselő. 1948. márciusban mint a munkáspártok egyesülésének ellenzőjét kizárták a pártból. Svájcba emigrált.

Kovács Imre (1913–1980) – szociográfus, publicista, parasztpárti politikus, a Márciusi Front egyik kezdeményezője, 1938-tól a *Szabad Szó* szerkesztője. 1939-ben a Nemzeti Parasztpárt (NPP) egyik megalapítója. 1942-ben a Magyar Történelmi Emlékbizottság tagja, majd elnöke. Részt vett az ellenállási mozgalomban, majd a Bajcsy-Zsilinszky Endre vezette Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságában. Orosz fogságból való kiszabadulása után, 1945 áprilisától az NPP főtitkára, később alelnöke. 1945. nov. 4-étől nemzetgyűlési képviselő. 1947 nyarán csatlakozott Balogh István Független Magyar Demokrata Pártjához. 1948-ban emigrált.

Darvas József (1912–1973) – író, publicista, politikus. 1932-től az illegális KMP tagja. 1939-ben a Nemzeti Parasztpárt egyik megalapítója; részt vett az ellenállási mozgalomban. A felszabadulás után a *Szabad Szó* főszerkesztője, 1946. márc. 13-ától nov. 4-éig a Nemzeti Parasztpárt sajtó- és propagandaosztályának vezetője, 1947. máj. 4-étől az országos vezetőség és a VB tagja. *Csorba János* (1897–1986) – ügyvéd, kisgazdapárti politikus. 1930-tól az FKgP tagja, 1941-től országgyűlési képviselő. 1944. novemberben a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának elnökhelyettese. 1945. jan. 19-étől máj. 16-áig Budapest polgármestere.

83. old. *Csornoky Viktor* (1919–1948) – ügyvéd, diplomata, Tildy Zoltán veje. 1942-től a Független Kisgazdapárt tagja. 1945-ben a párt budapesti főtitkára. 1945. nov. 4-étől nemzetgyűlési képviselő, a washingtoni magyar követség első titkára. 1947. februártól az FKgP PB titkára, a *Demokrácia* című lap főszerkesztője. 1947 őszétől egyiptomi magyar követ. 1948 nyarán hazarendelik, és „hűtlenség; a demokratikus államrend megdöntésére irányuló cselekmény; közhivatali kötelesség súlyos megsértésének népeellenes büntette”, valamint

kilencrendbeli „gazdasági bűncselekmény” vádjával letartóztatják, és 1948. nov. 15-én első fokon, majd dec. 6-án másodfokon halálra ítélik. 1948. dec. 7-én felakasztották. Az ügy mögött valójában az rejlett, hogy Csornoky külföldre akarta szöktetni Tildy Zoltánt és családját, ezt azonban a kommunista pártvezetés nem tartotta célszerűnek vádként szerepeltetni. Tildy lemondása így a veje ellen indított eljárás logikus következményének tűnhetett.

94. old. *be akarja tartani a jaltai egyezményt* – Jaltában, 1945 februárjában Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és a Szovjetunió vezetői megállapodtak, hogy segíteni fogják a náci Németország egykori szövetségeseit, hogy kül- és belpolitikai problémáikat demokratikus eszközökkel oldják meg; ígéretet tettek rá, hogy visszakapják nemzeti szuverenitásukat és autonómiájukat; leszögezték, hogy ezekben az országokban demokratikus választásokat kell tartani, s a társadalom összes demokratikus erőit képviselő kormányokat kell alakítani. Lásd: „Nyilatkozat a felszabadított Európáról” – Teherán, Jalta, Potsdam. Dokumentumgyűjtemény. Bp. 1969. 164–166. old.

96. old. *Vásáry István* (1887–1955) – köztisztviselő, kiskgazdapárti politikus. 1938-ban lépett be az FKgP-be, melynek 1939-től 1944-ig képviselője volt. 1944. dec. 22-étől 1945. júl. 21-éig az ideiglenes nemzeti kormány pénzügyminisztere, 1945. nov. 4-étől nemzetgyűlési képviselő. 1946. márc. 12-én húsz társával kizárták a Kiskgazdapártból. Részt vett a Magyar Szabadság Párt megalapításában, majd 1947 nyarán – a párt feloszlata után – Pfeiffer Zoltán Magyar Függetlenségi Pártjához csatlakozott, s ismét bekerült a parlamentbe. 1947. nov. 18-án kilépett a pártból, és visszavonult a politikai életből.

B. Szabó István (1893–1976) – gazdálkodó, kiskgazdapárti politikus. Az FKgP alapító tagja, 1939-től 1944-ig parlamenti képviselő. 1944. dec. 21-étől az ideiglenes nemzetgyűlés tagja, 1944. dec. 23-ától a Honvédelmi Minisztérium politikai államtitkára, 1946. febr. 23-ától dec. 31-éig államminiszter. 1945. aug. 20-ától az FKgP politikai bizottságának tagja. 1945. nov. 4-étől nemzet-

gyűlési képviselő, 1947. augusztusban átlépett a Magyar Függetlenségi Pártba, majd annak feloszlata után visszavonult a politikai életből.

Erdei Ferenc (1910–1971) – agrárközgazdász, szociográfus, parasztpárti politikus. 1939-ben az NPP egyik megalapítója. A felszabadulás után az ideiglenes nemzetgyűlés tagja, 1944. dec. 22-étől 1945. nov. 15-éig belügyminiszter. 1945. nov. 4-étől nemzetgyűlési képviselő. 1945. ápr. 26-ától az NPP Intéző Bizottságának tagja, 1946. márc. 13-ától a párt alelnöke, 1947. máj. 4-étől főtitkára.

Balogh István (Balogh páter) (1894–1976) – római katolikus pap, kispárti politikus. A *Délmagyarország* című lap tulajdonosa (1938–1944). 1944. nov. 23-án Révai József és Erdei Ferenc javaslatára megalakította az FKgP szegedi szervezetét, amelynek 1945 májusáig elnöke. Beválasztották az ideiglenes nemzetgyűlésbe. 1944. dec. 23-ától 1947. máj. 31-éig a miniszterelnökség államtitkára. Egyik aláírója a moszkvai fegyverszüneti egyezménynek. (1945. jan. 20.) 1947. febr. 19-étől jún. 3-áig az FKgP főtitkára. 1947. jún. 21-én megalakította az ellenzéki Független Magyar Demokrata Pártot.

Takács Ferenc (1893–1956) – kőműves, szociáldemokrata politikus. 1910-től az MSzDP tagja. 1939-től 1944-ig országgyűlési képviselő. 1944. dec. 22-étől 1945. jún. 1-jéig az ideiglenes kormány iparügyi minisztere, 1945. nov. 23-ától 1948. ápr. 19-éig a Földművelésügyi Minisztérium politikai államtitkára.

Valentiny Ágoston (1888–1958) – ügyvéd, szociáldemokrata politikus. 1918-ban lépett be az MSzDP-be, a két háború között a párt szegedi szervezetének egyik vezetője. 1944. dec. 22-étől 1945. júl. 21-éig az ideiglenes kormány igazságügy-minisztere.

97. old. *Miklós Béla, dálnoki* (1890–1948) – hivatásos katonatiszt, vezérezredes. 1942-től 1944-ig a kormányzó katonai irodájának főnöke és főhadsegéd. 1944. aug. 1-jétől okt. 16-áig az 1. magyar hadsereg parancsnoka. 1944. okt. 15-e után átállt a szovjet oldalra, s Moszkvában részt vett az új magyar kormány megalakítását célzó tárgyalásokon. 1944. dec. 22-étől az ideiglenes nem-

zeti kormány elnöke. 1947. augusztusban a Magyar Függetlenségi Párt listáján mandátumot szerzett.

Vörös János (1891–1968) – hivatásos katonatiszt, vezérezredes. 1941-től 1943-ig a honvédség vezérkar hadműveleti csoportfőnöke, majd a HM anyagi főcsoportfőnöke. 1943–44-ben a II. hadtest parancsnoka. 1944. márc. 15-étől okt. 16-áig a honvédség vezérkar főnöke. A nyilas hatalomátvétel után átment a Vörös Hadsereghez. A moszkvai fegyverszüneti egyezmény (1945. jan. 20.) egyik aláírója. 1944. dec. 22-étől 1945. nov. 15-éig az ideiglenes kormány honvédelmi minisztere. 1946. febr. 21-éig a honvédség vezérkari főnöke.

hét képviselő behívására adtak módot – Pécsről és Baramya megyéből összesen tizenöten kerültek be az ideiglenes nemzetgyűlésbe. (Vörös Vince közlése.)

98. old. *egyforma arányban kell képviselőket kijelölni* – általában a kommunisták mindenütt több jelöltet állítottak, mint a többi pártok, arra hivatkozva, hogy nélkülük és a szovjetek nélkül nem lehetne nemzetgyűlés. A debreceni ideiglenes nemzetgyűlés összetétele így alakult: MKP: 71; FKGP: 55; SzDP: 38; NPP: 16; PDP: 12; szakszervezet: 19; pártunkívüli: 19. Összesen 230 fő. (Vörös Vince közlése.)

Kun Béla, szentpéteri (1874–1950) – jogász, egyetemi tanár, felsőházi tag. 1944-ig a debreceni egyetem egyházjogi tanszékét vezette. 1947-ben a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnokává választották.

Zsedényi Béla (1894–1955) – jogakadémiai tanár. 1944. dec. 31-étől 1945. nov. 4-éig az ideiglenes nemzetgyűlés elnöke; 1945. májusától dec. 7-éig a Nemzeti Főtanács elnöke. 1947 nyarán a Magyar Függetlenségi Párthoz csatlakozott, a párt feloszlása után visszavonult a politikai életből. Később (1950-ben) törvénytelenül életfogytiglani fegyházra ítélték.

99. old. *tanácskozások a kormány tagjainak kijelölésére* – a kormányalakítási tárgyalások a Horthy által küldött fegyverszüneti delegációnak, az átállt magas rangú katonatiszteknek, de főként a magyar kommunista emigráció vezetőinek és magas rangú szovjet vezetőknek az elhárításokban döntő részvételével már 1944. novemberben megkezdődtek Moszkvában, ahol megállapod-

tak a legfontosabb tárcák élére kinevezendő miniszterekben, a többi tárcát pedig pártok szerint osztották szét. A debreceni kormány megválasztása lényegében ezt az előzetes döntést erősítette meg. Lásd: Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája. 1919–1945.* Bp. 1988. 455–458. old. – Teleki Géza: *A moszkvai fegyverszüneti tárgyalások.* Hírünk a világban. 1955. 5–7. sz. 1–2. old.

Szuszajkov, Ivan Zaharovics (1903–1962) – szovjet vezérezredes, a 2. Ukrán Front haditanácsának tagja. 1946-tól a romániai SzEB elnökhelyettese.

100. old. *Gyöngyösi János* (1893–1951) – középiskolai tanár, könyvkereskedő, kisközpárti politikus. A 30-as évek elejétől a Kisközpárt tagja. 1944. dec. 22-étől 1947. máj. 31-éig külügyminiszter. 1947. aug. 12-étől 1951. okt. 29-éig a Pénzügyi Központ elnöke. 1947. szept. 12-étől a Kisközpárt főtitkára.

101. old. *Nagy Imre* (1896–1958) – agrárközgazdász, kommunista politikus, 1928-ban Bécsbe, majd a Szovjetunióba emigrált, ahol az Agrártudományi Intézet, majd a Moszkvai Rádió magyar szerkesztőségének munkatársa lett. 1944. november elején visszatért Magyarországra, az MKP KV és a PB tagja lett. 1944. dec. 22-étől 1945. nov. 15-éig földművelésügyi miniszter, 1945. nov. 15-étől 1946. márc. 20-áig belügyminiszter, 1947. szept. 16-ától 1949. jún. 8-áig az országgyűlés elnöke. 1953. jún. 4-étől 1955. ápr. 18-áig miniszterelnök. 1955. dec. 3-án kizárták a pártból, 1956. okt. 13-án visszavették. 1956. okt. 24-étől nov. 4-éig miniszterelnök; nov. 22-én a szovjet hatóságok letartóztatták, erőszakkal a romániai Snagovba szállították. 1958. jún. 15-én a Legfelsőbb Bíróság dr. Vida Ferenc vezette népbíróági tanácsa, hamis vádak alapján, törvénytelenül halálra ítélt. Június 16-án felakasztották. 1989. júl. 6-án rehabilitálták.

Gábor József (1892–1964) – kommunista politikus. 1917-től a bolsevik párt tagja. A Szovjetunióban különböző állami és párttisztviselőket töltött be. 1944. decemberében tért haza Magyarországra, 1944. dec. 22-étől 1945. máj. 11-éig kereskedelem- és közlekedési miniszter.

Molnár Erik (1894–1966) – jogász, történész. 1928-tól tagja a KMP-nek. Kecskemét felszabadulása után a város helyettes polgármestere. 1944. dec. 22-étől 1947. szept. 24-éig népjóléti, majd 1948. aug. 5-éig külügy-miniszter.

105. old. *az oroszok szedték össze százezrével a magyar embereket* – a legújabb kutatások szerint a második világháború idején mintegy 600 ezer magyar esett szovjet hadifogságba, ezeknek mintegy egyharmada, kb. 200–250 ezer fő volt a Magyarországról elhurcolt polgári személy. Lásd: Stark Tamás: *Magyarország második világháborús embervesztése*. Bp. 1989. 47–52. old.
106. old. *ez a nagy párt döntötte el... a hadba lépést* – a hadiállapot beálltáról szóló miniszterelnöki bejelentést – 1941. jún. 27-én – az országgyűlés megjegyzés nélkül tudomásul vette.
107. old. *Rákosi Mátyás* (1892–1971) – (néhány kiegészítés Nagy Ferenc adataihoz:) a Tanácsköztársaság bukása után előbb Bécsbe, majd a Szovjetunióba ment, ahol 1921-ben a Komintern titkára lett. Járt több nyugat-európai országban, de nem börtönözték be; tanácsaival súlyos károkat okozott egy-egy ország munkásmozgalmának. 1925-ben Magyarországon életfogytiglani fegyházra ítélték. 1940-ben a szovjet kormány kezdeményezésére a cári hadsereg által 1848–49-ben zsákmányolt honvédszászlókért cserében, Vas Zoltánnal együtt a Szovjetunióba távozhatott. 1945. január végén tért haza.
108. old. *Gerő Ernő* (1898–1980) – közgazdász, kommunista politikus. 1922-ben 15 évi fegyházra ítélték. 1924-ben fogolycserével a Szovjetunióba távozhatott. Nyugati országokban tevékenykedett; részt vett a spanyol polgárháborúban is mint szovjet politikai megbízott. Szerepe volt Trockij meggyilkolásának megszervezésében. 1938-tól ismét Moszkvában élt; 1944. nov. 5-én tért vissza Magyarországra.
109. old. *Révai József* (1898–1959) – publicista, kommunista politikus. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe emigrált, majd illegálisan hazatért, de elfűtéltek. 1934-től kisebb megszakításokkal a Szovjetunióban élt,

1944. nov. 5-én tért vissza Gerővel, Nagy Imrével, Farkas Mihállyal Magyarországra.

110. old. *Malasits Géza* (1874–1948) – lakatos, szociáldemokrata politikus. 1893-ban lépett be az MSZDP-be. 1924-től 1944-ig parlamenti képviselő. 1944-ben a németek koncentrációs táborba hurcolták. 1945. nov. 4-étől nemzetgyűlési képviselő.

Kabók Lajos (1884–1945) – géplakatos, szociáldemokrata politikus, parlamenti képviselő. 1906-tól vett részt a munkásmozgalomban. 1919-től 1944-ig az MSZDP vezetőségének tagja. 1938-tól 1944 őszéig a vasasszak-szervezet főtitkára. A nyilasok meggyilkolták.

Mónus Illés (1886–1944) – cipőfelsőrész-készítő, publicista, az MSZDP vezető ideológusa. A századfordulón lépett be az MSZDP-be. 1922-től 1939-ig képviselő, a parlamenti szociáldemokrata frakció titkára. A Szocializmus, majd a Népszava szerkesztője. A német megszállás idején a Gestapo börtönéből sikerült megszöknie, de 1944. okt. 15-e után a nyilasok elfogták és meggyilkolták.

111. old. *Ries István* (1885–1950) – ügyvéd, szociáldemokrata politikus. 1934–35-ben, majd 1939-től az SzDP országos vezetőségének tagja. 1945. aug. 20-ától az SzDP PB tagja. 1945. júl. 21-étől 1950. júl. 17-éig igazságügy-miniszter. 1950-ben hamis vádak alapján letartóztatták, és a börtönben agyonverték.

Horváth Zoltán (1900–1968) – tanár, publicista, szociáldemokrata politikus. 1916-tól az MSZDP tagja, 1942-től a Népszava külső munkatársa. A felszabadulás után az SzDP vezetőségének tagja, a Népszava külpolitikai rovatvezetője; a párt balszárnyához tartozott.

114. old. *Rassay Károly* (1886–1958) – publicista, liberális politikus, a két háború között a polgári ellenzék egyik vezéregyénisége, 1921-től a Független Kisgazda, Földműves és Polgári Párt, majd a Független Nemzeti Demokrata Párt, 1935-től a Polgári Szabadságpárt elnöke, 1920-tól parlamenti képviselő. 1923-tól 1944-ig az *Esti Kurir* szerkesztője. A németek Mauthausenbe hurcolták.

Farkas Mihály (1904–1965) – nyomdász, kommunista politikus, 1929 és 1937 között a Kommunista Ifjúsági

- Internacionálé egyik vezetője. Részt vett a spanyol polgárháborúban. 1944. novemberben érkezett a Szovjetunióból Szegedre. 1945. júl. 15-étől 1945. nov. 23-áig a Belügyminisztérium politikai államtitkára. 1946. októbertől az MKP főtitkárhelyettese.
116. old. *Dancza János* (1899–1985) – lakatos, 1944–45-ben Heves megye kommunista rendőrkapitánya.
Vásáry testvérek – Vásáry István és Vásáry József.
Lévay Zoltán (1903–?) – ügyvéd, kiszgazdapárti politikus. 1944. dec. 21-től az ideiglenes nemzetgyűlés tagja, a Kiszgazdapárt debreceni szervezetének egyik vezetője. 1946. márc. 12-én húsz társával kizárták az FKgP-ből. Részt vett a Magyar Szabadság Párt megalakításában, majd átlépett Balogh páter Független Magyar Demokrata Pártjába.
117. old. *Puskin, Georgij Makszimovics* (1909–1963) – szovjet diplomata. 1937-től a Külügyi Népbiztosság központi apparátusában dolgozott. 1942 és 1944 között a Szovjetunió főkonzulja Kínában. 1944 végétől a Szovjetunió magyarországi megbízottja, majd a SzEB politikai tanácsadója. 1945. nov. 2-ától 1948-ig budapesti szovjet követ.
118. old. *Grigorjev, Béla Janovics (Geiger Imre)* (1909–1983) – magyar származású szovjet diplomata, 1940–41-ben a budapesti szovjet követség sajtóattaséja. 1944 őszétől a magyar fegyverszüneti egyezmény tárgyalására kijelölt szovjet delegáció titkára; 1945. februártól Vorosilovnak, a SzEB elnökének tolmácsa; 1945–46-ban a budapesti szovjet követség tanácsosa.
121. old. *Puskinnak ez az elbeszélése* – a Vörös Hadsereg főparancsnoksága 1944. okt. 11-én este valóban megállíttatta csapatait két napra, hogy a magyar kormány az előzetes fegyverszüneti megállapodás szerint Budapestre vonhassa össze a hozzá hú katonai egységeket – ami nem sikerült. A főváros azonban nem e késedelem miatt pusztult el.
Vorosilov, Kliment Jefremovics (1881–1969) – a Szovjetunió marsallja, politikus. 1945-től 1947-ig a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SzEB) elnöke. 1945. febr. 3-án érkezett Debrecenbe.
129. old. *Kisházi Ödön* (1900–1975) – esztergályos, szociálde-

mokrata, majd kommunista szakszervezeti vezető. A két háború között a vasasszakszervezet országos vezetőségének tagja. 1945-től 1948-ig a Szakszervezeti Tanács szociáldemokrata elnöke.

130. old. *megkezdődött... az összes foglalkozásbeliek igazoltatása* – az igazolóbizottságok felállításáról az ideiglenes kormány 1945. jan. 4-i rendelete intézkedett. Feladatuk az volt, hogy politikai szempontból megvizsgálják a köz- és magánalkalmazottak háború alatti magatartását, eltávolítsák a nyilas, nemzetiszocialista, imrédysta és németbarát elemeket. A témáról részletesebben lásd: Zinner Tibor: *Háborús bűnösök pereit. Internálások, kiteleptések és igazoló eljárások. Történelmi Szemle. 1985. 1. sz. 118–141. old.*
134. old. *a Szövetséges Ellenőrző Bizottság egészen egyoldalú szovjet intézmény* – A SzEB jogi helyzetét háromhatalmi egyezmény szabályozta. A szovjet, az angol és az amerikai kormány megállapodása szerint, amíg Magyarországon folytak a hadműveletek, a SzEB a szovjet főparancsnokságnak alárendelve, szovjet elnökséggel és szovjet tisztek irányította apparátussal működött. A nyugati hatalmak képviselői csak a SzEB elnöke révén tarthattak kapcsolatot a magyar vezetőkkel. Potsdamban aztán újra szabályozták a magyarországi SzEB hatáskörét és működését; a nyugati missziók előzetes tájékoztatása nélkül pl. nem volt szabad utasításokat adni a magyar kormánynak, de az apparátus irányítása továbbra is szovjet kézben maradt. Magyarországa a külkapcsolatait is csak a SzEB – azaz végső soron a Szovjetunió – engedélyével rendezhette. A SzEB fenntartásáról a magyar kormánynak kellett gondoskodnia.
141. old. *négymillió holdnyi nagy- és középbirtok* – az 1935-ös mezőgazdasági statisztika szerint a nagybirtokok területe meghaladta a 4,8 millió katasztrális holdat, ha ehhez hozzávesszük a 100–1000 kat. hold közötti középbirtokok területét, akkor a közép- és nagybirtokok területe 6,73 millió kat. holdat tett ki. Lásd bővebben: Szakács Sándor: *A népi demokratikus agrárfejlődés kezdetei Magyarországon, 1945–1948. Bp. 1971. 18–19. old.*

142. old. *Darányi Ignác* (1849–1927) – ügyvéd, politikus. 1895-től 1903-ig, majd 1906-tól 1910-ig földművelésügyi miniszter.
nagyszabású földreformtervet – Eckhardt Tibor: *Javaslat a földbirtokmegosztás rendezésére*. Bp. 1939.
kishaszonbérleti... parcellázására – lásd az 1940. évi IV. tc.-et a kishaszonbérletek alakításának, a kisbirtok- és házhelyek szerzésének előmozdításáról s más földbirtokpolitikai rendezésekről. Magyar Törvénytár. 1940. évi törvénycikkek. Bp. [é. n.] 7–42. old.
144. old. *Saláta Kálmán* (1917–1958) – tisztviselő, kigazdapárti politikus. Az egyetem elvégzése után a Magyar Gazdaságkutató Intézet munkatársa; tagja a fiatal értelmiségieket tömörítő Teleki Pál Munkaközösségnek. Részt vett az ellenállási mozgalomban. 1944-ben csatlakozott a Magyar Közösséghez. A felszabadulás után az FKGP országos vezetőségének tagja. Az Újjáépítési Minisztériumnak, majd a Nemzeti Fótanácsnak, illetve a Miniszterelnökség titkárságának tisztviselője, parlamenti képviselő. Letartóztatása elől 1947 januárjában külföldre menekült.
148. old. *NKVD – Narodnij Kommisszariat Vnutrennyih Dzel* (Belügyi Népbiztosság). E néven 1934-től 1943-ig működött a szovjet politikai rendőrség. 1943 és 1946 között *NKGB – Narodnij Kommisszariat Goszudarsztvennoj Bezopasznosztyi* (Állambiztonsági Népbiztosság) az elnevezése.
153. old. *huszonhat embert halálra kínoztak, vagy... meggyilkoltak* – a Gyömrőn és környékén 1945 tavaszán elkövetett kegyetlenkedések és gyilkosságok tettesei helybeli kommunisták voltak, s Rákosi nem engedte, hogy Erdei Ferenc belügyminiszter fellépjen ellenük; a gyilkosokat szabadon bocsátották, az eljárást beszüntették. A vérengzés áldozata lett, sokadmagával, Révay József gróf is, a baloldali, sőt kommunistabarát magatartásáról ismert kiváló filozófus, egyetemi tanár. Az ügy még 1946-ban is interpelláció tárgya volt a parlamentben. Lásd: *Az 1945. november 29-ére összeült országgyűlés naplója*. Bp. 1946. 640–643. hasáb.
155. old. *Szebenyi Endre* (1912–1950) – ügyvéd. 1945 tavaszától a Belügyminisztériumban miniszteri osztályfőnök,

1948. okt. 30-tól a Miniszterelnökség adminisztratív államtitkára.

Vörös László – rendőr ezredes. 1945–46-ban Baranya megye kommunista rendőrfőkapitánya. 1946. jan. 21-én Budapestre helyezték.

156. old. *Péter Gábor* (szül. 1906) – szabósegéd, rendőr altábornagy. 1941-től az illegális KMP tagja, 1943-tól a Békepárt egyik vezetője. 1945-től az MKP KV tagja. 1945. januártól a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Politikai Rendészeti Osztálya (PRO), 1946. dec. 10-étől az Államvédelmi Osztály (ÁVO) vezetője, az MKP KV tagja.

Száberszky József (1904–1953) – rendőr ezredes. 1930-tól az illegális KMP tagja. 1945. februártól a PRO-n, majd az ÁVO-n, illetve az ÁVH-n az operatív részleg irányítója. Öngyilkos lett.

159. old. *mint állandó helyettesem* – 1945. június elejétől 1945. aug. 20-áig a Nagy Ferencsel történt megállapodás alapján Vörös Vince látta el a Kisgazdapárt főtárhelyi teendőit. (Vörös Vince közlése.)

Kapócs Ferenc (1920–1977) – köztisztviselő. 1945. jún. 1-jétől az Újjáépítési Minisztériumban, majd 1946. márc. 1-jétől a Miniszterelnökségen Nagy Ferenc személyi titkára és a titkárság vezetője. 1947. máj. 28-án letartóztatták, de szeptember 27-én, bűncselekmény hiányában, elengedték. Az ÁVO még aznap ismét őrizetbe vette és internálta; 1953. szept. 8-án szabadult.

160. old. *Oltványi Imre* (1893–1963) – művészeti író, bankigazgató, kisgazdapárti politikus. 1938-tól 1944-ig a Magyar Jelzálog-Hitelbank Rt. ügyvezető igazgatója. 1931-től a Kisgazdapárt tagja. 1945-ben pénzügyminiszter. 1945–46-ban a Magyar Nemzeti Bank elnöke. 1945. nov. 4-étől nemzetgyűlési képviselő, a Kisgazdapárt kommunistabarát, ún. „O”-csoportjának egyik vezetője. 1947-től a *Politika* című lap főszerkesztője.

165. old. *Sok keserőséget jelentett ... a jóvátételi egyezmény* – az egyezményt 1945. jún. 15-én írta alá dálnoki Miklós Béla miniszterelnök és Vorosilov marsall, a SzEB elnöke. A Szovjetuniót megillető 200 millió dollárt hat év alatt 169 millió dollár értékben ipari termékkel, 31

millió dollár értékben mezőgazdasági termékkel kellett kifizetni. Az ipari szállításoknak csak 5,6%-át tették ki a leszerelt és kiszállított gépi berendezések, üzemek, a többi újonnan gyártott termékek alkották. A dollár árszámításánál az 1938-as nemzetközi árfolyamot kellett figyelembe venni. Mivel a magyar ipar igen drágán termelt, a jóvátételi terhek, az árdifferenciák miatt, mintegy 600 millió dollárra rúgtak. A jóvátétel rendkívül súlyos terhet rótt a magyar társadalomra és a gazdaságra. Lásd bővebben: Berend T. Iván: *Újjáépítés és a nagytőke elleni harc Magyarországon, 1945–1948*. Bp. 1962. 44–108. és 182–184. old.

172. old. *félmillió német ajkú állampolgárt* – a SzEB 1945. aug. 9-i átirata 450 ezer német kitelepítésének előkészítésére szólította fel a magyar kormányt. A témáról, egykorú dokumentumok alapján, részletesebben lásd: Balogh Sándor: *Magyarország külpolitikája, 1945–1950*. Bp. 1988. 77–103. old.

178. old. *UNRRA – United Nations Relief and Rehabilitation Administration*: az Egyesült Nemzetek Segélyezési és Újjáépítési Hivatala.

179. old. *kereskedelmi szerződést kötünk a Szovjettel* – az egyezmény, amelyet 1945. aug. 27-én írt alá Moszkvában Gerő Ernő és A. I. Mikojan, 1946. dec. 31-ig harmincmillió dollár értékben irányozta elő a kölcsönös áruszállításokat.

182. old. *Schoenfeld, Arthur (1889–1952)* – amerikai diplomata. 1945. jan. 26-ától dec. 15-éig az Egyesült Államok magyarországi képviselője, 1945. dec. 15-étől 1947 áprilisaig budapesti amerikai követ. 1947. jún. 1-jén utazott el a magyar fővárosból.

Gascoigne, Alvary Douglas Frederick (1893–1970) – angol diplomata. 1944 végétől 1946 nyaráig Nagy-Britannia magyarországi politikai képviselője követi rangban.

más országokkal is köthet ilyen megegyezést a magyar kormány – az öt évre szóló szovjet–magyar gazdasági egyezményt 1945. dec. 20-án ratifikálta a Nemzeti Főtanács. Az ezt megelőző politikai harcokról lásd: Sipos Péter–Vida István: *Az 1945. augusztus 27-én megkötött szovjet–magyar gazdasági egyezmény*

- és a nyugati diplomácia. Külpolitika. 1985. 4. sz. 102–124. old.
186. old. *Keserü János* (1903–1974) – jogász, közigazgatási tisztviselő. 1930-tól tagja a Kisgazdapártnak. Megyei közigazgatási gyakornok Baranyában, majd 1941-től 1944-ig járási főszolgabíró Máramaros megyében. 1945. februártól 1947. júliusig Baranya megye alispánja. (Keserü Jánosné levele Vida Istvánhoz. 1989. aug. 22.)
189. old. *Groza, Petru* (*Groza Péter*) (1884–1958) – román politikus. 1945. márc. 6-ától 1952. jún. 2-áig miniszterelnök.
193. old. *a két munkáspárt közös listával induljon* – a kommunisták kezdeményezték 1945 augusztusában, hogy a két munkáspárt közös listán induljon az 1945. okt. 7-i budapesti községi választáson. A szociáldemokrata baloldallal, Szakasitsot is beleértve, támogatta a kezdeményezést, a jobboldal (Kéthly, Peyer) ellenezte. A párttag-ság véleménye megoszlott. Lásd bővebben: Balogh Sándor: *Parlamenti és pártharcok Magyarországon, 1945–1947*. Bp. 1975. 78–80. old.
195. old. *Jékely László* (1906–?) – ügyvéd, kisgazdapárti politikus. Részt vett az ellenállási mozgalomban. 1945 márciusában lépett be a Kisgazdapártba. A budapesti községi választások idején a párt választási kampányának irányítója. 1945. nov. 4-től nemzetgyűlési képviselő. 1945–46-ban a Népbírószágok Országos Tanácsának bírójája. 1946. febr. 1-jétől 1947. jún. 20-áig Tildy Elnöki Hivatalának vezetője. 1947. júniusban emigrált.
201. old. *A hajnali órákban vált ismeretessé az eredmény* – Az 1945. nov. 4-én leadott 4 730 409 érvényes szavazatból az FKgP 2 697 503 (57,03%), az SzDP 823 314 (17,41%), az MKP 802 122 (16,95%), az NPP 325 284 (6,87%), a kisebb pártok közül a Polgári Demokrata Párt 76 424 (1,62%), a Magyar Radikális Párt 5762 (0,12%) szavazatot kapott. A választásról bővebben lásd: Balogh: *Parlamenti és pártharcok*, id. kiad. 51–105. old.
204. old. *Veres Péter* (1897–1970) – író, publicista, politikus. A Nemzeti Parasztpárt egyik megalapítója, 1945. ápr. 26-ától elnöke. 1945. nov. 4-étől parlamenti képviselő. Az Országos Földbirtokrendező Tanács elnöke.

1947–48-ban építés- és közmunkaügyi, majd honvédelmi miniszter.

206. old. *Dimitrov, Georgi Mihajlov* (1882–1949) – bolgár kommunista politikus. 1935-től 1943-ig a Kommunista Internacionálé főtitkára. 1946. novemberétől miniszterelnök.

Gottwald, Klement (1896–1953) – csehszlovák kommunista politikus. A világháború alatt a moszkvai csehszlovák kommunista emigráció vezetője. 1946. májustól miniszterelnök, 1948. jún. 14-től köztársasági elnök. *Tito, Joszíp Broz* (1892–1980) – jugoszláv marsall, kommunista politikus, partizánvezér. Jugoszlávia felszabadítása után kormányfő, honvédelmi miniszter, majd államfő.

Bodnaras, Emil (1904–1976) – hivatásos katonatiszt, kommunista politikus. 1940-től a Román Kommunista Párt tagja. 1945-től az RKP KB és PB tagja.

210. old. *Szélig Imre* (1903–1968) – lakatos, szociáldemokrata politikus, 1923-ban lépett be az MSZDP-be. 1945. aug. 20-ától az országos pártvezetőség és a PB tagja, a párt titkára. 1945. nov. 4-étől nemzetgyűlési képviselő. Az SZDP jobboldalának egyik vezetője.

216. old. *Dobi István* (1898–1968) – földmunkás, kisgazdapárti politikus. 1921-től az MSZDP, 1936-tól az FKGP tagja. A világháború alatt a M. Parasztszövetség titkára. 1945. aug. 20-ától az FKGP alelnöke, a politikai bizottság tagja. 1945-től nemzetgyűlési képviselő. 1945 és 1947 között két ízben államminiszter és földművelésügyi miniszter. 1947. jún. 3-ától az FKGP elnöke. A pártban a baloldal egyik vezetője.

Gordon Ferenc (1893–1972) – üzletember, kisgazdapárti politikus. 1934-től az FKGP tagja. 1945 májusától a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Rt. ügyvezető igazgatója. 1945. nov. 4-étől nemzetgyűlési képviselő. 1945–1946-ban pénzügyminiszter, 1946. aug. 31-étől svájci magyar követ. 1947. jún. 14-én lemondott állásáról, és nem tért vissza Magyarországra.

Tombor Jenő (1880–1946) – hivatásos katonatiszt, újságíró, vezérezredes. 1945–46-ban honvédelmi miniszter.

Balla Antal (1886–1953) – újságíró, történész, kisgaz-

dapárti politikus. 1926-tól a *Pesti Hírlap* belső munkatársa, majd külpolitikai rovatvezetője. 1931-től az FKgP tagja. 1945. nov. 4-étől nemzetgyűlési képviselő. 1945–46-ban tájékoztatásügyi miniszter. 1947 nyarán átlépett az ellenzéki Független Magyar Demokrata Pártba.

Bárányos Károly (1892–1956) – köztisztviselő, mezőgazdasági szakember, miniszter. 1941 és 1944 között földművelésügyi államtitkár. 1945–46-ban közellátásügyi, 1946–47-ben földművelésügyi miniszter. 1946. októberben lépett be a Kisgazdapártba; 1947. aug. 31-étől országgyűlési képviselő.

Keresztury Dezső (szül. 1904) – tanár, író, költő, irodalomtörténész, parasztpárti politikus. 1936-tól 1945-ig az Eötvös Collegium tanára, 1945-től 1948-ig igazgatója. A felszabadulás után belépett a Nemzeti Parasztpártba, 1945–46-ban a párt intézőbizottságának tagja. 1945 és 1947 között vallás- és közoktatásügyi miniszter.

217. old. *Rajk László* (1909–1949) – tanár, kommunista politikus. 1931-től a KMP tagja. A kommunista mozgalom egyik vezető aktivistája. Részt vett a spanyol szabadságharcban. 1944. szeptembertől az ellenállási mozgalom és a Magyar Front egyik vezetője, az illegális kommunista párt titkára. 1945 és 1949 között az MKP PB tagja, 1946-ban a párt főtítkárhelyettese. 1946 és 1948 között belügy-, 1948–49-ben külügyminiszter. 1949. máj. 30-án koholt vádak alapján letartóztatták, törvénytelenül halálra ítélték, és 1949. október 15-én kivégezték. 1955-ben rehabilitálták.

Az új kormányt az Egyesült Államok kormánya ismerte el először – Schoenfeld 1945. szept. 22-én tájékoztatta Budapestet az Egyesült Államoknak arról a szándékáról, hogy hajlandó diplomáciai kapcsolatot létesíteni a két ország között, ha az ideiglenes magyar kormány biztosítja a szabad választások megtartásának lehetőségét. A Szovjetunió ezt követően, szept. 25-én jelentette be, hogy hajlandó felvenni a diplomáciai kapcsolatot Magyarországgal, és *Puskin* követ nov. 2-án már át is nyújtotta megbízólevelét a Nemzeti Főtanácsnak. Amerikai részről végül csak november 2-án történt meg hivatalosan a diplomáciai viszony létesítése. A té-

- máról lásd bővebben: Sipos Péter–Vida István: *Iratok a magyar–amerikai diplomáciai kapcsolatok 1945. évi újrafelvételéhez*. Századok. 1987. 2–3. sz. 420–467. old.
218. old. *Vásáry József* (1890–1975) – nagybérld, kiskgazdapárti politikus, felsőházi tag. A 30-as évek végén lépett be a Kiskgazdapártba. Az ideiglenes nemzetgyűlés tagja. 1944. dec. 23-ától 1946. márc. 22-éig földművelésügyi államtitkár. 1946. márc. 12-én húsz társával kizárták a Kiskgazdapártból. Utána a Magyar Szabadság Pártban tevékenykedett, majd a Magyar Függetlenségi Párt jelöltjeként kapott mandátumot.
220. old. *Ádám Jenő* (1896–1987) – zeneszerző, karnagy, zene-pedagógus, a Zeneművészeti Főiskola tanára.
223. old. *a németek kitelepítéséről szóló rendelet* – a rendelet 1945. dec. 29-én jelent meg a Magyar Közlönyben.
227. old. *a köztársaság kérdésének felvetése mögött... a Szovjet áll – az államforma rendezésének kérdését* 1945. december elején az SzDP vetette fel. Lásd Szeder Ferenc felszólalását a Tildy-kormányprogramjának parlamenti vitájában: *Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott nemzetgyűlés naplója*. Bp. 1946. I. kötet 65–66. old.
228. old. *Pálffy Géza gróf* (1902–1952) – nagybirtokos, legitimista politikus, felsőházi tag. A Kettős Kereszt Szövetség tagja. Részt vett a Magyar Frontban. 1946. júniusban a magyarországi szovjet hatóságok letartóztatták, a Szovjetunióba hurcolták, kényszermunkatáborban halt meg a szibériai Tajsetben.
- Lajos Iván* (1906–?) – jogász, publicista, köztisztviselő. Monarchista felfogásánál fogva szemben áll a náciz-mussal. 1944-ben a Gestapo letartóztatta, és Mauthausenbe hurcolták. 1945 nyarán tért haza, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium osztálytanácsosa volt. Az NKGB 1946 júniusában letartóztatta, későbbi sorsa ismeretlen.
233. old. *Sulyok Dezső* (1897–1965) – ügyvéd, kormánypárti, majd kiskgazdapárti politikus. 1935-ben a NEP képviselője, 1937-ben átlépett az FKgP-be. 1945-től 1947-ig a Pénzügyi Központ elnöke. 1945. jún. 24-étől az ideiglenes nemzetgyűlés tagja, nov. 4-étől nemzetgyűlési képviselő. 1946. márc. 12-én az FKgP elnöksége húsz társával együtt kizárta a pártból. Az általa alapf-

- tott Magyar Szabadság Párt elnöke lett. 1947. júl. 22-én lemondott mandátumáról, emigrált, az Egyesült Államokban telepedett le.
237. old. *kezdtém meg a kormányzást* – 1946. febr. 4-én.
242. old. *az Egyesült Államokkal légi forgalmi egyezményt köt-hessünk* – lásd bővebben: Várkonyi Péter: *Magyar-amerikai kapcsolatok, 1945–1948*. Bp. 1971. 144–158. old.
246. old. *a májusi párizsi döntésen* – az 1946. május 7-i döntést a három nagyhatalom már egyhangúlag hozta meg. Nagy-Britannia és az Egyesült Államok ugyanis – noha az 1945. évi londoni külügyminiszteri értekezleten Erdély kérdésében még más álláspontot képviseltek – végül kénytelenek voltak elfogadni a Szovjetuniónak azt a Molotov által már Londonban is félreérthetetlenül megfogalmazott kívánságát, hogy egész Erdélyt Romániának kell megkapnia. Ezt szentesítette aztán a békekonferencia is.
252. old. *Rajk híres nyilas családjának* – Rajk László egyik testvére, Endre, államtitkár volt a nyilas Szálasi-kormányban. Természetesen ez a tény még nem bizonyítja Rajk László antiszemitizmusát.
258. old. *Szviridov, Vlagyimir Petrovics (1897–1963)* – szovjet tábornok, hadseregparancsnok. 1945 és 1947 között a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság ügyvezető elnökhelyettese. Mindenben Vorosilov utasítását követte.
260. old. *Erőss János (1889–1962)* – ügyvéd, kisgazdapárti politikus. 1930-tól 1936-ig Bajcsy-Zsilinszky Nemzeti Radikális Pártja, 1936-tól az FKgP tagja. 1944–45-ben Szabolcs, majd Szatmár megyei főispán. 1945. nov. 4-étől nemzetgyűlési képviselő. 1946-ban a Jóváételti Hivatal elnöke. 1946–47-ben közellátásügyi miniszter.
263. old. *Huszonkét kisgazdapárti képviselőnek* – végül is csak huszonegyen távoztak ily módon. Egyikük, Kiss István egri teológiai tanár önként lépett ki. Lásd bővebben: Vida István: *A Független Kisgazdapárt politikája, 1944–1947*. Bp. 1976. 156–167. old.
266. old. *Key, William S. (1889–1959)* – amerikai üzletember, altábornagy, 1943. júniustól a grönlandi amerikai csapatok főparancsnoka. 1944. decembertől 1946. júliusig

- a magyarországi SzEB amerikai képviselőjének vezetője.
268. old. *Bidault, Georges* (1899–1983) – francia politikus, diplomata. 1944. szept. 10-től külügyminiszter, majd miniszterelnök.
270. old. *Tiso, Jozef* (1887–1947) – szlovák katolikus pap, politikus, a Szlovák Néppárt vezetője, 1939-től 1945-ig az ún. független szlovák állam elnöke; háborús bűnös-ként kivégezték.
272. old. *április 10-én indulunk Moszkvába* – a Nagy Ferenc vezette kormányküldöttség 1946. április 9-én érkezett Moszkvába. A tárgyalásokról lásd: Balogh: *Magyarország külpolitikája*, id. kiad. 159–178. old.
275. old. *Mihajlov, Makszim Dormidontovics* (1893–1971) – orosz operaénekes, 1932-től a moszkvai Nagy Színház tagja.
276. old. *Szekfű Gyula* (1883–1955) – történész, egyetemi tanár. 1927-től 1938-ig a *Magyar Szemle* szerkesztője. A világháború alatt részt vett a függetlenségi mozgalomban. 1946. januártól 1948. szeptemberig moszkvai magyar követ, illetve nagykövet.
279. old. *Bedell Smith, Walter* (1895–1961) – amerikai tábornok, politikus, diplomata. 1942-től 1945-ig Eisenhower tábornok vezérkari főnöke. 1946 és 1949 között az Egyesült Államok moszkvai nagykövete.
282. old. *1920-ban agyonlőttük az utolsó cárt* – II. Miklós orosz cárt lemondása után 1917. márciusban letartóztatták, és az uráli területi szovjet utasítására 1918. júniusban családjával és háza népével együtt kivégezték.
289. old. *Rácz Jenő* (1907–1981) – köztisztviselő, pénzügyi szakember. 1945–46-ban Nagy Ferenc gazdasági tanácsadója. 1946–47-ben pénzügyminiszter. 1946. novemberben lépett be a Kisgazdapártba.
291. old. *Sebestyén Pál* (1893–1973) – jogász, diplomata, külügyminisztériumi tisztviselő. A párizsi konferencián részt vevő magyar delegáció tagja. (1946–1947).
292. old. *Byrnes, James Francis* (1879–1972) – amerikai demokrata párti politikus. 1945-től 1947-ig az Egyesült Államok külügyminisztere.
293. old. *Ecker-Ratz László* (szül. 1906) – amerikai közgazdász. 1945-től 1947-ig a SzEB amerikai missziójának gazda-

- sági tanácsadója, majd a budapesti amerikai követség gazdasági szakértője.
296. old. *Bevin, Ernest* (1881–1951) – angol munkáspárti politikus és diplomata. 1940 és 1945 között Churchill háborús kabinetjének munkaügyi minisztere. 1945-től 1951-ig külügyminiszter.
298. old. *Weems, George Hatton* – amerikai dandártábornok, 1946. júniustól a magyarországi SzEB amerikai misziójának vezetője.
Bigelow, Donald F. – amerikai diplomata. 1946. áprilistól a budapesti amerikai követség tanácsosa. 1947-ben az új amerikai követ megérkezéséig a külképviselet vezetője.
299. old. *Acheson, Dean* (1893–1971) – amerikai demokrata párti politikus és diplomata. 1945-től 1947-ig külügyminiszter-helyettes.
300. old. *Bloom, Sol* (1870–1949) – üzletember, amerikai kongresszusi képviselő. New York városát képviselte a kongresszusban. A második világháború után a külügyi bizottság elnöke.
301. old. *Truman, Harry S.* (1884–1972) – amerikai demokrata párti politikus, 1945-től 1953-ig az Egyesült Államok elnöke.
304. old. *Anderson, Clinton Presba* (1895–1975) – amerikai demokrata párti politikus, kongresszusi képviselő. 1945 és 1948 között földművelésügyi miniszter.
305. old. *TVA – Tennessee Valley Authority* (Tennessee-völgyi Hatóság).
306. old. *Lilienthal, David* (1899–1981) – amerikai üzletember, 1931-től 1946-ig a TVA igazgatója, majd elnöke. 1946-tól 1950-ig az Amerikai Atomenergia-ügyi Bizottság elnöke.
308. old. *Bede István* (1904–1978) – diplomata, külügyminisztériumi tisztviselő. 1943-tól a sajtóosztály vezetője. 1946-tól 1948-ig Magyarország londoni politikai megbízottja, majd követe.
310. old. *Noel-Baker, Philip John* (1889–1982) – angol munkáspárti politikus, képviselő. 1945–46-ban államminiszter.
Attlee, Clement Richard (1883–1967) – angol politikus, 1935-től 1955-ig a Munkáspárt vezetője. 1940-től

Churchill háborús kabinetjének tagja. 1945-től 1951-ig miniszterelnök.

314. old. *Faragó László* (1896–1967) – ügyvéd, szociáldemokrata politikus. 1945-től a Pénzügyi Központ vezérigazgatója. 1945. november 4-étől nemzetgyűlési képviselő.

Kárász Artúr (szül. 1907) – pénzügyi szakember. 1932-től a Magyar Nemzeti Bank tisztviselője. 1944-ben a Nemzetközi Vöröskereszt budapesti vezértitkára, a svéd követséggel együttműködve részt vett a fővárosi zsidóság mentésében. 1945–46-ban a Magyar Nemzeti Bank elnöke. 1946-ban a párizsi magyar béke delegáció gazdasági ügyekkel foglalkozó fődelegátusa.

az egyik ház padlásáról valaki lövéseket adott le – a Teréz körúti lövöldözésben, amelynek körülményei mindmáig tisztázatlanok, egy szovjet tiszt, egy közkatona és egy fiatal lány halt meg.

316. old. *Gyöngyös környékén... történt néhány oroszellenes merénylet* – nőkkel erőszakoskodó, garázdálkodó orosz katonákat öltek meg környékbeli fiatalok. A gyanúsítottakat a népügyészség – törvénysértő módon – átadta a szovjet katonai törvényszéknek, amely az ügyben teljesen vétlen Kis Szaléz szerzetest, három más felnőtt személlyel együtt halálra, a többieket – köztük kiskorú gyerekeket – 7–10 évig terjedő kényszermunkára ítélte; ez utóbbiakat a Szovjetunióba vitték.

Kis Szaléz (1904–1946) – Ferenc-rendi szerzetes, teológiai tanár, a KEDIM (Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösség) megalapítója. A szovjet hadbíróság törvénytelenül halálra ítélte, és 1946. okt. 20-án, Sopronköhidán kivégezték.

317. old. *Gyulai László* (1914–1973) – gyógypedagógus, kisdapárti politikus. 1945 nyaratól az FKgP országos propagandaosztályának vezetője. 1945. nov. 4-étől parlamenti képviselő. 1947. januárban letartóztatták és az ún. „köztársaság elleni összeesküvés” vádlottjaként öt év börtönre ítélték.

Antal József (1924–?) – joghallgató, a Kisdapárt országos központjában Vörös Vince főtítkárhelyettes személyi titkára. A szovjet hadbíróság, a gyöngyösi

ügyben, törvénytelenül elftélte. A Szovjetunióban halt meg, ismeretlen körülmények között.

GPU – Goszudarsztvennoje Polityicseszkije Upravlenyije (Állami Politikai Hatóság); a szovjet politikai rendőrség elnevezése 1922-ben.

a fegyverszüneti egyezményben számára biztosított jogokat – leggyakrabban az egyezmény 14. §-ára hivatkoztak, holott az a háborús bűnösök felkutatásáról és megbüntetéséről tartalmazott intézkedéseket. Lásd: Halmosy Dénes (szerk.): *Nemzetközi szerződések, 1918–1945*. Bp. 1983. 581–589. old.

319. old. *Andrássy Dániel* (1893–?) – köztisztviselő, ügyvéd. 1945. februárban lépett be a Független Kisgazdapártba. 1945. nov. 4-étől nemzetgyűlési képviselő. 1945–46-ban Szabolcs megye főispánja.

Vidovics Ferenc (1900–1976) – lapszerkesztő, magántisztviselő, kisgazdapárti politikus. A 30-as évektől az FKgP tagja. Részt vett az ellenállási mozgalomban; a Gestapo letartóztatta, internálták. 1945. nov. 4-étől parlamenti képviselő, 1945–46-ban Somogy megye főispánja. 1947 elején egy háborús bűnös külföldre szökésében való segédkezés miatt internálták, majd bebörtönözték.

Zeőke Szőke Pál (szül. 1914) – jogász, köztisztviselő. A háború után a Kisgazdapárt nemzetgyűlési titkárságát vezette. 1945–46-ban Esztergom megye főispánja volt. 1945. nov. 4-étől nemzetgyűlési képviselő.

Milassin Kornél (1883–1956) – hivatásos katonatiszt, főispán, kisgazdapárti politikus. 1931-től a Kisgazdapárt tagja. 1945–46-ban Heves megye főispánja. 1945. nov. 4-étől nemzetgyűlési képviselő. 1947-ben kilépett a pártból, visszavonult a politikai életből.

B. Rácz István (szül. 1923) – közigazdász, kisgazdapárti ifjúsági vezető. Részt vett az ellenállási mozgalomban. 1945-től 1947-ig a Független Ifjúság elnöke. 1945. nov. 4-étől nemzetgyűlési képviselő.

321. old. *Ez a felébe-harmadába történő megoldás* – a témáról lásd: Vida István: *Adatok az 1946. nyári koalíciós válság történetéhez*. Történelmi Szemle. 1975. 1. sz. 68–87. old.

322. old. *Baráth Endre* (1888–1955) – kisparaszt, kisgazdapárti

politikus. 1930-tól az FKgP tagja. 1944. dec. 21-étől az ideiglenes nemzetgyűlés tagja. 1945. nov. 4-étől parlamenti képviselő. 1945-ben Szolnok megye főispánja. 1947. jún. 3-ától az FKgP képviselőcsoportjának elnöke.

324. old. *jelentést kaptam Miskolcra* – az MKP diósgyőri szervezetének kezdeményezésére 1946. aug. 30-án tüntetés volt Miskolcon a Flórián malom feketézői – Rejtő Sándor tulajdonos és Jungreis Ernő üzemvezető – ellen, akiket a politikai rendőrség letartóztatott, és az internálótábor felé kísért, szemben a felvonulókkal. A felizgatott tömeg Jungreist meglincselte, Rejtőt félholtra verte. A rendőrség több tüntetőt letartóztatott, s néhányat tetteg is bántalmazott. Ennek hírére szept. 1-jén újra tüntettek; a tömeg behatolt a rendőrség épületébe, az őrizetbe vettek kiszabadították, a nyomozást vezető Fogarasi Artúr főhadnagyot, a politikai rendőrség helyettes vezetőjét pedig úgy megverték, hogy később a kórházban belehalt a sérüléseibe. A tüntetők kimentek az internálótáborba is, de azt már üresen találták. Az ügy kapcsán őrizetbe vett tizenhét személy, főként gyári munkások ellen később megszüntették az eljárást. Lásd bővebben: Varga János: *A miskolci néptétel*. 1946. Medvetánc. 1986. 2–3. sz. 293–314. old.
328. old. *Kiss Sándor* (1918–1982) – tanár, kisgazdapárti politikus. 1943 és 1945 között a Teleki Pál Intézet munkatársa. Részt vett az ellenállásban; 1944. decemberben a nyilasok elfogták, de sikerült megszöknie. 1945. májusától a Magyar Parasztszövetség igazgatója. 1945. nov. 4-étől nemzetgyűlési képviselő, 1946-ban tagja az FKgP politikai bizottságának. A koncepciós, ún. köztársaság elleni összeesküvés perben, koholt vádak alapján letartóztatták és három évre ítélték.
329. old. *a munkássággal egyenlő rangra kell emelni* – a mezőgazdasági érdekképviselő megteremtése körüli politikai harcokról lásd: Balogh Sándor: *A mezőgazdasági érdekképviselő és a koalíció, 1945–1946*. Agrártörténeti Szemle. 1973. 3–4. sz. 319–347. old.
331. old. *kemény tárgyalások következtek* – az FKgP az 1946.

máj. 21-i memorandumában terjesztette elő követeléseit. A tárgyalások az 1946. júl. 16-i pártközi megállapodással végződtek, amelyet itt Nagy Ferenc ismertet. Lásd bővebben: Vida: *A Független Kisgazdapárt politikája*. id. kiad. 169–204. old.

332. old. *Pálffy-Oesterreicher György* (1909–1949) – hivatásos katonatiszt, altábornagy. 1939-től az Egyesült Izzó Rt. tisztviselője, később cégvezetője. Részt vett az ellenálási mozgalomban, 1944. szeptemberben az MKP katonai bizottságát vezette. 1945. márc. 6-ától a HM Katonapolitikai Osztálya vezetője, 1946. márc. 15-étől a HM Határőrség országos parancsnoka. 1949-ben koholt vádak alapján halálra ítélték és kivégezték. 1963-ban rehabilitálták.

333. old. *Kunmadaras községben a lakosság rátámadt a zsidókra* – a kunmadarasi pogrom 1946. május 21-én történt, mintegy két hónappal a miskolci események előtt; két ember meghalt, tizenötén megsebesültek. Kilenc személyt állítottak statáriális bíróság elé. Az ügyben sajátos módon keverednek az antiszemizmus, az infláció okozta elkeseredés, a politikai gyűlölködés és a kiélezett pártviszálykodás elemei. Az emlékiratban is olvasható piaci eseményeket megelőzte az egyik zsidó lakos által feljelentett Nagy János kunmadarasi tanító és volt levanteoktató népbíróági tárgyalása, melynek megtartását a falu lakossága Takács Gergelynek, a Kisgazdapárt helyi szervezőtitkárának vezetésével megakadályozta. A már amúgy is zsidóellenességre hangolt tömeg dühét még fokozták a május 21-i események a falu piacán, megtetézve a gyengeelméjű Kabai Tóth Eszter vérvádjával. Az ügy tárgyalását – pártközi megállapodással – kivették a rögtönítélő bíróság hatásköréből, és rendes népbíróság elé utalták. Ennek rendkívül súlyos ítéleteit a másodfokon eljáró NOT lényegesen enyhítette, az első fokon halálra ítélt Nagy János tanítót pedig bűncselekmény hiányában azonnal szabadlábra helyezte.

340. old. *óriási többséggel győzött a kormányblokk* – Romániában 1946. nov. 19-én rendezték meg a parlamenti választást, amelyen a demokratikus pártok blokkja a mandátumok 91%-át szerezte meg.

Maniu, Iuliu (1878–1955) – román politikus, a Nemzeti Parasztpárt megalapítója és elnöke, a háború előtt két ízben miniszterelnök, az Antonescu marsallal szemben álló, nyugati orientációjú ellenzék egyik vezetője. 1947-ben életfogytig tartó kényszerszolgálatra ítélték.

Brătianu, Constantin (1866–1950) – román politikus, 1937-től 1947-ig a Liberális Párt vezetője.

342. old. *Daróczy József* (1885–?) – hivatásos katonatiszt, volt vezérkari alezredes. 1946. jan. 1-jétől ezredesi rangban a HM-ben szolgált. 1946. márc 1-jén vezérőrnaggyá nevezték ki. 1947. márc. 1-jén nyugdíjazták.
344. old. *visszautasítván a belügyminiszter választát* – 1946. szept. 12-én Vócsa Ferenc Fejér megyei kisgazdapárti képviselő a parlamentben nem fogadta el Rajk László választát egy korábbi interpellációjára. A kisgazdapárti, szabadságpárti és polgári demokrata párti képviselők 121:59 arányban leszavazták Rajk Lászlót, ami egyet jelentett a miniszter bukásával. Az FKgP vezetősége azonban nem kívánta tovább élezni az ellentétet, és elhatárolta magát az interpellálótól. Vö.: Vida: *A Független Kisgazdapárt politikája*, id. kiad. 216–217. old.
350. old. *nem veszi tudomásul a párt alakulását* – a Magyar Szabadság Párt megalakulásáról lásd: Izsák Lajos: *Polgári ellenzéki pártok Magyarországon, 1944–1949*. Bp. 1983. 117–137. old.
357. old. *Visinszkij, Andrej Januarjevics* (1883–1954) – szovjet politikus, diplomata. 1935-től 1939-ig a Szovjetunió legfőbb ügyésze, nevéhez fűződnek a törvénysértő perek. 1939-től 1949-ig a külügyi népbiztos, illetve a külügyminiszter első helyettese. 1949-től 1953-ig külügyminiszter.
358. old. *Smuts, Jan Christian* (1870–1950) – dél-afrikai angol tábornok, 1919-től 1924-ig és 1938-tól 1948-ig a Dél-afrikai Unió miniszterelnöke.
363. old. *Darvas ... a Társaságnak az igazgatója volt* – Darvas nem volt a társaság igazgatója.
368. old. *Bognár József* (szül. 1917) – középiskolai tanár, kisgazdapárti politikus. 1945-ben lépett be a Kisgazdapártba. Az ideiglenes nemzetgyűlés tagja. 1946–47-ben tájé-

koztatásügyi miniszter. 1947. február végétől az FKgP budapesti főtitkára. 1947-től 1949-ig Budapest polgármestere.

374. old. *Veres Péter ... sokat kacérkodott Imrédyékkel* – Veres Péter a 30-as évek végén írt néhány cikket a nyilas *Egyedül vagyunk*-ba, és felszólalt jobboldali szervezetek rendezvényein is, de Imrédyékkel, a magyarországi fasizmus „úri” szárnyával nem rokonszenvezett.
376. old. *lemondásával ... megüresedett újjáéptítési tárcát* – Antall József 1946. július 20-án mondott le.
377. old. *levelet írok a képviselőknek* – Nagy Ferenc levele 1946. október 9-én kelt.
381. old. *Gombosi Zoltán* (szül. 1898) – magántisztviselő, vállalati igazgató. 1932-től az MSzDP debreceni szervezetének elnöke. 1945-től az ásványolaj-termelés miniszteri biztosa, címzetes államtitkár. Később (1950-ben) „kémkedés, hűtlenség, szervezkedés anyagi támogatása” koholt vádjával életfogytig tartó fegyházra ítélték, 1956-ban rehabilitálták.
- Vajda Imre* (1900–1969) – közgazdász, szociáldemokrata politikus. 1917 óta az MSzDP tagja. Bécsi emigrációjából 1938-ban tért haza. 1945 áprilisától az SzDP értelmiségi titkára, az országos pártvezetőség tagja, a párt baloldalának egyik vezetője. 1945. nov. 22-étől a Kereskedelem- és Szövetkezetiügyi Minisztérium politikai államtitkára.
385. old. *Oszokin, B. P.* – szovjet diplomata. 1945-ben Puskinnak, a SzEB politikai tanácsadójának helyettese, majd a budapesti szovjet követség tanácsosa; a szovjet hírszerzés egyik magyarországi vezetője.
388. old. *Pallavicini György* őrgróf (1912–1948?) – nagybirtokos, legitimista politikus. Részt vett az ellenállási mozgalomban. 1946. júniusban a magyarországi szovjet hatóságok letartóztatták, a Szovjetunióba vitték, kényszermunkatáborban halt meg.
391. old. *Mindszenty József* (1892–1975) – esztergomi érsek, bíboros, Magyarország hercegprímása. 1949-ben, koncepciós perben, törvénytelenül életfogytig tartó fegyházra ítélték.
- Ravasz László* (1882–1975) – református lelkész, püspök, felsőházi tag, az MTA tagja. 1921-től 1948-ig – le-

mondásáig – a Duna-melléki református egyházkerület püspöke.

396. old. *Sólyom László* (1908–1950) – hivatásos katonatiszt, altábornagy. 1931-től 1941-ig a hadseregben szolgált. 1942-től az Egyesült Izzó tisztviselője, az illegális KMP tagja; 1943-ban, pártjának megbízásából, belépett a Kisgazdapártba. Részt vett az ellenállási mozgalomban. 1945-ben Budapest rendőrfőkapitánya. 1946. máj. 12-étől a HM katonai csoport-, később főcsoportfőnöke. 1950-ben koholt vádak alapján halálra ítélték, kivégezték. 1956-ban rehabilitálták.
403. old. *Varga István* (1897–1962) – közgazdász. 1928-tól 1949-ig a Gazdaságkutató Intézet vezetője. 1945-től az Újjáépítési Minisztériumban főcsoportvezető, majd államtitkár. 1946–47-ben az Anyag- és Árhivatal elnöke. 1945-ben lépett be a Kisgazdapártba, a párt gazdasági szakértője volt.
hatalmas tüntetést rendeztek ... asszonyokkal – 1945. dec. 6-án.
407. old. *Mihályfi Ernő* (1898–1972) – újságíró, lapszerkesztő, kisgazdapárti politikus. 1936-tól a *Magyarország*, 1939-től a *Független Magyarország* felelős szerkesztője. 1943-tól az FKgP tagja. A felszabadulás után ismét a *Független Magyarország* felelős szerkesztője. 1947-ben tájékoztatásügyi miniszter, ideiglenes külügyminiszter is.

Tartalom

I.

A szenvedő nép

1 / Gyermekkorom	7
2 / Első cikkem a legnagyobb újságban	26
3 / Az új párt programja és alakulása	31
4 / A Magyar Parasztszövetség megalapítása	46
5 / Beljebb sodródunk a háborúba	49
6 / A német megszállás	54
7 / Bujdosásban	67
8 / A felszabadulás	78
9 / Kovács Béla értem jön	83
10 / A debreceni állapotok	87

II.

Remény és kétség közt a nemzet

11 / A Vörös Hadsereg és a Magyar Kommunista Párt	93
12 / Az első nemzetgyűlés alakulásának komédiája	96
13 / Az ideiglenes kormány	99
14 / A kétfelé szakadt ország	103
15 / Szervezkedni kezdenek a pártok	106
16 / Demokratikus átmeneti intézmények mint a penetráció első állomásai	124
17 / A szakszervezetek kisajátítása és politikai felhasználása	128
18 / A fegyverszüneti egyezmény	131
19 / A Vörös Hadsereg ellátása	135
20 / Drága vendég az Ellenőrző Bizottság	137
21 / Megszületik a földreform	140
22 / Budapestre költözik a kormány	148
23 / „Mindenkinek pártban a helye!”	150
24 / A demokrácia szerencsétlensége: a rendőrség	152

25 / Be kell lépnem a kormányba	156
26 / Budapest újjáéledése	160
27 / A jóvátételi egyezmény	163
28 / Megkezdődik az újjáépítés	165
29 / A potsdami döntés	170
30 / Miért tűri a Kiszgadzpart a szovjet és kommunista térhódítást?	174
31 / A szovjet–magyar gazdasági együttműködés	178
32 / Édesanyám halála	184
33 / Volt-e tervszerűség a magyar politikában?	187
34 / A budapesti községi választás	192
35 / Közös listát akar a Szovjet	196
36 / Kelet-Európa egyetlen tiszta választása	201
37 / A választás utáni hangulat	203

III.

A koalíció születése és válsága

38 / Újjáalakul a kormány	209
39 / Harc a belügyi tárcáért	211
40 / A nép megbékélést vár, de a harc tovább folyik	217
41 / A németek kitelepítése – szovjet magyarázat szerint	222
42 / A köztársasági államforma kérdése	225
43 / A köztársasági elnök választása	229
44 / Küzdelem a miniszterelnökség ellen	233
45 / Az új kormány összetétele	237
46 / Csökkenteni kell a közalkalmazottak létszámát	243
47 / A Kiszgadzpart béketervet akar	245
48 / „Harc a reakció ellen”	247
49 / A kommunisták és a Szovjet nem engedik megnyugodni a helyzetet	251
50 / A Kommunista Párt és a Szovjet első nyílt összejátszása	255
51 / A Kiszgadzpart első kényszerű engedményei	261
52 / A német ajkú lakosság kitelepítése	263
53 / Kapcsolatokat kell teremteni a nagyhatalmakkal	269

54 / A moszkvai utazás	272
55 / A moszkvai utazás magyarországi mérlege	285
56 / A májusi párizsi döntés	290
57 / A nyugati utazás	295
58 / Két súlyos meglepetés	314
59 / Szviridov belpolitikai követelései	317
60 / Új válságot akarnak a kommunisták	322
61 / Miért nem léptünk a nyilvánosság elé?	325
62 / Kovács Béla tárgyalásai.	
Újabb pogrom és a stabilizáció	330
63 / Törekvés a konszolidációra	338
64 / A nemzetgyűlés leszavazza a belügyminisztert	343
65 / Újabb támadási hullám a Kisgazdapárt	
jobbszárnya ellen	347
66 / Országos parasztdemonstráció	351
67 / A kommunista kongresszus	364
68 / Kovács Béla terve a parasztegységre	371
69 / A válságot nem lehet megoldani	375
70 / A Szociáldemokrata Párt szerepe	379
71 / A Szovjet külön politikája	384
72 / A Szovjet és az egyházak	389
73 / Az arcvonalak megmerevednek	398
74 / A Kommunista Párt belső helyzete	402
75 / A szakszervezetek és a <i>Holnap</i>	405
Jegyzetek / Vida István	409

244064

A fedél hátoldalán:
Nagy Ferenc miniszterelnök

**Dél-Dunántúli Regionális
Könyvtár és Tudásközpont
7622 Pécs,
Univerzitas u. 2/A.
www.tudaskozpont-pecs.hu**

A kölcsönzés határideje:

PEK

PEK

2014 OKT 08.

PEK

2015 OKT 21

PEK

2016 OKT 29.

PEK

2016 OKT 26

Szed
F

Az Európa Könyvkiadó és a História folyóirat közös sorozatában, az *Extra Hungariam*-ban emlékiratokat dukunk közre. Az utolsó négy évtized nyugati emigrációban élő magyar politikusainak, közéleti férfiainak észtint már (külföldön) megjelent, részint még kiadatlan visszaemlékezéseit. E menekültek sorsa a számkivettségben is összefonódott hazájuk, nemzetük, az otthon maradtak sorsával. Látásmódjuk tágíthatja szemhatárunkat, gondolataik szerves részét alkotják megfontolkozásunknak.

. sorozatban megjelent:

zász Béla / Minden kényszer nélkül (Egy műper kör-rténete)

orthy Miklós / Emlékirataim

gy Ferenc / Küzdelem a vasfüggöny mögött

orra megjelenő művek:

gy Vince / Októbertől októberig

llay Miklós / Magyar miniszterelnök

skatos Géza / Ahogyan én láttam

Ullein-Reviczky Antal / Német háború, orosz béke

Hennyey Gusztáv / Magyarország

Kelet és Nyugat között

Kertész István / Oroszország és a Nyugat között

Küzdelem
a vasfüggöny mögött / 2

Nagy Ferenc

2

EH

Csak az a nemzet érdemli meg az önállóságot, amely egyrészről a maga polgárai számára biztosítani tudja a szabadságot, másrészről tiszteletben tartja más népek szabadságát. Csak az a kormány érdemli meg a támogatást, amelyik nem fél saját népének szabadságától.

323
N 18

I-II. kötet ára 250,- Ft

EXTRA HUNGARIAM

**Nagy
Ferenc
Küzdelem
a
vasfüggöny
mögött 2**

EH

EURÓPA-HISTÓRIA

Magyarország egykori kisgazdapárti miniszterelnökének, Nagy Ferencnek egyéni sorsa tragikusan egybefonódik nemzetéével.

A Baranya megyei Bisse falucskából származó ifjú parasztember első harcát az úri Magyarország ellen vívja; tehetségével önerejéből följebb és följebb emelkedve, az 1930-ban újonnan szerveződő Független Kisgazdapárt országos titkáráként rendíthetetlenül küzd, hogy jogfosztott osztályát bejuttassa „az alkotmány sáncai közé”.

A hazáján végigsöprő pusztító háború, a börtön, a bujdosás keserves ideje után számára is eljön – úgy hiszi – a nagy lehetőség: felszabadult országban, demokratikus rend keretei között folytatni a küzdelmet a társadalmi igazságosságért, a független és szabad Magyarországért. Remény és kétség súlyos esztendői ezek Nagy Ferenc és nemzete számára. S ahogy az első szabad választás örömmámorának múltával a politikai küzdelem helyébe a kommunisták irányította politikai rendőrség mind leplezetlenebb és brutálisabb akciói lépnek, úgy foszlik szét a remény s ad helyet a kétségbeesésnek. Nagy Ferencnek a második küzdelme tragikus véget ér. A kiélezett nemzetközi politikai helyzetben magára hagyott, a sztálinista-kommunista uralom önkényének alávetett magyarság fölött hosszú évtizedekre beborul az égbolt. A hatalom tényleges urai durva csellel, erőszakkal, fenyegetésekkel lemondadják és menekülni kényszerítik az ország miniszterelnökét, a demokrácia és függetlenség fáradhatatlan harcosát.

Nagy Ferenc soha többé nem térhetett vissza hazájába. Számkivetésben halt meg, fájdalmasan távol szülőföldjéről, az egyesült államokbeli, virginiai Herndonban, 1979. június 11-éről 12-ére virradóra. Június 16-án temették...

Emlékirata krónika és mementó: súlyos történésekről tudósít, éberségre int.

323

N 18

Nagy Ferenc

Küzdelem a vasfüggöny mögött

2

**Extra Hungariam
Az Európa Könyvkiadó
és a História folyóirat
közös sorozata**

Sorozatszerkesztők

Glatz Ferenc

Sipos Péter

Lektorálta

Hőgye Mihály

Vörös Vince

A jegyzeteket

Vida István

írta

A sorozatot gondozza

és ezt a kötetet

szerkesztette

Antal László

**Nagy
Ferenc**

**Küzdelem
a
vastüggöny
mögött
2**

széria 1. rész 1. k.
Megyeri Könyvtár

0 023232 440642

244064

EURÓPA · HISTÓRIA

1990

Nagy Ferenc: Küzdelem a vasfüggöny mögött

[Első, angol nyelvű kiadása:

**The Struggle behind the Iron Curtain, by Ferenc Nagy,
former Prime Minister of Hungary**

**Translated from the Hungarian by Stephen K. Swift
MacMillan. New York. 1948]**

**A mű jelenlegi, első magyar kiadásának alapjául
a szerzőnek 1947-ben, az Egyesült Államokban írt eredeti,
magyar nyelvű kézírata szolgált**

**© Nagy Ferenc jogutódai képviselésében Nagy László
(USA), 1990**

IV.

„Összeesküvés”

76 / A katonapolitikai osztály letartóztatásai

Karácsony előtt egy-két nappal miniszterelnökségi tisztviselők bizalmasan jelentették, hogy a Honvédelmi Minisztérium katonapolitikai osztálya letartóztatott nyolctíz embert. Letartóztatták Arany Bálintot,* a budapesti svéd golyócsapágy-részvénytársaság mérnökét, aki korábban a Kisgazdapárt budapesti szervezetének a szervezkedését irányította. Letartóztattak egy Szent-Miklós* nevű őrnagyot, aki korábban a nyilasok börtönében is ült már ellenállási tevékenysége miatt. Letartóztatták még Demeter Bélát,* a párizsi békedelegáció erdélyi szakértőjét, Kis Károly* és Héder János* nevű tisztviselőket és még néhány katonát. Senki sem tudta megmondani, hogy miért történtek a letartóztatások.

A Honvédelmi Minisztérium katonapolitikai osztálya egy egészen veszedelmes kommunista tábornoknak, Pálffy-Oesterreichernek a vezetése alatt állott. Ezt az osztályt a debreceni kormány annak idején azért állította fel, hogy a Nyugatra menekült vagy hurcolt katonatisztek igazolását és ellenőrzését ellássa. Maga Vörös János honvédelmi miniszter sem gondolt abban az időben arra, hogy ez az osztály politikai biztonsági osztállyá váljék. Rossz híre volt ennek az osztálynak az utóbbi időben, mert azt beszéltek, hogy szadista módon kínozzák azokat a tiszteket, akik Nyugatról hazatérve valami nyilas gyanú alatt állanak. Eddig is akadtak, akik Pálffy-Oesterreicher katonapolitikai osztályát a kegyetlen nyilas katonai szervezettel hasonlították össze, de tevékenységével nem keltett olyan feltűnést, hogy beavatkozást vont volna maga után.

A letartóztatásokról szóló jelentés azonban megdöbbenített. Azonnal magamhoz kérttem Bartha honvédelmi minisztert.

– Van neked arról tudomásod, hogy a vezetésed alatt álló minisztérium katonapolitikai osztálya ismert embereket tartóztatott le? – kérdeztem.

– Pálffy-Oesterreicher tábornok, az osztály vezetője nem jelentette – válaszolta a miniszter – és így én is csak bizalmas úton szereztem róla tudomást. Éppen most akartam jelentést kérni az esetről.

– Azonnal pontos és részletes jelentést kérek az egész esetről – utasítottam a honvédelmi minisztert.

– Kérlek, magammal fogom hozni Pálffy-Oesterreicher tábornokot, és együtt tesszük meg jelentésünket – válaszolta a miniszter.

Pár óra múlva jelentették, hogy ugyancsak a katonapolitikai osztály letartóztatta Szent-Iványi Domokost, aki az 1944. október 11-én Moszkvában aláírt előzetes fegyverszüneti egyezménynek egyik aláírója volt. Egyébként a Külügyminisztérium tisztviselője követi és meghatalmazott miniszteri rangban. Jelentették azt is, hogy a katonapolitikai osztály újabb katonatiszti csoportot tartóztatott le. Informátoraim egyike-másika hozzátette, hogy valami összeesküvés koholmányról van szó.

Felkerestem a köztársasági elnököt, és elmondottam neki értesüléseimet.

– Nekem is jelentették ezeket a letartóztatásokat – válaszolt Tildy, s arra kért, hogy mihelyt a honvédelmi miniszter megteszi jelentését, közöljem vele is.

A Kommunista Párt gyanúsán csendben volt. Sajtójában egy szó sem volt letartóztatásokról, és a szokásos bevezető támadások is elmaradtak.

Délután a honvédelmi miniszter jelentkezett nálam Pálffy-Oesterreicher tábornokkal.

– Tábornok úr, arról értesültem, hogy az ön vezetése alatt álló katonapolitikai osztály katonai és polgári személyeket tartóztatott le, s mikor a honvédelmi miniszter urat magamhoz kértem, közölte velem, hogy ön nem jelentette még neki sem az esetet.

– Igen, miniszterelnök úr, nem tudtuk még jelenteni a honvédelmi miniszter úrnak az esetet, mert jelentésünkkel nem készültünk el, most már azonban abban a helyzetben vagyok, hogy elmondhatom, mi történt.

Pálffy-Oesterreicher ezután hozzáfogott jelentésének

részletes ismertetéséhez. Hónapok óta figyelnek egy Kecskeméti utcai budapesti házat, ahol gyanús összejövetelek nyomára bukkantak. Szent-Miklósý órnagynál gyakran jelennek meg ugyanazok az emberek az éjszaka leple alatt, hosszú megbeszélésekre. A megfigyelés eredménye azt a gyanút keltette, hogy a titokzatos összejöveteleken összeesküvést készítenek elő. Rajtuk ütöttek, és a gyanú beigazolódt. A demokrácia alatt félreállított katonatiszteknek egy csoportja a demokrácia rendjének felborítására és új rendszer kialakítására szövetkezett. A titkos megbeszélésekre eljártak polgári egyének is, akik szintén részt vettek a törvénytelen tervek kidolgozásában. Le kellett őket tartóztatni, és kihallgatásuk most van folyamatban. A kihallgatások eddigi eredményei szerint a katonapolitikai osztály nem tévedett, mert máris vannak beismerő vallomások. Pálffy elém tette a letartóztatottak névsorát, akiknek száma már több mint tizenöt-re rúgott ekkor.

– Kérem, feltették önök a letartóztatottaknak azt a kérdést, hogy kik ellen készültek összeesküvésre, hogy kiket akartak eltávolítani a demokrácia vezetéséből?

– Ezt a kérdést így direkt nem tettük fel – vörösödött el Pálffy-Oesterreicher –, de a különböző kérdésekre adott válaszok azt mutatják, hogy a mai vezetőket akarták eltávolítani.

– Hát azt a kérdést feltették-e önök, hogy az alkotmány és a köztársasági államforma ellen akartak-e összeesküdni ezek az emberek? – kérdeztem Pálffytól, aki növekvő zavarral válaszolt.

– Egyenesen ezt a kérdést sem tettük fel, de ha valaki összeesküvést készített elő, nyilvánvalóan az alkotmány és az államforma ellen is összeesküszik.

A honvédelmi miniszterhez fordultam:

– Kérem, miniszter úr, menjen el személyesen a katonapolitikai osztály fogdájába, hallgassa ki személyesen a letartóztatottakat, igyekezzék meggyőződni arról, hogy mi igaz abból, amit itt a tábornok úr elmondott, és utána, kérem, azonnal tegyen nekem jelentést.

– Rendben van, miniszterelnök úr, ki fogom hallgatni a letartóztatottakat – vette tudomásul utasításomat a honvédelmi miniszter.

Pálffy távozása után azt mondja nekem Bartha miniszter:

– A katonapolitikai osztályon gyanús dolgok történnek. Az osztály helyettes vezetője Kruchina alezredes.* Úgy értesültem róla, hogy Pálffy megtiltotta Kruchinának, hogy belépjen a fogdába.

– Küldd hozzám Kruchinát – kértem a minisztert.

Nemsokára Zentai Vilmos* szociáldemokrata honvédelmi államtitkár jött hozzám, s szintén elmondta a maga értesüléseit. Azt az utasítást adtam neki, tartsák jól a szemüket a katonapolitikai osztály dolgain, és minden mozzanatról tegyenek nekem jelentést.

Másnap reggel a titkárom jelentette, hogy Kruchina alezredes titokban átjött a miniszterelnökségre, és beszélni szeretne velem.

– Mi szükség a titkolózásra? – kérdeztem Kruchinától, amikor belépett a szobába.

– Minden lépésemet figyelik azóta, amióta Pálffy-Oesterreicher megtiltotta, hogy a fogdába betegyem a lábamat – válaszolta Kruchina.

Ezután elmondotta az alezredes, hogy a katonapolitikai osztályon nagyon gyanús események játszódnak le. Elmondotta, hogy a letartóztatottakat csak Pálffy és két kommunista pribékje közelíthetik meg, másoknak a kihallgatásoknál és vallomásoknál nem szabad jelen lenni. Elmondotta, hogy letartóztattak egy Szatmári* nevű újságíró is, aki értesülvén a katonapolitikai osztály eljárásáról, közölni akarta a hírt külföldi szerkesztőségével. Nem lehet tudni, hogy a letartóztatottakat kínozzák-e, mert senki sem közelítheti meg a fogdát. Közölte Kruchina azt a véleményét is, hogy Pálffy szadista akciójáról van szó, aki gyűlöl mindenkit, aki nem kommunista, és szeretne bosszút állni a világon azért, hogy zsidó felesége miatt a háború előtt kiléptették a hadseregből.

Néhány nap múlva Kruchina alezredest a sötét utcán

megtámadták és autóba akarták tuszkolni. Kruchina rálőtt támadóira, akik visszalóttek és megsebesítették. A támadók elmenekültek, Kruchina pedig az angol katonai miszsióhoz szökött, s később elhagyta az országot.

Eddigi értesüléseimet elmondottam a köztársasági elnöknek.

– Én azt hiszem, hogy azoknak a magyarkodóknak a csoportjáról van szó, akik mindig azon törik a fejüket még ma is, hogy hogyan lehetne a magyar embereket fokozottabb mértékben előbbre juttatni a közéletben – mondotta Tildy, s kifejezte azt a reményét, hogy ha a hatóságok rájönnek, hogy ezek ártatlan, gyerekes kérdésekkel foglalkoznak, szabadon fogják bocsátani a letartóztatottakat.

Ezer dolgom volt, nem juthattam hozzá, hogy még behatóbban foglalkozzam a katonapolitikai osztály dolgaival, s különben is vártam Bartha miniszter jelentését kihallgatásának eredményeiről. Kovács Béla és Varga Béla is felháborodtak a katonapolitikai osztály eljárásán, de nagy politikai jelentőséget ők sem tulajdonítottak a dolognak. Egyformán tudtuk, hogy Arany Bálintot régóta gyanúsítják régebbi jobboldali kapcsolatokkal, és arra gondoltunk, hogy az ilyen embereket más esetben is elvitte néhány napra a rendőrség. Inkább azon gondolkoztunk, hogyan lehetne ezeknek az embereknek elősegíteni mielőbbi szabadulását, semmint hogy egy döntő erejű támadásnak néztük volna az egészet.

77 / Megjelenik a szovjet kéz

Másnap Bartha miniszter jelentkezett nálam. Elmondta, hogy utasításomhoz képest felkereste a katonapolitikai osztály fogdáját, és be akart menni a foglyokhoz. Amikor odaérkezett, Pálffy-Oesterreicher tábornok nem volt jelen. Kommunista helyettesei sajnálkozva jelentették ki, hogy amíg Pálffy meg nem érkezik, nem engedhetik a foglyokhoz. Amikor Pálffy megérkezett, jelentette

a miniszternek, hogy a foglyokat már elszállították a rendőrségre, miután polgári egyének is vannak közöttük. Egyébként sem állott volna módjában a minisztert a foglyokhoz engedni, mert Szviridov altábornagy, az Ellenőrző Bizottság alelnöke ezt határozottan megtiltotta.

Erre Bartha elment a rendőrségre. Felszólította Péter Gábort, a politikai rendőrség vezetőjét, hogy engedje kihallgatni a katonapolitikai osztály által letartóztatott embereket. Péter rendőr tábornok ugyancsak sajnálkozva közölte a miniszterrel, hogy nem tudja a miniszter kívánságát teljesíteni, mert a belügyminiszter engedélye nélkül a politikai foglyokkal senki sem beszélhet, de különben is úgy értesült, hogy Szviridov altábornagy nem helyeselné, ha a honvédelmi miniszter a letartóztatottakkal érintkezne. A honvédelmi miniszter méltatlankodva követelte továbbra is, hogy engedjék a foglyokhoz, Péter Gábor azonban hajthatatlan maradt, és állandóan a belügyminiszterre hivatkozott.

Bartha miniszter erre felkereste a belügyminisztert. Felháborodva tiltakozott az ellen, hogy az osztálya által letartóztatott emberekhez nem engedi hozzá a rendőrség. Rajk belügyminiszter kérlelni kezdte Barthát, hogy álljon el ettől a szándékától.

– Engem a miniszterelnök utasított, hogy a letartóztatottakat hallgassam ki – érvelt Bartha miniszter Rajknál.

– Akkor sem helyes, hogy érintkezni akarsz a foglyokkal, mert egyrésztől nem lenne kívánatos a te személyedet és a miniszterelnök úr személyét ebbe az ügybe belekeverni, másrészt pedig Szviridov altábornagy tudtommal nem helyesli a foglyokkal való érintkezést – válaszolta Rajk.

Erre Bartha honvédelmi miniszter a miniszterelnökségre hajtatott, s nyomban engem keresett. Elmondotta kálváriáját, és közölte azt a véleményét, hogy valami titokzatosságot lát az egész ügyben, de ennek nem tud nyomára akadni.

Mindenesetre meglepett az a körülmény, hogy Szviridov keze máris benne van a katonapolitikai osztály és

a rendőrség tevékenységében. Elhatároztam, hogy felkeresem Szviridovot. Puskin nyilván elutazott valahová, mert ennél a beszélgetésnél nem volt jelen. Mindjárt a beszélgetés kezdetén papirost vettem elő, és feljegyeztem a beszélgetést.

– Tud-e arról, altábornagy úr, hogy a katonapolitikai osztály és a politikai rendőrség valamiféle összeesküvés címén nagyobb számban tartóztatott le embereket, főleg katonatiszteket?

– Valamit hallottam róla – válaszolt ártatlan képpel Szviridov.

– Igaz-e az, hogy altábornagy úr megtiltotta, hogy akár a honvédelmi miniszter, akár én még kihallgatás céljából is a letartóztatottakkal érintkezzünk?

– Ugyan kérem – méltatlankodott Szviridov –, szó sincs róla. Ez a Pálffy-Oesterreicher itt járt a napokban, és elkövettem azt a hibát, hogy fogadtam. Elmondotta, hogy valamiféle összeesküvésnek jött a nyomára. Én nem is nagyon hallgattam meg, hanem azt mondtam neki, hogy minden ilyen ügy a magyar hatóságokra tartozik, folytasák le az eljárást saját hatáskörükben. De én semmiféle tanácsot Pálffynak nem adtam.

– Határozottan emlékszik altábornagy úr arra, hogy ez így történt?

– Természetesen – válaszolt Szviridov –, egész pontosan emlékszem rá, hogy semmiféle olyan tanácsot nem adtam, hogy a foglyokkal ne engedje érintkezni a kormány tagjait vagy másokat.

– Kérem, én nagyon súlyos cselekménynek tartom azt, ha egy bűnügybe belevonják a Szövetséges Ellenőrző Bizottság alelnökét, és meg nem történt intézkedéseket tulajdonítanak neki. Ezért Pálffyt felelősségre fogom vonni.

– Nagyon helyesnek tartom – válaszolta Szviridov.

Ezután felkerestem Tildy elnököt, és elmondottam neki, hogy Bartha semmiféle közelebbi jelentést nem tudott tenni, mert a Szviridovra való hivatkozás ürügyével megakadályozták, hogy a foglyokkal érintkezzen. Tájé-

koztattam az elnököt arról is, hogy Szviridovval megbeszélést folytattam, aki a leghatározottabban tagadja, hogy bármilyen módon is beleavatkozott volna a katonapolitikai osztály és a rendőrség dolgaiba.

– Pálffy felelősségre kell vonni – tanácsolta az elnök.

– Magam is erre gondolok, s utasítani fogom a honvédelmi minisztert, hogy Pálffy ellen azonnal indítsa meg a vizsgálatot – válaszoltam az elnöknek.

Ezután újból meghánytuk-vetettük a letartóztatásoknak és az állfólagos összeesküvésnek az ügyét, s mindketten arra a megállapításra jutottunk, hogy csak valami asztaltársaság-szerű gyakori találkozásról lehetett szó, ahol a résztvevők bizonyos aggodalommal nézték a Kommunista Párt erősödését, s arról beszéltek, hogyan lehetne a továbbterjeszkedését megakadályozni. Azt még elképzelhetőnek tartottuk, hogy szolgálatukból eltávolított katonatisztek azon is tűnődtek, mi módon lenne lehetséges visszajutni az elvesztett pozíciókba, és hogy lehetne a honvédségnél erősödő kommunista befolyást csökkenteni. Komoly összeesküvésben egyikünk sem hitt, s a későbbi események igazolták, hogy ez az első megérzésünk volt a helyes. Bár ezen az alapon maradtunk volna továbbra is, és ne adtunk volna hitelt Rajk László intrikáinak, a katonapolitikai osztály és a rendőrség gyalázatos módon kikényszerített jegyzőkönyveinek! Talán a belpolitikai törés előbb következett volna be, de más fordulatot vehetett volna a magyar politikai élet történetének az a szégyenletes szakasza, amely az „összeesküvés” jegyében zajlott le.

78 / Vizsgálat Pálffy-Oesterreicher ellen

Másnap reggel magamhoz kérttem Bartha honvédelmi minisztert és Zentai Vilmos honvédelmi államtitkárt. Elmondottam nekik a Szviridov altábornaggyal való beszélgetésemet s azt, hogy Pálffynak Szviridovra való hivatkozását olyan súlyos cselekménynek tartom, amely nem maradhat büntetlenül. Szerintem Pálffy-Oesterrei-

cher ellen azonnal meg kell indítani a vizsgálatot, és beosztásából addig is fel kell függeszteni.

Mindketten helyeselték az utasítást, s nyomban kineveztük Zentai államtitkárt a vizsgálóbizottság elnökévé. A honvédelmi miniszter megjegyezte, hogy két megbízható tisztet fog Zentai mellé a vizsgálóbizottságba kiküldeni.

Bár tudtam, hogy a Pálffy-Oesterreicher elleni vizsgálat nagy port fog felverni, mégis nagyon örültem annak, hogy ez a hírhedt kommunista véreb végre befutott a saját maga által készített hurokba. Akkor még nem gondoltam arra, hogy az egész Kommunista Párt, sőt a Szovjet olyan mértékben vannak érdekelve az összeesküvés ügyében, hogy Pálffyt semmiképpen sem lehet elejteni. Azt vártam ettől a vizsgálattól, hogy Pálffyt sikerülni fog nyugdíjba küldeni, és a határőrség megszabadul parancsnokának nagy terhétől. De arra is számítottam, hogy a teljesen fölösleges és egyedül csak a népüldözésre alkalmas honvédségi katonapolitikai osztályt Pálffy eltávolítása után meg fogjuk szüntetni. Ezzel tisztulni fog a magyar közélet, és eltűnik egy olyan átmeneti szervezet, amely csak elkeseredést és fájdalokat okozott a magyar népnek.

A közvéleményben az izgalom óráról órára nőtt a letartóztatások miatt. Ugyanis a katonapolitikai osztály nem szüntette meg a letartóztatásokat azután, hogy foglyait átadta a politikai rendőrségnek, de most már a politikai rendőrség is elkezdte az újabb letartóztatásokat. Egymás után jelentkeztek a miniszterelnökségen a letartóztatottak hozzátartozói, személyi és politikai barátai, és felháborodással beszéltek a katonapolitikai osztály és a rendőrség eljárásáról.

Igyekeztem megnyugtatni mindenkit, mert azt hittem, néhány nap alatt tisztázni tudjuk a helyzetet, és a letartóztatottak szabadlábra kerülnek.

Napközben jelentkezett telefonon Rajk belügyminiszter. Elmondotta, hogy véleménye szerint a nyomozást tovább kell folytatni, mert nagyon komoly, széles körű konspirációs tevékenységről van szó. Arra utasítottam

Rajkot, hogy minél előbb részletes jelentést tegyen. Rajk azt válaszolta, hogy két nap múlva lesz abban a helyzetben, hogy részletes tájékoztatást tud nekem nyújtani.

Rajk után Rákosi hívott fel telefonon.

– Arról értesülök, hogy Pálffy-Oesterreicher tábornok ellen vizsgálatot rendeltél el – kezdte Rákosi.

Éreztem a hangján, hogy nagyon felindult állapotban beszél.

– Igen – válaszoltam – kénytelen voltam Pálffy ellen elrendelni a vizsgálatot, mert osztályának eljárásába bevonta a Szövetséges Ellenőrző Bizottság alelnökét is. Én utasítottam Bartha minisztert, hogy hallgassa ki a letartóztatottakat, és személyes benyomásairól is tegyen nekem jelentést, ezt azonban mindenütt megakadályozták Pálffynak arra a közlésére, hogy Szviridov altábornagy megtiltotta, hogy bárki is érintkezzék a letartóztatottakkal. Amikor emiatt Szviridovot kérdőre vontam, felháborodva tiltakozott ez ellen a beállítás ellen. Ilyen körülmények között Pálffy szerepét ki kell vizsgálni, és vele szemben szigorúan el kell járni.

– De hogy képzeled azt, hogy valaki ellen akkor induljon vizsgálati eljárás, amikor a demokráciának a legnagyobb szolgálatot teszi, amikor leleplezi azt az összeesküvést, amely a demokrácia ellen irányult? – méltatlankodott Rákosi. – Egyébként is Pálffy-Oesterreicher nagyon rendes demokrata, s nem érdemli meg ezt a méltánytalan elbánást.

– Azt majd a vizsgálat fogja megállapítani – feleltem –, hogy Pálffy-Oesterreicher szolgálatot tett-e a demokráciának, vagy ártott. Egyébként is, ha a vizsgálat azt állapítja meg, hogy Pálffy jogosan és jóhiszeműen járt el, akkor a fegyelmi bizottság fel fogja menteni. Ha azonban hibát követett el, el fogja venni büntetését.

Rákosi méltatlankodva tiltakozott tovább az eljárás ellen, én azonban figyelmen kívül hagytam tiltakozását, és kijelentettem neki, hogy a vizsgálatot Pálffy ellen nem vagyok hajlandó beszüntetni.

A fegyelmi bizottság közben megalakult és megkezdte

működését. Megállapították a Pálffy elleni eljárás módzatait, és kihallgatták Pálffyt, aki nagy feneket kerítve hatalmas előadást tartott az összeesküvésről, és a katonapolitikai osztály éberségét dicsérte, hogy csírájában sikerült elfojtani egy veszedelmes összeesküvést.

A kommunista sajtó hallgatott. Rákosiék úgy viselkedtek, mintha az egész kérdésben éppen olyan tájékozatlannok lennének, mint bárki más. Magatartásukkal azt a látszatot keltették, hogy teljesen érdektelenek az ügy iránt, s egészen a hatóságokra bízzák az ügy felderítését. Rákosi a beszélgetésekben messze elkerülte magát az időszerű kérdést, csak azt hajtogatta állandóan, amit már hetek óta lehetett tőle hallani, hogy Magyarországon legalább tízféle összeesküvés folyik.

– Mit gondoltok, nyugton marad az a sok földbirtokos, akiket a földreform érintett? Vagy azt hiszitek, hogy az állásukból elbocsátott katonatisztek nem igyekeznek összeszűrni a levet a Nyugaton levőkkel, hogy még egyszer pozícióhoz jussanak? Olyan ártatlan embereknek tartjátok a régi szolgabírókat és gazdatiszteket, hogy szó nélkül belenyugszanak a mellőzésbe? Vagy talán az egyházak nem szervezkednek arra, hogy a demokratikus fejlődést megakadályozzák? Csak ne legyetek ti ilyen naivak, mert késő lesz felébredni akkor, ha már a fejünkre dőlt a tető. A reakció szemtelen; mivel Magyarországon nem volt vérontás és a demokrácia nem ölte le emberek tízezreit, a reakció azt hiszi, hogy mindent szabad. Én mondom, hogy rájöttek ti még a demokrácia sok veszedelmére. Hogy képzelitek el, hogy összeesküvés volt Lengyelországban, Romániában és a többi országban, s ugyanakkor itt meg sohasem lesz összeesküvés? Legalább tízféle társaság szervezkedik már a demokrácia megdöntésére.

Mindenki úgy fogta fel Rákosinak ezt a gyakori monologizálását, hogy ez hozzátartozik a propagandafeladatokhoz, és ezeket szakadatlanul mondani kell. Senki sem gondolta, hogy ez az ügyes és ravasz magatartás a legsötétebb merénylet szándékát leplezi az igazi magyar demokrácia, az ország függetlensége és a magyar nép szabadsága ellen.

Aznap délután, amikor Pálffy-Oesterreicher ellen megindult a Honvédelmi Minisztériumban a vizsgálat, telefonált Gruber kapitány, Szviridov tolmáctisztje, hogy Kondratov tábornok szeretne engem felkeresni. Rosszat sejtettem. Kondratov egészen rosszindulatú, magyarellenes szovjet tiszt, akinek legnagyobb szerepe van abban, hogy a magyar honvédség kommunista befolyás alá került. Ő szokta fenyegetni a honvédelmi minisztereket, ő írta elő, hogy a magyar hadseregben kit milyen beosztásban kell elhelyezni, egyszóval élet-halál ura volt a magyar hadsereg felett. Az Ellenőrző Bizottság többi tagja sohasem nézett a körmére ennek a kommunista katonai agitátornak és sohasem próbálta intézkedéseit megakadályozni. Tudtam azt, hogy abból nem süthet ki jó dolog, ha Kondratov jelentkezik nálam ezekben a lázas órákban.

A szovjet tábornok Gruber kapitány kíséretében jött. Szokatlanul gyorsan tért rá látogatásának céljára.

– Szviridov altábornagy úr arról értesült, hogy miniszterelnök úr Pálffy-Oesterreicher tábornok ellen vizsgálatot rendelt el – kezdte Kondratov.

– Igen, ezt közöltem is tegnap az altábornagy úrral – válaszoltam.

– Az altábornagy úr szeretne egy félreértést eloszlatni – folytatta Kondratov. – Ezért elküldött engem miniszterelnök úrhoz, hogy tájékoztassam a következőkről: valóban, Szviridov altábornagy úr nem adott olyan utasítást Pálffy tábornoknak, hogy a foglyokhoz senkit sem szabad engedni, azonban egy ügyetlen tolmács segítségével folyt az altábornagy úr és Pálffy között a tárgyalás, és ez a tolmács úgy fordította Szviridov altábornagy úr kijelentéseit, hogy Pálffy ne engedjen senkit a foglyokhoz.

– Nagyon érdekesnek tartom az altábornagy úrnak ezt a nyilatkozatát, annyiival inkább is, mert hiszen tudom, hogy az altábornagy úr nagyon gondosan ügyel arra, hogy

szavait a tolmácsok pontosan fordítsák. Hogy fordulhatott mégis elő ez a tévedés?

– Magam sem tudom – válaszolta Kondratov –, de ez a helyzet.

– Nem ön tolmácsolta a beszélgetést? – fordultam Gruber kapitányhoz.

– Nem, kérem, mert én ezen a napon mással voltam elfoglalva, és így az altábornagy úr kénytelen volt más tolmácsot alkalmazni – válaszolt Gruber kapitány, aki budapesti származású ember volt és tökéletesen tudott magyarul.

Meglepett ez az egészen átlátszó hazugság, de kénytelen voltam belemenni a játékba.

– Üzent még valamit az altábornagy úr? – kérdeztem Kondratovtól.

– Igen, kérem, azt üzeni az altábornagy úr, hogy ilyen körülmények között igazságtalannak tartaná a Pálffy elleni vizsgálatot, és kéri annak megszüntetését.

– Kérem, mondja meg az altábornagy úrnak, hogy az ön tájékoztatását közölni fogom a fegyelmi bizottsággal, amelyik ezt az új helyzetet bizonyára figyelembe fogja venni Pálffy eljárásának megítélésében, de a vizsgálatot természetesen most már be kell fejezni.

– Azt is üzeni még az altábornagy úr – folytatta Kondratov –, hogy mikor ő rájött a tolmács súlyos tévedésére, azonnal lecsukatta a tolmácsot.

– No, azt megérdemelte, mert elég súlyos bonyodalmat okozott – válaszoltam én. – Ismétlem tehát, mondja meg az altábornagy úrnak, hogy üzenetét a Pálffy-ügyben való vizsgálatnál figyelembe fogjuk venni.

– Kérem, az altábornagy úr ragaszkodik a Pálffy elleni vizsgálat azonnali megszüntetéséhez. Amennyiben miniszterelnök úr nem rendelné el ennek a vizsgálatnak a megszüntetését, úgy az egész összeesküvés ügyet a szovjet katonai rendőrség fogja kézbe venni – jelentette ki határozott hangon Kondratov.

Megborzadtam Kondratovnak erre a kijelentésére. Magam előtt láttam a letartóztatottakat, akiknek száma

egyre növekedett, amint az NKVD pincéiben kihallgatják őket, és láttam őket menetelni hosszú szibériai úton a hideg télben.

– Kérem, ismételje el tábornok úr az altábornagy úrnak ezt az üzenetét.

Kondratov megismételte: – Amennyiben miniszterelnök úr nem lenne hajlandó megszüntetni a Pálffy tábornok elleni vizsgálatot, úgy az összeesküvés ügyében az egész eljárást a szovjet rendőrség veszi át.

– Milyen alapon gondol erre az altábornagy úr? – faggattam tovább Kondratovot.

– Kérem, én nem mondhatok mást, ennyi az altábornagy úr üzenete, és én ezt átadtam.

Lajos Ivánra, Pálffy Gézára, Pallavicini Györgyre, Kéri Kálmánra,* Hátszegi Ottóra* és a többiekre gondoltam, akiket a Szovjetunió rendőrsége már elhurcolt Oroszországba.

– Kérem, mondja meg az altábornagy úrnak, hogy a vizsgálatot meg fogom szüntetni – válaszoltam, és elbocsátottam az orosz párttábornokot.

A közvéleményben már hírek keringtek arról, hogy az összeesküvést ki fogják szélesíteni a Kisgazdapárt felé és a Parasztszövetség felé is. Az idegességet félelemérzet váltotta fel, s keserű kifakadásokat lehetett hallani.

Mindig állítottam, hogy a nép minden időben bölcsőbb volt vezetőinél, s ez az állításom a magyar összeesküvés ügyében fényesen beigazolódott. Mi, a vezetők, még mindig azt hittük, hogy lokalizálható, jelentéktelen epizódról van szó, a nép azonban érezte, hogy az egész ügyből nagy baj lesz még. Senki sem tudta megfogalmazni azt az érzést, ami ott élt a nép lelkében s rettegéssel töltötte el Budapest társadalmát.

Amikor Tildy Zoltánnak jelentettem a legújabb fejleményeket és Szviridov üzenetét, az elnök a következő kijelentést tette:

– Úgy látszik, ebből nagyobb dolgot akarnak csinálni, mint ahogy mi gondoltuk. Azt hiszem, a leghelyesebb, ha pontosan informáltatjuk magunkat a fejleményekről, és

egy szóval sem mutatunk arra, mint hogyha összeesküvőket akarnánk védelmezni.

Én Arany Bálintra gondoltam, aki akkor már a rendőrség pincéjében ült, és akit a felszabadulás után Tildy Zoltánéknál úgy mutattak be nekem, mint nagyon kiváló magyar embert és az ellenállás egyik legelszántabb vezetőjét, aki nagyon nagy szolgálatokat tett a demokráciának a németekkel és fasisztákkal szemben való tevékenysége által.

80 / Értekezés a köztársasági elnöknél

A belügyminiszter két nap múlva csakugyan jelentkezett nálam. Terjedelmes aktacsomót hozott magával, és bevezetéképpen elmondta a következőket:

– Az összeesküvések történetében szinte egészen egyedülálló az a munka, amit most a magyar közbiztonsági szervek végeztek. Minden összeesküvés rendszerint úgy pattan ki, hogy valahol tetten érnek egy alacsonyabb beosztású vagy megbízatású összeesküvőt, akinek a lenyomozásával vagy kivallatásával azután néha elvezetnek a szálak az összeesküvés fejéhez vagy irányító csoportjához. Az is előfordul, hogy a vezetőkre egyáltalán nem lehet ráakadni. Most az a különös helyzet állott elő, hogy a vezetőket leplezte le a katonapolitikai osztály és a rendőrség, és a vezetőktől lefelé indulva lehet megtalálni az összeesküvés többi résztvevőit.

Mert hogy nagyarányú összeesküvésről van szó, az most már kétségtelen. Arany Bálint, Kis Károly, Héder János, Szent-Miklós István és Szent-Iványi Domokos az összeesküvés vezérei. Ezek az emberek egy titkos társaság élén állanak, amelynek neve Magyar Közösség.* A titkos társaság tagjai csak fajmagyarok lehetnek. Ez a társaság adta a keretet az összeesküvéshez.

Az összeesküvés két ágra tagozódik: egy polgári és egy katonai ágra. A katonai ág látszik pillanatnyilag veszedelmesebbnek és aktívabbnak. A katonák egy földalatti főve-

zéséget létesítettek. Fővezérré kikiáltották dálnoki Veress Lajos* vezérezredest. A fővezérségnek osztályai vannak, amelyeknek élére Várkonyi László* vezérkari őrnagyot, Berkó István* vezérkari alezredest, Soóvári Tihamér* vezérkari ezredest és Fülöp József* vezérkari ezredest tették. Megállapodtak abban is, hogy dálnoki Veress Lajos fővezér szárnysegédje Szent-Miklós István, a vezérkari főnök pedig András Sándor* tábornok lesz. Ezután a polgári résztvevők szerepét ismertette a belügyminiszter. Szent-Iványi Domokos volt az összeesküvés külügyi szakértője, egy Donáth György* nevű volt kormánypárti képviselő a belügyi szakértő Arany Bálinttal együtt, a közgazdasági ügyeket Héder János irányította, míg az ideológia vezetője Kis Károly tisztviselő volt. A földalatti fővezér, dálnoki Veress Lajos, egy hadparancsot is adott ki a fővezérség megalakulása után, amelyben kijelenti, hogy átveszi a katonai vezetést, nem ismeri el az 1944. március 19. után létrejött katonai kinevezéseket, és hogy a földalatti fővezérség hadseregébe tartozónak tekinti a katonaságot, a Nyugatra menekült haderőt, a feloszlott csendőrséget és a rendőrséget is.

– Tudnál mutatni egy ilyen hadparancsot? – kérdeztem a belügyminisztertől.

– Nem, mert annak idején megsemmisítették a hadparancs szövegét, és csak az elhangzott vallomásokból állítható össze a hadparancs hozzávetőleges szövege – válaszolt a belügyminiszter.

– Megállapítható-e, hogy ténylegesen történtek lépések a katonaság és a rendőrség kézbevételeire, a Nyugaton levő honvédek megszervezésére és a feloszlott csendőrség újból való felállítására? – kérdeztem tovább.

– Mindössze annyit lehet megállapítani, hogy a fővezérség feljegyezte magának azoknak a tiszteknek a nevét, akiket kerületi parancsnokoknak kellene kinevezni az ország egyes városaiban, s ezek közül egyiket-másikat már fel is szólították. Hogy elfogadta-e valaki a megbízatást, azt nem lehet megállapítani. Gyanú merült fel arra nézve is, hogy a letartóztatásban levő Püsköstház százados ugyan-

csak a földalatti fővezérség megbízásából kapcsolatokat keresett az Ausztriába és Németországba menekült katonasággal, sőt, úgy látszik, angol körökkel is.

Ezután azt a gondolatot vetette fel Rajk miniszter, hogy szeretne az összeesküvés eddigi állásáról beszámolni a köztársasági elnöknek és a pártok vezetőinek. Erre én azt válaszoltam, hogy a köztársasági elnöknel össze fogom hívni a pártok vezetőit, s vitassuk ott meg az egész ügyet.

Elmenőben még megemlítette a belügyminiszter, hogy egyes vallomások érintik a Kisgazdapárt néhány politikus tagját is, így Mistéth* minisztert, Saláta, Jaczkó* és Kiss Sándor képviselőket. Azt hiszi azonban, hogy ezeket a kijelentéseket nem kell komolyan venni, mert nem valószínű, hogy az említett politikusok tudtak volna az összeesküvésről. Meghagytam a belügyminiszternek, hogy másnaponként, ha pedig szükségesnek látszik, naponként jelentse nekem az összeesküvésügyi fejleményét.

Felkerestem a köztársasági elnököt, s előadtam neki, hogy a belügyminiszterrel megállapodtunk egy nála tartandó értekezletben, amelyre meghívnom a pártok vezetőit. Az elnök ezt helyesnek tartotta, és így másnap megtartottuk az értekezletet. Ezen jelen voltak a köztársasági elnökön és rajtam kívül a Kisgazdapárt részéről Varga Béla, a Kommunista Pártból Rákosi Mátyás, a szociáldemokratáktól Szakasits Árpád és a Parasztpárt részéről Veres Péter.

Rajk miniszterről le lehetett olvasni, hogy élvezettel tanulja bele magát az összeesküvés ügyének előadói szerepébe, és hogy rendkívüli fontosságot tulajdonít mostani feladatának.

Nagy körülményességgel kezdte előadni az összeesküvés tervét, s annyiival inkább is igyekezett dokumentumait ügyesen csoportosítani, mert tudta, hogy ettől a megbeszéléstől függ, hogy milyen felhatalmazást kap a rendőrség a további munka végzésére. Elmondotta azt, amit már az előző napon nekem is jelentett, s azután hozzákezdett a letartóztatottak vallomásának ismertetéséhez. Tildy Zoltán és én gyakran megállítottuk, s kértük, hogy mutassa

fel azt a jegyzőkönyvi vallomást, amelyre éppen hivatkozott.

A jegyzőkönyvek szerint a letartóztatottak menten beismerték, hogy tagjai egy Magyar Közösség nevű szervezetnek, amelynek célja, hogy közhivatali állásokba magyar származású emberek kinevezését segítse elő. Többen beismerték, hogy nem tartják egészségesnek a politikai helyzet alakulását, s hogy megbeszéléseket folytattak arra nézve, hogy lehetne a jelenlegi helyzeten változtatni. A katonák közül többen vallották, hogy valami fővezérség alakult, amelynek célja a hadsereg fölötti rendelkezés átvétele lett volna az orosz megszálló csapatok kivonulása esetére. Megemlítette még a belügyminiszter, hogy az egész mozgalom élén egy hetes bizottság állott, amelyből azonban csak hat vezető tag kilétét sikerült eddig megállapítani. Elmondotta, hogy a hetes bizottság tagjainak számos kisgazdapárti képviselővel volt közvetlen kapcsolata. Felsorolta ezek közül Saláta Kálmánt, Jaczkó Pált, Kiss Sándort, Vatai Lászlót* és Mistéth Endre újjáépítési minisztert.

Tildy Zoltán megállította a belügyminisztert, és azt mondotta, hogy meggyőződése szerint ezeknek az embereknek semmi közük az összeesküvéshez, és ezek közül például Kiss Sándorért tűzbe teszi a kezét.

Én megjegyeztem, hogy az eddig letartóztatottak közül a legtöbben nagyon kiemelkedő résztvevői voltak a németek és fasiszták idején az ellenállásnak. Ezek az emberek nagy munkát végeztek a demokrácia megteremtéséért; hogy tehető fel, hogy egyenesen a demokrácia megdöntésére szervezkedtek volna?

– Az a körülmény, hogy ezek az emberek részt vettek az ellenállási mozgalomban, nem jelent semmit – jegyezte meg élesen Rákosi. – Nem minden fasiszta volt németbarát; aki szembeszállt a németekkel, az még nem okvetlenül demokrata. Nem szabad elfelejteni, hogy nagy számban vannak zsidó fasiszták is. Egész nyugodtan lehet valaki a demokrácia ellensége akkor is, ha az ellenállásban részt vett.

– De ugyan ki teheti fel Kiss Sándorról és fiatal képviselőtársairól, hogy ellenségei a demokráciának? Mindig a legbecsületesebb demokratikus magatartást tanúsították. Csaknem valamennyiüket megkínózták annak idején a nyilasok. – És akkor elmondtam, amit ezeknek a fiatal képviselőknek az ellenállásban véghezvitt szerepéről tudtam. Saláta Kálmán, a legműveltebb fiatal közgazdászok egyike a háború alatt mint fiatal tiszt szervezte a katonai ellenállást, rádió-összeköttetésben állott a szövetséges csapatokkal,* s azóta is a Kisgazdapártban egyik legtevékenyebb harcosa a demokráciának.

Jaczkó Pál mint fiatal tiszt kint volt az orosz harctéren, ott is a legvakmerőbb németellenes tevékenységet fejtette ki. Támogatta az orosz partizánokat, és hátráltatta a németek munkáját. A felszabadulás után Vas vármegye főispánjává neveztettük ki, ahol nagyon szép munkát végzett a vármegye fejlesztése terén.

Kiss Sándor és Vatai László a legszegényebb paraszti sorból kiemelkedett, művelt fiatal emberek voltak. Vatai László egészen fiatalon lett egyetemi magántanár. A nyilasok együtt fogták el mindkettőjüket, és a legválogatottabb kínzásokkal gyötörték őket hetekig, amíg végre sikerült megszökniük a németek börtönéből, hogy aztán tovább folytassák az ellenállást. Ezekről az emberekről távolról sem lehetett feltételezni, hogy bármilyen módon akadályozni próbálták volna a demokrácia fejlődését.

Rajk belügyminiszter maga is megjegyezte, hogy nagyon sajnálná, ha ezekre a fiatal emberekre, de különösen Kiss Sándorra valami demokráciaellenes tevékenység bizonyulna rá, mert őszinte demokratáknak ismerte meg őket.

Tildy Zoltán kijelentette a megbeszélés során, hogy véleménye szerint az ügy két részből áll: a polgári és a katonai részből. A polgári részről, ha abban Donáth György volt kormánypárti képviselő nem venne részt, azt mondaná, hogy az a haza sorsán búsongó magyarok asztaltársasága, akik között lehet, hogy számárságok is szóba kerültek, de akik nem ellenségei a demokráciának. A ka-

tonai vonal komolyabbnak látszik, miután azonban a letartóztatottak nagyobb részét nem ismeri, az ügy katonai részéhez nem kíván hozzászólni, helyesnek tartja azonban a nyomozás folytatását.

– Akár összeesküvés az, amiről most szó van, akár csak aggódó emberek püsmögása, az eljárást ellenszenvessé teszi a közvélemény előtt, hogy azt a tiszta kommunistákból álló politikai rendőrség folytatja le. Kíváncsnak tartom, hogy a belügyminiszter vonja be az eljárásba a rendőrség kigazdapárti tagjait is, mert így a rendőrségi eljárás tárgyilagossabbnak látszik a közvélemény felé – vetettem fel az értekezlet előtt.

– Kérem, a letartóztatottakhoz senki egy ujjal sem nyúl hozzá – jelentette ki emelt hangon Rajk belügyminiszter. – Nem úgy folyik a kihallgatás, mint a régi időkben. A jelenlegi kihallgatási mód illusztrálására csak azt hozom fel, hogy például Szent-Iványi Domokos megjelenik a kihallgatáson, és kijelenti, hogy ma nem érzi jól magát és megtagadja a vallomást. Ezt régen nem tehette volna meg egy politikai gyanúsított.

– De nem ám! – állapította meg Rákosi is. – Amikor régente kommunistákat fogtak el a rendőrök, addig nem is kérdeztek semmit tőlük, amíg valamennyit jól el nem verték. De hát azért vagyunk demokraták, hogy az ilyen eszközök alkalmazásától tartózkodjunk.

Az értekezlet végén nem jutottunk egységes felfogásra az összeesküvés ügy tekintetében. Amíg a kommunista résztvevők határozottan állították, hogy összeesküvés folyt, addig mi annak a véleményünknek adtunk kifejezést, hogy legfeljebb elégedetlenkedő emberek megbeszéléseiről lehet szó a polgári vonalon, viszont a katonák részéről történhettek ostoba elhatározások, hiszen a katonák az elmúlt esztendőben is elég gyakran kimutatták ostobaságukat.

A többiek távozása után Varga Bélával még ott maradtunk az elnöknél, s mind a ketten annak a nézetünknek adtunk kifejezést, hogy összeesküvés nem volt, mire az elnök azt válaszolta, mindenesetre utat kell adni a nyomo-

zásnak, és semmiképpen sem szabad arra az álláspontra helyezkednie a Kisgazdapártnak, hogy eleve tagadásba veszi az összeesküvést; végül is úgy látszik, hogy katonai vonalon valóban hoztak ostoba határozatokat. Mind a hárman megegyeztünk azonban abban, hogy Kiss Sándort és társait minden körülmények között meg fogjuk védelmezni, ha esetleg őket is bele akarják keverni ebbe a politikai bűnügybe.

Még ekkor sem hoztuk azonban az egész ügyet összefüggésbe a válsággal, és azt hittük, hogy a vizsgálat folyamán szét fog pukkanni az egész összeesküvési história.

81 / Az első hivatalos jelentés az összeesküvésről

Az első letartóztatásoktól számítva hetekig nem foglalkozott a sajtó az összeesküvés ügyével. A köztársasági elnöknél történt megbeszélés után azonban hozzám fordult Rajk, s jelentette, hogy kénytelen kiadni hivatalos jelentést, mert nem lehet ellenállni a sajtó követeléseinek. Külföldön máris jelentek meg hírek, amelyek megtévesztők lehetnek, ha a magyar kormány maga is nem igyekszik helyes irányba terelni a közvélemény érdeklődését.

Azt feleltem Rajknak, magam sem kívánnám elzárni a nyilvánosságot az ügy megismerésétől, azonban kérem, hogy a közleményt mutassa be nekem, mielőtt a sajtónak kiadják. Amint bebizonyult, ez az óvatosságom nem is volt felesleges, mert Rajk a hivatalos kommunikében olyan mértékben akarta meggyanúsítani a Kisgazdapártot, ami megengedhetetlen volt. Kitérőttem vele ezeket a részeket, s ahhoz járultam hozzá, hogy „az összeesküvők igyekeztek befurakodni a Kisgazdapártba és a többi pártba is”. Rajk végül is becsapott, mert ennek a mondatrésznek csak az első felét vette be a kommunikébe.*

A hivatalos jelentés nyilvánosságra hozatala megnyitotta a zsilipet a baloldali sajtó előtt. A kommunista és a szociáldemokrata lapok ezután állandóan első oldalon,

hatalmas címekkel foglalkoztak az összeesküvéssel. Nem volt ezután más témájuk ezeknek a lapoknak. A Kisgazdapárt fiatal képviselőit nyíltan gyanúba vették a baloldali lapok.

Mindig hangoztatták ők – írták a baloldali lapok –, hogy a Kisgazdapárt tele van reakciókkal. Többször rámutattak már Saláta Kálmán és barátai demokráciaellenes üzeneteire. Íme, kiderül, hogy kijelentéseik nem voltak alaptalanok. Ezek a fiatal képviselők legalábbis az összeesküvők baráti köréhez tartoznak.

A Kisgazdapárt képviselői csoportjában nagyon értékes fiatal, művelt csoport alakult ki. Néhányat közülük az előző fejezetben már jellemeztem. De hozzájuk tartozott még Hám Tibor,* egy fiatal orvos, aki egy esztendőn keresztül Sopron vármegye főispánja volt; Horváth János,* a pártnak egyik szervezetkezletügyi szakembere és még néhányan. Fiatal koruk miatt „aprószenteknek” hívták őket. Minden munkából készséggel vették ki részüket, és a rájuk bízott feladatokat alapos munkával oldották meg. Számos parlamenti bizottságnak voltak a tagjai. Kiss Sándor a Parasztszövetség igazgatója lett, helyettesül pedig Horváth Jánost választottuk meg. Többen kerültek volna közülük a kormányba, de attól tartottunk, hogy fiatal koruk ellenzést váltana ki az idősebb képviselők nagy többségénél. Egytől egyig részesei voltak a fasiszták és németek idején az ellenállásnak, s a legtöbben közülük naponként kockáztatták életüket az ellenállási harcban. A Kisgazdapártnak valamennyien tagjai voltak már 1943-ban, amikor a párt értelmiségi tagozata szervezkedni kezdett. Többen fiatal koruk miatt a párt ifjúsági csoportjában dolgoztak.

Egyik egészséges kezdemény a másik után jött ezektől a tetterős, művelt fiatalemberektől. Morális megítélésüket alátámasztotta még az a körülmény is, hogy valamennyien őszintén vallásos alapon állottak. Nagy elfoglaltságom mellett is gyakran szakítottam időt a velük való találkozásra, s ilyenkor örömmel vállalták a legmegerőltetőbb feladatokat is. A demokrácia jövőendő államférfiainak

tekintettem őket, s állandóan egyengettem útjukat ilyen irányba.

Rendkívül nagy megdöbbenéssel fogadta a közvélemény a baloldali lapoknak ezekre a fiatal képviselőkre tett célzásait. Kezdt kibontakozni az összeesküvés ügyéből egy nagy támadás a Független Kisgazdapárt és a polgári demokrácia ellen.

Az összeesküvés ügyével szemben tanúsított gyanakvásom nem maradt titokban, s a kommunisták gondoskodtak róla, hogy az ügy hullámai mind közelebb érjenek hozzám. Csakhamar a fülembbe jutott, hogy fiamat és leányomat is kezdik úgy emlegetni, mint akik kapcsolatban állottak az összeesküvőkkel. – Azért küldöttem őket külföldre – suttogták –, leányomat tanulni Svájcba, fiamat pedig a washingtoni követség kezdő tisztviselőjének, hogy „jó helyen” legyenek akkor, ha esetleg kipattan, hogy ők is részesei az összeesküvésnek. – Nem tartottam érdemesnek tiltakozni a szóbeszéd ellen, mert ezzel csak tápot adtam volna a további gyanúsításoknak.

A kommunista sajtó célzásokat tett a külföldi magyar diplomáciai testület néhány fiatal tagjára is. Megállapította, hogy néhány fiatal diplomatánk baráti kapcsolatot tartott fenn a Kisgazdapárt fiatal értelmiségi képviselőinek csoportjával, s ebből kezdett következtetéseket levonni.

A belügyminiszter naponként jelentést tett, és közölte velem az újabb letartóztatásokat. Egyik jelentése alkalmából figyelmeztettem a baloldali lapok magatartására, mire a belügyminiszter ígéretet tett, hogy fékezni fogja ezeknek a lapoknak a hangját.

Természetesen a kormány vezetésének feladata ezerféle gondot jelentett, s nem tudtam egész figyelmemet az állítólagos összeesküvés fejleményeinek szentelni. De mind határozottabban bontakozott ki előttem a szándék: amit nem tudtak elérni a válság alatti támadásokkal, a Kisgazdapárt újabb megcsonkítását ezzel az összeesküvés történetével akarják véghezvinni.

Naponként találkoztunk Varga Bélával és Kovács Bélával. Egyezett a véleményünk a tekintetben, hogy határt

kell szabni a rendőrség munkájának, s fékezni kell az ügy továbbgyűrűzését.

Gyakran jöttünk össze a köztársasági elnökkel is, akinek a családja felé szintén célzásokat tett a suttogó propaganda. Az elnöknek az volt a véleménye, hogy helyesebb, ha az eljárás során bizonyul be a rendőrség túlzása, mint hogyha akadályozni próbáljuk az eljárás szabad lefolytatását.

Sorra magamhoz kérettem a gyanúba vett fiatal képviselőket, s baráti szavakkal próbáltam kiszedni belőlük, hogy mit tudnak az állítólagos összeesküvésről. Figyelmeztettem őket, hogy nem teszik helyesen, ha előttem is elhallgatják, amit tudnak. Egytől egyig a leghatározottabban állították, hogy sohasem hallottak semmiféle összeesküvés tervről, csak annyit tudtak, hogy van egy baráti társaság, amely időnként találkozik a magyar problémák megbeszélése végett, s ilyenkor természetesen elkerülhetetlen, hogy szó ne essék napi politikai kérdésekről is.

Megnyugtattott ezeknek a fiatalembereknek a kijelentése. Tudtam, hogy tiszta lelkű, becsületes emberek, s ha bármi közülük lenne a dologhoz, bizalommal bevallanák nekem.

Ugyanezt tette Kovács Béla is. Azonban neki is az volt a meggyőződése, hogy a gyanúba vett fiatal képviselők ártatlanok, mert egyik-másik legalábbis elárulná magát, ha köze lenne az összeesküvéshez.

Esténként, amikor Varga Béla kicsiny cellájában össetalálkoztunk egy-egy órára, gyakran tettük fel egymásnak a kérdést: hihető-e, hogy egyáltalán valami összeesküvés készült? Legtöbbször az volt egyező megállapításunk, hogy meggondolatlan formában és körülmények között tartották ezek az emberek megbeszéléseiket olyan kérdésekről, amelyekről nyíltan is beszélhettek volna, és ezzel irányították magukra a figyelmet, s ezzel nyújtottak módot az összeesküvés vádjának kitalálására. Egyikünk sem gondolt arra, hogy az üldözési elvetemültség odáig fejlődik, hogy ártatlan embereket mindenáron befekettítsenek és szabadságuktól megfoszsanak.

82 / Mistéth Endre miniszter is „összeesküvő”

Az egyik jelentéstétele alkalmából a belügyminiszter a következő kijelentést tette:

– Mistéth Endre minisztértársunk, úgy látszik, részese az összeesküvésnek. Kérlek, miniszterelnök úr, vizsgáld ki az ügyét, és távolíttasd el a kormányból.

– Miféle vádak vagy bizonyítékok vannak Mistéth miniszter ellen? – kérdeztem.

– Szent-Miklós István őrnagy bevallotta, hogy letartóztatása előtt magához kérte Mistéth miniszter, s közölte vele, hogy le fogják tartóztatni, éppen ezért helyesnek tartaná, ha Szent-Miklós mielőbb megszökne. Amikor Szent-Miklós arra hivatkozott, hogy nem rendelkezik semmi pénzzel, Mistéth azt mondotta, hogy neki sincs pénze, de azt a száz forintot, ami nála van, odaadja Szent-Miklósnak. Szent-Miklós a pénzt el is fogadta. Vallomások vannak arról is, hogy Mistéth a Magyar Közösségnek vezető tagja, aki már minisztersége kezdetén a minisztériumban helyet foglaló magyar közösségi tagokkal megbeszélést is tartott, és ennek a titkos társaságnak az újjászervezésében maga is vezető szerepet vállalt – adta elő tájékoztatását a belügyminiszter.

Megdöbbsentem, amikor a belügyminiszter tájékoztatását végighallgattam. Ha Szent-Miklós bevallotta, hogy Mistéth őt szökésre biztatta, és ha bebizonyosodik, hogy Mistéth a titkos társaság tagja, lehetetlenség lesz elzárkózni lemondatása elől.

Azt mondtam a belügyminiszternek, hogy mivel a Mistétről elmondottak a Kisgazdapártot egészen közelről érintik, kérem, jöjjön el másnap a köztársasági elnökhöz, és kizárólag a Kisgazdapárt vezetői előtt ismertesse az összeesküvés ügy újabb fejleményeit.

Magamhoz kérttem Mistéth Endrét. Megkérdeztem tőle, mi igaz abból, amit nekem róla a belügyminiszter mondott. Mistéth bátran és férfiasan beismerte, hogy

a Magyar Közösségnek valóban tagja volt, és nyomban fel is ajánlotta lemondását. Elhatároztam, hogy Mistéth ügyét a köztársasági elnöknel tartandó kiscgazdapárti vezetői értekezlet elé viszem, addig nem nyilatkozom lemondásának elfogadására nézve sem.

A kommunista sajtó, a belügyminiszter ígérete ellenére, féktelen denunciacióba fogott. Kialakult az a gyakorlat, hogy a kommunista lapok megtámadtak politikusokat, s azután a rendőrség ezek ellen irányította a kihallgatásokat és folytatta az újabb letartóztatásokat. A kiscgazdapárti képviselők fiatal csoportját mind élesebb hangon vádolta a kommunista sajtó összeesküvéssel. De célzást tettek Kovács Bélára is, abban az értelemben, hogy Kovács Bélát politikai felelősség terheli, mert nem vette észre, hogy körülötte a Kiscgazdapártban összeesküvés folyik.

A fiatal képviselőket nyugtalanították a támadások, de Kovács Béla éppenséggel nem vette tragikusan ezeket a támadásokat. A politikai harcokhoz hozzászókött természetű távol tartotta tőle az aggodalmakat.

Rákosival találkoztam az egyik minisztertanács után; annak az embernek a fölénnyel fordult hozzám, akit igazolt az idő.

– Na ugye, hányszor megmondtam, hogy Magyarországon összeesküvések folynak? Ti nem hittetek nekem. Azt hittétek, hogy én csak a levegőbe beszélek. Nem tudjátok a demokráciát érdeme szerint félteni. Magam is csak elcsodálközom azon, hogy milyen széles körűvé vált ez az összeesküvés, amely néhány héttel ezelőtt még csak jelentéktelen dolognak látszott. Ha a demokráciát meg akarjuk menteni, nagyon óvatosnak és ébernek kell lennünk. Kegyetlenül kell leszámolni az összeesküvőkkel. Ha ezekkel kesztyűs kézzel bánunk, akkor a többiek is bátorságra kapnak. Mert ne higgyétek, hogy csak ez az egy összeesküvő csoport van. Amint már mondtam is, sokan forgatnak itt a fejükben terveket a demokrácia megdöntésére.

– Az eljárás folyik, és remélem, a vizsgálat elég tárgyilagös lesz ahhoz, hogy meg fogja állapítani a valóságot. Én változtatlanul azt állítom, hogy a demokráciát megdönteni

nem lehet, és hogy az állítólagos összeesküvők mostani csoportja is inkább változtatásokról álmodozott, semmint a demokrácia erőszakos megdöntéséről. A mi pártunknak is az a véleménye, hogy az eljárást le kell folytatni. Van azonban az egész eljárásnak egy alapvető hibája. Az eljárást az a politikai rendőrség folytatja, amelyik úgyszólván kizárólag kommunistákból áll. Ez a körülmény nem nyugtatja meg az ország népét. Követelni fogom a belügyminisztertől, hogy a nyomozásba kisgazdapárti rendőröket is vonjanak be.

Rákosinak nem nagyon tetszett a válaszom, de azt mondta, hogy rendben van, vessem fel ezt a kérdést a belügyminiszter előtt.

Ismét összehívtam Varga Bélával és Kovács Bélával, s újból szóba került közöttünk, hogy mit kellene tenni az ügy lokalizálására. Eőttünk állott azonban a Szovjet. Tudtuk, hogy Kondratov tábornoknak a Pálffy-ügybe való beavatkozása azt jelenti, hogy a Szovjet élénk figyelemmel kíséri az állítólagos összeesküvés ügyét, és hogy az eljárás lefolytatásának akadályozása kétségtelenül a Szovjet beavatkozását vonná maga után.

83 / Az összeesküvés szélesedik a Kisgazdapárt felé

Másnap valóban összehívtam Tildy köztársasági elnökhöz a Kisgazdapárt vezetését, hogy meghallgassák a belügyminiszter tájékoztatását Mistéth miniszter ügyéről. Az értekezleten Tildy Zoltánon és rajtam kívül Varga Béla, Kovács Béla, Balogh István és Oltványi Imre vettek részt.

A belügyminiszter elővette jegyzeteit és a magával hozott jegyzőkönyveket, s elkezdte ismertetni az összeesküvés ügyét. Amikor ismertette a Magyar Közösséget, a földalatti fővezériséget, a Kisgazdapárt ellen fordította a szót. Azt mondotta, hogy az összeesküvők kétségtelenül meg akarták nyerni céljaiknak a Független Kisgazdapár-

tot, s ezért nagy tömegben furakodtak be a pártba, s igyekeztek ott vezető pozíciókat szerezni. Ekkor még nem állította, hogy a Kisgazdapárt vezetőit felelősség terheli azért, hogy az összeesküvés annyira el tudott terjedni a pártban, csupán megállapította, hogy az összeesküvők kapcsolatot tartanak a párt számos képviselőjével, akiket „igyekeztek” megnyerni saját céljaiknak.

Elmondotta még a belügyminiszter azt is, hogy megtalálták Donáth Györgynek, a hetes bizottság egyik tagjának egy tanulmányát, amelyet az összeesküvés programjának kell tekinteni. Ebben a tanulmányban benne van, hogy vissza kell állítani a magyar politikai élet jogfolytonosságát. Ez azt jelenti, hogy 1944. március 19-én, a német megszállás napján megszűnt a régi rendszer cselekvőképessége, s azt mind a mai napig nem nyerte vissza, ezért ott kellene folytatni a magyar politikai életet, ahol a német megszállás napján abbahagytuk.

Ebből a meglehetősen hevenyészett írásból a belügyminiszter és a kommunisták arra következtettek, hogy Donáth Horthy kormányzóságát is vissza akarja állítani, és a kormány élére ismét Kállay Miklóst akarja tenni. Ez azonban nem tűnik ki az egyébként eléggé zavaros írásból, és a többi vádlottak sem állítják, hogy a Horthy-rendszert akarták restaurálni. Ellenkezőleg, arról vallottak, hogy ha egy rendszerváltozást lehetett volna elérni, valami liberális demokráciát kellett volna a kormány élére állítani.

Arról is beszélt a belügyminiszter, hogy az összeesküvők meg akarták semmisíteni a demokrácia nagy vívmányait, így például a földreformot is. Ez az állítás képtelennek látszott előttem az első perctől fogva. A letartóztatottak a földreformmal szemben gazdaságilag érdektelenek voltak. Egyiktől sem vettek el földet, és egyik sem kapott földet. Akik közülük politikus elmének számítottak, azokról úgy tudtam, hogy hívei a földreformnak. Különbösen ezek többnyire értelmes emberek voltak, akik nyilvánvalóan tudták azt, hogy egy végrehajtott földreformot meg nem történtté tenni lehetetlen. Általában kiosztott földet újra egy darabba összeragasztani és a régi tulajdonosá-

nak visszaadni ritka közgazdasági jelenség. Csupán két esetre emlékszünk, amikor a földreformot visszacsinálták. Az első eset volt, amikor 1919-ben a rövid ideig tartó kommunista kormányzás Magyarországon megakadályozta a földreform végrehajtását, a másik eset pedig, amikor a szovjet kormány elvette az orosz parasztok tízmillióinak a földjét, és megteremtette belőlük a nagybirtokrendszert.

A belügyminiszter elővette az addig letartóztatottak vallomásait, s ezekben a vallomásokban rámutatott a földalatti fővezérség beismerésére, a katonai szervezkedés megindítására, valamint azoknak a törekvéseknek a beismerésére, hogy igenis meg akarták dönteni a demokráciát és a köztársaságot tervezgetéseik során az összeesküvők. Erre csak az alkalmas pillanatot várták, amelyről azt hitték, akkor érkezik el, ha a szovjet hadsereg elhagyja Magyarországot.

Ezután Rajk Kovács Bélához fordult.

– Kérlek, én természetesen nem akarlak téged gyanúsítani, de meg kell vallani, hogy egynéhány olyan kijelentés hangzott el, amely téged is terhelni látszik.

– Mik ezek a kijelentések? – kérdezte Kovács Béla.

– Egyesek elismerik, hogy közeli kapcsolatban állottak veled és hogy gyakran találkoztatok.

– Ez igaz – felelte Kovács Béla –, Szent-Iványi Domokost még Debrecenből ismerem, s beszélgettem vele néhányszor, Arany Bálintot pedig a Kisgazdapárt központjában ismertem meg, mint a budapesti szervezet vezetőjét, s mivel jóra való embernek tartottam, nem zárkoztam el a vele való érintkezéstől.

– Na természetesen ebből még nem lehet következtetni semmire – mondotta Rajk –, én csupán megemlítettem, hogy egyesek vallomásaikban a veled való kapcsolatukról is említést tettek.

Mivel a belügyminiszter jelentésében gyakran megemlítette a Kisgazdapártot, éreztük, hogy van valami tendencia a vádaknak a Kisgazdapárt felé való kiterjesztésére. Ebben a feltevésünkben nem is csalódtunk, mert Rajk csakhamar nyilatkozott is erre nézve:

– Az eddig letartóztatott összeesküvők azt állítják, hogy a Magyar Közösségben helyet foglaltak kigazdapárti képviselők is. Célzások történtek Saláta Kálmánra, de megemlítték Jaczkó Pál, Hám Tibor, Horváth János, Kiss Sándor és Vatai László képviselők nevét is. Én azt hiszem, ezek közül Saláta Kálmánnak valóban lehet valami köze az összeesküvők által folytatott megbeszélésekhez.

Szinte valamennyien hozzászóltunk a belügyminiszter jelentéséhez. Elmondottuk, hogy teljesen kizártnak tartjuk, hogy a felsorolt képviselők közül bármelyik is konspirált volna, s külön-külön is ismertettük ezeknek a képviselőknek az életpályáját és demokratikus érdemeit.

Ezután a belügyminiszter a Mistéth-ügyet ismertette. Az értekezlet résztvevői meglepetéssel hallották a Mistéth elleni vádakát, s kézről kézre járt Szent-Miklósynak az a jegyzőkönyve, amelyben bevallotta, hogy Mistéth őt szökésre biztatta, ehhez pénzt is adott neki, és hogy Mistéth a Magyar Közösség egyik aktív tagja.

Mielőtt a belügyminiszter eltávozott volna, a következőket mondtam neki:

– Akár van összeesküvés, akár nincs, a rendőri eljárást gyanússá teszi a közvélemény előtt az a körülmény, hogy a nyomozásban kizárólag a politikai osztály kommunista tagjai vesznek részt. Ezért azt kérem, hogy azonnal állítsa be a nyomozásba kigazdapárti rendőrtisztviselőket is. Egyrészt a Kigazdapárt, másrészt az egész magyar közvélemény megnyugtatóra fog szolgálni ez az intézkedés. Nem járulhatunk hozzá, hogy ezt a rendkívül kiszélesedett ügyet kizárólag kommunista rendőrök vigyék tovább.

– A nyomozásban részt vesznek más pártállású rendőrök is – válaszolta a belügyminiszter. – Máris intézkedtem, hogy a rendőrség politikai osztályának kigazdapárti helyettes vezetője állandóan ott legyen a kihallgatásoknál.

– Na erről majd jelentést kérek magamnak – válaszoltam.

A belügyminiszter távozása után a Kigazdapárt vezető-

ségi tagjai együtt maradtak a köztársasági elnökkel, s megvitatták a helyzetet. A pártvezetőség tagjainak most volt alkalmuk először látni a letartóztatottak vallomásáról készült jegyzőkönyveket, és bár csodálkoztak azon, hogy gondolhat épeszű ember a demokrácia megdöntésére, elfogadták, hogy le kell folytatni az eljárást azok ellen, akik titkos társaságba tömörülve demokrácia- és köztársaságellenes terveket forgattak a fejükben, még akkor is, ha a beszélgetésen túl egy lépést sem tettek. Úgy határozott az értekezlet, hogy Mistéth miniszter lemondását el kell fogadni. Kifejezte az értekezlet azt az óhajtását, hogy az összeesküvés ügyét most már lokalizálni kell, és meg kell akadályozni, hogy esetleg felhasználják ezt a Kiszgazdapárt megbontására és értékes kiszgazdapárti képviselők kompromittálására.

Tárgyalást kezdtem a belügyminiszterrel, s megállapodtam vele abban, hogy Mistéth miniszter lemondását elfogadom, kikötöm azonban, hogy Mistéthet letartóztatni nem szabad. Erre a kikötésre azért volt szükség, mert Mistéth nem volt tagja a nemzetgyűlésnek, és így parlamenti mentelmi jog nem védte őt a rendőrségi eljárástól. A belügyminiszter kijelentette nekem, hogy a rendőrségnek nincs is szándékában Mistéthet letartóztatni, ha azonban szükségesnek látszik, az eljárást lefolytatják ellene, s lehetetlen, hogy erre az időre Mistéth a kabinet tagja legyen.*

84 / A Parasztszövetség is „összeesküvő”

A köztársasági elnöknel tartott megbeszélés utáni napon a kommunista sajtó újabb szenzációval jött ki. Megállapította, hogy a Parasztszövetség vezetői is részesei az összeesküvésnek. Eddig is tettek célzásokat a Parasztszövetségre, mivel a letartóztatott Héder János a Parasztszövetség szövetkezeti osztályán dolgozott. Most azonban egyszerre gyanúba fogta a sajtó a szövetség tisztviselőinek egy nagy csoportját. Kérdőre vontam a belügyminisztert,

hogy miféle újabb akció kezdődik itt az összeesküvés örve alatt.

A belügyminiszter jelentette, hogy Horváth János képviselő, Oláh István,* Barsi Dénes,* Fáy Aladár,* Héder János, Bálint Sándor,* Fitos Vilmos,* Tóth István* és más tisztviselők, akik a Parasztszövetség szervezetében dolgoznak, a Magyar Közösség tagjai, némelyikről már biztosan meg lehetett állapítani, hogy az összeesküvésnek részese, mások pedig alaposan gyanúsíthatók ezzel a váddal.

Horváth Jánoson kívül a felsoroltak nem voltak választott tisztviselői a Parasztszövetségnek, hanem csak egyszerűen alkalmazottai. Ezek a szövetség egyes osztályain belül mint kis fizetésű tisztviselők dolgoztak. Mindenképpen túlzás volt tehát úgy állítani be őket, mint a Parasztszövetség vezetőit. A Parasztszövetség elnöke én voltam. Ügyvezető alelnök Kovács Béla. Alelnökök B. Szabó István és Dobi István miniszterek. A választmány tagjai egytől egyig kisközpárti képviselők voltak, tehát a felelős választott vezetők körén a felsorolt tisztviselők egészen kívül estek.

Fel kellett azonban ismerni a beállításból, hogy a belügyminiszter játéka a Parasztszövetség ellen irányult, gyors intézkedésekre volt tehát szükség, hogy magát a szervezetet is be ne vonhassák az összeesküvésbe.

Még aznap délután összehívtam a szövetség elnökségét, és azt javasoltam, mondjon fel a Parasztszövetség elnöksége kivétel nélkül az összes tisztviselőknak. Ezek közül a tisztviselők közül gyakorlatilag is azonnal távolítsa el azokat, akikről megállapítható, hogy a Magyar Közösség tagjai vagy bármiféle kapcsolatuk van az úgynevezett összeesküvéssel, akik pedig személy szerint még nincsenek megvádolva, azok is a fölmondás állapotában dolgozzanak tovább. A szövetség egyes osztályai élére pedig kisközpárti paraszt képviselőket kell állítani az országos választmány tagjaiból.

Ezt a javaslatomat a Parasztszövetség elnöksége elfogadta, másnap a kijelölt kisközpárti képviselők már

elfoglalták hivatalukat, s így az egész szövetség egyik napról a másikra teljesen új irányítás alá került. Nagyon helyes volt ez az intézkedés, mert így meg lehetett állítani a Parasztszövetség ellen indított hatalmas rohamot.

A Szovjetunió és a Kommunista Párt egyaránt szereték volna megsemmisíteni a Magyar Parasztszövetséget. A Parasztszövetség szervezkedésének hálózata kiterjedt már az egész országra. Jóval több, mint ezer faluban és városban volt már ekkor szervezete. De nemcsak gazdasági és kulturális szervezkedést jelentett a Parasztszövetség mozgalma, hanem nagyon erős szövetkezeti szervezkedést is. A Parasztszövetség irányítása alatt mind több és több egészséges vidéki szövetkezet alakult, ami arra mutatott, hogy a parasztság a maga szövetkezeti szervezkedését kívül akarja tartani a kompromisszumos alapon vezetett szövetkezeti központoktól.

De politikailag is nagy előnyt jelentett a Parasztszövetség. Kulturális tanfolyamain a parasztság erőteljes ideológiai kiképzésben részesült. Ezeken a tanfolyamokon céltudatosan tanították az igazi demokrácia gyakorlatát, és képet kapott a parasztság világnézeti kérdésekről is. Amint visszatartotta a Parasztszövetség a parasztságot a náciizmus idején a nyilaspárti mozgalmaktól, úgy megvédte a marxista mozgalmak hatásaitól is.

Ezenkívül lassan a Parasztszövetség kezébe került a parasztság érdekképviselési ügye is. A mezőgazdasági érdekképviselési törvény mögött a Parasztszövetség állott. Munkabérek és árak megállapításánál a Parasztszövetség képviselte a parasztságot. El kellett tehát pusztítani ezt a hatalmas és népszerű szervezetet, mert veszélyeztette a kommunistáknak a parasztság körében való érvényesülését.

Életre hívtak a kommunisták is a Nemzeti Parasztpárt segítségével két új parasztszervezetet. Az egyik a földmunkások és kisbirtokosok országos szervezete, a FÉKOSZ, a másik pedig az új földhöz jutottak szövetsége, az UFOSZ. Természetesen mind a két szervezetben a kommunisták parancsoltak, s mindkettőt egészen radikális, baloldali alapon szervezték. Mind a kettőnek az

élére elszánt kommunistákat állítottak, akik Rákosi utasításait mindenben szigorúan betartották. Ennek a két szervezetnek a támogatásával szövetkezeti mozgalmat is indítottak a felosztott nagybirtokok megmaradt felszerelésének közös felhasználására.

Mind a két szervezetet gyakorlatilag is támogatta a Szovjet. Az egyik szervezetnek a Mária Valéria utcában adott a Szovjet hatalmas székházat, a másik szervezetnek pedig a Szabadság téren ültetett ki egy palotát. A szovjet politikának is természetes törekvése volt, hogy a parasztságot a kommunista eszmének megnyerje, s ezért, miközben a Kisgazdapárt és a Parasztszövetség szervezeteit maga is igyekezett elnyomni, a kommunisták parasztszervezeteit mindenféle segítséggel támogatta.

A Parasztszövetség felsorolt tisztviselőit nemsokára le is tartóztatták, csupán Horváth Jánost nem tudták letartóztatni, mivel őt képviselői mandátuma védte. A Parasztszövetségben házkutatást tartottak, s az ott talált ártatlan iratokból újabb adatokat böngésztek ki még szabadlábban levő emberek ellen.

85 / Nyíltan vádolnak kisgazdapárti képviselőket

A kommunista sajtó folytatta denunciáló tevékenységét, és most már nyíltan kezdett vádolni kisgazdapárti képviselőket az összeesküvésben való részvétellel. Folyamatosan vált az a rendszer, hogy először a sajtó támadott meg embereket, azután a belügyminiszter produkált vallomásokat a megtámadott emberek ellen, majd követelte azok letartóztatását. A kommunista lapok megtámadták Saláta Kálmán, Jaczkó Pál, Hám Tibor, Horváth János, Gyulai László, Vatai László és Kiss Sándor képviselőket.

Ismét pártközi értekezletet hívtam össze a köztársasági elnökhöz. Ezen az értekezleten a belügyminiszter elmondta, hogy Saláta Kálmán a hetes bizottság egyik tagja volt.* Az elhangzott vallomásokból kiderült, hogy a hetes

bizottság titokzatos hetedik tagja egy kisgazdapárti képviselő, a „demokráciaellenes tevékenységéről” ismert Saláta Kálmán. Jelentette továbbá, hogy Jaczkó Pál kisgazdapárti képviselő titokban fegyveres karhatalom szervezését folytatta, ezenkívül pedig az Ausztriában levő nyilas katonatisztekkel való kapcsolat céljából sok embert személyesen szöktetett ki az országból. Saláta és Jaczkó tehát főbenjáró részesei az összeesküvésnek. Horváth János képviselő a Magyar Közösség nevű titkos társaságnak nemcsak egyszerű tagja, hanem egyik szervezője és irányítója. Hám Tibor képviselő nem tagja a Magyar Közösségnek, de az összeesküvésnek egyik leglelkesebb támogatója, számos vallomás bizonyítja, hogy a hetes bizottság minden utasítását végrehajtotta. Gyulai László már a Gyöngyös környéki összeesküvésnek részese volt, ennél az újabb összeesküvésnél pedig kiderült, hogy a hetes bizottság megbízásából ő folytatott állandó levelezést a Nyugatra menekült nyilas tisztekkel és külföldi ügynökökkel. Végül sajnálkozva állapította meg Rajk László, hogy 1946 szeptemberében Kiss Sándor és Vatai László a Magyar Közösség tagjai lettek,* letették a fogadalmat, és vállalták a felavatást.

Megnéztük azokat a jegyzőkönyveket, amelyek a felsorolt képviselők összeesküvés kapcsolatait tartalmazták. A vallomástevők kétségkívül saját kezűleg írták alá vallomásaikat. Legelőször Rákosi kért szót.

– A választások óta szakadatlanul hangoztatjuk – mondotta –, hogy a Kisgazdapárt jobbszárnya ellensége a demokráciának és elősegíti a demokrácia elleni támadásokat. A Kisgazdapárt vezetősége ezeket az állításainkat mindig visszautasította. Most derül ki, hogy mindig igazunk volt, amikor egyszerre ég a ház a fejünk fölött. Ha a Kisgazdapárt nem vállalja a legkíméletlenebb harcot a reakció és az összeesküvés ellen, úgy el fog bukni a demokrácia, s ezért a Kisgazdapártnak kell vállalni a felelősséget. Mi nem vagyunk hajlandók megvárni, amíg az összeesküvők sorban lenyakaznak bennünket, hanem igenis kíméletlen erővel követeljük az összeesküvés felszámolását.

A Saláta Kálmán elleni adatok valóban nagyon súlyosnak látszottak. Ha a Jaczkó Pállal kapcsolatban tett vallo-mások is igazak, akkor Jaczkó Pál is védhetetlen. Gyulai László bíróság elé állítását már az elmúlt év augusztusában követelték az oroszok is a gyöngyösi merénylöklökkel való kapcsolat miatt. Horváth Jánosról bizonyították, hogy parlamenti képviselő léte-re törvénytelen titkos társasá-gnak a szervezési vezetője volt. Ezeket az embereket nehe-zen tudtuk védeni az értekezleten. De határozottan kikel-tünk Kiss Sándor, Vatai és Hám Tibor gyanúsítása ellen.

Varga Béla azt a kijelentést tette, hogy tekintettel arra, hogy több parlamenti képviselő áll gyanú alatt, nem tartja megnyugtatónak, hogy az ügyet csak a rendőrség vizsgálja ki, hanem parlamenti vizsgálóbizottság kiküldését tartja szükségesnek. Rákosi, Szakasits, Veres Péter és Tildy Zoltán egyértelműen állást foglaltak a parlamenti vizsgálóbizottság gondolata ellen, s amikor azt láttam, hogy az értekezlettel nem lehet elfogadtatni egy ilyen vizsgálóbizottság kiküldésének a gondolatát, újból a rendőrség összetételét tettem szóvá.

– Ismételten felhívtam a belügyminiszter urat arra, hogy az összeesküvési ügyben eljáró rendőrséget egészítse ki a többi párt, elsősorban a Kiszgazdapárt rendőr tagjaival. Bár az összeesküvés gyanúsítottjai között vannak kommu-nisták, szociáldemokraták és parasztpártiak is, úgy látszik, hogy ez a kínos ügy a Kiszgazdapártot érinti legközelebb-ről, ezért kell különösen a kiszgazdapárti rendőrség részvé-telére súlyt helyezni. A belügyminiszter úr ígéretet tett arra, hogy utasításaimat teljesítik, az ígéret azonban csak ígéret maradt. A politikai rendőrség kiszgazdapárti helyet-tes vezetője csak olyan mértékig lett bevonva az eljárásba, hogy a kihallgatásoknál felvett jegyzőkönyvek aláíratásá-hoz odahívják. Azonban sem a kihallgatásokban, sem a nyomozásban nem vesz részt más pártállású rendőrség, csak kommunista. Nem tudom a felelősséget vállalni az ország előtt ezért az egyoldalú rendőri eljárásért, s ezért ismételten felhívom a miniszter urat, hogy az összes pártok rendőrségi tagjaiból állítsa össze azt a csoportot, amelyik

az összeesküvés nyomozását végzi és a letartóztatottakat kihallgatja.

Szakasits sietett a belügyminiszter mentetegetésére.

– Nem így van, kérek – mondotta –, a nyomozásban részt vesznek szociáldemokrata rendőrök is, akik nekem állandóan jelentik a fejleményeket, s bizony meg kell mondanom, hogy a legkomolyabb meggyőződéssel állítják, hogy veszedelmes összeesküvés készül, s indokoltnak tartják az összeesküvés elleni politikai állásfoglalást is.

– Én nem tudom, hogy neked mit jelentenek a szociáldemokrata rendőrök – válaszoltam –, de én nem kapok közvetlen rendőri jelentéseket, s ezért én ragaszkodom hozzá, hogy kiskgazdapárti rendőrök is vegyenek részt a nyomozásban, mert különben kénytelen vagyok ragaszkodni magam is Varga Béla indítványának elfogadásához.

Látszott, hogy Rajk Rákosi kijelentésétől várja válaszának megadását, s amikor Rákosi azt mondotta, hogy helyesnek tartja, ha más pártállású rendőrök is részt vesznek a nyomozásban és kihallgatásokban, akkor Rajk megerősítette korábban tett ígéretét.

A pártközi értekezlet tagjainak távozása után Varga Bélával együtt azt kérdeztük az elnöktől, mit csináljunk, ha a megvádolt képviselők mentelmi jogának a felfüggesztését kérik, mire az elnök azt mondotta, hogy nem lehet elzárkózni a képviselők kiadatása elől, mert a bizonyítékok eléggé alaposnak látszanak. Sürgetni kell azonban, hogy mielőbb bíróság elé kerüljön az egész ügy, mert egészen bizonyos, hogy egy nyílt bírósági tárgyalás világosságot vet a kérdésre, és nyilvánvaló, hogy a megvádolt képviselőket fel fogja menteni.

Este a Kiskgazdapárt politikai bizottsága tartott ülést, amelyen foglalkoztunk az összeesküvés ügyével. Ismertettük a belügyminiszter jelentését, s elmondottuk, hogy képviselőtársainkat is gyanúsítja a belügyminiszter. A politikai bizottság megdöbbenéssel hallgatta tájékoztatásunkat, s úgy határozott, hogy esetről esetre foglaljunk állást, ha képviselőtársaink mentelmi jogának felfüggesztését kérik. A bizottság egyes tagjai hangoztatták, hogy

nem hisznek az összeesküvésben, a többség pedig amellet foglalt állást, hogy meg kell hívni a belügyminisztert egy képviselői értekezletre, hogy a képviselői csoport is meghallgathassa az egyes tagjai ellen emelt vádakat.

Kiss Sándor megvádolását tartotta a párt a legsúlyosabb esetnek. Kiss Sándor a paraszt és értelmiségi képviselők körében egyaránt megbecsült ember volt. Becsülték tudását, politikai éleslátását, puritanizmusát és hatalmas munkabírást. Néhányan azt is tudtuk, hogy a kommunisták több ízben próbálták már megkörnyékezni őt is meg Vatai Lászlót is. Nagy nyereség lett volna számukra ez a két kiváló ember; Kiss Sándor szegényparaszti származásával és nagy népszerűségével, Vatai László pedig elismert filozófiai tudásával. Mind a ketten határozottan visszautasították a kommunisták közeledését, s nyíltan hitet tettek a magyarsághoz és a keresztyénséghez való ragaszkodásukról, s nem csináltak titkot abból sem, hogy a marxista ideológiát idejétmúltnak tekintik. Nyilvánvalóan elutasító magatartásukkal érlelték meg a kommunistáknak azt az elhatározását, hogy ki kell irtani a magyar közéletből ezt a nagyszerű két fiatal demokratát, a nemzetiszocializmus elleni harcoknak kiváló hőseit.

Eddig idegerőm teljességében végeztem rendkívül nehéz kormányzati munkámat, ettől az időtől kezdve azonban mély szomorúság fogott el, s úgy éreztem, hogy emberfeletti erőre lesz szükség ahhoz, hogy célunkat elérhessük, és a koalíciós kormányzást elvigyük az ország függetlenségének visszanyeréséig.

86 / Hogyan vallat a kommunista rendőrség

Az összeesküvési eljárás szisztémáját a közvélemény is megismerte már. Először támad a kommunista sajtó, amelyik a belügyminiszter határozott ígéretei ellenére külön értesüléseket kap az összeesküvés fejleményeiről, azután a rendőrség kezelésbe veszi az eddig letartóztatottakat,

majd végül vallomásokat produkál újabb, még szabadon levő emberek ellen.

Egy-két nap múlva megérkezett a népügyészség átirata a nemzetgyűléshez, amelyben kérte, hogy Saláta Kálmán és Jaczkó Pál képviselők mentelmi jogát függessze fel a nemzetgyűlés. A vádiratban az állott, hogy Saláta Kálmán az összeesküvés legfőbb vezetésének, a hetes bizottságnak a tagja volt, aki részt vett minden összejöveten, a hetes bizottság megbízásából vállalta a Kisgazdapárt befolyásolását, tudott a földalatti fővezérségről, tudott a katonai szervezkedésről, elfogadta Donáth György broszúráját, és összeköttetést tartott fenn külföldi összeesküvőkörökkel.

Jaczkó Pál vádlevelében az állott, hogy bár a Magyar Községnek nem lehetett tagja, mivel ősei között nem magyar eredetű emberek is voltak, a hetes bizottság megbízásából vállalta fegyveres alakulatok szervezését, és személyesen szöktetett ki a határon olyan embereket, akik az összeesküvés irányítóinak megbízásából külföldön tartózkodó fasiszta erőkkel kerestek kapcsolatot.

Elhatároztam, hogy többé egyedül semmiféle intézkedést nem teszek az összeesküvés vonatkozásában. Nem vállalom a mentelmi bizottság tagjainak utasítását sem, hanem összehívom a pártvezetőséget minden kérdés megtárgyalására. Kovács Bélát, Varga Bélát, Balogh Istvánt és Oltványi Imrét kértem, hogy jöjjenek el hivatalomba értekezletre, s ez elé az értekezlet elé megidéztettem Saláta Kálmánt és Jaczkó Pált.

Az értekezleten ismertettem Saláta Kálmánnal és Jaczkóval az ellenük felhozott vádakat. Mind a ketten tagadták a vádakat. Saláta Kálmán azt állította, hogy az egész összeesküvés ügy nem volt több egy asztaltársaság beszélgetésénél, Jaczkó Pál pedig kijelentette, hogy ő kizárólag a kisgazdapárti rendgárda felállítására toborzott embereket, de semmiféle fegyveres alakulat szervezésével nem foglalkozott. Arra kértem mindkettőjüket, hogy mondjanak le önként mentelmi jogukról, és ne állítsák a párt mentelmi bizottságának tagjait nehéz helyzet elé, mert hiszen

ha a vádak nem felelnek meg a valóságnak, úgysis felmenti őket a bíróság.

Saláta Kálmán rendkívül fáradtan és megtörtén a következőket mondotta:

– Meg kell mondanom, hogy ha engem letartóztatnak, azt íratnak velem alá, amit akarnak. Idegileg annyira elfárasztott a nyilvánosság előtti hajsza, hogy valószínűleg olyan vallomást csikarhatnak ki tőlem, amilyent akarnak. – Jaczkó Pál kijelentette, hogy nem hajlandó mentelmi jogáról lemondani, mert bár egészen ártatlannak érzi magát, meg van róla győződve, hogy kínzásokkal beismerő vallomásokat vehetnek ki tőle.

Hosszasan kérdeztünk két képviselőtársunkat arról, hogy az egyes állításokból mi az igaz. Saláta Kálmánnak szemrehányást tettem, hogy bár sokat volt körülöttem, nem tájékoztattott arról, hogy milyen megbeszéléseket folytatott. Saláta idegesen válaszolt:

– Csak annyi történt, amit te is tudsz, Feri bátyám. De nem lehetetlen, hogy többet is el fogok mondani, ha kínozni fognak.

Nagyon erőlesen rendreutasítottam Saláta Kálmánt ezért a kijelentéséért, amelyért később egy levélben bocsánatot is kért.

Aznap letartóztatták Mistéth Endre volt újjáépítési minisztert. A belügyminiszter azt állította, hogy Mistéth több ízben szökni készült, s kénytelen volt ezért letartóztatni. Este Kovács Béla és Varga Béla beszéltek még Salátával és Jaczkóval, s próbálták rábeszélni őket, hogy mentelmi jogukról mondjanak le, mert remélhetik, hogy a bíróság nem a rendőri vallomások, hanem a tények alapján fog ítélni, és felmenti őket. Amint Kovács Béla beszámolt nekem erről a beszélgetésről, súlyos szemrehányást tettek Salátának, hogy mindnyájunkkal elég gyakran érintkezett, és sohasem beszélt titkos tervekről.

Ezen az estén Saláta Kálmán eltűnt, s másnap sírva jött hozzám testvérbátyja, Saláta Gyula, hogy biztosan elpusztították az öccsét, mert tegnap óta egyáltalán nem tért haza.

A mentelmi bizottság január 17-én foglalkozott a két képviselő ügyével, s a bemutatott bizonyítékok alapján Saláta Kálmán és Jaczkó Pál mentelmi jogát felfüggesztette. Jaczkó Pált nyomban letartóztatták, Saláta Kálmán pedig eltűnt a rendőrség szeme elől. Később derült csak ki, hogy szerencsésen külföldre szökött.* Néhány nap múlva Salátát fényképes falragaszokon körözték. A pesti utca véleménye az volt róla, hogy nagyon csinos fiú.

Varga Béla kora reggel találkozást kért. Én kerestem fel hivatalában, ahol egy rendőrségi fogdából kicsempészett, ceruzával írott levelet* vett elő, amelynek aláírását megismertük. Ez a levél arról tájékoztatott bennünket, hogy milyen módszerekkel folytatja a rendőrség a kihallgatásokat. Megírta a levélíró, hogy kihallgatásának megkezdésétől számítva százhusz órán keresztül állnia kellett. Nem engedték sem leülni, sem lefeküdni, hanem arra kényszerítették, hogy reflektorfényben álljon öt napon és öt éjszakán keresztül. Megírta a levélíró azt is, hogy a különböző vallatási módszerekkel olyan vallomást szedhetnek ki a vádlottakból, amilyent akarnak. Közölte továbbá, hogy a letartóztatottakat nagyon erősen faggatják arra nézve, hogy mit tudnának mondani Kovács Béla, Varga Béla ellen és ellenem. De kérdéseket intéznek hozzájuk Tildy Zoltánra nézve is.

Mivel olyan emberről volt szó, akit többekkel, vagyis az összeesküvés több gyanúsítottjával együtt nekem Tildy Zoltán mutatott be, elvittem a levelet Tildy Zoltánhoz. Tildy óvatosságot ajánlott, mert, mint mondotta, ha a levél alapján felelősségre vonjuk a rendőrséget, akkor esetleg még súlyosabb bántalmazásoknak tesszük ki a levélíró, de az is lehet, hogy provokációról van szó, s az illetőt ennek a levélnek a megírására kényszerítették, hogy vitát provokáljanak, és annak során fényesen tisztázzák a rendőrség vallatási módszereit.

Én azt feleltem Tildynek, hogy bár ezek a veszedelmek fennállhatnak, mégsem hagyhatjuk, hogy a levélben említett módszerekkel azután ténylegesen kisüssenek egy

összeesküvést, és esetleg még másokat is bevonjanak az eljárásba.

Tildy azt válaszolta, hogy siettetni kell a nyilvános bírósági tárgyalást, amely majd világosságot fog deríteni az egész ügyre.

Én nem bíztam ennyire a bírósági eljárás igazságosságában. Meg voltam győződve róla, hogy a bíróság éppen úgy kényszer alatt fog állani, mint a rendőrség, éppen úgy törekszik igazságtalan ítéletre, mint a kunmadarasi per tárgyalásánál, és a bírósági tárgyalásnak legfeljebb annyi haszna lehet, hogy a vádlottaknak módjuk lesz a rendőrség előtt tett, erőszakkal kicsikart vallomásokat visszavonni. Jogászainknak is az volt a véleményük, hogy ha a vádlottak vallomásaikat visszavonják, az egész összeesküvés komplexum összeomlik, miután a rendőrségen tett vallomáson kívül semmi más bizonyíték nincs az összeesküvésre. Az volt a pártvezetőség általános véleménye, hogy amíg a vádlottak vallomásaikat vissza nem vonják, addig el kell fogadni, hogy van összeesküvés, annyival inkább is, mert az oroszok keze is benne van a dologban. Híre járt ugyanis, hogy az orosz rendőrség is bejár az Andrássy út 60. szám alatti politikai rendőrségre, és vagy ott, vagy a saját hivatalában kihallgatja a vádlottakat.

Ilyen körülmények között állottam én mint a kormány elnöke a rádió mikrofonja elé, ismertetni az összeesküvést, és követelni a bírósági tárgyalás mielőbbi kitűzését.

Szviridov kéretett magához, mint rendszerint, most is valami gazdasági megbeszélés ürügyével. Előre tudtam, hogy a találkozásnak nem ez a tulajdonképpeni oka. Néhány jelentéktelen kérdés tisztázása után azt kérdezte tőlem Szviridov:

– Mikor akarják betölteni a miniszterelnök úrék a kultuszminiszteri tárcát?

– Magam is szeretném betölteni ezt az üresen álló tárcát, azonban a Parasztpárt még mindig nem tudott alkalmas jelöltet állítani. Megemlítették Illyés Gyula, Tamási Áron és Szabó Zoltán* írók neveit, azonban a Kommu-

nista Párt egyiket sem vállalja ezek közül. Én bármelyiket szívesen látnám a kultusztárca élén.

– Higgye el, hogy a legalkalmasabb jelölt Darvas József – kezdte a régi nótát a közben odaérkező Puskin követ.

– Kérem, ejtsék el azt a gondolatot, hogy Darvas legyen a kultuszminiszter, mert semmiféle körülmények között nem vállalom – válaszoltam Puskinnak. – Elhatározásom okait ismerik, erről tovább nincs értelme beszélni.

Tudtam jól, hogy Darvas kinevezésével valami egyház-ellenes támadást szeretnének előkészíteni az oroszok, s ezért van Darvas szakadatlan követelése.

Szóba került az összeesküvés is.

– No, hogy áll az összeesküvés ügye? – kérdezte kaján elégtétellel Puskin.

– Ön nyilván éppen úgy ismeri a fejleményeket, mint én – válaszoltam. Nem akartam azt mondani, hogy valószínűleg még nálam is jobban ismeri az összeesküvési koholmányt, mert hiszen neki része volt az egész dolog kitervelésében.

– Emlékszik még, miniszterelnök úr, a Vörös Hadsereg parancsnokságának arra a levelére, amelyet a Teréz körúti merénylet után kézbesítettek önnek?

– Természetesen emlékszem – válaszoltam –, de mi köze annak a levélnek a mostani összeesküvéshez?

– Ugyebár a Vörös Hadsereg parancsnoksága ott többek között követelte Gyulai László képviselő bíróság elé állítását. Ez a Gyulai László most is benne van az összeesküvésben. Ez az ember esküdt ellensége a Szovjetuniónak, s ahol csak teheti, igyekszik ártani.

– Én Gyulai Lászlót becsületes demokratának tartom. Koldusszegény ember és a szegény magyaroknak lelkes szószólója. Én azt hiszem, hogy csak a látszat szólhat Gyulai ellen, aki egyébként bizonyára ártatlan.

Puskin nem hagyta magát.

– Higgye el, kérem, hogy Kovács Béla körül is bajok vannak. Én nem állítom, hogy Kovács Béla is összeesküvő, de mindenesetre gyanús, hogy eltúrta maga körül azokat az embereket, akikről kiderült, hogy részesei az

összeesküvésnek. Ez a tény legalábbis a politikai tisztánlátás hiányára vall.

Úgy éreztem, mintha a kommunista sajtó hangja tört volna ki Puskinból, alig tudtam felháborodásomat eltitkolni.

– Nagyon kérem, Kovács Bélát ne keverje bele az összeesküvésbe, mert Kovács Béla fölül áll minden gyanún. Ön nagyon jól tudja, hogy Kovács Bélának személy szerint semmi szüksége sincs konspirációra. Ő a kormány tagja volt és bármikor lehetne ismét miniszter, ha ahhoz lenne kedve. Nincs megelégedve a kommunisták magatartásával, de azzal én sem vagyok megelégedve. Ön jól ismeri Kovács Bélát, akit nyílt és egyenes természete alkalmatlanná is tenne mindenféle konspirációra.

Ez után a kijelentés után, úgy látszik, Puskin jónak látta abbahagyni Kovács Béla kritizálását, s hosszú előadást tartott arról, hogy a magyar politika egész magatartása bátorítás az összeesküvőknek. A demokratikus fejlődés nem halad olyan egészséges irányba, mint egy és fél évvel azelőtt. A Szovjetunió állandó nyugtalansággal nézi a magyar politika fejlődését.

– Nem tudom, mi oka van erre a Szovjetuniónak – válaszoltam én. – Az egész kormány és az összes politikai párt állandóan hangoztatják a Szovjetunió iránti barátság szükségességét. Ha valaki a nagyhatalmakat megemlíti, első sorban rendszerint „a hatalmas és dicsőséges Szovjetunióról” beszél. Szakadatlan munka folyik annak érdekében, hogy a Vörös Hadseregtől idegenkedő magyar népet is megnyerjük a szovjet–magyar barátságnak. A Szovjetunió biztonsága Magyarország oldaláról nincs veszélyeztetve. A Szovjet biztonsága szempontjából szinte szerencsebb a helyzet Magyarországon, mint bármelyik más délkelet-európai országban, mert itt a legnagyobb párt tömegei is benne vannak a koalícióban, nincs okuk forradalomra, amíg azokban az országokban, ahol a legnagyobb néprétegeket elnyomják és a hatalomból kirekesztik, mindig tartani kell egy forradalom kitörésétől, amely azután nemcsak saját országának kormányzása ellen,

hanem a Szovjetunióval való barátság ellen is irányul – próbáltam Puskint felvilágosítani a helyzetről.

Úgy látszik, Puskint meglepte a délkelet-európai helyzetnek ilyen értelemben való felvázolása, de a viláért sem akarta vállalni azt a látszatot, hogy elismeri állításaim igazságát.

– Kérem, a többi délkelet-európai ország demokratikus fejlődése egészen más. Kormányaik magatartása megnyugtató a Szovjet számára. Magyarországnak a leglazábbak a demokratikus elhatározásai s így a Szovjettel való kapcsolatai is.

Puskinnak ezek a megállapításai még inkább meggyőztek arról, hogy Magyarország saját függetlenségének a szempontjából helyes úton jár. Ezekben a kijelentésekben csak az volt a veszélyes, hogy Puskin nyíltan beismerte, hogy a Szovjetuniót csak azoknak az országoknak a politikája nyugtatja meg, amelyek más irányban megszüntetnek minden kapcsolatot, és egyoldalúan szolgálják a Szovjetet.

– Ó, jöjj el mielőbb, ratifikációt! – fohászkodtam fel magamban.

87 / Támadják Kovács Bélát

A kommunista sajtóban fellángoltak a Kovács Béla elleni támadások. Amellett, hogy Kovács Béla egyes kijelentéseit felnagyították és félremagyarázták, nyíltan kezdtek emlegetni Kovács Béla politikai felelősségét, amely azzal következett be, hogy Kovács Béla környezetének néhány tagja az összeesküvés vádjá alá került.

Az egyik Békés megyei falu kispazdái régóta hívtak vadászni szép vadászterületükre. Elfogadtam ezt a meghívást, és kértem Kovács Bélát is, hogy jöjjön el velem. Nagy szükségünk volt arra, hogy a hétvégét levegőn töltsük, ennek pedig legjobb módja a vadászat, amikor a rendezőség reggeltől estig programot csinál, s egész nap kint kell lennie a levegőn. A többórás autótutarra használtam

fel, hogy komoly beszélgetést folytassak Kovács Bélával. Nagyon aggódtam Kovács Béla miatt, s szükségesnek tartottam, hogy minden alapvető kérdést komolyan tisztázzunk.

– Mondd, Béla, mi a véleményed ebben a pillanatban a magyar–szovjet barátságról? – kérdeztem tőle.

– Kezdetről fogva ismered az álláspontomat, s ma is csak azt mondhatom, hogy minden körülmények közt ápolni kell a Szovjettel a jó viszonyt. Ezt nemcsak azért állítom, mert pillanatnyilag ők tartják megszállva az országot, hanem azért is, mert bárhogy rendeződjék Európa ügye, mi a Szovjet szomszédai maradunk, s egy ilyen hatalmas országgal csak akkor lehet békén élni, ha gondosan lerakjuk a vele való barátság alapjait.

– Rendben van, úgy látom, felfogásod erről a kérdésről nem változott. Tudod-e azonban, hogy a mai viszonyok között a Szovjettel való barátság feltétele az itthoni Kommunista Párttal való jó viszony fenntartása? A Szovjet még mindig nem bízik más pártokban, csak a Kommunista Pártban, s ezért a Kommunista Párt minden akciójával azonosítja magát.

– Ebben van a Szovjet elkeserítő tévedése – válaszolta Kovács Béla. – A Szovjet a maga biztonságát és a magyar politikai életre való befolyását helyesebben szolgálná Magyarországon, ha nem támaszkodna egyoldalúan a Kommunista Pártra és nem keltené azt a látszatot, hogy pártpolitikát csinál. Ha a Szovjet megtartotta volna azt a kijelentését, amit a választások után Vorosilov tett, hogy a két ország közötti barátságot a Kisgazdapártra akarják építeni, akkor népünkkel is könnyebb lenne elfogadtatni a magyar–szovjet barátság politikáját. Nem is kellene a Szovjetnek a Kommunista Pártot elhanyagolni, csak ne mutatná azt, hogy egyedül a Kommunista Pártban bíz-
zik.

– Ez a pillanatnyi adottság – mondtam én –, ezt tudomásul kell venni, mert minél rosszabb a viszonyunk a Kommunista Párttal, annál kevésbé építhetjük kapcsolatainkat a Nyugat felé oroszellenesség látszata nélkül. Ezért

kell elkerülni a nyílt ellenségeskedést a Kommunista Párttal.

– Én nem vagyok kommunistaellenes – jelentette ki Kovács Béla.

– Én azt jól tudom – válaszoltam –, de voltak kijelentéseid, amelyekből ezek arra következtenek, hogy halálos ellenségük vagy. Emlékszel például arra, amikor egyik beszélgetések alkalmával tréfásan azt mondtad Rákosi-nak, hogy ha pedig erőszakos módszereiken nem változtatnak, akkor még a reakciót is felvonultatod ellenük? Vagy emlékszel arra, amikor az egyik orosz fogadás alkalmával a köréd gyülekezett kommunistákat tréfásan azzal fenyegetted meg, hogy ha ők az utcával fenyegetőznek, majd a parasztok is kivonulnak az utcára? Én tudom azt, hogy ezek a kijelentések kedélyes beszélgetés során hangzottak el, de a kommunisták nem jóhiszemű partnerek, és ezeket a kijelentéseket megjegyzi maguknak. Ezekkel csak komolyan és megnyugtatóan lehet beszélni. Ne felejtse el, hogy a kommunista vezetők valamennyien hosszú esztendőket töltöttek börtönben, s irtózatosan félnek, hogy egy helyzetváltozás ismét börtönbe juttatja őket. Arra kell törekedni, hogy ne féljenek a jövő alakulásától.

– Természetesen emlékszem ezekre a kijelentésekre – mondotta Kovács Béla –, de hát ezek a kijelentések baráti körben hangzottak el, és egy percig sem gondoltam arra, hogy ezekből tőkét fognak kovácsolni. Látom, hogy abban is tévedtem, amikor világossá tettem a két politikai csoport törekvését, és megállapítottam, hogy amíg ők tűzzel-vassal a szocializmus megvalósításáért harcolnak, addig mi ezt akadályozva a polgári demokráciáért kell hogy harcoljunk.

– Természetesen minden kijelentésedben igazad volt – nyugtattam meg Kovács Bélát. – Azonban a kommunisták a legtökéletesebb igazságot is merényletnek tekintik önmaguk ellen, ha az együttműködés tekintetében nem nyugtatja meg őket. Feltétlenül rugalmasságot és együttműködési készséget kell mutatni irányukban, és gondosan kell vigyázni arra, hogy ne kényszeríthessenek bennünket

olyan harci területekre, amelyeken ők az erősebbek a Szovjet segítsége által. Tudod, hogy ki kell húznunk az időt a ratifikációig és a megszállás megszűnéséig belső fel-fordulás nélkül, hogy azután a konszolidációt az igazi demokrácia irányában indíthassuk meg.

Kovács Béla nem szokott gondolkodni a válaszában, most is sietve válaszolt kijelentéseimre:

– Mindenben egyetértettem és ma is egyetértek politikáddal. Ha kisebb kérdésekben kifogásoltam is néha lépéseidet, ez sohasem jelentette, hogy nagy politikai elgondolásaiddal nem azonosítom magam. Ezért továbbmegyek és azt mondom, hogy még akkor sem szabad visszaütésre vagy leszámolásra gondolni a kommunisták felé, ha a szovjet hadsereg elhagyja Magyarországot. Békésen kell megteremteni azt az átmenetet, amely után nyugodtan élhet a magyar nép. De természetesen meg kell szüntetni azt az egyoldalú kommunista erőszakoskodást, amely most folyik!

Egyetértettem Kovács Bélának ezzel a kijelentésével. Aztán arra kértem, a jövőben vigyázzon kijelentéseire, s ne adjon okot a kommunistáknak arra, hogy személyében élesen támadhassák.

– Igazad van – mondotta. – A jövőben vigyázni fogok kijelentéseimre. De hidd el, hogy korábban tett kijelentéseimet is csak rosszindulattal lehet úgy magyarázni, ahogy a kommunisták teszik. Tudod jól, hogy milyen elszánt ellensége vagyok mindenféle reakciós törekvésnek. Tudod, hogy sohasem lennék hajlandó összefogni azzal a régi világgal, amelyben közigazgatásilag a szolgabíró és a csendőr üldözte a parasztot, politikailag a hatalom nyomta el, gazdaságilag pedig a nagytőke zsákmányolta ki. Ószinte híve vagyok az új világnak és az igazi demokráciának, és sohasem gondolok arra, hogy Magyarországon el kellene hallgattatni a szélsőséges radikalizmus híveit, a kommunistákat.

Más irányba tereltem a beszélgetést:

– Mondd, Béla, volt-e valaha olyan érzésed, hogy azok az emberek, akiket már részint letartóztattak, valamiféle

külön akcióra, összeesküvésre, puccsra vagy a hatalom bármilyen eszközzel való megdöntésére készülnek?

– Nézd, Feri – válaszolta Kovács Béla –, ha én csak sejtettem volna is, hogy ezek az emberek valami ostobaságot forgatnak a fejükben, sorra felpofoztam volna őket. Egy percig sem tartottam volna attól, hogy a demokratikus rendszert meg tudják dönteni, de megérdemelték volna a pofont gyerekes magatartásuk miatt. De hidd el, még csak nem is sejtettem, hogy ilyen terveket forgatnak a fejükben. Arany Bálintot te is ismered, amióta Tildyék előtérbe állították. Szereti a titokzatosságot, és szívesen hallgat meg fantasztikus terveket, de egyszerű gondolkodású, becsületes ember, aki nem lenne képes összeesküvésre. Azonkívül reális gondolkozású ember is, aki nyilván tisztában van azzal, hogy ilyen kísérlet eleve sikertelenségre van kárhoztatva. Szent-Iványi Domokost jó eszű embernek tartom, és adok a külpolitikai véleményére, de Szent-Iványi előttem alig beszélt másról, mint arról, hogy a Szovjet bizalmát igyekezni kell szilárdabbá tenni a magyar kormányzattal szemben, mert szerencsétlen dolog lenne, ha a Szovjettel nem tudnánk a legjobb kapcsolatokat tartani. Saláta Kálmán éppen olyan gyakran járt hozzám, mint hozzád. Sokszor meghallgattam, sokszor elküldtem. Nagyon értelmes, jól képzett fiú, akinek nagy hasznát lehet venni, de egy pillanatig sem hiszem el, hogy valami összeesküvésnek a részese. A többiekkel közvetlen érintkezésem alig volt, de hihetetlennek tartom, hogy ezek a kisebb emberek befolyást gyakorolhattak volna Arany Bálintra, Szent-Iványira vagy Salátára. Én magam, ismétlem, a legcsekélyebb mértékben sem észleltem körülöttük olyan jelenséget, mintha ezek az emberek összeesküvők lennének.

Kovács Bélát hosszú barátságunk alatt mindig őszinte, szókimondó, jellemes embernek ismertem. Tudtam róla, hogy még ellenfeleivel vagy idegenekkel is őszintén szokott beszélni. Arról meg éppenséggel meg voltam győződve, hogy előttem soha semmi titka nincs. Azt is tudtam, hogy most is a színtiszta igazságot mondotta.

– Te Béla, én a kormány vezetésének a munkáját nem sokáig bírom. Ez a munka megtöri az ember erejét és felőrli idegeit. Én már elég áldozatot hoztam azzal, hogy eddig vállaltam a miniszterelnökség szörnyű gondját és felelősségét. Csak addig akarom vinni a kormányzást, amíg egyszer ez a munka kevesebb népszerűtlenséggel és gondal jár. Remélem, hamarosan letehetem a miniszterelnökséget azzal, hogy utódomnak már könnyebb lesz a dolga. Ebben az esetben nem következhet más, csak te. Pillanatnyilag te vagy a legnépszerűbb ember a pártban, a képviselők szeretnek. Ezenkívül parasztember vagy, akire szintén megnyugvással néz az ország parasztsága. Nagyon kérlek, vigyázz tehát magadra, hogy idő előtt el ne fűrészeljenek, mert az országnak és a parasztságnak lenne mérhetetlen kára abból, ha lehetőségod gyengülne – mondottam Kovács Bélának.

– Te erre a megoldásra már tettél célzásokat – válaszolta Kovács Béla. – Én most is csak azt mondhatom, amit minden alkalommal mondottam: semmi körülmények között sem vállalnám a miniszterelnökséget. Alkalmatlan ember vagyok erre a feladatra. Alkalmatlanná tesz a nem egészen politikus természetem. Én magam is helytelenítettem annak idején, hogy vállalod a miniszterelnökséget, de ma már látom, hogy ez volt a szerencséje az országnak. Minden erődöt össze kell szedni, és továbbvinni a kormányzást, amely remélhetőleg mind könnyebb lesz, ahogy távolodunk el időben a háborútól. Te jelentetted a magyar kormányzás stabilitását, te vagy alkalmas az együttműködésre, nem szabad tehát bizonytalanságnak kitenni az országot. Kár lenne azt a kormányzati színvonalat a hanyatlásba vinni, amelyet te megteremtettél. Arról pedig mindörökké tegyél le, hogy én valaha miniszterelnökséget vállaljak. Mindazonáltal igyekszem megfogadni tanácsodat további magatartásomat illetően, annyival inkább is, mert tudom, hogy nagy megrázkódtatást jelentene a pártra nézve is, ha engem valamilyen oknál fogva kilőnének a politikából.

Megnyugtattak Kovács Béla kijelentései, és még mele-

gebb szeretetet éreztem a megingathatatlan, hűséges jó barátal szemben.

A Nagy Magyar Alföldet vastag hó borította. Békesség és nyugalom ömlött el az egész vidéken. Az út mentén nyulak szaladgáltak és fácánok röpködtek. Mosolyogva fogtuk meg egymás kezét, s azután mind a ketten kinyitottuk a robogó gépkocsi ablakát. Az utánunk haladó gépkocsi rendőr kísérője alig győzte fölszedni a lelőtt vadakat.

Esteledett, amikor Békésre, B. Szabó István volt államminiszter parasztportájára érkeztünk. Hosszú, vidám beszélgetés következett, amelynek során egybegyűlt kisgazda társaink igyekeztek elfelejtetni velünk az országos politika szörnyű gondjait.

Másnap a bélmegyeri kisgazdák felejthetetlen vadászatot rendeztek. Egyszerű parasztemberek voltak a vendéglátóink, belőlük kerültek ki a puskások és hajtók egyaránt. Hogy a falu vendégszeretetét kimutassák, a helybeli református pap és a község főjegyzője is egész nap járták a havat a hajtók között. Lőállásunk egész nap egymás mellett volt Kovács Bélával. Ő régi vadász volt, én csak az előző télen kezdtem vadászni, mert sohasem volt időm és anyagi lehetőségem ennek a szép sportnak a gyakorlására. Élénken figyelte lövéseimet, s harsogó gratulációkat mondott egy-egy szép találathoz. Amikor pedig este kiderült, hogy két vaddal többet lőttem, mint ő, felkapott és emelgetve gratulált az eredményhez.

Szép volt a nap befejezése is. Széles körű vacsorát rendeztek a falubeliek tiszteletünkre. Pompás parasztételek egész sorával kínálgattak bennünket. Felköszöntőket mondtak, amelyek során eldicsekedtek azzal, hogy a faluban a pártok nagyon szép egyetértésben dolgoznak. Egységes erővel fogtak hozzá a földreform során földhöz jutottak gazdasági oktatásához és megsegítéséhez, van nekik már gépszövetkezetük, amelynek révén biztosítják a jó talajművelést és vetést, s azt kívánták, bár olyan egyetértés lenne az országos politikában is, mint az ő kis falujukban, hogy az ország életének emelkedése is olyan nyugodt és biztató lenne, mint Bélmegyer községé.

Nagy megnyugvás töltött el a szép nap után. Remények támadtak bennem, s jórészt kiszorították lelkemből azokat a szörnyű aggodalmakat, amelyeket az ország jövője és barátaink sorsa miatt éreztem.

88 / Rákosi és Szakasits alkudoznak Kovács Bélára

Ha jól emlékszem a napra, január 20-án, a Békés megyei vadászatról való visszatérés után felkerestek hivatalomban Rákosi és Szakasits miniszterelnök-helyettesek.

Rákosi kezdte a beszélgetést.

– Amikor az összeesküvés kiderült, és megállapítást nyert, hogy a Kisgazdapártban is számos kapcsolatot tartottak az összeesküvőkkel, azonnal felvetettük a politikai felelősség gondolatát. Az összeesküvők beburakodva a Kisgazdapártba, befolyásolták a Kisgazdapárt vezetését, sőt felhasználták céljaik elősegítésére. Így például Arany Bálint, Saláta Kálmán, Jaczkó Pál és mások is állandóan Kovács Béla körül forogtak, és mindenre rá tudták venni Kovács Bélát, amire csak akarták. Kovács Béla embereket neveztetett ki fontos pozíciókba az összeesküvők javaslatára. Kovács Béla akadályozta meg az összeesküvésben részt vevő tisztviselők elbocsátását a bélistázás alkalmával. Kovács Béla erőltette, hogy a bélista revíziója során visszavegyünk olyan tisztviselőket, akik maguk is közel állottak az összeesküvőkhöz. Amikor például a bélistára helyezett tisztviselők némelyikének a visszavételéről volt szó, Kovács Béla egy olyan törvényszéki bíró visszavétele mellett kardoskodott, aki a régi világban a legreakciósabb tanács tagja volt, és súlyos ítéleteket hozott baloldali emberek ellen. Figyelmeztettem Kovács Bélát arra, hogy ez a bíró reakció, mire Kovács Béla azt felelte: „Tudom, de mégis ragaszkodom a visszavételéhez, mert szükségem van rá, hogy emberem ott legyen az Igazságügy-minisztériumban.” Most derül ki, hogy Kovács Béla koalícióellenes cikkei ugyancsak az összeesküvők sugal-

mazására születtek meg. Én nem állítom, hogy Kovács Béla részese az összeesküvésnek, de aki eltúrte, hogy körülötte az összeesküvés ilyen nyíltan tobzódjon, és aki hagyta magát befolyásolni tudatlanul is az összeesküvés által, annak legalábbis a politikai felelősséget viselnie kell, és a konzekvenciákat le kell vonnia.

– Mit akartok Kovács Bélától? – kérdeztem hidegen.

– Mondjon le a Kisgazdapárt főtítkári állásáról, és menjen haza vidékre – felelte Rákosi.

– Neked is ez a kívánságod? – kérdeztem Szakasitstól.

– Hát kérek, valamit tennie kell Kovács Bélának – mondotta akadozva Szakasits. – Én azt hiszem, nem kellene talán mindjárt lemondania, hanem csak egyszerűen szabadságra mennie.

– Én Kovács Bélát a legjobb magyar demokraták egyikeként tartom – válaszoltam határozottan. – Szent meggyőződésem, hogy semmi köze nincs az állítólagos összeesküvéshez. Az lehet, hogy a letartóztatott emberek céljait öntudatlanul elősegítette, de hiszen ezt tettem én is. Néhány héttel ezelőtt egy törvényszéki bírói táblabírói kinevezésre ajánlottam az igazságügy-miniszternek, s nemsokára kiderült róla, hogy a Magyar Közösség tagja és a letartóztatottak baráti köréhez tartozik, mire őt is letartóztatták. Ha Kovács Béla bűnös abban, hogy támogatta az állítólagos összeesküvést, úgy én is bűnös vagyok. 1945-ben, amikor az Újjáépítési Minisztériumot szerveztem, felvettem a minisztériumba magas rangú tisztviselőket, akikről most kiderült, hogy a Magyar Közösség tagjai. Amint azonban ezek miatt nem érzem magamat bűnösnek, nem tartom bűnösnek Kovács Bélát sem, és nem vagyok hajlandó kívánságaitokhoz hozzájárulni.

Rákosi Szakasitshoz fordult:

– Látod, ezzel a magatartással találkozunk minden alkalommal. Fogadni mernék, hogy Nagy Ferenc még most sem hiszi el, hogy összeesküvés van. Azért szemtelenkedik állandóan a reakció, mert a Kisgazdapárt vezetői jóhiszeműen kezelik őket, amiből azután a reakciók bátorítást nyernek. Nézd – fordult felém Rákosi –, én nem

bánom, akármilyen dekoratív formában távozik is el Kovács Béla a Kisgazdapárt éléről, csak távozzon el legalább egy időre, hogy az ország népe lássa a politikai konzekvenciák érvényesítését is. Elvégre koalícióban vagyunk, és a munkásságnak joga van megnézni, hogy kik állanak annak a pártnak az élén, amellyel ők koalíciós együttműködést folytatnak.

– Én pedig többek közt éppen ezért a látszatért nem vagyok hajlandó Kovács Bélát szabadságra engedni – válaszoltam Rákosinak. – Nem vagyok hajlandó elősegíteni, hogy az egész Kisgazdapártot a vádlottak padjára ültessétek. Lehetnek a Kisgazdapártban megtévedt emberek, ezekkel szemben az eljárás folyik, és a bíróság majd tisztázni fogja szerepüket, de nem vagyok hajlandó elismerni, hogy az egész Kisgazdapárt összeesküvő, még kevésbé vagyok hajlandó áldozatul dobni Kovács Bélát, akiről tudom, hogy tiszta, becsületes demokrata, és a koalíciónak, valamint a Szovjettel való együttműködésnek őszinte híve.

– Nézd – mondotta békítőleg Szakasits, Rákosi hűséges visszhangja –, én Kovács Bélát teljesen tiszta, becsületes embernek és jó demokratának tartom. Velünk volt már a fasiszmus elleni együttműködésben. Azóta is sok szolgálatot tett a magyar demokráciának. Azonban vannak látszatok, amelyek az ő könnyelműségére mutatnak vagy legalábbis arra, hogy nem volt elég éber, s ezért én is arra kérek, járulj hozzá, hogy Kovács Béla szabadságra menjen, aztán majd elmúlik egy idő, és ismét visszatér a politikába.

– Semmi körülmények között sem járulok hozzá Kovács Bélának bármilyen megbélyegzéséhez vagy bármilyen látszatba való belekeveréséhez. Nagyon kérek beneteket, ne forszírozzátok ezt a kérdést, mert csak további nézeteltérések jöhetnek ki belőle, de megoldás semmiképpen se.

Rákosi nagyon elkomorodott erre a kijelentésemre.

– Hát ha te így fogod fel a kérdést, én nem tehetek róla, azonban hidd el, Kovács Bélával még baj lesz, ha ő továbbra is a politikában marad. Én nem a levegőbe beszélek.

Rákosiék távozása után felkerestem a köztársasági elnököt. Elmondottam, hogy mit akarnak Kovács Bélával. Egybevetettem Rákosiék kívánságát a kommunista sajtó aznapi támadásaival. Megjósoltam, hogy Kovács Béla eltávolítását ezután még jobban fogják követelni, de azt is megmondottam, hogy semmiképpen sem járulnék hozzá politikánk legfőbb oszlopának a kidöntéséhez.

Tildy Zoltán elgondolkozott.

– Rákosiék nekem is tettek már célzást Kovács Bélára. Én is körülbelül hasonló választ adtam nekik. Nekem is az a nézetem, hogy Kovács Bélát nem szabad engedni. Én azonban ahhoz hozzájárulnék, hogy Kovács Béla szabadságra menjen. Gondoskodni kellene arról, hogy ugyanakkor, amikor szabadságra megy, megmutassuk a közvéleménynek, hogy előttünk nem számítt elejtett embernek. Én feleségével együtt meg fogom hívni Kovács Bélát a február elsején, a köztársaság kikiáltásának évfordulóján tartandó fogadásomra, szabadságra távozását azonban helyedben nem akadályoznám meg.

– Akárhogy is csinálnánk Kovács Béla szabadságolását, az ő szabadságra küldésében benne lenne felelősségének az elismerése – válaszoltam Tildy Zoltánnak. – Az az érzésem, hogy zsilipet nyitnánk meg, amelynek következtében az üldözések hullámai előntenék az egész Kisgazdapártot. Máris arról beszélnek a pártban, hogy ha Kovács Bélát elejtjük, utána következem én, azután Varga Béla és végül té. Én abban sem bízom, hogy a kommunisták megelégednének egyszerűen Kovács Béla szabadságra küldésével. Ha egyszer a szabadságra küldéssel elismerénk az ő felelősségét, utat nyitnánk a további támadásoknak, s talán meg sem lehetne menteni Kovács Bélát. Ne vedd tehát rossz néven, de én a leghatározottabban ellenzem Kovács Béla szabadságra küldését.

– Nem tudom, jó szolgálatot teszünk-e ezzel Bélának – jegyezte meg az elnök.

Ezután a gyanúba vett képviselők sorsa került szóba.

– Attól tartok, hogy Saláta és Jaczkó kiadatása után most kérni fogják Kiss Sándor és társai mentelmi jogának

a felfüggesztését is. Ez pedig óriási felháborodást fog kiváltani a Kiszgazdapártban – mondtam. – Mindenki tudja, hogy Kiss Sándor, Vatai László, Hám Tibor és Horváth János nem összeesküvők, ha tehát ezekre is sort akarnak keríteni a kommunisták, nagyon ki fog élesedni a helyzet.

– Ez Arany Bálinték és Salátáék bűne – mondotta az elnök. – Persze hogy én sem tartom összeesküvőnek Kiss Sándort és Vatait, de belevonszolták őket ebbe a Magyar Közösségbe, ahol állítólag letették a fogadalmat is, és most emiatt felelősségre lehet vonni őket. De én azt hiszem, hogy ügyük annyira tiszta, hogy nyugodtan lemondhatnak mentelmi jogukról, s talán még le sem tartóztatnák őket.

– Én nem hiszem, hogy kímélettel lennének irántuk, noha jól tudják, hogy Kiss Sándorék nem összeesküvők. De már csak azért is meghurcolnák őket, mert tudják, hogy Kiss Sándor a pártnak egyik nagy erőssége, akire még az egész parasztság számít, s ezért bizonyára igyekeznek kompromittálni ezt a derék embert.

– A pártot kell most erősen szervezni – mondotta az elnök –, nehogy a rossz hangulat bomlást idézzon elő. Főleg pedig arra kell törekedni, hogy a képviselői csoport olyan magatartást tanúsítson, amivel nem ad okot újabb támadásokra és újabb feszültségekre.

Tudtam, hogy ez a legnagyobb feladat, hiszen szakadatlanul próbáltam képviselőtársaimat koalíciós magatartásra bírni, ők azonban, látva a kommunisták kibírhatatlan erőszakoskodásait, mindinkább elégedetlenkedtek.

Közben a Kiszgazdapárt képviselői értekezletén megjelent Rajk belügyminiszter, és széles tálalásban ismertette az összeesküvés történetét. Amikor elmondta vádjait, s ezeknek alátámasztására felolvasta a letartóztatottak saját kezűleg aláírt vallomásait, a képviselői csoport maga is arra a meggyőződésre jutott, hogy meggondolatlan vagy bűnös emberek titokzatos tevékenységükkel valóban nagy kárt okoztak a demokráciának, főleg pedig a Kiszgazdapártnak. Amikor azután egy-két nap múlva a népügyészség a nemzetgyűléshez fordult, hogy függessze fel Kiss

Sándor, Vatai László, Hám Tibor, Gyulai László, Horváth János és Vörös Vince* képviselők mentelmi jogát, már nem volt olyan nagy felháborodás, mint amilyen erre az esetre néhány nappal ezelőtt még várható lett volna. A képviselőknek azonban nem kellett állást foglalni a hat képviselő mentelmi jogának felfüggesztése ügyében, mert a nemzetgyűlés legközelebbi ülésén felállott Vörös Vince, és bejelentette, hogy ártatlanságuk tudatában mind a hatan lemondanak a mentelmi jog védelméről,* és mentelmi jog nélkül odaállanak a rendőrség elé. Imponáló hatása volt a gyanúsított képviselők gerinces kiállásának. Ez azonban nem hatotta meg a szadista belügyminisztert és politikai rendőrségét, mert néhány nap múlva Vörös Vince kivételével a gyanúba fogott képviselőket letartóztatták.*

89 / Az utolsó nyugodt napok Kovács Bélával

Január utolsó napjaihoz közeledtünk és ezzel a vadász-szezon végéhez. Kedves meghívás érkezett a jugoszláv határ mentéről egy szerzon végi vadászatra. Az országban még mindenütt hó volt, gyönyörű volt a havas magyar táj. Elhatároztam, hogy Kovács Bélát hívom magammal, s elvisszük feleségeinket is. Mire elindultunk, társaságunk még kibővült Lacikával, a kisfiammal, akit a gazdaság vezetője nagyon szeretett volna megismerni.

Autókkal utaztunk le Kelebiára, s gyönyörű havazásban tartottuk meg az első napi vadászatot. Kevesen voltunk, nem is ejtettünk gazdag zsákmányt, de kitűnően éreztük magunkat. A vendéglátó ház kedves csendje és nyugalma, a behavazott vidék békessége pihentetőleg hatott idegeinkre. Az első napi rövid vadászat után azonban elkezdett erősödni a hóesés. Mire vasárnap reggel felébredtünk, olyan magas volt a hó, hogy sem vadászni, sem visszautazni nem lehetett. Az utakat olyan magas hóréteg borította, hogy nem lehetett autóval közlekedni rajtuk. Mégis

úgy vasárnap dél felé megpróbáltunk belegázolni a nagy hóba, de néhány fácánkakas elejtése után vissza kellett mennünk a házba. Beszélgettünk, kártyáztunk és olvasgattunk. Azt vártuk, hogy hétfő reggelre kitisztul az idő, s talán a havat is le fogják taposni az utakon, és mi visszaindulhatunk.

Hétfőn reggel titkárom hívott fel telefonon. Elmondta, hogy távollétünkben, a Kovács Béla ellen indított támadások hatása alatt valaki, mégpedig a köztársasági elnöki hivatalhoz közel álló személy újságkommunikét készített a *Reggel* című kiskgazdapárti hétfői lap számára, amelyben „illetékes hely kijelenti, hogy a Kiskgazdapárt vezetősége hozzájárult Kovács Béla szabadságolásához”. A kommunikéről azonban a Budapesten tartózkodó Varga Béla, a párt ügyvezető alelnöke tudomást szerzett, és megakadályozta a közlését. Azt mondotta, hogy ilyen nagy fontosságú politikai kérdésben a miniszterelnök tudta nélkül újságnyilatkozatot tenni nem lehet, és így a nyilatkozat közlését megtiltotta. Politikai körökben emiatt zavar támadt, mert a kommunisták és szocialisták tudtak arról, hogy ez a kommuniké meg fog jelenni, s nagyon fel vannak háborodva amiatt, hogy végül nem jelenhetett meg.

Arra utasítottam titkáromat, hogy azonnal küldjön értünk egy motoros vonatot, hogy nyomban visszautazhassunk Budapestre. Azután elmondottam Kovács Bélának titkárom telefonjelentését.

– Jobb lett volna engedni, hogy megjelenjen a kommuniké – mondotta csendesen Kovács Béla. – A támadások nem szűnnek ellenem, s a kommunisták úgysem hallgatnak el addig, amíg én Budapesten leszek.

Megijesztett Kovács Béla lehangoltsága.

– Béla, én nem fogom eltérni, hogy bármiféle szennyet ejtsenek politikai becsületeden. Az eddigi támadások csak használtak népszerűségednek, mert a magyar nép bizonyára még jobban szeret téged, mint a támadások előtt. De amíg csak egyetlen lehetőség van arra, hogy politikai jó hírnevedet megmentsük, addig mindent el fogok követni

azért, hogy a nyelvtöbbségénél további lépéseket ne tehesenek veled szemben.

– Nem fognak békén hagyni, s ma még csak szabadságolásomat követelik, holnap már valószínűleg kikiáltják, hogy összeesküvő vagyok, és holnapután a mentelmi jogom felfüggesztését kérik – válaszolta keserűen Kovács Béla.

Álmatlan éjszakáimon engem is gyötört hasonló aggodalom. De azt is elhatároztam magamban, hogy mindenképpen megakadályozom a Kovács Béla elleni rendőri eljárást.

– Nem fogjuk engedni – jelentettem ki. – Az egész párt melletted áll, és melléd áll az ország népe is abban a pillanatban, amikor üldözni akarnak.

Láttam, hogy jólesett Kovács Bélának ez a kijelentésem, de azért csak szomorú maradt egész nap.

Este Varga Béla kis cellájában vacsoráztunk hárman. Varga Béla elmondotta, hogy távollétünkben a köztársasági elnöki hivatal engedményt akart tenni, és publikálni akarta Kovács Béla szabadságra küldését. Ő nagyon felháborodott ezen a beavatkozáson, és még idejében közbelépett, s így a cikk nem jelenhetett meg.

– Nem kellett volna megakadályoznod a cikk megjelenését – jegyezte meg Kovács Béla, amikor végighallgatta Varga Béla tájékoztatását. – Én azt hiszem, a támadások erősödni fognak, s végül a kommunisták kívánsága politikai követeléssé válik.

– Hadd követeljenek – jelentette ki Varga Béla. – Nem fogjuk engedni, hogy eljárás induljon ellened. Így is fel van háborodva a párt, hát még ha azt érzik, hogy elejtünk téged. Légy nyugodt és légy erős, melletted állunk, mert tudjuk, hogy ártatlan vagy. Becstelen dolog lenne, ha engednénk téged.

Ezután elmondotta Varga Béla, hogy azt az újságíró, aki a kommunikét a szerkesztőségbe vitte, majd annak közlését az ő utasítására leállította, este már a politikai rendőrségre hurcolták, és zaklatták a cikk megírásának és visszavonásának körülményeivel. Az újságíró nyíltan

megmondotta, hogy a cikk a köztársasági elnöki hivatalban készült, visszavonása felől pedig Varga Béla intézkedett. Elmondotta azt is Varga Béla, hogy a cikk visszavonása miatt óriási felháborodás van a Kommunista Pártban, viszont a Kisgazdapárttal is kiélesedett a helyzet, mert a képviselők nyíltan mondják, hogy ez a játék már a Kisgazdapárt elpusztítására megy. Azért akarják most félreállítani Kovács Bélát, hogy utána Varga Béla és Nagy Ferenc következzenek. A képviselők készek a legkeményebb harcra is.

Súlyos gondok gyötörtek bennünket ezen az estén.

– Talán helyes lenne, ha lemondanék, és a kabinet vezetésének megkötöttsége nélkül vehetném fel a harcot a kommunista törekvések ellen – vetettem fel.

– Isten ments! – válaszolt hirtelen Kovács Béla. – Ha kiadod kezedből a hatalmat, valóban senki sem fogja védeni a pártot és azokat az ártatlan embereket, akiket még ezután is bevonnak majd az összeesküvésbe.

– Gyakran volt olyan érzésem, hogy jobb lenne, ha otthagynád a kormányzást – jegyezte meg Varga Béla is –, de most semmi szín alatt sem szabad lemondanod, mert a kormányválság körül olyan huzavonát támasztanának a kommunisták és a Szovjet, amelyben csakugyan kiirtanák a Kisgazdapárt egész vezetőségét. Az sem lehetetlen azonban, hogy nyílt váddal fordulnának ellened is, mihelyt nem lennél miniszterelnök.

– No, az kissé bajos lenne az után a koalíciós és engedékeny politika után, amit én folytattam – válaszoltam.

– Ezekről nem szabad semmi jót feltételezni – mondotta Varga Béla.

Azzal az érzéssel váltunk el egymástól, hogy szörnyű veszély közeledik, nemcsak a Kisgazdapárt, de az egész ország felé.

Igaza volt Varga Bélának abban, hogy a kommunisták dühe nagymértékben felfokozódott, amikor az elnöki hivatal által kiadott kommünikét Varga Béla visszavonta. Elhatározták, hogy növelni fogják igényüket a Kovács Béla-ügyben. Ráparancsoltak a szakszervezetekre, hogy megfelelően irányítva kezdjenek tüntetéseket követeléseik alátámasztására. Másnap már hatalmas tömeg jelent meg a Parlament épülete előtt, és viharosan követelték Kovács Béla mentelmi jogának felfüggesztését. Olyan kiáltások is hangzottak el, hogy fel kell akasztani Kovács Bélát. A tüntetés azonban nem egészen jól végződött, mert a szakszervezet nem jó területről jelölte ki a tüntetőket. Ezúttal ugyanis a házmesterek és segédházmesterek csoportját rendelték ki, amely csoportok pedig erősen kisdzapparti érzelműek voltak. Természetesen engedtek a kényszernek, felvonultak, és tömegfelvonulásukkal súlyt adtak a kijelölt vezetők harsogó követeléseinek.

Amikor a tömeg a Parlament miniszterelnökségi bejáratához érkezett, én is éppen a kapuhoz érkeztem, miután a köztársasági elnökhöz indultam. Mikor meghallottam, hogy a házmesterek vannak együtt, elhatároztam, hogy szólok hozzájuk néhány szót. Amint azonban a tömeg engem meglátott, abbahagyta Kovács Béla gyalázását, és a házmesteri százalék felemelését kezdte követelni. Szót kértem, és miután megígértem, hogy a házmesteri százalék felemelésének kérdését meg fogom vizsgáltatni, kijelentettem, hogy az összeesküvés ügyét az illetékes bíróság fogja tisztázni. Legyenek nyugodtak, ha összeesküvés volt, az összeesküvők elveszik büntetésüket, de ne követeljék ők olyan embereknek az összeesküvésbe való bevonását, akiknek bűnösségéről egyáltalán nincsenek meggyőződve. Viharos éljenzésbe fogott a tömeg, autómnak utat nyitottak a tömegben, s amíg elhaladtam közöttük, kalapjaikat és kendőiket lobogtatva üdvözöltek. Itt-ott

még olyan kiáltást is lehetett hallani, hogy „Éljen Kovács Béla!”.

A kommunisták természetesen nem elégedtek meg ezzel a rosszul sikerült tüntetéssel, hanem újabb csoportokat vezényeltek ki az utcára, amelyek azután a Miniszterelnökség elé, az Igazságügy-minisztérium és a Belügyminisztérium elé vonultak, s miközben előadtak valamit saját gazdasági sérelmeikből, tüntettek Kovács Béla és az összeesküvők ellen. Olyan csoportok is akadtak, amelyek a köztársasági elnöki palota elé vonultak, s ott követeltek halált az összeesküvőkre.

Kovács Bélát nagyon elkeserítették ezek a tüntetések. A vitatkozáshoz szokott népszerű ember számára keserves érzés volt hallgatni a megbódított tömegek üvöltözését. Levelet írt hozzám, amelyben bejelentette, hogy megrongált egészségének helyreállítása céljából többhetes szabadságra kíván utazni.

Először Varga Bélával és Kovács Bélával hármasban beszélünk meg Kovács Béla szabadságra utazásának kérdését. Mind a hárman éreztük, hogy ez olyan engedmény, amely törést jelent eddigi elhatározásunkban, azonban mind a hárman reménykedtünk abban is, hogy nagyobb bajt kerülünk el ezáltal. Azonkívül Kovács Béla rendkívül fáradt és ideges volt. Bízunk abban, hogy a mecsekaljai nyugalom, a falu csendje és szeretete megbékélést hoz Kovács Béla sok próbára tett idegeinek és nyugtalan lelkének. Különösen akkor lett volna nehéz visszatartani őt, amikor kifejtette, hogy hasznos munkát úgysem tudna a történetek után Budapesten végezni.

– Nézzétek, koalíciós politikát folytatunk. A koalícióban olyan embernek van haszna, aki az együttműködést zavartalanul tudja folytatni. Én erre pillanatnyilag képtelen vagyok. Minden lépésemet, minden kiejtett szavamat újabb és újabb támadások követnék, amiket én nem hagyhatnék szó nélkül, és így csak növelném a bajt. Most elmegyek szabadságra, és meglátjuk néhány hét múlva, hogy lehet-e még valamit kezdeni.

Összehívtam a párt politikai bizottságát, s bejelentet-

tem, hogy Kovács Béla levelet írt hozzám, melyben szabadságolását kéri. Nagyon lehangolta a politikai bizottság tagjait Kovács Béla elhatározása. Nyíltan hangoztatták ezek a vezető emberek, hogy az egész párt elégedetlen. Csak azok örültek a helyzet ilyen fordulatának, akik maguk már régen a kommunisták jármába fogták magukat, és lélekben közelebb állottak a kommunistákhoz, mint hozzánk. Voltak néhányan ilyenek a politikai bizottságban is. A kommunisták beszervezték a maguk szimpatizánsait az összes pártokba. A Szociáldemokrata Pártban maga a Szakasits vezetése alatt álló pártvezetőség játszott össze a kommunistákkal. A Nemzeti Parasztpártban Veres Péter, Erdei és Darvas szolgálták ki mindenben a kommunistákat. A Kisgazdapártban Ortutay,* Mihályfi, Dobi és társaik állottak egészen közel a kommunistákhoz. Ezek azután őszintén örültek, amikor az erőskező Kovács Béla szabadságot kért.

Rajk belügyminiszter pedig folytatta kegyetlen játékát a szovjet-kommunista utasítás szerint. Az utóbbi időben szakadatlanul azt követeltük, hogy a bíróság tűzze már ki tárgyalásra az első ügynevezett összeesküvő csoport ügyét. Végre megalakult az összeesküvés tárgyalására a népbírósi tanács, és kitűzte a tárgyalás időpontját. Az összeesküvés per vádlottai azonban még mindig a rendőrségen voltak. Szakadatlanul követeltük a vádlottaknak a népbíróság kezére való átadását és az ügyészségre való átszállítását. Ezt azonban Rajk mindenáron akadályozta, azzal az ürüggyel, hogy a rendőrség még nem fejezte be a kihallgatásokat. A tárgyalás során később kiderült, hogy azért tartották a rendőrségen minél hosszabb ideig a vádlottakat, hogy ne legyen idejük magukhoz térni a bírósági tárgyalás előtt, és ne vonják vissza erőszakkal kicsikart vallomásaikat. Rajk belügyminiszter, ez a fanatikus barikádpolitikus gyorsan beletanult rendőri irányító szerepébe.

Egyébként csodálatos komplexum volt ez a Rajk. Ő maga a legvadabb és a legelszántabb kommunista, annak ellenére, hogy hírhedt náci családból származott. Két testvére a náci terror dühöngése alatt előkelő szerepet

vállalt. Közülük az egyik kiürítési kormánybiztos lett, aki kegyetlen terrorral hajszolta nyugat felé magyar családok és diákok tizezreit. Egyik nyilas testvére hír szerint hazaérkezett, és valahol Rajk védelme alatt meghúzódott, a másik testvére azonban még ma is Ausztriában van, az amerikai hadsereg rendőrségének letartóztatásában. Ez a Rajk fiú járt közben a nyilas bíróságoknál akkor, amikor László bátyja, a jelenlegi belügyminiszter, Sopronkőhidán a nyilasok letartóztatásában volt, s ennek a közbenjárására változtatták meg Rajk László letartóztatását védőőrizté, olyan becsületszó ellenében, amelyben Rajk László kijelentette, hogy soha többé kommunista politikát nem folytat.

Ez a náci rokonsággal és antiszemita érzelmekkel megterhelt Rajk László azután szadista tevékenységével igyekezett bebizonyítani, hogy minden terheltsége ellenére is jó kommunista, engedelmes kiszolgálója pártjának és a legfőbb moszkvai akaratnak.

Kovács Béla még levelének megírása napján autóra ült, és hazautazott falujába, Mecsekaljára. Saját rendőrömet ültettem fel autójára, nehogy az úton inzultusoknak legyen kitéve.

91 / A Szovjet kémkedéssel gyanúsítja Kovács Bélát

A Kovács Béla eltávozása utáni napon tárgyalásom volt Szviridov altábornaggal, az Ellenőrző Bizottság alelnökével. Természetesen jelen volt a tárgyaláson Puskin követ is, akinek a jelentősége az összeesküvés óta megnövekedett Magyarországon. Az volt érezhető az utóbbi hetekben, hogy amióta Oszokin követségi tanácsos, a Szovjet titkos megbízottja eltávozott Magyarországról, Puskin „nagyfiú” lett. Ámbár egészen valószínű, hogy a Budapesten székelő NKVD valamelyik tisztje még Puskin is kontrollálta, mégis úgy látszott, hogy Puskin a magyarországi szovjet politika feje.

Ez a demokrácia gyűlöletétől lángoló szovjet megbízott egykettőre Kovács Bélára fordította a szót.

– Helyes volt, hogy Kovács Béla szabadságra ment – mondotta. – Kovács Bélának sokkal több köze van az összeesküvéshez, mint önök hinnék.

– Ugyan kérem – válaszoltam –, ezt mondhatja ön annak, aki Kovács Bélát nem ismeri. Az ilyen állításokat azonban nem lehet velem elhiteni, aki Kovács Bélát közel húsz esztendő óta ismerem, s tudom róla, hogy őszintén becsületes demokrata.

– Én tudom, hogy Kovács Béla a miniszterelnök úrnak jó barátja. Éppen ezért nem örülök, hogy Kovács Bélát a miniszterelnök úr előtt kell vádolnom. Azonban olyan bizonyítékok vannak a kezünkben, amelyek kétségtelenné teszik Kovács Bélának az összeesküvésben való szereplését.

– Önök máskor is láttak már rémeket, amikor erre nem volt ok. Mindenkiről inkább elhinném, hogy ellensége a demokráciának, mint Kovács Béláról – válaszoltam Puskinnek.

Bár egészen nevetségesnek tartottam a Kovács Béla elleni támadást, mégis megdöbbenett Puskinnek ez a néhány kijelentése. Ez a szovjet ügynök megtanulta Kínában a körülményes tárgyalási módot, s éreztem, hogy ha nem is igaz, de súlyos vád fog kibújni állításaiból.

– Most már megmondhatom miniszterelnök úrnak, hogy a szovjet hatóságok is folytatnak kihallgatásokat az összeesküvés ügyében. A vádlottak közül senkit nem bántanak. Egyszerűen kérdéseket tesznek fel nekik, s a vádlottak őszintén beismerik bűneiket. Ezeknek a kihallgatásoknak az eredményeképpen tudjuk, hogy Kovács Béla nyakig benne van az összeesküvésben.

– Mit állítanak ezek a vallomások Kovács Bélával szemben?

– Azonnal megmondom – felelte Puskin. – Ismeri ön Gyulai Lászlót?

– Jól ismerem – válaszoltam –, és őt sem tartom összeesküvőnek.

– Hát itt van a baj – jegyezte meg Puskin. – Miniszterelnök úr kétségbe vonja azoknak a bűnösségét is, akik ellen cáfolhatatlan bizonyítékok vannak. Gyulai László bevallotta, hogy Kovács Béla egy Raffay* nevű ember útján kémkedett a szovjet megszálló hadsereg ellen, idegen hatalom javára.

Világosodni kezdett előttem, hogy miből akarnak vádat kovácsolni Kovács Béla ellen. Valamikor novemberben megjelent a hivatalomban Gyulai László képviselő, és elmondotta, hogy még 1945 őszén dunántúli szervező körútra küldtek egy Raffay nevű fiatalembert. Ezt a fiatal embert ő mint a propagandaosztály vezetője ajánlotta Kovács Bélának. Raffay a Dunántúlról átszökött Ausztriába, ahonnan most egy levelet írt. Ezt a levelet egy nő hozta Gyulai Lászlóhoz, akiről azt állították, hogy Pálffy-Oesterreicher tábornoknak a barátnője. A levélben azt írta Raffay, hogy sikerült kapcsolatot találnia az angol és a francia titkosszolgálattal, s kéri, hogy ezt jelentse Gyulai Kovács Bélának is. Gyulai elmondotta nekem, hogy véleménye szerint ez a levél kétségtelenül provokáció akar lenni, s tanácsomat kérte, hogy mit csináljon. Azt kérdeztem akkor Gyulaitól, hogy hol van a levél, mire Gyulai azt mondta, annyira veszedelmesnek tartotta a levelet, hogy nyomban megsemmisítette. Nagyon helytelenítettem Gyulai eljárását, s azt mondtam neki, hogy a levelet azonnal a politikai rendőrségnek kellett volna átadnia, és szigorú eljárást követelni, mert ezzel a provokáció szándékát meg lehetett volna semmisíteni. Most úgy éreztem, hogy Raffay leveléből akar Gyulai kémkedési vádat varrni Kovács Béla nyakába. Kissé meg is könnyebbültem, amikor ezt végiggondoltam, mert a Raffay-féle levelet távolról sem tartottam alkalmasnak, hogy Kovács Béla ellen bizonyítékul szolgáljon.

Puskin folytatta:

– Nekünk az összeesküvéshez semmi közünk addig, amíg annak megfékezését a magyar rendőrség kezében jó helyen látjuk. Azonban, amikor a megszálló hadsereg ellen követ el valaki bűncselekményt, akkor a mi felada-

tunk, hogy eljárjunk. Raffayt Kovács Béla küldte Ausztriába. Erre mutatnak a jelek. Azonkívül pedig a többi összeesküvő is közeli kapcsolatban volt Kovács Bélával. Kovács Béla tehát nem ártatlan az összeesküvésben.

– Nem vagyok hajlandó ezt a beállítást így elfogadni. Kovács Bélát mindenkinél jobban ismerem, minden lépéséről, minden tárgyalásáról mindig tájékozva voltam, és tűzbe teszem ártatlanságáért a kezemet. Kovács Béla nem összeesküvő és nem kém, még akkor sem, ha az önök részéről gyanú merült fel ellene, vagy ha bizonyos látszatok erre engednek is következtetni.

– Hát azt csak elhiszi – folytatta Puskin –, hogy a fegyveres alakulatok szervezésére Kovács Béla adott utasítást Jaczkó Pálnak?

– Ezt sem hiszem el. Itt is csak egy látszat van, amelyet nyomban vádként hangoztatnak, amikor a Kisgazdapárt-ról van szó, de természetesnek tartanak, amikor a Kommunista Pártról van szó. Minden pártnak van úgynevezett rendgárdája, amellyel a gyűlések rendjét és fegyelmét biztosítják, de amelyet a kommunisták és a szocialisták gyakran tüntetésekre is felhasználnak. Csak éppen a Kisgazdapártnak nincs ilyen alakulata. Szó volt róla az elmúlt év folyamán többször is, hogy ilyen rendgárdát a Kisgazdapártnak is szervezni kell, valószínűleg erre adott megbízást Kovács Béla Jaczkó Pálnak, anélkül azonban, hogy fegyveres alakulat szervezésére gondolt volna. Az ország tele van azzal az állítással, hogy a Kommunista Párt felfegyverzi az ilyen rendgárdát, ezen azonban önök nem ütköznek meg. Nyomban fegyveres veszélyről beszélnek azonban, ha a Kisgazdapárt békés, rendfenntartó szervezet felállítására gondol. Erről az igazságtalanságról volt szó, amikor az ősszel a Hortobágyon voltunk, és szóvá tettük a pártok közötti egyenlőtlenséget. A bizalmatlanságnak és vádaskodásnak ebben a légkörében lassanként egyáltalán nem lehet kormányozni, s ezért nagyon kérem, alaposabban nézzenek meg egyes jelenségeket, mielőtt azokból vádat kovácsolnak – válaszoltam Puskinnak.

Nagyon elégedetlen volt Puskin, amikor elváltunk. Én

tele voltam aggodalommal, de megérlelődött bennem az az elhatározás, hogy bármilyen követelés jönné is Puskin kijelentései után, Kovács Bélát semmi szín alatt nem fogjuk a rendőrségnek kiszolgáltatni.

A sajtó mind szenzációsabb tálalásban hozta Kovács Bélának az összeesküvésben való bűnrészességét. Igazam volt, amikor Kovács Bélát nem akartam szabadságra engedni, mert íme, most, hogy szabadságra ment, sem hallgatott el a kommunista sajtó. Rajk most már nyíltan vádolta Kovács Bélát az összeesküvésben való részvétellel. Minden alkalmat megragadtunk, hogy visszautasítsuk ezeket a vádakokat. Rákosiék is követelni kezdték, hogy Kovács Béla álljon a rendőrség elé. Erre azt válaszoltam, hogy Kovács Béla már akkor felajánlotta, hogy hajlandó megjeleni kihallgatáson, amikor Rajk az elnöknél tartott értekezleten célzásokat tett Kovács Bélára. Miért nem hallgatták ki akkor? Most semmiképpen sem egyezem bele, hogy Kovács Béla rendőrkézzre kerüljön.

Összehívtam egy minisztertanácsot, amelyen csak az összeesküvésről volt szó. A kommunisták követelték, hogy Kovács Béla mondjon le mentelmi jogáról és álljon a hatóságok elé. A leghatározottabban megtagadtam. Megállapodtunk abban, hogy Rajk belügyminiszter megjelenik a képviselői értekezlet előtt a Kiszegzapártban, és előadja bizonyítékait, de ugyanakkor telefonáltam Kovács Bélának, hogy jöjjön fel Budapestre, és ő is beszéljen a képviselői értekezlet előtt. Rajk valóban eljött a képviselői értekezletre, ahol szenvedélyesen szidta Kovács Bélát, és a Raffay-féle levél fényképmásolatával* igyekezett Kovács Béla bűnösségét bizonyítani, kibővítvén most már állításait azzal is, hogy Raffay révén nemcsak az angolokkal, hanem a Nyugatra menekült náci katonasággal is kapcsolatot keresett. A képviselők fegyelmezetten hallgatták végig Rajkot, majd mikor Kovács Béla lépett az értekezleti terembe, zúgó tapssal köszöntötte a képviselői csoport.

Kovács Béla elfogódott hangon kezdett beszélni, de hangja mindinkább erősödött, és teljes őszinteséggel mu-

tatott rá a látszatokra, majd sorra cáfolta az ellene emelt vádakat. Elmondotta, hogy valóban baráti kapcsolatokat tartott fenn Arany Bálintékkal, és részt vett néhány baráti vacsorán is. Sohasem sejtette azonban, hogy akikkel együtt vacsorázik, azok egy titkos társaság tagjai. Tudott arról, hogy van egy baráti körük, de ennek politikai szerepet sohasem tulajdonított. Raffayt ő a Dunántúlra küldte szervezni, s mihelyt meghallotta, hogy Ausztriába szökött át, azonnal intézkedett megbízatásának visszavonása felől. Az nem lehetetlen, hogy Raffay rendelkezett általa aláírt, külföldre szóló megbízólevéllel, mert hiszen földművelésügyi miniszter korában is hozzá vitték a párt nagy levelezését aláírni, s mivel megbízott azokban, akik a leveleket eléje tették, lehet, hogy akaratlanul aláírta Raffay külföldi megbízatását is. Kovács Béla beszédének rendkívüli hatása volt. A képviselői csoport megerősödött abban az elhatározásban, hogy Kovács Bélát semmiféle körülmények között sem szabad a rendőrség kezére adni, bármilyen hazug váddal is követelnék ezt.

Kovács Béla ezután már fennmaradt Pesten, mert személyesen akarta figyelemmel kísérni a körülötte zajló eseményeket. Felháborodva olvasta a kommunista sajtó napról napra megismétlődő gyalázkodásait. Voltak pillanatok, amikor arra gondolt, hogy a kommunisták hiszik is az ő bűnösségét. Amikor azonban egy-egy egészen képtelen állítást hallott, ismét arról győződött meg, hogy tudva állítanak vele szemben valótlanságokat.

Kovács Béla személye ebben a pillanatban a magyar politika központi kérdésévé vált. Az ország népe úgy fogta fel Kovács Béla ügyét, hogy olyan fontos bástyája Kovács Béla a demokráciának, amelyet ha engedünk ledönteni, semmi sem állíthatja meg a kommunisták törekvéseinek elsöprő áradatát. Ennél a kérdésnél feszült meg legjobban a magyar politikai élet. A kommunisták igyekeztek mindenáron kidönteni ezt a hatalmas oszlopot, mi pedig el voltunk tökéelve, hogy semmi áron sem fogjuk engedni.

92 / Viharok Kovács Béla mentelmi joga körül

Másnap megérkezett a nemzetgyűléshez a népügyészség megkeresése, melyben Kovács Béla mentelmi jogának a felfüggesztését kérte. Széles körben megfogalmazott vádirattal támasztotta alá a népügyészség ezt a kívánságot. A vádakat mindenki ismerte, s így nem volt nehéz jogász képviselőinknek analizálni a népügyészség átiratát.

A népügyészség kívánságát először a nemzetgyűlés mentelmi bizottságának kell tárgyalnia. Mint minden parlamenti bizottságban, úgy a mentelmi bizottságban is a Kisgazdapárt volt többségben. Könnyű lett volna egyszerű többségi szóval is elutasítani a népügyészség kívánságát, de jogászaink alapos védelmet készítettek elő. Varga Béla napokig nem hívta össze a mentelmi bizottságot, s így volt idő az iratok alapos áttanulmányozására.

A népügyészség által emelt vádak Ries István szociáldemokrata igazságügy-miniszter közbejöttével születtek meg. Ez az ember hosszú ideig elfogulatlan, becsületes szociáldemokratának adta ki magát, mindjobban bebizonyosodott azonban, hogy ő is a kommunisták hatása alatt áll. Az igazságügy-miniszternek ugyanis joga van utasítani az ügyészséget bizonyos ügyekben vádemelésre vagy a vád elejtésére. Ebben az esetben is utasíthatta volna Ries István az ügyészséget arra, hogy Kovács Béla ellen ne emeljen vádat.

Az Igazságügy-minisztériumban ekkor nem volt a Kisgazdapártnak államtitkára. Pfeiffer Zoltán, akinek lemondását a Szovjet már hat hónappal azelőtt jegyzékben követte, lemondott állásáról, s ez az állás még nem volt betöltve. Éreztem, hogy az igazságügyi államtitkár ellenőrző munkájára rendkívül nagy szükség lenne, s ezért kineveztettem Hompola Mihály* ügyvéd képviselőt igazságügyi államtitkárnak, és megbíztam azzal, hogy a legélénkebben ellenőrizze a népügyészségnek és a népbíróságoknak az összeesküvés körüli tevékenységét. Hompola

kemény kézzel nyúlt bele az összeesküvés kérdésébe. Hivatalba lépése napján követelni kezdte, hogy azonnal szállítsák át az összeesküvés per vádlottait az ügyészségi fogházba, hogy a rendőri kihallgatások után megnyugodva, akaratszabadságuk birtokában jelenhessenek meg ügyük tárgyalásán. Ries igazságügy-miniszter mindenben akadályozta az államtitkár tevékenységét. Néma harc fejlődött ki az Igazságügy-minisztériumban, amelyben az államtitkár mögött a Kisgazdapárt állott, a miniszter mögött pedig a kommunisták. Az igazságügy-miniszter nyilván jelentette a kommunistáknak Hompolá államtitkár erőteljes tevékenységét, mert néhány nap múlva súlyos támadás indult Hompola ellen, amelyben azt bizonyították, hogy Hompolának a német megszállás idején baráti kapcsolatai voltak német tisztekkel. Az állítás bizonyítására fényképet közöltek, amelyen Hompola egy vidéki állomáson egy SS-tiszt társaságában volt lefényképezve. Bár Hompola bizonyította, hogy a fényképen látható SS-tiszt a Kommunista Párt egyik jelenlegi vármegyei vezetőjének a barátja és gyakori vendége volt, s vele csak véletlenül került egy fényképre, a támadások mégis annyira elkedvetlenítették, hogy pár nap múlva lemondott állásáról. Még aznap kineveztettem dr. Pongrácz Aladár* volt főispánt igazságügyi államtitkárnak, aki szintén nagyon kemény kézzel, de több óvatossággal vette kézbe az összeesküvés ügyét.

Pongrácz Aladár maga is áttanulmányozta a Kovács Béla elleni vádiratot, s jelentette nekem, hogy véleménye szerint a vádirat nem elegendő olyan nagy horderejű döntés alátámasztására, mint Kovács Béla mentelmi jogának felfüggesztése.

Az igazságügy-minisztert a köztársasági elnökhöz rendeltem, s ott két dologról igyekeztem meggyőzni. Először, hogy a Kovács Béla elleni vádat el kell ejteni, másodsor pedig, hogy az összeesküvés per vádlottait azonnal át kell szállítani az ügyészség fogházába. Ries azt válaszolta, hogy a Kovács Béla elleni vádirat arra alkalmas, hogy Kovács Béla bíróság elé állítható legyen, de ennek a vádiratnak az

alapján a bíróság fel is mentheti. Arra nézve pedig, hogy az összeesküvés per vádlottait még aznap átszállíttatja az ügyészség fogházába, határozott ígéretet tett. Ígéretét persze nem tartotta be, és a harc tovább folyt.

A nemzetgyűlésben helyet foglaló kiskgazdapárti paraszt képviselők egyik reggel ülést tartottak. Az ülés megtartását nekem bejelentették azzal, hogy hivatalosan ne vegyem tudomásul, mert csupán azt akarják, hogy értesülésem legyen elhatározásukról. Éppen ezen a napon tárgyalta a mentelmi bizottság Kovács Béla mentelmi jogának kérdését, és hosszú, szenvedélyes vita után úgy határozott, hogy nem függeszti fel Kovács Béla mentelmi jogát, hanem az iratokat visszaküldi az ügyészséghez.

A nemzetgyűlés éppen az állami költségvetést tárgyalta. A délutáni ülésen aztán kiderült, hogy a délelőtt tartott paraszt képviselői értekezletnek mi volt a határozata. Fellállott Kovács István* paraszt képviselő, és remek beszédben azt indítványozta, hogy Kovács Béla és az összeesküvéssel vádolt többi képviselő ügyének megvizsgálására a nemzetgyűlés küldjön ki egy huszonöt tagú parlamenti vizsgálóbizottságot.

Irtózatos hatása volt Kovács István beszédének a baloldarra. Pokoli dühvel támadtak rá Kovács Istvánra, és reakciós vádakkal kezdték illetni a Kiskgazdapárt paraszt képviselőit is, akikről eddig mindig elismerték, hogy jó demokraták. Rákosi azonnal összehívta a Baloldali Blokkot, és rájuk erőszakolt egy olyan határozatot, hogy a parlamenti vizsgálóbizottságban a három baloldali párt semmi körülmények között sem vesz részt. Kovács Istvánról megállapították, hogy a klerikális reakció ügynöke, aki útját akarja állni a demokrácia elleni összeesküvés felgöngyölítésének.

Még aznap Tildy Zoltánnal tárgyaltam. Az elnök helytelenítette Kovács István indítványát, nem tartotta célravezetőnek a parlamenti vizsgálóbizottság kiküldését, ha abban a kommunisták, szociáldemokraták és parasztpártiak nem vesznek részt. Megemlíttette azt is, hogy ha kitar-

tunk a parlamenti vizsgálóbizottság kiküldése mellett, ez esetleg az oroszok beavatkozását vonja maga után.

Itt következett a magyar politikának az a kritikus pillanata, amelyről sokat lehet beszélni, s amelyről még nyilván lesz is szó. Mi lehetett volna a helyesebb? Kiküldeni a parlamenti vizsgálóbizottságot még akkor is, ha az tisztára kiskgazdapárti emberekből állott volna, vagy helyesebb volt mellőzni ennek a bizottságnak a kiküldését? Ha a parlamenti vizsgálóbizottságot kiküldte volna a nemzetgyűlés, módjában lett volna az összeesküvés per egész anyagát áttanulmányozni és a vádlottakat kihallgatni. Természetesen csak véleményt mondhatott volna és nem ítéletet. Véleményében megbélyegezhette volna az összeesküvés vádat, és talán enyhíthette volna a vádlottak helyzetét. Talán a külföld figyelmét is felhívhatta volna ennek a vizsgálóbizottságnak a nyilatkozata a kommunisták machinációjára. De vajon mi következhetett volna ebből? A Baloldali Blokk kijelentette, hogy a vizsgálóbizottság kiküldését a koalíció felbomlásának tekinti. Természetesen orosz megszállás alatt egy kormányválságot nem lehetett volna elintézni úgy, mint ahogy elintéződött a francia vagy az olasz kormányválság, ahol a kommunistákat egyszerűen kitették a kabinetből. Az Ellenőrző Bizottság nem járult volna hozzá egy kommunistamentes kabinet megalkotásához. Ha pedig a kommunistákkal tárgyalásokat kellett volna kezdeni, a kommunisták feltétele nyilvánvalóan a parlamenti vizsgálóbizottság elejtése lett volna. De tegyük fel, hogy a Kiskgazdapárt végképpen elhatározza magát a törésre, és nem törődik azzal, hogy felfordulás lesz a politikában, mert bízik abban, hogy a nagyhatalmak beavatkozása megakadályozza a vérontást és az összeesküvés vádlottainak esetleg néptéletszerű azonnal kivégzését. Vajon bekövetkezett volna-e a nagyhatalmaknak olyan közvetlen beavatkozása, amellyel megakadályozták volna a teljes bomlást és a polgárháborút? Ez abban a szituációban alig volt hihető. Bár abban a pillanatban még nem lehetett tudni, hogy a Szovjet milyen mértékben avatkozna bele ilyen fordulat esetén az összeesküvésbe, Kond-

ratovnak a Pálffy-Oesterreicher-ügyben elhangzott fenyegetésből sejteni lehetett, hogy milyen lépés következne orosz részről abban az esetben, ha egy parlamenti vizsgálóbizottság akadályozni próbálná az összeesküvés eljárás lefolytatását.

Mindenesetre nem voltunk hajlandók visszavonni Kovács Istvánnak a parlamenti vizsgálóbizottság kiküldésére tett indítványát,* mert tudtuk, hogy ezt az indítványt akkor tűzhetjük napirendre a nemzetgyűlésben, amikor akarjuk. Elhatároztuk azonban, hogy nem tárgyalatjuk a nemzetgyűléssel azonnal az indítványt, hanem tárgyalásokat kezdünk a Baloldali Blokkal.

Pártközi értekezletet hívtam össze, amelyen a Baloldali Blokk vezérei rendkívül hevesen támadták a parlamenti vizsgálóbizottság gondolatát, és követelték az indítvány visszavonását. Én kijelentettem, hogy az indítvány vissza nem vonjuk, de ha a parlamenti vizsgálóbizottság nélkül is objektív térre tudjuk vinni az összeesküvés ügyét, hajlandók vagyunk egy időre elhalasztani az indítvány tárgyalását. Hosszú vita után megegyeztünk abban, hogy az összeesküvés per vádlottait azonnal átviszik az ügyészségi fogházba, hogy nyugodtan, a rendőrségtől való félelem nélkül állhassanak a bíróság elé. Megegyeztünk abban, hogy az új igazságügyi államtitkár ki fogja hallgatni a vádlottakat, s arról nekem jelentést tesz. Miután Kovács Béla mentelmi jogának a felfüggesztését a mentelmi bizottság megtagadta, Kovács Béla ügye nem is került szóba. Bár kétségtelen, hogy a mentelmi bizottságnak ez az eljárása kimondhatatlanul bősztette a kommunistákat. Hiszen a mentelmi bizottság tárgyalása előtt Kossa vezetésével hatalmas szakszervezeti küldöttség jött hozzám, lármás hangon követelve, hogy utasítsam a mentelmi bizottság tagjait Kovács Béla mentelmi jogának a felfüggesztésére. Erélyesen figyelmeztettem Kossát és a tömeget, hogy ne avatkozzanak bele a mentelmi bizottság ügyébe, mert semmi esetre sem vagyok hajlandó a mentelmi bizottság tagjait befolyásolni, hanem lelkiismeretükre bízom a döntést. Akkor a munkástömeg fenyegetőzve távozott tőlem,

s most ezen a pártközi értekezleten szinte magam is csodál-
tam, hogy a Kovács Béla-ügyet ilyen egyszerűen sikerült
elvonni a pártközi értekezlet tárgyalása elől.

Kovács Béla közben újabb levelet intézett hozzám,*
amelyben bejelentette, hogy lemond országos főtítkári
állásáról és a *Kis Újság* főszerkesztői állásáról, s kéri, hogy
ezt a párt politikai bizottsága elé terjesszem. A politikai
bizottság ekkor már természetesnek tartotta, hogy Kovács
Béla nem tarthatja meg az állását, mert hiszen nincsen
módja olyan munkát végezni, amilyent a párt szervezése
megkívánna tőle. Én magam végtelen fájdalommal vettem
tudomásul a dolgok ilyen alakulását. De közben elérkez-
tünk a magyar külpolitika fejlődésének egy újabb állomá-
sához, amikor február 10-én Párizsban aláírták a magyar
békeszerződést. A virradatnak parányi jele volt ez, ame-
lyet a ratifikáció napfelkeltének és a megszállás megszűné-
sének kellett követni. Meg kell menteni a magyar politi-
kát, amíg az ország vissza nem nyeri a függetlenségét, min-
denáron. A hatalmas verseny vége felé közeledik, és bár-
milyen erős is az iram, nem szabad kifulladás, amíg a cél-
ban nem leszünk. Ez a gondolat élt mindnyájunkban, s ez
adott erőt sok belső indulatnak a leküzdéséhez.

Amikor képviselőtársaim elégedetlenkedtek, azt mon-
dottam nekik: – Nézzétek meg a körülöttünk élő országok
helyzetét. Jugoszláviából tízezrével menekülnek az embe-
rek, Románia, Lengyelország és Bulgária függetlenségük
romjain tengődnek. Mi pedig itt állunk még mindig, nagy
demokratikus többséggel, közvetlenül a cél előtt. Embe-
rek, el kell jutnunk a megszállás megszűnéséig.

93 / Kovács Béla jelenjen meg a rendőrségen

Valami szovjet emlékűnnep volt, s ebből az alkalomból
a Magyar–Szovjet Művelődési Társaság ünnepélyes estét
rendezett az Operában. Az ünnepély szónoka az emig-
rációból visszatért gróf Károlyi Mihály volt. Hosszasan
beszélt, de a beszédét alig lehetett kibírni. Leninről be-

szélt, botrányosan rosszul. Ha az ember nem tudta volna, hogy Károlyi végképp elkötelezte magát a kommunistáknak és a Szovjetnek, azt lehetett volna hinni, hogy egy-egyű fecsegésével Lenin-ellenes propagandahatást akar kiváltani. A telt páholyok közönsége vegyes érzelmekkel hallgatta a naiv és vég nélküli gyerekes locsogást. A kommunista vezetők a dühtől vörösödtek, a többi páholyokban pedig legtöbben hátrafelé fordultak, hogy nevetésüket el tudják fojtani. A szünetben a köztársasági elnök hívott a páholyába, ahol már ott volt Rákosi és Szakasits. Egyszerre robbant ki a kritika Károlyi beszédéről. Tildy nem mondott véleményt, de nagyszerűen mulatott egykori elődjének ostoba locsogásán. Szakasits megállapította, hogy végképp nem lehet semmire használni az „öreget”. Rákosi a fogait csikorgatta, és azt mondta: – Lenne csak az én pártomban, majd ellátnám a baját!

Csakhamar kiderült azonban, hogy az elnök nem azért hívott bennünket, hogy megbíráljuk Károlyi együgyűségét, hanem egész másról van szó. Jékely László miniszter, a köztársasági elnöki hivatal vezetője az est folyamán megbeszélést folytatott Rákosival és Szakasitscsal. A megbeszélésen kialakult egy olyan nézet, hogy helyes lenne, ha Kovács Béla – mentelmi jogának a birtokában – megjelenne a rendőrségen és vallomást tenne. Közölte, hogy Rákosi és Szakasits szívesen bocsátkoznának tárgyalásba a fölvetett kérdés részleteinek megbeszélése céljából. Megállapodtunk, hogy másnap az elnöki hivatalban megbeszéljük a kérdést.

Reggel korán magamhoz kérettem Kovács Bélát és Varga Bélát, s elmondottam nekik Jékely javaslatát. Kovács Béla azt mondta, hajlandó mentelmi jogának védelme alatt vallomást tenni a rendőrségen, amint már fel is ajánlotta azon a pártközi értekezleten, amelyen Rajk belügyminiszter először tett célzásokat az összeesküvéssel való kapcsolatára. Kijelentette azonban Kovács Béla, hogy vallomásával csak azt a célt kívánja szolgálni, hogy világosabbá tegye az összeesküvés ügyét, de semmi esetre sem engedi magát vádlottként kezelni.

Erre megállapodtunk, hogy én elmegyek a tárgyalásra, és annak eredményéről őt értesíteni fogom.

Előbb mentem a köztársasági elnökhöz, mint Rákosiék, és külön megbeszéltem vele az este hallott javaslatot. Az elnöknek az volt az álláspontja, hogy Kovács Bélának mindenképpen meg kell jelennie a rendőrségen, és el kell mondania a maga védekezését.

– Az összeesküvés per megkezdődött – mondotta Tildy. – A tárgyaláson elhangzó vallomások alapján a bíróság meg fogja bélyegezni Kovács Bélát, ha nem lesz ott az ő védekezése is. Valósággal ítéletet fognak mondani fölötte, és ha a baloldali pártok valamilyen machinációval kikényszerítik a parlament feloszlását, s megszűnik Kovács Béla mentelmi joga, nyomban le fogják tartóztatni.

Nekem aggodalmaim voltak Kovács Béla rendőrségi kihallgatásával szemben, mert tartottam attól, hogy szembesíteni fogják azokkal a vádlottakkal, akik terhelő vallomást tettek reá, és a szembesítésnél ezek a vádlottak fenntartják vallomásukat, miután tudják, hogy nekik ismét vissza kell menni a cellába, ahol ki vannak szolgáltatva a rendőri kínzásoknak. De a Kovács Bélával való megbeszélésre gondoltam, és belementem a tárgyalásba.

A megbeszélésre meghívást kapott Rákosin és Szakasitson kívül Ries igazságügy-miniszter is. A kérdést az elnök terjesztette elő. Rákosi egy szöveget vett elő a zsebéből, nyilván okulva az októberi pártközi tárgyalások tapasztalatain, ahol minden kérdés megoldására én készítettem el előre a szöveget, s ők kényszerültek alkudozni az elkészített szöveggel szemben. Rákosi tervezetében az állott, hogy Kovács Béla hajlandó három nap a rendőrségnek, három nap pedig az ügyészségnek a rendelkezésére állani, vallomástétel céljából. Amikor kihallgatása véget ért, akkor a népfőügyész megteszi észrevételeit és vádat emelhet Kovács Béla ellen. A népfőügyész írását a miniszterelnök és a két miniszterelnök-helyettes kapják kézhez, s együtt döntenek arról, hogy hozzájárulnak-e a vádemeléshez vagy nem.

Kijelentettem, hogy ezt a szöveget nem fogadom el. Hajlandó vagyok hozzájárulni ahhoz, hogy Kovács Béla három egymást követő napon megjelenjen a rendőrségen, utána pedig ugyancsak három napon át az ügyészségen, s ott vallomást tegyen. A kihallgatások azonban nem tarthatnak tovább naponta hat óránál. A kihallgatás befejezése után Kovács Béla mindennap hazamegy. Amikor pedig a népfőügyész a maga észrevételét eljuttatja a miniszterelnökből és a két miniszterelnök-helyettesből álló grémiumhoz, csak egyhangúlag hozhatunk határozatot a népfőügyész indítványának elfogadására. Tudtam, hogy ezzel a javaslattal egészen magamra veszem a felelősséget Kovács Béla további sorsáért, azonban azt már régen elhatároztam, hogy én magam semmiféle körülmények között sem fogok hozzájárulni Kovács Béla kiszolgáltatásához, s így a vállalt felelősségből legfeljebb az következhet, hogy kizárólag engem vádolhatnak a kommunisták a Kovács Béla elleni eljárás megakadályozásával.

Ebbe a szövegbe keserves alkudozások után a többiek is belementek. Megpróbálták először azt kicsikarni, hogy Kovács Béla naponta tizenkét órát tartózkodjon a rendőrségen. Azután megpróbálták a döntést többségi alapon elrendezni, de végül is belementek az én javaslatomba.

A tárgyalás eredményét azonnal közöltem Kovács Bélával és Varga Bélával, akik már hivatalomban várták visszaérkezésemet. Kovács Béla a föltételeket elfogadhatónak tartotta, csupán azt állapította meg, hogy rendkívül súlyos felelősséget veszek magamra e szerint a szöveg szerint. Amikor azonban kijelentettem, hogy ezt a felelősséget nyugodtan vállalom, Kovács Béla helybenhagyta a megállapodást. Közben Pfeiffer Zoltán jelentkezett, hogy amíg Kovács Bélának a kihallgatása tart, vállalja mellette az ügyvédi tennivalókat, egyrészt, hogy vallomásának egyes kérdéseit megtárgyalja vele, másrészt, hogy a rendőrségen és az ügyészségen tárgyaljon a kihallgatás módozatai felől.

Pfeiffer ezután megállapodott Péter Gáborral, a politikai rendőrség vezetőjével, hogy Kovács Béla másnap

– február 24-én – reggel nyolc órakor megjelenik a politikai rendőrségen. Pfeiffer elkísérte Kovács Bélát, és csak akkor távozott el a rendőrségről, amikor Kovács Béla kihallgatása megkezdődött.

Délben, amikor a kihallgatást félbeszakították, és Kovács Béla hazaindult ebédelni, bejött hozzám hivatalomba, és elpanaszolta, hogy a rendőrtisztek udvariátlanok és a kérdéseik közben vádakat szegeznek vele szembe, többek között az egyik rendőrtiszt az összeesküvés vezérének nevezte. Kifejtette még Kovács Béla azt is, nem hiszi, hogy ez a kihallgatás olyan eredménnyel járna, amely megvédené őt a többi „összeesküvő” tárgyalásán a megbélyegzéstől, de hozzátette, hogy most már mindenestre végigcsinálja ezeket a kihallgatásokat.

Most látom csak, az úgynevezett Fehér Könyv olvasása közben, hogy Kovács Béla milyen őszintén beszélt a rendőrségen. Beismerte az ellene szóló látszatokat, nem tagadott le semmit.

Rövid beszélgetés után eltávozott tőlem Kovács Béla, és én többet nem láttam ezt a kiváló embert, legjobb barátomat.

A nap folyamán a kisgazdapárti képviselők, főleg paraszt képviselők jöttek hozzám, és kérdezték tőlem, mi lesz Kovács Bélával. Nem tudták, hogy milyen célból jelent meg a rendőrségen, azt hitték, már meg is kezdődött ellene a rendőrségi eljárás. Megmondottam a képviselőknek, hogy ha a kihallgatások után az ügyészség olyan javaslatot terjesztene is elénk, hogy Kovács Bélát engedjük bíróság elé állítani, semmiképpen sem egyeznék bele. Azután ismét összejöttünk Varga Bélával, és megállapítottuk, helyes volt, hogy Kovács Béla beleegyezett kihallgatásába, mert ez a körülmény feltétlenül javára fog szolgálni, bármi adódnék is ezután.

94 / Kovács Bélát elhurcolják az oroszok

Február 25-én reggel Pfeiffer Zoltán közölte velem, hogy Kovács Béla ismét elment a rendőrségre vallomástételének folytatása céljából.

Magamhoz kérettem Pongrácz Aladár igazságügyi államtitkárt, és megkérdeztem tőle, hogy az összeesküvés per vádlottai az ügyészségi fogházban vannak-e már valamennyien. Pongrácz jelentette, hogy a vádlottak nagyobb része már az ügyészségi fogházban van, vannak azonban még néhányan, akiket nem lehet elérni, ezeket valószínűleg a szovjet rendőrség hallgatja ki.

A nap eltelt különböző megbeszélésekkel. Nagyon nehéz volt ebben az időben már a napi kormányzati ügyeket is intézni, mert az összeesküvés annyiféle napi problémát vetett fel, hogy jóformán nem maradt idő kormányzati intézkedésekre. Gyakran előfordult, hogy a minisztertanácson és a Nemzeti Főtanácsban is át kellett adnom az elnöklést valamelyik helyettesemnek, mert az események olyan tömegben zúdultak reánk, hogy egyik percről a másikra vetődtek fel nagyon fontos, váratlan politikai kérdések. Gyakran jöttek tüntető csoportok, amelyek velem akartak találkozni. Hacsak egyáltalán tudtam időt szakítani, törekedtem arra, hogy ezeket a csoportokat mindig magam fogadhassam. Tudtam, hogy rendszerint a kommunisták által felbőszítve indulnak hozzám, de megnyugodva és megbékélve távoznak tőlem. A legnagyobb bosszúságot azzal okoztam a kommunistáknak, amikor az általuk felizgatott tüntető tömegeknek azt mondtam, hogy jöjjenek csak máskor is, szívesen látom őket, mert fontosnak látom, hogy a demokráciában a tömegek közvetlenül érintkezhessenek az ország vezetőivel. Rendszerint reggel nyolc órakor mentem be hivatalomba, legtöbbször az íróasztalomnál ebédeltem, és csak késő este jutottam haza családomhoz. Nagyon fárasztott ez a szörnyű

hajsza, de elhatároztam, hogy amíg csak munkabírásom engedi, nem fogok hátrálni.

Nagyon lekötöttek az esti összejövetelek. Ezen a télen Budapesten már nagy társadalmi élet fejlődött ki. A külföldi diplomaták egymás után rendeztek vacsorákat és fogadásokat, amiket nekünk is viszonzni kellett, s így előfordult, hogy egy héten hat hivatalos vacsorán vagy fogadáson vettem részt.

Február 25-én estére az UNRRA magyarországi bizottságának vezetőjét, Mr. Sommert hívtam meg vacsorára a helyettesével, Mr. Curtisszel, s meghívtam tiszteletükre néhány magyar minisztert is. Általában a külföldi vendégek mindig jól érezték magukat nálam, mert bár nagyon egyszerű vacsorát szoktunk adni, vigyáztam rá, hogy a hangulat fesztelen és barátságos legyen. Ezen az estén azonban semmiképpen sem tudott kialakulni vidám hangulat. Mindannyian szórakozottak voltunk, s látszott, hogy mindenkinek a gondolata másfelé jár. Alig fejeztük be a vacsorát, amikor Kapócs Ferenc titkárom lépett hozzám.

– Nagyon rossz hírt hozok, miniszterelnök úr. Kovács Bélát letartóztatták az oroszok.

Ez egyszer nem tudtam megőrizni nyugalمامat. Felugrottam a székről, és kértem titkáromat, ismételje el, mi történt.

– Kovács Béla főtitkár úr ma is megjelent a rendőrségen kihallgatásának folytatása céljából – jelentette. – Estefelé szovjet katonák jelentek meg a politikai rendőrség Andrássy úti házában, és Kovács Bélát átvették a magyar rendőrségtől, a lakására vitték, és ott kihirdették előtte letartóztatását. Iratait feldúlták s jó részét magukkal vitték.

A társalgás rendje felborult. Az eseményt nem lehetett eltitkolni külföldi vendégeim előtt sem. Néhány perc múlva Kovács Béla sofőrje jelentkezett.* Elmondotta, hogy délután, a megállapodás szerinti időben, odahajtott az Andrássy út 60. számú ház elé, és a főbejáratnál várta gazdája érkezését. Sokáig várakozott, amikor egyszer egy idegen lépett hozzá, s azt mondotta neki, ne várakozzék

tovább, mert gazdáját a másik kijáraton elvitték. Erre elindult Kovács Béla Váci utcai lakása felé. A Váci utcának az a szakasza, amelyben Kovács Béla lakott, orosz katonaság által le volt zárva. Az egész utcát valósággal megszállták az orosz katonák, és az utcaszakasz két végén kordont vontak. Egy civilbe öltözött orosz tábornok vezetésével vöröskatonák hatoltak be a házba, megszállták a lépcsőházat és Kovács Béla egész lakását, s így vitték haza Kovács Bélát megrémült családjához. Ott kihirdették előtte a hadsereg-főparancsnokság letartóztatási parancsát. Utána házkutatást tartottak, Kovács Béla iratait magukhoz vették, s azután Kovács Bélát is elhurcolták. Nem engedték meg, hogy feleségével beszéljen, mégis amikor megcsókolta feleségét, annyit mondott: – Feri. – Szegény drága barátom az én nevemet említette, abban reménykedve, hogy miniszterelnöki hatalmammal talán tudok rajta segíteni.

Alig egy óra múlva Varga Béla jött hozzám, külföldi vendégeim pedig, miután látták, hogy a hangulat alkalmatlan a társalgásra, eltávoztak. Irtózatossá felháborodással beszéltek meg Varga Bélával ezt a legújabb erőszakos eseményt. Valósággal sírtunk fájdalomunkban és tehetetlen keserűségünkben. Tisztában voltunk vele, hogy a Szovjet igyekezni fog kimutatni eljárásának jogszerűségét. Puskinnek néhány nappal azelőtt tett kijelentései magyarázatát adták ennek az eljárásnak, de azt hittük, hogy ha Kovács Béla rendőrségi kihallgatása megkezdődik, nem fog sor kerülni erre a lépésre. Amint Varga Bélával ketten ültünk egymással szemben, ugyanazok a gondolatok gyötörték bennünket. Valamikor négyen voltunk, akik életrehalálra vállaltuk az összetartást: Tildy Zoltán, Kovács Béla, Varga Béla és én. Tildy eltávolodott tőlünk azzal, hogy köztársasági elnök lett. Annál keményebben tartottunk össze hárman. Most Kovács Bélát is kiragadták közülünk. Maradtunk ketten. Vajon hova visz ez az út? Az volt az érzésem, hogy Varga Bélát, éppen úgy, mint engem, nem az a gondolat gyötörte, hogy mi lesz velünk személy szerint, hanem az, hogy mit tudunk csinálni mi ketten.

Lesz-e erőnk elvinni odáig a magyar politikai életet, hogy az ország visszanyerje függetlenségét? Meg tudunk-e menteni valamit a magyar értékekből, az igazi, tiszta demokráciából? Keserves és álmatlan éjszakák sorozata indult meg ezen az estén.

95 / A kormány le akar mondani

Gyötrelmes éjszaka után magamhoz kérettem a kormány kisközpárti minisztereit. Valamennyien értesültek Kovács Béla sorsáról, és szomorú arccal gyülekeztek hivatali szobámban. Láttam, hogy az ügyet ismertetni nem kell, s ezért mindjárt mondanivalóm lényegére térhettem.

– Kovács Béla ügye nem személyi ügy, hanem az egész Kisközpárt ügye. Amíg Kovács Béla körül a magyar rendőrség tevékenykedett, nyugodt voltam, mert szilárd volt az az elhatározásom, hogy semmiképpen sem adjuk rendőrkézzre. Most azonban tehetetlenek vagyunk. Azt hiszem, barátaim, itt van a pillanat, amikor a kormánynak el kell hagynia helyét.

Minisztertársaim közül többen helyeselték, mások vitatták a felvetett gondolatot. Hosszú, gondokkal terhelt tanácskozás indult meg, amelynek során megvizsgáltuk a külpolitikai és belpolitikai helyzetünket egyaránt.

– Ha a kormány lemond, a kommunisták elérték céljukat. Hiszen nem lehetetlen, hogy az egész szovjet beavatkozás ezért történt – jegyezte meg az egyik.

– Ha a kormány a helyén marad, ezzel azt a látszatot keltjük, hogy mi hajlandók vagyunk mindent eltérni – mondotta a másik.

– A békeszerződés aláírása megtörtént, néhány hónap alatt bekövetkezik a ratifikáció, helyes-e, ha ennek megtörténte előtt mond le a magyar kormány? – hangzott el egy újabb kérdés.

– Segít-e Kovács Bélán a kormány lemondása? – vetette fel valaki.

– Ha a kormány a Kovács Béla-esetből kifolyóan mond

le, ez olyan nyílt tüntetés a Szovjet ellen, amelynek az ország issza meg a levét – szólt egy újabb megállapítás.

– Lehetne-e egy ilyen esetben közvetlen nyugati beavatkozásra számítani? – kérdezte valaki.

– Nem – hangzott el egyszerre több kijelentés.

– Talán a Szovjethez kellene fordulni és kérni Kovács Béla szabadon bocsátását – javasolta valaki.

– Ennek nincs értelme – mondtam, és ismertettem minisztertársaimmal a Puskinnal való beszélgetést.

– Milyen kormány következhet, ha mi lemondunk? – hangzott el egy újabb kérdés.

– Kommunisták nélküli kormányt nem fogad el az Ellenőrző Bizottság, és ez módot adna a kommunistáknak, hogy súlyos feltételeket szabjanak egy új kormányalakításnál – jegyezte meg az egyik miniszter.

– Beszélni kell a köztársasági elnökkel, mielőtt végképp határoznánk – javasolta valaki.

– Bizonyára mindenki boldogan válna ki a kormányból közülünk, de szabad-e felidézniük a kormányválsággal járó felfordulást?

Végül is úgy határoztunk, hogy felkeressük néhányan a köztársasági elnököt, és megbeszéljük vele a helyzetet.

Tildy a leghatározottabban ellenezte a kormány lemondását. – Ez olyan provokáció lenne – mondotta Tildy –, amelynek elviselhetetlenek lehetnének a következményei. Kovács Bélának csak rövid időre való elvesztése is nagy csapás, de a helyzet felborítását még így sem szabad vállalni. Tovább kell küzdeni és óvni a helyzetet a felborulástól.

Az elnökkel való tanácskozás után újból összehívtam a párt minisztereit, és hosszú, nehéz tanácskozás után úgy határoztunk, hogy a kormány a helyén marad, és megkísérli, hogy elhúzza az időt a békeszerződés ratifikálásáig. Felkerestek kigazdapárti képviselők is. Végtelenül el voltak keseredve Kovács Béla elhurcolása miatt, de az volt a véleményük, hogy helyünket nem szabad átadni, mert nyilvánvaló, hogy a kormányválságot a kommunisták erőteljesen ki tudnák használni saját céljaikra.

Ez a nap a magyar demokráciának ismét egy sokat vitatott napja lett. Azzal a határozattal, hogy a kormány a helyén marad, nagyon sok későbbi vádnak és felelősségre vonásnak tettük ki magunkat.

– Feláldozták barátaikat, csak hogy pozícióikat megtarthassák – hangzik az egyik vád.

– Lefeküdtek a Szovjet előtt, s nem gondoltak rá, hogy más hatalmak is vannak, amelyek beleszólnak még a világ elrendezésébe – így szól a másik vád.

– Engedményeikkel egyenesen felbátorították a Kommunista Pártot újabb követelésekre – halljuk tovább a vádakat.

– Inkább törésre kellett volna vinni a dolgot a Szovjettel és a kommunistákkal, mintsem még Kovács Béla letartóztatását is eltűnni – mondja a legvérmesebb.

Hát ezeken a kijelentéseken természetesen el lehet gondolkodni és lehet vitatkozni. Bizonyos, hogy sok fórumon fogják még tárgyalni ezt a kérdést, hogy vajon Mikołajczyk, Maniu és Petkov jártak-e el helyesebben, akik már 1946-ban kiestek országuk sorsának az irányításából, vagy én, aki még 1947-ben is benne tartottam a kormányzásban Magyarországon a polgári demokráciát. Azok politizáltak-e helyesebben, akik már az elvek védelmében elestek az egyenlőtlen harcban, vagy én, aki minden körülmények között el akartam érni a gyakorlati célt, az ország függetlenségének visszanyerését. Senki sem vitathatja, hogy Magyarország kiemelkedő helyzetben volt a többi délkelet-európai országgal szemben. Magyarország tudta legtovább megőrizni azt a csekély függetlenséget, amelyet a fegyverszüneti egyezmény biztosított. Magyarország tudott legjobban megfelelni a jaltai egyezmény feltételeinek. Mi is elbukhattunk volna egy esztendővel előbb is, ha nem politizáltunk, hanem virtuskodtunk volna. Én azt hiszem, hogy a virtuskodás népszerűbb lett volna, de a politizálás hasznosabb volt. Egy évvel előbb kezdődött volna meg a magyar nép teljes letörése, s egyévi előnyhöz jutottak volna a kommunisták és a Szovjet penetrációs munkájukban.

A nyugati nagyhatalmak által küldött jegyzékek nem segítettek sem a román, sem a bolgár, sem a lengyel demokrácián. Az volt az érzésünk, hogy a magunk erejével és bölcsességével kell eljutnunk a függetlenség és a szabadság partjáig. Legyőzött, magára hagyott és a Szovjetnek kiszolgáltatott, kicsiny országban kevesebb helye van a politikai önérzetnek, mint a taktikának és az óvatosságnak. És hogy ez a magatartás volt a kellemetlenebb és veszedelmesebb a kommunisták és a Szovjet szempontjából, azt pár hónap múlva igazolták a körülöttem lezajlott események.

De az is lehet, hogy tévedtem. Presztízsokokból nem vagyok hajlandó politikámat csálthatatlannak nyilvánítani. Azt mindenesetre elértem, hogy Kovács Bélát nem tartóztathatta le a magyar rendőrség, hanem a Szovjet tette ezt meg.

A következő estén Csornoky Viktornál együtt vacsoráztunk Schoenfeld amerikai követtel, aki nagy felháborodással beszélt Kovács Béla letartóztatásáról.

– Nem hiszem, hogy Kovács Béla összeesküvő lenne, vagy hogy az orosz hadsereg ellen kémkedett volna. Az azonban kétségtelen, hogy amennyiben az oroszok alapos gyanúokat találnak a megszálló hadsereg elleni kémkedésre, hát a gyanúsítottat saját hatóságaikkal elfogathatják – mondotta ki véleményét.

96 / Amerikai és angol jegyzékek

Március 5-én délelőtt csillant fel az első reménysugár a magyar demokrácia számára. Megjelent hivatalomban az Egyesült Államok budapesti követe, Mr. Schoenfeld, s átadott egy jegyzéket. Tolmácsot ő hozott magával, mert ha magyar tisztviselővel végeztettem a tolmácsolást, azt a következő éjszaka rendszerint kihallgatta az NKVD, s többé az ilyen tisztviselő előtt bizalmasan nem lehetett beszélni.

Mr. Schoenfeld tolmács útján ismertette velem a jegy-

zék tartalmát. Eszerint az Egyesült Államok kormánya Kovács Béla kisgazdapárti főtitkár letartóztatását a magyar belpolitikai életbe való beavatkozásnak tekinti, és tiltakozik az eljárás ellen. Azt javasolja, hogy alakuljon bizottság az ellenőrzést végző három nagyhatalom kiküldöttjéből, a magyar miniszterelnök, a nemzetgyűlés elnöke, az igazságügy-miniszter, a belügyminiszter és a honvédelmi miniszter kiküldötteiből, s ez a bizottság vizsgálja fölül az egész Kovács Béla-ügyet, sőt vizsgálja meg az összeesküvés kérdését is. A jegyzék megbélyegzi a kommunista kisebbségnek erőszakos hatalmi törekvését és az egyoldalú kommunista rendőrségi eljárást.

Mr. Schoenfeld elmondotta, hogy ez a jegyzék tulajdonképpen a Szovjetunió kormányához szól, s nekünk csak tudomásulvétel végett nyújtja át a jegyzék másolatát.

Az ország szempontjából őszintén örültem az amerikai jegyzéknek. Ez a jegyzék volt az első jele annak, hogy politikailag sem hagy bennünket magunkra az Egyesült Államok. Gazdasági segítő törekvéséről alkalmam volt meggyőződni pár héttel előbb, amikor ugyancsak Mr. Schoenfeld közölte velem, hogy újabb tizenötmillió dolláros hadfelszerelési felesleg vásárlására kaptunk hitelt, s hogy ennek a hitelnek célszerű felhasználása okából megnyitják a németországi raktárakat. Ugyanekkor közölte velem az amerikai követ azt is, hogy elintézettnek lehet venni az Egyesült Államok részéről nyújtott gyapot-hitelt is. Ez a mostani politikai jegyzék azonban Magyarország politikai védelme szempontjából jelentett nagyon sokat.

Meg kell azt is mondanom, hogy Kovács Béla személyes helyzete szempontjából nagy aggodalommal töltött el a jegyzék. Tudtam, hogy a Szovjet most már tűzzel-vassal igyekezni fog bizonyítékokat produkálni Kovács Béla bűnösségéről.

Az amerikai kormány jegyzékének a bírálata hamarosan megkezdődött a magyar baloldalon. Leginkább sietett evvel a bírálattal Szakasits miniszterelnök-helyettes, a Szociáldemokrata Párt vezére. Egyik vidéki népgyűlé-

sen, miután elítélőleg nyilatkozott az amerikai jegyzékről, azt a kijelentést tette, hogy a szociáldemokraták lépéseket fognak tenni a brit Munkáspárt felé, hogy az angol kormány ne csatlakozzék az amerikai jegyzékhez. Szakasits alaposan melléfogott ezzel a kijelentésével, ugyanis amikor ezt a beszédét mondotta, már ott volt az íróasztalom fiókjában az angol kormány jegyzéke is, amelyet előző napon adott át Mr. Helm,* a Brit Királyság budapesti politikai képviselője.

Természetesen az angolszász nagyhatalmak jegyzéke nem maradt titokban a magyar közvélemény előtt, mert hiszen mind a két ország rádiója ismertette a jegyzékeket magyar nyelvű híradásában. Fagyos várakozással tekintett azonban a közvélemény a magyar sajtó felé. Elmúlt két nap, s a magyar lapokban még mindig nem jelentek meg a nyugati nagyhatalmak jegyzékei. Nem sokáig maradt azonban a közvélemény tájékoztatlanságban. Hamarosan megtudta mindenki, hogy Szviridov altábornagy megtiltotta a jegyzékeknek a magyar sajtóban való közzétételét mindaddig, amíg az orosz válaszijegyzék is el nem készül. Erre napokig kellett várni.

Tudni kell ugyanis, hogy a fegyverszüneti egyezményből folyóan a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnöke fenntartotta magának a sajtó és rádió cenzúrajogát. És bár az előzetes cenzúrárt már jóval előbb felfüggesztette, nem mondott le arról a jogáról, hogy szükség esetén beleszóljon a magyar sajtó dolgaiba. Irtózatosan szégyelltük magunkat az amerikai és angol követségek előtt sajtósabadságunk korlátozottsága miatt. Természetesen gondoskodtunk arról, hogy a magyar sajtó hallgatásának okáról a két követség tudomást szerezzen.

Néhány nap múlva elkészült az orosz válasz, ami a várakozásnak megfelelően visszautasító volt. Ekkor végre közölhették a magyar lapok is az amerikai és az angol jegyzéket.*

Nemsokára megérkezett a második amerikai és angol jegyzék is, amely még élesebben bélyegezte meg a szovjet eljárást, és nem elégedett meg a Szovjet válaszával. Ezt

a jegyzéket az amerikai követség sajtókonferencián ismertette. Így azután tudomást szerzett róla minden magyar újság, úgyszólván a jegyzék átadásának percében. Miután szovjet intézkedés a délután folyamán nem jött, elhatároztuk, hogy utat engedünk a sajtónak a jegyzék közlése tekintetében.*

Este a köztársasági elnöknél voltam egy megbeszélésen. Mihályfi, az új tájékoztatásügyi miniszter hívott telefonhoz. Jelentette, hogy felhívta telefonon Gruber kapitány, és Szviridov megbízásából azt az utasítást adta, hogy ezúttal is tartózkodjék a magyar sajtó az amerikai és az angol jegyzék közlésétől addig, amíg a szovjet válaszegyzék el nem készül.

– Kérd tőle írásban – utasítottam a tájékoztatásügyi minisztert.

Néhány perc múlva újból a köztársasági elnök telefonjához hívtak, s ezúttal Gruber kapitány jelentkezett a telefontól.

– Miniszterelnök úr, Szviridov altábornagy úrnak az az utasítása, hogy ne közöljék a magyar lapok az amerikai és az angol kormány jegyzékét addig, amíg a Szovjetunió válaszegyzéke is el nem készül – mondotta Gruber kapitány.

– Kérem, mondja meg az altábornagy úrnak, hogy ezt az utasítását írásban kérem – válaszoltam Grubernek.

– Igenis, jelenteni fogom miniszterelnök úr kívánságát az altábornagy úrnak.

Néhány perc múlva újból jelentkezett Gruber kapitány a telefontól:

– Miniszterelnök úr, az altábornagy úr azt válaszolta, hogy mire az írásbeli utasítás elkészülne, addigra kinyomják a lapokat, tehát kéri, hogy szíveskedjék tudomásul venni ezt a telefonutasítást.

– Rendben van – válaszoltam –, én hajlandó vagyok tudomásul venni a telefonutasítást is, de ebben az esetben átadom a másik hallgatót a köztársasági elnök úrnak, s kérem, ismételje el az altábornagy úr utasítását úgy, hogy az elnök úr is hallja.

Gruber kapitány erre megismételte Szviridov utasítását, én pedig felhívtam a tájékoztatásügyi minisztert, hogy az utasításnak megfelelően hívja fel a lapokat, hogy az amerikai és az angol kormány jegyzékeit nem szabad addig közölni, amíg az orosz válaszjegyzék is el nem készült.

– Kérem, a lapok már tudják, hogy Szviridov beleszólt a dologba, és így ki sem szedették a két jegyzék szövegét – válaszolta Mihályfi miniszter.

Ezúttal már nyíltan megmondtuk mindenkinek, hogy Szviridov nem engedi közölni az angolszász nagyhatalmak jegyzékeit.

97 / A kommunisták követelik a jegyzékek visszautasítását

Az egyik reggel Rákosi telefonált, hogy Szakasitscsal együtt szeretnének hozzám jönni. Azt válaszoltam neki, hogy várom őket. Nemsokára meg is érkeztek hivatalomba, s magukkal hozták a Parasztpárt vezetőjét, Veres Pétert is.

Rákosi indokolta meg a látogatást.

– Kérlek, azért jöttünk, mert úgy érezzük, nem hallgathatunk tovább az amerikai és az angol jegyzékek dolgaiban, hanem kénytelenek vagyunk foglalkozni ezekkel a jegyzékekkel.

– Mit akartok tenni? – kérdeztem Rákositól.

– Vissza kell utasítani a jegyzékeket – felelte Rákosi.

– Visszautasítani? – kérdeztem én hangsúlyozva. – Meggondoltátok ezt a kívánságotokat?

– Na, nem gondolunk arra – szólt közbe Szakasits –, hogy valami bántó hangon foglalkozzunk a jegyzékekkel, de mégse mehetünk el szó nélkül olyan diplomáciai lépések mellett, amelyek bennünket közvetlenül érintenek.

– Magam is úgy gondolom, hogy természetesen nem szabad az amerikaiakat megbántani – tódította a szót Rákosi –, elvégre nem vagyunk mi olyan komoly hatalom, amelyik az Egyesült Államokkal éles vitába kerülhet, de

mégis tudomására kell hozni az Egyesült Államoknak is és Angliának is, hogy nem vesszük jó néven, ha a belpolitikánkba beavatkoznak.

– Hát Kovács Béla letartóztatása nem jelent beavatkozást a magyar belpolitikába? – kérdeztem.

– Ennek is ti vagytok az okai – válaszolta Rákosi –, mert ha szabad utat engedtetek volna a Kovács Béla elleni eljárásnak a magyar rendőrség számára, nem került volna erre sor a Szovjet részéről. Ebben az esetben kapott volna Kovács Béla egy enyhe ítéletet, amelyből még el is lehetett volna engedni valamit, most pedig ki tudja, hogy mi lesz vele.

– Aztán mire gondoltok ti, hogy ki utasítsa vissza az amerikai és az angol jegyzékeket? – faggattam Rákosi-ékat.

– Hát mi arra gondoltunk, hogy neked mint miniszterelnöknek és a legnagyobb párt vezérének egy nyilatkozatot kellene tenni, s ezzel az ügy el lenne intézve.

– Én utasítsam vissza az amerikaiak és az angolok jegyzékeit? – kérdeztem felháborodva. – Hogy képzelitek ezt?

– Igen – válaszolt Rákosi –, mert ebben az esetben nem kellene külön nyilatkozni a kormánynak és külön a Kiszgazdapártnak.

– Értsétek meg – mondtam –, amíg én ezen a helyen vagyok, a kormány semmi körülmények között sem fogja visszautasítani a két angolszász nagyhatalom jegyzékeit. A jegyzékek nem bántják Magyarországot, nem sértik a kormányt, így semmi okunk sincs a visszautasításra. Aki-nek fáj, az foglalkozzék vele. Ha a Kiszgazdapárt utasítaná vissza a jegyzékeket, majdnem annyi lenne, mintha a kormány tenné ugyanezt, mert hiszen a Kiszgazdapárt az ország többségi pártja. Egyébként is a Kiszgazdapártnak semmi oka a jegyzékek visszautasítására.

Rákosi elvörösödött, s nagyon meglátszott rajta, hogy bántja a kudarc. Világos volt előttem, hogy Rákosit a Szovjet utasította erre a lépésre, mire azután ő beugratta Szakasitsot és Veres Pétert, hogy támogassák feladatának

teljesítésében. Nagyon kényelmetlen lesz neki visszamenni Puskinhoz azzal, hogy nem tudja teljesíteni a Szovjet kívánságát. Az is bizonyos, hogy ellenállásom erősen fogja szaporítani a Szovjetnél feljegyzett rossz pontjaim számát.

– Hát a Kisgazdapárt lapjai nem foglalkozhatnak a két ország jegyzékével? – kérdezte Rákosi.

– Véleményem szerint a Kisgazdapárt maximálisan annyit tehet, hogy hallgat azokról a jegyzékekről, amelyeket tulajdonképpen méltatnia kellene, de semmi esetre sem támadhatja.

Alkudozni kezdtek velem. Rákosi is, Szakasits is próbáltak kapacitálni arra, hogy legalább valami kisgazdapárti sajtóválasz készüljön a két jegyzékkel kapcsolatban.

– Érdekes – fakadtam ki a sok rábeszélés után –, ilyenkor ti egyáltalán nem gondoltok az ország gazdasági helyzetére. Nem jut eszetekbe, hogy alig egy hónapja kaptuk meg az Egyesült Államoktól a tizenötmillió dolláros újabb kölcsönt és a gyapotkölcsönt. Nem gondoltok arra, hogy a nehéz gazdasági helyzetben levő Anglia félmillió fontos árukölcsönt ajánlott fel? Azt se bánnátok, hogyha ezeket a kölcsönöket a nyugati nagyhatalmak nem folyósítanák? Gondoljátok meg, mit kívántok!

– Természetes, hogy ezeket a gazdasági támogatásokat nem kívánjuk elveszíteni – mondotta Rákosi –, bár kétségtelen, hogy ezekből nem sok jó jön ki. Éppen azért megelégednénk, ha valamelyik kisgazdapárti újság csak enyhe bírálatot gyakorolna a jegyzékek fölött.

– A kisgazdapárti lapok legfeljebb azt írhatják meg, ami miatt én már 1945-ben, a választások idején aggódtam, és több választási beszédemben ki is fejeztem, hogy sajnálatos lenne, ha Magyarország nem a nagyhatalmak megbéklésének lenne egy kicsiny pontja, hanem a nagyhatalmak ütközésének a színhelye.

Veres Péter szólalt meg, aki egész idő alatt hallgatott, és nyilván magában igazat adott nekem, de nem felejtette el, hogy neki Rákosi parancsol.

– A Parasztpárt foglalkozik a két jegyzék ügyével, de

természetesen mi sem fogjuk élesen támadni Amerikát vagy Angliát.

Csodáltam, hogy Veres Péter, akiből folyni szokott a szó, ennyi ideig is hallgatott.

Miután Rákosiék eredménytelenül távoztak tőlem, valósággal betörték hozzám a kisgazdapárti miniszterek és képviselők. Sejtették, hogy Rákosiék az angolszász hatalmak jegyzékeinek visszautasítására akartak rávenni. Rémülten kérdezgették, vajon nem egyeztem-e bele a jegyzékek visszautasításába. Megnyugtattam őket, hogy semmi körülmények között sem vállalnám a jegyzékek visszautasítását, s elmondottam azt is, hogy határozottan visszautasítottam a Baloldali Blokknak ilyen irányú követelését. Barátaim valósággal megéljeneztek, mikor ezt hallották tőlem.

Olyan nagy volt a kisgazdapárti politikusokban az Amerikába vetett bizodalom, hogy semmit sem tartottak volna részemről nagyobb bűnnek, mint hogyha visszautasítottam volna azokat a jegyzékeket, amelyek első jelei voltak a nyugati nagyhatalmak meleg politikai érdeklődésének és rokonszenvének.

98 / Az első „összeesküvő” csoport tárgyalása

Eközben már folyt az állítólagos összeesküvők első csoportjának népbíróági tárgyalása.* A bírósági tanács összeállításánál mutatta meg igazán az igazságügy-miniszter, hogy egyszerűen eszköz a kommunisták kezében. Egy részeges, gyenge jellemű bírót nevezett ki a tanács élére, aki tudta, hogy politikai eszközül szolgál a kommunisták kezében, magában lázadozott is ez ellen a hitvány szerepe ellen, de már annyira benne volt a kommunisták markában, hogy nem volt útja visszafelé. Nem kevésbé kifogásolható ember volt az a népügyész, aki a vádat képviselte.

Így azután a népbíróági tárgyalás csak annyiban felelt meg a bírói igazságszolgáltatásnak, amennyiben a kom-

munistáknak szükségük volt rá, hogy ezt a bűnpert a törvényesség látszatával ruházzák fel.

Kezdődött a dolog azzal, hogy a vádlottakat még az ügyészszégi vádirat után és a bírósági tárgyalás kitűzésekor is a politikai rendőrségen tartották. Ezt még a két háború közötti reakciós kormányzás idején sem tették meg a perbe fogott kommunistákkal sem. A vádlottaknak úgyszólván idejük sem volt a rendőri kínzások hatása alól szabadulni, amikor már bíróság elé állították őket. Testileg, lelkileg megtörve, leromlott idegzettel kellett volna védekezniük az ügyészszég vádjai ellen.

A másik súlyos hátrány, amivel ezek az emberek a tárgyalásra mentek, az volt, hogy nem választhatták ki védőül azokat az ügyvédeket, akiket szerettek volna. Budapest egész ügyvédi kara megrémült már a gondolatától is annak, hogy az összeesküvőket védje. Ki menti meg őket a politikai rendőrség terrorjától, vagy ki védi meg őket esetleges tömegtüntetések alkalmával? Csak egészen bátor, deportálótáborokat járt, minden kínzáson átesett zsidó ügyvédek merték vállalni az összeesküvés bűnpert vádlottainak védelmét. Őket is akadályozták azonban feladatuk ellátásában. Védenccikkel tíz percig beszélhettek rendőrtisztek jelenlétében. A hatalmas irattömeg áttanulmányozására hír szerint egyenként két-két órát kaptak. Így kevés reményük lehetett arra, hogy képességeiket megcsillogtathassák a tárgyaláson.

A népbírószági tárgyalást az első napokban rendkívüli érdeklődés kísérte. A bíróság gondoskodott róla, hogy a közönség soraiban túlnyomórészt kommunisták legyenek, de a külföldi sajtó elhelyezéséről is gondoskodtak. Megdöbbenő volt a vádlottak magatartása. Szinte az önkínzásig vallottak önmaguk ellen. A demokratikus polgárság várta, hogy a vádlottak sorban el fogják mondani, milyen kínzásoknak vetették alá őket a rendőrségen vagy a katonapolitikai osztályon. Ez azonban nem következett be. Dálnoki Veress Lajos, az állítólagos katonai összeesküvés vezére tett valami célzást arra nézve, hogy vallomá-

sát nem saját elhatározásából tette meg, de nem bocsátkozott bele a vallomás kicsikarásának részleteibe.

Meglepő volt Szent-Miklós magatartása, aki többet mondott el a bírósági tárgyaláson maga és vádlott-társai bűnösségéről, mint amennyit kérdeztek tőle. A közvéleménynek az volt a nézete, hogy Szent-Miklósyt lekenyerezték valami enyhe ítéletnek a kilátásba helyezésével, ha hajlandó lesz önmagát és vádlott-társait bemártani.

Arany Bálint magatartása volt azonban a legjellemzőbb. Amikor rákerült a sor, azzal kezdte vallomását, hogy visszavonja azt a vallomást, amit a rendőrség előtt tett, mert nem saját elhatározásából tette ezt a vallomást, és nem is saját elhatározásából írta alá a jegyzőkönyvet. Amikor Arany Bálint ezeket a kijelentéseit megtette, Jankó Péter tanácselnök a tárgyalást azonnal berekesztette, és Arany Bálintot visszavitette cellájába. Másnap a közvélemény meglepődve tapasztalta, hogy nem Arany Bálint kihallgatásával folytatják a tárgyalást, hanem új vádlottat kezdtek kihallgatni. Csakhamar kitudódott, hogy Arany Bálintot az éjszaka a szovjet NKVD elvitte az ügyészségi fogházból, s ezért nem lehet a tárgyaláson való kihallgatását folytatni. Amikor néhány nap múlva Arany Bálintot visszahozták és a bíróság elé állították, egyetlen szóval sem védekezett, hanem beismerte a terhére rótt összes bűncselekményeket.

A tárgyalást Jankó Péter bíró ezután is politikai utasításra irányította. Aziránt faggatta a vádlottakat főként, hogy mit tudnának vallani Kovács Bélára, de nem tartózkodott olyan kérdések feltevésétől sem, amelyek Varga Bélát vagy engem kompromittálhattak.

Egy alkalommal, italozás közben, Jankó Péter részegen azt a kijelentést tette, hogy „ha ezzel a csoporttal végzünk, akkor rá fogjuk keríteni a sort Nagy Ferencre is”.

Az ítéleteket a Kommunista Pártban határozták el. E szerint a határozat szerint a bíróságnak produkálni kell három halálos ítéletet, amelyek közül kettőt a Népbíróságok Országos Tanácsa a fellebbezés során életfogytiglani fegyházra fog változtatni, egyet pedig helybenhagy. Egy

embernek feltétlenül meg kell halnia azért, hogy az összeküvés valószínűsítése nagyobb eredménnyel járjon.

Tildy alaposan megbukott azzal a számításával, hogy majd a bíróság igazságot fog szolgáltatni az ártatlanul perbe fogott politikusoknak.

99 / Ha a moszkvai konferencia nem sikerül! . . .

Március 10-én megkezdődtek a moszkvai külügyminiszeri tárgyalások. Az egész világ feszült figyelemmel kísérte ezeket a tárgyalásokat, de érthető, ha a legnagyobb érdeklődést mégis azok az országok tanúsították a moszkvai tárgyalások iránt, amelyek még szovjet megszállás alatt voltak.

Minket, magyarokat, különösen az osztrák kérdés érintett közvetlenül. A békeszerződés értelmében a ratifikáció után és a megszállás megszűnése után is maradhatnak Magyarországon szovjet csapatok mindaddig, amíg az ausztriai megszállás meg nem szűnik. És bár ezek a csapatok csak az Ausztriával való összeköttetés biztosítására szolgálnának, jelenlétük kétségtelenül mégis a megszállás bizonyos mértékű fenntartását jelenti. Hibának tartottuk, hogy az osztrák békét nem tárgyalták le a párizsi béketárgyaláson.

Arról hamarosan meggyőződünk, hogy a moszkvai tanácskozás nem lesz eredményes a konkrét feladatok megoldása szempontjából. Láttuk, hogy sem Németország, sem Ausztria ügyét nem fogja elrendezni a moszkvai konferencia. Mégis azt szerettük volna, ha a moszkvai konferencia olyan hangulatban ér véget, amely nem jár következményekkel a Szovjet által megszállott országokra nézve. Nagy aggodalommal gondoltam arra, hogy ha a moszkvai konferencia egyáltalán nem jár sikerrel, akkor újabb szovjet nyomások fognak következni, amelyek esetleg utolsó erőnket is meg fogják törni.

Mert érdekes volt a világpolitika hatása a kis országok

belpolitikájára. Ha a nagyhatalmak között feszültség támadt, ezt minden délkelet-európai kis ország megérezte. Ilyenkor a legkisebb magyar, román, lengyel vagy bolgár városban is feszültség támadt a pártok között, és megindultak a zavargások. Ezek a zavargások azután mindig károkat okoztak. Vagy hátráltatták a felfelé törekvő kis országok eredményeinek gyarapodását, vagy hátráltatták a korábban kidolgozott tervek megvalósítását, vagy káros tüntetéseket eredményeztek, vagy esetleg összetűzések, rendőri eljárások, emberhalál is következett ilyen esetekben.

Az volt a meggyőződésem, hogy ha a Szovjet bizonytalanságban marad a moszkvai konferencia után, akkor központi utasításra fellángolnak a belpolitikai harcok a Szovjet által befolyásolt összes országokban. A Szovjet igyekezni fog a maga biztonságát megteremteni Délkelet-Európa összes országában, s mivel a Kommunista Párton kívül egyetlen más szervezetben sem bízik, minden eszközzel igyekszik erősíteni ezeknek az országoknak a kommunista pártjait.

Az ilyen akciók azután rendkívül széles skálán indultak el. Ilyenkor rohamot indított a Kommunista Párt az államosítások továbbterjesztéséért, követelt magának újabb pozíciókat a közhivatalokban, újabb kiváltságokhoz igyekezett juttatni a szakszervezetet, személyi támadásokat indítottak egyes demokratikus vezető emberek ellen, megpróbálták előidézni kisebb vagy nagyobb kormányválságot, valamely munkáskövetelés jelszavával tüntetéseket indítottak el, újból felvetették a reakció elleni küzdelem jelszavát és így tovább. Egy-egy moszkvai utasítás alapjainban mozgatta meg a Szovjet által megszállt kis országok belpolitikáját.

Gyakran hívtam magamhoz politikai barátaimat, s figyelmeztettem őket arra, hogy ha a moszkvai konferencia nem sikerül, el kell készülni újabb koncentrált kommunista rohamra.

Rendbe kellett szednem a Független Kisgazdapárt soraikat. Az összeesküvés ügye, de főleg Kovács Béla letar-

tóztatása erősen hátráltatták a pártszervezés lendületét. Gondoskodnom kellett vezető emberekről, akik a reájuk bízott feladatokat a legjobban igyekeznek végrehajtani. Éjszakánként töprengtem sokat azon, hogyan készülhetnék fel a várható kommunista rohamra, s hogyan szedhetném leggyorsabban rendbe óriási pártomnak ernyedő sorait. Két dologra határoztam el magamat: Kovács Béla helyére odaállítom a legaktívabb embert, Balogh István miniszterelnökségi államtitkárt. Utána pedig nyomban hozzáfogok a hosszan tartó válság megoldásához. Helyes lenne, ha a pártot is rendbe szedhetném kissé és a válságot is megoldhatnánk arra az időre, mire a moszkvai konferencia sikertelenségének hullámai Magyarországra érkeznek.

Késő éjszaka kerestem fel lakásán Balogh Istvánt, ezt a kitűnő eszű katolikus pap politikust. Érdekes jelensége Balogh István a magyar politikai életnek. A Nagyszőlősi, Szeged mellett, egy tanyacsoportnak a plébánosa volt hosszú ideig. Virágzó növényi kultúrát teremtett a tanyai parókia sivár homokján, majd nagyszerű gazdálkodásba kezdett. Vasárnaponként, mise után felkereste a gazdákat a kis tanyai olvasóköri, és politikusszemmel elmagyarázta nekik azokat a politikai híreket, amelyek az újságban megjelentek. A parasztok nagyon szerették, mert közvetlen volt hozzájuk és sokat foglalkozott velük. Fiatal korától kezdve nagyon kövér ember volt. Középmagas termete mellett is körülbelül százhusz kiló a súlya. Amikor első miséjét tartotta új állomáshelyén, mise után odafordult a templom mellett gyülekező gazdákhöz: – No, barátaim, jól nézzenek meg engem, aztán ne mondják később, hogy a maguk zsírján híztam meg.

Balogh István miniszterelnökségem előtt meglehetősen a saját politikáját csinálta. Az én miniszterelnökségem kezdetén is ilyenforma magatartást tanúsított, de mind közelebb került hozzám, s egyszer egyik referádája alkalmával azt mondotta: – A felszabadulás óta most van először kormányzás Magyarországon, s én egy feladatot ismerek csak, hogy a te kormányzásodat a magam erejével alá-támasszam.

Csodálkozva fogadott Balogh István a késő éjszakai órában, amikor beállítottam hozzája.

– Azért jöttem hozzád, mert azt szeretném, ha Kovács Béla után te lennél a Kisgazdapárt ideiglenes főtitkára – mondtam neki.

Balogh István meghatott büszkeséggel vette ezt a kijelentésemet.

– Ha ezt parancsolod, már holnap elkezdem a munkámat – válaszolta.

– Holnapra összehívom a párt politikai bizottságát,* és megerősítést kérek ehhez a határozatomhoz – mondtam Balogh Istvánnak.

A hajnali órákban váltunk el, miután részletesen megbeszéltük a nehéz helyzetben elvégzendő összes tennivalókat. Megkönnyebbültem, mert az volt az érzésem, hogy a moszkvai konferencia sikertelenségének a következményei elé szerencsésen tettem meg az első lépést.

Sokan azt mondták, hogy Balogh nem egyenes ember. Úgy gondoltam, hogy a kommunisták sem egyenes emberek, talán ez a tulajdonsága még hasznos is lehet.

V.

Döntő roham
a demokrácia ellen

A magyar politika történetének egyik legszomorúbb korszaka, az összeesküvés első fejezete, lezárult. Óriási veresége volt ez a magyar polgári demokráciának. Félig-meddig egyenlő harcban ezt a vereséget nem is lehetett volna elviselni. De a magyar demokrácia nem a kommunista kisebbségtől, nem Rákosi Mátyástól, hanem két világörész legnagyobb hatalmától, a Szovjetuniótól szenvedte ezt a vereséget. Amennyire nem volt szégyen ez a vereség a magyar demokráciára, annyira nem volt dicsőség a Szovjetunióra. Ez után a szörnyű küzdelem után, amelyben elvesztettük Kovács Bélát, nyolc képviselőket, több száz jóra való egyszerű magyar embert, még mindig állt a magyar demokrácia, és konok elszántsággal vártuk tovább a hajnalhasadást. Véresek és megtépázottak voltunk, de arccal a cél felé, az ország függetlenségének elérése felé fordultunk. Számoltuk a napokat, mikor fogja ratifikálni a békeszerződést Anglia, mikor Amerika és mikor a Szovjetunió. Hozzáadtuk a megszállás megszűnéséig még szükséges kilencven napot, és számtalanszor hoztunk ki a számításból újabb és újabb dátumot, amikor végre megszabadulunk irtózatossá váló külső terheléstől, és hozzáfoghatunk a belső konszolidációhoz.

Meg kell oldani a válságot! Ez volt most a legfontosabb feladat. Békét teremteni, amilyen hosszú időre csak lehet, hogy felkészülve várhassuk a moszkvai konferencia sikeretelenségének következményeit. Be kellett tölteni a kormányzatban üresen álló helyeket, hogy a kormányzás foghíjassága ne akadályozza az előbbre jutást. Elő kellett venni az íróasztalok fiókjaiban heverő gazdasági terveket, hogy a demokrácia eredményei gyarapodhassanak.

Több mint egy éve voltam már miniszterelnök. Ez az egy esztendő zsúfolva volt gondokkal és keserőséggel. Emberileg többet szenvedtem ez alatt az egy év alatt, mint gyermekkorom nyomorúságától a börtönig vagy a bujdo-

sásig. Naponta küzdenem kellett a kommunisták és a Szovjet elnyomó törekvései ellen, és naponta magyaráznom kellett híveimnek politikai lépéseim okait. Testileg és idegileg egyaránt el voltam fáradva. Lesoványodtam, legyengültem az éjszakáinként is kínzó gondoktól.

De egyéves kormányzásom eredményein büszke öntudattal tekinthettem végig. Magyarországot ezeréves történelme során többször érték hasonló csapások, mint a második világháború elvesztése. De nincs a történelemben olyan esztendő, amely annyi emelkedést mutathatna fel, mint a veszített háború utáni második esztendő, az 1946. év. A magyar nép hallatlan erőfeszítései, csodálatos szorgalma, élni akarása és hallatlan áldozatkészsége mellett ezek az eredmények jórészt annak tulajdoníthatók, hogy egész esztendőn át küzdöttem a mesterségesen támasztott válságok ellen, és sikerült biztosítanom a belső békességnek azt a mértékét, amelyben alkotómunkát lehetett végezni. Hitvány felelőtlenség volt ezeket az eredményeket örökös mesterséges válságokkal hátráltatni.

Nem akartam engedni, hogy az elmúlt év eredményei a gyilkos küzdelem utolsó hónapjaiban elveszenek. Előttem állott a többi délkelet-európai országok példája. Egyetlenegy sem tudott akkora eredményeket elérni, mint Magyarország. A kevésbé vesztes Romániát majdnem tönkretette egyévi szárazság, a győztes Csehszlovákia alig tudott megbirkózni az államosítások deficitjével, Jugoszláviából tízezrével menekültek a politikai üldözés és a gazdasági nyomor elől az emberek, Magyarországon pedig napról napra javult a helyzet. Csoda volt ez a német és az orosz fosztogatások után.

Meg kellett tehát oldani a válságot. Természetesen arra kellett törekedni, hogy ezúttal a Kisgazdapárt már ne csak engedményeket tegyen, hanem saját javára is érjen el eredményeket. Önmagában véve nagy eredmény volt, hogy nem engedték az összeesküvés per során az egész pártot a vádlottak padjára ültetni, de még további eredményekre volt szükség. Viszont tenni kellett olyan lépéseket is, amelyek a magyar politikai élet progresszivitását mutatták.

Az elmúlt hetek és hónapok keserves emlékeinek bizalmatlanságával ült össze a pártközi értekezlet, hogy megkeresse a válságból kivezető utat. Kezdődött a régi huzavona. A kommunisták tovább követelték a Kiszgazdapárt „megtisztítását a reakciótól”, s ezt összekapcsolták néhány miniszterváltozással is. A megegyezésre megvolt a remény, mert mi tudtuk, hogy a kommunisták a hároméves tervben szeretnének megállapodást létrehozni. A hároméves tervet ők újabb gazdaságpolitikai előretörésre szeretnék volna felhasználni, mi pedig a mezőgazdaság fejlődésének intézményes biztosítását akartuk.

Felvetődött még egy kérdés, amely nagy viharokat támasztott a magyar közvéleményben. Ez a fakultatív hitoktatás volt. Amint említettem már, a Szovjet határozottan ellenséges indulattal nézte a magyar egyházak szereplését, főleg a közoktatásra való befolyásukat. Megbeszéltem ezt a kérdést annak idején Tildy Zoltánnal és Varga Bélával, majd később a harmadik pap politikussal, Balogh Istvánnal is, és abban állapodtunk meg, hogy ha már a Szovjet haladó lépést követel egyházi vonalon, akkor a vallásoktatás terén teszünk engedményeket, hogy fontosabb területeken megvéddhessük az egyházakat. Vallásoktatás tekintetében nem volt demokratikus az erre vonatkozó magyar törvény. Kivétel nélkül mindenkit kötelezett arra, hogy gyermekét vallásoktatásra engedje. Hiába lépett ki valaki az egyháziak kötelékéből – ami ugyan Magyarországon elég ritkaság volt –, gyermekét a törvény kötelezte arra, hogy eljárjon az iskolák hittanóráira. Amíg a világ legtöbb országában szabadon dönthetett a szülő afelől, hogy járjon-e a gyermeke hittanórákra vagy sem, addig Magyarországon a hittanóra minden gyermekre kötelező volt. Tudtuk nagyon jól, hogyha ezt a törvényt megszüntetjük, és a vallásoktatást szabadabbá tesszük, akkor sem fog csökkenni a hittanórára járó gyermekek száma, mert még a marxista pártok tagjai sem fogják gyermekeiket arra kényszeríteni, hogy a hittanóráról elmaradjanak, viszont a polgári közönség fokozottabb mértékben ragaszkodik majd a vallásitanításhoz, ha ez nem lesz köte-

lező. Vagyis csak olyan reformot terveztünk, amelyben annak kellett volna jelentkezni, aki nem akarta a vallásoktatást.

A magyar közvélemény úgy érezte, hogy minden hagyomány feladása a kommunisták újabb térhódítását jelenti, s ezért nagyon élesen szembehelyezkedett a vallásoktatás szabaddá tételével. Hatalmas társadalmi viták indultak meg a kérdés fölött, és egymást érték nálam azok a küldöttségek, amelyek tiltakoztak a vallásoktatás szabaddá tétele ellen. Az egyházak vezetői eleinte biztattak, hogy megfelelő formában elfogadják a szabad választású vallásoktatás bevezetését, később azonban látták, hogy ebből politikai tőkét lehet kovácsolni, s maguk is éles támadásokba kezdtek az új rendszer ellen.

Én a meggyőződésemet követtem, amikor határozottan a szabad választású hitoktatás mellé álltam. Úgy éreztem, hogy igazi demokráciában nincs helye annak, hogy törvénnyel kényszerítsük a gyermekekre a vallásoktatást. Mondanom sem kell, hogy egyáltalán nem egyházellenes érzések vezettek ebben a kérdésben. Hiszen a több mint hatvan községből és városból álló baranyai egyházmegye gondnoka voltam. Megválasztottak a budapesti Kálvin téri egyházközség főgondnokává. Tagja voltam a református egyház törvényhozásának, a zsinatnak. Magam, emberi gyarlóságomhoz képest, vallásos ember vagyok, és nagyon szeretem sok küzdelmet átélt egyházamat. Tisztán demokratikus felfogásom diktálta a fakultatív hitoktatás melletti állásfoglalásomat. Ebben a kérdésben azonban, sajnos, szembekerültem az egyházakkal.

A márciusi tárgyalások végén utolsó ülésre ültünk össze, hogy a pártok közötti megegyezést írásba foglaljuk. Megtanultuk a kommunistáktól, hogy helyesebb, hogyha egy-egy megállapodás szövegének a tervezetét mi készítjük el, s ezzel a kommunistákat kényszerítjük alkudozásra, mint hogyha nekünk kell alkudoznunk az ő tervezetükkel szemben. Március 11-re magam készítettem el a pártközi megállapodás szövegét. Két megállapodás szövegét készítettem el. Az egyikbe belefoglaltam az általá-

nos megállapodásokat. Eszerint megállapodnak a pártok egy közös kormányzati tervben. Ez a tervezet elsősorban leszögezi, hogy hároméves tervet kell készíteni az ország gazdasági életének további fellendítésére. Elhatározzák a pártok továbbá, hogy kormányzati tervet készítenek a közoktatás megreformálására, amelynek során bevezetik a szabad választású vallásoktatást és az egységes állami tankönyvkiadást. Törekedni kell azonban a kormánynak arra, hogy a két kérdést az egyházakkal való megegyezés alapján oldja meg. Leszögezte végül a megállapodás, hogy aki pedig ennek a programnak a megvalósítását hátráltatja, azt a koalíciós pártok nem tűrik meg a maguk sorai-ban. A Kisgazdapárt erre nézve külön nyilatkozatot is tett.

A második tervezet a Kisgazdapárt követeléseit tartalmazta. Eszerint megegyeznek a pártok abban, hogy megszüntetik az alkalmazotti pártkényszert. Senkit sem lehet tovább szolgálati helyzeténél fogva pártjának elhagyására és más pártba való belépésre kényszeríteni. Ez a szakasz a kommunista erőszakoskodás ellen irányult.

Másodszor: megállapodnak a pártok abban, hogy azon a közterületeken, a közigazgatás és a közgazdasági élet különböző ágazataiban, ahol a Kisgazdapárt pozíciók tekintetében el van maradva, segítik a pártok abban, hogy ezt a hátrányát kiegyenlíthesse. Továbbá kötelezettséget vállalnak a pártok, hogy a rendőrtiszti pályára jelentős számban felvesznek kisgazdapárti parasztfiukat. Azután kötelezik magukat a pártok, hogy a belügyminisztert kényszerítik a Parasztszövetség alapszabályainak jóváhagyására. Végül kötelezik magukat a pártok arra, hogy a koalíción kívül álló erők támadásaival szemben egységesen veszik fel a harcot.

Amikor ezt az egyezségtervezetet a pártközi értekezle-ten felolvastam, a marxisták körében óriási megrökönyödés támadt.

– Fejbe vagyok ütve, és nem tudok szóhoz jutni – jelentette ki Szakasits, a szociáldemokraták vezére. – Úgy lát-szik, hogy Nagy Ferenc a Baloldali Blokkot akarja a vád-lottak padjára ültetni. Mintha az összeesküvők nem is

a Kisgazdapártból kerültek volna ki, hanem a baloldali pártokból. Ezt a tervezetet mi nem fogadjuk el.

– Be vagyunk csapva – kelt ki magából Rákosi. – Hallott már valaki ilyent? Leülünk a Kisgazdapárttal tárgyalni egy olyan megegyezés felől, amely a demokratikus fejlődést segíti elő, s a Kisgazdapárt erkölcsi diadalt akar ülni a Baloldali Blokk fölött. Tiltakozom az ilyen helyzetek megteremtése ellen, és a tervezetet nem fogadom el.

Nyugodtan végighallgattam a baloldali pártok kitöréseit. Kijelentettem, hogy a tervezet mindenkire nézve kielégítő. A Kisgazdapárt sem mondhat le jogos törekvéseinek érvényesítéséről. Hosszú, keserves vita indult meg ezután az értekezleten. Balogh István és Oltványi Imre érveltek az általam készített szöveg mellett, a kommunisták és szocialisták pedig versenyt támadták. Nem voltam hajlandó engedni. Végül elfogadták az általam készített szöveget azzal, hogy az első megállapodást közöljük a lapokban, a másodikat pedig csak pártszervezeteinknek hozzuk tudomására.

Így március 11-én végre végét vetettük a több mint hat hónapos válságnak. A kormány tagjai közül Bartha Albert, Rácz Jenő és Bognár József lemondottak, s honvédelmi miniszterré Dinnyés Lajost, tájékoztatásügyi miniszterré Mihályfi Ernőt neveztettem ki, míg a Kultuszminisztériumot elcseréltük a Parasztpárttal, s a kultuszminiszter a Kisgazdapárt balszárnyához tartozó Ortutay Gyula, újjáépítési miniszter pedig a Parasztpárt vezetője, Veres Péter lett. Tizennyolc képviselő is elhagyta a márciusi megegyezés után a Kisgazdapártot. Néhányat ezek közül a pártvezetőség kizárt, a többiek pedig megfogadva a pártvezetőség tanácsát, kiléptek a Kisgazdapártból.

Dinnyés Lajos* furcsa módon lett honvédelmi miniszter. A politikai bizottságban tárgyalta a párt a miniszteri állások betöltését. Amikor a honvédelmi tárcára került a sor, nehéz feladat elé kerültünk. Nem volt megbízható katonánk, de civilekben sem bővelkedtünk.

– Jó lesz Dinnyés – mondotta gúnyosan Oltványi Imre.

Senki sem tartotta alkalmasnak, de néhányan rámondták, hogy „jó lesz!”.

A magyar politikai életben gyakran előforduló krízisek megtanítottak bennünket arra, hogy a Kisgazdapárt csak politikai nyugalom és belső békesség idején erősödik. A márciusi megegyezés után hatalmas lendülettel indult meg a pártélet. Balogh István néhány hét alatt jelentős eredményeket ért el. Átszervezte az egész pártközpontot, győnyörűen rendbe hozta a párthelyiséget, az általam kijelölt új osztályvezetőket munkába állította, konszolidálta a párt anyagi helyzetét és hatalmas népgyűlés-sorozatot indított meg az országban.

Magyarországon a politikai népgyűlés elengedhetetlen kelléke a pártszervezésnek. Népgyűléseken kapnak a választópolgárok közvetlen tájékoztatást pártjuk vezetőitől, népgyűléseken ismerkednek össze egyes vidékek helyi vezetői, a népgyűlések rendezésénél versengés folyik, hogy melyik párt tud nagyobb tömeget ugyanarra a helyre összehozni. A népgyűlések látogatottsága mutatja meg egy párt népszerűségét vagy népszerűtlenségét.

Érdekes próbát tettünk a márciusi megegyezés után. Mozgósítottuk a Kisgazdapártnak közel kétszáz nemzetgyűlési képviselőjét, és Nógrád vármegyének minden falujában népgyűlést rendeltünk el ugyanarra a vasárnapra. Hatalmas eredménnyel járt ez a Nógrád megyei próbálkozás. A beszédek szövegét magam készítettem el, s lényegében ugyanazt a beszédet mondotta minden képviselő a népgyűléseken. Jó érzés volt tudni, hogy egy vármegyének több mint száz községében és városában egy időben ugyanazokat az útmutatásokat kapja a nép. Az volt azonban az érzésünk, hogy az ilyen átfogó propagandával csakhamar kivívjuk a kommunisták újabb támadásait, ezért taktikát változtattunk. A következő vasárnapon, az egész országban elosztva, mintegy hatvan népgyűlést tartottunk. Egy héttel később már száz népgyűlés volt, a harmadik

vasárnapon pedig kétszáz népgyűlésen beszéltek egyszerre a Kiszgazdapárt képviselői. Felrendeltük a vármegyék kiszgazdapárti vezetőit, megtárgyaltuk velük a szervezés minden részletét. Szövetkezetbe tömörítettük a Kiszgazdapártnak több mint negyven napi- és hetilapját, ellátuk őket alkalmas szerkesztőkkel, biztosítottuk papírszükségletüket, és rendbe hoztuk kiadóhivatali ügyeiket is. Én magam hetenként részt vettem a képviselői értekezlet ülésén, s állandóan tájékoztattam a képviselői csoportot a politikai eseményekről.

Egyszóval a pártélet hatalmas lendületet vett, s rövid hónapok alatt nyugodtan mertünk volna szembenézni a választásokkal, abban a tudatban, hogy a párt ereje nem csökkenne, hanem növekedne egy választáson.

A Baloldali Blokk a válság utolsó hónapjaiban állandóan választásokkal fenyegetőzött. Népgyűléseken követelték az új választások kiírását. Követelték a választói jogosultság megszüktését.

Gyakran kerestem fel a köztársasági elnököt, s minden alkalommal arra kértem, hogy semmi körülmények között se járuljon hozzá a parlament esetleges felosztatásához. Tildy ígéretet tett, hogy a parlamentet nem oszlatja fel.

A választói jog megszüktésére azt mondtam a baloldálnak, hajlandó vagyok hozzájárulni a választók létszámának csökkentéséhez oly módon, hogy zárjuk ki a választójogból mindazokat, akik a Nyilaskeresztes Párt tagjai voltak. Mivel tudták, hogy egyrésről ezt a követelést elhárítani nagyon nehéz, másrészt azt is tudták, hogy a kommunisták választói tömegének legalább fele kiesne a választójogból, többé a választójog megszüktését nem követelték. A márciusi megegyezés után pedig parlamenti beszédemben jelentettem ki, hogy Magyarországon új választásra semmi szükség nincsen. Kijelentésemmel szemben a baloldal sem tett ellenvetést.

A márciusi megegyezés után felkeresett Rákosi, és azt ajánlotta, hogy függesszük fel Kovács Béla nemzetgyűlési mentelmi jogát, így talán a Szovjet hajlandó lesz átadni Kovács Bélát a magyar hatóságoknak. Nem utasítottam el

ezt a gondolatot, de nem is fogadtam meg Rákosi tanácsát. Akkor még az volt az érzésünk, hogy Kovács Béla jobb helyen van a Szovjet budapesti fogságában, mint a magyar államrendőrség kezében. Ahogy azonban telt-múlt az idő, egy alkalommal, amikor Szviridovval és Puskinnal tárgyaltam, rátértem Kovács Béla ügyére.

– Mi lenne a szovjet hatóságok álláspontja, ha a magyar kormány kérné, hogy Kovács Bélát bocsássák a magyar hatóságok kezére? – tettem fel a kérdést.

Szviridov és Puskin egymásra néztek, és hosszasan elkezdtek oroszul tárgyalni. Nyilván váratlanul érte őket kérdésem. Végül Puskin válaszolt:

– Nem tudunk felelni miniszterelnök úr kérdésére, miután a magyar kormány ezt a kérdést még hivatalosan nem vetette fel.

– Azért nem vetettem fel hivatalosan, mert nem akarok elutasításban részesülni – válaszoltam.

– Ha a magyar kormány ezt a kérdést hivatalosan előterjeszti, a szovjet hatóságok válaszolni fognak rá – mondotta Puskin olyan hangon, amiből egyáltalán nem lehetett következtetni a várható válasz minemiségére.

Nem sokkal később amerikai és angol körökből azt az értesülést kaptam, hogy Kovács Béla élete veszélyben van, és ezért jó lenne bármilyen áldozat árán is visszaszerzeni őt a magyar hatóságok kezére. Ez a figyelmeztetés hatott, és miután egy percre sem gondoltam arra, hogy Rákosi tanácsa galád csapda volt a számomra, elhatároztam, hogy Kovács Béla visszaadása iránt megteszem a szükséges lépéseket.

Először a Kisgazdapárt politikai bizottsága elé vittem az ügyet, ahol Varga Béla azt tanácsolta, hogy inkább függesztük fel Kovács Béla mentelmi jogát, de mindenképpen vegyük ki a szovjet hatóságok kezéből. A pártvezetőség tagjai elég kedvetlenül fogadták a javaslatot, de végül is felhatalmaztak arra, hogy Kovács Béla mentelmi jogának felfüggesztése és a szovjet hatóságoktól való visszaszerzése érdekében lépéseket tegyek. Kovács Béla mentelmi jogának a megszüntetésére elhatározta magát a Kis-

gazdapárt vezetősége, óvatosságból mégsem ezzel kezdem lépéseimet, hanem magamhoz kérettem Puskin követet. Az volt az elhatározásom, hogy Kovács Béla mentelmi jogát csak akkor függesszük fel, ha átadására nézve visszavonhatatlan ígéretet kapok.

Puskin követ eljött a hivatalomba, s én felkértem, hogy továbbítsa kormányához, hogy a magyar kormány kéri Kovács Béla átadását abból a célból, hogy ellene az eljárást magyar hatóságok révén folytassa le.

Puskin a hivatalos közlést tudomásul vette, s ígéretet tett, hogy igyekszik kormányától mielőbb választ kapni.

A miniszterváltások idején nem tudtam betölteni a pénzügyi tárcát, mert a Kisgazdapárt jelöltje, Nyárádi Miklós,* aki addig a németek által elhurcolt magyar értékek hazahozatali kormánybiztosa volt, Amerikában tartózkodott. Ebben az időben érkezett haza, s utána vele töltöttem be a pénzügyi tárcát.

102 / A Szovjet potsdami követelései

Az előző fejezetekben megállapítottam már, hogy milyen kártékony hatása volt azoknak a nagyhatalmi egyezményeknek, amelyek a Szovjet egyoldalú értelmezése folytán kiszolgáltatták a kommunizmusnak a délkelet-európai országokat. Ezek közül talán legkártékonyabb a potsdami egyezmény volt.

A potsdami egyezmény értelmezését napról napra tárgította a Szovjet. Még 1945-ben megkezdte a német tulajdonban levő ingatlanok, üzemek, házak és üzletek átvételét. Egy szép napon kijelentette a Szovjet, hogy a potsdami egyezmény orosz szövege szerint őt illeti meg minden német vagyontól az aktíva, és semmi köze a passzívához. Átv teszi a gyárakat, házakat, üzleteket, de nem veszi át az adósságaikat. Azután kijelentette, hogy őt nemcsak a német tulajdonban volt objektumok, hanem a magyar állammal és a magyar állampolgárokkal szemben fennálló német követelések is megilletik. Ha valamely magyar

állampolgár vagy vállalat németeknek tartozott, akkor tartozását a Szovjetuniónak köteles megfizetni. Ha az ilyen tartozás annak idején német birodalmi márkára szólt, akkor a Szovjet állapítja meg, hogy a márkáért a magyar adósnak forintban vagy dollárban mennyit kell fizetnie.

Amikor a szovjet követelések összeszámolására került a sor, kiderült, hogy a magyar állam a potsdami követelések címén nagyobb összeggel tartozik a Szovjetuniónak, mint amekkora a jóvátétel.

Még januárban összeültünk Szviridovval és gazdasági tanácsadóival valami megállapodás létrehozására, vagy legalább a kérdés tisztázására. Előadtam, hogy a Szovjet követeléseit a magyar állam képtelen teljesíteni. Ez a követelés felborítja az állami költségvetést és megbuktatja a stabilizációt. Elmondottam, hogy a költségvetés máris rosszul áll. Ha a költségvetés kiadásait elosztjuk belöldi közigazgatási kiadásokra és a nemzetközi kötelezettségek teljesítésére, akkor máris megdőbbséget kapunk. Amíg a költségvetési év első öt hónapjában belső igazgatási vonalon az előirányzattal szemben sikerült tizenhatmillió forintos megtakarítást elérnünk, addig a jóvátétel teljesítésével, a Vörös Hadsereg és az Ellenőrző Bizottság ellátásának finanszírozásával olyan mértékben emelkednek kiadásaink, hogy a költségvetésben előirányzott évi hatszáznegyvenmillió forint deficit az év végére ezernégyszázmillió forintra fog emelkedni. Ilyen körülmények között semmi szín alatt sem tudjuk vállalni a Szovjet által támasztott követeléseket.

– A Szovjetunió nem akarja tönkretenni a magyar gazdasági helyzetet – válaszolta Szviridov –, de hát nem a Szovjet követelésein kell a magyar kormányoknak takarékoskodni, hanem egyéb területeken. Így például nagyon drágán fizetik önök meg a gyáraknak azokat az árukat, amelyeket a Szovjetuniónak jóvátétel fejében szállítanak.

– Ezeket az árukat Magyarországon olcsóbban előállítani nem lehet – vette át a szót Bán Antal iparügyi miniszter. – A nyersanyagárak magasak, az üzemanyagok termelése is sokba kerül, és a munkabérek sem lehet csökkenteni.

A Szovjettel való tanácskozásainkra jellemző vég nélküli vita indult meg. Egy orosz ezredes terjedelmes deklarációt olvasott fel, amelyben kijelentette, hogy a magyar kormány képes volna, de nem hajlandó a Szovjet követeléseit teljesíteni.

Olyan élesen utasítottam vissza az orosz ezredesnek ezt a megjegyzését, hogy Szviridov maga is elítélőleg volt kénytelen nyilatkozni az ezredes megállapításairól. Végül megegyezni nem tudtunk, hanem közös bizottságot küldtünk ki a kérdés megvizsgálására.

Ugyanebben az időben jelentkezett a Szovjetnek egy másik követelése is. A szovjet külkereskedelmi minisztérium megállapította, hogy az 1946-ban létesített szovjet-magyar közös vállalatok nem jövedelmeznek kielégítő módon a Szovjet számára. Két dolgot kezdett el követelni Szviridov. Először is csökkentjük le ezeknek a vállalatoknak az adóját az államosított vállalatok adózásának mértékéig, majd emeljük meg a közös vállalatok produktumainak árát, és engedjük az ilyen bevételt transzferálni a Szovjetunióba.

Arra gondoltunk, hogy mennyire másként beszél a Szovjet akkor, amikor a saját érdekeiről van szó, mint amikor például a Magyarországon lévő amerikai vállalatok hasznosítása kerül szóba. Az amerikai kézben levő lispei olajmező termelését a szovjet megszállók ellenőrizték. Amidőn a stabilizáció alkalmával megállapítottuk az olaj árát, úgy éreztük, hogy tisztességes jövedelem lehetőségét biztosítjuk az amerikai vállalatnak. Ez szemet szúrt a Szovjetnek, s ahogy csak tudta, nyomta az amerikai vállalatot. Amikor az amerikai követelésre a Szovjet elhatározta, hogy megszünteti a katonai ellenőrzést az amerikai vállalat fölött, azt kérte, hogy az ellenőrzést folytassa a magyar kormány. Mi örömmel vállaltuk, hogy a szovjet katonák kártevéseit megszüntessük az olajtelepen, de az amerikai olaj árának a leszállítására vonatkozó követelés ezután sem szűnt meg, noha ugyanakkor a saját vállalatai által produkált termékek árainak az emelését kérte.

Tanulságos példát szolgáltatott a Szovjettel való gazda-

sági megállapodásokra nézve a petrozsényi szénbánya eladásáról szóló megegyezés. A harminc-negyvenmillió dollár értékű vállalatot tizenkét és fél millió dollárért vették át Magyarországtól, miután még a megegyezés megkötése előtt hozzájárultak ahhoz, hogy az 1946. évi jóvátételi szállításokra három és fél millió dollárt a bánya árából számoljunk el. Ez az üzletkötés megtanított bennünket arra, hogy ha a Szovjetunió és valamilyen kis ország között jön létre megegyezés, abból csak a Szovjet húz hasznot.

A potsdami követelést újból felvetették az oroszok. A hatalmas összegű követelés ügye politikai kérdéssé vált. Elhatároztuk, hogy vita tárgyává tesszük a követelés jogi alapját. A békeszerződés nyújtott erre módot. A békeszerződés egyik szakasza kimondja, hogy a potsdami egyezmény alapján csak azok a követelések érvényesíthetők, amelyekre a Berlinben székelő Szövetséges Ellenőrző Tanács kimondja, hogy potsdami jószágnak tekinthető. Egyben a békeszerződés megszünteti Magyarországnak a Németországgal szemben fennálló követelését.

Amikor a tárgyalások megkezdésére irányuló újabb orosz felszólítás időszerűvé tette, hogy a kérdéssel foglalkozunk, mi, kiskgazdapárti miniszterek, arra az álláspontra helyezkedtünk, hogy nem térünk el a számunkra biztosított jogi alaptól. Ha a Szovjet a békeszerződés figyelembevétele nélkül, a potsdami egyezmény alapján állítja fel követeléseit, úgy reánk sem lehet kötelező a békeszerződésnek az a megállapítása, hogy le kell mondanunk a Németországgal szemben fennálló követeléseinkről. Ha pedig a Szovjet a békeszerződésnek a Magyarországra vonatkozó rendelkezését érvényben levőnek tekinti, akkor mi is ragaszkodunk hozzá, hogy a berlini Szövetséges Ellenőrző Tanács vizsgálja meg a szovjet követeléseket.

A Szovjet követelte, hogy mielőbb állítsunk össze egy delegációt, amelyik Moszkvába utazik és tárgyalásokat kezd a Szovjet potsdami követeléseinek mikénti teljesítéséről. A delegáció vezetőjévé Nyárádi pénzügyminisztert jelöltük ki. Ragaszkodtam azonban ahhoz, hogy minden

párt valamelyik vezető emberével képviseltesse magát a delegációban. A pénzügyminiszter azt kívánta, hogy vagy a miniszterelnök, vagy valamelyik miniszterelnök-helyettes vezesse a delegációt, mert olyan fontos politikai kérdések eldöntéséről van szó, amelyhez politikai vezetőre van szükség. Én eltökéltem magamban, hogy semmi körülmények között sem megyek Moszkvába. Rákosit biztattam, hogy vezesse a delegációt. Rákosi is kényelmetlennek találta a megbízatást, és ezért azt javasolta, hogy csak tárgyalási jogot adjunk a delegációnak, a megegyezés jogát pedig tartsa fenn magának a kormány, s így a pénzügyminiszter is vezetheti a delegációt.

Elhatároztuk még azt is, hogy nem mondunk le a moszkvai tárgyaláson a jogi alap megvitatásáról, de hajlandók leszünk a jogi alap fenntartásával egy úgynevezett peren kívüli megegyezésre, amelynek során maximálisan tízmillió dollárt ajánlunk fel a Szovjetnek az általa követelt több mint kétszázmillió dollárral szemben.

103 / Gyöngyösi külügyminisztert támadják

A kommunisták természetesen nem mondtak le a márciusi megegyezéssel az újabb zavarkeltés szándékáról. Ezúttal Gyöngyösi Jánost, a külügyminisztert kezdték támadni. Gyöngyösi tagja volt a pártvezetőségnek is, és a kommunisták arról értesültek, hogy a pártvezetőségi üléseken Gyöngyösi külügyminiszter a kommunistákkal szemben kemény kiállást javasolt.

Gyöngyösi sokáig nagyon népszerűtlen volt a pártban. Azt tartották róla, hogy egyoldalú szovjet külpolitikát csinál, a többi hatalmakkal való kapcsolatainkat elhanyagolja. Vádolták, hogy le van kötelezve a kommunistáknak, sőt a debreceni kormányzás idején célzásokat tettek kommunista tagsági igazolványának számára is. Nem növelte népszerűségét a Csehszlovákiával kötött lakosságcsere-egyezmény sem, amelynél neki tulajdonították a csehszlovákok javára tett engedményeket.

Ezek a gyanúsítások igazságtalanul érték Gyöngyösit, mert becsületes, kitartó tagja volt a Kisgazdapártnak, csupán a kényszerű helyzet konzekvenciáit vonta le külügyminiszersége idején. Szó szerint vette azonban a Szovjetnek az ország függetlenségére tett kijelentését, és amikor a nyugati nagyhatalmakkal való kapcsolatok kimélyítésének elérkezett a lehetősége, ennek érdekében is igyekezett dolgozni.

A szilárdabb magyar belpolitikára azért törekedett, mert véleménye szerint ez az ország külpolitikáját támasztotta volna alá. Mikor azonban észrevették, hogy Gyöngyösi magatartásával tekintélyt és népszerűséget biztosít magának, egyszerre ellene fordultak, és elkezdték támadni. A kommunista támadások természetesen még inkább növelték Gyöngyösi népszerűségét. Lassanként azután ez a helyzet annyira elmérgesedett, hogy minisztertanácsai előterjesztéseit is a legélesebben bírálták. Így például, amikor a washingtoni követség kitűnő sajtóvezetőjének, Borsody Istvánnak* New York-i főkonzullá történő kinevezését terjesztette elő, a legélesebben támadták a minisztertanácsban, és visszavonulásra kényszerítették. Ugyanilyen támadásban volt része akkor is, amikor washingtoni követségünk kiváló gazdasági szakértőjét, Szász Sándort* akarta kineveztetni követségi tanácsossá.

Akadtak a pártban, akik Gyöngyösi helyzetét félreमारázták. Ezek azt állították róla, hogy lemondásom esetére a miniszterelnökségre pályázik. Ez valószínűleg nem volt igaz, de lemondásom esetére magam is gondoltam Gyöngyösi miniszterelnökségére.

A Gyöngyösi elleni támadások nem mutattak koncentrált szovjet-kommunista rohamra, de mindenesetre aggasztó tünetnek kellett tekinteni őket. Gyöngyösi többször tett célzást arra, hogy lemond, erről a szándékáról azonban minden alkalommal lebeszéltem.

A több mint egyéves miniszterelnöki küzdelemben végtelesen belefáradtam. Igyekeztem fáradtságomat titkolni, és idegeim állapotára nézve is többször tettem barátaimnak megnyugtató kijelentéseket. De nagyon elfogott a pihenés

utáni vágy. Elhatároztam, hogy külföldre megyek néhány hétre pihenni. Magyarországon én nem találhattam volna magamnak pihenést. Bethlen István vagy Kállay Miklós, egykori elődeim megtehették, hogy otthoni pihenésük alatt mindenkitől elzárkóztak, de én, a nép embere, ezt nem tehettem volna meg. Az évtizedes barátság alapján reám minden magyar parasztember jogot formált. Bárhova mentem volna tehát Magyarországon, állandó zaklatásnak tettem volna ki magamat.

Ha külföldre akartam volna menni, nem jöhetett számításba más ország, mint Svájc. A szomszédos országok nem lettek volna alkalmasak pihenésre. Oroszországba a világegyért sem akartam menni. Csak semleges ország iránt érdeklődhettem tehát, s így kézenfekvő volt Svájc. Két körülmény helyezte még előtérbe Svájcot. Az egyik, hogy kislányom ott járt iskolába. Jónak láttuk feleségemmel, hogy őt meglátogassuk. A másik körülmény pedig az volt, hogy régen szerettem volna már megismerni Svájc mezőgazdasági kultúráját, amely iránt már egészen fiatal parasztember koromban érdeklődtem.

Készültem tehát szabadságtervem megvalósítására, s erre mind gyakrabban tettem célzásokat a köztársasági elnöknek és a miniszterelnök-helyetteseknek is. A köztársasági elnök, aki annak idején tízheti miniszterelnökség után kijelentette, hogy fáradtsága miatt nem bírja tovább a kormányzást, nem vonhatta kétségbe kívánságom jogoságát. A miniszterelnök-helyettesek sem elleneztek, bár ebben a kérdésben ellenkezésüket amúgy sem fogadtam volna el irányadónak. Május 14-re tűztem ki szabadságra való elindulásom napját.

Közben Groza Péter román miniszterelnök ellátogatott Magyarországra. A köztársasági elnök kezdeményezésére egy magyar–román kollégium felállítást határoztuk el, s ennek megnyitását Groza alkalomnak tekintette arra, hogy ellátogasson Magyarországra.

A szomszédos Románia miniszterelnökének egyéniségét, politikai magatartását és kormányzati helyzetét jól ismertük, mégis kíváncsian vártam Groza látogatását,

hogy a vele való beszélgetésből minél jobban megismerjem Délkelet-Európa egyik sokkal jobban elnyomott országának helyzetét.

Hatalmas kísérettel érkezett Groza Budapestre. Magával hozta a román parlament elnökét, az igazságügy-minisztert, a kultuszminisztert, de legfontosabb kísérője Bodnaras államtitkár volt. A Groza–Bodnaras viszonyról érdekes dolgokat állítottak Magyarországon. Azt mondták, hogy Groza a hatalom egyéni élvezője, állandóan gazdagodó kapitalista, a tényleges hatalom azonban Bodnaras miniszterelnökségi államtitkár kezében van.

Nagy ünnepélyességgel és szép külsőségek között fogadtuk a román miniszterelnököt. Groza nem jött ismeretlen területre, mert jogi tanulmányait Budapesten fejezte be, miután nyolc évig a szászvárosi református magyar gimnáziumban tanult. Kitűnően beszél magyarul, és számos fiataalkori ismerőse van Budapesten. Sok időt töltöttem vele budapesti tartózkodása alatt, hivatalos és baráti társaságban is. Engem megdöbbentett Groza magatartása és politikai felfogása. Látszott, hogy a román politikai helyzetről és a délkelet-európai politikáról tett kijelentéseit odahaza alaposan megvitatták és engedélyezték a számára. Ilyeneket mondott:

– Amikor Truman elnök elküldötte hozzám különmegbízottját, hogy megismerje külpolitikai céljaimat, azt mondtam ennek az amerikai úrnak: „Kedves barátom, mondja meg Truman elnök úrnak, hogy ha az amerikaiak, akik csodálatos technikai találmányokkal, többek között az atombombával is gazdagították a világot, kitalálják, hogyan kell Romániát az Egyesült Államok szomszédjává tenni, és ha ezt végrehajtják, akkor én leszek az Egyesült Államoknak a leghűségesebb szövetségese.” Akkor nekem nem kellenek ezek a bolsik – mondotta hüvelykujjával Bodnarasra mutatva. – Akkor én azt a politikát csinálom, ami az én származásomnak és vagyoni helyzetemnek megfelel. De amíg Románia Oroszországgal van szomszédtságban, addig én leszek a leghűségesebb szövetségese a Szovjetuniónak.

– Én gazdag ember vagyok – mondotta más alkalommal Groza. – Én a szerencse fia vagyok, akinek minden aranyá válik a kezében. Az én politikám nem a szocializmus, de ezt kell csinálnom, mert az európai helyzet ezt követeli.

– Mellettem van a nép – állítja Groza Péter. – Május elseje előtt napokig nem tudtunk adni Bukarest népének még kukoricalisztet sem, s mégis lelkesen vonult ki a május elsejei nagy szocialista ünnepre.

Maga mondotta el Groza, hogy mikor a belügyminisztere rábeszélte, hogy rendőrökkel őriztesse magát, olyan rendőrtiszteket választott maga mellé, akik szórakozásai-ban segítenek neki. A négy rendőr közül az egyik nagyszerű énekes, aki reggel felkeléskor már elkezd énekelni Grozának. A másik tenisztréner, jó időben vele szokott teniszezni. A harmadik futóbajnok, akivel néha versenyt futnak. A negyedik bokszoló, s ha rossz az idő, akkor ezzel gyakorolja a bokszolást.

Az volt a benyomásom, hogy Groza nagyon kedves, elbájoló ember, aki egészen rábízta magát a kommunizmus hullámvásáira, s csak egy dologra vigyáz, hogy saját kincseivel megrakott kis csónakja fel ne boruljon a világpolitika tengerén.

Groza távozása után igyekeztem odahaza mindent elrendezni, hogy három hétre megállapított pihenésem alatt ne következzenek be a politikai életben újabb zavarok.

104 / Elutazásom majdnem megghiúsul

Néhány nappal elutazásom előtt vacsorára hívtam meg Rákosit és Szakasitsot, hogy megbeszéljem velük az idő-szerű politikai kérdéseket, és kiküszöböljem szabadság-időm alatt a politikai életből a zavarokat. Mind a ketten tudomásul vették elutazásomat, s ígéretet tettek rá, hogy megakadályozzák olyan politikai kérdések felvetését, amelyek távollétemben zavart támaszthatnának.

Szükségét láttam még annak is, hogy képviselőtársaim-

mal találkozom, s ezért képviselői értekezletet hívtam össze a Kisgazdapártban. Elmondottam képviselőtársaimnak, hogy szükségét érzem szellemi és idegerőm felfrissítésének, és ezért háromhetes szabadságra utazom. Arra kértem a képviselőket, hogy távollétemben ők is kerüljék el a politikai élet izgatását, vigyázzanak a nyugalomra és békességre, majd figyelmükbe ajánlottam, hogy a három nagy államosított vállalati központ kisgazdapárti vezetőit ki kell jelölni, miután ezeken a helyeken fontos pozíciókat harcoltam ki a Kisgazdapártnak.

Képviselőtársaim megnyugvással vették tudomásul elhatározásomat, és jó pihenést kívántak szabadságidőm alatt.

Az elutazásom előtti napon délben Nyárádi pénzügyminiszter jelentkezett nálam.

– Attól tartok, hogy nem fogsz elutazni – mondotta.

– Miért? – kérdeztem meglepődve.

– Ma délelőtt magához kéretett Szviridov – jelentette komoran a pénzügyminiszter. – Amikor felkerestem, azt kérdezte tőlem, miért akarok magammal vinni nemzetközi jogi szakértőt. Megmondottam neki, hogy azért, mert a tárgyalásokon jogi kérdések is felvetődnek. Szviridov erre azt válaszolta, hogy erről szó sem lehet. A magyar delegációnak nem az lesz a dolga Moszkvában, hogy vitassa a kérdés jogi alapját, hanem az, hogy megegyezzen és aláírjon. Erre én megmondtam Szviridovnak, hogy a magyar kormányhatározat nem így szól. Határozottan kijelentette azonban, hogy a moszkvai tárgyalásokon csak megegyezésről és aláírásról lehet szó. Ilyen körülmények között én semmi szín alatt sem utazom el Moszkvába – jelentette ki végül a pénzügyminiszter.

Éktelenül felháborodtam Szviridov magatartásán. Azonnal mentem hozzá.

– Irigylem önt, hogy szabadságra utazik – kezdte a beszélgetést Szviridov.

– Sajnos úgy látom, tényleg irigyi altábornagy úr a szabadságomat, mert igyekszik megghiúsítani.

– Én? Mivel? – színelte a meghökkenést Szviridov.

– Ön ma délelőtt magához hívatta a pénzügyminisztert, és megszabta a moszkvai tárgyalások lehetőségeit. Ha ez így van, akkor természetesen nem utazom el, mert ebben az esetben a kormánynak egészen más tennivalói lesznek.

– Ugyan kérem – kezdte a tagadást a szokásos módon Szviridov –, hogy mondhatott ilyet a pénzügyminiszter úr? Egész bizonyosan rosszul értette kijelentéseimet. Szó sincs arról, mintha én meg akarnám szabni a kormánydelegáció moszkvai munkáját. A magyar kormánydelegáció úgy tárgyal, ahogy akar. Állandó telefonérinkezésben lehet a magyar kormánnyal, s ha akar, megegyezik, ha nem akar, nem egyezik meg. Én csak azt mondtam a pénzügyminiszternek, hogy jó lenne, ha aláírásra is vinne magával felhatalmazást, hogy megegyezés esetére módjában legyen aláírni.

– Ezt hivatalos kijelentésnek vehetem? – kérdeztem Szviridovtól.

– Természetesen – válaszolt Szviridov. – Még olyat gondolnak felőlem, hogy én korlátozni akarom a magyar delegáció tárgyalási szabadságát.

Estefelé összehívtam a kisczardapárti minisztereket, elmondottam nekik a Szviridovval való megbeszélést, s bejelentettem, hogy ezek után másnap elutazom.

Elintézetlenül maradt azonban még egy kérdés. Rákosi, aki néhány nappal előbb megígérte, hogy semmiféle új politikai kérdést nem vetnek fel a marxista pártok, amíg vissza nem érkezem szabadságomról, egy angalföldi népgyűlésen, május 9-én bejelentette, hogy a kommunisták követelik a három legnagyobb banknak az államosítását. Soha a bankok államosításáról szó nem volt. Októberben, a hosszan tartó válság kezdetén is csak a bankok ellenőrzéséről, de semmi esetre sem államosításáról tárgyaltunk. A három nagybank államosítása rendkívül nagy jelentőségű dolog – politikai, gazdasági és társadalmi szempontból egyaránt. Az államosítások továbbterjesztése jelentené a magántulajdon elvének még szűkebb térre való szorítását és a kommunista gazdasági törekvések előretörését.

De gyakorlatilag még ennél is többet jelentene. Először is az egész hiteléletet a legteljesebb állami kontroll alá vonná. Azután pedig, mivel ennek a három nagybanknak az érdekeltségébe tartozik a magyar nagyiparnak több mint a fele, jelentené a három nagybank államosítása az ipar nagy részének az államosítását is, és ennek révén a munkásságnak állami szolgálatba való kényszerítését. Ez pedig a munkásság rabszolgaságát jelenti; magánvállalatokkal szemben előállhat a munkásság bérkövetelésekkel, felléphet sztrájkokkal, az állammal szemben azonban mindezt nem teheti. Nem teheti különösen azért, mert így az állam kezére kerülő vállalatok élére nyilvánvalóan jelentős számban kommunistákat tennének, akik azután gúzsba kötnék a munkásságnak minden jogát.

Rendkívül veszedelmes és nagy jelentőségű kérdést vetett bele tehát a magyar politikai életbe Rákosi Mátyás. Természetesen ez a lépése sem történt tervszerűtlenül. Kétségtelen, hogy a Szovjettel való megállapodás alapján tette ezt a lépést Rákosi. A már államosított vállalatok és a felerészben szovjet tulajdont képező közös vállalatok együttműködnének a Rákosi-terv alapján ezután államosítandó vállalatokkal, s az egész magyar ipari termelés szovjet kontroll alá kerülne. Ez lenne az elhibázott potsdami egyezmény lehetőségeinek a Szovjet részéről való teljes kikanalazása.

Ha így haladunk tovább, akkor hiába várjuk, hogy Magyarország a ratifikáció és a megszállás megszűnése után visszanyerje függetlenségét, mert közben a penetráció olyan széles területen érvényesül, hogy Magyarország függetlenségének nagyon kétséssé válik az értéke. A leghatározottabban szembehelyezkedtem tehát a Rákosi-tervvel. Tudtam, hogy a magántulajdon elvéért és az ország gazdasági függetlenségéért nem nagyon népszerű dolog éppen a nagybankok védelmében harcolni, de még ezen a népszerűtlen úton is elhatároztam magam a legvégsőig való harcra. Ezért elutazásom előtt megmondtam kisdapárti minisztertársaimnak és képviselőtársaimnak is,

hogy a bankok államosításához semmi körülmények között sem járulok hozzá.

A késő éjszakáig tárgyaltam politikai barátaimmal és tisztviselőimmal, s azután elhatároztam, hogy másnap elindulok pihenni.

105 / Utolsó találkozásom Tildy Zoltánnal

Május 14-én reggel korán bementem hivatalomba, hogy a halaszthatatlanul sürgős aktákat aláírjam és legvégső intézkedéseimet megtegyem. A legérdekesebb akta az volt, amelyen közel kétszáz politikai, gazdasági, irodalmi, művészeti és társadalmi vezető embert kitüntetésre kellett volna felterjeszteni. Kétféle kitüntetést alapított eddig a magyar demokrácia. Az első volt a Magyar Szabadság Érdemrend, amelyet azok kaphattak meg, akik a németek és magyar nácik elleni harcban cselekvően részt vettek. A másik, a nagyobb kitüntetés, a Magyar Köztársasági Érdemrend volt, amelynek éppen úgy megvoltak a fokozatai, mint a világ bármelyik országában a politikai kitüntetésekre való érdemrendeknek. Ez utóbbinak a különböző fokozataival kellett volna kitüntetni az akta szerint mintegy kétszáz embert. Végigolvastam a névsort, s benne láttam a közgazdasági élet legnagyobb panamistáinak a neveit, a Magyar–Szovjet Művelődési Társaság vezetőinek és szervezőinek a névsorát, s azokat a politikailag gyanús elemeket, amelyek többnyire titokban, de hatásosan szolgálták ki a kommunistákat a közhivatalokban vagy a bíróságoknál. Mindezek közé beillesztettek néhány valóban demokratikus frót, művészt és tudóst is. Visszadobtam a névsort, és azt mondtam, hogy ezek közül legfeljebb húsz ember érdemli meg a kitüntetést, válogassák ki ezeket, s ilyen névsort hajlandó vagyok az elnök elé terjeszteni.

Ezután elbúcsúztam titkárságom tagjaitól, altisztjeimtől és otthon maradt sofőreimtől, s a köztársasági elnökhöz hajtottam. Legelőször is elmondtam Tildynek Szviridov

előző napi viselkedését, elmondtam, hogyan akarta korlátozni a Moszkvába induló magyar kormánydelegáció tárgyalási szabadságát, majd hogyan tagadta le előttem mindazt, amit a pénzügyminiszterrel beszélt. Azután tájékoztattam az elnököt arról, hogy Rákosi és Szakasits megígérték, hogy visszaérkezésemig nem fognak felvetni olyan politikai kérdést, amely vitára adhatna okot, s ennek ellenére Rákosi még elutazásom előtt felvetette a bankok államosításának kérdését.

– Kérlek, Zoltán, most elutazásom előtt kijelentem, hogy semmi körülmények között nem járulok hozzá az államosítások további kiterjesztéséhez. Nem akarom végképp illuzórikussá tenni a magántulajdon elvét. Semmi körülmények között ne engedd távollétem alatt ezt a kérdést eldönteni, mert nem egyeznék bele abba, hogy újabb államosításokat vigyenek keresztül – mondtam Tildy Zoltánnak. – Úgy érzem, nem vagyunk kénytelenek ma már minden kommunista követelést elfogadni, mert külpolitikai helyzetünk egészen más, mint eddig volt. A nyugati nagyhatalmak részéről sokkal élénkebb érdeklődés mutatkozik, mint eddig, s én azt hiszem, nem vagyunk annyira kiszolgáltatva a kommunistáknak, mint két éven keresztül voltunk.

Tildy Zoltán azt válaszolta erre, hogy gazdasági szakemberekből egy ankétot fog összehívni, amelyen megtárgyalják Rákosi proposícióját, de döntésre nem engedi a kérdést addig, amíg vissza nem érkezem.

A Truman-doktrína* akkor kezdett ismertté válni széles néprétegek előtt is. Nemcsak bennem és a magyar népben, de Kelet-Európa minden népében nagy reményeket keltett az amerikai politika megszilárdulása. Mindenki azt várta, éppen a hivatalos magyarázatok következtében, hogy ezután nagyobb érdeklődés nyilvánul meg Délkelet-Európa iránt.

Ezután beszámoltam a pártban tett intézkedéseimről. Elmondottam, hogy a párt politikai bizottságának vezetésére Varga Bélát kértem meg. A kisgazdapárti miniszterek és államtitkárok értekezletének vezetésével Gyöngyösi

Jánost bíztam meg. A többi pártokkal való tárgyalások ügyét Oltványi Imrére ruháztam, míg a párt központi és szervezési ügyeinek vezetése természetesen Balogh István kezében maradt. Arra kértem még Tildyt, hogy főleg két dologra vigyázzon. Egyfelől arra, hogy a Baloldali Blokk fel ne vethessen olyan kérdéseket, amelyek távollétemben belső zűrzavarra vezethetnének, másfelől, hogy a Kisgazdapárt képviselői csoportját tartsa kézben, nehogy provokáló magatartás alakuljon ki. Tildy megígérte, hogy kívánságom szerint fog vigyázni a magyar politikai életre, s azután azt mondotta, hogy nyilvánvalóan nyugodt pihenésem lesz, amit ő maga is teljes szívből kíván.

Tudtam, hogy Tildy Zoltánhoz gyakran tudtomon kívül is eljárnak a Kisgazdapárt balszárnyának a képviselői, akik sokkal inkább élvezik Rákosi bizalmát, mint az enyémet, s gyakran adnak az elnöknek olyan messzemenő együttműködésre tanácsokat, amelyek bátorítást jelentenek a kommunistáknak és gyengítik a Kisgazdapárt ellenállását. Ortutay és társai attól sem tartózkodnak, hogy jóra való kisgazdapárti politikusok magatartását túlzottan kedvezőtlenül tüntessék fel az elnök előtt. Éppen azért arra kértem Tildyt, hogy a Kisgazdapárt vonatkozásában azokkal tartsa a kapcsolatot, akiknek én a különböző megbízatásokat adtam, s rajtuk keresztül intézkedjék, ha szükségét látja.

Tildy Zoltán felesége ebben az időben Amerikában tartózkodott, s előadásokat tartott a magyar nép szociális helyzetéről, és segítséget kért a magyarországi szegények számára. Tildy utolsó találkozásunk alkalmából szóba hozta feleségének amerikai szereplését is, őszinte örömét fejezve ki, hogy még hivatalos részről is szíves fogadtatásban részesült Amerikában a felesége.* Megjegyztem, hogy Rákosi nagyon dühös Tildyné amerikai útja miatt, mire Tildy azt mondta, nem érti Rákosi magatartását, hiszen amikor feleségének az amerikai utazása felmerült, Rákosi maga is helyeselte. Erre én azt mondtam, úgy látszik, Moszkva nem örül ennek az amerikai szerep-

lésnek, s Rákosi csak visszhangja a moszkvai neheztelésnek.

Egy ideig beszélgettünk még, és én elbúcsúztam Tildy Zoltántól. Nem hittem, hogy utoljára találkozom ez alkalommal azzal az emberrel, akihez közel húszesztendő barátság és sok közösen vívott harc emléke fűzött. Még kevésbé hittem, hogy nemsokára elkövetkezik az ideje, hogy Tildy Zoltán elítélő nyilatkozatokat tesz rólam, aki közel két évtizeden keresztül egészen köztársasági elnökké választásáig csak támogattam és előbbre jutni segítettem Tildy Zoltánt.

A felszabadulás óta sokszor nem helyeseltem Tildy Zoltán politikáját. A legkeservesebb dolog az volt számomra, hogy át kellett vennem engedményekre beállított és kompromisszumokra felépített miniszterelnöki örökségét. És amikor abból folyóan kellett népszerűtlen lépéseket tennem, hogy ezzel az örökséggel gazdálkodom, sohasem adtam módot a bírálóknak, hogy helyettem azt bírálják, aki ezt az örökséget így alapozta meg.

106 / Elindulok a végzetes útra

Az a pár óra, ami az indulásig még hátra volt, néhány csomagunk összeállításával telt el. Nagyon kevés holmit vittünk magunkkal. Nem az volt a célom, hogy valamely svájci divatos üdülőhelyen heverjek, hanem naponta más vidékre akartam utazni, hogy minél alaposabban megismerjem a svájci mezőgazdasági kultúrát. Néhány nappal azelőtt a budapesti svájci követnél, Ernst Feisstnél* vacsoráztam, aki Svájc egyik legjobb mezőgazdasági szakértője, és nagyon szép programot állított össze a svájci mezőgazdaság tanulmányozása céljából. Híres állattenyésztő telepeket, kiemelkedő gyümölcsstermelési központokat, mezőgazdasági iskolákat, borvidékeket és baromfikisérleti állomásokat vett fel a programba. Megígérte, hogy értesíteni fogja az illetékes mezőgazdasági köröket, hogy szakembereket adjanak mellém a látogatásokhoz. Elhatá-

roztam, hogy kerülni fogok minden politikai tevékenységet, s mindössze a svájci szövetségi elnök és a külügyminiszter udvarias meglátogatására szorítkozom. Feisst követ a programot részletesen elmagyarázta dr. Hives Henriknek,* a miniszterelnökségi kabinetiroda vezetőjének, aki szintén Svájcba indult velem, hogy nyelvtudásával és svájci helyi ismeretével segítségemre legyen.

Hogy a gondosan összeállított mezőgazdasági programot lebonyolíthassam, elhatároztam, hogy autóval utazom Svájcba. Felmerült az a kérdés, hogy magunkkal vigyük-e még nem egészen ötéves kisfiunkat, Lacikát, de mivel feleségem elmondotta, hogy előző évi svájci útja alkalmából Lacika sok gondot okozott neki, úgy határoztunk, hogy otthon hagyjuk. Lacika heteken át hősiesen tudomásul vette, hogy nem utazhat velünk, mikor azonban az indulásra került a sor, lábbal hajtható kis piros autóját egy zsineggel hozzákötözte az útra elkészített nagy Packard kocsinhoz, azzal, hogy ő kis autójában ülve követ bennünket. Keserves sírás lett a vége, amikor leoldoztam a kis piros autót, és Lacikának otthon kellett maradni.

Kapócs Ferenc, hűséges titkárom, töltötte velünk az utolsó budapesti órákat. Nagyon szeretett volna velünk jönni. Nemcsak azért, mert mindig boldogtalan volt, ha el kellett maradnia tőlem, hanem mert nagyon szeretett volna találkozni Svájcban Juliska leánnyal, akihez több mint egyéves meleg barátság fűzte. Nem vihettem azonban magammal, mert sem németül, sem franciául nem tudott eléggé ahhoz, hogy tolmácsom lehetett volna az úton. Ha tudtam volna, hogy három hét múlva mi lesz a sorsa, dehogy hagytam volna otthon! Ha egyáltalán tudtam volna, hogy utam hova vezet, mindent másként kellett volna elrendeznem.

Balogh István jött még hozzám az utolsó percekben, s elhozta a megváltoztatott kitüntetési listát aláírás végett. Megragadtam az alkalmat, hogy még egyszer figyelmeztessem intézkedéseim pontos betartására.

– Légy nyugodt – mondotta Balogh István –, nem lesz

semmi baj. Egy darabban fogjuk átadni neked az országot, hogyha visszajössz.

Amint iratait rakta a táskájába Balogh István, leejtett egy aktát. Felvettem és a kezébe adtam. Kissé keserű derűvel mondotta Balogh István:

– Látod, ha most egyedül lennék a szobában, és te nem vetted volna fel ezt a papírt, akkor nekem kövérségem miatt először le kellett volna térdelnem, azután lefeküdnöm, csak úgy tudtam volna ezt a papírt felemelni a szőnyegről.

Így maradt az emlékezetemben ez a jó eszű, ravasz politikus pap, akivel miniszterelnökségem alatt naponta együtt dolgoztam a kormányzati adminisztrációban.

Feleségemmel és Hives Henrikkal beültünk az autóba, és Lacika zokogása közben hagytuk el a házat. Úgy indulunk el, mint vidám szívű diákok, akik boldogan örvendeznek a vakációnak. Életemben ez volt az első tervszerű pihenésem. Útleveleinken kívül egyetlen papírdarabot sem vittünk magunkkal. Pihenni akartam és nem politizálni. Örültem, hogy elszabadulhatok három hétre a legszörnyűbb küzdelemnek és a sok-sok népszerűtlen kompromisszumnak a földjéről. Örültem, hogy kiszabadulok az állandó intrika légköréből, s olyan emberekkel érintkezhetem, akikkel együtt nőttem fel, akikkel együtt hullott a verejtékem a földre: parasztokkal. Hittem, hogy szellemileg és idegileg megerősödve térek vissza, és evvel az erőttöbblettel állni tudom a harcot a magyar élet ködös éjszakájában addig, amíg elkövetkezik a virradat és kisüt Magyarország függetlenségének és népem szabadságának a napja. Zöldellő búzatáblák között haladtunk a bécsi országúton, amikor Hives Henrik barátom optimista hittel mutatott rá egy-egy zöldellő búzatáblára, én, a gazda szemével nézve, azt mondtam: – Nem lesz bő aratás az idén Magyarországon.

És valóban, csak az intrika és a cselszövény aratott gazdagon 1947-ben ebben a szerencsétlen országban.

Autómon elöl két magyar zászló lengett. Az osztrák határtól kezdve az osztrák vámőrök és rendőrök minde-

nütt barátságosan tisztelegtek a kis magyar zászlóknak. Este értünk Bécsbe. Bartók László* követ bizalmasan közölte velem, hogy Figl* kancellár szeretne néhány barátságos percet velem tölteni. Azt mondtam Bartóknak, hogy én otthon kijelentettem, hogy az úton nem politizálok, s ezért kérem, adja át meleg baráti üdvözlésemet Figl kancellár úrnak, de nem akarok félreértésre adni okot politikusokkal való találkozás által.

Ausztrián végig nem siettünk. Megcsodáltuk kolostorait, régi, völgyeket elzáró várait, az osztrák parasztok szép gazdálkodását, azután Salzburgban megpihentünk. Az amerikai hatóságok kedvesen és előzékenyen bocsátottak rendelkezésünkre pompás szállást és ellátást. 16-án sűrű ködben áthaladtunk az Arlberg-hágón, s estefelé megérkeztünk Zürichbe. Boldogok voltunk, hogy Juliskát már ott találtuk. Egy napig nézegettük ezt a nagy svájci kereskedelmi várost, s azután elindultunk Vevey felé, hogy az első borvidéket meglátogassuk. Másnap már jelentkezett a mezőgazdasági szövetség kiküldöttje, s aztán napokon át nem fogytunk ki azokból a kedves meghívásokból, amelyek mind a különböző pincékbe invitáltak, borkóstolóra.

Utána a Simmental következett, ahol alkalmunk volt gyönyörködni a világ legszebb szarvasmarha-tenyésztésében. Erlenbachban megmutatták egy kicsiny parasztszövetkezetnek a törzsbikáját, amelynek híre egész Svájcot bejárta, s boldog volt az a tenyésztő, aki arra hivatkozhatott, hogy az ő bikája valami rokona a híres erlenbachi törzsbikának. Felkapaszkodtunk magas havasi legelőkre, azután végigmentünk a Rhône völgyének gazdag gyümölcsstermő földjein, elmentünk Sionba, a másik híres borvidékre, meglátogattunk gyönyörű mezőgazdasági iskolákat, s úgy éreztem, hogy nagyon sokat tanultam a svájci úton.

A földreform után Magyarország mezőgazdaságilag parasztállammá lett. Hatalmas munka várt reánk, hogy a földreform által földhöz jutott új gazdákat modern nevelésben részesítsük, és egész mezőgazdaságunkat a kisbir-

tokrendszernek megfelelő irányba állítsuk át. Nagyszerű tervek alakultak ki bennem arra nézve, hogyan lehet a svájci tapasztalatokat a magyar mezőgazdasági törekvésekbe beleépíteni. Elhatároztam, hogy mezőgazdasági szakembereket küldök ki Svájcba tanulmányútra, hogy megfigyeléseiket a magyar mezőgazdaság fejlesztésében hasznosítsák.

Egyheti svájci tartózkodás után titkárom telefonált, s elmondotta, hogy apró-cseprő belpolitikai villongásoktól eltekintve a politikai élet nyugodt. Felhívtam a köztársasági elnököt, s megkérdeztem tőle is, mi újság odahaza. Tildy elmondotta, hogy vannak ugyan kisebb személyi támadások, főleg Gyöngyösi ellen, de általában a helyzet változatlan, s azt hiszi, nyugodtan tölthetem el szabadságidőmet Svájcban. Közölte, hogy a bankok államosítása ügyében a tervbe vett megbeszélést megtartotta, de a végső döntést hazaérkezésemig elhalasztja.

Megnyugodva fordultam ismét a svájci mezőgazdaság felé, és szinte élvezettel merültem el a svájci mezőgazdasági élet tanulmányozásában.

Ferenc fiam szeretett volna átrepülni hozzánk Washingtonból Svájcba. Tudtam azonban, hogy mind a Szovjet, mind a Kommunista Párt gyanakodva nézik washingtoni követségünk működését, s nem akartam, hogy fiam látogatása politikai kombinációkra adjon alkalmat. Egyébként is azt kellett tanácsolnom fiamnak, hogy maradjon Washingtonban, mert nem lett volna elég pénzem, hogy az útiköltségét fedezzem. Azt pedig jól tudtam, hogy mint a követség legalacsonyabb rangú tisztviselője nem rendelkezik erre a hosszú útra útiköltséggel.

Kétheti mezőgazdasági tanulmányút után arra gondoltunk, hogy lemegyünk egy-két napra Olaszországba, s kimegyünk a tengerpartra, miután feleségem még nem látott tengert. Vidáman indultunk el Locarno felé, áthaladva a gyönyörű Furka-hágón, amelynek magas legelőin ekkor virítottak a legszebb ibolyák. Megcsodáltuk a svájciak gyönyörű útkultúráját, és este megérkeztünk Locarno-ba, ahol már a meleg égyövyvel és pálmákkal találkozik az ember.

Szállodai szobámban május 28-án este hét órakor megszólalt a telefon. Titkárom jelentkezett, és izgatott, remegő hangon kért, hogy azonnal induljak haza Budapestre. Megdöbbsentem.

– Mi történt otthon, fiam? – kérdeztem tőle.

– Miniszterelnök úr becsületéről van szó – nyögte ki titkárom.

A következő pillanatban új hang szólalt meg a telefonban:

– Az istenért, gyere haza, és tisztázd magadat – kérlelt egyik kiscigányparti minisztertársam.*

– Mondjátok már meg, mi történt – kérdeztem, most már magam is felindulva.

– Éppen most gyűltünk össze minisztertanácsra, és ott rólad lesz szó – hangzott a válasz.

– Nem tudom ugyan, miről van szó – válaszoltam –, de azonnal csomagolunk, és reggel indulok haza.

Újból a titkárom vette át a telefont.

– Mondd meg mindenkinek, hogy holnap reggel indulok haza. Egyébként a köztársasági elnök úrnak mi lenne a véleménye hazautazásom kérdéséről? – kérdeztem titkáromat.

– Ő is azt tanácsolná, hogy szíveskedjék azonnal hazajönni – válaszolt titkárom.

– Úgy hallom, minisztertanács lesz – mondtam titkáromnak. – Ha a minisztertanács véget ér, azonnal hívjál fel, és közöld velem, miről volt szó.

– Igenis – válaszolta titkárom.

Irtózatosságot vett rajtam erő. Magyarországon ugyan nem lehet csodálkozni azon, ha a kommunisták nem tartják meg a szavukat, és ígéreteik ellenére időről időre viharokat támasztanak, mégis végtelenül nyugtalanított a rövid telefonbeszélgetés. Hívattam Hives Henriket, közöltem vele a telefonbeszélgetést, utasítottam, hogy

reggel korán álljon indulásra készen az autó. Hives Henrik jelentette, hogy az autón valami kisebb javítás szükséges, és ezért másnap délelőtt tíz óra előtt nem lehet indulni.

Végiggondoltam a felszabadulás óta a magyar politikai élet minden fázisát és szereplésem minden mozzanatát. Sorra vettem kijelentéseimet és megállapodásaimat. Soha egyetlen lépést nem tettem, amelyért bárhol és bármikor ne tudnék helytállni. Feláldoztam magam a miniszterelnöki pályán, hogy az ország nyugalma és békéjét megmentsem addig, amíg szuverenitásunk birtokába nem jutunk. Sem a Szovjetet, sem belpolitikai partnereimet soha be nem csaptam. Az ellenzékkal szemben gavalléros politikát folytattam, hiszen én szereztem meg az ellenzéki párt számára a Szovjettől a működési engedélyt. Mi lehet tehát az, amivel most becsületem veszélyben forog?

Egy óra múlva én hívtam fel titkáromat.

– A minisztertanács egy kommunikét fogalmazott, amelyben az áll, hogy Szviridov altábornagy most adott választ miniszterelnök úrnak arra a kérésére, hogy Kovács Bélát adják át a magyar hatóságoknak. Szviridov altábornagy kijelenti, hogy a kérést nem teljesítheti, mert Kovács Béla ellen a vizsgálatot még nem fejezték be, de csatolja a Kovács Béla vallomásáról felvett jegyzőkönyvet, felhasználás céljából. A minisztertanács úgy határozott, hogy felkéri miniszterelnök urat szabadságának megszakítására és Budapestre való hazatérésre. Egyébként itt van mellettem Gyöngyösi külügyminiszter úr, átadom neki a hallgatót – fejezte be jelentését titkárom.

– Úgy áll a dolog, ahogy Kapócs Feri elmondotta – szólt meg a telefonban Gyöngyösi hangja –, ehhez még csak annyit teszek hozzá, hogy a megküldött jegyzőkönyvek szerint Kovács Béla azt állítja, hogy te tudtál az összeesküvésről.

– Ez képtelenség – válaszoltam Gyöngyösinek. – Először is Kovács Béla ilyent nem mondhatott, másrészt ez az állítás egyáltalán nem igaz.

– Igen, csakhogy most ez nem számft, hanem feltétlenül

haza kell jönnöd, hogy a dolgot tisztázzad – válaszolta Gyöngyösi.

– Holnap reggel indulok – feleltem.

Balogh István vette át ezután a telefonhallgatót.

– Arra kérek én is, gyere haza, mert ezt az ügyet csak te intézheted el.

– Neked is csak azt válaszolhatom, amit Gyöngyösinek és a titkáromnak, hogy holnap délelőtt indulok haza – válaszoltam.

A megdöbbenés és a felháborodás érzése váltakoztak bennem. Micsoda gyalázatos intrika ez? Micsoda aljas dolog, hogy a Szovjet ilyen gyalázatos játékba bocsátkozik bele? Kovács Béla maga sem tudott az összeesküvésről, hogy állíthatta volna tehát, hogy én tudtam róla. Micsoda kínzásoknak kellett alávetni ezt a kiváló embert, hogy meggyőződése ellenére olyan vallomást tegyen, amellyel engem is kompromittál? Egy pillanatig sem gondoltam arra, hogy akár a Szovjet, akár a Kommunista Párt elhiszik ezt a gyalázatos állítást. Tudatosan hazudnak és hazugságra kényszerítik ellenem legjobb barátomat, Kovács Bélát.

A moszkvai konferencia sikertelensége! – villant át az agyamon. Tudtam, hogy ha a moszkvai konferencia nem sikerül, a Szovjet rohamot indít biztonságának fokozása és Délkelet-Európa elszigetelése érdekében. Hát én vagyok az áldozat – gondoltam keserűen. Tudtam, hogy a Szovjettel szemben a való igazságot bebizonyítani reménytelen feladat, mégis elhatároztam, hogy mindenáron hazamegyek, és visszautasítom ezt a gyalázatos vádat. Varga Béla jutott eszembe. Telefonhoz hívtam.

– Tudnál-e valamit mondani a ma délutáni eseményekről? – kérdeztem Varga Bélát.

– Semmit sem tudok, csak annyit, ami a ma délutáni minisztertanácson történt. A kora délutáni órákban Weems tábornok úrnál voltunk, aki Schoenfeld követ tiszteletére búcsúfogadást rendezett. Ott voltak a miniszterelnök-helyettesek is, de szó sem volt arról, hogy valami készül.

– Az elnökkel beszéltél-e? – kérdeztem Varga Bélát.

– Az elnök engem nem hívatott, amióta te elhagytad az országot – válaszolt Varga Béla.

Meglepődtem. Tildy nem tartotta szükségesnek két hétig, hogy Varga Bélával beszéljen? Hát kivel tartotta vajon a kapcsolatot? Ismét megszólalt a telefonom, s ismeretlen remegő hang hívott.

– Miniszterelnök úr, Kapócs Ferencet ma este kilenc órakor a politikai rendőrség letartóztatta. Feldúlták a miniszterelnök úr bizalmas irattárát, s utána egy csomó iratot magukhoz véve, Kapócs Ferencsel együtt elvitték.

Még jobban megdöbbenett ez a gyalázatos vakmerőség. Hát meg sem várják, amíg hazaérek és visszautasítom a vádakát, hanem letartóztatják és elhurcolják titkáromat? Mit akarnak ezek? Csak bizonyítékokat akarnak produkálni ellenem, vagy a hazatéréstől akarnak visszariasztani? Elhatároztam, hogy minden körülmények között hazatérek.

108 / Telefonbeszélgetés Tildyvel

Mielőtt este még lefeküdtem volna, jelentkezett nálam egy Svájcban élő magyar, aki nem tudta a legutolsó órák eseményeit, csak figyelmeztetni akart egy körülményre.

– Amikor te Svájcba érkeztél, nyomban felkeresett egy itt élő baloldali tisztviselő. Arra kért engem, hogy naponta figyeljelek téged. Tudjam meg, kivel tárgyalasz, s lehetőleg azt is, hogy mit tárgyalasz, és naponta tegyek egy harmadik személynek jelentést, aki csak akkor lesz hajlandó velem találkozni jelentéseim átvétele céljából, ha kijelentem, hogy ezt a megbízatást vállalom. Én a dologba látszólag belementem. Erre fűt-fát ígértek, és kilátásba helyezték olyan kéréseim teljesítését is, amelyekről eddig mereven elzárkóztak. Az a meggyőződése, hogy a titokzatos harmadik személy, aki engem erre a spiclimunkára meg akar szerezni, Száll József,* a berni magyar követség kommunista titkára.

– Most már felesleges vállalnod ezt a szerepet – válaszoltam –, mert holnap reggel indulok haza. – És erre elmondtam a pár órával azelőtt kapott híreket.

Reggel korán Tildy Zoltánt hívtam telefonon. Nemso-kára jelentkezett.

– Zoltán, kérlek, tegnap este megdöbrentő telefonértesüléseket kaptam Budapestről. Azt szeretném, ha megmondanád véleményedet erről a kérdésről – kezdtem a beszélgetést Tildy Zoltánnal.

– Szviridov most válaszolt arra a kérésedre, hogy Kovács Bélát adják át a magyar hatóságoknak. Válaszában csatolja Kovács Béla jegyzőkönyvi vallomását, amelyben az áll, hogy te tudtál az összeesküvésről.

– Egyéb vád nincs ellenem? – kérdeztem Tildytől.

– Nincs semmi – válaszolta.

– Zoltán, te tudod, hogy ez az állítás nem igaz. Egyetlen olyan lépést sem tettem, egyetlen olyan kijelentés sem hangzott el részemről, amelynek alapján vádat lehetne ellenem kovácsolni. Tegnap engem arra kértek, hogy azonnal menjek haza, hát veled is közlöm, hogy egy-két óra múlva, amidőn javítás alatt levő kocsim készen lesz, indulok haza.

– Rendben van, helyeslem, ha minél előbb hazaindulsz. Jó lenne azonban, ha Rákosit felhívnád indulásod előtt – válaszolta Tildy.

– Te azt hiszed, hogy ezt a kérdést tárgyalással el lehet intézni? – kérdeztem az elnöktől.

– Igen, én azt hiszem, valahogy el lehet intézni a kérdést.

Gondolkoztam, megfogadjam-e az elnök tanácsát, s felhívjam-e Rákosit. Kapócs Ferenc jutott eszembe, és elhátároztam, hogy beszélek Rákosival.

– Tegnap este jelentették nekem telefonon Szviridov levelét, a vádaskodó jegyzőkönyvet és a minisztertanács határozatát – mondtam Rákosinak, amikor összekapcsoltak. – A vádat aljas koholmánynak tartom, és azonnal indulok haza, hogy visszautasítsam.

– No, csak ne vedd olyan könnyen a kérdést – fenyegetőzött Rákosi –, mert igen súlyos dologról van szó.

– Tudom, hogy önmagában véve az is elég súlyos dolog, ha a Szovjettel konfliktusba került az ember. Ezért tartom szükségesnek egyébként ezt a képtelen vádat tisztázni.

– Látnád csak, hogy fel van háborodva saját pártod – mondotta ravasz ijesztgetéssel a kommunista vezér.

– Ezt is meg fogom látni – feleltem –, mert nyomban indulok haza.

– Milyen úton jössz? – kérdezte Rákosi.

Én ugyan elhatároztam, hogy Szentgotthárd felé megyek haza az angol zónán keresztül, de most mégis arra gondoltam, miért kerüljem én az orosz zónát, hiszen semmi bűnöm nincs, és azt feleltem Rákosinak, hogy Bécs felé megyek haza.

– Küldjek eléd kocsit? – kérdezte Rákosi.

– Én ugyan autóval vagyok – válaszoltam –, azonban mégis jó lenne, ha Bécsig kocsit jönné elém, hogy akkor is folytathassam az utat, ha ennek a kocsinak valami baja támad. Hanem arra felelj nekem, miért tartóztatta le a rendőrség Kapócs Ferenc titkáromat?

– Mert kiderült, hogy egy újabb összeesküvésnek a vezére – hangzott a hazug, cinikus válasz.

– Micsoda? – kérdeztem felháborodva. – Hát meddig akarjátok már nyújtani ezt az összeesküvést, amíg mindenki vád alá nem kerül? Kapócs Ferenc soha nem politizált, s ezért a legsúlyosabban hibáztatom, hogy hozzá mert nyúlni a rendőrség. Egyébként is illojális dolog, hogy titkáromat közvetlenül hazautazásom előtt letartóztatták.

Felháborodottan tettem le a kagylót.

Az autó közben elkészült, feleségem és kislányom azonban még a városban voltak, mert Lacika számára akartak valami ajándékot vásárolni. Amint nemsokára kiderült, nagy jelentősége volt ennek a néhány perces késésnek.

Csomagjaink már az autóban voltak, feleségem és kislányom is már benn ültek. Cigaretára gyújtottam, és éppen be akartam szállni, amikor a szálloda portása az utcáról visszahívott, hogy telefonhoz kérnek.

A telefonnál Gordon Ferenc, berni követünk jelentkezett.

– Hála istennek, csakhogy elértelek még – kezdte a beszélgetést Gordon. – Egy-két perccel ezelőtt telefonált Gyöngyösi külügyminiszter. Személyesen adta nekem azt az utasítást, hogy bárhol vagy, kutassalak fel, és mondjam meg neked, hogy semmi körülmények között el ne hagyd Svájc területét.

– Miféle kívánság ez? – kérdeztem meglepetve. – Hiszen tegnap este és ma reggel még mindenki azt kívánta, hogy mielőbb térjek vissza Budapestre.

– Én nem tudom, hogy ez az utasítás miféle elgondolás eredménye volt, de a külügyminiszter személyesen kért, hogy maradj Svájc területén, és várd meg, amíg Mihályfi tájékoztatásügyi miniszter informálásodra ideérkezik Svájcba.

– Én elhatároztam, hogy hazamegyek – válaszoltam Gordonnak. – Én nem szökni, hanem pihenni jöttem Svájcba. Ezen az elhatározásomon nem is kívánok változtatni, mégis arra kérlek, rögtön hívd fel Tildy köztársasági elnököt, kérdezd meg tőle, mi a véleménye a külügyminiszter tanácsáról, s én útban hazafelé Bernben felkereslek téged, hogy megtudjam Tildy elnök választát.

– Rendben van, azonnal fölhívom az elnököt, és ha ideérkezel, közlöm veled választát – felelte Gordon.

Elindultunk. A hosszú, kanyargós autóúton Bern felé újra és újra végig gondoltam az események egész sorozatát. Most már világos volt, hogy svájci utam súlyos hiba volt; úgy tűnt nekem, hogy ha Budapesten maradtam volna, nem merték volna elindítani ezt a támadást. Most volt rá idejük, hogy hazatérésem előtt felpörgessék a propaganda és a terror gépezetét. Barátaim hangja a szavaiknál is világosabban szólt nekem arról, milyen mély gyökereket vert bennük a félelem.

Olyan veszélyt nem láttam, hogy hazatérésemkor a magyar rendőrség letartóztat. Engem kétszeresen is védett kormányfői és képviselői mentességem. De semmiféle oltalom vagy fellebbezés sem volt az oroszok által

foganatosított letartóztatás ellen. Ezt tették Kováccsal, akit Amerika és Nagy-Britannia tiltakozása sem mentett meg. A kulcskérdés most az volt, vajon az oroszok tovább mernek-e menni egy lépéssel, és letartóztatják-e a miniszterelnököt.

Nem hittem, hogy megtennék, de már korábban is lebeszültem az oroszok könyörtelenségét. Átutazóban a megszállt Ausztria orosz zónájában vagy Magyarországon, valahol vidéken lehetőségük lenne rá, hogy titokban letartóztassanak, vagy megrendezzenek egy halálos „bal esetet”.

Korábban azt hittem, hogy Amerika és Nagy-Britannia befolyása legalábbis a kínzásoktól megmenti Kovács Bélát. „Vallomása” ezt kétségessé tette. Tiszta hamisítás lehet. Az NKVD iszonyatos szakértelme három hosszú hónap alatt alighanem még az ő bátorságát is megtörte, erős paraszti idegrendszerét remegő gyámoltalansággá öröklték, hogy aztán bármit aláírjon, amit elébe tesznek.

Nem tudtam, hova megyek, Budapestre-e tovább harcolni, amíg el nem gázolnak, vagy a száműzetésbe. Fájó érzés szorította össze szívemet arra a gondolatra, hogy száműzött leszek. Én, a magyar föld egyszerű fia, aki egyetlen idegen nyelven sem beszélek, annyira egyoldalúan magyar voltam, hogy soha el nem tudtam volna képzelni, hogy elhagyjam hazámat. Mindenki mást inkább csábíthat valami idegen országba, mint a parasztot. A munkás talán feltalálja magát idegen országban, nemzetközi szervezeteinél fogva. Az iskolákat végzett tanult ember nemzetközi műveltségénél fogva. De a magyar paraszt csak akkor hagyta el hazáját, ha hadifogolyként elhurcolták, vagy ha a betevő falatot sem tudta családjá számára megkeresni hazája földjén.

Én száműzött legyek? – tört fel bennem a gondolat. Én, aki csak áldoztam hazámnak? Aki a magas politikai pozíciókat is mindig áldozatból és sohasem becsvágyból fogadtam el? Én, akinek egy gondolatom nem volt a magyar nép ellen, aki végigszenvedtem a Gestapo-börtönt, aki végigküzdöttem azt a legtöbbszor néma harcot, amelyet a vas-

függöny mögött hazám függetlenségéért és népem szabadságáért kellett folytatnom? Én elhagyjam hazámat?

– Lacika! – tört ki feleségemből a felkiáltás. – Csak legalább ezt a drága kis angyalt hoztuk volna magunkkal!

Én is Lacikára gondoltam, és előttem volt fürge mozgása, amikor kicsi autóját az én nagy útikocsim után kötözte, és sírástól kipirosodott arca, amikor otthon hagytuk őt. Aztán elélem állott az édesapám. Ez a törődött, öreg parasztember, akinek életében talán csak azok voltak a boldog napjai, amikor az én közéleti sikereimről értesült. Feleségem édesanyja, aki megosztotta a magányosságot szegény apámmal. Elélem jött a bissei kis ház, a szőlőhegyi pince, a határ, a baranyai hegyek és erdők. Hát mindezt elveszítem azért, mert becsületesen szolgáltam a hazámat és népemet? Hát mindenből kitagadott leszek, ami magyar és ami közel áll a lelkemhez, azért, mert egy gyalázatos imperializmusnak az útjába kerültem, amelyik bárbar, primitív eszközeivel nem nézi emberek, népek, országok boldogságát, nyugalját és békéjét, csak a maga primitív önzése után megy?

Arra gondoltam, hogy a száműzetésnél talán még a rabság is jobb volna otthon. De vajon otthon leszek-e rab? A rabságtól nem félnék, hiszen a másik önkény is bezárt már a maga börtönébe, de vajon mik lehetnek ennek az esetleges rabságnak a politikai következményei? Amíg én esetleg Szibéria börtöneiben hanyódom, addig vajon milyen nyilatkozatok jelennek meg a nevemben? Vajon milyen vallomásokot hazudoznak az én tollammal is újabb magyar vezető emberek ellen? Inkább a halál, mint hogy eszköz legyek azoknak a kezében, akik ellen két esztendő óta folytatom néma és sokszor meg nem értett küzdelmemet az ország függetlenségéért és a nép szabadságáért. Eszköz azoknak a kezében, akikkel én az összefogás révén harcoltam, akiket én sohasem akartam eltiporni, csak a magyar nép által számukra meghagyott területre szorítani.

Nem tudtam megnyugodni, de nem tudtam dönteni se. Hazamenni, hazamenni! – ez a hang tört fel a lelkemben állandóan.

Este érkezünk Bernbe, Gordon követhet.

– Beszéltem Tildy Zoltánnal, és megkérdeztem tőle, tudott-e Gyöngyösi Jánosnak arról az üzenetéről, hogy te ne hagyd el Svájc területét. Tildy kijelentette, hogy igen, Gyöngyösi János az ő tudtával és beleegyezésével üzent, hogy semmi szín alatt ne menj haza Magyarországra – közölte velem Gordon Ferenc követ.

Elgondolkoztam. Nem tudtam másnak tekinteni Tildy Zoltán és Gyöngyösi János üzenetét, mint baráti tanácsnak, amellyel a legnagyobb veszélytől akarnak megóvni. Mi történt otthon? – riadoztam magamban. Talán már a becsületes védekezésre sem látnak lehetőséget?

– Kedvesem, itt kell maradnunk, amíg Mihályfi miniszter meg nem érkezik – fordultam a feleségemhez.

A megsebzett szívű anya fájdalmával kiáltott fel:

– De mi lesz Lacikával?

– Balogh István is felhívott telefonon – folytatta jelentését Gordon. – Nagyon szeretne veled beszélni, s azt kéri, hogy holnap két órakor legyél itt a telefonnál.

– Hát Balogh István sem vár haza? – kérdeztem.

– Nem, úgy látszik, ő is tud arról a figyelmeztetésről, amelyet Gyöngyösitől és Tildytől kaptunk. – Azután Gordon és felesége vigasztalni kezdtek bennünket: – Higgyétek el, ebben a tragédiában ezek a figyelmeztetések még szerencsés fordulatot jelentenek. Gondold meg, mennyivel rosszabb lenne, ha mit sem sejtve hazamennél, s azután elhurcolnának, mint Kovács Bélát. Úgy látszik, nincs ott már se törvény, se jó szándék.

A hosszú éjszakában, miközben feleségem fel-felbugyogó zokogását hallgattam, újból végiggondoltam mindent. Vajon a tisztességes politika valamely módszerének alkalmazásával lehetne-e a tragikusnak indult magyar helyzeten segíteni még? Vajon el lehetne-e még kerülni a világ megvetését Magyarország iránt? Vajon meg lehetne-e menteni valamit azokból a csodálatos eredményekből, amiket eddigi munkánkkal elértünk a magyar nép gazdasági és lelki felemelésében?

Nem, nem lehet semmit tenni. A kommunistákkal való

együttpolitizálás lehetetlenné teszi a klasszikus politika bármilyen formájának vagy fogásának az alkalmazását. Tiszta szándékkal, emelkedett politikai gondolkozással nem lehet a kommunistáknál vagy a Szovjetnél eredményeket elérni. Kegyetlen imperializmusról van szó, amelyben először azok hajtják öntudatlanul rabságba a fejüket, akik ezt a politikát támogatják, s az ő segítségükkel folyik az eltaposás tovább.

Elindult az emberiség berendezkedésének megváltoztatására a világtörténelem egyik leghatalmasabb akciója, és mivel én ennek útjába kerültem, félre kell állnom, mert különben eltaposnak.

109 / Lemondásomat kéri Budapest

Az álmatlanul eltöltött éjszaka után korán reám virradt május 30-a. Reggel kilenckor már megjelent szállodámban Gordon követ, és jelentette, hogy hajnali öt órakor Balogh István felhívta Budapestről, és a kormány nevében tárgyalást kezdett vele, amelyben célzást tett az én lemondásomra. Gordon követ elmondotta Baloghnak, hogy én mindenáron haza akarok menni Budapestre, s megkérdezte Baloghtól, hogy ha elindulnék, el tudnék-e jutni zavartalanul Budapestre. Balogh némi habozás után azt felelte Gordonnak:

– Lehetséges, hogy el tudna jutni Nagy Ferenc Budapestig, de az is lehet, hogy az úton zavaró körülmények lépnének fel.

Amikor Gordon ezt a beszélgetést elmondotta, azonnal tudtam, hogy milyen zavaró körülményekről lehet szó. Ausztriában az Enns hídjától kezdve Bécsen keresztül egészen a magyar határig orosz megszállási zónán kell keresztülhaladni. A magyar határnál kezdődik a magyarországi orosz megszállási terület, amelyik még rosszabb, mint az ausztriai, mert a megszálló vöröskatonasághoz még hozzá kell adni a kommunista magyar rendőrséget is. A „zavaró körülményeket” sokféleképpen el lehet kép-

zelni. Szerencsétlenség érheti az autót, vagy egyszerűen eltűnik az autó utasaival együtt, és utasai valahol Oroszországban találják magukat néhány nap múlva. De letartóztathatnak az oroszok nyíltan is, éppen úgy, mint Kovács Bélát, hiszen tudják, hogy rájuk nézve ennek sem lenne semmi súlyosabb következménye. Végül felrúghatja a törvényt a magyar rendőrség is, és miniszterelnöki állásomra vagy képviselői mentelmi jogomra való tekintet nélkül egyszerűen letartóztathat mint veszedelmes összeesküvőt.

Balogh István azt üzenve még Gordon követ útján, hogy délután két órakor szeretne velem beszélni telefonon. A megadott időpontban elmentem a követségre, ahol Balogh István valóban fel is hívott.

– Kérlek, azért hívtalak fel, mert szeretném átadni a kormánynak és a Kiszgazdapárt vezetésének azt az üzenetét, hogy ártatlanságod hangoztatása mellett küldd el lemondóleveledet Budapestre. A gyors kibontakozásnak és a magyar nép újabb szenvedései elkerülésének az lenne a módja, ha te ott külföldön lemondanál – mondotta Balogh István.

– De hát miért mondjak le? – vetettem fel a kérdést.
– Valójában mi a vád ellenem?

– Emlékszel rá, hogy márciusban kérted már Kovács Bélának a magyar hatóságok kezébe való átadását. Erre a kérésedre Szviridov altábornagy most válaszolt. Válaszában az áll, hogy Kovács Bélát nem adhatják ki, mert ellene a vizsgálat még nem fejeződött be, de átküldi Kovács Bélának az összeesküvésről tett vallomását, amelyben Kovács Béla azt állítja, hogy te is tudtál az összeesküvésről. Ez a vád, és ezzel kapcsolatban téged a tegnapielőtti minisztertanácsban súlyos támadások értek.

– De hiszen ez a vád nem igaz, ezt Kovács Béla tudja a legjobban. Hogy lehet egy ilyen vallomásnak az alapján ellenem vádat emelni?

– Erről most nem érdemes beszélni – mondotta Balogh –, itt az a vélemény, hogy mindenesetre használnál a magyar népnek azzal, ha még onnan külföldről elküldenéd lemondásodat.

– Én a magyar népnek egész életemben csak használni akartam – válaszoltam Balogh Istvánnak. – Most is csak használni szeretnék, és ha lemondásommal használhatok, hajlandó vagyok ezzel a gondolattal foglalkozni. Vannak azonban kikötéseim. Az első, hogy kisgyermekemet küldjék azonnal utánam Svájcba, a második, hogy Kapócs Ferenc titkáromat azonnal bocsássák szabadon, és szintén küldjék ide ki utánam Svájcba. A harmadik, hogy Hives Henrik miniszteri tanácsosnak, titkárságom vezetőjének ne történjék semmi baja, ha visszatér Magyarországra, amiatt, hogy ezt a svájci utat velem tette meg. A negyedik, hogy a kormányválság ügyét úgy közöljék a magyar népkel, hogy becsületembe ne gázoljanak bele. Azután, hogy a washingtoni követségen szolgálatot teljesítő fiamat küldjék azonnal szabadságra. Végül pedig, hogy otthon levő csekély javaimat ne konfiskálják, mintha hazaáruló lennék. Politikai kikötéseket nem teszek, mert ennek ebben a pillanatban nem látom értelmét.

– Kisfiad kiküldését máris megígérhetem – válaszolta Balogh István. – A többi kikötésedet a kormány elé viszem, és az eredményt közölni fogom veled.

– Azt mondd meg nekem, hogy a magyar közvélemény elhisz-e valamit ebből az aljasságból? – kérdeztem Baloghtól.

– Afelől te nyugodtan alhatsz – válaszolta Balogh István.

A világsajtóban felröppent a hír a szovjet térhódítás legújabb fogásáról. A szálloda hallja állandóan tele volt újságírókkal, akik beszélni kívántak velem vagy csak látni szerettek volna. Elzárkóztam a nyilvánosság elől, mert nem akartam ezt a tragikus szenzációt még jobban növelni.

Budapesttel én többé nem beszéltem. Ezután a kapcsolatot már Gordon követ tartotta a magyar kormánnyal. Megszűnt az érintkezésem Magyarországgal, az egyetlen országgal, amelyben otthon éreztem magam, s amelynek tizenhat hónappal előbb minden gondját és baját magamra vállaltam, hogy kivezesse történelmének leg-

szörnyűbb szenvedéséből. Most már nem lehetett szó a hazamenetelemről. Tudtam, hogy a jövőendő magyar fejlődés szempontjából lenne veszedelmes dolog magamat ártatlanul börtönbe hurcoltatni. Határozott helyettem a történelem: száműzött vagyok.

Végigfutott előttem a múlt. Nagyon rövidnek tűnt fel eddigi életem, szinte arasszal vagy napokkal tudtam mérni az időt. Tegnapelőtt még egyszerű magyar földművelő voltam, egy a sok millió közül, akinek a nevét nem ismerte a nagyvilág. Tegnap a német börtönben ültem, mert harcolni mertem néhány társammal együtt hazám függetlenségéért. Azután a ronggyá tépett ország kormányának élére állítottak, hogy küzdjek népem felemeléséért és harcoljak az újabb elnyomás ellen. Ma a hatalomról letaszított száműzött vagyok, akinek csak annyi feladata maradt, hogy gyermekeit összeszedje a világ minden tájáról, és megkeresse azt az országot, ahol élete delén még egyszer fészket rakhat. Vajon mi vár még rám?

Azután ismét Magyarország felé fordult a gondolatom. Az a különbség, amely Magyarországot elválasztotta a többi délkelet-európai országtól és amelyre én oly nagyon vigyáztam, íme megszűnt. Tegnap még a nemzeti-szocialista Németországnak volt kényszerű csatlósa Magyarország, ma a kommunista Szovjet csatlósává vált. Vajon mikor éri meg a magyar nép, hogy végre a maga életét élje? Vajon mikor tudja gazdag erényeivel, nagy tehetségével szabadon gazdagítani az emberiség kultúráját és együttélését? Az ezersztendős tragédia folytatódik. Az én hazám mindig útjába kerül valami erőszaknak, és ontja a vérét, emészti erejét idegen érdekekért. A XV. században pontosan annyi magyar élt a világon, mint amennyi angol. Ma össze sem lehet hasonlítani a két nemzet lélekszámát. És a hanyatlást nem az életerő hiánya vagy csökkenése okozta, hanem a történelem viharainak szakadatlan pusztítása. A magyar nép élete örök küzdelem volt. Eljön-e végre az a béke, amely nyugalmat biztosít ennek az árva népnek is, s végét veti a magyar vér folyásának, a magyar értékek elkallódásának? Én minden lépésemmel

azt akartam elérni, hogy a sokféle népelnyomó kormányzás után végre olyan demokrácia jöjjön, amelyben a magyar nép az úr a saját hazájában. Mindig bölcsebbnek tartottam a magyar népet vezetőinél. A magyar nép kerülni akarta a világpusztító nagy háborúkat. Mindig vezetői vitték a veszedelembé. Pedig csak itt, Svájcban látom igazán, hogy mit jelent az, ha egy nép évszázadon át békében élhet.

Úgy éreztem ezekben a napokban, hogy a magyar népet most is a pusztulás és hanyatlás útjára vitték.

Végigfutottak gondolataim a délkelet-európai országokon. Milyen nagy szüksége lenne mindegyik sokat vérzett és szenvedett országnak a nyugalomra, a békességre, a maga életének zavartalan élésére. Mennyi szenvedéssel érdemelte ki a lengyel nép, hogy egyszer végre szabad legyen és békében élhessen. Mennyi életerő van a román parasztságban, ebben az igénytelen, szapora népben. Milyen szépen tudná a maga útját járni a bolgár nép, amely elhagyatottságában is reményt keltő mezőgazdasági kultúrát teremtett. Milyen boldog lehetne a szerb és horvát nép, ha a vérontás egyszer megszűnnék országaikban. Milyen jó lenne ezeket a népeket végre összefogni, számukra békességet biztosítani, hogy paraszti ősejük kibontakozzék és gazdagíthassák a világot csodálatos szorgalmukkal, figyelemre méltó kultúrájukkal és történelmi tapasztalataikkal. De egymást éri ezeknek a népeknek az életében azoknak a hatalmaknak az elnyomása, amelyek pusztító tevékenységükben nem hallgatnak sem az igazságra, sem az emberi morálra, sem az isteni törvényekre. Jönni kell végül is egy olyan hatalomnak, amelyik megteremti a világ kis népei számára a függetlenséget, a szabadságot, belső fejlődésük zavartalanságát s az emberi boldogságot.

Minél nagyobb hullámokat vetett körülöttem a világ-sajtó, száműzetésünk tudatában annál inkább fordultunk a világ számára érdektelen, kicsiny pont felé: nem egészen ötéves kisfiam, az otthon hagyott Lacika felé. Feleségem fájdalma szinte az elviselhetetlenségig fokozódott. Minden percben Lacikáról volt szó.

– Megtagadják Lacika kiküldését! – Zálogban tartják Lacikát, hogy ki ne nyithassam a szájamat! – Megölik a gyermeket, és ráfogják, hogy betegségben halt meg! – De az a gondolat kínozza legjobban feleségemet, hogy Lacikát elhurcolják Oroszországba, és névtelen kommunistát nevelnek belőle.

Gordon követ időnként jelentkezett, és közölte a budapesti híreket, így a Lacikára vonatkozó híreket is.

– Lacikát repülőgépen hozzák – jelentette egyszer Gordon.

– Mihályfi nem jön Svájcba, de a kisgyermeket küldeni fogják – mondotta egy más alkalommal.

– Lacika nagyszüleinél van Bissén, de már elindítottak érette egy autót, hogy azután a nevelőnője elhozhassa Svájcba.

– Lacika holnap reggel indul és két nap alatt ideérkezik – szólt egy másik értesítés.

A nyugtalanság nőttön-nőtt bennünk.

Ferenc fiam telefonon felhívott Washingtonból, s elmondotta, hogy a kiváló washingtoni magyar követnek, Szegedy-Maszák Aladár barátomnak a vezetésével valószínűleg disszidálni fognak, és azt üzenik, hogy semmi körülmények között se mondjak le a miniszterelnökségről. Azt feleltem a fiamnak, hogy megígértem lemondásomat, ha Lacikát eljuttatják hozzám és titkáromat szabadon engedik.

Gordon követ jött ismét, és elmondotta, hogy Budapestről azt az utasítást kapta, kérjen fel engem, hogy neki, a svájci követnek jelentsem be lemondásomat.

– Ha a feltételeimet teljesítik – válaszoltam.

Budapestnek sürgős volt a lemondásom, s ezért megindult a zsarolás. Megjelent nálam Száll József, berni követ-ségünk kommunista titkára, és előadta, hogy közvetlenül Rákositól kapott utasítást, hogy kérje el lemondásomat, vigye Budapestre, s azután ő visszafelé magával hozhatja a gyermekeket.

Felháborodva utasítottam vissza ezt a zsarolást, és azt mondtam, hogy lemondóleveletem csak a svájci határlomáson, Buchsban, gyermekem átvétele ellenében vagyok hajlandó átadni.

Gordon követ telefonon arról értesített, hogy a Magyar Távirati Irodában kiadtak egy hivatalos jelentést, amely szerint megjelentem a berni magyar követségen, és lemondtam miniszterelnöki állásomról.

– Te tudod, hogy ez nem igaz – mondtam Gordonnak. – Nem vagyok hajlandó hozzájárulni, hogy lemondásomat eleve tudomásul vegyék, mert végül is megtagadják gyermekem kiküldését.

Gordon követ erre felhívta telefonon a köztársasági elnököt, és elpanaszolta neki, hogy a távirati iroda valótlan hírt közölt, mert lemondásomból egy szó sem igaz.

Tildy elnök ridegen azt felelte, hogy ő nem avatkozik bele gyakorlati kormányzati ügyekbe, ellenben hivatalosan tudomásul veszi a Magyar Távirati Irodának azt a közleményét, hogy én lemondtam miniszterelnöki állásomról.

– Figyelmeztetek, elnök úr, hogy ez nem igaz – mondotta Gordon követ Tildy Zoltánnak.

– Én mértékadónak tekintem a távirati iroda közlését, és aszerint járok el – válaszolta Gordon legnagyobb meglepetésére Tildy.

Elképedtem, amikor Gordonnak ezt a tájékoztatását meghallottam. Hát Tildy akkor is egy hazug jelentést fogad el hivatalos eljárása alapjául, ha a hivatalban levő követ ezt a jelentést személyesen hazugságnak bélyegzi? Mi történhetett Tildyvel? Terrorizálják, vagy önként adja oda magát a kommunista gyalázatosságnak?

Később ismét Gordon jelentkezett. Elmondotta, hogy

Rákosi felhívta őt telefonon. Azt az utasítást adta, hogy Gordon azonnal küldjön Budapestre egy táviratot, amely szerint Nagy Ferenc megjelent a követségen, és lemondott miniszterelnöki állásáról. Gordon kijelentette, hogy ilyen táviratot nem küldhet, mert Nagy Ferenc nem jelent meg a követségen és nem mondott le állásáról. Erre Rákosi magából kikelve és ordítva azt követelte, hogy ezt az utasítást tekintse Gordon követ parancsnak, s a táviratot azonnal küldje el. Gordon követ, annak a kijelentése mellett, hogy hazugságot fog táviratozni, intézkedett, hogy személyzete a táviratot adja fel.

Az új rezsim tehát Magyarországon tisztára hazugságban fogantatott. Hazudta a Szovjet, hogy Kovács Béla önként tett vallomást ellenem, hazudták az összeesküvésben való bűnrészességemet, hazudták a távirati iroda jelentését, és végül hazugságra kényszerítik a berni magyar követet.

De a hazugságok sorozata ezzel még nem szűnt meg. Érdekes tudni, hogyan született meg az új magyar kormány.

A Kiszgazdapárt vezetői, bár egészen kommunista befolyás alatt voltak már, még mindig próbáltak olyan embert helyemre állítani, akiben van valami önállóság. Ezért Oltványi Imrét, volt pénzügyminisztert és a Nemzeti Bank volt elnökét javasolták miniszterelnöknek. Rákosi erre kijelentette, nem hiszi, hogy a Szovjet elfogadja Oltványit. Erre a pártvezetőség kijelölt három embert, Ortutay Gyulát, Balogh Istvánt és Jékely Lászlót, hogy keressék fel Szviridovot, fogadtassák el vele Oltványi kinevezését. Ortutayt Rákosi hívta meg vacsorára, ezért nem mehetett Szviridovhoz. Balogh István és Jékely keresték fel Szviridovot.

– No, ki lesz az új miniszterelnök? – kérdezte kedélyesen Szviridov.

– A Kiszgazdapárt Oltványi Imrét kívánja miniszterelnöknek – válaszolták a kiküldöttek.

– Oltványit? Reménytelen kívánság – mondotta Szviridov. – Hiszen tudják az urak, hogy Vorosilov marsall

eddig sem szerette Oltványit. Ő távolíttatta el a Pénzügy-minisztériumból, s az ő kívánságára kellett otthagynia a Nemzeti Bank elnökségét is, hogy képzelik, hogy hozzájárulna Oltványi kinevezéséhez?

– A Kisgazdapártnak nincs más alkalmas embere – felelték a megbízottak.

– Ugyan kérem, miért lenne szükség, hogy kormányon kívül álló emberből csináljanak miniszterelnököt, miért nem ajánlják a kormány valamelyik tagját?

– Mert egyik sem alkalmas arra, hogy miniszterelnök legyen – válaszolták Balogh István és Jékely.

– Dehogynem – mondotta Szviridov –, sorolják csak fel a kisgazdapárti minisztereket.

Jékely László és Balogh István tudták, hogy a Szovjet a tehetségtelen és karrierista Dinnyés Lajost szeretné miniszterelnöknek, s ezért elhatározták, hogy Dinnyés nevét nem említik a felsorolásnál. Végigmentek az összes kisgazdapárti minisztereken, de Dinnyést nem említették.

– Van ott még más is – mondotta Szviridov, és úgy tett, mint hogyha törné a fejét, hogy kitalálhassa a nevét, de lát-szott, hogy semmiképpen sem akarja kiejteni Dinnyés Lajos nevét, nehogy ezzel bizonyítékát adja, hogy ők akarják kineveztetni az új magyar miniszterelnököt.

– Nincsen más – válaszolták ártatlan képpel a kiküldöttek.

Szviridov most már nem leplezhette tovább a Szovjet szándékát.

– Dehogynem, kérem, ott van Dinnyés Lajos, a honvédelmi miniszter.

– Őt nem fogadná el a Kisgazdapárt, mert nem tartja a miniszterelnökségre alkalmasnak – válaszolták a magyarok.

– Hát kérem, én mindenesetre továbbítom az önök kívánságát Vorosilov marsallhoz, noha meg vagyok róla győződve, hogy nem fogadja el Oltványit miniszterelnöknek. Önök pedig gondolkozzanak Dinnyés kinevezésén.

A beszélgetés eredményét a kiküldöttek közölték Tildy elnökkel.

Másnap, 31-én reggel, két és fél nappal az én lemondásom előtt, Tildy elnök kinevezte miniszterelnökké Dinnyés Lajost. Gruber kapitány, Szviridov tolmáctisztje, tizenkét órákor jelent meg az elnöknél, három órával az új miniszterelnök kinevezése után, és közölte a Szovjetnek azt a kívánságát, hogy Dinnyés Lajos legyen a miniszterelnök. Természetesen nem tudták, hogy Tildy elnök már elleste gondolatukat, és kívánságuk kifejezésre juttatása előtt három órával kinevezte azt, akit a Szovjet óhajtott.

Május 31-én este hírt kaptunk arról, hogy Lacika fiam Bécsbe érkezett, a követségen tölti az éjszakát, s másnap folytatják az utat Svájc felé. Kíséretében van nevelőnője és a Külügyminisztériumnak egy kommunista tisztviselője, akit azzal bíztak meg, hogy a gyermek átadása ellenében lemondólevelemet átvegye. Június 1-jén megfogalmaztam lemondólevelemet,* és magamnál tartottam arra az esetre, ha meghozzák gyermekemet és teljesítik egyéb kívánságaimat is.

Ugyanezen az éjszakán Hives Henrik miniszteri tanácsos, titkárságom vezetője, baráti figyelmeztetést kapott, hogy semmi körülmények között se térjen haza Magyarországra. Az a kívánságom tehát, hogy őt hazaérkezése után ne bántsák, önmagától feleslegessé vált. Miután Ferenc fiam a főnökével együtt elhatározta, hogy megtagadja az új kormány elismerését, a reá vonatkozó kikötésem is megszűnt. Egyetlen lényeges kikötésem maradt tehát, Lacika kiküldésén kívül, Kapócs Ferenc titkárom szabadon bocsátása. Szívszakadva vártuk a hírt a politikában hatalmas tényezővé vált ártatlan kicsi fiam érkezéséről.

111 / Átadom a lemondólevelet

Késő éjszaka telefonértesítés jött, hogy Lacika 2-án délután érkezik a svájci határra. Ekkor mi már Versoixban voltunk, egy egészen olcsó szállodában, mert a berni előkelő szálloda költségeit napokig sem bírtuk volna.

A Genfi-tó partjáról indultunk tehát Svájc északkeleti

határához, hogy találkozzunk Lacikával. Lemondólevelem nálam volt, de elhatároztam, hogy csak akkor adom át, ha a Kapócs Ferenc titkárom szabadon bocsátására nézve tett kikötésemet is teljesítik.

A hatalmas Packard kocsi nem érezte meg a svájci hegyeket, hanem mintha sík úton haladt volna, hatalmas, egyenlő tempóban közeledett velünk Buchs felé. Juliska lányomat a Genfi-tó mellett hagytuk, hogy visszaérkezésünkig valami olcsó lakást kerítsen számunkra, s csak feleségemmel, Hives Henrikkel s Berntől kezdve a Budapestre utazó Száll József kommunista követségi titkárral utaztunk együtt. Amint a határ felé közeledtünk, feleségem izgalma nőttön-nőtt. Elértük a határt. Messziről láttuk autómat, amelyben benne ült kisfiam és a nevelőnője. Amikor a két autóablaküvegen feleségem megpillantotta Lacikát, ez az erős lelkű asszony ájultan hanyatlott el a kocsiban.

A Külügyminisztérium kommunista tisztviselője* lépett hozzám, jelentette, hogy fiamat meghozta, s kérte lemondólevelem átadását.

– A gyermekén kívül hozott ön számomra valami levelet vagy üzenetet? – kérdeztem a tisztviselőtől.

– Nem, kérem, a gyermekén kívül mást nem bíztak rám – válaszolta a tisztviselő.

– Kapócs Ferenc titkáromat szabadon bocsátották-e vagy nem? – kérdeztem.

– Erre nem tudok válaszolni – felelt meghökkenve a kommunista. – A budapesti lapok nem írtak róla, de elterjedt olyan hír is, hogy Kapócs Ferencet szabadon bocsátották.

– Megállapítom, hogy a magyar kormány a titkárom szabadon bocsátására tett kikötésemet nem teljesítette, s ezért lemondóleveletemet nem adom át – mondtam. – Időt adok azonban önnek arra, hogy felhívja a budapesti kormányt, s közölje vele, hogy ragaszkodom ennek a kikötésemnek a teljesítéséhez.

– De kérem, ez lehetetlen – mondotta a tisztviselő –, nekem a gyermek ellenében vinni kell a lemondólevelet.

– Nem tárgyalok önnel tovább. Vagy érintkezésbe lép ön a budapesti kormányral, vagy nem kapja meg lemondóleveletem.

– Nem ez volt a megállapodás – vetette közbe Száll József, a törpe kommunista követségi titkár.

– Én nem önnel állapodtam meg, önnel ezért nem is tárgyalok – válaszoltam neki.

Lázás telefonálás kezdődött a határrendőrségi bódé telefonján. Lacika sírt a csukott autóban, amelyből a dolog elintézéséig nem engedték kiszállni. Édesanyja már mellette ült, nekem pedig az ablakon nyújtogatta kis kezét.

A telefonhoz hívtak. Gordon követ telefonált Bernből.

– Száll titkár jelenti, hogy lemondóleveledet nem vagy hajlandó a gyermek ellenében sem átadni, hanem ragaszkodsz Kapócs Ferenc szabadon bocsátásához. Svájci tartózkodásodról többször beszéltem illetékes svájci tényezőkkel, s meg kell mondanom, hogy Svájcnak rendkívül kényelmetlen, hogy ez a világpolitikai jelentőségű bonyodalom éppen ebben a kis semleges országban zajlik le, s tudom, hogy a svájci kormány nem venné jó néven, ha lemondásodat megtagadnád, és innen, Svájból dementálnál – mondotta Gordon követ.

Kiesett kezemből az utolsó fegyver is. Nem tudom kiszabadítani igazságtalanul letartóztatott, hűséges titkáromat. Eszembe jutott minden szava, minden lépése. Magam előtt láttam derült vagy borús arcát, aszerint, hogy milyen volt a politikai helyzet. Előttem volt gyermekes ragaszkodásával, korrekt, úri gondolkodásával és megintgathatatlan hűségével.

– Át fogom adni lemondóleveletem – válaszoltam Gordonnak.

A külügyi tisztviselő jelentette, hogy beszéltek Budapesttel, ahonnan azt a választ kapták, hogy Kapócs Ferencet nem bocsátották szabadon, mert összeesküvő.

– Jegyzőkönyvbe veszem, hogy a magyar kormány a titkáromra vonatkozó kikötésemet nem teljesítette, ezt

önök aláírják, s azután átadom lemondóleveletem – mondtam.

Az autó sárhányóján megírtam a jegyzőkönyvet,* aláírtuk, elbúcsúztam attól a sofőrömtől, aki három hétig velem volt Svájcban, s a hatalmas Packard kocsit elrobogott Budapest felé, én pedig családommal elindultam Svájc belsejébe.

Ránk esteledett. A Wallensee mellett, Wallenstadtban megállottunk egy kis falusi hotel előtt. A hotel tulajdonosa családjával együtt ismerősként szaladt elélem, és felajánlotta szállodáját. A teraszon katonatisztek vacsoráztak, akik felálltak és némán tisztelegtek, amikor megláttak. Egyszerű svájci polgárok köszöntek minden oldalról. A svájci lapok egymás után közölték fényképeimet, mindenki ismert, és mindenki vendégének tekintett bennünket Svájcban.

A kommunista elnyomás alatt álló Magyarország megszabadult utolsó demokratikus miniszterelnökétől. Leomlott az utolsó akadály is a teljes kommunista befolyás elől. Az ország elveszítette függetlenségét, mielőtt a békeszerződés folytán visszanyerhette volna. A magyar nép ki volt szolgáltatva a kommunista és szovjet önkénynek. A Szovjet totális befolyási területe egy egész országgal növekedett pár nap alatt. De a céltudatosan kúszó vörös kígyó feje bent volt már más, Magyarországtól nyugatra fekvő országokban is, s csak idő kérdése, mikor jutnak más országok is Magyarország sorsára, ha idejében el nem tapossák ennek a kígyónak a fejét.

Magyarország ebből az igából a maga erejéből többé sohasem veheti ki a fejét.

112 / Varga Béla elmenekül

A világsajtó hírei és a rádióközlemények nekem többet mondtak, mint másnak. Én minden magyar és délkelet-európai eseménynek láttam az okát és a célját.

Az események híreit már csak Genfben hallottam. Az

első perctől fogva mellém állt egy Svájcban élő vagyonos ember,* és egy kis házat bérelt nekünk Genfben, hogy egyelőre meghúzhassuk magunkat valahol. Itt olvastuk a lapokat és hallgattuk a rádiót. A jó és rossz hírek vegyesen követték egymást.

A legnagyobb jelentőségű dolog Truman amerikai elnök nyilatkozata volt, amelyben botránynak nevezte a magyarországi államcsínyt. Azután következett az Egyesült Államok jegyzéke a Szovjetunióhoz, amely éles hangon bélyegezte meg a Szovjet eljárását. De jöttek szomorú hírek is.

Egyik nap arról értesítettek, hogy Kovács Béla a Szovjet fogságában meghalt. Bár ez a hír nem nyert megerősítést, kézenfekvőnek tartottam, hogy Kovács Bélát elpusztítsák. Az ellenem és Varga Béla ellen produkált vallomás vagy kegyetlen kínzások eredménye volt, vagy közönséges hamisítás. Mivel pedig a Szovjet fel akart készülni egy nemzetközi vizsgálatra is, helyes volt a történelem egyik leggyalázatosabb cselszövényének koronatanúját elpusztítani, hogy sohase cáfolhassa meg a tollára adott hazugságokat.

(Most, 1948-ban, amikor ezt a könyvet írom, ismét elterjedt az a hír, hogy Kovács Béla meghalt, és halálhírét a Szovjet hivatalosan közölte a magyar kormánnyal. Ezt a hírt a magyar kormány megcáfolta. De eddig még senkinek sem mutatták meg Kovács Bélát, hogy a kétségeket eloszlassák. Ha Kovács Béla, ez az életerős, nagyszerű magyar ember, a magyar politikai élet egyik nagy reménysége meghalt, akkor a világtörténelem egyik leggyalázatosabb gyilkossága történt, még akkor is, ha nem erőszakkal végezték ki, hanem a börtön szenvedése ölte meg. A Szovjet éppen úgy tisztában van Kovács Béla ártatlanságával, mint én, halálig való börtönben tartása tehát gyilkosság lenne.)

Érkezett a másik hír: Varga Béla, a nemzetgyűlés elnöke elmenekült Magyarországról Ausztriába.* Boldoggá tett ez a hír. Jött a következő: Varga Bélát a határon menekülés közben agyonlőtték. Magam maradtam tehát

a három elválaszthatatlan jó barát közül! – riadt fel bennem a kétségbeesés. Boldog voltam, amikor ismét arról értesültem, hogy Varga Béla Ausztriában biztonságban van.

Jött az újabb hír: Gyöngyösi Jánost eltávolították a külügyminiszteri székből, Balogh Istvánt is letartóztatták. Ezeket a lépéseket már természetesnek tartottam az előzmények után. Később megbizonyosodtam arról, hogy Gyöngyösi Jánost egy nyilatkozattételre kényszerítették ellenem, ennek ellenében állást ígértek neki. Balogh Istvánt felkeresték szanatóriumi betegágyánál, és feladták neki a leckét: vagy új pártot alapít a Kiszgazdapárt és Mindszenty hercegprímás ellen, vagy letartóztatják. Balogh István pártot alapított.*

Jöttek felemelő hírek is. Legelőször azt vettem hírül, hogy Szegedy-Maszák Aladár, a washingtoni magyar követ, tisztviselőtársainak nagy többségével együtt elhatározta, hogy megtagadja az új kormány elismerését. Másnap bejelentette Gordon Ferenc berni követ is, hogy törvénytelennek tartja az új kormány kinevezését, és lemond követi állásáról. Azután Andaházi-Kasnya Béla,* az ankarai követ egész személyzetével, Auer Pál* párizsi követ tisztviselőinek nagy részével, Bartók László bécsi követ, majd Perlaky-Kassa brüsszeli ügyvivő és Rosthy-Forgách* prágai követ jelentették ki, hogy nem szolgálják az új kormányt. Szabadságot kért Kertész István* római követ is, csak a marxista pártokból kinevezett diplomaták tartották meg vezető állásukat a külföldi képviselőkénél.

A semleges kis Svájcnak valóban nehéz lett volna elviselni, hogy én onnan politikai tevékenységet folytassak, amely a helyzetből folyóan a Szovjet ellen irányul, s ezért beutazási engedélyt kértem a politikai szabadság klasszikus földjére, az Egyesült Államokba. A beutazási engedélyt megkaptam, és miután barátaim útiköltségünket összeadták, az Egyesült Államokba repültem családommal, ahol végre mindhárom gyermekemmel együtt lehetek.

Washingtonban voltam, amikor Svájcból jött utánam az

értesítés, hogy Jékely László miniszter, a köztársasági elnök hivatalának vezetője is, külföldi követi tisztségének elfoglalása ürügyével, elhagyta az országot és Svájcból közölte a magyar kormánnyal lemondását. Hírt kaptam arról is, hogy két nyugat-magyarországi paraszt képviselő, Hajdu Németh Lajos* és Czupi Bálint* szintén átszöktek Ausztriába.

Az új rendszer pedig eredetéhez méltóan belekezdett a gyalázkodásba. Legelőször csak azt állapították meg, hogy eltávolítással pusztán személyi változás történt Magyarországon.

Ma már látható, hogy mi történt Magyarországon. Feladták az ország függetlenségét, megszüntették a magyar nép szabadságát, csatlós országgá tették Magyarországot, feloszlatták Délkelet-Európa egyetlen, tiszta választással összehozott parlamentjét, megalkottak egy múlt századbeli reakciós választási törvényt, megakadályozták a Kisgazdapárt országos vezetői értekezletének megtartását, nehogy az elbuktassa a választói törvényt, vagy síkraszálljon a magyar nép szabadságáért, hatalmi erőszakkal megsemmisítették az egyetlen ellenzéki pártot, amelynek én a múlt évben keserves küzdelemmel csikartam ki a működési engedélyét, megakadályozták, hogy Magyarország részt vegyen a párizsi értekezleten, ahol a segítő Amerikával kerülhetett volna kapcsolatba, továbbterjesztették az államosítást, s a magántulajdont egészen szűk térre szorították, a munkásságot pedig állami rabszolgává tették, megszüntették a kommunista terjeszkedéssel szemben az összes ellenállást – szóval megölték Magyarország politikai és gazdasági függetlenségét s a magyar nép szabadságát. Magyarország egyenlő lett a többi délkelet-európai országokkal, s most már nyugodtan felhasználhatják ezt az országot is a nyugati országok továbbfertőzésére.

Mit szól ehhez a magyar nép? Elkeseredetten magába zárkózik s új csodáért imádkozik, amely megszabadítja elviselhetetlen szolgaságából, s visszaadja függetlenségét és szabadságát. És a magyar nép jól számít. Ha ez a szabadság meg nem érkezik, akkor nem menekül meg a világ az

új totalizmusnak attól a rohamától, amely minden eresztekében próbára fogja tenni az emberiség eddigi életformáját. Segítség várásával nemcsak önmagát akarja megmenteni a magyar nép, de szeretné azt látni, hogy a világ szabad népei megmentik eddigi bevált életformájukat, és intézményesen fogják biztosítani minden ország függetlenségét és minden nép szabadságát.

VI.

A vasfüggöny
leereszkedik

A vasfüggöny mögött a küzdelem véget ért. Meghaltak, börtönbe kerültek azok a hazafiak, akik eddig a küzdelmet folytatták.

Magyarországról először elmenekült Varga Béla, a nemzetgyűlés elnöke, a mindenki által szeretett katolikus főpap. Kovács Béla állítólagos vallomása alapján őt is letartóztatták vagy elhurcolták volna az oroszok.

Azután elmenekült Sulyok Dezső, az ellenzék vezére, pártjának számos képviselőjével együtt.

Novemberben elmenekült Pfeiffer Zoltán, Acsay Lászlóval.* Pfeiffer távozásával az ellenzéki küzdelem végképp megszűnt Magyarországon.

Ugyancsak novemberben hagyta el az országot Peyer Károly, a szociáldemokraták hivatott vezére is, miután látta, hogy pártját egészen a kommunista igába hajtják.

Azok a képviselők, akik hangot mertek adni a nép kívánságainak, részben szintén elmenekültek, részben pedig letartóztatták őket.

Szegények és gazdagok, nevesek és névtelenek megszámolhatatlan ezrei hagyták el otthonaikat, földjüket, tépték el társadalmi gyökereiket, választották a nehéz utat Nyugatra, a biztonságba, a megvalósult szabadság országába, hogy ott várják – olykor lesújtó nyomorban – egy fényesebb hajnal beköszöntét, a magyar nép felszabadulását a szovjet diktatúra alól.

Magyarországra a halál csendje borul, amelyet csak az áldozataira vércseként lecsapó kommunista rendőrség vijjogása tör meg.

A pusztulás és hanyatlás mocsarába süllyedő országom nem az egyetlen: Kelet-Európa minden szenvedő népe békéért, nyugalomért, háborítatlan életért kiált.

Lengyelországban is véget ért a harc. A lengyel parasztság vezére, a vallásos és hazafias lengyel nép hangjának kifejezője, Stanisław Mikołajczyk, az egykori miniszterel-

nők is elhagyta hazáját. Nincs még egy lengyel politikus, aki felvegye a fegyvert, s Reymont parasztjaira ráborult a politikai tél tehetetlensége.

Romániában börtönbe került az ősz vezér, Iuliu Maniu, fegyvertársaival együtt. A román nép szenvedéseinek tengerén vidáman úszkál a könnyű fajsúlyú Groza Péter, a hazafias nép pedig Pauker Anna* és Emil Bodnaras parancsára járja Moszkva táncát.

Bulgáriában Dimitrovnak,* az elmenekült parasztvezérnek méltó utódát, Petkovot,* felakasztották. Nincs tovább hangja, nincs a saját földjén szószólója az életvidám bolgár népnek.

Jugoszláviában már évekkel ezelőtt meghalt a szabad élet. A jugoszláv kommunizmus rettenetesebb, mint az orosz. Tito azzal érdemelte ki a délkelet-európai elnyomott országok irányításának tisztségét, hogy a legvadabb terrort vezette be Jugoszláviában. A szerb és a horvát nép véres szenvedése az ára terrorista diktátora kitüntetésének.

Csehszlovákiában is megkezdődött a hazafias politika felszámolása. Jan Masaryk* öngyilkos lett, míg Eduard Beneš* most fizet, de az egész csehszlovák nép is fizet azért, hogy akkor kötött titkos megegyezést a Szovjettel, amikor még javában élvezte Amerika és Anglia támogatását.

Mi van Finnországban? Hogy folyik ennek a szabadságszerető, művelt népnek az élete? Nem tudom. Csak azt látja az egész világ, hogy elnémult Kaleva népének éneke, s csak sejteni lehet, hogy kommunista csizmák tapossák a modern népi műveltség országának szabadságát, amíg egészen bele nem kényszerül az elnyomásba.

E nemzetek nagy erejét, ambícióit, sajátos kultúráit és gazdag történelmét a sötét hatalom agressziója gyűrte maga alá. Ez a hatalom nem ismer sem igazságot, sem erkölcsöt, sem Isten törvényeit a társadalom és a szellem meghódítására törő örült igyekezetében. Egyszer majd jelentkeznie kell egy erőnek, amely biztosítja a függetlenséget, szabadságát, zavartalan belső fejlődését és boldogságát a világ minden kis népének.

A Szovjetunió Magyarországon rákényszerült, hogy a Komintern komponálta disszonáns szimfónia minden hangjegyét megszólaltassa. A magyar önrendelkezés elszánt őreinek eltávolításával a behatolás már elérkezett utolsó felvonásához: tanulságos megfigyelni a Moszkva által alkalmazott módszereket.

A májusi kormánypuccs megnyitotta a magyar politikai berendezkedés teljes felszámolásának lehetőségét. A Kisgazdapárt jobb érzésű vezetői megrettentek a főbenjáró beavatkozástól, a baloldalon állók pedig szívesen egyengették a felszámolás útját. Természetes, hogy a szociáldemokraták és a parasztpártiak nem állítottak akadályt a kommunista tervek elé. A Szovjetnek sürgős volt megszüntetni Magyarországot és a többi keleti országok különbségét, s gyors cselekvésre ösztönözte megbízottait, a kommunista vezetőket.

Legelső feladatként a parlament megváltoztatását tűzte ki a Szovjet. Elviselhetetlen volt számára egy olyan parlament, amelyben a többség a polgári demokrácia oldalán áll, és amelyben a Kisgazdapárt a koalícióban feles arányban osztozik a többi pártokkal.

A parlament megváltoztatását azonban meg kellett előznie néhány olyan lépésnek, amely a váratlan akadályok kiküszöbölését szolgálta. Ezek közül első volt a szervezett ellenzék megszüntetése. Evégből felszólították Sulyok Dezsőt, az ellenzéki Szabadság Párt vezérét, hogy oszlassa fel pártját, mert ha ezt nem teszi, a nemzetgyűlés feloszlata után összes képviselőit letartóztatják. Akkor már nem védi őket a parlamenti mentelmi jog.

Sulyok Dezső, miután még tiltakozott az új választói törvénytervezet valóban reakciós intézkedései ellen, feloszlatta pártját,* hogy párthíveit a zaklatásoktól és életveszedelmektől megóvja. Így megszűnt az egyetlen szervezett ellenzéki párt, közvetlenül a választások előtt, amikor már nem volt idő megfelelően előkészíteni új ellenzéki pártnak az alakulását és választási hadjáratát.

Azután a megfélemlített parlament megszavazta a kommunisták által készített új választói törvényt. Ez nagy visz-

szafejlődést jelentett az 1945-ös választói törvénnyel szemben a népi szabadságjogok tekintetében. Bevettek a törvénybe egy olyan szakaszt, mely szerint azoknak a pártoknak, amelyeknek az 1945-ös választáson nem volt működési engedélyük, több ezer választó aláírásával ajánlást kell benyújtani, s csak ha elegendő hitelesített ajánlást tudnak bemutatni, akkor lehet rájuk szavazni. Ezzel az ellenzéki választókat nyílt színvallásra kényszerítették olyan időkben, amikor a kommunistaellenes állásfoglalás börtönnel vagy halálveszedelemmel járt.

Az is benne van az új törvényben, hogy a pártok csak azokat a személyeket jelölhetik képviselőnek, akiket a kommunisták által vezetett nemzeti bizottság elfogad. Így sok gerinces ember nem lehetett már jelölt sem.

A választói névjegyzékeket is joga volt újból összeírni a belügyminiszternek. Természetes, hogy ezt a lehetőséget is demokráciaellenes eljárásra használta fel a belügyminiszter, mert az első eljárásra mindjárt több mint félmillió olyan választónak vették el a szavazati jogát, akik 1945-ben a Kisgazdapártra szavaztak.

De a legnagyobb választási csalásra azzal szerezte meg a lehetőséget a Kommunista Párt, hogy belevetette a törvénybe, hogy a választók nem kötelesek lakóhelyükön szavazni, hanem mindenki ott szavazhat, ahol éppen tartózkodik. Eszerint a Kommunista Pártnál csak autókérdés volt, hogy hány ember hány helyen szavaz majd.

A Kisgazdapárt hatszáz tagú országos nagyválasztmánya tiltakozni akart ez ellen a reakciós választási törvény ellen, de Tildy nem engedte meg, hogy gyűlést tartsanak, s rendőrségi közbelépéssel fenyegette meg őket arra az esetre, ha tiltakozása ellenére is összegyűlnének. Amikor azután ezt a választói törvényt a parlament megszavazta, Tildy elnök feloszlatta a parlamentet.

Tildy egész életében szervező ember volt. Nagyon jól tudta tehát, hogy az igazi demokratikus pártok ezzel a törvénnyel az új választáson már semmi esetre sem érhetik el az 1945-ös eredményeiket. Hogy miféle elgondolás vagy kényszer szülte nála a parlament feloszlatásának elhatáro-

zását, azt nem tudom. De jól emlékszem rá, hogy amikor a Baloldali Blokk korábban célzásokat tett a parlament feloszlatására, Tildy nekem többször tett ígéretet rá, hogy nem engedi belekényszeríteni magát a parlament feloszlatásába. Mindenesetre a parlament feloszlatása a magyar demokratikus tömegek befolyásának végleges elvesztését jelentette.

A választási küzdelem valóságos tragikomédia volt. Először is a kommunisták szándékosan segítették elő a demokratikus tömegek szétagrozását. Öt-hatféle polgári párt indulását engedélyezték a választáson. Sulyok Dezső pártjának feloszlatása után már nem volt idő új ellenzéki párt megszervezésére. Ennek ellenére Pfeiffer Zoltán ellenzéki programmal indította pártját, a Magyar Függetlenségi Pártot. Vezető embereket nem tudtak beállítani, népgyűléseket alig tartottak, programbeszédet csak néhány városban mondtak.

Pártot indított Barankovics István* is, erősen római katolikus színezettel. Külön párttal indult Balogh István volt államtitkárom, aki lemondásom után csak úgy kerülhetett el a meghurcoltatást, ha külön párttal segíti részekre bontani a polgári demokráciát. Részt vettek még a választáson apró-cseprő pártok, amelyek mind csak a zavart tetézték.

A belügyminiszter százezrével osztott ki szavazólapokat olyan kommunisták között, akik vállalkoztak arra, hogy a választás napján autóra ülnek, és az ország különböző községeiben többször is szavaznak.

Pfeiffer Zoltánt, az egyetlen ellenzéki párt vezérét egyik vidéki városban úgy megverték, hogy hetekig nyomta az ágyat.

A kiemelkedő ellenzéki választókat kommunista politikai rendőrök látogatták meg, és figyelmeztették őket politikai magatartásuk következményeire. Minden intézkedés megtörtént, hogy Moszkva parancsát a magyar nemzetgyűlés megváltoztatására megfelelően végrehajtsák. Minden szabad volt a kommunistáknak, és úgyszólván semmi sem volt szabad a többi pártoknak, Ennek ellenére a kom-

munisták jól felkészültek a választások meghamisítására is, ha az addigi intézkedések ellenére sem lenne megfelelő az eredmény.

Azt is elhatározták a kommunisták a Szovjet tanácsára, hogy ezen a választáson még nem csinálnak abszolút kommunista többséget, hanem a „fokozatos” fejlődés komédiáját játsszák meg, s meglegszenek azzal, ha a Kommunista Párt a legnagyobb pártként kerül ki a választásokból. Nagyon primitív módszer volt ez a világ szemének a bekötésére, mert hiszen mind az orosz kommunista párt, mind a német nemzetiszocialista párt „fokozatos” fejlődése élénken emlékezetébe idézte még mindenkinek a diktatúrák fejlődésének módszereit.

Mindezen intézkedések, továbbá a csalások és hamisítások ellenére is polgári többség jött ki a választásnak csúfolt politikai komédiából. A Kommunista Párt hivatalosan kimutatta, hogy az 1945. évi 17 százalék szavazattal szemben 1947-ben 20 százalék szavazatot kapott. A helyzet ismeretében azonban nem volt nehéz kiszámítani, hogy a Kommunista Párt valójában nem kapott 8 százaléknál több szavazatot, míg a többi 12 százalékot részint a többszörös szavazók, részint a csalások és hamisítások hozták a kommunistáknak.

Tiszta választáson a kommunisták olyan súlyos vereséget szenvedtek volna, amely mellett a Szovjetnek nehéz lett volna bizonyítani a Magyarországra támasztott igényének jogosságát.

De megbuktak a választáson mindazok a pártok, amelyek azelőtt jogot formáltak az erősöedésre. Megbukott a Kisgazdapárt, mely az 1945-ös közel 58 százalékos többséggel szemben most a szavazatok 15 százalékát kapta, megbukott a Szociáldemokrata Párt is, mely szintén kevesebb mandátumot kapott, mint 1945-ben.

Egészen hirtelen törtek előre az új pártok. Barankovics pártja a legtöbb szavazatot kapta. Pfeiffer pártja komoly ellenzéki erőt képviselt. Még Balogh István pártja is figyelemre méltó eredményt ért el Kovács Imre, Parragi György* és még néhány népszerű jelölt révén. Ha Sulyok

Dezső nem lett volna kénytelen feloszlatni az országban már jól ismert pártját, többséget kaphatott volna a választáson. A koalíció pártjai csak a prémiumos mandátumok segítségével tudtak erős többségre szert tenni.

A kommunisták erőszakoskodása rendkívüli elégedetlenséget váltott ki a legyengült koalíciós pártokból. Ingadozott a koalíció. Moszkva megbízottjának, Szviridovnak ugyancsak volt dolga, hogy a magyar darázsfaszekben rendet teremtsen. A leghangosabb lázadás a Szociáldemokrata Pártban tört ki, ahol Bán iparügyi és Ries igazságügy-miniszter lemondott. A választási bukás miatt elkeseredett szocialista munkásság el akarta távolítani a párt éléről Szakasitsot, akit árulónak tartottak. De botrány tört ki a Kisgazdapártban is. Az ülésező pártvezetőségre rátörtek az elkeseredett vidéki vezető emberek, s Dinnyés miniszterelnököt megrugdosták.

Szviridovnak naponta kellett magához kéretni a szocialista és a kisgazdavezetőket, hogy a politikai háborgást lecsillapítsa. Természetesen Moszkva közvetlen parancsára el kellett hallgatniuk az elégedetlenkedőknek mindkét pártban.

Tildy Zoltán nyilatkozatot adott ki a választás után, hogy a választás eredményét megnyugtatónak tartja. Eszembe jutott az 1945-ös választás, amikor Tildy valósággal megijedt a Kisgazdapárt többségétől. Nahát 1947-ben nem kellett ijedeznie a Kisgazdapárt többsége miatt.

A választás után újjáalakult a kormány. A kommunisták eddigi taktikájukat követték. Nem állítottak kommunistát a kormány élére, hanem meghagyták miniszterelnöknek Dinnyést. Igaz, hogy Dinnyés mindent elkövetett az orosz barátságának megnyerésére. Hír szerint azzal biztosította a maga számára a Szovjet bizalmát, hogy amikor a pártok már belenyugodtak abba, hogy Magyarország is részt vesz Párizsban a Marshall-terv tárgyalásán, Dinnyés felke-reste Szviridovot, és elpanaszolta, hogy már a Kommunista Párt is a párizsi utazás mellett van, amelyet pedig ő határozottan ellenez. Nem csoda, ha az árulásnak ilyen mértéke ideig-óráig tartó viszonzást váltott ki a Szovjetből.

A Kisgazdapárt 50 százalékos aránya a kormányban megszűnt. Kilenc helyett négy tárcát kapott az újjáalakulás után.* A külügyi tárcát a Kommunista Párt ragadta magához, s Molnár Eriket tették meg külügyminiszternek.

A társadalom további terrorizálására elhatározták gazdasági ügyekre az osztálybíróság felállítását. Ez abból áll, hogy az igazságügy-miniszter által kinevezett kommunista vagy szocialista hivatásos bíró mellé ipari munkásokat sorsolnak ki bírónak, s ezek ítélik minden gazdasági perben. Halálos ítéletet is hozhat ez a bíróság. Elképzelhető, hogy lassanként gazdasági bűnügye lesz mindenkinek, akinek még van valami vagyona.

Hogy az új rezsim uralmát még a munkásság se zavarhassa meg, feléjük is megtették azokat az intézkedéseket, amelyek alkalmasak az elégedetlenkedők megfélemezésére. Először is gyakorlatilag felfüggesztették az ipari munkások panaszjogát. Ezután, ha a munkásnak valami sérelme lesz, jelentheti a kommunista vagy ritkább esetben szocialista bizalminak, de nem mehet panaszával közvetlenül a szakszervezethez vagy a hatóságokhoz.

A következő lépés az az intézkedés, amely öt évig terjedő elzárással büntetheti a meg nem engedett sztrájkokat. Eszerint kapitalista országokban szabad a munkásságnak sztrájkolnia, sőt Franciaországban, Olaszországban, Amerikában vagy egyéb országokban Moszkva parancsára köteles is sztrájkolni. De munkáskormányok mellett nem szabad sztrájkolni és panaszkodni, mert ezzel zavarják a rezsim gazdasági terveit. Vagy talán a Molotov-tervet zavarják?

Igaz, hogy ezeket az intézkedéseket megelőzve megkísérelték a munkásság kedvét keresni azzal, hogy különbséget tettek a munkások és polgárok hatósági élelmiszerjegye közt. A polgárnak jóval többet kell fizetnie az élelmiszerjegyéért, mint a munkásnak. Hogy ki kapja a munkás-, vagyis az olcsó élelmiszerjegyet, az valószínűleg nem annyira a foglalkozástól, mint inkább a párttagságtól függ.

Mindezek politikai intézkedések voltak, de még kifejezőbb politikai lépések is történtek egybekapcsolva a leg-

féktelenebb üldözéssel. Először is petícióval támadták meg Pfeiffer pártjának összes mandátumát, hogy az egyetlen ellenzéki pártot is kipusztítsák a nemzetgyűlésből. Az volt az ürügy, hogy a párt ajánlóit nem saját kezűleg írták alá az ajánlási íveket. Ötszáz politikai rendőr járta végig a Pfeiffer-párt ajánlóit, elképzelhető, hogy mennyi terrorral és fenyegetéssel. A kommunista politikai rendőrségnek nincs megtiltva, hogy ártatlan polgárok lakására bár mikor behatoljon.

Azután kitalálták, hogy Pfeiffer is összeesküvő, és mentelmi jogának a felfüggesztését kérték. A Pfeiffer-párt ellenpetícióval válaszolt. Elrabolták lakásáról az összegyűjtött anyagot, mely a kommunista visszaéléseket bizonyította. Pfeiffer Zoltán és Acsay László menekülésre kényszerültek. Utána nemsokára pártjának negyvenkilenc képviselői mandátumát megsemmisítették, és a mandátum nélkül maradt képviselők egy részét letartóztatták.

Ezután megindult a hajsza Peyer Károly, a becsületben megöszült szociáldemokrata vezér ellen. Reá is kisütötték az összeesküvés, sőt a kémkedés vádját, és neki is szökve kellett elhagynia az országot.

Külpolitikai téren is igyekezett Moszkva parancsait teljesíteni a magyar kommunista rezsim. Először is Magyarország visszautasította a Marshall-terv tárgyalásán való részvételt. Azután a magyarországi kommunisták is részt vettek a Tájékoztató Iroda megalakításában. Megkötötték a magyar–jugoszláv szövetségi szerződést,* melyet azután követ a többi szovjet befolyás alatt álló országokkal való kapcsolat.

Szó van róla, hogy Moszkva parancsára rendőri együttműködés is készül a délkelet-európai országok között. Elképzelhető, mi lesz abból, ha például a jugoszláv rendőrségnek is joga lesz Magyarországon nyomozást folytatni, kihallgatni és kínózni.

Ez év márciusában véget ért a demokratikus magyar munkásság nyílt küzdelme is. Kongresszusra hívták össze a Szociáldemokrata Pártot, amelyre meghívót csak azok kaptak, akik a kommunistabarát pártvezetőségnek feltétel

nélküli hívei. Ezen a kongresszuson megfosztották tisztségüktől a leghűségesebb szociáldemokrata vezetőket, százzal zárták ki a pártból a bátrabb és gerincesebb párttagokat, majd végül kimondták, hogy a Szociáldemokrata Párt megszűnik és beolvad a kommunista vezetés alatt álló új munkáspártba. A magyar munkásság több évtizedes pártja ezzel megszűnt. Szakasits Árpád és áruló társai eladták a magyar munkásságot Moszkva ügynökeinek. A megfélemlített munkásság tömegesen lép át a Kommunista Pártba, hogy a meghurcoltatást elkerülje. A magyar szociáldemokrata munkásság politikai felfogása távolról sem egyezik a kommunistákéval. A magyar szociáldemokraták a marxizmus alapján állottak, de a szabadság és a demokrácia hívei voltak. Pártjuk erőszakos megszüntetésével politikai felfogásuk nem változott, s várják a pillanatot, amikor árulóikat kiüldözhetik soraikból, és visszaállíthatják a tiszta múltú Szociáldemokrata Pártot.

A Független Kisgazdapárt önmagát megcsonkítva száznál is kevesebb kisebbségi sorban tengődik a koalícióban. Az a tábor, amely három esztendővel ezelőtt még az ország nagy többségét képezte, szétszéledt, a pártvezetők pedig – elveszítvén kapcsolatukat a néppel – engedelmesen kiszolgálják Moszkvát és a kommunistákat. Ez év áprilisában a Balaton tó partján* értekezletet tartott a megmaradt pártvezetőség, amelyen elhatározták, hogy nem várják meg többé Moszkva követeléseit, hanem igyekeznek olyan haladó politikát folytatni, amely beillik a keleti demokrácia fejlődésébe. Kimondták, hogy kezdeményezni fogják a parasztgazdaságok szövetkezését a korszerű termelés biztosítására. Ezt a szövetkezést az állam hathatósan támogatni fogja, hogy a kisgazdákat a termelési és értékesítési nehézségeken átsegítse. Ez az elhatározás azt jelenti, hogy a Kisgazdapárt lerakta az orosz rendszerű mezőgazdasági termelésnek, a kolhozoknak az alapjait. Ha ennek az elgondolásnak a végrehajtására elég idő áll rendelkezésre, akkor rövidesen nemcsak a földhöz juttatott kisparasztnak önállósága, de a régi parasztgazdaságok egyéni termelése is megszűnik. Visszaáll a nagybirtok-

rendszer, amelyen kommunista vezetés alatt bér munkát végeznek majd azok a magyar parasztok, akik mindig büszkék voltak önállóságukra és függetlenségükre. A Független Kisgazdapárt, a magyar parasztságnak és a polgárságnak ez az öntudatos nagy szervezete pedig százalmasabb és gyalázatosabb helyzetbe kerül, mint 1944-ben, amikor német parancsra a náci kormány betiltotta a működését. A magyar parasztság ma tehetetlenül húzódik félre, nem támogatja szabadságának elkótyavetyélőit, de a kis falvak és tanyák csendjében várja a pillanatot, amikor ismét előállhat, és józan, egészséges felfogásával irányt adhat a magyar politikának.

A magyar nemzeti függetlenség és a magyar népszabadság haldoklása hasonlatos mindazon népekéhez, amelyekre a szovjet kommunizmus rátette a célt. A magyar politikának ma nincs programja, egész Magyarország részévé vált az imperialista szovjet programnak. Soha ekkora szakadék a hatalom és a nép között még nem volt. Sohasem tudták a magyar népet arra kényszeríteni, hogy ilyen hangtalanul tűrje a terrort, az elnyomást. De én tudom, hogy soha ilyen elszántsággal nem készült még a magyar nép elnyomói lerázására és a szabad életre. És ha elkövetkezik az emberiség életének új elrendezése, amelyben az elnyomott népek is visszanyerik nemzeti függetlenségüket és szabadságukat, a világ egyetlen népe sem fog jobban örködni a szabadság és az igazi demokrácia fölért, mint a nácik és a kommunisták által elnyomott és megalázott magyar nép.

114 / A felelősség

Kötelességemnek éreztem, hogy e lapokkal bővítsem mindazok történelmi ismereteit, akik távol élnek a hidegháborútól, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének vértelen hódításaitól. Feladatom addig nem ér véget, amíg nem tudom, hogy az emberiség ügyéhez hű, bátor tömegek sebei begyógyultak; csak akkor fogok meg-

pihenni, ha az állhatatosságáért és becsületességéért nyomorba taszított és száműzetésbe kényszerített sok-sok hős már hazatért és békében élhet. Az őszinte alázat állandó és kötelező magatartása annak a férfinak, akinek közéleti elismerése az őt vezetőjükül választók szenvedésétől és áldozatától függött.

Ezzel a gondolattal zárom lapjaimat. Mindvégig kerültem az általánosításokat, mivel a Szovjetunió lépései, maguk az egyes cselekmények – jellegük, időzítésük, válogatott módjuk – olyan tényeket és bizonyítékokat kínálnak, amelyek önmagukért beszélnek. Sosem szabad azonban elfelejteni, hogy a politikatörténetnek e fejezeteit a jobb jövő építésében életüket adó névtelen ezrek vérével írták.

A mai kor embere érdeklődésből vesz kezébe egy-egy könyvet, de a legtöbbször kritikával fejezi be. Ezt különösen kell tudniuk azoknak az íróknak, akik politikai könyvet írnak, de még inkább annak az írónak, aki olyan kort ír meg, amelyben vezető pozíciót viselt. Az emberiség élete vajúdik. A történelem napról napra formálódik, és ez a körülmény a becsületes politikust egyenesen kötelezi arra, hogy vállalja a közvélemény felelősségre vonását.

Ennek a szerény könyvnek az elolvasása után is fölvetődnek a kérdések az olvasóban, s úgy érzem, nem szolgál-nám jól a világdemokrácia ügyét, ha el akarnám kerülni őket. A kelet-európai országok tragédiája önmagában csak példa gyanánt szolgál, de tanulságot levonni ezeknek a sorsából csak akkor lehet, ha nem maradnak felelet nélkül a közvélemény emberének, az olvasónak nagy kérdései.

Az a szabad ember, aki még nem élte át országának elnyomását és népének elnémitását, azt kérdezhetné legelőször, hogy hogyan lehetett országot vezetni azzal a hiszékenységgel, amely a magyar politikát a háború befejezése utáni első két esztendőben vezette. Hát nem látták a demokratikus magyar politikusok, hogy a Szovjet és a Kommunista Párt az első perctől fogva a hatalom teljes átvételére törekedtek?

Ez a hiszékenység valóban hiba volt. Nem lett volna szabad elhinni azokat a kommunista és szovjet kijelentéseket, hogy Magyarországot független és szabad országnak akarják látni. Nem lett volna szabad elhinni Sztálinnak azt a kijelentését, hogy a Szovjetunió példát fog mutatni egy nagyhatalom és a kis népek barátságára, a kis népek függetlenségének veszélyeztetése nélkül. Nem lett volna szabad elhinni, hogy a szovjet hadsereg Magyarország felszabadítására jött, hanem tudni kellett volna, hogy a hitleri elnyomást egyszerűen felváltotta a sztálini elnyomás. Csak tapasztalatlansággal, államvezetési gyakorlat hiányával lehetett elhinni, hogy a Szovjet eltűri szomszéd népei függetlenségét, s hogy a Kommunista Párt törvénytisztelő és alkotmányos pártként fog tevékenykedni. De mi hittünk, mert azt láttuk, hogy az amerikai és a brit kormány is bízik a Szovjetben.

Én hajlandó vagyok beismerni a magam hiszékenységét és naivitását, ha velem együtt a beismerés útjára lépnek mindazok, akik a világpolitika színpadán hasonló tévedéseket követtek el, s akik döntéseikkel és állásfoglalásaikkal szinte megtevesztettek bennünket, kelet-európai kis népek „tapasztalatlan” és „hiszékeny” vezetőit.

Ha egy percig is elhittük, hogy a Szovjet tisztességes politikát fog folytatni, vagy hogy a Kommunista Párt elfogadja a nép döntését, az elsősorban azért volt, mert a Szovjet úgy állott előttünk, mint a náciellenes demokratikus szövetség egyik országa, amely a nyugati nagyhatalmakkal együtt egyezményeket írt alá az új világrend kialakítására, a kis népek függetlenségének biztosítására s a legyőzött országok ellenőrzésére és talpra állítására. Vajon az Atlanti Charta megalkotása és aláírása idején nem hitték a nyugati nagyhatalmak is, hogy a Szovjet éppen úgy fogja szolgálni a nagy szabadságeszményeket, mint szövetségesei? Vagy létrejött volna a jaltai egyezmény, ha Amerika és Anglia előre tudták volna, hogy a Szovjet nem a kis népek függetlenségére, hanem leigázásukra törekszik? A legyőzött országokkal kötött fegyverszüneti egyezményeket aláírták volna a nyugati demokrá-

ciák, ha előre sejtették volna, hogy a Szovjet meg fogja szegni őket?

Azt mi jól tudtuk, hogy bár közös elvek és egyezmények határozzák meg a legyőzött országokkal való bánásmódot, a jelen levő fegyveres hatalomnak nagyobb hatása van a megszállott ország életére, mint a távol levő hatalmaknak. El voltunk készülve arra, hogy az ország belső életének napi kérdéseire a megszálló hatalom több jogot formál, mint más, de az ország függetlenségének és az egész magyar nép szabadságának nagy kérdéseiben a nagyhatalmak egymás közötti egyezményei mutattak nekünk garanciákat. És vajon ha elmaradt a felelősségre vonás akkor, amikor a Szovjet a nagy nemzetközi egyezményeket sértette meg, alkalmazhattunk-e mi felelősségre vonást akkor, amikor Vorosilov, Szviridov vagy Puskin gyakran durván beleavatkoztak a magyar alkotmányba?

Egy percre sem magának a Szovjetnek hittünk, hanem azoknak az egyezményeknek, amelyekben le volt fektetve, hogyan kell alakulnia a kis népek jövőjének, és amelyekben magunkra nézve is hosszú ideig garanciákat láttunk. Az a remény táplált bennünket, hogy a napi kérdéseinkben való szovjet hatás csak addig tart, amíg az ország megszállás alatt van, s azután már a nemzetközi egyezményekben lefektetett elvek kifejlődését Magyarországon csak a kommunista kisebbség fogja akadályozni, ezt azonban szuverenitásunk visszanyerése után megfelelően tudjuk ellensúlyozni.

Könnyen felvetődik az a kérdés, hogy ha a magyar államvezetés a háború utáni első hónapokban hitt is a nagy nemzetközi egyezményekben, de csakhamar rá kellett jönnie, hogy a Szovjet és a Kommunista Párt ezekkel az egyezményekkel ellentétes politikát folytat Magyarországon, miért nem igyekezett nyomban az első jelenségek után megfelelő ellenállást kifejteni. A Kisgazdapárt, valamint a kormány demokratikus tagjai a legtöbb esetben határozott ellenállást tanúsítottak a szovjetek és a kommunisták jogosulatlan törekvéseivel szemben. De ennél a kérdésnél is fel kell állítani az analógiát. Igaz, hogy a Kis-

gazdapárt és vezetői az ellenállás hatástalansága után is folytatták az együttműködést, és nem vitték törésre a dolgot, de viszont az is igaz, hogy Kelet-Európa országainak szovjet elnyomása és ezzel a nemzetközi egyezmények megsértése nem most kezdődött, hanem esztendőkkal ezelőtt, s ez ellen a folyamat ellen egészen határozottan csak most, 1948 márciusában emelték fel szavukat a nyugati demokráciák.* A Kisgazdapárt az első jogosulatlan kommunista lépések után is kénytelen volt folytatni az együttműködés politikáját, mint ahogy a nyugati demokráciák még 1945 júliusában is újabb egyezményt kötöttek a Szovjettel Potsdamban, noha akkor már a nemzetközi politika figyelőinek alkalmuk volt meggyőződniük arról, hogy a Szovjet az előzőleg megkötött egyezményeket sem tartja meg. Az együttműködésnek és a törvénytelenések elnézésének kényszere a mi életünkben sokkal jobban érvényesült, mint a nagy szövetségi rendszerben.

De miért voltak a Kisgazdapárt engedményei a Kommunista Párttal szemben? Nem lehetett volna-e határt húzni a kényszerű türelem és az engedmények politikája között?

Erre csak azt válaszolhatom, hogy a magyar politikát több mint két esztendőn keresztül inkább jellemezték a kényszerűségek, mint az engedmények. Az 1946 májusától 1947 májusáig eltelt esztendő a Szovjetunió sorozatos győzelmeinek az esztendeje volt. A nagyhatalmak éppen úgy állandó engedményeket tettek, mint ahogy engedményekre kényszerültem én, a Szovjet által megszállt kis ország miniszterelnöke.

A béketárgyaláson például minden, a népek sorsát közvetlenül érintő kérdésben a Szovjet akarata érvényesült. Románia megtarthatta egész Erdélyt, viszont Bulgária még a háború befejezése előtt megkapta a románoktól Dél-Dobrudzsát. A magyar és a román jóvátétel változatlanul megmaradt a béketárgyalás után is. Viszont az olasz jóvátételt szovjet kívánságra felemelték, a Bulgáriára kivetett jóvátételt pedig, ugyancsak szovjet kívánságra, leszállították. Az osztrák békét nem a kelet-európai béke-

ügyekkel együtt tárgyalták, és így módot adtak a Szovjetnek, hogy még a kelet-európai országokkal kötött békeszerződés életbe lépése után is orosz megszálló csapatok maradhassanak Kelet-Európa országaiban, az osztrákokkal való összeköttetés ellenőrzése címén. A békeszerződésben eltiltották a német eredetű hadianyagok felhasználását, s így a kelet-európai országok arra kényszerültek, hogy orosz segítséggel szereljék fel hadseregeiket.

A potsdami egyezmény nyilvánvaló csődje után a kis országok Németországgal szemben fennálló követelései törlését a nyugati hatalmak orosz ellenzésre olyan szövegezéssel vitték keresztül, amely újabb követelésekre adott módot a Szovjetnek.

Ezekkel szemben csak az elvi jellegű szabad dunai hajózás és nyitott kapu állt nyugati sikerként.

Csoda-e, ha ezek után azt kellett látnia minden kelet-európai polgári politikusnak, hogy Délkelet-Európában minden a Szovjet akarata szerint történik, s csoda-e, ha ezekben az országokban szintén engedményeket tettünk a Szovjetnek? Főleg akkor, amikor azt kellett éreznünk, hogy sorsunk iránt csak világpolitikai feszültség idején mutatkozik érdeklődés, amikor azonban enyhül a világpolitikai helyzet, szóba sem kerülünk sehol.

1947 májusáig a legnagyobb nyomás ellenére is Magyarország őrizett meg legtöbbit a függetlenségéből. Könnyen kimutatható Magyarország javára a különbség Magyarország és a többi legyőzött államok között. Ami engedmény történt, azon a felismerésen alapult, hogy Magyarország függetlenségét és a magyar nép szabadságát mind kevésbé biztosítják a nagy nemzetközi egyezmények, s arra kellett törekednünk, hogy mielőbb abba az állapotba jussunk, amelyben függetlenségünket és népünk szabadságát önmagunk védhetjük meg. Törekednünk kellett arra, hogy eljussunk a békekötésig, ennek érdekében pedig szem előtt kellett tartanunk, hogy Magyarország olyan állapotban maradjon, amellyel békét lehet kötni. El kellett kerülnünk a polgárháborút, amely az adott körülmények között elég gyakran fenyegetett bennünket. Az

engedmények tekintetében kétségkívül komolyabb kényszer állott fenn velünk szemben, mint a Szovjetunió szövetségeseivel szemben, amelyek pedig még a béketárgyalásokon is engedményeket tettek a Szovjetnek. Ha a béketárgyalások eredményein végignéznünk, könnyen megállapíthatjuk, hogy a legyőzött országok népeit érintő sorskérdésekben mindenütt a Szovjet álláspontja győzött. És ha megérthető, hogy a világbéke biztosítását a nyugati nagyhatalmak engedményekkel vélték szolgálni, akkor még inkább megérthető, hogy a szovjet megszállás alatt álló Magyarország belső békéjének érdekében is kellett engedményeket tenni.

Amint a könyvből kitűnik, az én miniszterelnökségem utolsó felében a magyar politikát már nyíltan jellemezte az idővel való versenyfutás. Az időt nem mi szabályoztuk. Ha a békekötés bekövetkezhetett volna 1946 márciusa előtt, mielőtt még a Kiszgazdapártot a Szovjet a maga gazdasági követeléseivel az első öncsonkításra rákényszerítette, Magyarországon a helyzet másként alakulhatott volna. Ebben a időben még a Kiszgazdapárt győzelmi nimbuszát nem tépdeste meg semmiféle politikai vihar, ereje is töretlen volt, s ennek megfelelően a szuverenitás visszanyerése utáni konszolidációt is kontrollálhatta volna. De minthogy ebben az időben még a Szovjet egész kelet-európai programja leplezte a nyílt erőszakot, valószínűleg jobban alakulhatott volna egész Kelet-Európa helyzete. A békekötés idején és a ratifikációig eltelt időben a szovjet erőszak már nyílt alakot öltött, anélkül, hogy a polgári politika nyugati támogatása erősödött volna, s az ellenállás mind nehezebbé, végül pedig lehetetlenné vált.

A háborúban kifáradt, a német megszállás alatt megaláztott és kifosztott, majd a szovjet hadjárattal teljesen elpusztított Magyarország népének mérhetetlen erőfeszítésére lett volna szüksége, hogy a nyílt harc eszközeihez nyúljon a kommunizmussal szemben. De még ezt is megtette volna, ha biztatást és biztosítékokat kapott volna a jövőre nézve. De amint a világpolitikát a Szovjettel való békülékenység szelleme hatotta át, úgy a magyar politika

is ennek megfelelően nélkülözte a határozottságra irányuló tanácsokat.

Az időért való versenyfutásban a határpont állami szuverenitásunk visszanyerése volt. Mi, kiskgazdapártiak, reménykedve, a kommunisták pedig rettegve gondoltak arra a pillanatra, amikor megtörténik a békekötés, és megszűnik a fegyveres megszállás, és a kommunista törekvéseket nyílt fegyveres támogatás helyett legfeljebb titkos szervezeti úton támogathatta volna a Szovjet. Ebben a versenyfutásban közvetlen segítség nélkül is könnyen támogathattak volna bennünket a nyugati nagyhatalmak. Angliának az lett volna a feladata e téren, hogy a szociáldemokratákat igyekezzék legalább a kommunisták törekvéseinek a fékezésére beállítani, az összes nagyhatalmaknak a feladata együtt pedig az lett volna, hogy minden erővel siettessék a békekötést, hogy a világ elrendezése bekövetkezzék, mielőtt még a demokrácia, így Magyarországon a Kiskgazdapárt ereje el nem fogy a versenyfutásban.

Az egyszerű olvasó, aki legfeljebb az elmúlt idők klaszszikus és szabályos politikai küzdelmeit ismeri, de kevésbé ismerős a diktatúrák politikai módszereivel, felvetheti azt a kérdést is, hogy vajon – ha Magyarország demokratikus vezetői látták az erőszak fokozódását és a törvénytelenségek halmozódását – miért nem kértek nyíltan segítséget a maguk politikájához. Miért nem harsogták tele a világot a demokrácia sérelmeivel, így miért nem kényszerítették állásfoglalásra a nyugati nagyhatalmakat is.

Amint ismeretes, a fegyverszüneti egyezmény közös ellenőrzést ír elő a legyőzött országokban. A fegyverszüneti Szövetséges Ellenőrző Bizottságban a szovjet megbízott mellett ott ültek az amerikai és angol megbízottak is, és bár a Szövetséges Ellenőrző Bizottság fontos pozícióit a Szovjet emberei foglalták el, mindkét másik nagyhatalom megfelelő apparátussal rendelkezett a teljes tájékozódáshoz. Az Ellenőrző Bizottság amerikai és angol katonái bejárták az egész országot, hallották az összes panaszokat, tisztában voltak a magyar politikai helyzet alakulásával. De éppen az angol és az amerikai megbízottak magatar-

tása nyújtotta a legkevesebb bátorítást a magyar kormánynak arra, hogy panaszaival Amerikához és Angliához forduljon. Az Ellenőrző Bizottság szovjet elnöke utasította mind a magyar kormányt, mind az angol és amerikai megbízottakat, hogy egymással hivatalosan csak a szovjet elnökön keresztül érintkezhetnek. A magyar kormány csak a szovjet elnökön keresztül fordulhatott az Ellenőrző Bizottság angolszász tagjaihoz, az angol és az amerikai tábornokok pedig ugyancsak Vorosilov, majd később Szviridov révén fordulhattak a magyar kormányhoz. A magyar kormánynak látnia kellett, hogy ezt az állapotot az angol és az amerikai megbízottak eltűrik. Vajon a magyar kormány kivonhatta-e magát egy olyan szovjet rendelkezés alól, amelynek a szövetséges megbízottak is alávetették magukat?

Mi természetesen, ahol és amikor csak tudtuk, megkerültük ezt a rendelkezést. Amint a könyvben említettem, Gordon pénzügyminiszter amerikai kívánságra elkészítette a kormány kimutatását Magyarország gazdasági helyzetéről. Az Ellenőrző Bizottság elnökének utasítását úgy kerülte meg, hogy a kimutatást egyidejűleg juttatta el mindhárom nagyhatalom megbízottjához. Vorosilov a kimutatást azonnal visszadobta, mire azt vártuk, hogy a másik két nagyhatalom kezdeményezésére fogja az Ellenőrző Bizottság tárgyalni. Meg kell mondani őszintén, nem növelte biztonságtudatunkat, amikor azt tapasztaltuk, hogy a beadvány egyáltalán nem került tárgyalásra.

Nyilvánvaló, ilyen rendszer mellett a Szovjet nyílt hadüzenetnek tekintette volna, ha az általa támogatott kommunista erőszakosságokat mi hoztuk volna a világ közvéleményének tudomására. Márpedig mindenkinek el kell ismerni, hogy egy ilyen hadüzenet nagyon kockázatos dolog lett volna, amidőn tudnunk kellett, hogy ehhez támogatást nem remélhetünk.

Egyáltalán nem azért állítottam párhuzamba a világpolitika jelenségeit a magyar jelenségekkel, hogy Magyarország tragédiájáért a felelősséget a világpolitika tényezőire hárítsam. De a magyar politikai vezetés terhére sem vállal-

hatok felelősséget olyan tényekért, amelyek indítóokai kívül estek a mi hatókörünkön. A nyugati hatalmak érdeklődésének legkisebb jeleit is igyekeztünk felhasználni a demokratikus magyar politika megszilárdítására. Amikor 1947 márciusában a pártközi tárgyalások alkalmával megtagadtam a kommunisták követeléseit, sőt ellenköveteléseket állítottam fel velük szemben, hozzám jött a régi magyar politikai életnek egy nagyon tiszteletreméltó alakja, és azt kérdezte tőlem, vajon a Kisgazdapárt politikájának a megszilárdulására kell-e következtetni abból, hogy nem teljesítettük a kommunisták követeléseit. Azt feleltem erre: miután Kovács Béla letartóztatásával kapcsolatban az Egyesült Államok és Anglia két jegyzéket is intéztek a Szovjethez, úgy látom, hogy növekszik az érdeklődés Magyarország iránt. Ezt a körülményt én a Kisgazdapárt politikájának a megszilárdítására kívánom felhasználni.

– Ha ezelőtt fél esztendővel került volna törésre a sor közöttünk és a kommunisták között, a nyugati nagyhatalmak a sajnálkozáson túl nem tettek volna lépéseket tragédiánk megakadályozására. Ezek után a jegyzékek után azonban hiszek abban, hogy segítséget kapnánk, ha a szovjet kommunizmus Magyarországon egy tragédiát akarna felidézni – mondtam.

Az elmúlt évek eseményeinek fényében nyilvánvaló, hogy a magyar kormány küzdelme a fokozódó szovjet merészséggel szemben késleltette mind a kommunisták, mind a Szovjetunió könyörtelen magyarországi ambícióinak megvalósítását. Készségesen vállalom a késleltetést a felelősséget, hiszen a Magyarországon kormányzó kisgazdák több mint két évig vetettek gátat a kommunista hódítás áradatának. A vereséggel és megaláztatással, a szovjet terrorral és hazugságokkal szemben is nagyszerűen helytálló magyar nép ragaszkodott ahhoz a belső meggyőződéséhez, hogy egy istentagadáson alapuló politikai eszme sosem győzedelmeskedhet egész nemzetek felett. A magyarok életükkel és erejükkel szentesítették meggyőződésüket; fő szövetségük a diktatúrával szem-

ben a remény, valamint az emberek és nemzetek elszánt ellenállása.

De kétségkívül csökkenti a magyar kormány és a Kiszazdapárt felelősségét az a körülmény is, hogy Kelet-Európa minden országa hasonló helyzetbe jutott, noha minden országban más-más módszerekkel próbálták a demokratikus pártok megőrizni az ország függetlenségét. Nyilvánvaló ebből, hogy egész Kelet-Európa leigázására programot készített a Szovjet, s ezt a programot végrehajtotta, tekintet nélkül arra, hogy melyik ország milyen politikát folytatott. Még az a körülmény se mentett meg egyes országokat a leigázástól, hogy nem legyőzött, hanem szövetséges államok voltak. Ha egyes országok, amelyek éppen szövetséges állapotuknál fogva elkerülték a szovjet megszállást is, nem tudtak eredményesen ellenállni a hódítással szemben, akkor el kell ismerni, hogy Magyarország legyőzött és megszállott állapotában tiszteletre méltó erőfeszítéseket tett függetlenségének biztosításáért.

A felelősség kérdését Magyarország esetében és a világpolitikában csak a folyamat teljes lezárulása és a világ új elrendezése után lehet tisztázni. Az elkövetkező nagy világpolitikai mozzanatok a le nem zárt második világháború következményének lehet tekinteni, s országok és államférfiak politikáját aszerint lehet megítélni, ahogy az egész világváltságon keresztül viselkedtek.

Jól tudom, hogy a felelősség dolga nemcsak az ország függetlenségének a kérdésére terjed ki, hanem az elmúlt néhány esztendő belső politikai és gazdasági reformjainak a kérdéseire is. Itt a rengeteg részleten kívül is számos nagy elvi kérdésre kell feleletet adni. Az első nyomban az, hogy helyes volt-e leváltani a régi politikai vezető réteget, és szinte forradalmi tempóban előtérbe hozni az addig alul szorult társadalmi rétegeknek, a parasztságnak és a munkásságnak a képviselőit.

Kétségkívül történtek e téren túlzások a szovjet-kommunista radikalizmus hatása alatt. De az elvet, a politikai vezetésnek a parasztsággal és a munkássággal való felfris-

sítését helyesnek tartom, és határozottan védeni kívánom a jövőben is. Ha Magyarországon a második világháborút megelőző évtizedekben igazi demokrácia lett volna, érvényesült volna a népakarat, s az állam vezetésében helyet foglaltak volna parasztok és munkások is, egészségesebben alakult volna a politikai és a gazdasági helyzet, és könnyebben tartotta volna magát távol az ország a második világháborútól is. A második világháború után a demokrácia nem kezdődhetett csupán a régi vezetők új kijelentéseivel, hanem új emberek új elhatározásával is. A félreállítás nem társadalmi állapot szerint, hanem politikai magatartás szerint történt. Mi, kisgazdapártiak, helyet adtunk a politikában mágnásoknak, papoknak és régi hivatalnokoknak is, ha felfogásukat össze tudták egyeztetni a parasztság felfogásával és a haladás követelményeivel. És a nagy politikai kérdések úgy egybeolvasztották a párt különböző rétegeit, hogy a radikális haladás és a konzervatív ellenállás hívei egyaránt kerültek ki a párt parasztságából és egyéb rétegeiből. Akkor követne el hibát a magyar demokrácia, ha a közéleti irányítást ismét vissza akarná helyezni kijelölt kisebbségi rétegek kezébe, s a felelősségvállalás helyett a vezetettség állapotát akarná visszaállítani a parasztság számára. 1945-ben is úgy láttuk, hogy az ország kormányzásának felelősségébe a társadalom minden rétegét be kell vonni, s nem következhet be olyan változás a jövőben sem, amely ennek a felfogásnak a helyességét megcáfolhatná.

Felvetődik az a kérdés is, célszerű volt-e hozzájárulni a nagy gazdasági reformokhoz, így a földreformhoz s az ipari munkásság jogainak a kiterjesztéséhez. Nekem az a véleményem, hogy helyes volt végrehajtani azokat a nagy gazdasági reformokat, amelyeket a magyar nép évtizedek óta jogosan követelt. Szükség volt a földreformra, s szükség volt a munkásság intézményeinek, az üzemi bizottságoknak és a szakszervezeteknek a megerősítésére is. Nem volt szükség azokra a túlzásokra, amelyek ezeket a reformokat kísérték, nem volt szükség arra, hogy az ezer holdon felüli birtokosoktól az utolsó négyszöglet is elve-

gyék a földreform során, vagy nem volt szükség arra, hogy a munkásság üzemi bizottságai az üzem termelési kérdéseibe is beleszóljanak, éppúgy, mint ahogy nem volt szükség arra, hogy a szakszervezeteknek pártpolitikai jogokat biztosítsanak. De szükség volt a magyar nép földhöz jutására, a nagybirtokos réteg túlzott politikai befolyásának a megszüntetésére, szükség volt arra, hogy az ipari munkás jóléti kérdéseit saját bizottsága ellenőrizze, vagy hogy bérharcaiban támaszkodhassék a szakszervezetekre. Semmi körülmények között sem lenne szabad a világhelyzet elrendezése után sem ezeket a reformokat visszafejlesztetni, ellenkezőleg: arra kell törekedni, hogy ezek a reformok biztonságot adjanak a legnagyobb dolgozó rétegeknek, és bázisul szolgáljanak a nyugodt alkotómunka folytatásához.

Sosem szabad megnyirbálni az embernek azt a jogát, hogy békében éljen, hogy a saját maga és a közösség jobb jövőjéért dolgozzék és fáradozzék. A kis népek békéjén, biztonságán és függetlenségén múlik a nagy népek, a nagy nemzetek biztonsága is.

Általában amennyire helyes lesz revízió alá venni minden olyan intézkedést, amely a nép akarata ellenére jött létre, éppen úgy fenn kell tartani minden olyan reformot, amely a nép többségének akaratán nyugszik. És mivel az elnyomás politikája ma jobban érvényesül, mint bármikor, számos olyan reformintézkedésre lesz szükség, amely a nép szabadságát, demokratikus életrendjét és a közéletre való befolyását biztosítja.

A belpolitikai élet eltorzulásait is a szovjet-kommunista befolyás okozta. A magyar nép egészséges ösztöneivel helyesen és igazságosan szabta volna meg a belső politika irányát, ha az erőszak sok esetben el nem térítette volna útjáról.

Így nyugodtan kijelenthetem, hogy a magyar nép politikai és gazdasági jogainak a kiterjesztéséért a felelősséget a legteljesebb mértékben vállalom, mint ahogy vállalom Magyarország általános politikájáért is a reám eső részt, és – remélem – vállalják mindazok, akiknek a magyar élet

vezetésében része volt, még abban az esetben is, ha az új elrendezés után szerte a világon nem az általános felelősségre vonással kezdődik a politikai élet.

Egyetlen területen tiltakoznék a felelősség felvetése ellen: ha valaha ezeknek az éveknek a történetéért a magyar népet kívánnák felelősségre vonni azok, akiknek a kezében az elrendezés hatalma lesz. A magyar nép minden alkalommal kimutatta ellenállását az elnyomással szemben, amidőn erre módja volt. Kimutatta az 1945-ös szabad választáson, Budapest közigazgatási választásán, és kimutatta 1947-ben a terrorisztikus kommunista választás alatt is. A magyar nép demokratikus állásfoglalása tiszta és integer. Bűnt követett el elnyomó terrorjával a Szovjetunió, hibát követtek el a demokratikus nagyhatalmak a segítség elmulasztásával, tévedéseket követhetünk el mi, az ország vezetői, s ezért vállalnunk is kell akár a gyakorlati, akár a történelmi felelősségre vonást, de senkinek nincs joga felelőssé tenni és megbüntetni a magyar népet.

115 / Új világnak kell születni

Magyarország közjogilag még nem tagállama a Szovjetuniónak, mint ahogy ebben a pillanatban még nem tagállamok a többi kelet-európai országok sem, de állami függetlensége teljesen megszűnt. Kossuth Lajos az 1849-es magyar vértanúk emléksobrának a leleplezésekor azt írta egy levelében, hogy Magyarország ma is ország, de nem állam. Ez a mondás illik a mai Magyarországra is. Attól kezdve, hogy Magyarország a többi kelet-európai országokkal együtt megtagadta a Marshall-terv párizsi tárgyalásán való részvételét, nincs egyetlen önálló lépése sem. Szörnyű árulás folyik az ország vezetésében, ami magától adódik abból a tényből, hogy a kormányzat élén olyan emberek állanak, akik érzelmiileg is közelebb vannak a Szovjetunióhoz, mint Magyarországhoz. Gyakorlatilag az országot Rákosi Mátyás vezeti néhány Moszkvából jött

kommunistával, akiknek soha semmi közösségük nem volt a magyar néppel, akiknek az életében sokkal nagyobb élmény volt a moszkvai kommunista tanfolyam, a spanyol polgárháború vagy a más országok rendjének aláásására folytatott aknamunka, mint a magyar néphez való tartozás.

A magyar nép politikai erkölce szerint egy magyar embernek annál inkább kell szeretnie hazáját, minél magasabb hivatalt visel a közéletben. A vezetők példaadása erősíti az egyszerű polgárokat hazaszeretetükben és áldozatkészségükben. A mai magyar kommunista vezetőkről a legegyszerűbb ember is tudja, hogy a hazát nem szeretik, szívükből a hazaszeretet érzését rég kiszorította a világorradalom gondolata; vajon hogy várhatná tehát tőlük a haza a függetlenségéért és szabadságáért való küzdelmet és az áldozatot? A kommunista vezetők cinizmusa és hazug képmutatása annyival inkább is elkeseríti a magyar népet, mert látja, hogy a törpe kisebbség ül az ország nyakán, amely a tagok száma szerint napról napra növekedhet, de érzelmileg napról napra csökken. Végtelen nagy elkeseredést okoz a magyar népnek, amidőn azt látja, hogy Magyarországot, amelyben nagy többsége van a hazafias demokráciának és a keresztyén világnézetnek, a diktatúra hálójában hagyták a nagy demokráciák, s ugyanakkor ma már mindent elkövetnek, hogy megmentsék olyan országok demokráciáját, amelyekben összehasonlíthatatlanul nagyobb tábora van a kommunizmusnak. Kelet-Európa országaiban általában nem lehet többre tenni a kommunisták arányát tizenöt százaléknál. Mennyivel könnyebb lett volna ezeket az országokat megtartani a demokrácia útján, mint azokat a nyugati országokat, amelyekben a választások a kommunista pártot tették a legnagyobb párttá. Ha Magyarország és a kelet-európai országok csak csekély hányadát kapták volna annak a politikai és anyagi támogatásnak, amelyet ma az Egyesült Államok Nyugat-Európának nyújt, úgy a polgári demokrácia diadalmasan dacolt volna az elnyomó kommunista törekvéssel, s a mai eredményeket a Szov-

jet csak nyílt fegyveres beavatkozással harcolhatta volna ki.

Ezt a tényt ma azért fontos újból leszögezni, mert mindinkább világossá válik, hogy a Szovjet Kelet-Európa leigázásával vált világtörténelmi problémává. Ha Kelet-Európa országait a demokratikus nagyhatalmak nagyon csekély anyagi áldozattal, de nagyon határozott politikai kiállással megtarthatták volna a nagy nemzetközi egyezmények útján, akkor a világdemokrácia első védelmi bástyája nem Nyugat-Európánál, hanem Oroszország nyugati szomszédainál kezdődne. Ilyen körülmények között a Szovjet a világprogramjában ma is ott tartana, mint amikor még a lojális szövetséges szerepét játszotta. Kelet-Európa a Szovjetnek nem saját biztonsága szempontjából kellett, hanem szüksége volt rá mint a világ elleni támadás európai bázisára.

Jól tudom, hogy Kelet-Európa könnyű elejtésének óriási hátrányait ma már a nyugati közvélemény világosan látja. Nem is azért foglalkozom a kérdéssel, mintha a szemrehányásokat akarnám szaporítani, hanem hogy fölhívjam a figyelmet a súlyos tévedés esetleges megismétlésének veszélyére. Kelet-Európa elejtésének a következői végképp megtanítanak mindenkit arra, hogy Európa egy és oszthatatlan. Európa kettészakítása nem lehet alapja, de még csak feltétele sem a világ békéjének.

Ma a közvetlen kommunista veszély Nyugat-Európát fenyegeti. Természetesen ebben a pillanatban nem lehet szó egész Európának a kommunizmus elleni megszervezéséről, miután Kelet-Európában a kompromisszumok feletti úr a Szovjet. A kommunizmus ellen tehát csak Nyugat-Európát lehet szervezni. De Nyugat-Európa szervezése nem indulhat azzal az elhatározással, hogy tudomásul veszik Európa kettéosztását. A nyugati szövetségnek azért kell megalakulni, hogy visszaverje a kommunista terjeszkedést, ugyanakkor újabb szövetségeket hódítson magának Kelet-Európában. Nyugat-Európa szervezésénél kell érvényesülni annak a felismerésnek, hogy a Szovjettel

szemben a védekező politika az elveszett ügy politikáját jelenti. Csak az európai felszabadító politika és az európai egység megteremtésére irányuló politika jelenthet eredményes és győzelmes programot a Szovjettel szemben.

A kommunizmus világkérdéssé vált, amely ma már csak a világ új rendezésével oldható meg. Szinte világprogramot kell készíteni és végrehajtani a kommunizmus veszélyének kiküszöbölésére és az egész emberiség nyugalmanak biztosítására. A kelet-európai országok függetlenségének kérdését eddig minden nagy nemzetközi akciónál gondosan kerülték, nyilván azért, mert békés úton nem látták elintézhetőnek a kelet-európai országok felszabadítását. A moszkvai konferencián, a londoni konferencián és az ENSZ különböző tanácskozásain minden más kérdés szerepelt, csak a kelet-európai kérdés nem. Világosan következik az eddigi tartózkodásból, hogy ha egyszer a világ új elrendezésének a határozott szándéka megéri, ennek a félve kerülgetett kelet-európai kérdésnek kell első helyre kerülnie.

Minden úgynevezett optimista kijelentés ellenére is alig hihető, hogy a kommunizmus veszélye békés úton megszüntethető lenne. Mind bizonytalanabbá válik azoknak a hangja, akik a háború elkerülésének a lehetőségéről beszélnek. Biztosra vehető, hogy a Szovjeten kívül senki sem akar háborút, de az is biztosra vehető, hogy a szabad népek belekényszerülnek még a háború vállalásába is, ha az örökös rettegettség állapotát ki akarják küszöbölni, és szabadságukat meg akarják menteni.

Valószínűleg a közvélemény teljes tájékoztatatlanságára és naivitására épít az a politikus, aki ma, midőn a világszabadság a történelem legmélyebb szakadékanak szélén áll, azt hirdeti, hogy a béke és a bőség korszakát azzal lehet biztosítani, ha hazája félreáll az események útjából, ha további engedményeket tesz a világhódításra törekvő kommunista erőszaknak, és ha lemond minden olyan készülődésről, amely a világszabadság és az emberiség nyugalmanak biztosításához szükséges.

Ez a politika a világszabadság elvesztéséhez, a keleti

szegénységnek és nyomorúságnak az egész világra való kiterjesztésére vezet. Az ilyen felfogás – még ha belpolitikai küzdelemben jelentkezik is – nem vonhatja ki magát a nemzetközi bírálat alól, mert annak az országnak az elhatározásaihoz, amelyben a kijelentések elhangzottak, a világ népeinek a várakozása és reménysége fűződik. Új világkonstelláció megteremtése nélkül, a hódító erőszak kiküszöbölése nélkül sem a békességet, sem a bőséget nem lehet biztosítani a világ egyetlen országában sem.

A világ dolgozó polgára, de különösen az amerikai polgár, aki eddig kívül esett minden közvetlen veszélyen, gyakran veti fel a kérdést, hogy vajon egy újabb háború, illetőleg a világ új elrendezése csakugyan meghozná-e a tartós békét és a sokat szenvedett népek egyetértését. A német nemzetiszocializmus elleni háború is az erőszak végső kiküszöbölésének és az örök béke megteremtésének a gondolatával indult, és íme: itt van az újabb veszedelem, küszöbön áll az újabb háború.

A német nemzetiszocializmus veszedelme nemcsak az egész világ szabad népeit, de még a kelet-európai népeket sem hozta egymáshoz közelebb. Nem volt annyira közös a veszedelem, és nem volt annyira egységes annak a felismerése sem, mint most, a kommunizmus esetében. A kommunizmusnak nincsen vonzása egyetlen népre sem, ellenkezőleg: a kommunizmus veszedelme egységes nézeteket és törekvéseket termelt ki az egész világon a szabadságra és nyugalomra vágyó népekben. Kelet-Európa országainak a többségében megérlelődött az elhatározás az igazi demokratikus életforma bevezetésére. A kommunizmustól való szabadulás egységes vágyat keltett az emberekben az egész világon a szabadság és a többségi akarat biztosítása iránt.

Miniszterelnök koromban egy előkelő amerikai úrral beszélgettem, s azt kérdeztem tőle, hogy a politikai ideológiák nagy propagandaharcában miért nem jelentkezik a demokrácia is átütő erejű propagandával. A demokrácia klasszikus országai nem keltek versenyre a nemzetiszocialista propagandával. Szó nélkül tűrik a kommunista propa-

gandát is. Miért nem hirdeti a demokrácia a maga felsőbbrendűségét minden eszközzel szerte a világon? Az amerikai úr azt felelte, hogy a demokrácia éppen azért nem propagálhatja önmagát, mert demokrácia. A demokráciának minden nép életében önmagától kell kialakulnia az illető nép természete szerint. Lehet, hogy ez a felfogás helyes, de az bizonyos, hogy a demokrácia propagandáját az egész világon elvégezte a kommunizmus, és ma nincs nép, amelynek nagy többsége ne kívánná a demokratikus életforma bevezetését.

A mai káoszból az új világ nyugalmaiba talán csak újabb romokon és véráldozatokon keresztül jut el az emberiség. De a világdemokrácia megteremtésének a lehetősége sohasem volt olyan kézenfekvő, mint ez után az új válság után. Éppen ezért nemcsak a válság küzdelmeihez kell elkészíteni a programot, hanem az egységes szabad életforma biztosításához is. Semmi sem biztosíthatja olyan mértékben az emberiség hosszan tartó békéjét és nyugalmaát, mint ha minden önálló ország azonos politikai és gazdasági berendezkedésben él, amelyet legfeljebb népének egyénisége és hagyományai színesítenek és különböztetnek meg egymástól a lényeg azonossága mellett.

Száműzetésemben szinte a világ minden országával kialakult a kapcsolat. Minden országból levelek érkeznek hozzám a társadalom legkülönbözőbb rétegeinek a képviselőitől, fizikai és szellemi dolgozóktól egyaránt. Nem hivatalos emberek írják, hanem akiket nem köt véleményük nyilvánításánál semmi. Ezekből a levelekből látom, hogy egységes vágyakozásban él a világ minden becsületes dolgozó embere. Nyugalmat, szabadságot és biztonságot akar mindenki. Az egész világon egyformán várják az emberek a nyugtalanító veszedelemmel, a szabadságtipró kommunizmussal való leszámolást. A japán diáknak, a német özvegynek, a svájci üzletembernek ugyanaz a vágya, mint a magyar parasztnak:zülessen új világ, amelyen az alkotómunka áldásait minden nép szabadon élvezheti.

Új világnak kell születni. Ennek az új világnak a rende-

zölveit idejében kell kialakítani, az elrendezés munkáját pedig éppen olyan részletességgel és céltudatossággal kell végigvinni, mint amilyen céltudatossággal és felkészültséggel végzi romboló munkáját a kommunizmus. A történelem rendkívül terhes, de talán soha vissza nem térő alkalmat nyújt a demokratikus világ hatalmon lévő politikusainak a legnagyobb politikai mű megalkotására. A mai kor politikai, katonai és gazdasági vezetőinek világméretekben kell gondolkozniuk, mert a legkisebb emberi vagy nemzeti kicsinyesség örök időkre megbosszulhatja magát.

Az új világ elrendezésének a vezető munkája Amerikát illeti. A nemzetközi politika fejlődése Amerika szempontjából új helyzetet teremtett. Az elkövetkező nagy válságban Amerika nem a segítő nagyhatalomként jelentkezik a porondon, hanem minden kezdeményező és irányító feladat Amerikára hárul. A kommunizmusnak egy igazi ellenfele van, Amerika. Ezért összpontosul a világ minden népének a reménysége Amerikára. És mivel a kommunizmust Amerika fogja kidobni az emberiség életéből, és a világ népeinek vágyálmában élő demokráciát is Amerika testesíti meg, Amerikának végig irányító erővel kell benne maradnia a világ elrendezésében. Ha akár csak Európa elnyomott országainak talpra állítása és elrendezése más hatalmak kezébe kerülne, nehéz lenne kiküszöbölni részrehajlást, nehéz lenne biztosítani az igazságos rendezéshez feltétlenül szükséges tárgyilagosságot. Amerika felette áll a kisebb-nagyobb európai országok egymáshoz vagy más európai országokhoz való vonatkozásainak, s Amerika az a hatalom, amellyel szemben legkevésbé áll fenn az európai kis népek elköteleztetésének veszélye. Súlyos hiba lenne, ha a válság leküzdése után Amerika előkelő gesztussal lemondana az újjárendezés részletmunkájáról, s teret engedne olyan rendezőtevékenységnek, amelyből nem lehetne kiküszöbölni az önzést, a részrehajlást vagy a hiúságot.

A világ újjárendezésének munkájánál vezető elvvé kell tenni a népek függetlenségét és kölcsönös szabadságtiszte-

letét. Ennek az elvnek az érvényesítéséért örök időkre ki kell küszöbölni a biztonsági övezetrendszert. Egyetlen hatalomnak sem lehet joga, saját biztonságának megóvása címén, a maga befolyását vagy éppen elnyomó törekvését más népre rákényszeríteni. Ha minden ország politikájának vezérlő gondolata más népek szabadságának a tisztelete, akkor nincs szükség biztonsági övezetekre. Embernek és nemzetnek egyaránt éreznie kell, hogy a teremtető a lélekben élő szabadságszeretetet nem veszélyezteti semmi. Fájdalom, hogy a szabadságeszményért még mindig küzdeni kell, de hiába élünk a huszadik században, ez a szent fogalom még nem tudott mindenütt az emberi együttélés fő törvényévé lenni. Amíg a világ bármely részében halálos bűn a véleménynyilvánítás, amíg a börtönökben gonosztevők helyett ártatlan emberek ülnek, amíg az elnyomott embernek nincs joga sérelmét hangoztatni, amíg politikai pártok és társadalmi rétegek egyeduralkodó alapon váltogatják egymást, addig mindig harcolni kell ezért az eszményért. Csak az a nemzet érdemli meg az önállóságot, amely egyrészt a maga polgárai számára biztosítani tudja a szabadságot, másrészt tiszteletben tartja más népek szabadságát. Csak az a kormány érdemli meg a támogatást, amelyik nem fél saját népének a szabadságától.

Nagyon fontos rendezőelv a haladás. Sehol sem szabad módot adni a fejlődés kerekének a visszafelé forgatására. A fejlődés ellen való véték lenne azt a politikai konzervativizmust restaurálni, amely kőfalat szeretne építeni minden haladás elé, s amely meg akarná kövesíteni a túlhaladott társadalmi és politikai formákat. Az egymást követő világviszályok mérhetetlen terhet róttak a nagy dolgozó társadalmi rétegekre, elsősorban a parasztságra és a munkásságra. Nemcsak véráldozatot követelt ezektől a rétegektől minden országban a sokféle megpróbáltatás, hanem politikai kiállást, fokozott gazdasági és testi áldozatokat is. Ezek a néprétegek országaik leromlásának idején ébredtek rá a maguk felelősségére és feladataira, s nem hajlandók többé sorsuk irányítását kiváltságos rétegekre

bízni, s nem hajlandók országuk politikai és gazdasági életének befolyásolásáról lemondani. A válságokban új történelmi rétegek születtek meg: a parasztság, a munkásság és a polgárság, s ezeknek a rétegeknek józan és nem kompromittált része – s ez a többség – ambicionálja a boldog ország felépítését. Ambicionálják a nyugodt alkotás biztosítását, a szociális helyzet elrendezését és a népi kultúra magasra emelését. Ezek a friss rétegek sohasem mondanának le nemzetük szabadságáról, de törekszenek arra, hogy egészségesen egyeztessék a hagyományokat és a haladást, s a népek közösségét olyan kincsekkel gazdagítsák, amelyeket a történelem, a nemzeti kultúra és az életrevalóság nyújtani képes. A népi tömegek tényleges befolyása nélkül nincs demokrácia, márpedig az emberiség újabb nagy áldozathozatala csak akkor fizetődik ki az utókor számára, ha igazi demokrácia lesz az egész világon.

Az új világ nem születhet meg az inga mozgásának törvénye alapján. Azért, mert ma túlságosan balra leng az inga, nem szabad az új rendezést a jobbra lengés legszélső pontjára építeni. A szélsőjobboldalon éppen úgy nincsen demokrácia, mint a szélsőbaloldalon. A mai nemzedék véres áldozatok és felejthetetlen szenvedések árán szabadult meg a szélsőjobboldali nacionalista önkénnytől, lehetséges, hogy csak hasonló áldozatokkal lesz képes megszabadulni a szélsőbaloldali kommunista világ zsarnokságától is. Nem szabad tehát utat engedni sem a nemzetközi politikában, sem az egyes országok politikájában a szélsőségre való törekvésnek. A bosszúállás nem lehet szilárd alapja az új rendnek, s végét kell vetni a tömegek felelősségre vonásának is. Az európai kontinens legtöbb országában bőséges tömegirtást eredményezett a nemzetiszocializmus és a kommunizmus, az új rend nem folytathatja a bosszúállás politikáját, hanem a tényleges bűnösök megbüntetése mellett inkább depolitizálnia kell a megtévedt embereket, s olyan világrendet kell teremteni, amelyben nem fordulhatnak elő tömegeltévelyedések.

A legkomolyabban kell számításba venni az új világterv

elkészítésénél az európai népek szövetségét. Meg kell találni az együttműködésnek azt a formáját, amely nem rontja meg egyes népek karakterét, nem csökkenti a hazafias érzést és az igazi függetlenség tudatát, de biztonságot ad minden népnek nyugalma megóvására, gazdasági emelkedésre, a szociális igazság érvényesítésére és kultúrája fejlesztésére. Nem lehet két európai szövetség. Európa történelmileg, gazdaságilag és kulturálisan is egy és oszthatatlan, s a történelmi választóvonalak jelentőségét is csökkenteni kell, ahelyett hogy új, átléphetetlen választóvonalakat elfogadnának. Több módot kell adni a jövőben a népek egymás közötti érintkezésére. A nagy háborúk előtt a konzervatív politika nem tartotta szükségesnek elősegíteni a népek közvetlen érintkezését, az utóbbi időkben pedig a különböző kényszerszövetségek gátolták a népek közötti közvetlen viszony kifejlődését, ma meg a szovjet elnyomás nem ad erre módot Európa népeinek. Ha a különböző nemzetiségű egyszerű emberek megismerik és megszeretik egymást, könnyebb lesz megteremteni azt az európai politikai egységet, amely alapja lehet az európai egyesült államoknak is.

A közös veszedelem által sorsközösségbe került népeknek politikailag is érvényesíteniük kell azt a kötelezettséget, amelyet kétezer évvel ezelőtt vállalt az emberiség a keresztyén világrend megteremtésére és megvédésére. Ha a világdemokráciát a szabadságtudat mellett a keresztyénség szilárd bázisára építik fel, ha a világ vezető államférfiai a politikai törvények mellett figyelembe veszik az isteni törvényeket is, tökéletesebb lehet a mű, amit alkotnak. A világnak egy számottevő területén válságban van az emberi jószág, a felebaráti szeretet az „egymás terhét hordozzátok” bibliai parancs elve. Vigyázni kell, hogy ne rombolódjanak ezek az elvek, mert szegényebb és kietlenebb lesz az emberiség élete, ha az örök isteni jószág kiköltözik a nemzetek életéből.

Új világnak kell születni, amelyben szabad és boldog lesz az ember, s úgy látom, hogy az emberiség eljutott az utolsó akadályhoz, amely ettől az új világtól elválasztja.

Amikor a virginiai barázdákban járok, ennek az új világnak a fényében jelenik meg előttem gyakran Magyarország képe. Tudom, hogy eljön az idő hamarosan, amikor lehajolok, megcsókolom ezt az áldott amerikai földet, megköszönöm neki, hogy családomnak kenyeret, nekem pedig megbecsülést adott, s elindulok haza az én magyar népemhez, új gondokat, új terheket vállalni, s a fizikai és lelki romokból szerény munkával új országot építeni.

Jegyzetek*

Írta
Vida István

* A jegyzetek az emlékiratban szereplő kortársak pályafutásáról – néhány kivételtől eltekintve – csak 1947 végéig tartalmaznak adatokat.

7. old. *Arany Bálint* (1901–1987) – mérnök, az SKF Svéd Golyóscsapágy Rt. alkalmazottja. 1937-től a Magyar Közösség tagja, majd vezetője. Részt vett az ellenállási mozgalomban: a Szent-Iványi Domokos irányította Magyar Függetlenségi Mozgalomhoz tartozott. A felszabadulás után lépett be a Kisgazdapártba, 1945-ben a párt budapesti szervezőtitkára volt. 1946. decemberben letartóztatták, a koncepció összeesküvési perben 1947. ápr. 16-án életfogytiglani kényszermunkára ítélték, amit másodfokon a NOT 1947. júl. 2-án „legalább 12 évig tartó” kényszermunkára mérsékelte.

Szent-Miklós István (szül. 1909) – hivatásos katonatiszt, vezérkari őrnagy. A Magyar Függetlenségi Mozgalomban és ifj. Horthy Miklós „Kiugrási Irodá”-jában a katonai ügyek titkára. A Magyar Közösség külső tagja. A Gestapo letartóztatta, koncentrációs táborba vitték. 1945 őszén tért vissza Magyarországra, igazolás után nyugdíjazták. 1946. decemberben letartóztatták. A koncepció összeesküvési perben a népbíróóság életfogytiglani börtönre ítélte. 1956-ban szabadult; az Egyesült Államokban él.

Demeter Béla (1910–1952) – újságíró, szerkesztő. 1936 és 1944 között az *Erdélyi Gazda* és az *Esti Lapok* főszerkesztője. A párizsi magyar béke delegációban a romániai és a kisebbségi ügyek referense.

Kis Károly (1895–1957) – mérnök. A 30-as évek közepétől az Ex (Etelközi Szövetség), majd a Magyar Közösség tagja, 1939-től egyik vezetője. 1946. decemberben letartóztatták, 1947. ápr. 16-án a koncepció összeesküvési perben 12 év fegyházra ítélték, amit a NOT később mérsékelte.

Héder János – gazdasági szakember, a Magyar Árucser Rt. vezérigazgatója, az Egyházak Világtanácsa tagja. 1938-tól a Magyar Közösség tagja. 1947-ben, a koncepció összeesküvési perben elítélték.

10. old. *Kruchina Viktor* (1905–1978) – hivatásos katonatiszt, ezredes. 1942-ben a származása miatt leszerelték.

Részt vett a fegyveres ellenállásban. 1945-től a HM Katonapolitikai Osztályának helyettes vezetője volt. Leleplezték mint angol kémeket, de a magyar és szovjet nyomozókkal vívott tuzharcban 1947. jan. 18-án sikerült az angol követségre menekülnie. A brit katonai misszió szöktette ki az országból. Később, a brit hadsereg tisztjeként, állítólag egy hírszerző iskola parancsnoka lett.

Zentai Vilmos (1899–1983) – szociáldemokrata politikus, államtitkár. 1918-tól tagja az MSZDP-nek. 1945 és 1947 között az SZDP pártvezetősége és Politikai Bizottsága tagja; nemzetgyűlési képviselő, a Honvédelmi Minisztérium politikai államtitkára.

Szatmári Jenő – újságíró. A *Basler Nachrichten* és a *Svenska Dagbladet* budapesti szerkesztője.

20. old. *Kéri Kálmán* (szül. 1901) – hivatásos katonatiszt, vezérkari ezredes. 1944. aug. 1-jétől okt. 16-áig az 1. magyar hadsereg vezérkari főnöke; átállt a szovjet csapatokhoz. 1945. januártól márciusig a HM katonai főnöke. Több ízben letartóztatták, egy ideig a SzEB börtönében őrizték, de nem szállították ki a Szovjetunióba. (Kéri Kálmán közlése alapján.)

Hátszegi (Hatz) Ottó (1902–1977) – hivatásos katonatiszt, vezérkari ezredes. 1943-ban ankarai katonai attasé. Az NKGB – magyar feljelentésre – 1945. ápr. 5-én letartóztatta, a Szovjetunióba vitték; 7 évi vizsgálati fogság után, 1952. jan. 29-én 15 évi kényszermunkára ítélték; 1955. jún. 30-án felmentették, hazatérhetett Magyarországra.

21. old. *Magyar Közösség* – teljesebb nevén Magyar Testvéri Közösség; konzervatív, jobboldali, faji alapon álló titkos szervezet, mely erős politikai befolyást gyakorolt a Horthy-korszakban. A 30-as évektől kezdve szerepe volt a német befolyás visszaszorításában, a náci megszállás alatt pedig az ifj. Horthy Miklós vezette „Kiugrási Iroda” támogatásával az ellenállásban. 1945 után újjászerveződött, főként azzal az elképzeléssel, hogy a megszálló csapatok kivonulása után „igazi” magyarok vegyék majd át az ország vezetését. – A Közösség tagjai és a velük kapcsolatban állók ellen indított persorozat, amely „összeesküvés a köztársaság és a de-

mokrácia megdöntésére” vagy „magyar közösségi összeesküvés” néven vált ismeretessé, főleg a Kisgazdapárt szétzilálásának, majd teljes megsemmisítésének és Nagy Ferenc miniszterelnök eltávolításának célját szolgálta. A hét perben – Donáth György és 12 társa; dr. Varga László és társai; dr. Tóth János és társai; Péter Ernő és társai; dr. Mistéth Endre és társai; dr. Glück Frigyesné és társai; uzoni Pümkösth László és társai – mintegy kétszázhatvan, jobbra fontos beosztású személyt ítéltek el.

22. old. *Veress Lajos, dálnoki* (1889–1976) – hivatásos katonatiszt, vezérezredes. 1942 és 1944 között a IX. hadtest, 1944. augusztus 28-ától okt. 16-áig a 2. hadsereg parancsnoka; okt. 16-án letartóztatták, Sopronkőhidán bebörtönözték, de megszökött. 1945. máj. 1-jétől 1946. jan. 28-áig szovjet internálótáborban volt Kiskőrösön. 1946. decemberben letartóztatták, a koncepció „összeesküvés” perben 1947. ápr. 16-án halálra ítélték; a NOT az ítéletet másodfokon 1947. júl. 2-án 15 évi fegyházra változtatta.

Várkonyi László (szül. 1907) – hivatásos katonatiszt, vezérkari őrnagy. Évekig csapatszolgálatot teljesített. 1942 óta a Magyar Közösség tagja. 1946-ban tért haza franciaországi hadifogságából. A koncepció összeesküvés perben, 1947. ápr. 16-án egyévi fegyházra ítélték. *Berkó István* (1904–1982) – hivatásos katonatiszt, vezérkari alezredes. A Hadiakadémia tanára. 1944 őszén a III., illetve a IX. hadtest vezérkari főnöke. 1945-ben amerikai hadifogságból tért haza. A koncepció összeesküvés perben „legalább 8 év időtartamú” kényszermunkára ítélték.

Soóvári Tihamér (szül. 1906) – hivatásos katonatiszt, vezérkari ezredes. 1945. februárban a jászberényi szovjet hadifogolytáborból Debrecenbe, az új Honvédelmi Minisztériumba került anyagi, majd hadfelszerelési csoportfőnöki beosztásba. 1945. márciusban létszámfeletti állományba helyezték. 1946. decemberben letartóztatták. A koncepció összeesküvés perben első fokon 7 évi, másodfokon „minimálisan 5 évi” kényszermunkára ítélték.

Fülöp József (1903–?) – hivatásos katonatiszt, vezér-

kari ezredes, 1945-ig csapatszolgálatot teljesített. 1945-ben az I. hadosztály vezérkari főnöke; részt vett a hadsereg újjászervezésében. 1946-ban leszerelték. A koncepciós összeesküvési perben első fokon 6 évi, másodfokon „minimálisan 3 évi” fegyházra ítélték.

András Sándor (1899–1985) – hivatásos katonatiszt, vezérőrnagy. 1942-től 1944-ig a Légierők vezérkari főnöke. 1943-tól a Magyar Közösség tagja. 1945. februártól augusztusig a HM katonai csoportfőnöke. 1946. decemberben letartóztatták; a koncepciós összeesküvési perben első fokon halálra, másodfokon „legalább 10 évig tartó” kényszerszolgálatára ítélték. 1956. október végén szabadult.

Donáth György (1904–1947) – köztisztviselő, jobboldali politikus. 1939-től a Magyar Élet Pártja (MÉP) parlamenti képviselője, 1943-tól országos alelnöke. 1939-ben csatlakozott a Magyar Közösséghez. A felszabadulás után rövid ideig rendőri felügyelet alatt állt. 1946. dec. 14-én elsőként tartóztatták le összeesküvés koholt vádjával, első és másodfokon egyaránt halálra ítélték, és 1947. okt. 27-én kivégezték.

23. old. *Mistéth Endre* (szül. 1912) – okleveles mérnök, kisdapárti politikus. 1946–47-ben újjáépítési, majd építés- és közmunkaügyi miniszter. A koncepciós összeesküvési perben, hamis vádak alapján 1947. aug. 30-án első fokon 3 és fél évi, 1948. márc. 4-én másodfokon „legalább 6 évig tartó” kényszerszolgálatára ítélték. Csak 8 év és 3 hónap múlva szabadult.

Jaczkó Pál (szül. 1916) – jogász, kisdapárti politikus. 1944. szeptemberben lépett be a Kisdapártba. Részt vett az ellenállási mozgalomban; a Magyar Függetlenségi Mozgalom tagja volt. 1945-ben Vas megye főispánja; nemzetgyűlési képviselő; az FKgP Véderő Bizottsága titkára. 1947. jan. 15-én kizárták a pártból, majd a politikai rendőrség letartóztatta. A koncepciós összeesküvési perben első fokon 4 évi, másodfokon „legalább 5 évig tartó” kényszerszolgálatára ítélték.

24. old. *Vatai László* (szül. 1914) – református lelkész, kisdapárti politikus. A 30-as évek közepétől a református egyetemi diákok lelkésze. A Magyar Függetlenségi Mozgalom tagjaként részt vett az ellenállási mozga-

lomban. 1945 elején lépett be a Kisgazdapártba, a fiatalokból álló ún. Hám–Saláta-csoporthoz tartozott. 1945-től nemzetgyűlési képviselő. A koncepciók összeesküvési perben 6 hónap 15 nap fogházra ítélték, amelyből a NOT elengedett 15 napot.

25. old. *rádió-összeköttetésben állott a szövetséges csapatokkal* – Saláta a Magyar Függetlenségi Mozgalomban nem katonailag tevékenykedett. Eddig nem került elő bizonyíték arra, hogy rádió-összeköttetésben állt volna a szövetségesekkel.

27. old. *csak az első felét vette be a kommunikébe* – lásd: Szabad Nép. 1947. jan. 5.

28. old. *Hám Tibor* (1914–1990) – orvos. 1943-ban lépett be a Kisgazdapártba. Részt vett az ellenállási mozgalomban. 1945-ben Sopron megye főispánja; nemzetgyűlési képviselő. 1947. jan. 17-én tartóztatták le az ún. összeesküvési koncepciók perben, de felmentették. Az Egyesült Államokban él.

Horváth János (szül. 1921) – közgazdász, szervezeteti igazgató. 1940-től a Futura tisztviselője. 1945-től az FKgP tagja; nemzetgyűlési képviselő, a Paraszt-szövetség gazdasági osztályvezetője. 1947-ben letartóztatták, és a koncepciók összeesküvési perben 3 évi kényszermunkára ítélték. Az Egyesült Államokban él.

37. old. *lehetetlen, hogy ... Mistéth a kabinet tagja legyen* – Nagy Ferenc 1947. jan. 14-én fogadta el Mistéth Endre lemondását.

38. old. *Oláh István* (szül. 1908) – tisztviselő. 1945 májusától a M. Parasztszövetség szervezetkezői osztályának vezetője. 1946 nyarától a Magyar Közösség tagja.

Barsi (Harcza) Dénes (1905–1968) – tanító, író, újságíró. 1927-től 1939-ig falusi tanító. 1935-ben Szabó Pállal megalapította a *Kelet Népe*-t, részt vett a népi írók mozgalmában. 1946-ban a *Magyar Parasztlelet*-nek, a Parasztszövetség lapjának szerkesztője.

Fáy Aladár (1898–1963) – rajztanár, festő. 1943-tól 1945-ig az Iparművészeti Főiskola igazgatója. 1938-tól a Magyar Közösség tagja, 1939-től részt vesz ún. vezértanácsában.

Bálint Sándor (szül. 1912) – tisztviselő. 1938-tól a Ma-

gyar Közösség, 1945-től az ún. vezértanács tagja. 1946. októbertől a M. Parasztszövetség osztályvezetője.

Fitos Vilmos (szül. 1913) – tanár, tisztviselő. 1938-tól 1944-ig a *Magyar Élet* c. folyóirat szerkesztője 1938-tól a Magyar Közösség tagja. A M. Parasztszövetség osztályvezetője.

Tóth István (1914–?) – hivatásos katonatiszt, vezérkari alezredes. 1941-től a Magyar Közösség tagja. Részt vett az ellenállásban. 1945-ben a HM-ben szolgált. 1946-ban béli tárták. A Kisgazdapárt és a Parasztszövetség rendezte budapesti parasztnapok egyik fő szervezője.

40. old. *Saláta Kálmán a hetes bizottság egyik tagja volt* – ez a hetes bizottság nem létezett, az elnevezést a nyomozók adták az Arany Bálint lakásán hetente összejáró baráti társaságnak.

41. old. *Kiss és Vatai a Magyar Közösség tagjai lettek* – a Magyar Közösség vezetői valóban megpróbálták bevonni őket a szervezetbe, de felavatásuk nem történt meg. (Arany Bálint közlése.)

47. old. *szerencsésen külföldre szökött* – Saláta a jezsuiták segítségével Csehszlovákián keresztül Németország amerikai zónájába menekült.

rendőrségi fogdából kicsempészett ... levelet – a levelet a lefogott Arany Bálint írta és juttatta ki a börtönből. Lásd: Az Egyesült Államok Külügyminisztériuma délkelet-európai ügyek osztálya. *Nagy Ferenc beszámolója. 2. számú jelentés. 1947. jún. 22.* National Archives, Washington. R. G. 59. State Department Papers. Decimal Files 864.00/9 – 1547.

48. old. *Szabó Zoltán* (1912–1984) – író, szociográfus. *A tardi helyzet* (1936) és a *Cifra nyomorúság* (1938) című szociográfiák szerzője. Részt vett a Márciusi Frontban. 1939-től 1941-ig a *Magyar Nemzet* munkatársa. A felszabadulás után a *Magyar Közlöny* és a *Valóság* szerkesztője. 1947-től 1949-ig a párizsi magyar követség kulturális attaséja. Francia emigrációban halt meg.

63. old. *Vörös Vince* (szül. 1911) – földműves, kisgazdapárti politikus. 1936-tól az FKgP tagja. 1941-től a M. Parasztszövetség országos titkára. 1944. dec. 21-étől az ideiglenes nemzetgyűlés tagja, 1945. november 4-étől

képviselő. 1945 májusától az FKgP főtitkárhelyettese, a vidéki szervezés vezetője. 1946 júniusától a M. Paraszt szövetség főtitkára. 1947. januárban a koncepció összeesküvés per kapcsán letartóztatták, majd rövid vizsgálati fogság után szabadlábra helyezték.

mind a hatan lemondanak a mentelmi jog védelméről – Vörös Vince csak a maga nevében mondott le a parlamenti ülésen a mentelmi jogáról. A többiekkel nem beszélhetett, mivel már le voltak fogva. (Vörös Vince közlése.)

69. old. *Ortutay Gyula* (1910–1978) – néprajztudós, kisgazdapárti politikus. 1943-tól a Kisgazdapárt tagja. 1945-től a Magyar Központi Híradó Rt. elnöke. 1946-tól a párt politikai bizottságának tagja, az MKP-val szorosan együttműködő baloldali „O” csoport egyik prominens vezetője. 1947 és 1950 között vallás- és közoktatásügyi miniszter.
72. old. *Raffay Sándor* – tisztviselő, az FKgP iparos és kereskedő tagozatának vezetője.
74. old. *a Raffay-féle levél fényképmásolatával* – Gyulai László 1947. júl. 30-án a népbírói tárgyaláson is megerősítette, hogy Raffay levelét megsemmisítette. (BM Irattár: Bp. Népbírói Tanács. NB. XXII. 1837/1947. sz. Az 1947. júl. 30-i tárgyalás jegyzőkönyve.) Ha Rajknak tényleg volt fényképmásolata, ez azt jelenti, hogy a levél előbb volt a katonai kémelhárítás kezében, mint Gyulaiéban, tehát nyilvánvaló a provokáció. E megsemmisített levél egy részének fényképmásolatát egyébként az ún. „Fehér Könyv” is közreadta (*Fehér Könyv. A magyar köztársaság és demokrácia elleni összeesküvés okmányai*. Magyar Tájékoztatásügyi Minisztérium. [Bp.] 1947. június. 144–145. old.)
76. old. *Hompola Mihály* (1905–1967) – ügyvéd, kisgazdapárti politikus. 1945-ben az ideiglenes nemzetgyűlés tagja, majd 1947. júl. 25-éig képviselő. 1947-ben az Igazságügy-minisztérium politikai államtitkára.
77. old. *Pongrácz Aladár* (1899–1973) – ügyvéd, kisgazdapárti politikus. 1930-tól a Kisgazdapárt tagja. 1945-től nemzetgyűlési képviselő. 1945–46-ban Pest megye főispánja. 1947-ben az Igazságügy-minisztérium, majd a Miniszterelnökség politikai államtitkára.

78. old. *Kovács István* (1900–1980) – kisparaszt, kisgazdapárti politikus, 1942-től 1944-ig a Parasztszövetség Fejér megyei elnöke, 1945-ben lépett be a Kisgazdapártba. 1945-től az ideiglenes nemzetgyűlés tagja, majd képviselő. A parlamenti vizsgálóbizottság felállítására vonatkozó indítványát 1947. febr. 7-én terjesztette elő.
80. old. *nem voltunk hajlandók visszavonni Kovács ... indítványát* – Kovács István pártközi megállapodás alapján, tehát kényszer hatására mégis visszavonta indítványát a huszonöt tagú vizsgálóbizottság kiküldésére. (Vörös Vince közlése.)
81. old. *Kovács Béla közben újabb levelet intézett hozzám* – 1947. február 20-án.
87. old. *Kovács Béla sofőrje jelentkezett* – nem a sofőr, hanem Kovács Béla felesége és Samu László kisgazdapárti képviselő jelentette Nagy Ferencnek az esetet. (Samu László és Vörös Vince közlése.)
94. old. *Helm, Alexander Knox* (1893–1964) – angol diplomata. 1939-től 1942-ig Washingtonban, 1942-től 1946-ig Törökországban szolgált. 1946-tól Nagy-Britannia magyarországi politikai megbízottja, 1947. szept. 17-étől követe.
végre közölheték ... az amerikai és az angol jegyzéket – lásd: Szabad Nép, 1947. márc. 9.
95. old. *a jegyzék közlése tekintetében* – lásd: Szabad Nép. 1947. márc. 20.
99. old. *az állítólagos összeesküvők első csoportjának ... tárgyalása* – A „Donáth György és 12 társa” elleni kirakatper 1947. febr. 28-án kezdődött. A tanácsvezető bíró dr. Jankó Péter, a koncepciós perek hírhedt népbírája volt. 1956-ban öngyilkos lett.
105. old. *összehtvorn a párt politikai bizottságát* – az FKgP politikai bizottsága 1947. febr. 19-én kinevezte Balogh Istvánt a párt ideiglenes főtitkárává. A szervezeti szabályzat szerint erre csak az országos pártvezetőségnek, a nagyválasztmánynak lett volna joga.
114. old. *Dinnyés Lajos* (1901–1961) – középbirtokos, kisgazdapárti politikus. 1930-tól az FKgP tagja, országgyűlési képviselő. 1947–48-ban honvédelmi miniszter, majd miniszterelnök.
118. old. *Nyarádi Miklós* (1905–1976) – pénzügyi szakember,

- kisgazdapárti politikus. 1933-tól a Pesti Hazai Első Takarékpénztár tisztségviselője. A felszabadulás után lépett be a Kisgazdapártba. 1945-től a Pénzügyminisztérium politikai államtitkára, 1947–48-ban pénzügyminiszter.
123. old. *Borsody István* (szül. 1911) – újságíró, történész, 1937-től 1944-ig Prágában a *Magyar Hírlap* szerkesztője. A felszabadulás után a Nemzeti Parasztpárt tagja, az *Új Magyarország* és a *Szabad Szó* szerkesztője. 1945-től 1947. jún. 4-éig a washingtoni magyar követség sajtóattaséja. Tiltakozásul Nagy Ferenc eltávolítása ellen, lemondott állásáról, és az Egyesült Államokban maradt.
- Szász Sándor* (szül. 1909) – pénzügyi szakember. 1945-ben a Magyar Nemzeti Bank bankosztályának helyettes vezetője; 1946–47-ben a washingtoni magyar követség tanácsosa.
131. old. *Truman-doktrína* – Truman amerikai elnök 1947. márc. 12-i kongresszusi üzenetében Görögország és Törökország gazdasági megsegítését kérte a kongresszustól, s egyben kifejezésre juttatta az Egyesült Államok világméretű elkötelezettségét „a kényszersztól mentes nemzetek békés fejlődésének biztosítására”. Az üzenet kulcsmondata: „Meggyőződésem, támogatnunk kell a szabad népeket abban, hogy saját módjukon alakítsák ki saját sorsukat.” A beszéd szövegét lásd: Halmosy Dénes (szerk.): *Nemzetközi szerződések, 1945–1982*. Bp. 1985. 119–126. old.
132. old. *szíves fogadtatásban részesült Amerikában a felesége* – Tildyné 1947 áprilisában utazott az Egyesült Államokba.
133. old. *Ernst Feisst* (1897–1968) – svájci diplomata. 1946 és 1948 között Svájc budapesti követe.
- Hives Henrik* – Nagy Ferenc kabinetfőnöke. 1947. júniusban lemondott állásáról és Svájcban maradt.
136. old. *Bartók László* (szül. 1896) – író, diplomata, külügyi tisztviselő. 1947-ben, követi rangban, a bécsi magyar követség ideiglenes ügyvivője. Nagy Ferenc lemondása miatt szakított a magyar kormánnyal és Ausztriában maradt.
- Figl, Leopold* (1902–1965) – osztrák néppárti politikus, 1945-től szövetségi kancellár.

138. old. *egyik kisgazdapárti minisztértársam* – Bárányos Károly földművelésügyi miniszter.
141. old. *Száll József* (szül. 1921) – újságíró, külügyi tisztviselő. 1943-tól az illegális KMP tagja. 1945-től a MADISZ alelnöke, a *Szabad Nép* munkatársa, 1945-től miniszteri segédtitkár, majd titkár, később diplomata.
157. old. *Június 1-jén megfogalmaztam lemondóleveletem* – a levél szövegét lásd a Függelékben, 251. old.
158. old. *A Külügyminisztérium kommunista tisztviselője* – Flórián (Feigl) János (szül. 1920), külügyi gyakornok, 1947-től miniszteri segédtitkár, később diplomata.
160. old. *Az autó sárhányóján megírtam a jegyzőkönyvet* – a jegyzőkönyv szövegét lásd a Függelékben, 252. old.
161. old. *egy Svájcban élő vagyonos ember* – Mantello György. (Nagy Ferencnek Vörös Vincéhez írt, 1976. december 3-án kelt levele szerint.)
Varga Béla ... elmenekült Magyarországról Ausztriába – 1947. jún. 2-án.
162. old. *Balogh István pártot alapított* – Balogh páter 1947. június közepén alakította meg a Független Magyar Demokrata Pártot.
Andaházi-Kasnya Béla (1888–?) – festőművész, kisgazdapárti politikus. 1932-től a Kisgazdapárt tagja, 1934-től 1939-ig országgyűlési képviselő. 1945–46-ban az Elhurcolt Javak kormánybiztosa. 1946–47-ben ankarai magyar követ. Tiltakozásul Nagy Ferenc lemondása miatt, lemondott állásáról, külföldön maradt.
Auer Pál (1885–1978) – ügyvéd, publicista, kisgazdapárti politikus. 1943 óta az FKgP tagja. 1945-től az ideiglenes nemzetgyűlés tagja, képviselő. 1945-től 1947-ig párizsi magyar követ. 1947. jún. 6-án lemondott tisztségéről, tiltakozásul Nagy Ferenc eltávolítása miatt.
Rosthy-Forgách Ferenc gróf (1892–?) – nagybirtokos, diplomata, külügyi tisztviselő. A felszabadulás után Magyarország prágai követe, 1947-ben, tiltakozásul Nagy Ferenc lemondása ellen, külföldön maradt.
Kertész István (1904–1987) – jogász, diplomata, külügyi tisztviselő. Már a háború alatt a béke előkészítésén dolgozott. 1945-től a Külügyminisztérium békeelőkészítő osztálya vezetője; 1946-ban a párizsi magyar

békedelegáció főttkára, 1947-ben római magyar követ. 1947. szept. 12-én elhagyta állomáshelyét; az Egyesült Államokban telepedett le.

163. old. *Hajdu Németh Lajos* (1909–1985) – földműves, kisgazdapárti politikus. 1935-ben lépett be az FKgP-be. 1945. nov. 4-étől parlamenti képviselő. 1947. jún. 4-én emigrált; később az Egyesült Államokban telepedett le.

Czupi Bálint (1900–1975) – földműves, kisgazdapárti politikus. A 30-as évek második felében a KALOT-mozgalom egyik szervezője Sopron megyében. 1941-től szerepet vállalt a Parasztszövetségben. 1945 márciusában a Keresztény Demokrata Néppártból átlépett az FKgP-be. Az ideiglenes nemzetgyűlés tagja, képviselő. 1947. jún. 4-én külföldre menekült.

167. old. *Acsay László* (szül. 1905) – építésmérnök. A 30-as évek elején lépett be a Kisgazdapártba. 1945-től nemzetgyűlési képviselő. 1947-ben a Pfeiffer Zoltán vezette Magyar Függetlenségi Párthoz csatlakozott, amelynek listáján aug. 31-én mandátumhoz jutott. Később külföldre menekült.

168. old. *Pauker Anna* (1893–1960) – román kommunista politikus. 1944. augusztustól az RKP egyik titkára, PB-tag, 1947-től külügyminiszter.

Dimitrov – bolgár parasztpolitikus. 1945. jan. 20-áig a Bolgár Népi Földműves Szövetség főttkára volt. Letartóztatása elől 1945. májusban amerikai segítséggel külföldre menekült, majd az Egyesült Államokban telepedett le.

Petkov, Nikola (1893–1947) – bolgár parasztpolitikus, miniszter. 1945. jan. 20-tól a Bolgár Népi Földműves Szövetség főttkára. Koholt vádak alapján koncepciósszerűen halálra ítélték, és 1947. aug. 16-án kivégezték.

Masaryk, Jan (1886–1948) – csehszlovák politikus. A második világháború alatt Londonban szorosan együttműködött Benešsel. 1945-től külügyminiszter. A kommunista hatalomátvétel után állítólag öngyilkos lett.

Beneš, Eduard (1884–1948) – csehszlovák államférfi. 1918-tól 1935-ig külügyminiszter; 1935-től 1938-ig köztársasági elnök. Az 1938-as müncheni egyezmény után

- lemondott, emigrált. 1940-től a londoni emigráns kormány feje. 1945-től ismét köztársasági elnök.
169. old. *Sulyok Dezső . . . feloszlatta pártját* – 1947. júl. 21-én.
171. old. *Barankovics István* (1906–1974) – újságíró, katolikus politikus. 1943-tól a *Magyar Nemzet* főszerkesztője. 1945-től a Demokrata Néppárt főtítkára, a *Hazánk* c. lap felelős szerkesztője. 1947. aug. 31-étől képviselő. 1949. febr. 2-án emigrált, az Egyesült Államokban telepedett le.
172. old. *Parragi György* (1902–1963) – újságíró. 1938-tól a *Magyar Nemzet* és a *Mai Nap* munkatársa. 1944-ben lépett be a Kisgazdapártba. Németellenes magatartása miatt a nácik 1944. márc. 19-én letartóztatták és Mauthausenbe hurcolták. Hazatérte után a *Magyar Nemzet* munkatársa, majd az *Igazság* c. hetilap főszerkesztője. 1945-től kisgazdapárti képviselő. 1947. júniustól Balogh István Független Magyar Demokrata Pártjának egyik vezetője.
174. old. *négy tárcát kapott az újjáalakulás után* – Dinnyés Lajos mellett a Független Kisgazdapárt részéről Nyárádi Miklós, Ortutay Gyula és Szabó Árpád vettek részt az új kormányban.
175. old. *Megkötötték a magyar–jugoszláv szövetségi szerződést* – a magyar–jugoszláv barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezményt Budapesten, 1947. dec. 8-án írták alá.
176. old. *Ez év áprilisában a Balaton partján* – Balatonkenesén két értekezlete volt a Kisgazdapártnak 1948-ban: áprilisban az első, október 28–29-én a második. Ez utóbbin Dobi István, a párt akkori elnöke a termelőszövetkezeti rendszer bevezetésének szükségességéről beszélt. Ezért utólag szigorúan megróttá Rákosi, mondván, hogy a szövetkezeti rendszer bevezetését az MKP dolga bejelenteni. (Vörös Vince közlése.)
181. old. *1948 márciusában emelték fel szavukat a nyugati demokráciák* – utalás az Anglia, Belgium, Franciaország, Hollandia és Luxemburg által 1948. márc. 17-én megkötött brüsszeli szerződésre, amelyben gazdasági, kulturális, szociális és katonai téren hosszabb együttműködésre vállaltak kötelezettséget. Szövegét lásd: Halmosy: *Nemzetközi szerződések, 1945–1982.* id. kiad. 144–147. old.

Függelék

Függelék

Nagy Ferenc, az ember és a politikus

A XX. század számos értékes parasztpolitikust adott Magyarországnak. Mind közül kiemelkedik Nagy Ferenc. Munkatársa voltam, egy megyéből, Baranyából származtunk. Együtt dolgoztunk a Magyar Parasztszövetségben és a Független Kisgazdapártban. Ezek a szálak s az a tény, hogy már csak igen kevesen élünk közvetlen munkatársai közül, indítanak rá, hogy a róla bennem élő emberképet megrajzoljam.

Nagy Ferenc 1903. október 8-án született a Baranya megyei Bisse kisközségben, tizenkét holdas parasztszaládban, azon a tájon, mely az Ormánság keleti határát szegélyezi, a Tenkes hegység lábánál húzódva meg. Erről a tájról írta nekem az amerikai Herndonból, ahol száműzetésében élt, hogy a világ egyik legszebb tája. Őneki mindenképpen az volt, soha nem tudta elfeledni, szívében-lelkében őrizte a képét, az itt töltött évek emlékeit. Annál is inkább, mert itt pihen, a bissei temetőben, szeretett édesanyja, akit 1945 szeptemberében halálra gázolt egy szovjet tank Pécs határában, amikor lovas kocsijukon hazafelé tartottak a város piacáról.

Igen, haláláig élt benne a bissei táj emléke, és édesanyjáé, aki nemcsak életet adott neki, hanem sok értékes emberi tulajdonsággal is megajándékozta: a tudásvágynak, az ember- és hazaszeretnek, az igazságérzetnek, az értékteremtő föld tudatának, a vezetésre termettségnek, a politikusi ihletnek, a paraszti önbecsülésnek és az elhivatottnak a csíráit ültette át vérébe. És Nagy Ferenc mindezt hatalmas szorgalommal, önműveléssel terebélyesítette ki magában.

Hűséges és szorgos segítőtársa volt a gazdaságában apjának, aki az egykező, takarékos ormánsági parasztember típusát testesítette meg. Szellemisségét anyjától örökölte. Őt szerette jobban, ezért volt oly megrendítő számára tragikus halála. A döbbenetes esemény után is megmutatkozott emberi nagysága: amikor Sztálin részvétét fejezte ki, és azt kérdezte tőle, hogy mivel enyhíthetné gyászát, Nagy Ferenc sem magának, sem a családjának nem kért semmit. Anyja elvesztése miatt érzett fájdalmát Sztálin úgysem enyhíthette volna. Csupán az volt a kérése, hogy engedjék haza Bissébe a keresztfiát, Dávid Árpádot és egy társát, akiket azzal az egyébként nem bizonyított váddal hurcoltak a

Szovjetunióba, hogy nőket meggyalázó, garázda szovjet katonákat tüntettek el. Sztálin intézkedett, és a két legény rövid idő múltán hazatérhetett.

Bissében élve, Nagy Ferenc látta paraszt fajtájának szomorú sorsát, elnyomottságát. Megfogamzott benne e népréteg megsegítésének eszméje: a paraszti munka közben, az eke után balagva a barázdában, az állatokat etetve, itatva az istállóban, egyre azon töprenkedett, mit lehetne és kellene tenni a nehéz paraszti élet megkönnyítésére, emberibbé tételére. Már legénykorában eljegyezte magát a köz szolgálatával. Nagy hatással volt rá Nagyatádi Szabó Istvánnak, a Somogy megyei kiváló parasztvezérnek a politikája. Huszonegy éves korában, 1924-ben, belépett a Baranya megyei Kisgazdák Pártjába, és 1928-ban, huszonöt évesen, a Nagyatádi-féle kisgazdapárt vármegyei alelnöke lett. Húszéves korában megírta *Bisse monográfiájá*-t, amellyel aranyérmet nyert a Faluszövetség pályázatán. *Aranykalászkok* címmel színdarabot is írt, amelyet megjelentetett a Kókai könyvkiadó. Iskolai végzettsége csupán hat elemi, de csodálatos felfogóképessége, életlátása, autodidakta önképzéssel párosulva, a legmagasabb szellemi szintre segítette.

1923-ban kötött házasságot a helybeli, bissei Balog Júliával, aki megértő társa volt mindenben, még a falu fiatalságával közösen rendezett sok színműelőadásban is részt vett. Öt gyermekük született, három – Júlia, Ferenc és László – idehaza Magyarországon, két ikerlányuk, Zsófia és Zsuzsanna már száműzetésükben, az egyesült államokbeli Herndonban.

Öt millió magyar a Golgotán című könyvében Nagy Ferenc ugyancsak a magyarság sorskérdéseivel foglalkozik. Ír a megyei lapokba, majd 1929. januártól a fővárosban megjelenő *Pesti Hírlap*-ba. Felfigyelnek rá, neve országosan ismertté válik. A Nagyatádi-párt megyei vezetőségét cselekvésre szólítja fel a parasztság megsegítése érdekében, de mivel Patacsí Dénes kormánypárti képviselő, megyei elnök nem hajlandó cselekedni, Nagy Ferenc 1930 júniusában lemond az alelnökségről.

Írásaiban, beszédeiben lankadatlanul küzdött a parasztság jogaiért. Megismerkedett Tildy Zoltán református lelkésszel, és ismeretségükből megszületett a közös elhatározás: új ellenzéki pártot kell létrehozni a parasztság számára, a kormánytól függetlenül. A mezőberényiek kezdeményezésével összehangolva, 1930. október 12-én, Békésen, az ország minden részéből összesereglett parasztvezetők egyetértésével, megalakították a Füg-

getlen Kisgazdapártot, melynek főtítkárává választották. Ezzel megkezdődött nagy ívű, de súlyos küzdelmekkel terhes politikai életpályája.

1939-ben országgyűlési képviselő lett. 1941-ben segítettünk neki megalakítani a Magyar Parasztszövetséget, amely több millió parasztember lelkében gyújtotta meg a szabadság lángját. Magyarságszeretete cselekvéseiben is a nyilasmozgalmak ellen fordította, ezért a Gestapo 1944 tavaszán letartóztatta; csak októberben sikerült kiszabadulnia, de utána is bujdosásban élt. 1945 januárjában került csak elő, amikor az oroszok elfoglalták Budapestet. 1945-ben, a parasztság ősi vágyának beteljesítésére, segített végrehajtani a földreformot, melyet azután a szovjet politikát kiszolgáló Rákosi Mátyás véres tévesztése semmisített meg. Humánus érzései szépen megmutatkoztak 1945 őszén-telén, amikor több tízezer éhező fővárosi gyermeket és terhes anyát juttatott el a Kisgazdapárt vidéki szervezetei révén a falvakba, téli fel táplálásra.

Higgadt, bölcs ember volt Nagy Ferenc, de vidám természetű is, ünnepelni szerető. Mindig reálisan értékelte a helyzetet, a leg súlyosabb, legváltásosabb politikai események közepette is. Nagyot akart alkotni, igazi nagy nemzeti ünnepet akart: Magyarország szabadságát és függetlenségét. Ámde politikai ellenfeleit a saját becsületes enje alapján ítélte meg, s ebben nagyot tévedett: Rákosiék hazugságai, megtévezve a sztálinista szovjethatalom támogatásával, minden magyar törekvést elfojtottak.

Politikai munkatársait nemcsak szerette, becsülte, hanem kel lően értékelte, sőt támogatta is. Amikor 1946 januárjában pártja túlnyomó többsége Tildy Zoltánnal szemben őt jelölte a köztársasági elnöki tisztségre, a képviselői csoport értekezletén megrendítő beszédben méltatta Tildy politikusi és kisgazdapárti érdemeit, s őt javasolta elnökül. Más példa: a robbanékony alkatú Kovács Bélát, a Kisgazdapárt akkori főtítkárá, akivel többször is hevesen összezsaptak nézetkülönbségeik miatt, soha nem kívánta félreállítani, sőt, amikor Kovács Béla egy heves nézeteltérésük miatt hazautazott Mecsekaljára, Nagy Ferenc levélben megkövette, mivel nagyra értékelte a pártmunkáját.

Határozott ember volt Nagy Ferenc. A jó ötleteket szívesen fogadta, de teendőit mindig önállóan határozta meg. Nem idegenkedett a kompromisszumoktól. Meg akarván óvni az országot a polgárháborútól, a koalíciós politikai életben engedményekre, egyezkedésre is hajlott: szilárdan hitte – ebben ismét tévedett –,

hogy a békeszerződés aláírása után a megszálló szovjet csapatok kivonulnak Magyarországról, és akkor majd lehetőség nyílik a Kiszgazdapárt nemzetet szolgáló politikájának megvalósítására. Kormányfőként idegtépő harcot folytatott Rákosiékkal. A parasztegység megteremtésére törekedett. Többször tárgyalt a Nemzeti Parasztpárt vezetőségével, de Erdeiek, Darvasék az ún. „Baloldali Blokk”-ban teljesen Rákosiék irányítása alatt állottak, kiszolgálóikká váltak, s így Nagy Ferenc terve nem valósulhatott meg. Engem földművelésügyi miniszternek akart megtenni Kovács Béla után, csak hogy én Rákosiék szemében nemkívánatos személy voltam.

Nagy Ferenc megkövetelte, hogy pártja képviselői betartsák a vezetőség határozatait, melyek a békés kibontakozást szolgálták. Mélyen elítélte a Kiszgazdapárt ellen felvonultatott, félrevezetett munkástömegek akcióit, melyekkel Rákosiék befolyásolni akarták a Kiszgazdapárt politikáját. Rákosiról és társairól az volt a véleménye, hogy hazaárulók, akiknek nincs kötődésük a magyar néphez.

A hazaszeretet érzése mindvégig olthatatlanul lobogott Nagy Ferencben. Nem vette fel az amerikai állampolgárságot. A számkivetésben is igyekezett népszerűsíteni a magyarságot, próbált együttérzést kelteni népe iránt. Közel négyszáz egyetemen tartott előadásokat. A kaliforniai Berkeley Egyetem 1957-ben díszdoktorává avatta. Kiállt a magyar koronázási ékszerek hazahozataláért, valamint azért, hogy az Egyesült Államok adja meg Magyarországnak a kereskedelmi forgalomban a legnagyobb vámkedvezményt. 1970-től, felesége betegsége miatt, visszavonult minden közszerepléstől. Szerényen élt a farmja jövedelméből.

1972 óta leveleztem vele. Csaknem négyszáz oldalt tesz ki a levelezésünk. E leveleiben vannak vallomásai. Kezdeményeztem és fáradoztam érte, hogy teljesüljön nagy-nagy vágya: megláthassa szülőföldjét, édesanyja sírját, hazalátogathasson Magyarországra. Bognár József egyengette az útját tárgyalásaival. Sajnos, néhány héttel indulása előtt egy szívvroham kioltotta életét. Herndonban van eltemetve.

Merítsünk erőt Amerikában elhangzott szavaiból, melyeket akkor mondott, amikor még azt hitte, hogy visszatérhet Magyarországra: „Virginiai földeken sétálva, az új világban élő Magyarország képe jelenik meg előttem. Tudom, hogy hamarosan eljön az az idő, amikor letérdelek és megcsókolom az áldott amerikai

földet, megköszönöm. hogy kenyeret adott a családomnak, nekem pedig tiszteletet. Azután hazafelé irányítom lépteimet, az én magyar népemhez, hogy szerényen új gondokat és új terheket vállaljak magamra, és a lelki és fizikai romokon szerény erőmmel új nemzetet építsek.”

A kegyetlen sors nem engedte, hogy megérje ezt. Isten hívta magához, s most az örök hazában folytatja könyörgését érettünk, magyarokért, szabadságunkért, Európához való kapcsolódásunkért. Amiért ő egész életét áldozta.

Vörös Vince

Állomások egy életpályán

A LEMONDÁS

Nagy Ferenc könyvében részletesen és a tényeknek megfelelően elmondja ugyan lemondásának történetét, de nem tesz említést arról, hogy a hivatalos lemondólevélen kívül egy nappal előbb egy hosszabb levelet is írt Tildy Zoltán köztársasági elnöknek, és a lemondólevéllel együtt küldte el neki. E saját kezűleg írt levelének fényképmásolatát az amerikai országos levéltárban találtam meg a berni amerikai követség iratai között. A terjedelmes levélből különösen sokatmondó a következő pár sor: „Személyes szabadságomat szívesen áldoznám fel, ha ezzel hazámnak a legcsekélyebb mértékben is hasznára lehetnék. Alaposan kell azonban tartani attól, hogy bizonyos idő után tőlem produkálnának olyan vallomásokat a magyar közélet más polgári vezetői ellen, mint most ellenem Kovács Bélától, s így fokozatosan börtönbe kerülne mindenki, akire még a magyar parasztság és polgárság támaszkodhat.”¹

Nagy Ferenc lemondásával kapcsolatban annak idején Magyarországon és külföldön is – elsősorban magyarok körében – gyakran hangzott el az a vád, hogy itthonról „lefizették”, azért mondott le és azért nem tért vissza Magyarországra. Ez a gyanúsítás még az ötvenhatos forradalom huszonötödik évfordulója alkalmából Londonban megjelent egyik könyvben is olvasható.²

E gyanúsítás teljes alaptalanságára szintén történelmi jelentőségű dokumentumot találtam az amerikai országos levéltárban. Nyilvánvaló, hogy amikor egymást érték a szovjet anyagi követelések, mint Nagy Ferenc is utal rá könyvében, a magyar állam nem volt abban a helyzetben, hogy bármilyen valutát küldjön Svájcba a miniszterelnök lemondatására. Egyedül az úgynevezett miniszterelnöki alap jöhetett volna számításba, amelyet Kállay Miklós miniszterelnök létesített 1944. február elején arra az esetre, ha a magyar kormány emigrációba kényszerülne. Az alapot a Schweizerische Kreditanstaltnál helyezték el Zürichben, és egy kijelölt bizottság rendelkezett vele. A háború befejezése után hosszas tárgyalások kezdődtek az alap sorsa felől, és a békeszerződés 1947. február 10-én történt aláírása után a magyar kormány 1947 áprilisában kapta meg a rendelkezési jogot az akkor

1 200 000 svájci frankot jelentő alap fölött. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy svájci tartózkodása alatt, lemondása előtt, Nagy Ferenc rendelkezett vele mint miniszterelnök. Neki azonban az volt az álláspontja, hogy „inkább választottam volna a bánya-munkát, utcaseprést, edénymosást vagy az éhhalált, mint hogy egy fillérhez is hozzányúltam volna”.³ A Schweizerische Kreditanstalt 1947. június 19-én kelt és általam az amerikai országos levéltárban talált levele hivatalosan igazolja, hogy az alaphoz elhelyezése óta a levél keltéig valóban nem nyúltak hozzá.⁴ Nagy Ferenc viszont június 2-án nyújtotta át lemondását, és 1947. június 13-án, vagyis a levél kelte előtt hat nappal indult el repülőgépen Genfből Washingtonba. Tehát rágalom minden olyan gyanúsítás, hogy Nagy Ferencet a lemondásáért „lefizették” volna.

ÚJ ÉLET KEZDÉSE

Svájcból igyekeznie kellett minél előbb távozni, mert az ország semlegességére való tekintettel a svájci kormány felkérte, hogy minden politikai természetű nyilatkozattól tartózkodjék. Súlyos gondok közepette érkezett az Egyesült Államokba. Új életet kellett kezdenie – de hogyan és mivel?

Elindulása előtt Gordon Ferenc berni magyar követtől ötezer svájci frankot kapott kölcsön, és Washingtonba érkezve ennek segítségével egy átlagos szinten aluli, olcsó szállodai szobát béreltek. Az amerikai lapok és folyóiratok behatóan foglalkoztak a magyarországi eseményekkel, elsősorban lemondásával, és nem sok ideje maradt azon tűnődni, hogy mihez is kezdjen, mert több ajánlatot is kapott, hogy írja meg a történeteket. Végül is az egyik legnagyobb lappal, a hetenként több millió példányban megjelenő *Saturday Evening Post*-tal kötött szerződést, hogy három cikket ír. A kis szállodai szobában diktálta a cikkeket a magyar születésű Swift István újságírónak, aki angolra fordítva mondta tovább egy gyorsírónak, és Beverly Smith, a *Saturday Evening Post* washingtoni szerkesztője öntötte végleges formába a szöveget. A három cikk a lap 1947. augusztus 23-i, augusztus 30-i és szeptember 6-i számában jelent meg. Sikerére jellemző, hogy 16 oldalon összefoglalva a *Reader's Digest* havi folyóirat 1947. novemberi száma is közölte. De ennél is sokkal többet mondó és jelentősebb, hogy a három cikket több nyelvre lefordították, és a világ sok országában megjelent.

KÉSZÜL A KÖNYV

A család tagjainak egyetértésével arra az elhatározásra jutott, hogy a cikkekért kapott honoráriumból földet vásárol – persze hitelre –, mert a földművelés az egyetlen foglalkozás, amivel ő idegen világban valamihez kezdhet. De mielőtt komolyabban foglalkozhatott volna elhatározása megvalósításával, újabb ajánlatot kapott. Ez alkalommal az egyik legtekintélyesebb, tevékenységével három világra: az észak-amerikai kontinensre, Ausztráliára és a Brit Birodalomra kiterjedő könyvkiadó vállalatról, a New York-i MacMillan Companytól, könyv megírására.

A feladat óriási volt, a teljesítmény szinte hihetetlen. Óriási volt a feladat, hiszen Nagy Ferenc úgy hagyta el Magyarországot, hogy rövid szabadságra megy Svájcba, és semmiféle hivatalos iratot, feljegyzést, jegyzőkönyvet, levelezést, sem más dokumentumot nem vitt magával. Így a könyv megírásához, emlékezetén kívül, csak a magyarországi események kronológiája állt rendelkezésére, amit a *New York Times*-tól sikerült megszereznie. A legnagyobb segítségé kétségtelenül emlékezőképessége volt, ami még élete végén is rendkívülinek számított. Amikor pedig a könyvét írta, még negyvennegyedik életévét sem töltötte be. Teljesítménye pedig a könyv megírásával szinte hihetetlen volt. Nemcsak azért, mert majd mindenben hitelesnek bizonyult, noha a szükséges segédeszközök nem álltak rendelkezésére, hanem azért is, hogy rendkívül rövid idő alatt készült el vele, holott – megrázó események után – alig pár hete érkezett meg a számára teljesen ismeretlen és új világba, és még otthona sem volt. Sietnie kellett, mert a könyvet az 1947-es karácsonyi könyvvásárra akarta kihozni a cég. Mindössze *hat hét alatt* diktálta le Máriássy Katalinnak, a vele együtt lemondott Szegedy-Maszáik Aladár washingtoni követ titkárának.

Ő tehát a kellő időben elkészült vele. De a könyv mégsem jelenhetett meg akkor, amikorra tervezték. Egyrészt, mert a fordító, Swift István nem fejezte be munkáját a tervezett időpontra. Másrészt pedig, mire befejezte, hosszú hónapokig tartó nyomdászsztrájk kezdődött, és így a mű csak 1948 második felében látott napvilágot.

AZ EMIGRÁCIÓ

Mire könyve megjelent, addigra ő már hosszabb körutat tett Európában a *Reader's Digest*-tel történt megállapodás eredményeként, és a több mint ezerháromszáz emberrel folytatott

beszélgetései, valamint saját tapasztalatai alapján két cikket írt, melyet a havi folyóirat 1949. áprilisi, illetve júniusi száma közölt. Az első a kelet-európai „munkásparadicsommal”, a második a parasztság ellen folytatott sztálini hadjáratral foglalkozik.

Közben, elhatározásának megfelelően, sikerült megvennie egy farmot, és családjával együtt elkezdett gazdálkodni. De politikai tevékenységét is mind fokozottabb mértékben folytatta. Megalakulásától kezdve tagja volt a New York-i Magyar Nemzeti Bizottmánynak, és előbb alelnöke, majd elnöke a washingtoni központtal működő Nemzetközi Paraszttuniónak.

Nem életrajzot írok, csak némi fogalmat szeretnék adni emigrációs tevékenységéről. Mindössze három jellemző tényt említék röviden.

Az egyik az, hogy a hat elemit végzett bissei parasztfiú járta az amerikai főiskolákat, egyetemeket, és előadásokat tartott angolul Magyarország és Kelet-Európa sorsáról. Elismerésül Berkeleyben a kaliforniai egyetem 1957-ben díszdoktorává avatta.

A másik az, hogy elnyomott népe érdekében járta a világot Nyugat-Európától kezdve Indián és a délkelet-ázsiai országokon át Japánig. A legkülönbözőbb országokban folytatott tárgyalásainak nagy része volt benne, hogy a világ lakosságának hatvan százalékát magukban foglaló afrikai és ázsiai államok képviselői az 1955. évi bandungi konferencián elítélték a gyarmati uralom és elnyomás minden régi és új, akár tőkés, akár szovjet formáját.

A harmadik az – és hadd szóljak erről részletesebben –, hogy határozott magatartásával és állásfoglalásával elősegítette a magyar nemzeti erekllye, a Szent Korona visszaadását a magyar nemzetnek. Ismeretes, hogy Jimmy Carter elnök, elődeinek hosszú habozása után, 1977 végén jutott arra az elhatározásra, hogy a Szent Koronát vissza kell adni a magyar népnek. Az elhatározás heves ellenzésre talált a kongresszus sok tagja és sok amerikai magyar részéről. Az amerikai kongresszus illetékes bizottságának 1977. november 9-i ülésén szóban és írásban egymás után foglaltak állást ellene és mellette amerikai magyar szervezetek és személyek. Nagy Ferenc határozottan síkraszállt az elnök elhatározása mellett. Kifejtette, hogy a Szent Korona visszaadását nem a magyar kommunista rendszer megajándékozásának, hanem a magyar nép iránti jó szándék kifejezésének kell tekinteni. Mint mondotta: „Tekintetünket a rendszerről a népre kell fordítani. ... Aki jobban szereti népét, mint amennyire gyűlöli a rendszert, annak minden tőle telhetőt meg kell tennie, hogy

a nép a jelenlegi időket is túlélje.” Utalt rá, hogy a Szent Korona, a nemzeti élet és történelem folytonosságának jelképe, ha oda-haza van, segítheti a népet a jelenlegi idők átvészelésében, és egyesítheti a nemzetet az élni akarásban.⁵ Jósíatát az események szívbe markoló módon igazolták. Határozott állásfoglalását személyes levélben köszönte meg neki Carter elnök.

HAZALÁTOGATÁSÁNAK GONDOLATA

A gondolat nem Nagy Ferencről származott. De a kezdeményezésekre adott válaszában tekintetbe kell venni a gondolatvilágot befolyásoló két tény. Az egyik az 1975 nyarán tartott helsinki konferencia. Ha valakinek még esetleg volt is valami halvány reménye, senkinek sem lehetett többé illúziója afelől, hogy a kelet-európai országok fölött belátható időn belül nem szűnik meg a szovjet uralom. Helsinki jelentőségét e tekintetben szimbolikusan aláhúzta az a fejlemény, hogy egy évvel utána hivatalosan is befejezte működését a New York-i Magyar Bizottság. Viszont nem csökkent, hanem fokozódott az ideológiai, politikai és földrajzi határokat nem ismerő felelősség a nép sorsának javítása és a megmaradását jelentő, átfogó nemzeti egységének és öntudatának erősítése iránt – amire most kissé több lehetőség nyílt. Nagy Ferenc világosan látta a helyzetet, és vállalta a belőle származó felelősséget, amint a Szent Korona visszaadása körüli vitában tanúsított határozott fellépése is bizonyítja. 1978. április 9-én Illyés Gyulához írt levelében (lásd alább) frásban is elkötelezte magát.

A gondolkodását befolyásoló másik tény: Nagy Ferenc parasztember volt. Nemcsak származását tekintve, hanem lelki világában az is maradt egész életében. A földjéhez, népéhez való ragaszkodás örökre meghatározó tényező volt. „Sokszor végig-megyek az országon megyéről megyére vagy faluról falura” – írja Vörös Vincéhez intézett levelében 1974. november 8-án, több mint negyedszázados emigráció után, amikor már hetvenéves is elmúlt. Majd két évvel később, 1976. augusztus 27-én: „Feleségem szülőháza, a nyitott tornác... a lépcsők... amíg Juliskához jártam... úgyszólván minden este azokon a lépcsőkön ültünk... a jövőt tervezve... Előttünk volt a szomszéd háznak a hátsó fala, amelynek egy szobájában a szerb megszállás alatt színdarabokat és dalokat tanítottam a lányoknak és fiúknak. Ma is emlékszem, milyen magasra csapott a forrás a köztünk, amikor valamelyikünk szavalta Tompától: »... magát az eltiport magyarnak kislírn

sem szabad». Udvarunkon a kút, amelynek kerekén ötvenötöt kellett tekerni, amíg egy vödör víz feljött. Az istálló... a temető... az út, amelyen tarisznyával a nyakamban oly sokszor végigmentem... Hányszor álltam meg ezen az úton észak felé nézve, hogy a világ legszebb látványában gyönyörködjem. Előttem Bisse... és a többi falvak... a Mecsekig... a pince... a szőlő melletti út fel a Tenkesre, amely akkor még nem volt betonút s amelyen nem tudnám megmondani, hány száz kocsi követ hoztam le a hegytetőn lévő kőbányából a magunk és mások építkezéseihez...

Lélekben még az emigrációban is ott él, ahonnan elindult. De a hazai út gondolatát mégsem ő, hanem – Illyés Gyulához írott 1978. január 30-i levele szerint – Czine Mihály veti fel előtte 1974-ben, amikor Washingtonban jár. Anélkül azonban, hogy Nagy Ferenc részéről bármilyen kedvező visszhangra találja.

A gondolatot azonban valószínűleg állandóan felszínen tartják részben Magyarországról érkező látogatók, részben levelek.⁶ Erre vall az is, hogy amikor két évvel később Vörös Vince egyik levelében (1976. november 8.) megemlíti: „sokan még most is várnak haza”, Nagy Ferenc a következő szavakkal kezdi válaszát (1976. december 3.): „Hadd írjak erről egyszer már világosan és véglegesen.” És tömören összefoglalja, hogy miért nem mehet haza: „Hazátalan bitangok, mint Rákosi... idegen hatalomra támaszkodva nemcsak lemondásra és száműzöttségre kényszerítettek, hanem állampolgárságomtól, jelentéktelen vagyonomtól is megfosztottak, majd nevemet a magyar nép előtt a leggyalázatosabban meghurcolták, mocskolták, két évtizedes küzdelmeimnek és szolgálataimnak még az emlékét is ki akarták törölni a magyar nép lelkéből. – Kérdezem azokat, akik esetleg még hazavárnak: elmehetek én a magyar követségre – elégtétel nélkül –, hogy vízumot kérjek és a többi turisták között hazasomfordáljak Magyarországra?... Én itt, az országon kívül is, tudom népemet és hazámat szeretni és szolgálni. Ettől még Rákosiék sem tudtak megfosztani.”

Vörös Vince válaszában (1977. január 20.) egyetért, és kijelenti, hogy az elégtétel „az, ami megilletne mindenképpen, akár hazajönnél, akár nem”. És bevallja, hogy ezt a kérdést beszélgetések során már felvetette, de nem akart írni róla. Tisztában van vele, hogy nem kis dologról van szó, „de szeretném megnyerni a gondolatnak azokat, akik tehetnének is érte”. Legalább azt szeretné tisztázni: „van-e lehetőség vagy nincs”.

Nagy Ferenc haladéktalanul (1977. február 2.) megköszöni a gondolat felvetését, de hangsúlyozza: „*Én ilyen lépésre nem kértelek.*” És hozzáteszi: ha Vörös bármit is tesz, még a látszatát is kerülni annak, hogy az ő kérésére teszi. Egyben megpróbálja tömören összefoglalni, hogy mi történt vele. „*Én sem az alkotmányt, sem a törvényeket, sem a nemzetközi egyezményeket... meg nem sértettem... Álltam és képviseltem azt, amire a magyar nép 1945. november 4-én kötelezett. Igen ám, de éppen ezzel kerültem útjába a nemzetközileg tervezett Nagy Elhatározásnak és Változásnak. Ártatlan voltam vagy nem, el kellett távolítani. És erre – szerencsétlenül – magam adtam meg a módot. Kiszálltam váramból (utalás arra, hogy 1947 májusában szabadságra ment Svájcba, H. M.), amelyből azután örökre kirekesztettek. És ez sem volt elég. Hogy az ártatlanból bűnöst, a bűnösökből pedig igazságbajnokokat, hazafiakat csináljanak, kifosztottak, megfosztottak, megrágalmaztak, saját népem ellenségévé nyilvánítottak.*”

Vörös Vince értesíti (1977. március 26.), hogy áprilisban készül felmenni Budapestre, Bognár Józseffel is találkozik, mert hozzásegíthet, hogy az ügy elinduljon, de a döntő szót Aczél Györgytől, illetve magától Kádár Jánostól várja. Elsősorban az elégtétel kérdésével foglalkozik, ami – írja – „mindkettőnk szívügye”. Több felé „kilincsel”. Húzódik a dolog. Augusztus 29-én közli, hogy Bognárhoz fordul, akinek „állásánál fogva kapcsolata is megvan az illetékesekkel”. Bognár hajlandó előkészíteni, hogy a párt és a kormány illetékes vezető embere fogadja. De mivel Bognár helyben él, őt kéri meg, hogy tegye meg az első lépéseket. Bognár válasza: „nemcsak legjobb tudomásom szerint, hanem szívem szerint is intézem”. Szeptemberben foghat hozzá.

Nagy Ferenc (1977. szeptember 13.) megköszöni Vörös Vince lépéseit, de kétszeresen aláhúzza fejezi ki reményét, hogy Bognárnak is megmondja: „nem az én kérésemre indítottad meg... és nem az én kezdeményezésemre”. Egyébként, mint írja: „Akciótok eredményét illetően nem vagyok optimista.” A jelek szerint azonban a kérdés mind szélesebb köröket kezd foglalkoztatni, mert elmondja levelében, hogy egy „rokonait látogató magyar” felhívta őt „Amerika egyik északi városából”, és elmondta, hogy elindulása előtt Csákberényben találkozott Kovács István volt kisgazdapárti képviselővel, aki azt tanácsolta neki, hogy kérdezze meg őt: „ha régi barátaim, főleg képviselő-

társaim együttesen és eredményesen fellépnének annak érdekében, hogy nekem igazságot szolgáltatssanak, nem mennék-e?” A válasz elöl azonban kitér, mert az illető személyt nem ismeri.

A KÖZVETÍTŐ TÁRGYALNI KEZD

Vörös Vince 1977. december 1-jei levelében tájékoztatja, hogy „Bognár Jóska tárgyalta Biszku Bélával, Kádár János helyettesével, akihez az ilyen természetű ügyek tartoznak”. Az eredmény röviden: kérhet vízumot és hazamehet, és kérheti állampolgársága visszaadását akár Washingtonban, akár látogatása alkalmával. Vörös közli azt is, hogy decemberben valószínűleg közvetlenül Kádár Jánossal tárgyalnak.

Nagy Ferenc előbb december 11-i levelében röviden, majd január 21-én részletesen válaszol a fejleményekre. Utal arra, hogy pár héten belül három levelet is kapott volt kisgazdapárti képviselőktől, és ebből látszik, hogy a szóbeszéd széles körökben megindult, de nem abban az értelemben, hogy elégtételt kellene adni neki, hanem, hogy „Nagy Ferenc haza szeretne jönni”. Ez „... igen logikusan csak azzal folytatódhat, hogy Nagy Ferenc kéri az országba való beengedését...” Hangsúlyozza, hogy ez igen messze esik az ő felfogásától és attól, ahogy Vörös Vince az ő kérése nélkül az ügyet elindította. Felveti a kérdést, vajon Bognár hogyan találta Biszkunak. És nyomatékosan hangsúlyozza ismét nemcsak Vörös Vince előtt, hanem a pár nappal később (1978. január 30.) Illyés Gyulának írt levelében is, hogyan gyalázták meg őt, majd így folytatja: „Ezeket a sebeket itt, idegen földön, sorstársak között még csak el tudom hurcolni, de ezeknek a sérelmeknek az orvoslása nélkül hazai földre nem tehetem a lábam.”

Vörös Vince válaszában (1978. február 12.) megismétli, hogy az ügyet Bognárnál az elégtétel gondolatával kezdte és azzal is folytatta. És mindketten egyetértenek azzal, amit Nagy Ferenc egyik levelében írt, hogy az ügyet két részre kell bontani: az egyik a *hazalátogatás*, a másik az *elégtétel*. Bognár közben tovább tárgyal. „E tárgyalásokból az derül ki, nincs elzárkózás, de a döntés a »két fél« személyes véleménycseréje nélkül, csupán a mi eljárásunk alapján, végleges formában nem alakulhat ki.” Ezért arra az elhatározásra jutottak, hogy „félhivatalos” meghívást küld a Magyarok Világszövetsége, amely sok külföldön élő magyarral tartja a kapcsolatot, mint Bognár írja: „az USA-ban Szent-Györgyi Alberttől Wigner Jenőn át az egyházakig mindenkivel”.

A Világszövetség azt szeretné, hogy vendége legyen. A „félhivatalos” kifejezést azért használta, „mert a meghívást az illetékesekkel való megbeszélés alapján teszi meg a Szövetség”, és a levelet a Külügyminisztériumnak is bemutatják és megküldik a washingtoni magyar nagykövetségnek. Vörös Vince szerint az eddigi eredmény „a rehabilitációnak egy ki nem mondott változata, amelynek végére mindnyájunk (barátain) által óhajtott látogatásod alkalmával lehetne odatenni a pontot . . . A meghívólevél tehát elindult részre, s Te döntesz végső soron, mikor teljesítetted; vagy teljesítetted-e.”

Nagy Ferenchez ekkor már közel három és fél évtizedes szoros barátság fűzött. Amióta látogatásának gondolata felmerült, haladéktalanul tájékoztatott minden fejleményről, valahányszor ebben az ügyben levelet kapott vagy írt. Ezekről a beszélgetésekről 1977. december 11-től kezdve ösztönösen minden alkalommal részletes feljegyzést készítettem. 1978. február 20-án elmondta, hogy Herndonban felkereste őt Tóth Csanád, az amerikai külügyminisztérium tisztviselője, aki a magyar korona átadásakor Budapesten Cyrus Vance külügyminiszter tolmácsa volt. Azért ment ki hozzá, hogy tájékoztassa őt: nagyon sokan várják haza, sok helyen felvetődött az ügy. Már régebben ajánlottam neki, hogy jó lenne összehívni a környékbeli közeli barátokat, és e beszélgetésen ismét szorgalmaztam, hogy érkezett az idő, amikor érdemes lenne velük is megvitatni a kérdést. Ebben első pillanattól egyetértett, csak most elmondta, hogy először Varga Bélával akarja megbeszélni, már kereste is őt, de nem találta. Közben azért késett tovább a találkozó, mert március elsején autóbaleset érte és megsebesült.

1978. március 28-án, kedden este nyolc órakor ültünk össze először Nagy Ferenc herndonai házában, őt is beleszámítva heten. Általános meglepetést keltett, amikor elmondta, hogy a Magyarok Világszövetségétől már meghívást kapott. Egyben nem titkolta, hogy a dr. Szabó Zoltán főtitkártól érkezett rövid, semmitmondó levélnek még a stílusa is bosszantja. Hangsúlyozta, hogy minden érzelmi elemet félre akar tenni, és kérte: a beszélgetésben *az legyen az egyetlen szempont, hogy mivel és hogyan használhat népének*. Ketten határozottan ellenezték a látogatás gondolatát. A magam részéről azt ajánlottam, hogy tisztázni kell: mi a minimális elégtétel, amit el lehet fogadni, és hol a határ, ameddig ennek érdekében maximálisan el lehet menni. A hosszú beszélgetés során ezzel kapcsolatban Szegedy-Maszák Aladárral

felvetettük a gondolatot: hogyan lehetne szimbolikusan kifejezni, hogy a látogatás nem a kormányzatnak, hanem a magyar népnek szól. Így jött az ötletem, hogy Illyés Gyula meghívása a nemzet meghívását jelképezhetné. Kiderült, hogy Illyés Gyula is hívja már, üzent neki és nagyon szeretne vele beszélgetni.

ILLYÉS GYULA IS BEKAPCSOLÓDIK

1978. április 4-én telefonon beszélgettünk, és Nagy Ferenc elmondta, hogy éppen levelet kapott Párizsból Illyés Gyulától – ismét nagyon hívja. A levélre április 9-én válaszol. Utal Szegegy-Maszák Aladárnak a március végi baráti megbeszéléseken elhangzott kijelentésére: „... a mai körülmények között a legmagasabb és legszerencsésebb meghívásnak Illyés Gyula meghívását tartanám.” Majd levele vége felé a következőket írja: „Igazad van: a megbékélés valóban szükséges. *Magyarország egy olyan történelmi helyzetbe ágyazódott be, amely nemzedékeken át változatlan maradhat. Nem lenne helyes a lelki elkülönülést nemzedékről nemzedékre örököltetni.* Felettünk az ég mindig csak ideiglenesen tisztul ki, azután megint vihar és újabb vihar keletkezik. Ezeket csak úgy vészeltethjük át, ha egyellen és igen szoros lelki tömbben élünk. Ha ennek a formálásában segíthetek, úgy azt vénségemben is, akár utolsó mozdulatommal is szívesen teszem.” Illyés Gyula egyébként április 27-én kelt levelében még arra is felhatalmazza, hogy ha bármilyen papíron vagy hivatalos helyen szükség van rá, őt jelölje meg mint aki meghívta.

1978. április 4-én Vörös Vincének is megírja, hogy a Magyarok Világszövetségének meghívása semmitmondó és nem elegendő. Elmondja a baráti társaság találkozóját, és megemlíti, hogy Illyés Gyula meghívása saját maga és politikai barátai nevében elfogadhatóvá tenné a meghívást a Magyarok Világszövetsége részéről is.

Május 29-e és június 25-e között Magyarországon jártam. De még mielőtt elindultam, május 10-i beszélgetésünkön kiderült, hogy az eddigiek során elég sokat emlegetett minisztertanácsi határozat körül félreértés van. Ő ugyanis és vele együtt mindnyájan arra gondoltunk, amely megbélyegezte. Amit viszont sikerült megszereznie, az 1947. októberi határozat, amely csak az állampolgárságától fosztotta meg. Ettől kezdve tehát világos lett, hogy nem ezt – az állampolgárságának helyreállítását –, hanem a sérelmek orvoslását kell hangsúlyozni, mert csak így lehet a félreértéseket elkerülni.

Jó, hogy ez a dátum körüli tévedés még indulásom előtt szóba került. Budapesten ugyanis már megérkezésem után hamarosan, június 2-án este beszélgetést folytattam Futó Dezső volt kisgazdapárti képviselővel, akit magam is régről ismertem. Kiderült, hogy ő is úgy értelmezte: Nagy Ferenc állampolgársága helyreállítását kívánja. Tisztáztam előtte, hogy elsősorban nem erről, hanem valamilyen formában a megbélyegzés orvoslásáról van szó. Véleménye az volt – amit június 17-én meg is írt Nagy Ferencnek –, hogy ezt levelezéssel nem lehet tető alá hozni, „szükséges hozzá a közvetlen tárgyalás”. Véleménye azért volt jelentős, mert helyben, Budapesten ő tartotta a kapcsolatot Bognárral.

Június közepén leutaztam Vörös Vincéhez Bakonyára. Hosszasan beszélgettünk, és előtte is hangsúlyoztam, amit elindulásom előtt Nagy Ferencsel tisztáztunk: nem az állampolgárságról, hanem elégtételről, orvoslásról van szó elsősorban. Elmondta, hogy Ortutay Gyula temetésén Bognártól megtudta: Kádárral is beszélt, és most foglalkozik a kormány a kérdéssel. Az elégtétel-lel kapcsolatban a súlyos probléma az, hogy Kovács Bélát az oroszok vitték el, és a neki tulajdonított vallomások szolgáltak ürügyül Nagy Ferenc eltávolítására. Az elégtétel tehát közvetve annak a beismerése, hogy indokolatlanul vitték el Kovács Bélát. Ezért nem lehet levelezéssel tető alá hozni. Ezért „szükséges hozzá a közvetlen tárgyalás”, mint budapesti barátja, Futó Dezső már közölte vele.

Június 21-én, szerdán Illyés Gyuláéknál jártam. Ő már a beszélgetés elején közölte, hogy „nem állok beszélő viszonyban a kormánnyal”, és felesége a közvetítő. Ezzel kapcsolatban mondta el azt is, hogy a feltevésektől eltérően az 1977 karácsonyi-újévi cikket a kisebbségi magyarság ügyében nem beszélte meg a kormánnyal, hanem csupán Pethő Tiborral mint a Magyar Nemzet főszerkesztőjével. Senkitől előzetes engedélyt nem kért és nem kapott rá, tehát a kormány szerepe az egész kérdésben más, mint gondolják. Dühösen fakadt ki, hogy a kisebbségi magyarság ügyében nem mernek semmit csinálni sem párt-, sem kormányvonalon, sem a Szovjetunió felé, és ebből támadtak az ellentétek annyira, hogy megszakította a beszélő viszonyt. Nagy Ferenc ügyére térve mindenekelőtt tisztáztuk, hogy nem állampolgárságot akar, hanem a megbélyegzés törlését. Illyés Gyula kérdéseire válaszolva tisztáztuk, hogy mint tartózkodási engedéllyel Amerikában letelepedett hontalan szükség esetén ameri-

kai védelem alatt áll. És végül – nagyon elgondolkodva – határozottan kijelentette: nem szabad a magyar állampolgárságot felvennie és úgy menni Magyarországra... Felesége mint „közvetítő” elmondta, hogy a rehabilitálás kérdése többször felmerült, és az igazi probléma a módszer megválasztása. A jelenlegi kormányzat ugyanis semmi közösséget nem vállal a Rákosi-rezsimmel. A minisztertanács többször foglalkozott ezzel, és arra a konklúzióra jutott, hogy ez az egyetlen lehetséges magatartás a számára, mert ha bármilyen formában vállalná a felelősséget, akkor például az anyagi követelések olyan lavinája zúdulna a nyakába, hogy katasztrofális következményei lennének. Megkérdeztem Illyést, mi a véleménye: jó vagy rossz lenne-e Nagy Ferenc magyarországi látogatása? A hosszú beszélgetés során több szempont merült fel, és Illyés Gyula véleménye határozottan pozitív volt. Mindent összefoglalva azért, mert *segítené a nemzeti öntudat erősítését, amire oly nagy a szükség*. Megemlítette, hogy ő maga is meghívta. A herndoni beszélgetésre hivatkozva erre elmondtam neki, hogy ez igen jelentős körülmény, mert egyöntetű vélemény alakult ki köztünk, hogy az ő meghívása a jelenlegi körülmények között a nemzet meghívásának számít. Először gúnyosan nevetett, de aztán nagyon is komolyan vette, és a nagyon meleg, szinte ünnepélyes hangulat kialakulásában tekintetével és gesztusaival felesége is sokat segített. Majd később, búcsúzóban, fél lábát felemelve mondotta: „én, mint a nemzet, Kossuth-csizmát öltve...”. „Hát ha éppen ragaszkodol a csizmához, megteheted, de Neked nincs szükséged arra...” – válaszoltam.

Vörös Vince 1978. június 28-i levelében Bognár és Illyés Gyula lépéseinek eredménye alapján úgy látja, hogy a sérelmek orvoslásához a jó szándék „mindenképpen megvan”, de az ügyet természeténél fogva csak a látogatás alkalmával, személyes tárgyalás útján lehet megoldani. Tehát ne utasítsa el a Magyarok Világszövetségének meghívását.

A MAGYAROK VILÁGSZÖVETSÉGE

Ilyen előzmények után kapja meg Nagy Ferenc 1978. július 9-én vagy 10-én Bognár József június 27-én kelt levelét. Ebben Bognár utal arra, hogy illetékesekkel folytatott tárgyalásai alapján a vízum rendelkezésére áll, és hozzájárultak, hogy a Magyarok Világszövetsége meghívja. Ami az elégtételt illeti, „ebben a kérdésben nem lehet többet elérni és nem is célszerű többet

elvárni, mint amennyi a Világszövetség meghívólevelében mint *politikai tényben* kifejezésre jut. A meghívás ugyanis azt jelenti, hogy a magyar szervek *kezdeményezték*.” Mód nyílik illetékes hazai személyiségekkel való találkozásra. „Előzetes és egyoldalú feltételek azonban nem szabhatók... a jelenlegi kormányzatot mint a politikai folytonosság képviselőjét erkölcsi felelősség terheli a Rákosi-rezsim különböző ténykedése miatt... Másfelől azonban Nagy Ferencet is politikai értelemben felelősség terheli mindazon politikai lépése miatt, amelyeket az emigrációban tett 1947-től fogva... A továbbiakban pedig *mindkét félnek* tekintettel kell lennie saját helyzetére, politikai körülményeire...” „Végül – írta Bognár –, azt tanácsolom, hogy a meghívást fogadd el, és látogass haza minden előfeltétel nélkül... Minden más dologról *személyesen kell tárgyalni*.”

Nagy Ferenc július 31-én válaszol, és utal arra, hogy Bognár is tudja: „a hazalátogatás gondolata nem tőlem” származott, de „ma már magam is sajnálnám, ha a gondolat nem valósulhatna meg...” A saját maga felelősségéről így ír: „Én egészen fiatal koromban elköteleztem magam az elnyomott, megvetett és kizsákmányolt magyar nép – elsősorban a parasztság – szolgálatára. Harcoltam emberibb sorsáért, demokratikus életformájáért, emelkedéséért. Támadtam szóban és írásban azokat, akik a célok elérésében akadályozták a magyar népet. Ezt tettem a háború előtt, a háború alatt és a háború után is... Ezt tettem az emigrációban is... *Engem nem az emigrációban tett lépéseimért bélyegeztek meg 1947-ben, hanem addigi politikámért*.” A meghívásban nem jut kifejezésre, hogy illetékesek ezzel nem azonosítják magukat. Majd világosan leszögezi: „Én csak annyit írhatok, hogy nem kívánok látványos rehabilitálást, nem kívánom állampolgárságom automatikus visszaállítást sem. Csak azt kell tudnom, hogy múltamról – amelyre én büszke vagyok – levették az igazságtalanul ráütött bélyeget, hogy a jelenlegi tényezők nem azonosítják magukat személyem és múltam meggyalázásával.”

Álláspontját Vörös Vincével is közli, aki szeptember 20-án válaszol. „Köztetek – írja – elvileg már nincs eltérés. Egy van: konkrétan szeretnéd látni mindennek a kifejezését.” És azzal fejezi be levelét: „Felteszem tehát a kérdést: milyen kompromisszum lenne elegendő? Mi lenne a forma, ami itt is, ott is elfogadható lenne? Döntő kérdés.”

Nagy Ferenc szeptember 28-án kapja meg a levelet, és azonnal felhív, hogy ezt más levelekkel és fejleményekkel együtt megbe-

széljük. Végül is az alakul ki, hogy Bognár írjon neki, de leveléből derüljön ki, hogy hivatalos közvetítőként ír, és hogy hivatalos körök nem azonosítják magukat a 47-ben történt megbélyegzésével. És tegyék lehetővé, hogy amikor megérkezik, a szellemi élet néhány kiváló képviselője is legyen jelen. Megemlíttette, hogy Bognárnak is ott kellene lennie. Erre azt válaszoltam: természetesen. Három minőségben is. Mint hivatalos közvetítő, mint a Magyarok Világszövetségének elnöke, és mint annak a 47-es bizottságnak a tagja, amely a pártból való kizárását javasolta. Ha tehát fogadására a repülőtéren megjelenik, bizonyos mértékig úgy lehet tekinteni, mint hivatalos és nyilvános rehabilitálásának egy formáját. Nagy Ferenc láthatóan örült a gondolatnak. Szeptember 30-án a fentiek szellemében írja meg válaszát Vörös Vincének, aki úgy fogadja levelét, mint amivel a maga részéről megtette az utolsó szükséges lépést, és október 16-án felutazik Budapestre, hogy Bognár Józseffel személyesen tárgyalja meg a helyzetet. Ő már szintén elkészítette a maga tervezetét, és a kettőből születik meg a javaslat a Magyarok Világszövetségének válasszára. De Bognárnak előbb meg kell tárgyalnia „illetékesekkel”, ehhez pedig „mindig keresnie kell a jó alkalmat”. Bognár szerint az ügyet jégburok veszi körül „mindkét részről, és feloldásához nagyban hozzájárulna” személyes találkozásuk.

Az ügy azonban húzódik, és ez a körülmény lehangolólag hat egyrészt Bognárra, Vörös Vincére, másrészt Nagy Ferencre, aki december 8-án azt írja Vörös Vincének, hogy a „huzavona szinte naponta csökkenti kedvemmet a hazalátogatás iránt. Lassanként az egész ügynek az lesz a látszata, mintha én kértem volna az országba való bebocsátásomat, és nem ők hívtak volna meg.”

December 18-án telefonál Nagy Ferenc, hogy elmondja: megkapta végre Bognár december 6-i, Bécsbe indulása előtt nagy sietve írt levelét, amelyben közli, hogy „tegnap az illetékesek elfogadták a szövegtervezetet”, és majd pár napon belül „hivatalos szervek egyetértésével” formális levélben megismétli. Egyben elnézését kéri, hogy a „tárgyalások lassan haladtak előre, ami nem civil vonakodás következménye volt”, hanem „a vezető személyiségek rendkívüli elfoglaltsága” az eseményekkel túlsúlyolt nemzetközi helyzetben (Kádár párizsi útja, a Varsói Szerződés tagállamainak moszkvai csúcstalálkozója stb.),

1978. december 15-én kelt részletes levelében Bognár utal rá, hogy a Magyarok Világszövetségének meghívására még nem

adott végleges választ, aminek oka „nyilván politikai jellegű volt... és azzal a kérdéssel kapcsolatos, hogy miként ítélik meg az 1947-es eseményeket és a Te személyedet az illetékesek a mai Magyarországon. A meghívólevélben erre nem történt utalás; a mi kiindulópontunk ugyanis az volt, hogy *a politikum magában a meghívás tényében* rejlik és nem a szövegben.” A meghívólevél így hiányérzetet kelthetett, és ezért „mint a két fél által elfogadott »közvetítő«, szeretném tudomásodra hozni az alábbiakat... Hazalátogatásod ügyében illetékesekkel folytatott megbeszéléseim során módom volt arról meggyőződni, hogy ma már senki sem azonosítja magát a Rákosi-rezsim törvényteleniségeivel: *így a Te akkori megbélyegzéseddel sem.*”

Nagy Ferenc 1979. január 3-i levelében közli, hogy a „Magyarok Világszövetsége meghívása elfogadásának ezek után nincs akadálya”, de ismételiék meg a hivatalos meghívást ebben a szelvényben, mert az, amit kapott közel egy éve, elfogadhatatlan. Levelében kitér arra is, hogy magatartása a korona hazaküldése és a legnagyobb vámkedvezmény ügyében „nem alkalmi akciók voltak, hanem annak a politikának a természetes következményei, amelyet Magyarország és Amerika kapcsolatai kiszélesítésének és erősítésének érdekében 15 év óta következetesen folytatnak. A két ország közötti viszony állandó javulását a magyar nép érdekében állónak tartom.”

ELFOGADJA A MEGHÍVÁST

Ilyen előzmények után érkezik meg 1979. február 21-i keltezéssel a Magyarok Világszövetségének újabb hivatalos meghívása, hangsúlyozva, hogy a Világszövetség „nagy örömmel venné” magyarországi látogatását, és kérve, hogy a meghívás elfogadását hivatalosan erősítse meg, tájékoztasson a látogatás várható időpontjáról, közölje a programra vonatkozó kívánságait és elgondolásait.

Nagy Ferenc március 7-i levelében fogadja el a meghívást. Májusban szeretne menni, nem többre, mint három hétre, és leköteleznék, ha lehetővé tennék, hogy állandóan mellette legyen Vörös Vince, aki a látogatás gondolatát eredetileg felvetette. A programot három csoportba lehetne sorolni. „Az egyik, amit én szeretnék látni és tenni, a másik, amit Te úgy fejeztél ki, hogy betekintést kapjak hazánk mai életébe és gondjaiba, a harmadik az első leveledben említett személyes tárgyalások.” Az elsőre elgondolása az, hogy „szeretnék rokonokat, barátokat,

sírokat és tájakat meglátogatni". És szeretne megérkezésekor Bognárral is találkozni.

Levelére március 30-án táviratban közlik, hogy az időpont megfelelő, kívánságait figyelembe véve programjavaslatot küldenek és a vízum ügyében intézkedtek.

Közben Szegedy-Maszák Aladár március 26-án, hétfőn indul Magyarországra. Előtte vasárnap felhívott és megbeszéltük: Illyés Gyulával találkozik, és igyekszik hangsúlyozottan tisztázni két dolgot: mik az esetleges buktatók, amikre különösen fel kell készülni, és nemzeti szempontból mit tartana fontosnak.

Egy héttel később, április 1-jén, vasárnap délután jöttünk össze ismét néhányan Herndonban. Két igen határozott állásfoglalás hangzott el a tervezett út ellen: dr. Hám Tibor volt kisgazdapárti képviselő utalt rá, hogy ő az egyetlen, aki a nép szabad választása alapján lett miniszterelnök, helyzete hasonló a kettőéhez, aki előtte volt: sem Rákóczi, sem Kossuth nem ment haza. Csicsery-Rónay István, volt külügyi tisztviselő kifejtette: 45 jelentőségét abban látja, hogy másfél évig a magyar nép kezében volt a hatalom és a szuverenitás. Ebben döntő szerepe volt Nagy Ferencnek, ő lett a szimbóluma. Kár, hogy lemondott... de ez sem változtatott a tényen... és ma is ő a szimbólum. Saját maga mond le erről... ha hazamegy. Én magam utaltam rá, hogy semmi kétség nem férhet hozzá: a kezdeményezés nem tőle indult ki, de ma már határozott benyomásom, hogy Nagy Ferenc menni akar, szándékától eltéríteni nemigen lehet, ezért barátainak segíteni kell őt, elkerülni, hogy baj származzék belőle. Maga Nagy Ferenc hangsúlyozta: soha nem tekintette magát sem Rákóczinak, sem Kossuthnak, és döntését még megváltoztathatja. Három szempontja van: nem a kormányt megy meglátogatni, a két kormány közti szerepre nem kérték fel, ha mondhat egyáltalán valamit, sem a rezsim mellett, sem ellene nem mond semmit, hanem igyekszik a társadalomban és az ifjúságban a magyar önismeretet, történelmi tudatot erősíteni. *Annnyira egynek érzi magát a magyar néppel, hogy ha lehet, akkor találkozni akar vele.*

Április 10-én kedden érkezik vissza Szegedy-Maszák Aladár Magyarországról, és bár nagyon fáradt, még aznap este felhív. Elmondja, hogy úgy tekintik: a meghívással valójában rehabilitálják, és ha hazamehet, Kádár győzelmének tartják. Későbbi beszélgetéseink során kifejtette, hogy úgy értelmezik: győzelem két oldal felé. A Szovjetunió felé és a párton belül azokkal szem-

ben, akik a merevebb vonalat képviselik. Elmondta továbbá, hogy úgy tervezik: a régi barátokkal a Hazafias Népfrontban találkozónak. Illyés Gyula öt hétig kórházi ápolás alatt volt, de ma is helyesli, hogy hazamenjen. Szegedy-Maszák Aladár a következő napokban kétszer is beszélt Nagy Ferencsel, és tájékoztatta magyarországi tapasztalatairól.

Április 16- és 17-én én is beszéltem Nagy Ferencsel, és szóba került többek között az is, amit már régebben említett: tisztázni akarja viszonyát a kormányhoz. Ha megkapja a tervezett programot, akkor válasza befejezéseként hangsúlyozni fogja: természetesen nem tagadhatja meg múltját, ami azt jelenti, hogy ma is vállalja 1945–47-et, nem ért egyet azzal, ahogy ma a történészek írnak erről az időszakról, és ilyen értelemben nyilatkozik majd róla, ha a kérdés előkerül.

Április 2-i dátummal Illyés Gyulától is levelet kap Tihanyból. Illyés közli, hogy kórház után és remélhetőleg betegség után van. Kéri, hogy ha megérkezik és „fellélegzik” egy kicsit, hívja azonnal.

Közben Nagy Ferenc elmondja, hogy Szegedy-Maszáktól hallotta, most meg az, aki Budapesten Bognárral áll kapcsolatban, Futó Dezső is írja – és meg is mutatta a levelet –, hogy a Hazafias Népfrontban lenne a találkozó a régi barátokkal, akiknek egészségi állapota még megengedi, hogy elmenjenek.

Április 23-án megírja Vörös Vincének, hogy a megígért programot még nem kapta meg, de annyit már hallott, hogy régi barátait a Népfront helyiségében akarják összehívni. És megismétli, amit sokszor hangoztatott: „... ezt nem tartom jó gondolatnak. Az én utam nem politikai természetű. A Népfront viszont politikai szervezet.”

ÚJ ELEM: A HAZAFIAS NÉPFRONT

Április 28-án délután hat és hét között felhív, hogy megérkezett a levél a programról. Bognár József április 20-án kelt levelében közli, hogy kívánságának megfelelően Vörös Vince a látogatás egész ideje alatt vele lehet, együtt várják majd a repülőtéren. Teljesen szabadon dönt afelől, hogy Budapesten és az országban milyen helységeket és intézményeket keres fel, és találkozhat, akivel akar, külön megemlítve Illyés Gyula nevét. De Bognár nemcsak azt közli, amiről már barátai útján előbb értesült, és amiről véleményét már öt nappal előbb Vörös Vincének meg is írta, hogy ti. a régi barátaival való találkozás színhelye „a Haza-

fias Népfrent Belgrád rakparti klubja”, hanem még ennél többet is: „itt az az álláspont alakult ki, hogy a látogatással kapcsolatos kereteket a Hazafias Népfrent és a Magyarok Világszövetsége alkotja.”

Másnap, április 29-én, vasárnap délután megint felhívott. Közben Szegedy-Maszáék Aladárrel is beszélt, és mind egyetértettünk abban, hogy teljesen új helyzet állt elő, ezt nem fogadhatja el, és már meg is kezdte a választervezet megírását. Lényegében tehát már döntött, de azért május elsejére még egy baráti megbeszélést hívott össze. Erre más elfoglaltságom miatt nem tudtam elmenni.

A május elsejei megbeszélés után Szegedy-Maszáék Aladár írásban foglalta össze véleményét a tervezett látogatás kérdéséről. „Amikor először hallottam . . . osztottam az ellene fölhozott aggályokat, hogy 1) veszélyeztetheti azt a szerepet, amelyet Feri az 1945-ös demokratikus kísérlet szimbólumaként betölt; 2) azt a látszatot keltheti, hogy jóváhagyja a mai rezsimet; 3) szembe kerülhet azzal a szovjetellenes hangulattal, amely az amerikai közvélemény egy részében erősödőben van; 4) nemcsak . . . jobboldali érzelmi külföldi, főleg amerikai magyarokból válthat ki újabb támadásokat, hanem bírálatot kaphat még olyanoktól is, kik egyébként személyes hívei. Most azonban másképpen ítélem meg a tervet, a következő megfontolás alapján: 1) A kezdeményezés hazai párhíveitől indult ki, akik nyilván jobban tudják megítélni azt a hatást, amelyet a látogatás a magyar közvéleményben kiválthat, és azokat az előnyöket is, amelyekkel nemzeti szempontból járhat. 2) Illyés Gyula, aki a hazai magyarság érzelmeinek és törekvéseinek nemcsak ismerője, de egyfajta szóvivője is, a látogatást az eredetileg tervezett keretek között hasznosnak és kívánatosnak tartja. Amint egy évvel ezelőtt mondotta: a demokratikus érzelmi fiatalság tudatában van 1945 történelmi jelentőségének, még ha nem is emlékszik mindig az ő nevére. Látogatása az irányzatot megerősítené.”

Nagy Ferenc május 7-én küldi el válaszát. Közli, hogy a programtervezet ellen lényegében nincsen kifogása. Ellenben „hazalátogatásom ügyébe váratlanul, anélkül, hogy erről közöttünk eddig egyetlen szó is esett volna, szinte az utolsó pillanatban, egy új elem vegyült, amely a meghívás és a látogatás jellegét teljesen megváltoztatja . . . a Hazafias Népfrent bekapcsolódása.” Utal arra, hogy amikor barátai kezdeményezésére a Magyarok Világszövetsége meghívását elküldték, nyilvánvalóan tudták, hogy „a

magyarországi politikai rendszernek ellenzéke vagyok akkor is, ha azokat a lépéseit... amelyeket a magyar nép érdekében állónak tartok, támogatom." Hivatkozik arra is, hogy levelezéséből világos volt tervezett látogatásának célja: „az ország fejlődésébe és gondjaiba való betekintés mellett meglátogatni szülőföldemet, rokonaimat és kisgazdapárti barátaimat... Magánemberként akartam érkezni... politikai szervezetekkel kerülni akartam minden érintkezést... A Hazafias Népfront bekapcsolása az eredeti meghívás, az eddigi érintkezéseink és a fenti elgondolások szellemétől való éles eltérést jelenti. Meghívásom és látogatásom ügye formálisan és hivatalosan is politikai ügy lett... általam nem vállalható látszatok teremtésével."

Pár nappal később Vörös Vincének is kifejti álláspontját, és azzal fejezi be levelét: „Kérlek szeretettel, ne engem hibáztassatok, ha nem valósul meg” a látogatás.

Bognár József május 18-án válaszol, és harmincadika táján érkezik meg levele, amelyben hangsúlyozza: „... álmunkban sem merült fel az a gondolat, hogy a Hazafias Népfront látogatósod »társvendéglátójává legyen«...” Azért gondoltak rá, mert a volt kisgazdapárti képviselők ott szoktak találkozni. De – mint előző levelében írta – a program Nagy Ferenc kívánságai szerint alakítható. „Ez a megállapítás természetesen a Hazafias Népfronttal kapcsolatos programokra is vonatkozik; tehát ilyen értelemben probléma nincs, mert... törölhető...”

Bognár levelének megérkezése után Nagy Ferenc táviratilag válaszol június 5-én. Közli, hogy augusztus utolsó hetében érkeznek, és majd levél megy.

Június 11-én, hétfőn házának verandáját festette és este telefonon beszélünk. Elmondta, hogy Vörös Vince nagyon megörült Bognárhoz írott levelének, amelynek másolatát megküldte neki és amelyben tiltakozott a Hazafias Népfront bevonása ellen, ismét hangsúlyozva, hogy a magyarországi kormánynak ma is ellenzéke. Megbeszéltük válaszát Bognár újabb levelére, és megállapodtunk, hogy ha a ház körüli munkával előbbre jut, és a levéltervezet elkészül, kimegyek, megbeszéljük és azután elküldi. De ez a levél soha nem készült el.

LÁTOGATÁS HELYETT TEMETÉS

A június 11-éről 12-ére, keddre virradó hajnalban jött a telefon, hogy Nagy Ferenc az éjszaka váratlanul meghalt.

Június 16-án, szombaton délelőtt volt a temetése a herndoni

presbiteriánus egyház templomából, amelynek presbitere volt, és amelynek istentiszteletén nemegyszer még prédikált is.

Temetésén képviselve volt az Egyesült Államok akkori elnöke és elődje, lakóhelye, a kis virginiai város népe, magyarországi barátai, Baranya és közelebbről Bisse népe, ahol született.

Az amerikai külügyminisztérium képviselője olvasta fel Carter elnök két levelét, valamint a külügyminiszter részvétét. Az elnök, amikor a tragédiáról még nem értesült, a halála napján kelt levelében tanácsait kérte a SALT-szerződéssel kapcsolatban. A másik levélben részvétét fejezte ki. Gerald Ford volt elnök levelét John Marsh volt virginiai képviselő és fehér házi tanácsadó olvasta fel, aki a háború után a magyar aranykészet visszaszállításában is részt vett. Bay Zoltán elmondta, hogy Mátyás király óta Nagy Ferenc, az egyszerű parasztember volt az első, aki miniszterelnökként a tudósokat maga köré gyűjtötte.

Herndon város a temetésre hivatalos gyászt rendelt el, a zászlókat félfárbocra engedték, és a város történetében először fordult elő, hogy a temetésre rendőri díszőrséget rendeltek ki. A polgármester és a városi tanács egyik tagja azt mondta el, hogy higgadt bölcsességgel hogyan segített a város problémáinak megoldásában. Egy másik tanácsstag pedig azt, hogy mennyire ismerte és tisztelte a város egész népe.

De a temetésen nemcsak az amerikai város volt jelen, ahol életét befejezte, hanem szimbolikusan Magyarország népe is. Koporsóját magyar zászló borította, mellette ott állt az amerikai zászló, előtte pedig „Szülőföldről, Baranyából” felírással virágból a Kossuth címer, amely volt baranyai képviselőtársa kérésére készült. Amikor haláláról értesült, Bisse népe megszólaltatta a harangokat. A temetés napján pedig a három baranyai falu: Bisse, Turony és Szava harangjai szóltak, ahonnan a család származott. Barátai egy maroknyi földet küldtek édesanyja sírjáról Bissébe az üzenettel: „Édesanyád sírjáról a magyar haza földje ölelje körül hamvaid!” Barátai Magyarországról egy régi magyar könyörgés négy sorát is küldték: „Immár kegyelmezz meg Urunk népeidnek, / Minden határiban az magyar nemzetnek, / Vedd ki igájukból idegen népeknek, / Többé szidalomban immár ne légyenek.” Két bibliai idézetet is küldtek. A CXLVI-ik zsoltár negyedik versét: „Kímégyen a lelke, visszatér földjébe, és az napon elvesznek az ő tervei...” Az Újtestamentumból pedig a második timoteusi levél negyedik részének hetedik versét:

„Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam.” A magyarországi baráti kör végső üzenete pedig ez volt: „A magyar nemzet gyászolja fiát, akivel eddig és most már nélküle, egy szebb, jobb, boldogabb Magyarországiért imádkozik.”

Högye Mihály

HÖGYE MIHÁLY TANULMÁNYÁNAK JEGYZETEI

- 1/Nagy Ferenc Tildy Zoltánhoz írott levelének teljes szövegét lásd a Függelékben, a 247–248. oldalon.
- 2/David Irving: *Uprising*. London, 1981. 26. old.
- 3/Vörös Vincéhez írott levele, 1976. április 8–9.
- 4/Schweizerische Kreditanstalt Zürich. – Zürich, den 19. Juni 1947 – Herrn Minister Dr. Franz Gordon, Hotel Gotthard, Bern – Hochgeehrter Herr Minister! – Bezugnehmend auf unsere heutige telephonische Unterredung bestätigen wir Ihnen hiermit, dass Sie am 9-ten April 1947 bei uns ein Tresor-fach No. 2458 auf die Namen von Herrn Minister Dr. Franz Gordon, Ungarischer Gesandter und Herrn Josef Száll, Sulgenbachstrasse 5, Bern gemietet haben und dass dieses Fach seither nie geöffnet worden ist. – Wir empfehlen uns Ihnen hochachtungsvoll, Schweizerische Kreditanstalt.” [Két olvashatatlan aláírás.] – Magyarul: Svájci Hitelintézet, Zürich. – Zürich, 1947. június 19-én. – Dr. Gordon Ferenc miniszter úr részére, Bern, Gotthard Szálló. – Mélyen tisztelt Miniszter Úr! – Mai telefonbeszélgetésünkre hivatkozva ezennel igazoljuk Önnek, hogy Ön 1947. április 9-én Dr. Gordon Ferenc miniszter úr, magyar követ és Száll József úr (Bern, Sulgenbachstrasse 5) nevére kibérelte nálunk a 2458-as számú széfet, és hogy ezt a széfet azóta egyszer sem nyitották ki. – Kiváló tisztelettel, Svájci Hitelintézet.
- 5/*The Holy Crown of St. Stephen and United States – Hungarian Relations*. US Government Printing Office, Washington, 1978. 68–70. old.
- 6/Pap István, Kanadában élő volt parasztpárti képviselő *Hol a hazám?* (Bp. 1988) című könyve 269–272. lapjain azt írja, hogy Nagy Ferenc hazalátogatása ügyét ő is egyengette, saját kezdeményezéséből közvetítve a volt miniszterelnök és magyarországi barátai, ismerősei között.

Dokumentumok

Nagy Ferenc levele Tildy Zoltán köztársasági elnökhöz

„Tildy Zoltán köztársasági elnök úrnak

Budapest

Elnök Úr!

Szabadságom letöltése közben május 28-án du. 6^h Locarnóban értesültem arról, hogy az orosz letartóztatásban levő Kovács Béla nemzetgyűlési képviselőnek magyar hatóságok kezére való átengedése ügyében válasz jött az ellenőrző bizottság elnökétől, amelyben Kovács Béla átadását megtagadják, a vallomásáról készült saját kezű jegyzőkönyvet azonban megküldötték, s ebben reám nézve olyan adatok vannak, amelyek az összeesküvésben való részvételemre mutatnak.

Kapócs Ferenc titkárom, Balog [így!] István államtitkárom, Bárányos Károly földművelési miniszter és Gyöngyösi János külügyminiszter arra kértek telefonon, hogy szabadságomat megszakítva azonnal térjek haza Budapestre. Ugyancsak telefonon erre kért Elnök úr is. Az ugyanaznap este tartott rendkívüli minisztertanács szintén elhatározta hazahívásomat, amint arról Kapócs Ferenc titkárom kb. este 8 órakor telefonon értesített. Nemsokára értesültem Kapócs Ferenc letartóztatásáról s miniszterelnökségi irataim feldúlásáról.

Azonnal megtettem intézkedéseimet a hazautazásra. 29-én délelőtt éppen hazaindulásom pillanatában Gordon Ferenc követ úr felhívott Bernből, s telefonon közölte velem Gyöngyösi külügyminiszternek azt az üzenetét, hogy semmi szfn alatt el ne hagyjam Svájc területét, amíg Mihályffy [így!] tájékoztatási miniszter ide nem érkezik informálásomra. Azt kértem Gordon követ úrtól: hívja fel a köztársasági elnök urat, és kérdezze meg, neki is ez-e a véleménye? Egyben azt is közöltem, hogy a válaszáért egyenesen Bernbe megyek útban hazafelé, ugyanis még ekkor is az volt az elhatározásom, hogy hazautazom. Estére Bernbe érkeztem, ahol Gordon követ úr közölte velem, hogy beszélt Elnök úrral, s Elnök [így!] kijelentette, hogy Gyöngyösi figyelmeztetése Elnök úr tudtával történt.

Erre elhatároztam, hogy megvárom Mihályffy [így!] minisztert Bernben. 30-án délelőtt Balogh államtitkár azt telefonálta Gordon követ úrnak, hogy helyes lenne, ha nem mennék haza,

hanem ártatlanságom hangoztatása mellett elküldeném lemondóleveletem.

Ezekből a figyelmeztetésekből arra kellett következtetnem, hogy személyes szabadságom forog kockán, ha hazamegyek Budapestre. Személyes szabadságomat szívesen áldoznám fel, ha azzal hazámnak a legcsekélyebb mértékben is hasznára lehetnék. Alaposan kell azonban tartani attól, hogy bizonyos idő után tőlem produkálnának olyan vallomásokat a magyar közélet más polgári vezetői ellen, mint most ellenem Kovács Bélától, s így fokozatosan börtönbe kerülne mindenki, akire még a magyar parasztság és polgárság támaszkodhat.

Úgy döntöttem tehát, hogy megfogadva a magyar kormánykörök tanácsát, irtózatossággal lelkemben külföldön maradok. Hogy azonban a magyar politikai élet pillanatnyi kibontakozását ne hátráltassam, miniszterelnöki állásomról ezennel lemondok. Lemondok abban a tudatban, hogy nem vesztettem el sem a parlament, sem a nép többségének bizalmát, de ellenem fordult a fegyveres hatalommal rendelkező kisebbség és a megszálló hatalom.

Hangoztatnom kell, hogy semmiféle összeesküvésről soha nem tudtam, sem a koalíció, sem a megszálló hatalom ellen sem szóval, sem tettel nem vétettem; politikám minden mozzanata a nyilvánosság előtt zajlott le, mellékutakon sohasem jártam.

Mellékelem Elnök úrhoz [így!] lemondóleveletemet, s szegény boldogtalan hazámat Isten kegyelmébe ajánlva, mély tiszteletemet nyilvánítom Elnök úr iránt.

Bern, 1947. május 31-én

Nagy Ferenc"

Tildy Zoltán költészetének első oldala

Quadrant

HOTEL BELLEVUE PALACE BERNE

Grand Hotel de Bernerhof

Először is!

május 28-án

Kabacskának Leitner költészetében
ismeretlen arról, hogy az ókori költészetben
későbbi korok költészetében nemcsak a költészetnek
magyar költészetek között van a költészetnek, hanem
valóban így az ellenőrzött költészet, amely
ben költészet költészetét megtagadják, a
vallomásokon kívül sajátos jellemeiket
arabian megkülönböztetik a többi névvel
szóval azaz a költészet, amelyet az összeha-
rításban van a költészetek között mutatnak.

Kapcsolatban a költészet, amely költészet
illan költészet, a költészet költészetében
minimális és egyszerűen a költészet, min-
amennyi költészet költészet, hogy a költészet
magyar költészet, amely költészet költészet.
költészet költészet költészet költészet költészet.

Nagy Ferenc Tildy Zoltánhoz intézett levelének első oldala.
Az Egyesült Államok Országos Levéltárában őrzött fotokópia
xeroxmásolata. (Hógye Mihály tulajdona.)

**Magyar kormányküldöttség az Egyesült Államokban
(Washington, 1946. június)**

**A képen balról jobbra: Nagy Ferenc, Ries István,
Harry Truman, Szegedy-Maszák Aladár,
Gyöngyösi János, Rákosi Mátyás**

Nagy Ferenc és édesapja, közöttük Nagy Lacika

Nagy Ferenc lemondólevele

„Tildy Zoltán köztársasági elnök úrnak

Elnök Úr!

Svájci pihenőm alatt május 28-án értesültem arról, hogy az ellenőrző bizottság jegyzőkönyveket bocsátott a magyar kormány rendelkezésére, amelyek az összeesküvésről való tudomásomról tanúskodnak. A kormány a jegyzőkönyvek vétele után engem lemondásra szólított fel. Amidőn a leghatározottabban kijelentem, hogy semmiféle összeesküvésről annak rendőrségi megállapítása előtt nem tudtam és sem a köztársaság, sem a koalíció, sem a megszálló hatalom ellen sem szóval, sem tettel nem vétettem, nem akarván akadályozni a magyar politikai élet kibontakozását: miniszterelnöki állásomat Elnök úr rendelkezésére bocsátom.

Lemondok abban a tudatban, hogy sem a parlament, sem a magyar nép többségének bizalmát el nem veszítettem, lemondok abban a meggyőződésben, hogy ártatlan vagyok, lemondok azért, mert ezzel hazámnak, pártomnak és Elnök úrnak szeretnék könnyebbséget szerezni.

Kérem Elnök urat, hogy Balogh István államtitkár úrnak tett kikötéseim közül Kapócs Ferenc titkárom szabadon bocsátására vonatkozó kikötésem teljesítésére személyes gondot fordítani szíveskedjék.

Hazámat Isten oltalmába ajánlva, kérem Elnök urat, hogy leveletem tudomásul venni szíveskedjék.

Bern, 1947. június 1. déli 12 órakor

Tisztelettel

Nagy Ferenc”

„Ez a szöveg az elküldött eredetivel betű szerint azonos.

Gordon Ferenc

Konrád Edit”

Nagy Ferenc kéziratos levelének eredetije a Belügyminisztérium irattárában van. Fenti másolat a Hőgye Mihály (USA) birtokában lévő fotokópiáról készült.

**Nagy Ferenc átvételi jegyzőkönyvének
szövege,
melyet gépkocsija sárhányóján írt
(lásd az emlékirat 2. kötetének 160. oldalát)**

„Ezennel kijelentem, hogy Flórián János külügyi fogalmazó úrtól László nevű gyermekemet nevelőnőjével, a sofőrrel és ZISZ kocsimmal annak megállapítása mellett, hogy Kapócs Ferenc titkárom szabadon bocsátására vonatkozó kikötésemet a magyar kormány nem teljesítette: átvettem.

Buchs, 1947. június 2-án

Nagy Ferenc”

SZÁLL JÓZSEF MEGJEGYZÉSE:

„Ezennel alulírott kijelentem, hogy a kormánytól vett értesülésem szerint Kapócs Ferencet nem engedték szabadon, mert összeesküvőnek tartják.

Buchs, 1947. június 2-án

Száll József

Előttünk:

Flórián János

[olvashatatlan aláírás]”

Az eredeti, kézírástos dokumentumok fotokópiája Hőgye Mihály (USA) birtokában van.

Névmutató

Acheson, Dean Gooderham I. 299–300, 302–303, 442
 Acsády Ignác I. 26, 411
 Acsay László II. 167, 175, 213
 Aczél György II. 229
 Ádám Jenő I. 220, 439
 Ágoston Péter I. 26, 411
 Andaházi-Kasnya Béla I. 162, 212
 Anderson, Clinton P. I. 304, 442
 András Sándor II. 22, 206
 Andrássy Dániel I. 319, 322, 444
 Angyal (csendőr) I. 41
 Antal József I. 317, 443
 Antall József I. 64, 159, 216, 240, 376, 419, 448
 Antonescu, Ion I. 447
 Arany Bálint II. 7, 11, 21–22, 35, 55, 58, 62, 75, 101, 203,
 208
 Attlee, Clement Richard I. 310–311, 442
 Auer Pál II. 162, 212

 Bajcsy-Zsilinszky Endre I. 52, 55, 57, 62, 66, 70–71, 241,
 413, 416, 418, 422, 424, 440
 Bálint Sándor II. 38, 207
 Balla Antal I. 216, 241, 367, 437
 Balog család I. 7
 Balog Juliska I. 24 II. 218, 227
 Balogh István (Balogh páter) I. 96, 100–101, 180, 314, 371,
 424, 426, 431 II. 33, 45, 104–105, 111, 114, 115, 132,
 134–135, 140, 147–150, 155–156, 162, 171–172, 210, 212,
 214, 247, 249, 251
 Balogh Sándor I. 435, 441, 445
 Bán Antal I. 82, 111, 160, 179–181, 210, 216, 239, 348, 360,
 423 II. 119, 173
 Barankovics István II. 171–172, 214
 Baranyai Lipót I. 62, 66, 418

Báranyos Károly I. 216, 240, 260, 338, 367, 369–370, 399,
 438 II. 212, 247, 249
 Baráth Endre I. 322, 444
 Baráti Huszár Aladár I. 62, 65–66, 419
 Bárdossy László I. 48, 106, 225, 416
 Barsi (Harcza) Dénes II. 38, 207
 Bartha Albert I. 342–343, 368 II. 7, 10–14, 14, 16, 114
 Bartók László II. 136, 162, 211
 Batthyány gróf I. 7
 Bay Zoltán II. 242
 Bede István I. 308, 442
 Bedell Smith, Walter I. 279, 356, 441
 Beneš, Eduard II. 168, 213
 Bereczky Albert I. 67, 412, 421
 Berend T. Iván I. 435
 Berkó István II. 22, 205
 Bethlen István gróf I. 21–22, 24, 411, 413, 417–418 II. 124
 Bevin, Ernest I. 296, 298, 310, 311–312, 442
 Bidault, Georges I. 268, 312, 441
 Biedermann Imre báró I. 61, 418
 Bigelow, Donald F. I. 298, 442
 Biszku Béla II. 230
 Bloom, Sol I. 300, 442
 Bodnaras, Emil I. 206, 338, 437 II. 125, 168
 Bognár József I. 367–368, 447 II. 114, 220, 229–230,
 233–236, 238–239, 241
 Bór-Komorowski, Tadeusz lásd: Komorowski
 Borsody István II. 123, 211
 B. Rácz István lásd: Rácz István
 Brătianu, Constantin I. 340, 447
 B. Szabó István lásd: Szabó István
 Byrnes, James Francis I. 292, 298, 300–301, 304, 356–357,
 441

Carter, James Earl („Jimmy”) II. 226–227, 242
 Churchill, Winston S. I. 442–443
 Cseh-Szombathy László I. 68, 421
 Csicsery-Rónay István II. 238

Csorba János I. 82, 162, 416, 424
Csornoky Viktor I. 83, 316, 424–425 II. 92
Curtis II. 87
Czine Mihály II. 228
Czupi Bálint II. 163, 213

Dálnoki Miklós Béla lásd: Miklós Béla
Dálnoki Veress Lajos lásd: Veress Lajos
Dancza János I. 115, 431
Darányi Ignác I. 142, 433
Daróczi József I. 342–343, 447
Darvas József I. 82, 361–364, 395, 424, 447 II. 49, 69, 220
Dávid Árpád II. 217
Demeter Béla II. 7, 203
Dessewffy Gyula gróf I. 49, 54, 71, 416
Dimitrov (parasztpolitikus) II. 168, 213
Dimitrov, Georgi Mihajlov I. 206, 437
Dinnyés Lajos II. 114, 156–157, 173, 210, 214
Dobi István I. 216, 241, 327–328, 367, 370–371, 437 II. 38, 69, 214
Donáth György II. 22, 25, 34, 45, 205–206, 210
Dózsa György I. 26

Ecker-Ratz László I. 293, 441
Eckhardt Tibor I. 33, 40, 43–45, 113, 120, 142, 180, 413–414, 433
Eisenhower, Dwight David I. 441
Erdei Ferenc I. 96, 100, 152, 155, 210, 426, 433 II. 69, 220
Erőss János I. 260, 367–370, 403, 440
Eszti néni I. 58

Faragho Gábor I. 66, 97, 101, 160, 421
Faragó László I. 314–315, 443
Farkas Mihály I. 109, 114, 430
Fáy Aladár II. 38, 207
Feisst, Ernst II. 133, 211
Fekete I. 71, 422
Ferenc József, I. I. 193

Fietowicz, Edmund I. 65, 420
Figl, Leopold II. 136, 211
Filipkiewicz, Stefan I. 65, 420
Fitos Vilmos II. 38, 208
Flórián (Feigl) János II. 22, 252
Fogarasi Artúr I. 445
Ford, Gerald II. 242
Frankfurter, Felix I. 302
Futó Dezső II. 233, 239
Fülöp József II. 22, 206

Gaál Gaszton I. 33, 35, 413–414
Gábor József I. 101, 159, 428
Galambos József I. 38, 42
Gascoigne, Alvary Douglas Frederick I. 182, 295–296, 435
Geiger Imre lásd: Grigorjev
Gerő Ernő I. 84, 108–109, 114, 116, 159, 167, 179, 181,
210, 216, 238, 252, 270–272, 276–278, 280, 285, 361,
429–430, 435
Glück Frigyesné II. 205
Gombosi Zoltán I. 381, 448
Gordon Ferenc I. 216, 240, 293, 295, 367, 437 II. 144,
147–150, 153–155, 159, 162, 185, 224, 243, 247, 251
Gottwald, Klement I. 206, 437
Gömbös Gyula I. 36, 40–41, 43, 140, 415
Grigorjev, Béla Janovics (Geiger Imre) I. 118, 121–122,
272–273, 276, 282, 284, 431
Groza, Petru (Groza Péter) I. 189–190, 279, 291–292, 388,
436 II. 124–126, 168
Gruber kapitány I. 293–294, 350, 371, 390, II. 18–19,
95–96, 157
Grundtvig, Nikolai F. S. I. 24, 411
Gyöngyösi János I. 96, 100, 117, 216, 240, 270–272, 274,
278, 279, 291, 297–298, 356, 421, 428, II. 122–123, 131,
137, 139–140, 144, 147, 162, 247, 249
Gyulai László I. 317, 319, 321, 443 II. 40–42, 49, 63, 71–72,
209

Habsburg-ház I. 20, 388
Hajdu Németh Lajos II. 163, 213
Halmosy Dénes I. 444 II. 211, 214
Hám Tibor II. 28, 36, 40–42, 62–63, 207, 238
Hátszegi (Hatz) Ottó II. 20, 204
Héder János II. 7, 21–22, 37–38
Helm, Alexander Knox II. 94, 210
Herpai I. 155
Hitler, Adolf I. 44, 45, 172–173, 265
Hives Henrik II. 134–135, 138–139, 150, 157–158, 211
Hlinka, Andrej I. 389
Hompola Mihály II. 76–77, 209
Horony-Pálffy László I. 386–387
Horthy Miklós I. 19, 24, 57, 66–68, 70, 120–121, 282–284,
412–414, 420, 427 II. 34, 204
Horthy Miklós, ifj. I. 421 II. 203–204
Horvát (rendőr főtörzsőrmester) I. 62
Horváth János II. 28, 36, 38, 40–42, 62–63, 207
Horváth Zoltán I. 111, 430
Hőgye bácsi I. 68
Hőgye Mihály I. 68, 421 II. 243, 249, 251–252
Huszár Aladár lásd: Baráti Huszár
Huszár Károly I. 417

Illyés Gyula II. 48, 227–228, 230, 232–234, 238–240
Imrédy Béla I. 106, 373, 448
Irving, David II. 243
István, I. (Szent) I. 351–352, 355
Iván, IV. (Rettenetes) I. 281
Izsák Lajos I. 447

Jaczkó Pál II. 23–24, 36, 40–42, 45–47, 58, 61, 73, 206
Jankó Péter II. 101, 210
Jaross Andor I. 49, 416
Jékely László I. 195, 436 II. 82, 155–156, 163
József főherceg I. 72, 423
József, II. I. 162
Józsi kocsis I. 185

Juhász Gyula I. 428
Jungreis Ernő I. 445

Kabai Tóth Eszter I. 334, 446
Kabók Lajos I. 110, 430
Kádár János II. 230, 233, 236, 238
Kaffler I. 115
Kállay Miklós I. 53, 55–56, 418 II. 34, 124, 223
Kapócs Ferenc I. 159, 272, 298, 434 II. 87, 134, 139,
141–143, 150, 157–159, 247, 249, 251–252
Kárász Artúr I. 314–315, 443
Károlyi Mihály gróf I. 297 II. 81
Katalin (Tildy Zoltán menyee) I. 73
Keresztes-Fischer Ferenc I. 47–49, 55, 110, 416
Keresztury Dezső I. 216, 240, 253, 361, 364, 438
Kéri Kálmán II. 20, 204
Kertész István II. 162, 212
Keserű János I. 186, 436
Keserű Jánosné I. 436
Kéthly Anna I. 51, 110–111, 417, 436
Key, William S. I. 266–267, 440
Kis Károly II. 7, 21–22, 203
Kis Szaléz I. 316–317, 443
Kisházi Ödön I. 129, 431
Kiss István I. 440
Kiss János I. 82, 422
Kiss Sándor I. 328, 359–360, 445 II. 23–25, 27–28, 36,
40–42, 44, 61–62, 208
Komorowski (Bór-Komorowski), Tadeusz I. 64, 420
Kondratov, A. P. I. 332 II. 18–20, 33, 79
Konrád Edit II. 251
Kossa István I. 82, 129, 379, 405, 423 II. 80
Kossuth Lajos I. 14, 19, 54, 57, 232 II. 190, 238
Koszér Nándor I. 418
Kovács Béla I. 34–35, 47, 49, 58–60, 83–85, 87, 96, 103,
111, 113–114, 123, 136, 148, 157–159, 180, 196, 200–201,
210, 212, 215–216, 219, 220, 224, 226, 230, 237, 240, 322,
330–331, 348, 359–360, 371–373, 375, 386, 390, 392–394,

395, 397–398, 400–401, 414 II. 11, 29–30, 32–33, 35, 38,
 45–47, 49–61, 63–78, 80–93, 97, 101, 103–105, 109,
 115–118, 139–140, 142, 145, 147, 149, 155, 161, 167, 186,
 210, 219–220, 223, 233, 247–249
 Kovács Imre I. 82, 112, 210, 373, 424 II. 172
 Kovács István II. 78, 80, 210, 229
 Kővágó József I. 71, 422
 Kruchina Viktor báró II. 10–11, 203
 Kun Béla, szentpéteri I. 98, 427
 Lacika lásd: Nagy László
 Lajos Iván I. 228, 387–388, 439 II. 20
 Lakatos Géza I. 65, 420
 Laky Dezső I. 62, 66, 418
 Latabár Kálmán I. 161
 Lehár Ferenc I. 305
 Lenin, Vlagyimir Iljics I. 281 II. 81–82
 Lévy Zoltán I. 116, 431
 Lilienthal, David I. 306–307, 442
 Lincoln, Abraham I. 26, 411
 Liszt Ferenc I. 305

 Makkai János I. 62, 66, 419
 Malasits Géza I. 110–111, 430
 Maniu, Iliu I. 340, 447 II. 91, 168
 Mantello György II. 212
 Máriássy Katalin II. 225
 Márki Sándor I. 26, 411
 Markó György I. 422
 Marsh, John II. 242
 Masaryk, Jan II. 168, 213
 Mátyás, I. II. 242
 Mayer János I. 411
 Merrill, Frederick I. 356
 Mihajlov, Makszim Dormidontovics I. 275, 441
 Mihályfi Ernő I. 407, 449 II. 69, 95–96, 114, 144, 147, 153,
 247
 Miklós II. I. 441

Miklós Béla, dálnoki I. 97, 100–101, 148, 172, 179–182,
 209, 426, 434
 Mikojan, Anasztaz Ivanovics I. 435
 Mikołajczyk, Stanisław I. 64, 420 II. 91, 167
 Mikulich Tibor I. 422
 Milassin Kornél I. 319, 444
 Mill, John Stuart I. 75
 Mindszenty József I. 318, 391, 448 II. 162
 Mistéth Endre II. 23–24, 31–33, 36–37, 46, 205–207
 Molnár András I. 41–42
 Molnár Erik I. 101, 216, 239, 429 II. 174
 Molotov, Vjacseszlav Mihajlovics I. 273–274, 276,
 278–282, 284, 291–292, 313–314, 357, 440 II. 174
 Molotovné I. 275
 Mónus Illés I. 110, 430
 Móricz Zsigmond I. 31

 Nagy család I. 7
 Nagy Ferenc I. 57, 229, 360, 386, 412, 414–416, 418–419,
 429, 434, 441, 446, 448 II. 59, 66, 101, 113, 148, 155,
 207–208, 210–212, 217–220, 223–243, 247–249, 251–252
 Nagy Ferenc, ifj. I. 58, 67, 123, 184, 298, 308, 356 II. 137,
 153, 157, 218
 Nagy Imre I. 101, 144, 216, 239, 252, 428, 430
 Nagy István I. 11
 Nagy János I. 10, 12
 Nagy János (tanító) I. 334, 336, 446
 Nagy Jenő I. 71, 422
 Nagy Júlia (Juliska) I. 123 II. 134, 136, 158, 218
 Nagy László (Lacika) I. 61, 123 II. 63, 134–135, 143,
 146–147, 153, 157–159, 218, 252
 Nagy Zsófia II. 218
 Nagy Zsuzsanna II. 218
 Nagyatádi Szabó István lásd: Szabó István
 Nikolits Mihály I. 60, 418
 Noel-Baker, Philip John I. 310–311, 442
 Nyárádi Miklós II. 118, 121, 127, 210, 214

Oláh István II. 38, 207
 Oltványi Imre I. 160, 180, 294, 314–15, 368, 434 II. 33, 45,
 114, 132, 155–156
 Ortutay Gyula II. 69, 114, 132, 155, 209, 214, 233
 Oszokin, P. B. I. 385, 448 II. 70
 Pálffy Géza gróf I. 228, 388, 439 II. 20
 Pálffy-Oesterreicher György I. 332, 368, 396, 446 II. 7–11,
 13–20, 33, 72, 80
 Pallavicini György érgróf I. 388, 448 II. 20
 Pap István II. 243
 Parragi György II. 172, 214
 Patacsi Dénes II. 218
 Patkó Bandi I. 10
 Pauker Anna II. 168, 213
 Peidl Gyula I. 417
 Perényi István I. 62, 419
 Perlaky-Kassa Endre II. 162
 Péter, I. (Nagy) I. 281
 Péter Ernő II. 205
 Péter Gábor I. 156, 434 II. 12, 84
 Pethő Tibor II. 286
 Petkov, Nikola II. 91, 168, 213
 Peyer Károly I. 51, 109–111, 238, 382, 417, 436 II. 167, 175
 Pfeiffer Zoltán I. 71, 319, 321, 333–335, 403, 422, 425 II.
 76, 84–86, 167, 171–172, 175, 213
 Pintér István I. 418, 422
 Pollák Károly I. 105
 Pongrácz Aladár II. 77, 86, 209
 Pődör László I. 421
 Purgly Emil I. 414
 Puskin, Georgij Makszimovics I. 117–122, 146, 205, 220,
 242, 257–260, 270, 272–273, 276, 279, 285, 291–292, 298,
 315, 317, 319, 362–363, 369, 388–398, 431, 438, 448 II.
 13, 49–51, 70–74, 88, 90, 98, 117–118, 180
 Püsköthy László II. 22, 205

 Rácz István, B. I. 319, 321, 444
 Rácz Jenő I. 289, 298, 367–368, 441 II. 114

Radetzky, Joseph I. 10, 411
 Raffay Sándor II. 72–75, 209
 Rajk Endre I. 440
 Rajk László I. 217, 252, 264, 266, 320, 339, 344, 378–379, 403–404, 438, 440, 447 II. 12, 14–16, 23, 25–27, 34, 41, 43, 62, 69–70, 74, 82, 209
 Rákóczi Ferenc, II. I. 14, 106 II. 238
 Rákosi Mátyás I. 84, 107–108, 130, 157, 172, 196, 204, 206, 210, 213–217, 225, 229–230, 233–234, 236, 238, 245, 252, 256–257, 270–272, 297, 299, 303–308, 319, 333–335, 337, 344, 346–347, 349–355, 360–361, 366–367, 369, 374–375, 383, 399–404, 423, 429, 433 II. 16–17, 23–24, 26, 32–33, 40, 41–43, 53, 58–61, 74, 78, 82–83, 96–99, 109, 114, 116–117, 122, 126, 128–129, 131–133, 142–143, 154–155, 190, 214, 219–220, 228, 234–235, 237
 Rassay Károly I. 114, 416, 430
 Ravasz László I. 391, 448
 Rejtő Sándor I. 445
 Révai József I. 109, 114–117, 210, 252, 426, 429
 Révay József gróf I. 433
 Reymont, Władysław II. 168
 Ries István I. 111, 160, 216, 239, 298, 325, 328, 430, II. 76–77, 173
 Rónai Sándor I. 36, 160, 216, 239–240, 415
 Rosemeyer Antal lásd: Bán Antal
 Rosthy-Forgách Ferenc gróf II. 162, 212
 Rozsnyói Ágnes I. 418

 Saláta Gyula II. 46
 Saláta Kálmán I. 144, 433 II. 23–24, 28, 36, 40–42, 45–47, 55, 58, 61–62, 207–208
 Samu László I. 59, 418, II. 210
 Schoenfeld, Arthur I. 182, 292, 296, 360, 435, 438 II. 92–93, 140
 Sebestyén Pál I. 291, 441
 Sikorski, Władysław I. 420
 Simonffy András I. 423
 Simonffy-Tóth Ernő I. 71–72, 423

Singer Ernő lásd: Gerő Ernő
 Sipos Péter I. 435, 439
 Sławik, Henryk I. 63–65, 419
 Smith, Beverly II. 224
 Smuts, Jan Christian I. 358, 447
 Solthy László I. 73–76
 Solthy, ifj. 74–75, 78
 Solthy Lászlóné I. 75
 Sólyom László I. 396, 449
 Sommer II. 87
 Soóvári Tihamér II. 22, 205
 Spisák István I. 36–42
 Stark Tamás I. 429
 Sulyok Dezső I. 233–236, 257, 350–351, 396–397, 406–407,
 439 II. 167, 169, 171, 172, 214
 Swift István II. 224–225

 Száberszky József I. 156, 434
 Szabó Árpád II. 214
 Szabó család I. 7
 Szabó Dezső I. 31
 Szabó István, B. I. 96, 371, 425 II. 38, 57
 Szabó István, nagyatádi I. 20–23, 29, 32, 52, 142, 158, 351,
 411–413 II. 218
 Szabó Pál II. 207
 Szabó Papp Károly I. 36, 415
 Szabó Zoltán (író) II. 48, 208
 Szabó Zoltán dr. II. 231
 Szakács Sándor I. 432
 Szakasits Árpád I. 51, 70, 110–111, 154, 157, 172, 193, 204,
 206, 210, 213, 216, 217, 225, 233, 235, 237–239, 256, 270,
 284, 314, 344, 347–348, 350–352, 369, 379–381, 383,
 399–400, 412, 417, 436 II. 23, 42–43, 58–60, 69, 82–83,
 93, 96–98, 113, 126, 131, 173, 176
 Szálasi Ferenc I. 66–67, 72, 106, 225, 252, 274, 300, 416,
 440
 Száll József II. 141, 154, 158–159, 212, 243, 252
 Szász Sándor II. 123, 211

Szatmári Jenő II. 10, 204
 Szebenyi Endre I. 155, 334–335, 433
 Szeder Ferenc I. 51, 82, 110–111, 417, 439
 Szegedy-Maszák Aladár I. 62, 356, 419 II. 153, 162, 225,
 231–232, 238–240
 Szekeres család I. 7
 Szekfű Gyula I. 276, 441
 Szélig Imre I. 210, 437
 Szentes Ferenc I. 76
 Szent-Györgyi Albert II. 230
 Szent-Iványi Domokos I. 66, 421 II. 8, 21–22, 26, 35, 55,
 203
 Szentmiklóssy Andor I. 62, 419
 Szent-Miklós István II. 7, 9, 21–22, 31, 36, 101, 203
 Szentpéteri Kun Béla lásd: Kun Béla
 Szijj Bálint I. 32, 413
 Sztálin, Joszif Visszarionovics I. 270, 272, 274, 276–279,
 281–285, 288, 291–292, II. 179, 217–218
 Sztójay Döme I. 65, 416, 420
 Szuszajkov, Ivan Zaharovics I. 99, 428
 Szviridov, Vlagyimir Petrovics I. 258, 266–268, 286, 289,
 293–295, 298, 314, 317–318, 329, 350, 353–355, 359, 362,
 367–371, 381, 394, 397, 440 II. 12–14, 16, 18, 20, 48, 70,
 94–96, 117, 119–120, 126–127, 130, 139, 142, 149,
 155–157, 173, 180, 185

 Takács Ferenc I. 96, 100, 160, 426
 Takács Gergely I. 334, 336, 446
 Tamási Áron II. 48
 Tartsay Vilmos I. 71, 422
 Tasnádi Nagy András I. 58, 418
 Teleki Géza gróf I. 66, 97, 101, 420, 428
 Teleki Pál gróf I. 47–48, 66, 413–414, 416, 433, 445
 Tildy Zoltán I. 30, 32–33, 35–38, 42–43, 55–56, 69–73, 78,
 81, 83–84, 112–113, 130, 144–145, 156–158, 172, 180,
 196–197, 201, 205, 209–211, 216, 217, 219, 221–222,
 224–226, 229–235, 237, 255, 263–264, 266, 282, 285, 302,
 331, 359, 360, 371, 397, 400, 402, 412, 415, 424–425, 436,

439 II. 8, 11, 13, 20–21, 23–25, 33, 42, 47–48, 55, 61, 78,
 82–83, 88, 90, 102, 111, 116, 130–133, 137, 141–142, 144,
 147, 154, 156–157, 170–171, 173, 218–219, 223, 243, 247,
 249, 251
 Tildy Zoltán, ifj. I. 62, 66, 72, 402, 419
 Tildy Zoltánné II. 132, 211
 Tiso, Jozef I. 270, 441
 Tisza István gróf I. 16
 Tito, Joszip Broz I. 59, 190, 206, 388, 437 II. 168
 Tombor Jenő I. 216, 241, 332, 342–343, 367, 437
 Tompa Mihály II. 227
 Tóth Csanád II. 231
 Tóth István II. 38, 208
 Tóth János II. 205
 Trockij, Lev Davidovics I. 429
 Truman, Harry S. I. 301, 442 II. 125, 131, 161, 211

 Vajda család I. 7
 Vajda Imre I. 381, 448
 Valentiny Ágoston I. 96, 100, 154, 159, 426
 Vance, Cyrus II. 231
 Varga Béla I. 35, 58, 64, 71, 74, 81, 113, 157–158, 180, 194,
 201, 210, 217, 220, 224, 226–227, 230, 330, 368, 372, 386,
 397, 414 II. 11, 23, 26, 29–30, 33, 42–43, 45–47, 61,
 64–68, 76, 82, 84–85, 88, 101, 111, 117, 131, 140–141,
 160–162, 167, 212, 231
 Varga István I. 403, 449
 Varga János I. 445
 Várkonyi László II. 22, 205
 Várkonyi Péter I. 440
 Vas Zoltán I. 82, 109, 162, 194–195, 221, 252, 260, 315,
 381, 423, 429
 Vásáry István I. 96, 100, 122, 160, 416, 425, 431
 Vásáry József I. 218, 431, 439
 Vásáry testvérek I. 116, 431
 Vastag család I. 7
 Vatai László II. 24–25, 36, 40–42, 44, 62, 206, 208

Veres Péter I. 172, 204, 210, 217, 233, 360–361, 373–375,
399–400, 436, 448 II. 23, 42, 69, 96–99, 114
Veress Lajos, dálnoki II. 22, 100, 205
Vida Ferenc I. 428
Vida István I. 409, 413, 435, 439, 440, 444, 446, 447 II. 201
Vidovics Ferenc I. 319, 444
Visinszkij, Andrej Januarjevics I. 357, 447
Vladár Gábor I. 66–67, 420
Vócsa Ferenc I. 447
Vorosilov, Kliment Jefremovics I. 121–123, 145, 172–173,
193, 196–98, 205–206, 209, 213–215, 220, 222, 228,
253–254, 257–259, 272, 274, 279, 281, 286, 293, 350,
368–371, 431, 434, 440 II. 52, 155–156, 180, 185
Vörös János I. 97, 101, 427 II. 7
Vörös László I. 155, 434
Vörös Vince I. 359, 418, 423, 427, 434, 443 II. 63, 208–210,
212, 214, 227–237, 239, 241, 243

Washington, George I. 26, 411
Weems, George Hatton I. 298, 442 II. 140
Weichs, Maximilien von, báró I. 159
Weinberger Zoltán lásd: Vas Zoltán
Winger Jenő I. 230
Wyatt, Wilson I. 304

Zentai Vilmos II. 10, 14–15, 204
Zeőke Szőke Pál I. 319, 444
Zilahy Lajos I. 122
Zinner Tibor I. 432
Zsedényi Béla I. 98–99, 427
Zselenszky (Żeleński) Róbert gróf I. 23, 411

Tartalom

IV.

„Összeesküvés”

76 / A katonapolitikai osztály letartóztatásai	7
77 / Megjelenik a szovjet kéz	11
78 / Vizsgálat Pálffy-Oesterreicher ellen	14
79 / Beavatkozik a Szovjet	18
80 / Értekezlet a köztársasági elnöknél	21
81 / Az első hivatalos jelentés az összeesküvésről	27
82 / Mistéth Endre miniszter is „összeesküvő”	31
83 / Az összeesküvés szélesedik a Kiszgazdapárt felé	33
84 / A Paraszttszövetség is „összeesküvő”	37
85 / Nyíltan vádolnak kiszgazdapárti képviselőket	40
86 / Hogyan vallat a kommunista rendőrség	44
87 / Támadják Kovács Bélát	51
88 / Rákosi és Szakasits alkudoznak Kovács Bélára	58
89 / Az utolsó nyugodt napok Kovács Bélával	63
90 / Ismét megindulnak a tüntetések	67
91 / A Szovjet kémkedéssel gyanúsítja Kovács Bélát	70
92 / Viharok Kovács Béla mentelmi joga körül	76
93 / Kovács Béla jelenjen meg a rendőrségen	81
94 / Kovács Bélát elhurcolják az oroszok	86
95 / A kormány le akar mondani	89
96 / Amerikai és angol jegyzékek	92
97 / A kommunisták követelik a jegyzékek visszautasítását	96
98 / Az első „összeesküvő” csoport tárgyalása	99
99 / Ha a moszkvai konferencia nem sikerül! . . .	102

V.

Döntő roham a demokrácia ellen

100 / A válságot „megoldjuk”	109
101 / Kovács Béla és a Szovjet	115
102 / A Szovjet potsdami követelései	118
103 / Gyöngyösi külügyminisztert támadják	122
	271

104 / Elutazásom majdnem meghiúsul	126
105 / Utolsó találkozásom Tildy Zoltánnal	130
106 / Elindulok a végzetes útra	133
107 / Hazahívnak Budapestre	138
108 / Telefonbeszélgetés Tildyvel	141
109 / Lemondásomat kéri Budapest	148
110 / Lacika	153
111 / Átadom a lemondólevelet	157
112 / Varga Béla elmenekül	160

VI.

A vasfüggöny leereszkedik

113 / Mi történt azóta?	167
114 / A felelősség	177
115 / Új világnak kell születni	190

Jegyzetek / Vida István

Függelék

Nagy Ferenc, az ember és a politikus / Vörös Vince	217
Állomások egy életpályán / Hógye Mihály	223
Dokumentumok	245
Névmutató	253

2hh 06h

**A fedél hátoldalán:
Nagy Ferenc beszédet mond
a doktorrá avatásán,
a kaliforniai Berkeley egyetemén, 1957-ben**

**Európa Könyvkiadó, Budapest
Felelős kiadó Osztovits Levente igazgató
Szedte és nyomta a Kner Nyomda, Gyomaendrőd
Felelős vezető Balog Miklós vezérigazgató
Készült Gyomaendrődön, 1990-ben
A nyomdai rendelés törzsszáma: 221**

**Sorozattervező Urai Erika
Műszaki szerkesztő Kállay Judit
Műszaki vezető Miklósi Imre
Készült 13,45 (A/5) ív terjedelemben
II. ISBN 963 07 5171 2
Össz. ISBN 963 07 5169 0
Sorozat ISBN 963 07 4905 x**

**Dél-Dunántúli Regionális
Könyvtár és Tudásközpont
7622 Pécs,**

Universitas u. 2/A.

www.tudaskozpont-pecs.hu

A kölcsönzés határideje:

PEK

2015 OKT 21

2016 JUN 26

Az Európa Könyvkiadó és a História folyóirat közös sorozatában, az *Extra Hungariam*-ban emlékiratokat adunk közre. Az utolsó négy évtized nyugati emigrációban élő magyar politikusainak, közéleti férfiainak részint már (külföldön) megjelent, részint még kiadatlan visszaemlékezéseit. E menekültek sorsa a számkivetettségben is összefonódott hazájuk, nemzetük, az itthon maradottak sorsával. Látásmódjuk tágíthatja szemhatárunkat, gondolataik szerves részét alkotják közgondolkodásunknak.

A sorozatban megjelent:

Szász Béla / Minden kényszer nélkül (Egy műper körtörténete)

Horthy Miklós / Emlékirataim

Nagy Ferenc / Küzdelem a vasfüggöny mögött

A sorra megjelenő művek:

Nagy Vince / Októbertől októberig

Kállay Miklós / Magyar miniszterelnök

Lakatos Géza / Ahogyan én láttam

Ullein-Reviczky Antal / Német háború, orosz béke

Hennyey Gusztáv / Magyarország

Kelet és Nyugat között

Kertész István / Oroszország és a Nyugat között

...Kelet-Európa elejtésének a következményei végképp megtanítanak mindenkit arra, hogy Európa egy és oszthatatlan. Európa kettészakítása nem lehet alapja, de még csak feltétele sem a világ békéjének.